HORTHY MIKLÓS
TITKOS IRATAI

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

HORTHY MIKLÓS TITKOS IRATAI

AZ IRATOKAT SAJTÓ ALÁ RENDEZTE,
MAGYARÁZÓ SZÖVEGEKKEL ÉS JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

SZINAI MIKLÓS
ÉS
SZŰCS LÁSZLÓ

Negyedik kiadás

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ / 1972

Lektorálta:

KARSAI ELEK

ELŐSZÓ

1953-ban Horthy Miklós kiadta emlékiratait. „Mások — írta e könyv előszavában —, akik szintén öreg korukban vetették papírra emlékeiket, naplók és levéltárak igénybevételével segítettek magukon. Én azonban nem vezettem naplót, azokat a hivatalos iratokat és magánfeljegyzéseimet pedig, amelyeket páncélszekrényemben őriztem, 1944 októberében történt elfogatásomkor részben megsemmisíteni, részben a budai Várpalotában visszahagyni kényszerültem." A Várpalota, mint ismeretes, kiégett, s talán a dokumentumok megsemmisülésének tudatában írta meg Horthy az emlékiratait, s ez mindenesetre megkönnyítette számára, hogy az ellenforradalmi időszakban betöltött szerepét kedvező színben tüntesse fel.

Az iratok Horthy által el nem pusztított része azonban nem semmisült meg, 1944-ben Németországba hurcolták, s a fasizmusra utolsó csapásait mérő szovjet hadsereg egyik alakulata, más iratokkal együtt, vagonba rakva talált rájuk német területen. A háború során a Szovjetunió birtokába jutott nagy mennyiségű irattanyag rendezése után a Szovjetunió Központi Levéltári Igazgatósága 1959-ben Horthynak e bizalmas iratait átadta a Magyar Népköztársaságnak. Az értékes irattanyag 1960-ban került a Magyar Országos Levéltár megőrzésébe.

Elsőrendű feladatunknak tekintettük, hogy ezeket az ellenforradalmi korszak történetének feltárása, megismerése szempontjából rendkívül lényeges dokumentumokat mielőbb hozzáférhetővé tegyük a kutatók és az olvasók számára.

Budapest, 1962 július.

1919–1932

Clarens, 1919. június 29.

WINDISCHGRAETZ LAJOS HERCEG SZOLGÁLATAIT FELAJÁNLÓ LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ

A levél keltezésének idején a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadserege Kassától és Eperjestől északra a cseh, keleten pedig a Tisza vonalán, a román hadsereggel szemben tartotta a frontot. A cseh és román burzsoá hadseregek hadműveleteit francia tisztek, a balkáni antanthaderők francia parancsnoksága irányította. Az ellenforradalmi kormány 1919. június 2-án, francia utasításra, a francia megszállás alatt álló Szegeden alakult újjá (eredetileg május 5-én Aradon alakult meg). A szegedi munkások júniusban általános politikai sztrájkkal harcoltak az ellenforradalmi kormány ellen. A szegedi polgárság lapja, a „Szegedi Napló", épp a levél keltezésének napján, június 29-én cikket közöl a Szegedre csődülő, „nemesi előnevekkel rendelkező" „politikusok" ellen. Az újság követeli, hogy utasítsák ki Szegedről ezeket az elemeket.

Horthynál, az ellenforradalmi kormány hadügyminiszterénél jelentkező Windischgraetz, az első világháború utolsó éveinek egyik befolyásos politikusa, IV. Károly király bizalmas tanácsadója volt. Jelentős szerepet játszott — a levélben említett Vázsonyi Vilmossal együtt — 1917—1918-ban az általános választójog bevezetésének megakadályozásában. Döntő befolyással bírt a monarchia vezető körei különbéke-akcióinak meghiúsításában. A háború végén, a magyar októberi forradalom idején Tisza István gróf mellett a leggyűlöltebb reakciós politikusok közé tartozott.

Tisztelt barátom!

A legnagyobb örömmel hallottam, hogy a szegedi ellenkormányba beléptél. Sokáig aggódtunk és gondokban voltunk, mert az hírlett, hogy a szolnoki massacre-ban téged is megöltek! A kormányba való belépésed szerencsés óment jelent, mert a mai viszonyok között egyes-egyedül katonai eréllyel, illetve következetes irgalmatlansággal lehet még talán megmenteni valamit az ország múltjából és jövőjéből. A jelen időben nem politizálásról és személyi érdekek előtérbe tolásáról lehet szó, hanem kizárólag arról, hogy Magyarországon egy erős és megbízható katonai erő szerveztessék, amely — befelé és kifelé egyaránt — egy kis hatalmat jelent.

Hónapok óta szemlélem a világpolitikában végbemenő változásokat és az egyes államok közti bonyodalmak peripetiáit, és mondhatom, soha annyira, mint most, arra a meggyőződésre jutottam, hogy egyes-egyedül a katonai szervezet hatalmi arányviszonyai uralják a nemzetek sorsát. Sajnos, annyi vér folyt hiába, és akkor, amidőn Magyarországra nézve a békében majdnem mindent meg lehetett volna menteni, egy gyalázatos

merénylet és katasztrofális kimenetelű árulás végleg tönkretette az országot.

Én magam, sajnos, a háború utolsó fázisának és a békekötésnek politikai vonatkozásaiban a legközelebbről vettem részt,[1] s előre láttam és megjósoltam mindazt, ami be fog következni, ha az ország kormányzata azon csaló, áruló társaság kezébe jut, amelybe annak idején a Károlyi-kormány hatalomra jutásán került. Engem Károlyi és bűntársai a legnemtelenebb módon megrágalmaztak. Megrágalmaztak azért, hogy az országban mindennemű akciómat lehetetlenné tegyék.[2] Rég otthon volnék, és próbáltam volna a harcot fölvenni, ha éppen azon gyalázatos kampány részemre a hazajövetelt eddig lehetetlenné nem tette volna, amíg módomban nem áll a legszigorúbb és legerélyesebb eljárás lefolytatását saját magam ellen követelni, és ugyanakkor a legteljesebb mértékben föltárni azokat a gaztetteket, amelyeknek az ország szétmállását és tönkretételét köszönhetjük.

Amidőn a ti kormányotok megalakult, írtam Károlyi Gyulának, kérve őt, hogy hazajövetelemet lehetővé tegye, és az említett vizsgálat lefolytatását megindítsa. Különben — amint már említettem — a politizálásnak nincsen itt az ideje, és sajnálattal láttam, tapasztaltam és hallottam mindazon sikertelen és részint személyi fontoskodásból, részint pedig ügyetlenségből megindított külön-külön akciókról, amelyek semminemű sikerre sem vezettek.

A ti kormányotok is — ismételve kijelentem — csakis azon esetben számíthat sikerre, hogyha a szükséges katonai erőt és hatalmat meg tudja a saját részére szerezni, és ha egész irányzatában alaposan szakít azon elvekkel, amelyek régi katonai szervezetünket tönkretették. Ezért örültem annyira azon, hogy magad is részt veszel az akcióban, mert benned, aki hiszen ma talán a háború élve maradt hőseinek legkiválóbb alakja vagy, aki egyszersmind országos szimpátiáknak örvendsz, azon férfit látom, aki köré minden hazafi csoportosul. Nem kétlem, hogy régi fegyvertársaink szárazon és vízen sorakozni fognak és sorakoznak zászlód mellé, ha a vezetés a te kezeidben van letéve. És — ezt legyen szabad neked megírnom — szerintem fő dolog, hogy a katonai szervezés és vezetés irányítását minden melléktekintet nélkül egyedül a saját kezeidben összpontosítsad. A te nevedben és katonai hírnevedben mindenki bízni fog; bármely színezetű politikai irányzat csakis a legnagyobb bizalmatlanságot és gyanút válthat ki manapság.

Én magam összeköttetésben állok a bécsi tiszti szervezettel, amely legutóbb is hírt adott arról, hogy kb. 12 000 tagja rendelkezésre áll bárminő komoly akcióra, ha ez nem újból egy politikai párt személyes érdekeit szolgálja, hanem a rend és a régi területi integritás helyreállítására irányul. Szerintem ezeket, akiknek élén Bécsben több igen neves tiszt áll, szintén fel kellene használni az általad szervezendő katonai erőszervezetbe.

Sikerült nekem ezen bécsi szervezetnek pénzt is szereznem, és annak idején azok a Sigray- és Pallavicini-akciókban[3] való részvételre is felszólíttattak. Amint azonban nekem a vezérek írják, az egész dolog annyira komolytalanul és gyerekesen volt szervezve, hogy nem kívánták magukat a bécsi társaság érdekében exponálni, annál kevésbé, mert ott is csak egy újabb személyi politika érvényesülését látták és tapasztalták.

Egy pillanatig sem kételkedem, hogyha te veszed kezedbe az irányítást, minden katona és régi bajtárs örömmel fog rendelkezésedre állani.

Közben én igyekeztem és igyekszem végre az irányadó francia és angol körökhöz egy kedvező összeköttetést szerezni, mert sajnos, úgy amint a ti ottani, a francia főparancsnokság útján létesült összeköttetéstek is hiányos és megbízhatatlan, éppúgy idáig sehol senkivel sem akartak közvetlenül szóba állani. Nekem egyelőre sikerült egy — most már hivatalos — összeköttetést közvetlenül Párizzsal létrehoznom, és távirati irodám útján állandóan nexusban vagyok a párizsi barátaimmal, akik a jövőre vonatkozólag megígérték, hogy minden irányban támogatni fognak. Minden attól függ, vajon sikerülni fog-e Párizsban a mérsékelt szabadelvű polgári kormánynak hatalomhoz jutnia. Ezen irányzat kabinetjét valószínűleg Briand, Thomas stb. alakítanák meg, akikkel nagyon jóban vagyok. A jelenlegi kormány — habár Pichon külügyminiszter többrendbeli üzenetet küldött nekem —, sajnos, azon az állásponton áll, hogy Magyarország eljátszotta jogát az önálló államok sorában szerepelni.

Nagyon jó, hogy végre-valahára egy komoly embert küldött ki a kormány Bornemissza Gyula személyében, aki, ha visszajön és kézbe veszi az antanttal való összeköttetések megszervezését, bizonyára el fogja oszlatni azon idáig tapasztalt bizalmatlanságot, amellyel eddig minden Magyarországból jövő egyéniség ellen úgy az antant, mint a neutrálisok részéről megnyilvánult. A leghihetetlenebb alakok jártak és járnak itten, ki-ki egyik-másik múlt-korabeli politikus érdekében agitálva, és ezáltal csak a zavaros viszonyokat éppen azok előtt feltárva, akik előtt legjobban kéne elrejteni szomorú viszonyainkat.

Tán érdekelne téged egy néhány megjegyzésem, amelyeket a királyra vonatkozólag óhajtanék tenni. Kétségtelen tény, hogy IV. Károly személye úgy francia, mint angol hivatalos körökben a legnagyobb szimpátiáknak örvend, és amennyiben csupán a legcsekélyebb hatalommal rendelkezne, ő föltétlenül számíthatna Franciaország és Anglia támogatására. Szerintem azonban természetesen egy ilyen mozgalom nem indulhat kívülről, hanem csak akkor volna lehetséges, ha az országban magában találna talajra, illetve, ha az magából az országból fegyveres erővel indulna ki. Engem monarchisztikus propaganda űzésével illettek. Hiszen ez a mai forradalmi időkben feltétlenül a legalkalmasabb jelszó bármely irányzatot diszkreditálni. Én monarchista propagandát a kül-

földön — mint már jeleztem — hülyeségnek tekintek és tekintettem; a magam részéről nemcsak hogy ebben a tekintetben semmit sem csináltam, de a királlyal magával egyáltalában semmi néven nevezendő érintkezésbe nem léptem. Beszéltem Hunyadyval és a királynak egyéb itten tartózkodó emberével, továbbá Párizsból értesültem, hogy a királynak ottan megbízható összeköttetései vannak. Csakis ti tudjátok és tudhatnátok megítélni, mit lehet és szabad ebben az irányban kezdeményezni.

Végül bátorkodom hozzád, mint régi bajtárshoz, mint egy jóakarómhoz egy kéréssel fordulni.

Amint Gyulának[4] is megírtam, szerény személyemet teljes mértékben a ti, illetve az ország céljainak szolgálatába állítom, megjegyezvén, hogy bárminemű politikai szereptől amúgy is irtóztam a múltban és irtózom a jelenben, és csakis katonai akcióban óhajtanék és akarok részt venni. Kérésem tehát arra irányul, lennél kegyes az általad szervezett és vezetésed alatt álló katonai erőszervezetben nekem bármely szerény részt juttatni. A háborúban eleget láttam és tapasztaltam, s azt hiszem, segítségedre lehetnék már annyiból is, hogy nagyon sok fegyvertársam és barátom van, akikkel összeköttetésben állok, és akiket a ti szervezetetekbe állíthatnók be. Neked föltétlenül szükséged van megbízható és semmitől sem visszarettenő, régi fajtájú katonákra, és ezért kardomat örömmel rendelkezésre bocsátom. Tudom, hogy sok ellenségem van azok között, akiket régebben is, ma is kíméletlenül üldöztem, és akiket a politikában a haza jövője tekintetében veszedelmesnek tartottam. Mindazok ma is félnek hazatérésemtől, mert tudják, hogy amily mértékben közömbös nekem a saját személyemre vonatkozólag kifejezésre jutó magatartásuk, ugyanannyira irgalmatlan büntetője, üldözője és megbosszulója voltam és leszek mindazoknak, akik a haza érdekén bűnt, hűtlenséget és hibákat követtek el. Nem kétlem tehát, hogy sokan ellenezni fogják hazatérésemet. Szerintem azonban már azért is szükséges hazatérésem, hogy végre teljes világot vethessek az ország letörése körül elkövetett bűnökre, mert ha a kormányotok és egész politikai irányzatotok eredményre akar számítani, elejétől fogva kell, hogy tisztán felismerje és üldözze azon hibákat, elveket és személyeket, akik már idáig is annyi bajt okoztak. Ismételten kérlek tehát, hogy bármi szerény katonai állást engedni és közreműködésemet elfogadni méltóztassál, továbbá, hogy nekem Bornemissza útján a hazatérés módozatait tudtul adni szíveskedjél.

Ha Bornemissza Gyula — amint szavaiból kivettem — visszajön Svájcba, hogy az itteni és az antanttal való összeköttetés fenntartását átvegye, részemre minden ok megszűnt, hogy Svájcban maradjak.

Az általam létesített összeköttetéseket és a megalapozott szervezetet teljes mértékben neki fogom átadni, ami által a ti kormánytok egyúttal egy máris működő, Párizzsal és Londonnal összeköttetésben álló sajtóiroda birtokába jut.

Még egy körülményt óhajtanék szívedre kötni. Mindazon politikusok között, akik jelenleg Szegeden és Bécsben szerepelnek, voltaképpen senki sincsen, aki a közelmúltban ne járta volna le egész politikai és egyéni tekintélyét; majdnem mindenki vagy az októberi forradalomban, vagy a forradalom előtti politikai élet peripetiáiban valamiképpen kompromittálva van, kivéve Vázsonyi Vilmost, aki az egész októberi forradalomnak legirgalmatlanabb és legkérlelhetetlenebb ellensége, és aki az országban a nép, s különösen a fővárosi munkásság és polgárság körében ma is számtalan követőkkel és nexusokkal rendelkezik. Én magam itten a legszorosabb összeköttetésben állok vele, és mondhatom, hogy a forradalomnak és a felfordulásnak irgalmatlanabb ellensége, mint Vázsonyi Vilmos, egyáltalában nem képzelhető. Emellett, nem tudom, ismered-e kiváló, nagyszerű személyi kvalitásait, de biztosíthatlak, hogy mint szervező tehetség és erélyes politikus párja nincsen. Ő maga a legnagyobb örömének adott kifejezést, amikor hallotta, hogy a szegedi kormányban részt veszel, mert ő, mint az erős kéz embere, csakis az irgalmatlan katonai szervezet helyreállításától reméli az ország kétségbeesett ügyének szanálását.

Szerintem számotokra óriási előny volna, hogyha őt meg tudnátok kapni. Ő a legnagyobb készséggel hajlandó magát kormányotok részére rendelkezésre bocsátani, amennyiben ti őt meghívjátok. Hozzáteszem még, hogy habár Vázsonyi — mint tudod — zsidó, azon magyarországi zsidó újságíró-forradalmár irányzatnak a legélesebb ellensége, amely az utóbbi időkben oly nagy szerepet játszott, s csak arra vár, hogy mindazokat, akik, szerinte is, az országot tönkretették, letörje.

Nagyon kérlek tehát, hogy ebben a tekintetben befolyásodat érvényesítsd, hogy Vázsonyi mielőbb Szegedre jöhessen hozzátok. Nagyon könnyen vele jöhetnék én is, és csakis arra kérlek még, hogy az ottani francia hatóságtól — úgy amint Bornemissza is útlevelet kapott — Vázsonyi és az én személyemre vonatkozó útlevelet eszközöltessél ki. Az ezen két útlevélre vonatkozó adatokat mellékelve küldöm.

Egyébként fogadd régi ragaszkodásom, igaz tiszteletem kifejezését, ismételt kérésemet szívedre kötve és katonai szerencsét kívánva, mely téged és vállalkozásodat mindenkoron kövesse, maradok szívélyes üdvözlettel

feltétlen és igaz híved

Windischgraetz Lajos

P. S. Bornemissza Gyulának adtam át az egész novemberi napokra vonatkozó naplómat, amelyről, igen kérlek, *te is vegyél tudomást.*

III. G. 8. — Gépelt, eredeti tisztázat, a levélíró aláírásával.
Az utóiratot saját kezűleg vezette Windischgraetz a levélpapírra.

A francia kormánynak kezdett kellemetlenné válni — elsősorban saját ellenzéke miatt —, hogy az általa létrehozott ellenforradalmi magyar kormány nagybirtokos és egyben a legexponáltabb németbarát, antantellenes elemekből alakult. Emellett tisztában voltak azzal is, hogy a forradalmi Magyarországon ez a reakciós kormány semmiféle belső támogatásra nem számíthat. Ezért ismételten követelték a szegedi ellenforradalmároktól a demokratikus, antantbarát politikusok bevonását a kormányba. Károlyi Gyula kormánya is ezzel a francia követeléssel foglalkozott 1919. június 26-i minisztertanácsi ülésén. Arról tárgyaltak, hogyan lehetne olyan kormányátalakítást végrehajtani, amely új nevek mögött továbbra is biztosítaná a kabinet politikai erőinek a befolyását. Windischgraetz — a levélben említett francia összeköttetései révén — bizonyára informálva lehetett a francia kívánságokról, ezért ajánlotta Horthyéknak a Nemzeti Demokrata Polgári Párt egykori vezetőjét, Vázsonyi Vilmost. Windischgraetznek azzal is számolnia kellett, hogy közismert antanellenes tevékenysége miatt a franciák még hazautazása elé is akadályokat gördíthetnek. Vázsonyi politikai támogatásának felajánlásával a herceg tehát nemcsak az ellenforradalmi kormánynak akart szolgálatot tenni, hanem egyben azt is remélte, hogy a demokrata Vázsonyival együtt Horthyék könnyebben tudnak számára útlevelet szerezni a magyarországi francia hatóságoktól.

---

[1] Békekötés ekkor még nem történt, s Windischgraetz valószínűleg IV. Károly 1918 októberi utolsó béketapogatózására utal, amelyben mint a közös Külügyminisztérium osztályfőnöke vett részt.

[2] 1918 őszén, közvetlenül a polgári forradalom előtt, a magyar kormány Svájcba küldte Windischgraetzet egy nagyobb burgonyatétel lekötésére. A rendelkezésre bocsátott jelentős összeget azonban nem az éhező Budapest burgonyaigényének kielégítésére, hanem saját, illetve az ellenforradalmi propaganda céljaira fordította. Ezért kapta ebben az időben a „burgonya herceg" csúfnevet. Erre utal Windischgraetz mint rágalomra. A forradalmak idején ez ügyben eljárás folyt ellene, majd később az ellenforradalmi rendszer eltussolta az ügyet.

[3] A Sigray Antal gróf és Pallavicini György őrgróf által vezetett, 1919. május 8-án Brucknál végrehajtott ellenforradalmi kísérletre utal. A Bécsben tartózkodó kb. 10 000 magyar ellenforradalmi tisztből mindössze 40 tiszt jelentkezett a Magyar Tanácsköztársaság ellen tervezett katonai akcióra. A vörösőrség első lövéseire azonban elmenekültek, s az osztrák hatóságok fogságába kerültek. [*Lásd bővebben: Koncsek László: Renngassei összeesküvés. Kossuth Könyvkiadó 1959. 144–153. old.*]

[4] Minden valószínűség szerint Bornemissza Gyulára utal.

2

1920. március 1.

A NEMZETGYŰLÉSI PÁRTOK VEZETŐINEK NYILATKOZATA AZ 1920: I. TC.[1] HORTHY KÖVETELÉSEINEK MEGFELELŐ MÓDON VALÓ MEGVÁLTOZTATÁSÁRÓL

Horthy Miklós kormányzóvá választásának előkészületei már hónapok óta folytak. Ezt a célt szolgálta a terrorisztikus módon lefolytatott nemzetgyűlési választás. A tiszti különítmények — a fővezérségtől kapott utasítások alapján — csak olyan képviselőket engedtek „megválasztani", akik bizton Horthy kormányzóvá választására adják szavazatukat a nemzetgyűlésben. A kormányzóválasztás napján a különítményes tisztek körülvették a Parlament épületét, s behatoltak az ülésterembe is. A választás után s az eskütételt megelőzően Horthy, kihasználva a helyzetet, további jogokat követelt magának. Emlékirataiban maga írja a következőket: „. . .azt kifogásoltam, hogy a leendő államfő számára megállapított jogkör — ahogyan a sajtó közléséből ismerem — teljességgel elégtelen.

E megjegyzésem után — folytatja Horthy visszaemlékezéseit — a jelenlevők rövid megbeszélést tartottak, majd Rakovszky István, a nemzetgyűlés elnöke íróasztalához ült, és tollal a kezében hozzám fordult: »Kérem, diktálja feltételeit. A nemzetgyűlés teljesíteni fogja.«" *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 125. old.]*

Horthy visszaemlékezéseinek ez a része megfelel a valóságnak, csupán egy dologban szorul kiegészítésre, amiről Berzeviczy Béla vezérkari főnök a következőket írja a kormányzóválasztást előkészítő katonai intézkedésekről szóló jelentésében:

„Görgey József huszárszázados, Eckhardt Tibor miniszteri tanácsos úr jelenlétében legilletékesebb helyről arra lett felszólítva, hogy miután a kormányzó eskütétel után a miniszterelnöki szobába fog vonulni, és mindenütt történt gondoskodás őrségről, csak épp itt nem, szólítson fel kb. hat megbízható tisztet a titkári szobában való elhelyezkedésre mindaddig, míg a kormányzó a miniszterelnöki szobában időzik." *[OL Me. 1920—III—2263.]*

E szoba mellett volt az a terem, ahol Horthy a feltételeit diktálta.

A pártok vezetői megegyeztek abban, hogy 1920:I. tc. 13. §-ban foglalt házfeloszlatási jogot[2] revízió alá veszik oly értelemben, hogy a kormányzónak a korlátlan házfeloszlatási jog biztosíttassék, éppúgy revízió alá veszik a 14. § második bekezdését.[3]

Rakovszky István
Rubinek Gyula
sokorópátkai Szabó István
Friedrich István
Somssich József

Haller István
a Ker. Nemz. Egy. elnöke
Heinrich Ferenc
Beniczky Ödön
Huszár Károly

Andrássy Gyula *nagyatádi Szabó István*
Bárczy István *Bleyer Jakab*
Prohászka Ottokár *Korányi Frigyes*[4]

I. A. 8. — Gépelt, egykoru másolat.
Az irat fejléce: „A NEMZETGYŰLÉS ELNÖKE."

Ennek a megállapodásnak az alapján hozta létre a nemzetgyűlés az 1920: XVII. tc.-t *[MTT. 1920. 61. old.]* Ez ugyan kiterjesztette a kormányzónak a házfeloszlatással kapcsolatos jogát, de korlátlan jogot e téren nem biztosított számára. A fenti megállapodáshoz mérten az e téren foganatottsíto korlátozások fejében viszont kiterjesztette a módosító torvény a kormányzónak a torvények visszavetésével kapcsolatos jogát; háborús veszély esetére biztosította a kormányzó részére a hadseregnek az ország határain kívuli alkalmazását, az országgyűlés és a kormány utólagos jóváhagyása mellett; végul kiterjesztette a torvény a kormányzó kegyelmezési jogkorét is. A megállapodásban említett 14. §-nak a kormányzó felelősségre vonásáról szóló második bekezdését viszont nem vette revízió alá a nemzetgyűlés — csupán az 1926: XXII. tc. 48. §-a intézkedett ebben az ügyben, de nem olyan módon, mint ahogyan ezt a fenti szovegből kivehetően Horthy kívánta volna. Ez a törvény sem rögzítette, hogy a kormányzót nem lehet felelősségre vonni. *[MTT. 1926. 266. old.]* Végul csak az 1937. évi XIX. törvénycikk 7. §-a mondta ki, hogy a „kormányzót az országgyűlés nem vonhatja felelősségre". *[MTT. 1937. 169. old.]*

---

[1] Az 1920. február 28-án kelt torvény intézkedett az „alkotmanyosság helyreállításáról" és az államfői hatalom ideiglenes rendelkezéseről. *[MTT. 1920 3–13. old.]*

[2] A torvény 13. §-ának harmadik bekezdése a kormányzó hazfeloszlatasi jogáról szól. Eszerint: „A kormanyzó a nemzetgyűlést nem napolhatja el, és a királyi hatalomban foglalt országgyűles-feloszlatasi jogot a nemzetgyulest illetőleg csak akkor gyakorolhatja, ha a nemzetgyűlés a kormányzó uzenete dacára tartósan munkaképtelenné vált, és munkakepességet a nemzetgyulés elnoke a hazszabályokban biztosított jogaival sem kepes helyreállítani. Feloszlatás esetében azonban a kormányzó koteles az új nemzetgyúles összehívása irant mar a feloszlató rendeletben akként rendelkezni, hogy a nemzetgyűlés az alkotandó uj valasztójogi torvény alapján, ha pedig az addig megalkotva nem lenne, a jelenlegi nemzetgyűlés osszeulésére alapul szolgalt választójog alapján, legkésőbb a feloszlatástól számított három hónapon belul, osszeulhessen." *[MTT. 1920. 11–12. old.]*

[3] A törvény 14. §-ának masodik bekezdése a kovetkezőket szogezi le: „A kormányzót az alkotmány vagy a torvény megszegese esetében a nemzetgyules felelősségre vonhatja. A felelősségre vonást a nemzetgyűles csak legalabb szaz tagja altal aláírt indítvány alapján es osszes tagjai kétharmad részének szavazatával mondhatja ki. Az eljárast kulon torvény fogja szabályozni." *[MTT. 1920. 12. old.]*

[4] A megegyezés aláírói, a fenti sorrendet kovetve, a kovetkező pártokat képviselték:

A Keresztény Nemzeti Egyesulés Pártjának programjával választották meg, az első nemzetgyűlés elnoke lett.

A Kereszteny Nemzeti Egyesules Partjának elnoke, kultuszminiszter.

Kisgazdapárti képviselő, földművelésügyi miniszter.

A Keresztény Kisgazda, Földműves és Polgári Párt vezére, kisgazdaügyi miniszter.

A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának vezére, hadügyminiszter.

Párton kívüli legitimista képviselő, külügyminiszter.

A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának képviselője, a legitimisták vezére.

A Nemzeti Demokrata Polgári Párt egyik vezetője, igazságügyminiszter.

A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja, székesfehérvári püspök.

A Nemzeti Liberális Párt vezére, kereskedelemügyi miniszter.

A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja, belügyminiszter.

A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja, miniszterelnök.

A Kisgazdapárt vezére, közélelmezésügyi miniszter.

A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja, nemzeti kisebbségügyi miniszter.

A Keresztény Kisgazda, Földműves és Polgári Párt tagja, pénzügyminiszter.

3

Lausanne, 1920. április 6.

ISMERETLEN SZEMÉLY LEVELE IV. KÁROLY VISSZATÉRÉSÉNEK BELPOLITIKAI ELŐKÉSZÍTÉSE ÜGYÉBEN

IV. Károly az 1918. november 11-én kelt schönbrunni, illetve a 13-án kelt eckartsaui nyilatkozatában lemondott az osztrák császári, majd a magyar királyi trónról, s 1919. március 24-én Svájcba emigrált.

Az Osztrák—Magyar Monarchia utódállamai közül az ellenforradalom eredményeként egyedül Magyarországon állították vissza az 1920: I. tc.-vel a királyságot. A restaurációs reményeknek külpolitikai síkon, az antanthatalmak Habsburg-ellenessége dacára is, volt némi realitásuk, amennyiben a nyugati hatalmak bizonyos körei egy föderatív alapon felépülő Habsburg-királyságban nagyobb biztosítékot láttak a forradalmi Szovjet-Oroszországgal szemben, mint a sok apró köztársaságban és királyságban. A nyugati hatalmak egyes köreinek a Habsburg-restauráció irányában mutatkozó hajlandóságán belül Franciaországnak külön oka is volt az ilyen tervek támogatására — szem előtt tartva a Németország támadó erejének újjáéledésében rejlő veszélyt. Belpolitikai téren a „szabad királyválasztó" dzsentrikkel és „kisgazdákkal" szemben a Habsburgok által nagyra növelt arisztokrácia a „legitim" király visszatérésétől várta saját pozícióinak a megerősítését.

A legitimisták helyzetét nagymértékben megnehezítette az a körülmény, hogy az 1920. évi januári választásokon a Habsburg-ellenes Kisgazdapárt nyerte el a legtöbb mandátumot. Érthető tehát, ha a legitimista arisztokrácia nagy gondot fordított a legnagyobb párt megnyerésére. Ennek érdekében tett javaslatot Hunyady József gróf az alábbi levélben hivatkozott üzenetében.

Kedves Barátom

Hunyady Józsi, a felséges úr főudvarmestere, a napokban kiküldötte ide Jobb miniszteri tanácsost a főudvarmesteri hivatalból, azzal a feladattal, hogy Ő. F.[1]-ét felkérje, adna egy nyilatkozatot az 1. alatt csatolt pontok értelmében. A felséges úrnak azt mondotta Jobb, hogy ez a nyilatkozat azért szükséges, mert a kisgazdák nagy része nem legitimista, és egy ilyen nyilatkozat áthozná őket a törvényes király pártjára; a dolog azért sürgős volna.

Ő. F. semmit sem kíván tenni a te tudtod nélkül, mert benned feltétlenül bízik, és te vagy arra hivatva, hogy megítéljed, milyen a szituáció otthon. Ő nem barátja az ilyen nyilatkozatoknak, egyrészt mert addig, amíg Svájcban él, nem akarna politikát csinálni; nincs ugyan Svájccal szemben lekötve, de annyit mégiscsak meg kell hogy tegyen, hogy a vendégszeretetet ne viszonozza avval, hogy kellemetlenséget okozzon ezen országnak; márpedig, ha ezen lépése (ha megteszi) nyilvánosságra jut, akkor az antant kázust csinál belőle, és kész a kellemetlenkedés. Másrészt egy ilyen nyilatkozat elronthatná a sanszokat az antantnál is.

Mivel innét nem lehet megítélni, hogy egy hasonló nyilatkozatra otthon tényleg nincs-e szükség, és meglehet, hogy H.[2]-nak igaza van, Ő. F. kész volna azt a 2. alatt mellékelt formában megtenni, ha te is szükségesnek látod. Másképp, mint levél formában, nemigen teheti meg, és csak természetes, hogy ezt a levelet főudvarmesteréhez intézi, ki mostan legelső alkalmazottja és bizalmasa. Ez a levél nem fog elmenni, amíg te magadról nem hallatsz, és akkor is fog kelleni találni módozatot arra, hogy a levéllel ne lehessen visszaélni és ne jusson nyilvánosságra, legalább nem úgy, hogy baj keletkezzék ebből. Én úgy képzelem magamnak a dolgot, hogy H. a levelet neked adja át megőrzés végett, és te azután találnál módot arra, hogy kitudódjék, hogy Ő. F. hogy gondolkozik, anélkül, hogy a levél maga publikáltassék.

Kérlek, légy oly kegyes, és tudasd válaszodat mentől előbb, ugyanazon az úton, amelyen ezt a levelemet kaptad; ha netalán sürgős volna a dolog, azaz a nyilatkozatot sürgősen meg kellene tenni, adass fel egy sürgönyt a közvetítő által, mely csak annyit tartalmazzon, hogy: Sache dringend, sofort erledigen.[3]

Isten veled, kedves barátom, szívből üdvözöl
igaz híved

I. A. 5. — A levél és mellékletei gépelt, aláírás nélküli másolat.
Mindhárom levélpapíron svájci gyár vízjele látható.

---

[1] Őfelsége: IV. Károly.
[2] Hunyady József gróf.
[3] A dolog sürgős, azonnal intézkedni.

HUNYADI JÓZSEF GRÓF ÁLTAL IV. KÁROLY SZÁMÁRA KÉSZÍTETT NYILATKOZAT-TERVEZET

1. a) Elfogadja a békét, és elismeri azon országok teljes állami függetlenségét, amelyek a monarchia országaiból alakultak, és egész erejét a magyar nemzet boldogítására fogja fordítani.

b) A béke megszüntette az 1723. évi törvény II. dekrétumának 1., 2., 3. cikkeinek (pragmatica sanctio)[1] azon összes pontjait, amelyek a Habsburg-birtokok feloszthatatlan, elválaszthatatlan, kölcsönös és együttes birtoklására vonatkoznak, nem fogja tehát a magyar állami hatalmat arra használni, hogy más családi jogait erőszakkal érvényesítse.

2. Meg fogja a kormányt bízni azzal, hogy előterjesztéseket tegyen, amelyek a magyar alkotmány és a magyar szabadság megerősítésére alkalmasak, valamint az öröklési rendet egy, a nemzet érdekeinek és méltóságának megfelelő módon megállapítja. Különösen kijelenti, hogy a hadüzenet és békekötés jogát törvényesen megállapítandó módon a nemzettel kívánja megosztani.

3. Szeretettel és nem bosszúérzéssel jön, azonban nem fogja megakadályozni, hogy azok, akik bűncselekményekkel a törvényes rend felbontását okozták, ezért felelősségre vonassanak, és hogy azok megbüntettessenek, akik politikai ürügy alatt közönséges bűncselekményt követtek el.[2] Nem kívánja, hogy azok, akik elmenetele óta a tényleges állapotokhoz alkalmazkodtak, és ezekbe beilleszkedtek, ebből bármiképp kárt szenvedjenek.

4. Amennyiben a régi monarchia más részének jogara alá való csatolása lehetővé válnék, ez csakis a magyar törvényhozás hozzájárulásával lesz eszközölhető.

---

[1] A pragmatica sanctio a Habsburgok nőági örökösödési rendjét megállapító házi rendelkezés, amelyet a magyar nemesi országgyűlés az 1723: I., II. és III. tc.-ben iktatott a magyar törvények közé, egyben kimondva azt is, hogy a birodalom részei a Habsburgok által „feloszthatatlanul és szétválaszthatatlanul birtoklandók". Ezzel a magyar rendek lemondtak az ország függetlenségéről. A fenti törvények elismerésén alapszik az 1867-es kiegyezés is, amely ezeket újból törvénybe iktatta.

[2] Ez a mondat Horthyék megnyugtatására a fehérterror igazolását szolgálja.

IV. KÁROLY ÁLTAL HUNYADI JÓZSEF GRÓFHOZ INTÉZENDŐ LEVÉL TERVEZETE A KIRÁLYPUCCS ELŐKÉSZÍTÉSE ÜGYÉBEN

Kedves Hunyady gróf

Királyi jogaim gyakorlásának annak idején újra való felvételekor következőek volnának irányelveim:

Minden alkalommal bebizonyított őszinte békeszeretetem mellett ki van zárva, hogy visszatértem után Magyarországot, bármely okból, új háborúba belevinném, ellenben mindenképp arra fogok törekedni, hogy az ország összes szomszédaival békében és barátságban élhessen. Különösen pedig nem akarom soha felhasználni a magyar állami hatalmat arra, hogy családom egyéb uralkodói jogait erőszakkal érvényesítsem, azonban egész erőmet a magyar nemzet boldogítására fogom fordítani.

A visszatértemkor kinevezendő felelős kormányt meg fogom bízni aziránt, hogy nekem oly irányú előterjesztéseket tegyen, amelyek a magyar alkotmány és szabadság megerősítésére alkalmasak, különösen pedig a hadüzenet és békekötés nagy felelősségét, egy még törvényesen megállapítandó módon, feltétlenül a nemzettel kívánom megosztani.

Szívemben szeretettel és nem bosszúérzéssel akarok visszatérni, ennélfogva nem kívánom, hogy azok, akik a forradalom kitörése óta kénytelenek voltak a tényleges állapotokhoz alkalmazkodni, és ezekbe beilleszkedni, ebből bármiképp kárt szenvedjenek, azonban nem akarom megakadályozni azt sem, hogy azok, akik bűncselekményekkel a törvényes rend felbontását okozták, ezért felelősségre vonassanak, és hogy azok megbüntessenek, akik politikai ürügy alatt közönséges bűncselekményt követtek el.

Felhatalmazom önt, hogy ezeket szükség esetén nevemben kijelenthesse.

A fenti levelet és mellékleteit — feltételezhetően — Bornemissza Gyula báró írta, aki ebben az időben a magyar állam svájci képviseletét látta el. A svájci kormány azzal a feltétellel adott menedékjogot IV. Károlynak, hogy lemond minden politikai tevékenységről. Ez lehetett az oka annak, hogy a legitimista Bornemissza Gyula közvetítette e levélben a volt király üzenetét Magyarországra. A levél címzettje minden valószínűség szerint Andrássy Gyula gróf. Ez abból valószínűsíthető, hogy 1920 novemberében, mikor a legitimisták vezetői több nyilatkozat-tervezetet készítettek IV. Károly részére, hogy belső bázisukat kiszélesítsék, Andrássy a fent közölt szövegnek szinte teljesen megfelelő gondolatmenetű tervezetet állított össze. *[Andrássy tervezetének szövegét lásd Karl Freiher von Werkmann: „A madeirai halott" című emlékiratának (München 1933.) 124. oldalán.]*

A legitimisták, sőt maga IV. Károly is ekkor még úgy tekintettek Horthyra, mint az Osztrák—Magyar Monarchiának a Habsburg-házhoz feltétlenül hű

altengernagyára, aki bármikor hajlandó átadni a hatalmat a „törvényes" királynak. Ezt tükrözi az a körülmény, hogy a király visszatérését belpolitikai téren egyengető nyilatkozat szövegét és a kapcsolatos levelet másolatban megküldték Horthynak is.

Feltűnő viszont, hogy a Hunyady József által készített nyilatkozat-tervezettel szemben IV. Károly válaszának tervezete nem tért ki a trón öröklésének kérdésére, s elkerülte az egykori monarchia egyes részeinek esetleges csatlakozására vonatkozó kitételeket is.

4

Bécs, 1920. május 1.

BOROVICZÉNY ALADÁR LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ GÖMBÖS GYULA HABSBURG-ELLENES POLITIKAI ELKÉPZELÉSEIRŐL

A kormányzóválasztás után a legitimisták remélték, hogy befolyásolni tudják még Horthyt, illetve megfelelő nyomással képesek hatni rá. Hatalmi törekvéseiben Horthy a legitimistákkal szemben álló „szabad királyválasztókra" támaszkodott. Ezek vezére Gömbös Gyula volt. A nyilvánosság előtt azonban igyekezett leplezni ezt a kapcsolatot. Az itt közölt levél kísérlet ennek a kapcsolatnak a kipuhatolására.

Főméltóságú Uram!

Zágrábi, eddig igen megbízhatónak bizonyult forrásból kapom az értesülést, hogy a következő jelentés futott ott keresztül:

Gömbös százados, a MOVE elnöke, valaki előtt kifejtette politikai nézeteit és saját politikai terveit. Gömbös szerint Magyarország egyetlen boldogulási lehetősége a nemzeti és faji jelleg kizárólagos kiélésében fekszik. Ezért tartja feltétlenül szükségesnek minden, szerinte idegen elem és idegen befolyás kizárását nemzeti életünk fejlődéséből, és ezért tartja az egyetlen lehetséges és hasznos megoldási módnak a jelen helyzetben a „nemzeti királyság" sürgős létesítését.

Ezért Gömbös a Tiszántúl fel akar lépni képviselőnek, és e célból felvette az érintkezést a mai nemzetgyűlés két nagy pártjának radikális szárnyaival. Terve saját állítólagos szavai szerint az, hogy ha egyszer bejutott a képviselőházba, ott a már mostan sokat ígérő összeköttetései segítségével a Ház elnökévé választatja magát. Az ő elnöklete alatt a Ház „debreceni országgyűlést" rendez, és detronizálja a Habsburgokat, és kikiáltja a jelenlegi kormányzót, Horthyt királlyá. Gömbös szerint a kormányzó vagy elfogadja a koronát, s akkor ő, Gömbös, adott az országnak egy nemzeti királyt, vagy nem fogadja el, de akkor kénytelen lesz visszalépni a kormányzástól, s nem lehet többé akadálya a nemzeti

királyság megvalósításának. Mindenesetre, akár egy csapásra sikerül a dolog, akár csak egy lépéssel hozza is előbbre a nemzeti királyság ügyét, a kormányzó szerepe és cselekvési képessége élesen meg lesz világítva, s lehetetlenné lesz téve, hogy a Habsburgok ügyét szolgálja tovább.

Ami továbbá őt, Gömböst, személyesen illeti, említette, hogy a Habsburgok, sejtvén hatalmát és befolyását, ismételten megkísérelték őt megkörnyékezni és „ígéretekkel" őt részükre megnyerni. Azonban Gömbös járatos a történelemben, s ennélfogva nem sül fel, nem akar sem Zrínyi, sem Frangepán sorsára jutni. A Habsburgoknak ő nem hisz, s nem tartja őket méltóknak Magyarország trónjára.

A zágrábi forrás hozzáfűzi, hogy az egyetlen fennálló jogi kapocs Magyarország és Horvátország között ma is még a szent korona, mely Habsburg főn van. Horvátországot csak a jogfolytonosság és a koronás király iránti hűség vezetheti vissza Magyarországhoz. Egy, a túlzásig vitt sovinisztikus irányzat Magyarországon az összes, nekünk ott kedvező hangulatokat és áramlatokat megsemmisíti,[1] és Horvátországot a szerbek elleni küzdelmében más szövetségesek, talán határozottan a bolgárok karjai közé hajtaná, kiket belevonva a jugoszláv állam keretébe, létesíteni próbálnának egy Balkán nagyhatalmat, melyben nem a szerbek, hanem a horvát- és bolgárok volnának feltétlenül a túlsúlyban. Ez kevésbé természetes megoldás, mint az, mely Magyarországgal lehetséges, s csak akkor fordulnának e megoldás felé, ha Magyarország lehetetlenné tenné a horvátoknak az együttműködést.

Kötelességemnek tartottam a nekem véletlenül tudomásomra jutott és autentikusnak látszó jelentést magas tudomásodra hozni. Azt hiszem, Gömböst ártalmatlanná lehet tenni, ha őt hiúságának hízelgő magas állásban a nyilvánosság elé vonnád, hol a legrövidebb időn belül politikai ügyetlensége által lejárná magát. Vonzereje, különösen a fiatal tisztek körében, kizárólag titokzatosságának eredménye.

Sok szívélyes üdvözlettel maradok alázatos tisztelő híved

Boroviczény

I. A. 5. — Gépelt, eredeti tisztázat, a levéllíró aláírásával.
A levél német nyelvű fordítását csekély eltéréssel közli Boroviczény emlékiratában: Der König und sein Reichsverweser. Verlag für Kulturpolitik. München 1924. 73—75. old.

Boroviczény emlékiratában elmondja, hogy más ügyből kifolyólag a levél elküldése után rövidesen kihallgatásra ment Horthyhoz. Ez alkalommal érdeklődött, hogy megkapta-e a Gömbössel kapcsolatos levelét. Horthy megkérdezte, hogy milyen forrásból kapta az információt, ezt feljegyezte, majd a következőket mondta: „»Gömböst nem kell komolyan venni. Ő egy stréber, aki azonban jót akar. Én tudok mindent, ami történt, és ezért teljesen biztos vagyok abban, hogy

Gömbösnek csak katonai ambíciói vannak, tehát megdönti a te jelentésedet. Egyébként Gömbös így van a kezemben« és ökölbe szorította a kezét, amelyben ceruzát tartott. »De hisz — folytatta Horthy — én alig látom Gömböst, nem értem, miért gondoljátok ti, hogy ő olyan sokszor van nálam.« Ebben a pillanatban felnyílt az ajtó — folytatódik Boroviczény visszaemlékezése —, és a szárnysegéd, Magasházy százados Gömböst jelentette. A kormányzót ez láthatóan kellemetlenül érintette. Intett a kezével, majd folytatva, néhány formális mondatot mondott a római küldetésemről, néhány perc után befejezte a kihallgatást, és nagyon hidegen elbocsátott.

Az előszobában Gömbös várakozott, aki rövidesen utánam belépett a kormányzóhoz. Nagy közömbösséggel megkérdeztem Magasházy századost, hogy mikor volt Gömbös utoljára a kormányzónál. Magasházy felnyitotta az előtte fekvő kihallgatási füzetet, és a következőket mondta: »Gömbös, ő tegnap volt itt, miért? Ő csaknem naponként jön!« Gyorsan búcsút vettem Magasházytól, és elgondolkodva a dolgon, elhagytam a budai várat.

Eltelt ezután további négy hét, és Gömböst képviselővé választották."

---

[1] A levélíró itt Horthy felelősségére utal. Valóban. a Belgrádban összeült ún. Ideiglenes Nemzeti Képviselet üléseitől a horvát képviselők ekkor még távol tartották magukat.

5

Prangins, 1920 május

IV. KÁROLY LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ VISSZATÉRÉSÉNEK ELŐKÉSZÍTÉSE ÜGYÉBEN

1919. november 7-én Boroviczény Aladár felkereste Horthy Miklóst Siófokon, az ellenforradalmi hadsereg főhadiszállásán. Ez alkalommal Horthy kifejtette előtte azt az elgondolását, hogy a békekötésig a trón betöltését nyitva kell hagyni, mert jobb békefeltételekre lehet számítani, ha a szomszéd államok remélhetik, hogy nem Habsburg kerül a trónra. A békekötés megtörténte után — mondta Horthy — magától értetődően a megkoronázott királynak kell visszatérnie, s hogy „ő, mint őfelsége leghűségesebb katonája, aki szakadatlanul hordja a császár kabátját" — utalva egyenruhájára —, mindent meg fog tenni ennek érdekében. *[Aladar von Boroviczény: Id. mű, 46—47. old.]*

Egy héttel kormányzóvá történt megválasztása előtt Horthy hasonló értelmű üzenettel küldte ki Svájcba Révhegyi Béla kapitányt. *[Karl Freiherr von Werkmann: Id. mű, 129. old.]* Minden más forrás egybehangzóan tanúsítja, hogy Horthy ilyen jellegű kapcsolatot tartott fenn a királlyal, de mindig hangoztatta a legitimista körök felé: meg kell várni a békekötést a Habsburgok restaurációjának végrehajtásával. IV. Károly ezért már a békeszerződés előtti hetekben elkészítette az alábbi levelet, s Bornemissza Gyula 1920. június 4-én, a békeszerződés aláírásának napján személyesen adta át ezt Horthynak. *[Aladar von Boroviczény: Id. mű, 80. old.]*

Kedves Horthy!

Őszinte köszönettel vettem az utolsó hírt, s meleg hálával és elismeréssel követem figyelemmel sikeres tevékenységét.[1] Az eddig elért eredmények megerősítik bennem azon rendíthetetlen bizalmat, mellyel mindenkoron viseltettem személye iránt.

Magyarország a legközelebbi napokban lesz kénytelen a békét aláírni. Szívem egész melegével remélem, hogy a béke aláírásával minden erő egy jobb jövő elérésére lesz összefogható.

Mint Magyarországnak törvényesen és alkotmányosan megkoronázott és felkent királya, ki semmiféle jogáról le nem mondott, és ennek következtében minden kötelességének is tudatában van, akarok az ország egyesítésének és újrafelépítésének munkájában részt venni.

Nem várható, hogy a nyugati hatalmak részéről, melyek közül Franciaország már hivatalos közege által is kijelentette, hogy a magyar trónra való visszatérésemet pártolja, nehézségek támasztassanak az esetben, ha a királyi hatalmat Magyarországban ismét gyakorolni fogom.[2]

Az ország egyesítésének és további konszolidálódásának érdekében a királyi hatalom gyakorlását minden körülmények között mentől előbb, lehetőleg még ez év folyamán kezembe kívánom venni, és kérem, hogy bölcs belátásával jelölje meg azt a pillanatot, mely a legalkalmasabb arra, hogy trónomra visszatérjek, s ezáltal magam mellé szólítsam mindazokat, kik mint magyar nemzet Szent István koronáját fejemre tették.

Kérem, hogy eddigi hűségével és odaadásával készítse elő visszatérésemet, támaszkodva azon kedvelt híveimre, kik a koronás király iránti hűségükben, az ön példáját követve, sohasem tántorodtak meg.

A múltban és jelenben bebizonyított erélye és körültekintése bizalommal tölt el az iránt, hogy e munkáját és vezetése alatt álló munkatársainak tevékenységét a mindenható hazánk javára teljes sikerre fogja vezetni.

Változatlan királyi jóindulatommal

Károly

I. A. 1. — Tintával írt, eredeti tisztázat, a levélíró aláírásával.
A levélpapíron a Habsburg-ház dombornyomatú címere látható.
A levél német nyelven megjelent: Aladar von Boroviczény: Id. mű, 79. old.; Karl Freiherr von Werkmann: Id. mű, 131—132. old.

A levél fogalmazványtervezetét IV. Károly megbízásából Boroviczény Aladár készítette — mint erről emlékirataiban beszámol. IV. Károly az általa készített tervezeten változtatásokat akart eszközölni. Így az ötödik bekezdés „és kérem, hogy bölcs belátásával jelölje meg" szavakkal folytatódó részét ki akarta hagyni, de végül benne maradt a szövegben. Bornemissza Gyula pedig ugyanebben a mondatban a „még ez év folyamán" szavakkal akarta a „legköze-

Kedves Horthy!

Őszinte köszönettel vettem az utolsó hírt s meleg hálával és elismeréssel követem figyelemmel sikeres tevékenységét. Az eddig elért eredmények megerősítik Bennem azon rendíthetlen bizalmat, melylyel mindenkoron viseltettem személye iránt.

Magyarország a legközelebbi napokban lesz kénytelen a békét aláírni. Szívem egész melegével reménylem, hogy a béke aláírásával minden erő egy jobb jövő elérésére lesz összefogható.

Mint Magyarországnak törvényesen és alkotmányosan megkoronázott és felkent királya, ki semmiféle jogáról le nem mondott, és ennek következtében minden kötelességének is tudatában van, akarok az Ország egyesítésének és újrafelépítésének munkájában részt venni.

Nem várható, hogy a nyugati hatalmak részéről, melyek közül Franciaország már hivatalos közege által is kijelentette, hogy a Magyar Trónra való visszatérésemet pártolja, nehézségek támasztassanak azesetben, ha a királyi hatalmat Magyarországban ismét gyakorolni fogom

IV. Károly levele Horthy Miklóshoz. 1920 május
(Lásd e kötet 5. sz. iratát)

Az Ország egyesítésének és további consolidálódásának érdekében a királyi hatalom gyakorlását minden körülmények között mentől előbb, lehetőleg még ez év folyamán kezembe kívánom venni és kérem, hogy bölcs belátásával jelölje meg azt a pillanatot, mely a legalkalmasabb arra, hogy Trónomra visszatérjek s ezáltal Magam mellé szólíthassam mindazokat, kik mint Magyar Nemzet Szent István Koronáját fejemre tették.

Kérem, hogy eddigi hűségével és odaadásával készítse elő visszatérésemet, támaszkodva azon kedvelt híveimre, kik a Koronás Király iránti hűségökben, az Ön példáját követve, sohasem tántorodtak meg.

A multban és jelenben bebizonyított erélye és körültekintése biztalommal tölt el aziránt, hogy e munkáját és vezetése alatt álló munkatársainak tevékenységét a Mindenható Hazánk javára teljes sikerre fogja vezetni.

Változatlan Királyi jóindulatommal

Károly

Kelt Villa Prangins, 1920 Május havában.

Lásd e kötet 5. sz. iratát

lebbi időben" szavakra javítani, de ezt a változtatást sem vezették keresztül. *[Aladár von Boroviczény: Id. mű, 80. old.]*

Werkmann szövegében az általunk közölt levélhez képest egy lényeges eltérés van. A negyedik bekezdés helyett itt a következő szöveg olvasható: „Amennyiben ismét részt vennék a kormányzásban, úgy az antant részéről semminemű beleszólást nem engedélyezek, ugyanis francia vezető személyiségek részéről ily szándék tudomásomra jutott."

[1] A hivatkozott levélben – Werkmann állítása szerint – Horthy a restauráció érdekében tett intézkedéseiről tájékoztatta IV. Károlyt.

[2] Ilyen biztatások valóban elhangzottak, de az ígért támogatás a döntő pillanatban mindig elmaradt.

6

1920. július 16.

BÁDOKI SOÓS KÁROLY HONVÉDELMI MINISZTER ELŐTERJESZTÉSE HORTHY MIKLÓSHOZ A „VÖRÖSVÉDELMI SZERVEZET" ÚJJÁSZERVEZÉSE ÉS A KORMÁNYVÁLSÁG MEGOLDÁSA ÜGYÉBEN

A tiszti különítmények terrortevékenységükben az úgynevezett vörösvédelmi szervezetre támaszkodtak, amely tulajdonképpen az egész országot behálózó kémszervezet volt. Horthy kormányzóvá választása csak felbátorította a különítményeseket. A bűntetteik miatt növekvő felháborodás 1920 tavaszán már messze túlterjedt az ország határain. A fehérterrorról érkező hírek elsősorban a párizsi béketárgyalásokon súlyosbították Magyarország helyzetét. Apponyi Albert, a magyar békedelegáció elnöke is tiltakozott a magyar kormánynál március 16-án a tiszti különítmények által elkövetett terrorcselekmények ellen. A nemzetgyűlés június 8-i ülésén Soós honvédelmi miniszter, miután lehetetlenné vált a különítmények bűntetteinek további fedezése, a nemzetgyűlés nyilvánossága előtt arra kényszerült, hogy elítélje azokat. A magyarországi terrorhadjárat elleni tiltakozásként 1920. június 20-án, a Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségének kezdeményezésére, nemzetközi bojkott kezdődött. Június 26-án, jórészt a fehérterrorral szembeni tehetetlensége miatt, a Simonyi-Semadam-kormánynak le kellett mondania. Soós honvédelmi miniszter helyzete ezzel szemben éppen ezért ingott meg, mert a nyilvánosság előtt elismerte a terrorcselekmények folytán kialakult helyzet tarthatatlanságát. Az alábbi levél kísérlet arra, hogy a Horthy legszűkebb környezetéhez tartozó katonai klikk (Gömbös, Kozma) intrikáival szemben saját pozícióját megvédje.

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Országunk súlyos helyzetében, a Vörös Hadsereg utolsó eredményeivel szemben, melyet a lengyel hadsereg felett kivívott,[1] utalok arra, hogy ezzel kapcsolatban a bolsevista agitáció az utolsó időben a had-

seregre veszélyes méreteket öltött, és vele szemben a körülmények lehetetlenné tesznek mind ez ideig erélyes védekezést.

Felelősségem tudatában kötelességemnek tartom főméltóságodnak a következőket alázatosan előterjeszteni:

Április hóban a vezérkar főnökével egyetértőleg egy olyan központi vörösvédelmi szervet[2] ohajtottunk létesíteni, mely a vörös védelem egységes katonai vezetését garantálja, és így hathatós, céltudatos intézkedéseket tesz lehetővé a vörösagitáció ellen, másrészt pedig kizárja az eddig előfordult egyéni akciókat, melyek bár jóhiszeműleg hazafias szándékból indultak ki, az első időben, a kommün bukása után szükségesek is voltak, különösen a vörösagitátorok megfélemlítésére, de éppen azért, mert az egységes vezetés hiányzott, egyes túlkapásokra vezettek, amelyek, kihasználva nemzet- és hadseregellenes elemek által, ártottak a nemzeti hadsereg tekintélyének.

Azon minisztertanácsi előterjesztés,[3] mely ezen központi szervezet megszervezését célozta, körülbelül öt egymás utáni miniszt[er]tanácsban el lett vetve. Azon koronatanácsban, mely főméltóságod elnöklete alatt oly célból lett megtartva, hogy a polgári minisztereket ezen szerv szükségességéről meggyőzzük, látszólag a miniszterek némi aggályait eloszlatta, de pozitív eredményhez a következő időben sem vezetett.

Mivel azonban a vörösvédelem erélyes folytatásának szükségessége meg nem szűnt, katonai egyének ebben az irányban való tevékenykedése tovább tartott. Amint előre láttam, be is következett: az egyes, még mindig előforduló túlkapásokat és azon cselekményeket, amelyeket felelőtlen elemek a hadsereg ruhájába öltözve elkövettek, felhasználta a destruktív elem arra, hogy hangulatot csináljon a nemzeti hadsereg ellen, aminek következtében még jóhiszemű elemek is elhagyták magukat ragadtatni a nemzeti hadsereg ellen irányuló és ismert támadásokra, a nemzetgyűlés zárt és következő nyílt ülésein[4] is. Ennek következtében és ezen nyomás alatt létrejött azon kormányzati elhatározás, mely korlátozta a katonai nyomozást, és beszüntette az antibolsevista katonai nemzetvédelmet.[5] A katonai tényezők akkor engedve a szükségességnek, de csak azon feltétel alatt fogadták ezt el, hogy

a) a csendőrség és rendőrség szaporíttatik, és a belügyminiszter teljes felelősséget vállal arról, hogy a rendőrség tényleg képes a nemzetvédelem eddigi szerepét átvenni;

b) hogy legzárosabb időn belül egy antibolsevista törvény alkottatik, mely erélyesebben, mint az eddigi törvények, a bolseviki védelmet eszközlik.[6]

Hogy ne maradjon vákuum a régi és az új rendszer között, egy interminiszteriális értekezleten, melyen a vezérkari főnök is részt vett, az átmeneti intézkedések lettek letárgyalva, és ottan újonnan kijelentve, hogy mihamarabb elkészül az antibolsevista törvény.

Az ezután bekövetkező kormányválság ezen törvény gyors létrejöttét megakadályozta.

Az ily körülmények között létrejött viszonyok közelebbi megvilágítása előtt legyen szabad azon nagy összeköttetésekre röviden rámutatni, melyek szerintem bizonyítják, hogy az újonnan felmerült antimilitarista, defetista, tehát nemzetellenes agitáció nem véletlenül esik össze az időben, az orosz Vörös Hadsereg sikeres offenzí[v]ája a lengyelek ellen. Természetes, hogy a soha teljesen el nem hallgatott volt kommunista agitáció ilyen időben mindent megtesz, hogy a Vörös Hadsereg előtt előkészítse a talajt, és hogy a kommunista elemek között a vörös hadseregek sikerével újra fölébredt reményt a saját céljaira céltudatosan felhasználja.

Utalok arra, hogy kb. egyidejűleg ezekkel a nemzeti hadsereg elleni támadásokkal a bécsi kommunista központ fokozott tevékenységet fejtett ki, úgy Bécsben magában, mint ágensei által a magyar területen. A bécsi tevékenység „Az Ember"[7], Arbeiter Zeitung"[8] stb. sajtóorgánumok támadásaiból tűnik ki, melyeknek nyilvánvaló célja az itteni vezető, nekik veszélyesnek tűnő köröket lehetetlenné tenni, napról napra inkább kidomborodik. Magyarország területén kifejtett agitáció pedig mindenekelőtt abból tűnik ki, hogy a magyar destruktív sajtó mindent megtesz a katonai nyomozások beszüntetésének kihasználására, a hadsereg, de különösen a tisztikar tekintélyének a süllyesztésére.

Ezen idő óta kettőzött erővel folyik az agitáció, minden eszközzel a munkásság között, de az utolsó időben, sajnos, abban a néprétegben is, melyre a hadsereg egész ereje támaszkodik, a parasztságra. Feltűnő, hogy a röpiratokban stb. használt jelszavak azonosak azokkal a megmételyező hangokkal, amelyek a hadsereget 1918 őszén szétzüllesztették: „Nem kell nekünk többé háború, az urak, grófok, főpapok és tisztek megint vágóhídra akarják vinni a nemzetet" stb. Meg vagyok győződve, hogy azon mozgósítási hírek, melyek az utóbbi napokban felizgatják az ország közvéleményét, szintén ezzel vannak kapcsolatban. Mint jellemző eseményt felsorolom még azon híreket, melyek utolsó időben kommunista részről a magyar hadifoglyok Oroszországban való szervezéséről hozzánk jutottak, és Kun Béla állítólag Bécsből való elutazását Oroszországba. Landler volt népbiztos feltűnése Szabolcs megyében.

Mindez egy nagyszabású céltudatos akcióra vall, mellyel szemben nálunk még a jóhiszemű elemet is sikerült annyira félrevezetni, hogy akkor, mikor a veszedelem közeledésénél a legerélyesebb védelemre volna szükség, a leghathatósabb védőeszközöktől meg vagyunk fosztva, és az ország vezetősége egy végtelen válság által teljesen meg van bénítva.

Kötelességem rámutatni arra, hogy a most keletkezett vákuum a vörösvédelemben ezen nagyszabású aknamunkát a legnagyobb mértékben elősegíti. A rendőrség részint létszámánál fogva nem képes hat-

hatós védekezést kifejteni, részint pedig vannak konkrét adataim, hogy a rendőrség a vörösvédelemmel szemben passzív magatartást tanúsít.

Rámutatok arra, hogy mióta a nemzetvédelem megszűnt, és helyébe nem lépett semmi, még Budapest utcáin is látható a nemzetellenes elem merészebb fellépése (vörös szekfű, kalapács, a tisztikar ellen megnyilatkozott agresszív fellépés).

A fentiek bebizonyítására számtalan konkrét adat áll rendelkezésemre.

Rámutatok továbbá a szakszervezetek újra való felébredésére, az ipari munkások és bányász munkások mind újabb mesterségesen szított követelődzéseire és sztrájk-fenyegetéseire.

A legnagyobb aggályaimat váltják azonban ki azok az újabban mindig ismétlődő kísérletek, a hadsereg legénységéhez hozzáférkőzni és annak szellemét megmételyezni, mely kísérleteknek már sajnos három esetben következményei voltak (győri ezr[ed], Tolna, Hajmáskér). Ami pedig a parasztság körében folyó bolsevista agitációt illeti, így ez közvetlenül a hadsereg gyökerei ellen irányul.

Rámutatok Szomjas Hajdú vm-i kormánybiztos úrnak jelentésére, a Szabolcs vm.-ből érkezett hírekre, a Somogy vm.-ben folyó agitációra, mely a békefeltételeket ürügyül használva a sorozás ellen irányul, és általában az ország minden részéről érkező hasonló megnyilatkozásokra.

Hogy ezzel szemben a mostani rendelkezésre álló védőeszközök nem elegendők, annak leghathatósabb bizonyítéka az, hogy a polg[ári] hatóságok maguk kérik a véd[elmi] szervek működésének visszaállítását. A mai helyzetben a fenti okoknál fogva, és mivel egy kormányválság közepette állunk, amely az egész ügynek törvényes elintézését eltolja, okvetlenül és haladéktalanul szükségesnek tartom a közp[onti] nemzetvédelmi szervnek legrövidebb időn belül való létesítését, és a nemzetvédelemnek eszerinti visszaállítását. Minden más eszköz, a rendőrség szaporítása, a polg[ári] hatóságok erélyesebb fellépése mind e tapasztalatok után nem vezethetnek sikerre.

Mivel ebben a talán sok időre döntő befolyással bíró időszakban nem kevesebbről van szó, mint az ország közrendjének, sőt egész jövőjének biztosításáról, alázatosan kérem főméltóságodat a mostani vagy rövid időn belül létrejött összminisztériumtól megkövetelni, hogy 24 órán belül az ismert minisztertanácsi előterjesztést elfogadja és keresztül vigye.

Fenti kérdésekkel kapcsolatban azonban, nem utoljára a nemzeti hadseregnek fegyelmének, megbízhatóságának és most meglevő szervezetének fenntartása érdekében legyen szabad azon nagyon káros körülményekre rámutatni, mely a mostani kormányválság szerfeletti elhúzódásából ered. Bizonytalanság a kormányzat minden ágában, minden erélyes intézkedés lehetetlensége, óvakodás minden messzire kiható intézkedéstől, szóval az egész kormányzat megbénítása nem maradhat

ily válságos időben éppen a vörösveszedelem közeledésekor súlyos következmények nélkül. Ezen viszonyok megmaradása ellenségeinknek ad tápot, mert ők kihasználhatják a tekintélyek további aláásására, mindenekelőtt a belfölddel, de a külfölddel szemben is. Ami a hadsereget illeti, a mostani viszonyok között, amikor a miniszter egyszersmind a legfelsőbb katonai elöljáró, ez a bizonytalanság kétségen kívül visszahat a fegyelemre és a tisztikar hangulatára.

Kérem főméltóságodat megengedni, hogy ezen komoly pillanatban őszintén és kötelességszerűen azon nézetemnek adjak kifejezést, miként elérkezett az ideje annak, hogy ezen válságnak mielőbb a legerélyesebb eszközökkel vége legyen vetve. Ellenségeink minden órát kihasználva, *[sic]* így nézetem szerint az ország érdeke rendkívüli rendszabályokat is igazol. Azon alázatos előterjesztéssel járulok a válság mielőbbi megoldása érdekében főméltóságod elé, hogy a kijelölt miniszterelnök a miniszteri listát a kormányzó pártnak terjessze elő, ajol az 24 óra alatt változatlanul el legyen fogadva. Amennyiben az kivihetetlen lenne, szükségesnek véleményezem, hogy főméltóságod a rendkívüli állapotokra való tekintettel a törvény adta házfeloszlatás jogával éljen.

Soós Károly tbk
m. kir. honvédelmi miniszter

I. K. 1. Gépelt, eredeti tisztázat, bádoki Soós Károly aláírásával.
Az előterjesztés felzete: „Magyarország Főméltóságú Kormányzójához alázatos előterjesztése bádoki Soós Károly tábornok magyar királyi honvédelmi miniszternek. 102 617. szám/elnöki. C—1920."

Kozma Miklós, a fővezérség II/b. (felderítő) osztályának volt vezetője erről az ügyről Gödöllőn, a királyi kastélyban, Horthy akkori tartózkodási helyén a következőket jegyezte fel naplójában:

„Július 13 . . . Soós végleg bukott politikus, bármily eszes is, nem ismeri a magyar mentalitást. Mindenkivel jól akar lenni, és így senkivel sincs igazán jól. Folyton tőlünk félt, főleg Gyulától [Gömböstől], ezért dolgozott ellene mindig, pedig csak úgy lett volna hosszú életű, ha — propozícióm szerint — őt veszi államtitkárjának . . .

Július 17 . . . Este Gálócsy jött ki és Szücs. Előbbi Bleyer Jakab nemzetiségi politikájával kapcsolatban Sréter és Gömbös üzenetét hozta miniszteri jelöltsége ellen. Szücs pedig Soós hattyúdalaként egy memorandumot [a fent közölt kéziratot], melyben a helyzetre való tekintettel a nemzetvédelem mielőbbi visszaállítását kéri a kormányzótól. Ez nekem a legfényesebb elégtétel, amit kaphattam. A nemzetvédelmi szervezet az én ideám volt . . . Soós maga sem tudta, mi ez a szervezet, minden egyéni akciót ennek a rovására írt, míg végül a képviselőház emlékezetes ülésének [a június 8-i ülésen] deferálva beszüntette a működést, tisztán csak hírszerző szervet csinált belőle . . ." *[OL Kozma-iratok. 11. csomó. Katonai vonatkozású adatgyűjtemény. Napló. 77—80. old.]* Ekkor még Gömbös és Kozma álláspontja érvényesült ebben a kérdésben, akiknek az volt a

törekvésük, hogy az úgynevezett vörösvédelmi szervezet több legyen, mint „tisztán hírszerző szerv". A hosszan elhúzódó kormányválság végül július 19-én oldódott meg, de Soós nem került be az új, Teleki-kormányba.

---

[1] 1920. április 25-én – amikor a Vörös Hadsereg megverte az intervenciós seregeket – az antanthatalmak rávették a lengyel kormányt, hogy katonai támadást indítson Szovjet-Oroszország ellen. A Vörös Hadsereg azonban megállította a lengyel csapatokat, majd június 12-én felszabadította Kijevet, július 23-án pedig Varsó alá érkezett.

[2] A „vörösvédelmi", más néven „nemzetvédelmi" szervezetről Kozma Miklós a következőket jegyezte fel a naplójában: „A nemzetvédelmi szervezet az én ideám volt, még Szegeden, Siófokon megvalósításához fogtam... A fővezérség II/b. irányítása mellett minden körletparancsnokság egy nagyobb, minden megye egy kisebb nemzetvédelmi osztályt kapott, ez utóbbinak volt alárendelve minden járás nv. tisztje. Pénzdotációjuk már Siófok óta rendszeresen az ország költségvetésébe be volt állítva. Feladatuk volt: mindenre kiterjedő belső hírszolgálat..., nemzeti és keresztény propaganda, militarista propaganda, vörösvédelem, sajtó, egyszóval minden, aminek a közhangulatra befolyása van. Így tartottuk pl. bizalmas nyilvántartásban az összes közéletben szerepelni akarók múltját és jelenét... Mindez normális időkben erős beavatkozás a szabadságjogokba és spicli szisztéma... Szóval mindent tudtunk, ami az országban történt, jelentettük illetékes helyre, de belenyúltunk magunk is, ha kellett, ha a késedelmességből hátrány származott volna. Speciel a MOVE a legtöbbet nekünk köszönhette. A Dunántúl a megszervezést még Siófokról az én osztályomba beosztott urak csinálták Marsovszky vezetése alatt. Minden költségüket én fedeztem, és mindez Soós akarata ellenére történt. A MOVÉ-t gazdaságilag abból a súlyos összegből alapozta meg Gömbös, amit én juttattam nekik, csupa olyan akcióból, melyet az osztály vezetett keresztül. Ezek súlyos száz- és százezrek voltak. A nemzetvédelmi szervezet volt tulajdonképpen a gerinc, melyhez a MOVE és egyéb egyletek a tömeget adták..." *[OL Kozma-iratok. 11. csomó. Katonai vonatkozású adatgyűjtemény. Napló. 78–79. old.]*

[3] 1920. május 3-án kelt minisztertanácsi előterjesztésében Soós honvédelmi miniszter a minisztertanács elvi hozzájárulását kérte javaslatához, melynek „célja a bolsevizmus, illetve annak terjedése elleni harc egységesítése". Kifogásolta, hogy „az e téren némileg gyakorolt vezetés a fővezérség feloszlásával megszűnt", javasolta, hogy „egy központba egyesíttessenek mindazon szervek és közegek, amelyek ma a különféle állami hivatalokban a vörösveszedelem ellen központilag működnek; ezen központi szerv így hivatva és képesítve lenne úgy az ország belterületén, mint a külfölddel való összeköttetésben a bolsevizmus ellen irányuló nagy fontosságú akciót vezetni és irányítani". Végül kérte a minisztertanács hozzájárulását, hogy az „összpontosított vörösvédelem vezetése katonai kezekbe legyen letéve". *[OL Bm. eln. 1920–23–3619.]*

A minisztertanácsi előterjesztést a honvédelmi miniszter megküldte a belügyminiszternek sürgős véleményezést kérve. Dömötör belügyminiszter 1920. május 6-i válaszában kifejtette, hogy a vörösvédelmi szervezet csak a Belügyminisztérium keretében működhet. *[Iratok az ellenforradalom történetéhez. I. köt. 1919–1921. Szikra 1956. 285–290. old.]*

[4] A nemzetgyűlésnek az irat bevezetőjében már említett június 7-i, illetve 8-i üléséről van szó.

[5] 1920. június 13-án jelent meg a „Budapesti Közlöny"-ben a 4710/1920. Me. sz. rendelet, amely szerint „a fölizgatott közvélemény megnyugtatására szükséges, hogy kimondassék, hogy a külön katonai alakulatok (a közvélemény előtt katonai különítmények néven ismert alakulatok) nyomozói működése polgári személyek ellen megszűnik", és a jövőben ezeket a funkciókat a már megerősített rendőri és csendőri szervek veszik át. A rendelet megjelenésének napján a Honvédelmi Minisztériumban megbeszélést tartottak a honvédelmi miniszter – tehát a fenti elő-

terjesztés írója – elnöklete alatt, ahol elhatározták a védelmi szervezet helyett egy úgynevezett „tájékoztató" (röviden „T") szolgálat felállítását, amelynek célja „a katonai parancsnokságoknak a *belföldi* közállapotokról tiszta képet nyújtani". E tanácskozás határozatairól *[HL HM eln. C. 1920–101 215.]* írta bizalmas feljegyzésében a Honvédelmi Minisztérium elnöki csoportjának főnöke (a tanácskozás jegyzője), hogy „a védelmi szolgálatból mentve lett, amit menteni lehetett". *[HL HM eln. C. 1920–101 159.; Id. mű, 298., 299. old.]*

[6] E törvény megalkotását a Teleki-kormány legsürgősebb feladatának tekintette, s alig egy hónappal hivatalba lépése után, 1920. augusztus 20-án már be is nyújtotta a nemzetgyűlésben. A törvény 1921. április 6-án lépett életbe. Ez volt „az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről" szóló hírhedt 1921: III. tc. *[MTT. 1921. 8–11. old.]* A törvény célja a haladó mozgalmak, elsősorban a Kommunista Párt tagjainak üldözése volt. Soós előterjesztéséből is kiderül, hogy e törvény a fehérterror irányítóinak közvetlen befolyása alatt jött létre, és a fehérterror „törvényes" folytatását jelentette.

[7] „Az Ember" a magyar emigráns szociáldemokrata körök Bécsben kiadott újságja volt. 1920 februárjában az Ostenburg tiszti különítmény három tagja elhurcolta és megölte Somogyi és Bacsó szociáldemokrata újságírókat. „Az Ember" című lap volt az első, amely megírta, hogy a gyilkosság szálai Horthyhoz vezetnek.

[8] Az „Arbeiter Zeitung", az osztrák szociáldemokraták lapja, a magyarországi fehérterrorról több leleplező cikket közölt.

7

München, 1920. augusztus 19.

ERICH LUDENDORFF LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ NÉMETORSZÁG ÉS MAGYARORSZÁG EGYMÁSRAUTALTSÁGÁRÓL ÉS A KÖZÉP-EURÓPAI ELLENFORRADALMI SZERVEZKEDÉSEKRŐL

Horthy ellenforradalmi Magyarországa már ekkor gyülekezőhelye lett a horvát nacionalistáknak, s hintlerlandja az osztrák szélsőjobboldaliaknak. A közép-európai reakció másik központja, az ellenforradalmi bajor kormány és a Ludendorff körül csoportosuló német jobboldal, külső bázist keresve, szintén Magyarországban ismerte fel lehető szövetségesét.

1920. május 15-én Gratz Gusztáv bécsi magyar követ által kiadott hamis útlevéllel Budapestre jött Bauer ezredes, Ludendorff személyes megbízottja, s vele tartott Kanzler helyettes tartományfőnök mint Gustav Kahr, a bajor védőrség szervezőjének képviselője. Feladatuk az volt, hogy Horthyval és bizalmasaival ismertessék a Ludendorff által kidolgozott s a német katonatisztek titkos szervezetének értekezletén megtárgyalt tervet. A tervezet a közép- és kelet-európai ellenforradalom szervezésére és a Párizs környéki békeszerződések erőszakos revíziójára vonatkozó elképzeléseket tartalmazta. Eszerint német katonatisztek Magyarországon kapnának kiképzést és fegyvereket az Ausztriában végrehajtandó ellenforradalmi akcióhoz. Ausztria lerohanása után, innen kiindulva, a most már szintén ellenforradalmi Ausztria Csehszlovákiát támadná meg Magyarországgal együtt, Bajorország támogatásával. A poroszországi szociáldemokraták elleni akcióval, Ludendorff katonai diktatúrájának kikiáltásával zárult volna a német ellenforradalom. Ezzel egyidőben Oroszországban

is ellenforradalmat akartak csinálni, amelyhez Magyarország hamis rubelek gyártásával járult volna hozzá. A terv további részében az ellenforradalmi Németország, Oroszország és Magyarország antant elleni hadüzenete szerepelt, s végül a háború eredményeként Európa térképének újjárendezése.

Erről a tervről Bauer és Kanzler május 16-án Prónay őrnaggyal, 17-én Eckhardttal és Gömbössel, majd ugyanezen a napon Horthyval tárgyalt. Horthy elvben hozzájárult a tervhez, s a részletek megbeszélése után június 1-én hivatalosan közölte, hogy minden pontban egyetért az elképzelésekkel, s a munkához hozzá lehet látni. *[OL Kozma-iratok. 1. csomó. Adatgyűjtemény. 1920—1922. 12. old.]*

A részletkérdésekről egész nyáron át — a magyar kormányválság idején is — tovább folytak a tárgyalások. Ezeknek a tárgyalásoknak az egyik szakaszára világít rá az alábbi levél.

Főméltóságod

Bauer úr által közvetített meghívását köszönöm. Nagy öröm volt számomra — mivel főméltóságod nyilván tudja —, hogy milyen meleg rokonszenvvel tekintek Magyarországra, és hogy mit remélek a két ország együttműködésétől. A keleti vörösveszedelem alóli megmenekülésre ez az egyetlen megoldás. Nem ismerem félre országaink helyzetének rendkívüli nehézségeit, mert hiszen régen máshol állottak nemzeti ellenségeink; Magyarországé inkább Romániában, Németországé Angliában és Franciaországban. Amíg ez a két ország Németországgal kapcsolatban folytatja botrányos játékát, addig az ország helyzete kétségbeejtő, minthogy a jobboldali körök, az ellenük táplált gyűlölettől elvakulva, nem ismerik fel a vörösterror borzalmas veszélyét. Azt, hogy Magyarországon milyen a helyzet ebben a tekintetben, nincs módom áttekinteni.

Nálunk Németországban a következő a helyzet: a baloldal a szovjet hadsereg előnyomulását kívánja, a közép gazdasági előnyöket vár Oroszországtól, a jobboldal nem ismeri fel a veszélyt. Ezt csak kevesen ismerik fel. Szóval a szovjethatalom egyaránt veszélyezteti Magyarországot és Németországot éppen úgy, mint az egész világ polgárságát, amely nem ismerte fel vagy nem akarja felismerni a közös veszélyt.

Feltétlenül szükség volna közös cselekedetre; ez viszont csak a szerencsétlen békeszerződések félretolása után volna elérhető. Ebben is fennáll Magyarország és Németország érdekközössége.

Az a véleményem, hogy ennél a belső és külső helyzetnél fogva a legszorosabb együttműködésre van szükség. Ez az együttműködés azonban csak akkor hasznos, ha mindegyik állam a maximális hatalomra törekszik, mert erő csak a hatalomban van.

Németországban Bajorország a rend oltalmazója. Teljes a bizalmam a bajor sorsok vezetői iránt, hogy német és nem bajor politikát űznek. Tudom, hogy Berlinben bizonyos körök, és azt hiszem, hogy a Magyar Királyság nagykövete[1] is ezeknek a szemével látja a dolgokat, propa-

München, den 19 August 1920

Eure Durchlaucht

Danke ich für die Einladung, die ich durch Herrn Bauer erhielt. Sie war mir eine herzliche Freude, denn Eure Durchlaucht werden wissen, mit welch warmer Sympathie ich auf Ungarn sehe und was ich von einem Zusammengehen von ihm und Deutschland erhoffe. Hierin liegt allein die Rettung vor der roten Gefahr aus dem Osten. Die ungemeinen Schwierigkeiten der Lage unserer Länder verkenne ich nicht, denn unsere nationalen Feinde standen vorher an-derwärts; für Ungarn mehr in Rumänien, für Deutschland in England und Frankreich. Solange diese beiden Länder inbezug auf Deutschland ihr feindschaftliches Spiel fortsetzen, ist unsere Lage verzweifelt, zumal wo dem Haß gegen sie die furchtbare Gefahr des roten Terrors auch von rechtsstehenden Kreisen nicht erkannt wird. Wie die Lage nach dieser Richtung hin in Ungarn ist, vermag ich nicht zu übersehen.

Bei uns in Deutschland ist es so: die Linken ersehnen den Einmarsch der Sowjet-Armee, die Mitte erwartet von Rußland wirtschaftliche Vorteile, die Rechte erkennt nicht die Gefahr. Das tun nur wenige. M. E. bedroht die Sowjet-Macht Ungarn und Deutschland gleichmäßig, ebenso allerdings auch die ganze bürgerliche Staatenwelt, die die Gemeinsamkeit der Gefahr nicht erkannt hat, oder nicht erkennen will.

Ein gemeinsames Handeln, das unbedingt nötig wäre, wird aber erst zu

Részletek Erich Ludendorf Horthy Miklóshoz írt leveléből. 1920. augusztus 19.
(Lásd e kötet 7. sz. iratát)

wirklich und so ausführlich ausgesprochen. Sollte Eure Durchlaucht mir einen Vertrauensmann senden und weiteres erfahren wollen, so wird es mir eine besondere Freude sein ihn zu empfangen.

Zum Schluss darf ich noch eine Bemerkung machen. Oberst Bauer besitzt nach wie vor mein Vertrauen. Wenn in Berlin anders gesprochen wird, so ist es mit Absicht herbeigeführt, an der Tatsache, die ich eben feststellte, wird dadurch nichts geändert und ich würde Eure Durchlaucht dankbar sein, wenn Sie Oberst Bauer nach wie vor Ihr Vertrauen schenken würden.

Ich hatte soeben eine lange Aussprache mit Exz. v. Kahr; finde meine Gedanken voll bestätigt.

In größter Verehrung verbleibe ich als

Eurer Durchlaucht

treu ergebener

Ludendorff

(Lásd e kötet 7. sz. iratát)

gandát űznek Bajorország ellen. Ez rövidlátásra vall, és jellegzetesen német dolog. Azt hiszem, aki Észak-Németországban valóban helyes belátású, az mind Bajorország és az Escherich[2]-szervezkedés mellé áll. Amennyiben főméltóságodnak aggálya volna Bajorország valamilyen egyoldalú eljárásával szemben, úgy kérem, mellőzze azt. Nekem mindenképpen az a szándékom, hogy hűségesen együttműködjek vele, és ezennel ünnepélyesen biztosítom főméltóságodat arról, hogy amennyiben megváltoztatnám álláspontomat, főméltóságodat értesítem.

Németország hatalmi eszközeit tekintve nyíltan ki kell mondanom, hogy ezek rendkívül csekélyek. Poroszországban még mindig azok a szociáldemokrata miniszterek és közigazgatási tisztviselők vannak, akik nagy nehézségeket okoznak, és akik miatt elkerülhetetlenül szükségesek az új választások. Magyarország jobb helyzetben van, de az ő hatalmi eszközei sem elegendők. Szövetségesre ott kell szert tenni, ahol lehetséges. Forró vágyam a fehérorosz szervezkedések támogatása. Igaz, hogy ehhez pénz szükséges, amelynek megszerzését Magyarországtól remélik az oroszok, és velük együtt én is. Értesüléseim szerint már folynak is ilyen irányú tárgyalások.[3] Szeretném megjegyezni, hogy katonai helyzetünk haladéktalan cselekvést igényel a felfegyverzést illetően.

A bécsi helyzet rendkívül megnehezíti a két ország együttműködését.[4] Az itt leírt tervek megvalósítása, valamint anyagi támogatásuk sürgős parancs. Itt is Magyarország léphetne fel, mint megmentő. Minthogy ez idő szerint Magyarország az, amelyik ad. Hála főméltóságod hatalmának, ebben a helyzetben van.[5]

Tudatában vagyok másrészt annak, hogy főméltóságod milyen óvatosságra kényszerül. Különösen ismeretes előttem Franciaország gyanakvása. Ezért azt hiszem, amennyire innen meg tudom ítélni a helyzetet, hogy talán jobb volna magyarországi utazásomat egyelőre elhalasztanom, mivel felismerés nélkül nem mehetnék oda, viszont nem volna hihető az az állítás, hogy politikával nem foglalkozom. Félek, hogy ilyen utazás Németország rendszerető elemeinek a munkáját is teljesen megnehezítené, eltekintve attól, hogy a gyűlölet irányomban újabb tápot kapna.[6]

Azért fejeztem ki magamat érthetően és ilyen részletesen, hogy főméltóságod ismerje meg gondolataimat. Amennyiben főméltóságod további értesüléseket óhajt, és elküldené hozzám bizalmi emberét, úgy különös örömmel fogom őt fogadni.[7]

Végül is szabadjon még egy megjegyzést tennem. Bauer ezredes élvezi bizalmamat most is, mint régen. Ha Berlinben erről máshogyan beszélnek, úgy ezt szándékosan idézték elő, és ez az általam az imént említett tényálláson semmit sem változtat; hálás volnék főméltóságodnak, ha Bauer ezredest megtisztelné bizalmával ezentúl is úgy, mint az eddigiekben.

Az imént hosszú megbeszélésem volt G. v. Kahrral, benyomásaim teljes mértékben beigazolódtak.

Mély tisztelettel maradok főméltóságod hűséges hódolója

Ludendorff

II. C. 1. — Tintával németül írt eredeti tisztázat a levélíró aláírásával.

A két utolsó mondatot és az aláírást lila tintaceruzával Ludendorff saját kezűleg vezette rá a levélre.

Ezeken az 1920-ban lerakott alapokon fejlődött tovább a magyar és német szélsőjobboldali körök kapcsolata. A kapcsolatok élénkségére mi sem jellemzőbb, mint az, hogy 1921. május 10-én Lehocky bécsi magyar követ az osztrák Orka (szélsőjobboldali szervezet) anyagi támogatásáról tárgyalt *[OL Kum. res. pol. 1921—41—199.]*, 1922 májusában pedig Kozma Miklós Kahrral és Ludendorff-fal folytatott tárgyalásokat Münchenben, illetve Berlinben a fent érintett kérdésekről. *[OL Kozma-iratok. 1. csomó. Adatgyűjtemény. 1920—1922. 155—159. old.]* 1923 februárjában a bécsi magyar követet felkereste Ludendorff, majd Horthy személyes megbízottjával, Siménfalvy ezredessel, a Kettőskereszt Vérszövetség igazgatójával folytatott megbeszélést *[OL Küm. res. pol. 1923. 41. t. 83.]*, majd 1923. november 7-én, egy nappal a 8-i Ludendorff—Hitler-féle puccskísérlet kirobbanása előtt, letartóztatták a Hitlerhez készülő Ulain Ferencet, aki vizsgálati fogsága alatt Horthynak jelentést küldött tevékenységéről. *[PI A. XXII/51/1/1923/I.]*

Mindez, mint a fentiekből is kitűnik, Horthy tudtával és hozzájárulásával történt, s bizonyos fokig második vonalként szerepelt a Bethlen által képviselt s Magyarország pénzügyi konszolidációját eredményező népszövetségi vonal mellett. Hitlerék 1923. évi kudarca mellett egyébként éppen a külföldi kölcsönök elakadásától való félelem befolyásolta e kapcsolatok további fejlődését. Ezek a kapcsolatok újultak fel 1933-ban, miután Hitler hatalomra jutott.

---

[1] Magyarország berlini követe ekkor Emich Gusztáv volt.

[2] Georg Escherich az Orgesch néven ismert ellenforradalmi szervezet vezetője volt. A szervezetet 1921-ben az antant követelésére feloszlatták.

[3] Bauer és a magyar ellenforradalmi körök megállapodására utal, amelynek eredményeként ebben az időben már megtörténtek az előkészületek a rubelhamisításra.

[4] A német és magyar ellenforradalmárok útjában álló erős osztrák baloldalra utal.

[5] Magyarország 12 és fél millió korona hozzájárulást biztosított ezekben a terveknek a beindításához, s ennek az összegnek az első részletét még ugyanebben az évben el is juttatta a kormány Münchenbe. *[OL. Kozma-iratok. 1. csomó. Adatgyűjtemény. 1920–1922. 19. old.]*

[6] A megállapodások után német részről mindjárt felmerült, hogy Ludendorffnak el kell látogatnia személyesen Horthyhoz. Ludendorff azonban Kahr

bajor politikus véleményétől tette függővé budapesti utazását. *[OL Kozma-iratok. 1. csomó. Adatgyűjtemény. 1920–1922. 7. old.]*

[7] Még ugyanez év folyamán Horthy, a vezérkari főnökséggel egyetértésben, Münchenbe küldte Janky alezredest, aki a továbbiakban állandó összekötőként működött. *[OL Kozma-iratok. 1. csomó. Adatgyűjtemény. 1920–1922. 19–19. old.]*

8

1920. október 19.

BERZEVICZY BÉLA VEZÉRKARI FŐNÖK ELŐTERJESZTÉSE HORTHY MIKLÓSHOZ AZ AKTUÁLIS BEL- ÉS KÜLPOLITIKAI KÉRDÉSEKRŐL

A legitimisták és a szabad királyválasztók közötti politikai harcot 1920 őszén kiélezte az a körülmény, hogy az október 14-én — kétheti szünet után — összeülő nemzetgyűlésnek elkerülhetetlen feladatává vált a trianoni békeszerződés ratifikálása. A legitimisták arra készültek, hogy a békeszerződés kérdésének lezárása után napirendre tűzik IV. Károly visszatérését. Mindez fokozta a Teleki-kormány támogatására létrehozott Kisgazda és Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja közötti szövetségen belüli ellentéteket. Az újabb kormányválsággal fenyegető feszült helyzetben, október 17-én Horthy is nyilvánosság elé lépett, és Székesfehérvárott mondott beszédében kijelentette, hogy ő „nem nyúlhat a királyi trón felé", de egyben megfenyegette azokat, „akik a király személyének kérdését idő előtt bolygatják". Beszédét a következő szavakkal fejezte be: „Aki nem érti meg, azzal meg fogjuk értetni. Kísérletezésre idő nincs, aki nem alkalmazkodik a jogrendhez, az bűnhődni fog. Az első év küzdelmei után a második évet az imperatív megnyugtatás jegyében óhajtom megkezdeni, amelynek Isten segítségével idővel gazdag és hatalmas Magyarország lesz az eredménye, koronás királlyal az élén, akit a nemzet lelkesedve fogad, tárt karokkal." *[I. A. 3.]* Horthy beszéde tehát nyílt fenyegetőzések eszközének alkalmazásával és homályos hűségnyilatkozatokkal a kérdés megoldásának újabb elodázását célozta. Ilyen körülmények között a vezérkar főnökének alábbi előterjesztése a legitimista körök arra irányuló ismételt kísérlete, hogy Horthyt a királykérdésben nyílt állásfoglalásra kényszerítsék.

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Mint a magyar nemzeti hadsereg vezérkari főnöke, a szervi határozványok értelmében fel vagyok jogosítva főméltóságodnak közvetlen előterjesztéseket tenni. De nem annyira ezen feljogosítás, mint inkább a bizalom, mellyel főméltóságod eddig kitüntetett, indít arra, hogy főméltóságod figyelmét az alant felsorolt viszonyokra és kérdésekre felhívjam, melyek közül egyesek nem tartoznak ugyan közvetlenül a vezérkar főnökének hatáskörébe, de melyek következményeikben erősen érintik és befolyásolják nemcsak a hadsereg fegyelmét, harckészségét és megbízhatóságát, hanem az ország ellenálló erejét és életképességét is.

1. *Királykérdés.*

A honv[édelmi] miniszter ez irányú parancsai a tisztikarnak minden politizálást és állásfoglalást ebben a kérdésben megtiltanak.

A miniszterelnök szegedi nyilatkozata nem foglal állást az irányban, vajon a kormány a legitimitás elvén áll-e vagy nem, csupán azt hangsúlyozza, hogy

a) a személyes kérdés feszegetése nem időszerű, és

b) hogy „a magyar király csak magyar király lehet"[1], mely utóbbi kijelentést lehet úgy értelmezni, hogy *α)* a leendő magyar király más trónt egyáltalán nem foglalhat el, vagy *β)* hogy más trónt csak az országgyűlés hozzájárulásával fogadhat el.

A miniszterelnök *a)* alatti állásfoglalása azonban sem a kormány minden egyes tagja által (Haller, Pekár szereplése), sem a kormányzó párt tagjai által nem lesz respektálva (Kovács J. enyingi beszámoló beszéde és interpellációja, Gömbösék állítólagos propagandája, Szmrecsányi—Beniczkyék agitációja,[2] a „Szózat" október 17-i számában megjelent közlemény a Sixtus-afférről[3]).

Nézetem szerint pusztán tiltó rendelkezésekkel a királykérdésben célt nem lehet elérni. Elvileg a legitimitás álláspontján állva, szükségesnek tartom a helyzetet IV. Károly királlyal szemben oly irányban tisztázni, vajon hajlandó-e ő a magyar trónt mint nemzeti király elfoglalni — Magyarország teljes állami függetlenségének és szuverenitásának garantálása mellett —, amint ezen álláspont már a főméltóságodnál júniusban megtartott értekezleten kifejezésre jutott.

Károly király igenleges vagy nemleges válasza irányítaná azután a további teendőket; a döntést azonban nem a mostani nemzetgyűlésnek, hanem az új választási törvény alapján összehívandó képviselőháznak és felsőháznak kellene meghozni. Sürgős tehát az új választási törvény meghozatala és életbeléptetése, és az új felsőház megszervezése. Célszerűnek tartom, hogy a kormányzónak és a kormánynak ez irányú elvi állásfoglalása megfelelő formában az ország és a hadsereg tudomására hozassék, hogy ezáltal a helyzet tisztáztassék, és a most folyó agitációknak a talaja elvonassék.

Szóbeszéd tárgyát képezik most a következő agitációk:

a) A királykérdést puccs-szerűen kell megoldani, éspedig *α)* Károly királyt meglepetésszerűen visszahozni, a tisztikar túlnyomó része, régi esküjét szem előtt tartva, hozzá fog csatlakozni, éppúgy a polgári hatóságok és a nép nagy része; *β)* József főherceget — támaszkodva népszerűségére, mint mindig magyar érzelműt, Habsburg-királlyá kikiáltani.

b) A kormányzó hivatalosan elfoglalt legitim álláspontját avval az inszinuációval igyekszenek lerontani, hogy megtűri a hozzá közel álló körök más irányú propagandáját.

c) József főherceg pártjának agitációja Károly király ellen avval, hogy Károly király semmi, osztrák császári voltából származó praeten-

densi jogáról le nem mond, és így a magyar nemzeti királyságra számba nem jöhet.

d) Crouy Istvan agitációja — állítólag francia támogatással — azon alapon, hogy Árpád-házbeli leányágról származik le.

Ezen agitációk minden tiltó rendelkezés dacára a tisztikarhoz is hozzáférkőznek, és veszélyeztetik a tisztikar egységességét.

2. *Külpolitika.*

E tekintetben osztom azon nézetet: „magyar külpolitikát kell csinálni". Most hosszú időre magunkat lekötni nem lehet. Az európai helyzet végleges kialakulásakor azon oldalon kell lennünk, melyet erősebbnek ítélünk meg. Addig azonban ki kell használnunk a mindenkori konjunktúrát. Jelenleg igyekeznünk kell:

a) a franciák útján a békefeltételek jóindulatú magyarázatát, a véderő szervezetének megváltoztatását (sorozott hadsereg), francia kölcsönt és hadseregünk felfegyverzését és felszerelését elérni,

b) a románokkal francia támogatás mellett egy modus vivendit létesíteni,[4]

c) a lengyelekkel az eddigi jó viszonyt ápolni,

d) a csehekkel és jugoszlávokkal gazdasági közeledést létesíteni,

e) Német-Ausztriában egy polgári kormány létesítését előmozdítani,

f) Németországgal megértetni, hogy a viszonyok tisztázása után számítunk a Németországgal való együttműködésre,

g) Olaszországot a jugoszláv állam sakkban tartására felhasználni.

3. *A kormányzó párt egységes irányítása és fegyelmezése.*

Ezt úgy a belső konszolidáció, mint a magyar külpolitika céltudatos vezetése szempontjából tartom fölötte fontosnak. A múlt tapasztalatai bizonyítják, hogy egy kormány Magyarországon csak az esetben tudja kitűzött céljait megvalósítani, ha egy egységes, fegyelmezett párt állt mögötte, melynek irányítója és vezetője a mindenkori miniszterelnök volt (Tisza Kálmán, Bánffy, Tisza István), ellentétben a koalíciós alapon álló és nem egységes és fegyelmezett pártra támaszkodó kormányokkal (Wekerle—Andrássy-koalíció, utolsó Wekerle-kormány). Külpolitikailag is csak kedvezőtlenebb lesz helyzetünk, ha a helyesnek tartott irányt a kormányzó pártnak vagy a minisztérium egyes tagjainak elszólásai és egyéni akciói zavarják.

Szükségesnek tartom tehát, hogy a miniszterelnök a kormányzó pártot erősen kezébe vegye, és a renitens, fegyelmet nem tartó elemektől megtisztítsa. Ha ez a párt jelenlegi struktúrája folytán nem volna keresztülvihető, a földreform elintézése után a jelenlegi kormányzó párt megbontásától és egy új — kisebb számú, de homogénebb párt szervezésétől sem kellene visszariadni. Az új párt magvát az ún. disszidensek[5] képezhetnék, melyekhez a volt Kisgazda és Keresztény Nemzeti Párt hasongondolkozású elemei és esetleg a parlamenten kívül álló

elemek is (volt Munkapárt és Alkotmánypárt) csatlakoznának. Az új párt szervezésére Teleki Pált vagy Bethlen Istvánt tartom hivatottnak.

4. *A megyei (városi, községi) választói jog módosítása.*

Minden, az ország érdekét szívén viselő ember tisztában van azzal, hogy a jelenleg érvényben levő nemzetgyűlési választói törvény túl radikális, és oly elemeknek is megadta a választói jogot, akik erre nem érettek. Ennek megváltoztatása, tudtommal, a kormány programjában is benne van. Ezért szükségesnek tartom, hogy a megyei (városi, községi) választói jog módosításánál ezen felfogás kifejezésre jusson, és a hazafias, meggondolt elemek érvényesülése ne akadályoztassék.[6]

5. *Az ország financiális helyzetének rendezését* csak egy nagyszabású financiális terv alapján tartom lehetségesnek. A kiadások erős csökkentését szintén számításba kell venni, azonban nem szabad tisztán fiskális szempontok szerint eljárni, hanem tekintettel kell lenni:

a) külpolitikai helyzetünkre (támadás lehetősége, irredenta mozgalomnak általunk nem befolyásolható kirobbanása a megszállt területen), ami involválja, hogy a hadseregnek mindig bizonyos fokig készen kell lenni a közbelépésre és

b) erkölcsi szempontokra (az állami alkalmazottak — tisztek is — megélhetésének lehetősége, munkakedvük megtartása, nekik érezniük kell, hogy az állam érdekükben minden lehetőt megtesz).

Fontosnak tartom: *α)* oly adók behozatalát, melyek az illegitim és nem reális alapon szerzett vagyonokat fogják meg, és *β)* annak megakadályozását, hogy az ingó vagyon a megadóztatás elől továbbra is külföldre meneküljön.

Miután a bizalom a Pénzügyminisztérium jelenlegi vezetőjével szemben az országban általában megrendült, egy változás itt célszerűnek látszik.

6. *Társadalmi egyesületek, ligák működése. Gyűjtések.*

A közelmúltig ezek működése — egységes irányítás híján — szétforgácsolódott, sőt egyes esetekben a vezetők személyes féltékenysége és érvényesülési vágya folytán az egyes szervezetek egymás ellen is dolgoztak. Különösen a megszállt területen mutatkoztak ennek hátrányai, mert az ott levő szervezetek és egyének konfundálva lettek, és kezdték bizalmukat hozzánk elveszteni, annál is inkább, mert többszöri indiszkréciók számos lefogatást okoztak.

Teleki miniszterelnöknek sikerült elérnie, hogy az irredenta szervezetek egy komité irányításának rendeljék magukat alá.[7] A renitenskedők ellen a legerélyesebben (esetleg feloszlatással) kellene eljárni.

Megfontolandó volna, vajon Magyarország jelenlegi csonka állapotában (homogén magyar anyanyelvű lakosság néhány német [sváb] és tót nyelvszigettel) a nemzetiségi kisebbségek minisztériumának megvan-e létjogosultsága?[8]

A gyűjtésekkel számtalan visszaélés történt; ezek tehát elvileg egész beszüntetendők, és csak egész kivételes esetben — kellő ellenőrzés mellett — és csak feltétlen megbízható szervezetnek engedélyezendők.

7. *Egyéni túlkapások (atrocitások) megszüntetése és letörése.*

A nemzeti hadseregnek kell ebben jó példával elöljárni. Ahol megvan reá az ok (hazaárulás, kémkedés, kommunista ténykedések, lázítás stb.), a legerélyesebben kell fellépni, de másrészt nem szabad tűrni, hogy egyesek hivatalos hatalmukkal visszaéljenek vagy túlkapásokra ragadtassák magukat. Ilyen egyéni akciók:

a) az ország közbiztonsági állapotát a külföld előtt kedvezőtlen színben tüntetik fel (Club kávéházi esetek),[9]

b) külpolitikai kellemetlenségeket okoznak és a külpolitikai orientálódást késleltetik (Popescu román eds. megtámadása, a francia futár és Fouchet fiának Királyhidán való feltartóztatása és megmotozása egy határrendőr közeg által),[10]

c) nem jóakaratú szomszédainknak ürügyet adnak arra, hogy a megszállt területen levő magyarokkal szemben atrocitásokat követhessenek el.

8. *Kiviteli engedélyek* elvileg csak

a) rekompenzáció ellenében vagy

b) valutajavítás céljából legyenek adhatók, mégpedig olyképpen, hogy az elért haszon oroszlánrésze az államnak jusson.

Kijárók és magukról megfeledkezett tisztviselők ellen elrettentő példa statuálására a legerélyesebben kell eljárni.

9. Okvetlenül szükséges és minden eszközzel szorgalmazandó:

a) a csendőrség szaporítása és

b) az államrendőrség- és pénzügyőrségnek a csendőrség módjára való katonai átszervezése és szaporítása, hogy az őket megillető feladatoknak meg tudjanak felelni.

Ezáltal a nemzeti hadsereg is mentesítve volna a karhatalmi és rekvirálási szolgálattól, mely szolgálat elvégzése a hadsereg népszerűségének, harcszerű kiképzésének és a katonai fegyelemnek rovására megy.

10. *A MOVE átszervezése.*

Erre nézve a Honvédelmi Minisztériumban tartott értekezleten bizonyos követelmények lettek megállapítva, melyeknek célja az, hogy a MOVE feladata és viszonya a hadseregvezetőséghez precizíroztassék, a MOVE a politikától mentesíttessék, és ezáltal lehetővé váljék, hogy az egész hivatalos (tényleges és nyugdíjas) tisztikar a MOVE tagjai sorába léphessen.

Ezen követelményeket tudtommal a MOVE nem fogadta el, és a MOVÉ-ba belépett tisztek most azon kényes helyzetben vannak, hogy egy politikával foglalkozó testületnek tagjai, és így összeütközésbe kerülnek a honvédelmi miniszternek a politizálás tekintetében kiadott rende-

letével és saját meggyőződésükkel, mely kollízió a tisztikar jelentős, főleg komolyabb részének a MOVÉ-ból való kilépését fogja esetleg maga után vonni.

A MOVÉ-nak átszervezését a Honvédelmi Minisztériumban tartott értekezleten megállapított követelmények szerint fegyelmi szempontból szükségesnek tartom.

11. . . .[a]

Ezen felterjesztésemet kizárólag főméltóságod részére állítottam össze.

Az 1., 9., 10. és 11. pontokban tárgyalt kérdések hatáskörömet közvetlenül érintvén, kérem főméltóságodat az ezen kérdésekre vonatkozó magas elhatározását velem tudatni.

Ha a felterjesztésemben tárgyalt kérdésekben kifejtett nézeteim folytán a jövőben főméltóságod bizalmát már nem bírnám oly mértékben mint eddig, akkor természetesen kötelességemnek fogom tartani ennek konzekvenciáját levonni.

Berzeviczy altbgy.

I. A. 2. — Saját kezűleg, tintával írt tisztázat, Berzeviczy aláírásával.

---

[1] Teleki Pál miniszterelnök 1920. október 10-én Szegeden tartott beszédében nyilatkozott a fenti értelemben.

[2] Berzeviczy a kormánytámogató erők egységének a felbomlására céloz. A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának két vezető személyisége, Haller István kultuszminiszter és Pekár Gyula október 1-én új, József főherceg trónigényét támogató pártot alakítottak Független Nemzeti Királyság Pártja elnevezéssel. Október 3-án Kovács J. István kisgazdapárti államtitkár enyingi beszédében bejelentette lemondását az államtitkárságról, és állást foglalt a legitimistákkal szemben a szabad királyválasztás mellett. Beszédének több részét törölte a cenzúra az újságokból, ezért interpellációt intézett a kormányhoz; Gömbös esetében a szabad királyválasztó propagandára utal. Szmrecsányi György, az Ébredő Magyarok Egyesületének elnöke, Beniczky Ödön volt belügyminiszter IV. Károly hívei voltak.

[3] 1917-ben IV. Károly király sógora, Sixtus pármai herceg közvetítésével különbéke ajánlattal fordult a franciákhoz, amelyben elismerte a franciák jogát Elzász-Lotharingiára. Mikor az ügy nyilvánosságra került, IV. Károly tagadta, hogy az ilyen értelmű levél tőle származott volna. Ezt az esetet nevezték Sixtus-afférnak. Ezzel az üggyel foglalkozott a „Szózat" című napilap 1920. október 17-i száma, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy IV. Károly tekintélyét lejárassa. A lap a Horthy mellett álló ún. szabad királyválasztó szélsőjobboldali körök szócsöve volt.

[4] Ebben az időben a kisantant (Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia katonai szövetsége) még nem alakult meg. Csupán a cseh–jugoszláv szövetségi szerződést és a katonai egyezményt kötötték meg. A magyar kormánykörök még remény-

---

[a] A kihagyott 11. pontban Berzeviczy a tisztikar szolgálati szabályzatának helyesbítésével foglalkozik, valamint a magas rangú tisztek számának túltengésével kapcsolatos nézetét és a szükséges nyugdíjazásokra vonatkozó javaslatát fejti ki.

kedtek abban, hogy egy franciák által támogatott modus vivendivel Románia csatlakozását megakadályozhatják. Elképzelésük szerint a „mindenkori konjunktúra kihasználása érdekében" a magyar külpolitikát az aurópai kontinensen akkor legnagyobb hatalommal rendelkező Franciaország politikájához igyekeztek igazítani. Nem véletlen, hogy Berzeviczy a franciákkal kapcsolatos magyar igények kifejtésével kezdi külpolitikai fejtegetéseit. A levél keltezése napja előtt ugyan már egy héttel megkötötték a lengyel—szovjet fegyverszüneti szerződést, de még a magyar vezető körök nem tudhatták, hogyan alakulnak az események. A franciáknak a lengyel—orosz háború idején a szovjetellenes terveikben feltétlenül számításba kellett venni az ellenforradalmi Magyarország katonai segítségét is. Ezért is számított a magyar reakció a franciákra. A magyar—francia tárgyalások már 1920 januárja óta folytak. A magyar kormány kész volt — Magyarország számára rendkívül súlyos feltételek mellett — 90 évre átadni a Schneider—Creusot francia tőkéscsoportnak az összes magyar állami kézben levő vasutakat, nagy vasgyárakat (MÁVAG, Diósgyőr) és bányákat, ha a franciák biztosítják mindazt, amit Berzeviczy az *a)* pontban óvatos szavakkal fejez ki, illetve, ha a területi revízió terén engedményekre mutatnak készséget. A magasabb szintű gazdasági tárgyalások közvetlenül a lengyel—szovjet háború kitörése előtt, április 7-én kezdődtek. Miután a Vörös Hadsereg, ellentámadása során, júliusban Varsó alá érkezett, augusztus 1-én bekapcsolódtak az államközi megbeszélésekbe a magyar és francia vezérkar megbízottai is. A megbeszélések a levél keltezésének idején még folytak. De miután a lengyel—orosz fegyverszünet tartósnak ígérkezett, a franciák november 1-én beszüntették a tárgyalásokat. Ezt követelték tőlük az angolok is.

[5] A disszidens csoportot 1920. május 17-én alakította meg 19 nemzetgyűlési képviselő, kik előzőleg a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, illetőleg a Kisgazdapárt tagjai voltak. E csoporthoz tartoztak többek között Klebelsberg Kuno gróf, Pallavicini György őrgróf, Sigray Antal gróf, Teleki Pál gróf stb.

[6] A 2200/1922. Me. sz. rendelet *[MRT. 1922. 14—70. old.]* és az 1925: XXVI. tc. *[MTT. 1925. 139—241. old.]* visszaállította a nyílt szavazásos rendszert — kivéve a törvényhatósági joggal rendelkező városokat —, és nagymértékben csökkentette a választók számát.

[7] Az ellenforradalmi kormányok a területi revíziót követelő társadalmi egyesületek központi irányításának megvalósítására többször kísérletet tettek. Az itt említett komité volt a magja az 1921-ben létrehozott Társadalmi Egyesületek Szövetségének.

[8] Az 1918. október 31-én alakult nemzeti kisebbségek minisztériumát az 1922. február 10-i minisztertanácsi határozat megszüntette.

[9] 1920. július 27-én revolverekkel és tőrökkel felfegyverzett csoport a Lipót körúton levő Club Kávéházban és környékén megtámadta a vendégeket és járókelőket. Két embert megöltek, 10 embert súlyosan megsebesítettek és több ember könnyebb sérülést szenvedett. A rendőrségi nyomozás megállapította, hogy a támadást az Ébredő Magyarok Egyesülete szervezte, a támadók valamennyien az Ébredő Magyarok Egyesületének tagjai. A Club kávéházi merénylet ügyében interpelláló Bottlik József képviselő, a nemzetgyűlés alelnöke, megállapította, hogy ilyen atrocitások azért történhetnek, mert az előző hasonló esetek is megtorlatlanul maradtak. A merénylők mögött álló erők hatalmát mutatja, hogy a budapesti rendőrkapitánynak a nyomozásról tett nyilatkozatából több részt törölt a cenzúra. 1920. október 5-én egy 15 főnyi csoport újból betört a Club Kávéházba.

[10] Fehérterroristák megverték Popescu Dimitru ezredest, a budapesti román katonai misszió vezetőjét. 1920. október 13-án polgári ruhába öltözött különítményes tisztek a magyar határon a magyarországi francia főmegbízott futárának diplomáciai irattáskáját erőszakkal felnyitották. A fenti események miatt a magyar kormánynak a jugoszláv kormánnyal tervezett tárgyalásait jugoszláv kérésre „elhalasztották".

9

Prangins, 1920. november 9.

IV. KÁROLY LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ A „KIRÁLYKÉRDÉSBEN" KIALAKULT ÁLLÁSPONTJÁRÓL

Az 1920. október 14-én kezdődő nemzetgyűlési időszak első napján Kovács J. István interpellációs felszólalása során elmondta, hogy József főherceg információja szerint IV. Károly nem szándékszik soha, semmilyen körülmények között lemondani az osztrák császári trónról. Kovács J. István hangsúlyozta, hogy „aki ezt az álláspontot vallja, az híve a régi monarchia feltámadásának". Ez a legitimisták leleplezését szolgáló bejelentés rendkívül nagy vihart váltott ki a nemzetgyűlésben. A legitimisták vezetői még ugyanezen az ülésen kétségbe vonták az információ valódiságát. Az ezt követő napokban — a támadás elhárítása céljából — Andrássy, Hunyady, Beniczky és Gratz három változatban készített nyilatkozat-tervezetet juttattak el IV. Károlyhoz, aki ezek alapján fogalmazta meg az itt közölt levelet.

Kedves Horthy!

Szükségessé vált, hogy én is tudomására hozzam hőn szeretett magyar nemzetemnek felfogásomat a királykérdés megbeszélése körül felmerült problémákra vonatkozólag, mivel mind gyakrabban és sürgősebben nyilvánul meg a kívánság felfogásom megismerésére.

Ennélfogva kijelentem és hangsúlyozom:

Én osztom azt a felfogást, miszerint a pragmatica sanctiónak a magyar és a többi örökös tartományok együttes és megoszthatatlan birtoklására vonatkozó határozmányai hatályon kívül léptek, és az 1867. évi XII. tc. érvényét vesztette.

Tekintettel arra, hogy ezek szerint Magyarország teljes állami függetlenségét visszanyerte, el vagyok határozva, hogy az uralkodói hatalomnak Magyarországon való átvétele után, az uralkodói hatalmat egy más államban csak a kérdéses állam és Magyarország között létesült egyezmény után, vagy pedig Magyarország teljes állami függetlenségének biztosításával, mely külügyei vezetése, külügyi képviselete és hadserege önállóságának korlátozását kizárja, venném át.

És mivel végül, nézetem szerint is, Magyarország vére és javai kizárólag Magyarország érdekében és nem más, az országra nézve idegen célokra és igényekre vehetők igénybe, el volnék határozva a hadüzenet és békekötés jogát a nemzet alkotmányos tényezőivel egy, a törvény által meghatározandó módon megosztani.

Én, mint alkotmányos király — mert ilyen akarok lenni és leszek is, mint amilyen a múltban voltam —, valószínűleg minden magyarral együtt tudatában vagyok annak, hogy ezen felfogásomból folyó, királyt

és egész nemzetet kötelező megállapodások csak akkor lehetnek törvényileg rendezendők, ha én, a megkoronázott magyar király, körülvéve egy felelős magyar kormánnyal, az uralkodói hatalmat Magyarországon újra gyakorolni fogom.

Fenti kijelentésem, mely tartalmazza megmásíthatatlan felfogásomat bizonyos nagy fontosságú problémákról, már most szolgáljon meggyőződésem bizonyságául.

A megkoronázott magyar király össze van forrva hőn szeretett magyar nemzetével, és ezen egységből fog felvirágozni egy, az ősi erényekhez méltó jövő.

Az Úristennek legteljesebb áldását kérem drága Magyarországomra.

Felkérem önt, kedves Horthy, mint az én és a magyar nemzet bizalmát élvező kormányzót, hogy ezen szavaimat a nemzetnek tolmácsolja.

Károly

1. A. 1. — Gepelt, eredeti tisztázat, a levélíró aláírásával.

Az irat teljes szovegét némi eltéréssel és egy nappal korábbi keltezéssel kozli: Karl Freiherr von Werkmann: Id. mű, 126—127. old.

A levelet Horthyhoz juttatták el azzal a kéréssel, hogy ő hozza nyilvánosságra, de IV. Károly tájékoztatta uzenetéről Rakovszky Istvánt, a nemzetgyűlés elnokét, a legitimisták vezérét is. *[OL IV. Karoly iratai. (K. 606.) 3.]* Az uzenetet Horthy elhallgatta, s ennek tartalmáról csak az első királypuccs után, IV. Károly 1921. április 2-i nyilatkozatából ertesult a kozvélemény.

10

1921. február 22.

A TÁRSADALMI EGYESÜLETEK SZÖVETSÉGÉNEK BEADVÁNYA HORTHY MIKLÓSHOZ A SAJTÓ MEGRENDSZABÁLYOZÁSA ÉRDEKÉBEN

Az ellenforradalom, kozvetlenul a hatalom átvétele után, szigorú, minden hírkozlésre kiterjedő katonai cenzúrát léptetett életbe. Antant kovetelésre ezt a cenzúrát rovidesen enyhíteni kellett, de Lingauer Albin már 1920. április 28-án indítványozta a nemzetgyűlésben a sajtótorvény reakciós revízióját. Ugyanekkor Gombosék is támadást indítottak a budapesti liberális, ellenzéki sajtó ellen, majd kiterjesztettek akciójukat a vidéki sajtóra is. 1920 őszén Gombos legszűkebb kore értekezletet tartott, amelyen elhatározták, hogy az ellenzéki sajtó elleni tiltakozasra szólítják fel a kulonbozó társadalmi egyesuleteket, a torvényhatóságokat és a tekintélyesebb politikusokat. Gombosék felhívásának megfelelően készítette el a Bethlen elnoklete alatt múkodő Társadalmi Egyesuletek Szovetsége az alábbi memorandumot.

Főméltóságú Kormányzó Úr!

A Társadalmi Egyesületek Szövetségében egyesült társadalmi egyesületek, melyek ma Magyarország egész keresztény társadalmának és közvéleményének szószólói, mély aggodalommal eltelve látják, hogy a politikai, társadalmi és gazdasági életünk állandóan oly megrázkódtatásokon megy át, amelyek a konszolidáció munkájának haladását és a keresztény nemzeti Magyarország kiépítését nem csupán késleltetik, de olykor egyenesen kérdésessé is teszik . . .[a]

Meggyőződése a Társadalmi Egyesületek Szövetségének, hogy a magyarság újjászületésének és a magyar politika egységes fejlődésének legnagyobb akadálya, hogy az elemek széjjelválogatása, a nemesnek az elkülönítése a nemtelentől nem történt meg. A nem homogén elemek különböző moralitásuknál, lelkületüknél és intelligenciájuknál fogva állandó súrlódásokat és súlyos összetűzéseket okoznak. Ez állandó összeütközések, súrlódások megsemmisítik azt a nélkülözhetetlen összhangot és megfertőzik azt a tiszta atmoszférát, amelyek egy nemzet nagy tetteinek a lehetőségét és lendületét adják meg . . .[b]

Ütött már a tizenkettedik óra, a nemzet legnagyobb érdekeinek kockáztatása nélkül ez a leszámolás nem késhet tovább.

A Társadalmi Egyesületek Szövetsége az egész keresztény magyar társadalom nevében a legnagyobb nyomatékkal követeli a forradalom felidézésében a bűnösök ellen az eljárás haladéktalan megindítását általánosságban, és *követeli különösen a sajtó szerepének a forradalmak felidézésében való haladéktalan tisztázását.* Az utóbbi következményt annál sürgősebbnek kell tekintenünk, mert a sajtónak a magyar közéletben való kárhozatos szerepe felülmúl minden képzeletet. A nemzeti közvéleményre megtévesztő és demoralizáló hatása van annak, hogy oly orgánumok, amelyek a rothasztásban, a szétzüllésben elöljártak, továbbra is a tisztességes és komoly sajtóval egyazon mezben járnak, ugyanolyan kedvezményeket élveznek és ugyanolyan terjesztési szabadságot.

A közvélemény tudatában van annak, hogy a sajtószabadság templomában százszor ocsmányabb megfertőzés történt, mint a debreceni nagytemplomban.[1] Elámulva áll a magyar közvélemény, és annak ad kifejezést a Társadalmi Egyletek Szövetsége, amikor felveti a kérdést: *hát nem történik semmi sem?!* Nem történik semmi, hogy a templomgyalázók bűnhődjenek, hogy a templom újra felszenteltessék, és azután alabárdosokkal vétessék körül, nehogy egy újabb meggyalázás a nemzet homlokára egy újabb szégyen bélyegét üsse . . .[c]

---

[a] A kihagyott részben az emlékirat szerkesztői az ellenforradalmi konszolidáció elképzeléseik ellen való, de szükségszerű bekövetkezése mellett tesznek hitet.

[b] Az előbbiekben kifejtett mondanivaló újabb változata következik ezután.

[c] A következőkben hasonló hangnemben folytatják a baloldali sajtó képviselőinek megbüntetését szorgalmazó érvelésüket.

A sajtószabadság minél korlátlanabb értelmezése a modernség, az evolúció útjában látszott feküdni, és ezzel a közfelfogással sehol sem mertek szembeszállni. *Egész Európa és az európai kultúra drágán fizette meg megbocsáthatatlan könnyelműségét.* Még élénk emlékezetben van „Novoje Vremjá"-nak[2] féktelen izgatása, amellyel az orosz Tengerészeti Minisztériumra az orosz—japán háborúban oly taktika követelését erőszakolta, amely az egész orosz tengeri haderő katasztrófájának egyik fő okozója lett.

Korunk történetének legtanulságosabb fejezete lesz az, amely a sajtónak a világháború felidézésében, megnyújtásában és elvadításában való részességével fog foglalkozni. Láttuk, hogy a sajtószabadság elvének alkalmazásánál a fő hiba abban állott, hogy teljesen figyelmen kívül hagyták azt a meggondolást, hogy *a sajtószabadság, „a közhöz szólás" jogosítvány kiadásánál az államhatalomnak a leghathatósabb és legkijátszhatatlanabb biztosítékokat kellett volna bekövetelnie.* Mikor a közszabadság egyik legértékesebb és legnagyobb veszedelmeket felidézni képes elemét felelőtlen egyének kezére adták, minden erejükkel azon voltak, hogy a kiosztott szabadságot megtetézzék, ahelyett, hogy erős korlátokat szabtak volna annak . . .[d]

A Társadalmi Egyesületek Szövetsége felveti nyomatékosan a kérdést, hogy az elmúlt kormányok, azok sajtórendészete, a büntetőhatóságok hol és mikor szereztek érvényt az 1914. évi XIV. tc.[3] amaz unosuntig hangoztatott tendenciájának, hogy a tisztességes, komoly sajtót védelmezni és a napi sajtó visszaéléseit, nemzet- és erkölcsrontó tevékenységét visszaszorítani akarja? . . .[e]

A Társadalmi Egyesületek Szövetségének jelenlegi memoranduma és a hozzácsatolt javaslatok intő példa kell hogy legyen a kormány részére, hogy a kérdés megoldása már nem tűr halasztást. A Társadalmi Egyesületek Szövetsége és az összes hozzátartozó egyesületek kérik a kormányt, hogy *ne hagyja elhaladni az utolsó pillanatot, és tegye meg a lépést egyrészt a destruktív sajtóval szemben, másrészt az új sajtótörvény megalkotása céljából . . .*[f]

A Társadalmi Egyesületek Szövetsége az egyes határozati javaslatokban foglalt kívánságokkal, amennyiben azok a kormány tevékenységét involválják, alábbiakban kíván foglalkozni.

---

[d] A kihagyott szövegrészben külföldi példákkal állítják szembe az első világháború alatti magyar sajtópolitikát.

[e] Ezt követően az emlékirat szerkesztői szerint erélytelen magyar sajtótörvénynek a társadalomra gyakorolt hatásával foglalkoznak.

[f] Ezután az emlékirat bevezető érvelésének a rövid összegezése olvasható.

Az összes határozati javaslatok legkiemelkedőbb pontja a *sajtóorgánumok elleni szigorú és pártatlan vizsgálat megkövetelése* abból a célból, hogy megállapíttassék az ország romlásának felidézésében mely lapok bűnösek és melyek bűntelenek. Utalnunk kell arra, hogy csak az esetek csekély részében indíttatott meg a bűnvádi eljárás az inkriminált cikkek szerzői ellen. Az esetek túlnyomó nagy része kivizsgálatlan maradt. Az igazolási eljárás is oly tökéletlen módon folytattatott le, hogy abban a közvélemény megnyugodni nem tud. Jellemző, hogy a Budapesti Újságírók Egyesületénél Fényes László folytatta le az igazolást.

Maguk az időszaki lapok semminő igazolási eljárás alá nem vonattak; számos lapnál, amely úgyszólván évtizedeken át állott a destruktív irány szolgálatában, úgy a szerkesztőség, mint a laptulajdonosok változatlanok. A bűnvádi eljárás, az igazolás és tisztogatás elmaradásának következménye, hogy időszaki lapjaink túlnyomó nagy része ma is a nemzeti és keresztény eszme ellen küzd. Burkoltan, alattomosan, álarc alatt ugyan, de kétségtelenül felismerhető módon törekszik destruktív céljának előmozdítására. Az ilyen törekvéseket lehetetlenné kell tenni, de sajnos, azok egyedül büntető §-ok útján meg nem szüntethetők. *A büntetőtörvénykönyv alapján rendszerint csak az egyes közlemények tartalma rekriminálható*, de nem üldözhető sikerrel az a tendencia, amely nem állapítható meg az egyes közleményekből, hanem rendszerint csak számos különböző tartalmú közlemény gondos egybevetéséből, s néha csak több lap egész tartalmából s általában a szerkesztés és összeállítás módjából, a lapnak állandóan és céltudatosan követett irányából világlik ki a romboló tendencia . . .[g]

Kérdés, hogy miképp lehetne meggátolni azt a folytatólagos nemzetrontó kútmérgezést, amelyet ez a sajtó állandó foglalkozásként űz, és miként lehetne ennek a titkos, bő pénzforrásokkal is rendelkező magyar nyelvű, de veszedelmesen idegen célú és szellemű sajtónak tisztességtelen versenyétől a belföldi tisztességes sajtót megszabadítani, és a valódi sajtószabadságot, nemcsak forma, de az anyagi igazság szerint jogaiba behelyezni? A konszolidációnak és közmegnyugvásnak ez az egyedüli járható útja.

A Társadalmi Egyesületek Szövetségének felfogása szerint legmegfelelőbb volna, ha a kormány a határozati javaslatok álláspontjára helyezkednék, és egy független, legfelsőbb bíróság kiküldése által vétetné foganatba a nagy körültekintést igénylő és nagy felelősséggel járó munkát. E legfelsőbb bíróság kiküldésének törvényhozás útján kellene történnie...[h]

---

[g] A kihagyott részben a baloldali sajtó ellenforradalmi hangvételű jellemzése olvasható.

[h] A következő szövegrészben a javasolt bíróság működésének körét vázolják az emlékirat szerkesztői.

Az a körülmény, hogy a destruktív lapoknak a forradalom előidézéséért való felelősségre vonása csak most történhetik meg, amikor a hathónapos sajtójogi elévülés már régen lejárt, nem lehet akadálya a felelősségre vonás keresztülvitelének, mert az 1918. október 31-i forradalom után hat hónapnál jóval több idő telt el éppen az általunk *[sic]* előidézett forradalmi tobzódásban. Az ő bűnük elévülése teljes konszolidációnk befejeztéig nem válhat teljessé, mert megbüntetésük konszolidációnk nélkülözhetetlen feltétele. Egyébként is törvény fogja kimondani ez esetben a büntetés visszaható erejét . . .[i]

A mélységes bepillantások, amelyeket a háború engedett az egyének és milliók lélektanába, és új tudományos összefüggések felismerése, amint az egész tudományos világot, úgy az európai államok törvényhozásának szellemét is erősen befolyásolni fogják. Minden valószínűség szerint, ha a kedélyek eljutottak a lecsillapodás, a magukra eszmélés első igazi fázisáig, a legfontosabb teendő az emberiség és a kultúra fenntartását és folyamatosságát célzó intézkedések megtétele lesz. A hamisan felfogott egyén- és szabadságjogok, amelyeket a XVIII. század önzése és racionalizmus-bálványozása vetett a felszínre, a jövő törvényhozását csakúgy nem fogják feszélyezni, mint a századvégi álhumanisztikus elméletek.

A sajtószabadság, mely a szabadságjogok sorában foglalta el trónusát, bizonyára kénytelen lesz lemondani számos privilégiumáról. Magyarországnak megvan a lehetősége, hogy rálépjen arra az útra, amelyen a kontinens követni fogja.

Ha a jövő sajtó-törvényhozása megadja azt az instrumentumot, amely akárcsak az 1914. évi XIV. tc. fő alapelvét „*a tisztességes, komoly sajtó szabadságának intézményes biztositását és a napisajtó mindinkább elfajuló visszaéléseinek megszüntetését*" eredményezi, és a *nemzet- és fajvédelem szempontjából is megfelelő:* akkor jórészt megoldotta feladatát . . .[j]

A Társadalmi Egyesületek Szövetsége, nyomatékosan utalva a fentebb felhozott érvekre, kéri a kormányt, hogy ne szalassza el a pillanatot, amely oly kedvező, mint a diktatúra bukása óta kevésszer, és ragadja meg az alkalmat, amikor egy hatalmas közvélemény leveszi válláról a felelősség oroszlánrészét. Ily nagy horderejű feladatok ritkán valósíthatók meg oly csekély politikai kockázattal, mint a jelen esetben.

---

[i] Ezt követően a tervezett bíróság által kiszabandó büntetésekre tesznek javaslatot, majd a II. fejezetben a baloldali sajtó társadalmi, a III. fejezetben az állami bojkott megszervezését sürgetik. A IV. fejezet bevezető része megismétli a sajtótörvény reformját sürgető, az előbbiekben már kifejtett indokokat.

[j] A következőkben az új sajtótörvénnyel szemben támasztandó követelményeket ismertetik. Így többek között hangsúlyozzák, hogy „a külön sajtójogi felelősség megszüntetendő, és feltétlenül *a közönséges büntetőjogi felelősség hozandó be*".

Utalnia kell a Társadalmi Egyesületek Szövetségének arra a közhangulatra, amely a keresztény nemzeti irányzatnak leghatalmasabb támasztékát abban látná, *ha a kormány a keresztény nemzeti politika e döntő, centrális kérdésében erőt és gyorsaságot mutatna fel.*

Az egész nemzet közvéleménye várja a kormánytól, hogy a közélet azon terén, amely az ország romlásához a legnagyobb mértékben járult hozzá, és amely egész politikai életünknek elgerinctelenedésére, magasabb szempontoktól való következetes és önző elzárkózására a legkárosabb befolyást gyakorolja és gyakorolta: egy államférfiúi gesztussal végre rendet teremt.

Kovacsics Dezső
a Társadalmi Egyesületek
Szövetségének jegyzője

Gróf Bethlen István
a Társadalmi Egyesületek
Szövetségének elnöke

I. E. 1. — Gépelt, eredeti tisztázat, gróf Bethlen István és Kovacsics Dezső aláírásával.

A sajtószabadság megnyirbálását a nemzetgyűlésben elsőként szorgalmazó Lingauer Albin az 1920. október 26-i ülésen visszavonta ez ügyben tett eredeti indítványát. A legitimista Lingauer attól félt, hogy a királykérdés miatt feszült helyzetben Horthyék őellenük is alkalmazni fogják a szigorúbb sajtótörvényt. Az 1921. április 14-én kormányt alakító Bethlen programjában mégis szerepelt a sajtótörvény revíziója, s Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyminiszter 1921. június 21-én be is nyújtotta az erről szóló javaslatát, majd az 1922-ben létrehozott Keresztény Kisgazda, Földműves és Polgári Párt programjába is bekerült ez a követelés, a fenti memorandum több részében szó szerint megegyező szöveggel. *[OL Kozma-iratok. 1. csomó. Adatgyűjtemény. 1920—1922. 151—154. old.]* Törvény mégsem lett belőle, kezdetben a baloldal és a legitimisták ellenzése folytán, később pedig azért nem, mert egy ilyen törvény károsan befolyásolta volna a nyugati hatalmaktól függő — a rendszer szempontjából életfontosságú — kölcsönök ügyét. Csak 1938-ban, a XVIII. tc. beiktatásával került sor „az államrend megóvása" érdekében a szigorúbb sajtóügyi rendelkezésekre. *[MTT. 1938. 156—161. old.]*

---

[1] A Habsburg-ház 1849. április 14-i trónfosztására utal.

[2] Pétervárott 1867-től megjelenő napilap. Kezdetben mérsékelt liberális, később, 1867-tól reakciós irányzatot követett.

[3] A háborús előkészületeknek megfelelő, sok elégedetlenséget kiváltó sajtótörvény. *[MTT. 1914. 60—107. old.]*

11

1922. augusztus 17.

BÁDOKI SOÓS KÁROLY ALTÁBORNAGY JAVASLATA HORTHY MIKLÓS SZÁMÁRA A VEZÉRKARI FŐNÖKSÉG SZERVEZÉSE ÜGYÉBEN

A trianoni békeszerződés katonai rendelkezései megtiltották Magyarországnak vezérkar szervezését. A magyar vezető katonai köröknek a vezérkar főnökét és apparátusát rejteni kellett az antant katonai ellenőrzése elől. Ezt a célt szolgálja az alábbi javaslat. Időpontja feltűnően egybeesik a nyugati hatalmak katonai ellenőrzésének csökkenésével. A Katonai Ellenőrző Bizottság létszáma kezdetben 52 fő volt, ezt 1922. április 1-re felére csökkentették, 1922. szeptember 1-e után pedig mindössze 11 fő maradt Magyarországon.

LEGALÁZATOSABB JAVASLAT A VEZÉRKAR FŐNÖKE ÁLLÁSÁNAK BETÖLTÉSÉRE

A központi vezetőségben — Lorx tábornok sajnálatos elhunyta után — szükségképpen beálló változások előtt legalázatosabban kérem főméltóságodat, méltóztassék legkegyelmesebben megengedni, hogy ebbeli véleményemet, írásba foglalva, előterjeszthessem . . .[a]

A most beállott helyzet megoldása azért oly fontos, mert a nemzeti hadsereg első megalapozása óta egész mostanáig a tulajdonképpeni vezérkari munkálatok terén lényegesen visszamaradtunk, és itt igen sokat kell záros időn belül pótolnunk — azért *záros* időn belül, mert a közép-európai viszonyok olyanok, hogy minden percben azon kérdéssel állhatunk szemben, miképpen, milyen, mily anyagi felszereléssel ellátott, mily kiképzés által előkészített fegyveres erővel használhatjuk ki a nagy integritási célunk megközelítésére vagy annak teljes kivívására kínálkozó alkalmat.

Súlyos felelősséget vállalnánk tehát, ha most nem teremtenénk lehetőleg kedvező előfeltételeket a nevezett munkálatok fokozott erővel és fokozott következetességgel, minél előbb megindítandó folytatására. Ezen előfeltételek *legelőkelőbbje, kétségen kívül, a megürült vezérkari főnökség helyes betöltése és helyes beállítása a központi vezetésbe.*

A vezérkari munkálatokkal két oknál fogva vagyunk hátralékban:

1. azért, mert a hadvezetőségben eddig hiányzott az *állandóság*,

2. mert, amikor az bizonyos ideig megvolt, akkor *más szerencsétlen viszonyok* akadályoztak meg gyökeres, következetes munkát.

Az *állandóság* hiányzott, mert belpolitikai viszonyaink magukkal hozták, hogy 1919 ősz óta egész mostanáig, tehát három éven belül nem

[a] A kihagyott részben bádoki Soós Károly véleménynyilvánításának személyes indítékait sorolja fel.

kevesebb, mint öt honvédelmi miniszterünk volt. Annál fontosabb lett volna a vezérkari főnökségnek mint politikai hullámzástól független vezető állásnak stabilizálása. Evvel szemben 1919 óta most már *negyedízben* változik a vezérkar főnökének személye . . .[b]

Ha tehát a vezérkar főnöke állásának mostani betöltése és szabályozása már ezek után is nagy fontossággal bír, akkor ezt még fokozza azon körülmény, hogy *végre a katonai szervezésben nyugvó pontra érkeztünk*, a ránk kényszerített toborzott hadsereg bennünket egészen új, nyomorúságos, de legalább egy időre *maradó* helyzet elé állított, úgyhogy — ami *most* történik háborús előkészítés irányában — az *alapvető* lehet, lesz és kell hogy legyen *következetesen, ugrások nélkül — huzamosabb időre*, azon végtelen fontos jövő felé, melyet remélünk.

A múlt tapasztalataiból okulva, az ügy fontosságának megfelelő *tárgyilagos* komoly megfontoltsággal kell tehát a kérdés megoldásához látnunk, ha valóban egy jobb jövő legbiztosabb zálogát *fegyveres erőnkben* látjuk — annak célszerű előkészítésében integritási harcokra, mely előkészítésének és majdan sorsdöntő alkalmazásának legfontosabb pillére: a vezérkar főnöke.

Az ügynek van egy *tárgyilagos* s egy *személyi* része . . .[c]

Ezért célszerű volna a kérdés megoldását mindjárt a rendelkezésre álló *nevek* említésével kezdeni.

Ennek dacára legyen szabad — kényes helyzetemre való tekintettel — a kérdést *egészen elméletileg*, neveket teljesen mellőzve, megvilágítani.

1. A *személy* kiválasztásánál erre minden politikától mentes, tisztán katonai állásra mindenekfelett és kizárólag: a teljes *rátermettség* kell hogy mérvadó legyen, és azon *bizalom*, mellyel az illetőnek bírnia kell mindenekelőtt *a hadúr*, de *a hadsereg* részéről is. A hadúr bizalma ma a legfontosabb, mivel az adott körülmények között *háborúban csakis a legfelsőbb hadúr* lehet nálunk *fővezér*, úgyhogy a vezérkar főnöke háborúban *a hadúr közvetlen tanácsadója*. Eltekintve mástól, mire itt nem kívánok kitérni, nagy hiba volna a „Horthy" név erkölcsi erőnket megduplázó hatását ellenségeinkre — háborúban a hadsereg élén — nélkülözni. A következő fejtegetések tehát azt veszik alapul, hogy *háborúban a legfelsőbb hadúr maga — a fővezér* . . .[d]

Ad 1. Rátermettség

A megkövetelendő jellemtulajdonságokon kívül mindenek felett áll a kipróbált *szellemi és testi egészség*, szellemi rugalmasság és mozgékonyság, szilárd akaraterő és acélos munkabírás.

[b] Ezt követően négy pontban összefoglalóan ismerteti a vezérkari főnök munkáját akadályozó körülményeket az előző időszakban.

[c] A kihagyott részben a vezérkar szervezésének személyi feltételével kapcsolatban történelmi példákra hivatkozik.

[d] A továbbiakban az új vezérkari főnöki állás szervezési feltételeiről ad tájékoztatót.

Végtelen fontos továbbá a megfelelő *tapasztalat.*

Mi most államilag, tehát végre katonailag is teljesen önállóak vagyunk. Elmúlt az az idő, mikor katonai téren minden nagyobb szabású utasítást, minden szabályzatot, irányelvet stb. Bécsből kaptunk, és itt csak fordítottunk.

Ma mindent újonnan kell felépíteni — igaz: mindenekelőtt haderőnk egységes, magyar és nemzeti jellegének megfelelően. De katonailag nem nélkülözhetjük *különösen a központi vezetésben* azon széles látókört, nagyméretű tapasztalatot és jártasságot, melyet a bécsi vezérkari központokban[e] sajátíthattak el egyesek közülünk. Ellenkezőleg, nagyon is rá vagyunk szorulva ezt hazánk érdekében kihasználni — amennyiben bevált ! És sokszor bevált! Nem volna jó mindezt és sok mást csupán azért eldobni vagy ki nem használni, mert a régi „közös" időből származik!

Szükség van továbbá arra, hogy a vezérkar főnöke úgy a vezérkarban, mint a csapatnál — sokféle magasabb alkalmazásból kifolyólag — háborús tapasztalattal rendelkezzék . . .[f]

Ad 2. A vezérkari főnökség szervezése

ad a) Az utolsó szervezés, mely szerint a vezérkar főnöke egyszersmind a Honvédelmi Minisztériumban főcsoportfőnök és a miniszter helyettese, azonkívül bizonyos tekintetben a honvéd főparancsnoknak is vezérkari főnöke volt, nem vált be, mert *túlterhelt,* főleg adminisztratív munkákkal megbénított szervvé süllyesztette le a vezérkar főnökét, nem engedett neki elegendő *időt* tulajdonképpeni munkálataira, és nem biztosított számára elegendő *akciószabadságot.*

Ebből okulnunk kell, és oly szervezést kell keresnünk, mely mindenekelőtt megengedje a vezérkar főnökének azt a lehetőséget, hogy kizárólag a valódi hivatása által megszabott munkáknak élhessen anélkül, hogy testileg és szellemileg agyondolgozza magát.

Ezek a munkák most oly terjedelmesek, hogy csak a legértelmesebb munkaelosztás mellett teljesíthetők.

A jelenleg a legfontosabb teendők a következők:

a) a toborzott honvédség felhasználása vezetők (szakasz, rajparancsnokok) és specialisták kiképzésére egy nagy hadsereg számára, tehát ennek megfelelő szervezés és utasítások — az antant által megszabott kereteken belül:

b) a hadsereg felriasztásán kívül előkészületek lehetőleg valamennyi kiképzett ember katonai beszervezésére (egyletek, tartalékhadsereg);

c) a konkrét háborús esetek előkészítésére célzó munkálatok lelkiismeretes áttanulmányozása, esetleg átdolgozása és kiegészítése;

---

[e] Az utóbbi három szó kék ceruzával alá van húzva, s a lap szélén a következő megjegyzés olvasható: „egyenesen káros!"

[f] Ezt követően kifejti, hogy mit ért a vezérkar főnökének rátermettségén, békében és háborúban, majd a vezérkar főnökével szemben a legfelsőbb hadúr, illetve a hadsereg részéről megnyilvánuló bizalom fontosságáról ír.

d) a modern szellemnek megfelelő harci szabályzatok megszerkesztése, mielőbbi kiadása és befolyás a csapatra ezen új szabályzatok értelmes begyakorlására . . .[g]

ad b) A központ szervezése megfelelő *önállóságot* biztosítson a vezérkar főnöke számára. A hadseregnek a háborúra való előkészítése tárgyában kidolgozott javaslatait kell hogy minden más beleszólás nélkül közvetlenül az illető tényezőnek (hadúr vagy miniszter) előterjeszthesse, különben munkaerejének nagy része egészen felesleges küzdelmek által lesz felemésztve.[h]

A vezérkar pótlása és kiképzése tekintetében *teljes önállóság* szükséges.[i]

Fontos végre, hogy a vezérkar főnöke a *csapattal szemben* is bizonyos közvetlen érintkezési joggal bírjon, gyakorlatokat megszemlélhessen és a csapattisztek elméleti oktatását ellenőrizhesse . . .[j]

Ha már most összefoglaljuk a megfelelő rátermettségről és a megkövetelt hatáskörről mondottakat, világos, hogy kívánatos volna a vezérkar főnökének állására egy *magas rangú tábornokot* kiválasztani.

De ez azért is kívánatos, mert — ha sikerül egy nagyon magas rangú tábornokot találni, akkor meg van adva a lehetősége annak, hogy — tekintettel honvédségünknek csekély létszámára — a központi vezetést lényegesen resztringáljuk és egyszerűsítsük.

Ma *három* feje van a honvédségnek:

a miniszter
a főparancsnok
a vezérkar főnöke } a hozzátartozó személyi apparátussal,

tehát: egy kis testnek aránytalan nagy vízfeje van.

Mennyivel egyszerűbb és takarékosabb viszony áll be, ha átmegyünk *két* vezető állásra,[k]

a miniszterre és *egy magas rangú tábornokra*, aki egyesíti személyében a „főparancsnokot" és a „vezérkar főnökét" — hivatalosan „főparancsnok" elnevezés alatt![l]

---

[g] A továbbiakban azt fejti ki részletesen, hogy a hadsereg személyzeti kérdései közül melyekre terjedjen ki a vezérkari főnök hatásköre.

[h] Az iratban a „minden más beleszólás nélkül közvetlenül", valamint a „(hadúr vagy miniszter)" szavak alá vannak húzva, s lapszéli jegyzetként ezekhez fűződően a következő megjegyzés olvasható: „felelős tényezőt nem mellőzhet!"

[i] Ez utóbbi két sor kék ceruzával alá van húzva, s mellette lapszéli megjegyzésként a következő szöveg olvasható: „ez sem lehet!"

[j] Ez utóbbi egész bekezdés oldalt meg van jelölve, s mellette a következő megjegyzés látható: „Parancsnoklást nem gyakorolhat!" — A kihagyott részben a vezérkari főnök szemlejogáról beszél.

[k] A bekezdés első sorával egy vonalban a lap szélén a következő — ismeretlen személytől származó — megjegyzés olvasható: „Első megoldás."

[l] Ez a bekezdés kék ceruzával oldalt meg van jelölve, s mellette a következő megjegyzés olvasható: „ez az!"

1. Tehermentesítjük a vezérkari főnököt minden bürokratikus alárendeltségből származó adminisztratív munkától.

2. Megfelelő tekintélyt és hatáskört biztosítunk számára a csapattal szemben és az ország véleményében.

3. Megfelelően burkoljuk a vezérkar főnökét az antant előtt, anélkül, hogy — úgy mint az utolsó szervezéssel — belőle egy bürokratikus szervet csinálnánk.

Ily szervezés biztosítja a hadiállapotra való átmenetnek egyszerűségét is, mert akkor a „főparancsnok" egyszerűen a fővezérséget átvevő hadúr „vezérkari főnöke" lesz . . .[m]

A fentiekben kifejtettem őszintén, legjobb tudásom szerint véleményemet ezen végtelen fontos, hazánk jövőjére komolyan kiható kérdésben. Óva intek minden oly megoldástól, amely csak rövid időre való *kompromisszumot* jelentene, és nem biztosítaná, amennyiben emberi tudás előre láthat — a minden rokon- és ellenszenvtől mentes tárgyilagos[n] célszerűséget és mindenekfelett a hadvezetőség legalább *ezen fontos vezető szervének állandóságát.*

Bádoki Soós Károly altbn.

1. K. 3. — Gépelt, eredeti tisztázat, bádoki Soós Károly aláírásával.

Az iraton Horthy Miklós kék ceruzával írt megjegyzései és jelölései láthatók. Ezeket lapalji jegyzetben közöljük. A közölt irat mellett a hadsereg legfelsőbb vezetésének szervezésével foglalkozó több más feljegyzés is található.

A honvédség főparancsnoka, Nagy Pál gyalogsági tábornok terjesztette fel Soós javaslatát Horthy katonai irodájához, mellékelve Kárpáthy Kamilló tábornok, Röder Vilmos vezérkari ezredes és saját véleményét. Horthy katonai irodája részéről Keresztes-Fischer Lajos véleményezte ezeket a javaslatokat. Valamennyi javaslat megegyezik abban, hogy miután Horthy lesz a fővezér, a háborúban, békében is közvetlenül neki kell alárendelni a vezérkar főnökét.

Az irat mellett található még az „Irányelvek a központi vezetés megszervezéséhez" című keltezés nélküli — később készült — tervezet is. A fenti szellemben ez az irat — többek között — a következőket tartalmazza: a vezérkar főnökének „az államfőnél közvetlenül előadási joga van . . . Az államfőtől nyert felhatalmazás alapján — *átruházott hatáskörben* — a vezérkar főnöke *irányítja* a véderő minden részének szervezését, felszerelését és kiképzését. E célból *irányelveket* ad a honvédelmi miniszternek és a honvéd főparancsnoknak . . . Magasabb parancsnoki állások betöltésére való alkalmasságot a minősítésnél ő állapítja meg és a honvédelmi miniszter útján ő tesz javaslatot a magasabb parancsnoki állások betöltésére. Az állami költségvetésben vagy bármely más

[m] E mondat második fele mellett kék ceruzás jel látható, s a következő megjegyzés olvasható: „nem!" — A továbbiakban a hadsereg legfelsőbb vezetésének új szervezési sémáit, majd a vezérkari főnök állásának álcázására vonatkozó további két javaslatát ismerteti.

[n] Ez utóbbi öt szó kék ceruzával van aláhúzva, s mellette kérdőjel látható.

hitelek alakjában a honvédelmi tárca rendelkezésére jutó összegek hovafordítása a VKF-nek az államfő által jóváhagyandó irányelvei alapján történik."

A közölt irat és említett mellékletei megegyeznek abban is, hogy a vezérkart rejteni kell a külföldi katonai ellenőrzés elől. Már a korábbi időszakban is a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportja látta el a vezérkar teendőit. Ezen a szervezeti megoldáson a javaslattevők sem szándékoztak változtatni, és a továbbiakban is a rejtésnek ez a formája valósult meg.

12

Bécs, 1925. március 14.

ALBIN SCHAGER LEVELE OTTÓ WELSERSHEIMB GRÓFHOZ AZ OSZTRÁK LEGITIMISTÁK TEVÉKENYSÉGÉRŐL ÉS HORTHY MAGATARTÁSÁRÓL

IV. Károly az 1921-ben végrehajtott kétszeri visszatérési kísérlete után, 1922. április 1-én meghalt. Fia, Ottó érdekében a legitimisták ugyan tovább folytatták propagandájukat, mégis egy időre viszonylagos nyugalom volt e téren. 1925 januárjában bizonyos körök figyelme egyszerre ismét a Habsburg-restauráció kérdése felé irányult.

Angliának Németországgal szemben folytatott „megértő" politikája következtében — az 1925 októberében megkötött, a német agresszió kelet felé terelését célzó locarnói szerződés előkészítésének időszakában — francia részről ismét felmerult bizonyos módosításokkal a Habsburg-monarchia életre hívásának gondolata. Erre késztette Franciaországot az osztrák belpolitika alakulása is. Ugyanis Ausztria súlyos gazdasági helyzete következtében az eredetileg anschluss-ellenes pártokban is feltűnt, majd megerősödött a nagynémet irányzat. Mindezek következtében megélénkült az osztrák és magyar legitimisták mozgalma. A távirati irodák egymás után adtak hírt a volt császár özvegyének és családjának magyarországi letelepedéséről folyó tárgyalásokról, majd az osztrák, szlovák, horvát és magyar legitimisták titkos tanácskozásairól stb. Ebben a helyzetben jutott Ausztriában bizonyos szerephez az alábbi levél írója, Albin Schager, aki az úgynevezett schwarz-gelb legitimista Wolff-párttal szövetségre lépő Konzervatív Néppárt vezére volt.

Kedves Barátom!

Igen értékes március 12-i bizalmas írásodra[1] engedd meg, hogy éppen olyan bizalmasan a következőket közöljem:

Nem veszem senkitől rossznéven, aki jelenleg nem képes a Konzervatív Néppárthoz csatlakozni, mert tudom, sokan szívükben hordják a reményt, hogy a keresztényszocialista képviselők végül ismét a régi pártprogramjuk mellett fognak kiállni. Sok tapasztalat után, sajnos, ezt a hitet elvesztettem, mégis az a véleményem, hogy nem kell minden

monarchistának a keresztényszocialista pártból kilépni, sőt ellenkezőleg, állandó nyomást kell gyakorolniuk képviselőikre, és mi ennél a belső nyomásnál kintről igen sok segítséget adhatunk. Ha mi nem léteznénk, nem volna már — véleményem szerint — semmiféle monarchista mozgalom, minden már a legszebb republikánus nyomdokokon haladna, és ez esetleg csak akkor változna meg, ha egyike a szomszéd államoknak vagy esetleg mind a kettő — gondolok Magyarországra és Bajorországra — visszatérne valóban a monarchiához. Szétforgácsolódást mégsem hozunk létre, mert saját jelölttel természetesen csak akkor és csak ott lépünk előtérbe, ahol feltétlenül biztos a siker. Eredmény esetén azután semmiféle szétforgácsolódás nem lehet, mivel a szocializmus elleni küzdelemben mi vagyunk biztosan a legjobb szövetségestársak. Ha azonban ez a biztosíték nincs meg, újból választási egyezményt kötünk, ezúttal természetesen nagyobb biztosítékokkal, mint legutoljára.

Ami most W[erkmann] ügyét illeti[2], nem tudom egészen elválasztani H[orthy] ügyétől. H[orthy]ról szilárd véleményem van; teljesen meg vagyok győződve arról, hogy ő megingathatatlanul legitimista érzelmű, és ténylegesen a legitimista gondolat érvényre jutására törekedett. Emellett, hogy helyes eszközökkel járt-e el, és vajon a szükséges energiát fordította-e rá, ne firtassuk. Az bizonyos, nem mindenki ért hozzá, hogy politikailag okos és energikus legyen, ha jó katona is. Újabb nehézséget jelentett a környezete, amelynek különös érdeke nem fűződött a változáshoz, hiszen ez esetben eltávolították volna őket. Ha mármost az 1921. évi húsvéti és októberi események összes körülményeit figyelembe veszem és elfogadom, hogy az eseményeket az a felismerés diktálta, hogy Magyarország a restauráció megvalósításával súlyos veszélybe kerül, úgy másrészt meg kell mondanom, hogy szemrehányásom főleg arra koncentrálódik, hogy Horthy a restaurációs kísérlet elutasítását követően nem lépett vissza, helyet adva olyannak, aki nem tartozik annyi személyes hálával az elhunyt királynak, mint Horthy. Ez a lemondás egész magatartását igazságosan tüntethette volna fel, mivel mindenki láthatta volna, hogy Horthy csak országának az érdekeit követte, s lelkiismereti válságában végül még az állását is feláldozta.

Legyen szabad ehhez még hozzáfűznöm, hogy restaurációs kísérlet egyáltalán létre sem jött volna, ha H[orthy] jobb viszonyt ápol a királlyal, és mindenekelőtt írásban hangsúlyozta volna ismételten, hogy neki a restauráció megvalósítása valóban a szívén fekszik, és ha az embernek nem lett volna az az érzése, hogy a legitimista tiszteknek a hadseregből való kiszorítása révén pontosan az ellenkezője történik annak, amit a király biztosan remélt. Mindezen, véleményem szerint jogos szemrehányás ellenére, amelyeket azonban egy levélben mégsem lehet olyan behatóan megtárgyalni, én politikailag elég belátó vagyok ahhoz, hogy azt mondjam, W[erkmann] eljárása politikailag teljesen ostoba volt. Hiszen egyáltalán nem érdekünk H[orthy]t most megbuk-

tatni, ellenkezőleg, örülnünk kell, hogy mégis egy konzervatív érzésű ember áll a kormányrúdnál, éspedig annál inkább, mert minden hír szerin Magyarországon egyáltalában nem olyan ragyogó a helyzet.[3] Nos, én nagyon szívesen kész lennék beszélni H[orthy]val erről és különböző más ügyről, sőt egy úr révén ezt a közlést meg is tettem, választ azonban, sajnos, nem kaptam.

W[erkmann] most különböző körülményekre hivatkozik, amelyek e könyv nyilvánosságra hozatalára kényszerítették, hogy a nagyobb bajt elkerüljék. Én megmondtam W[erkmann]nak, hogy ennek a könyvnek a tartalmát senki sem hiszi el, mégha igaz is volna mindaz, ami benne van. És ez a körülmény a döntő, mert ezzel a beállítással Horthynak csak használ, holott a könyvet bizonyára H[orthy] ellen írta. Fennáll a veszély, hogy az ügybe a császárnét is belevonják, bár véleményem szerint a császárné kényszerhelyzetben volt, mikor a nagyobbik baj[4] elkerülése érdekében a könyv kiadására megkérte W[erkmann]t, ugyanis midőn a császárné a szándékolt kiadásról értesült, a könyv már a kiadónál volt. Erről is igen szívesen beszélnék, mert felvilágosításokat tudnék adni, mellyel meg lehetne akadályozni, hogy felesleges félreértések keletkezzenek.

Felhatalmazlak és kérlek ennélfogva, beszélj H[orthy]val ezekről az ügyekről, mert ezen ügyek miatt az osztrák és magyar legitimisták legelhetségesebb együttműködésének magasabb érdekei nem szenvedhetnek.

W[erkmann] egyébként nem tevékenykedik a pártban, az egyetlen, amit talán a kifelé való kapcsolat terén felmutathat, az, hogy az „Oesterreichische Nachrichten"[5] értesítést ad az előadásairól, amit természetesen nem lehet elhárítani, ezek az előadások mindig csak az osztrák összeomlással foglalkoznak, és semmi mással. Azt azonban kifejezetten elvetette az „Oesterreichische Nachrichten", hogy a könyv ügyében bármilyen értelemben is állást foglaljon, jóllehet W[erkmann] ezt egyenesen követelményként állította fel. Horthyt sem támadja soha az „Oesterreichische Nachrichten", ami nemegyszer vitára vagy ehhez hasonlóra vezetett, már azért sem, mert semmi érdekünk, hogy még Magyarországgal is valamilyen ellentétbe kerüljünk.

Igen hálás lennék, ha ebben a tekintetben tisztázóan tudnál hatni, miután engem — ahogy ismételten hangoztattam — csak az az érdek vezet, hogy az ügyet szolgáljam, és magamat minden személyes vitás kérdéstől szándékosan távol tartom.

Még egyszer legjobb kívánságom és legszívélyesebb üdvözletem, mindég készséges híved

Schager

1. A. 5. — Gépelt, eredeti, német nyelvű tisztázat, a levéltró aláírásával.

A levélpapír fejléce: „Sektionschef dr. Albin Schager. Eckartsau. Wien, I., Habsburgergasse 12. Telephon: 76—3—58."

Horthy kabinetirodájának protokoll-naplójából megállapítható, hogy O. Welsersheimb 1925. szeptember 3-án kereste fel ismét Horthyt. Ha előbb nem, minden bizonnyal ez alkalommal adta át Schager itt közölt levelét.

---

[1] O. Welsersheimb grófot és fivérét 1925. február 25-én és 26-án Horthy a szokásosnál hosszabb időtartamú megbeszélésen fogadta. *[III. A. 1.]* Minden valószínűség szerint ez a beszélgetés szolgáltatott okot O. Welsersheimbnek az említett levél megírására.

[2] Karl Freiherr von Werkmann 1923-ban megjelent „A madeirai halott" című könyvére utal *[Lásd e kötet 2., 5. és 9. sz. iratait]*, amely azzal, hogy Horthyt egészen kedvezőtlen megvilágításba helyezte, nagy feltűnést keltett.

[3] A gazdasági helyzet általános nehézségei s a kommunista szervezkedés okozta rémület mellett minden bizonnyal Beniczky Ödön volt belügyminiszternek a Somogyi Béla és Bacsó Béla meggyilkolásával kapcsolatban tett nyilatkozata folytán előállott helyzetre utal. Ennek következtében ugyanis Horthy helyzete megingott — bár csak rövid időre —, s szóba került lemondásának kérdése, mivel kiderült, hogy a gyilkosságra ő adott utasítást.

[4] A „nagyobbik baj" Schager szóhasználatában a visszatérési kísérletek meghiúsulásából a legitimistákra s főleg IV. Károlyra háruló felelősséget jelentette.

[5] Az „Oesterreichische Nachrichten" az osztrák legitimisták sajtóorgánuma volt.

13

Inke, 1926. szeptember 24.

BETHLEN ISTVÁN GRÓF LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ LEMONDÁSA ÜGYÉBEN

Bethlen miniszterelnökségének ötödik évében pattant ki a frankhamisítási botrány. 1925. december 1-én Hágában letartóztatták Jankovich Arisztidet, mikor két darab hamisított francia ezerfrankost fel akart váltani. Házkutatás során egy egész koffer hamis frankot találtak nála. Kiderült, hogy Jankovich magyar diplomáciai futárigazolvánnyal utazott, amit Budapesten Nádosy Imre országos főkapitány ajánlása alapján kapott a Külügyminisztériumban. A magyar hatóságok arra irányuló törekvése, hogy eltitkolják vagy csökkentsék az ügy jelentőségét, kudarcot vallott. Nagy nemzetközi botrány bontakozott ki. A nyomozásból és az azóta előkerült okmányokból kiderült, hogy a nagyszabású pénzhamisítás előkészítéséhez Windischgraetz Lajos herceg és társai még 1923 nyarán kezdtek hozzá Bethlen István miniszterelnök tudtával és támogatásával. A hamis frankokat Teleki Pál, az előző miniszterelnök tudtával, a Térképészeti Intézetben gyártották. Bethlen a kormány részéről a hamis frank-akció rendőri fedezésével Nádosy Imrét bízta meg. A hamis pénz gyártásához szükséges kliséket Ludendorff és Hitler köreihez tartozó német fasiszták segítségével készítették el. Ludendorff közreműködésével vásárolták meg Bajorországban a pénzgyártáshoz szükséges papírgyárat. A hamis frankok egy részének értékesítésére Ruhr-vidéki nagyiparosokkal állapodtak meg. A Ludendorff—Hitler-puccs leverése (1923. november 8—9.) után a német fasiszta körök a frankhamisítástól a francia frank helyzetének megrendítését és nagy anyagi hasznot reméltek. A magyar vezető körök szintén a kisantant mögött álló Franciaországra akartak

érzékeny csapást mérni, és közvetlenül a Szlovákiában tervezett magyar felkeléshez akartak pénzt szerezni. (A magyar kormánykörökneк egyébként nem ez volt az első kísérlete a pénzhamisításra. 1920-ban orosz rubelt és jugoszláv dénárt próbáltak hamisítani, 1921-ben pedig hamis csehszlovák szokolt gyártottak. Mindezek a kísérletek meghiúsultak vagy lelepleződtek.) A frankper törvényszéki tárgyalása 1926 májusában zajlott le. A Bethlen-kormány, miután a frankhamisítást nem tudta eltussolni, arra törekedett, hogy a kormányhoz és a német fasiszta körökhöz vezető szálak felderítését megakadályozza. 1926. június 25-én Bethlen hosszú szabadságra küldte a nemzetgyűlést. Az október 18-án ismét összeülő nemzetgyűlés előtt már új kormánnyal jelent meg Bethlen. Az ezt előkészítő manővereinek egyik dokumentuma az alábbi levél.

Kedves Miklós!

Most már 5 és fél éve telt el annak, hogy felszólításod folytán, úgyszólván akaratom ellenére és csak a kényszerhelyzetnek engedve vállalkoztam arra, hogy mint miniszterelnök politikai vezető állásban igyekszem hazámat szolgálni.

Azt hiszem, ezen idő alatt sikerült egy és más szolgálatot tennem az országnak. Nem panaszkodhatom, bizalmad és támogatásod mindenkor mellettem állott, szabadon dolgozhattam, még akkor is, amikor talán az az érzésed volt, hogy nem egészen jó úton járok. Az ország legjobbjai sem tagadták meg elismerésüket tőlem, sőt, úgy látszik, az utolsó időben az ország közvéleménye, illetve annak túlnyomó többsége is bizalmával tüntet ki, és kitüntetéssel halmoz el.

Mégis ezen 5 és fél év alatt kifáradtam. Az állandó harc és küzdelem, a mérgezett támadások sorozata megőrölte idegeim ellenálló erejét, munkakedvem és bírásom nem a régi többé. A frankper alatt voltak pillanatok, amikor gyakran már alig voltam ura a helyzetnek és önmagamnak is. Mégis ez egyszer még sikerült nagyobb felfordulás nélkül likvidálnom ezt a mérges ügyet. Kérdés, hogy egy újabb *[sic]* hasonló helyzetben sikerülne-e ez.

Ellenállhatatlan vágyat érzek a pihenés után, és szerencsétlennek érezném magamat, ha azt nem kaphatnám meg. Azt kérem tőled, ne tagadd ezt meg tőlem, és ha a közeli napokban beadom a kabinet lemondását, légy oly jó, és ments fel véglegesen eddig viselt állásomtól.

Ezen személyi körülményektől eltekintve azonban tárgyi okok is amellett szólnak, hogy ezt a lemondást most adjam be.

A napokban harmadfokon is le lesz tárgyalva a frankper: azt hiszem, akkor, amikor ez az odiózus ügy befejezést nyer, illendő, hogy az a kormány, amely a Nádosy, a Térképészeti Intézet alkalmazottjainak és más hivatalos állásban álló személynek tényked[e]séért v[agy] mulasztásáért felelős, politikailag is levonja a konzekvenciákat, és felajánlja a lemondását. Hogy ezt eddig nem tettem, annak oka részben az volt, hogy a lemondás eddig úgy nálunk, mint a külföldön úgy magya-

Kedves Miklós!

Most már 5 is fél éve telt el annak, hogy felszólításod folytán, ugyszólván akaratom ellenére és csak a kényszerhelyzetnek engedve vállalkoztam arra, hogy mint miniszterelnök politikai vezető állásban igyekszem hazámat szolgálni.

Azt hiszem ezen idő alatt sikerült egy és más szolgálatot tennem az országnak. Nem panaszkodhatom, bizalmad és támogatásod mindenkor mellettem állott, szabadon dolgozhattam, még akkor is a mikor talán az az érzés ed volt, hogy nem egészen jó úton járok. Az ország legjobbjai sem tagadták meg elismerésüket tőlem, sőt ugy látszik az utolsó időben az ország közvéleménye illetve annak tulnyomó többsége is bizalmával tüntet ki és kitüntetéssel halmoz el.

Mégis ezen 5 is fél év alatt kifáradtam. Az Állandó harcz és küzdelem, a mérgezett táma

Részletek Bethlen István Horthy Miklóshoz írt leveléből. 1926. szeptember 24.
(Lásd e kötet 13. sz. iratát.)

dühöngését és perfid akcióját lemondásom
okául a nyilt színen elismerjem, épp annyira
meg kell gondolnom azt, hogy, ezt el nem ismer-
ve, mégis ne-e kíséreljük meg egy személyi
változás révén enyhíteni a két ország közti
rossz viszonyt, a mely Magyarországnak igen
sok kárt és nehézséget okozhat. Az én személyem
igazán nem szabad, hogy a legkisebb nehézséget
is okozza az országnak. De még ha nem is az
én személyem okoz nehézséget, hanem egyszerűen
úgy áll a helyzet
az, hogy a francia kormány a frcügyet és a jelen-
legi kormány hivatalos hadjáratát csalás ürügy-
nek használja fel arra, hogy ellenséges indulatát
velünk szemben egy hűségfalevélbe burkolja,
még akkor is azt hiszem, az hogy tőle még ez az
ürügy is elvétessék megéri azt, hogy én helyemet
elhagyjam, különösen a mikor ez nagyobb baj
nélkül történhetik meg. Ha én ezt nem tenném
és ha a francia kormány tovább üldözi rossz
indulatával az országot, és ezt csak egy esetben
is nem sikerül másnak segítségével ellensúlyozni,
akkor Andrássy és hasonló betyárok hitelre
fognak találni, a kik azt mondják, hogy Bethlen

Lásd e kötet 13. sz. iratát

Ugy érzem 4–5 év múlva Trianont majd liquidálni fog lehetni. Akkorra kell minden erőt készen tartani, és addig mindent elő-készíteni. Azt kérem a gondviseléstől és tőled hogy azt a liquidációt én veled csinálhassam meg együtt, azért kérem most tőled hogy fogyatékos erőimet kíméld, mert különben idő előtt kidőlök, és a döntő percekben már nem leszek többet oldaladon.

Azon kéréssel zárom ezen sorokat, hogy légy kegyes lemondásom bejelentését egyelőre bizalmas bejelentésnek venni és senkivel se közölni. A napokban Pestre megyek, és akkor személyes érintkezés után minister tanácsi határozatot hozatok a formális lemondásra nézve, és csak akkor szeretném azt közzé tenni; addig azt kérem kívánatos, hogy arról senki más kettőnkön kívül ne tudjon.

Baráti szeretettel és ragaszkodással
szívből üdvözöl
igaz híved
Bethlen István

Inke 1926 IX/24

Lásd e kötet 13. sz. iratát

ráztatott volna, mintha a kormány is részese lenne a frchamisításnak — részben az, hogy politikailag veszélyesnek tartottam, hogy a francia és cseh kormány buktasson Magyarországon kormányt, ami a legsúlyosabb precedensül szolgált volna.

Ezek a körülmények ma már eliminálta[k]nak tekinthetők, ma ez a veszély már nem fenyeget, lemondásomat senki se veheti a franciák v[agy] csehek által kikényszerítettnek, sem mint annak bizonyítékát, hogy én a frchamisítást titokban pártoltam v[agy] helyeseltem volna.[1]

De külpolitikailag ez a lemondás azért mégis hasznos lehet. Amenyire *[sic]* lehetetlennek tartom, hogy a francia kormány akciója itt kormányt buktasson; amennyire *[sic]* helytelen lett volna az, hogy én a francia kormány neheztelését v[agy] oktalan dühöngését és perfid akcióját lemondásom okául a nyílt színen elismerjem, épp annyira *[sic]* meg kell gondolnom azt, hogy, ezt el nem ismerve, mégis ne-e *[sic]* kíséreljük meg egy személyi változás révén enyhíteni a két ország közti rossz *[sic]* viszonyt, amely magyarországnak *[sic]* igen sok kárt és nehézséget okozhat. Az én személyem igazán nem szabad, hogy a legkissebb *[sic]* nehézséget is okozza az országnak. De még ha nem is az én személyem okozna nehézséget, hanem egyszerűen úgy áll a helyzet, hogy a francia kormány a frcügyet és a jelenlegi kormány hivataloskodását csakis ürügynek használja fel arra, hogy ellenséges indulatát velünk szemben egy fügefalevélbe burkolja, még akkor is, azt hiszem, az, hogy tőle még ez az ürügy is elvétessék, megéri azt, hogy én helyemet elhagyjam, különösen, amikor ez nagyobb baj nélkül történhetik meg. Ha én ezt nem tenném, és ha a francia kormány tovább üldözi rosszindulatával *[sic]* az országot, és ezt csak egy esetben is nem sikerül mások segítségével ellensúlyozni, akkor Andrássy és hasonló betyárok hitelre fognak találni, akik azt mondják, hogy Bethlen az oka a bajnak. Ha ő távozna, a francia kormány Magyarország iránt azonnal megértőbb és barátságosabb lesz. Ez a látszat a mai rezsimnek rendkívül ártana, presztizsét tönkre tenné. Enélkül pedig nem lehet sikerrel kormányozni.

Azt hiszem, végre távozásom ma nagyobb bajt sem okozna. Pénzügyi helyzetünk oly szilárd, hogy lemondásom legfeljebb múló és kisebb kellemetlenségeket okozhatna, de ez is kétséges. A belpolitikai konszolidáció oly erős, hogy ma más kormány, ha azon az úton halad, amelyen a jelenlegi kormány járt, játszva viheti tovább az ügyeket. Most nem akarok az utódlás kérdésébe mélyebben belebocsátkozni, hiszen erről majd szóval többet, de csak néhány nevet sorolok fel, akiknek akármelyike alkalmas volna arra, hogy kormányelnöki állást betöltse.

Klebelsberg, Hadik, Vass, Scitovszky Béla, Károlyi Gyula, mind képesek és többé-kevésbé[a] alkalmasak is lennének ezen szerepre.

---

[a] A „többé-kevésbé" szavak Bethlen kézírásával utólagos betoldásként kerültek a szövegbe.

Befejezésül még csak egyet.

Én kötelességteljesítés alól magamat eddig se vontam ki, ezentúl sem fogom kivonni. Nekem azonban hosszabb pihenésre most igazán szükségem van. Most a magyar politikában egy olyan jó idő következik, amelyben nagy események még nem várhatók. A pénzügyi és belpolitikai konszolidáció alapjai le vannak rakva, sőt ezen az úton meglehetősen előre jutottunk. A következő lépés a katonai kontroll lerázása és katonai fegyverzetünk kiépítése kell legyen, evvel párhuzamosan mind fokozottabb külpolitikai erőfeszítést kell tennünk a kisantant szétrobbantására, a szerbek megnyerése[b] útján, és bizonyos orosz kapcsolatok bevezetése révén. A belpolitikában ezen idő alatt a termékeny építőmunkára kell szorítkozni, és tartózkodni olyan nagy belpol[itikai] kérdések felvetésétől, amelyek mélyreható pol[itikai] ellentéteket és harcokat idézhetnének fel. A külpol[itikai] munka igazán csak 1 év múlva kezdődhetik, azt hiszem, amikorra, úgy érzem, megérik a talaj. Ma még csak óvatos tapogatódzás lehetséges! Akkor újból rendelkezésedre állok, ha kell, eleinte a külügyek vezetésében, később, ha érik a helyzet, minden erőmmel. Úgy érzem, 4—5 év múlva Trianont majd likvidálni fog lehetni *[sic]*. Akkorra kell minden erőt készen tartani, és addig mindent előkészíteni. Azt kérem a gondviseléstől és tőled, hogy ezt a likvidációt én veled csinálhassam meg együtt, azért kérem most tőled, hogy fogyatékos erőimet kíméld, mert különben idő előtt kidőlök, és a döntő percekben már nem leszek többet oldalodon.

Azon kéréssel zárom ezen sorokat, hogy légy kegyes lemondásom bejelentését egyelőre bizalmas bejelentésnek venni, és senkivel se közölni. A napokban Pestre megyek, és akkor személyes érintkezés után minisztertanácsi határozatot hozatok a formális lemondásra nézve, és csak akkor szeretném azt közzé tenni, addig, azt hiszem, kívánatos, hogy arról senki más kettőnkön kívül ne tudjon.

Baráti szeretettel és ragaszkodással szívből üdvözöl

igaz híved
Bethlen István

1. B. 1. — Saját kezűleg, tintával írt tisztázat, Bethlen István aláírásával.

A kormány lemondásáról a minisztertanács 1926. október 14-i ülésének jegyzőkönyvében a következő olvasható: „*A miniszterelnök úr* elnézést kér a miniszter uraktól azért, hogy őket a rendes pénteki minisztertanács helyett a mai rendkívüli minisztertanácsra összehívta, de erre őt igen fontos körülmények késztették. A frankhamisítási bűnper a Kúria mai ítéletével véget ért, s ebből az

[b] Ez utóbbi szó helyett eredetileg „megnyerésére" szó állott, a javítás Bethlentől származik.

eredményből kifolyólag a miniszterelnök úr szükségesnek tartja azt, hogy a minisztérium a kormányzó úr őfőméltóságának felajánlja lemondását. Ugyanis annak következtében, hogy a Kúria a bűnper jogi részét jogerősen elbírálta, a kormánynak alkotmányos kötelessége a bizalmi kérdést felvetni, és a kormányzó úr őfőméltóságának a lemondást átadni. A lemondásnak természetesen a politikai államtitkárokra is ki kell terjednie. Ha a kormány már a frankhamisítási tények kipattanása alkalmával is beadta volna lemondását, az egész világ előtt azt a látszatot keltette volna, hogy felelősség elől akar menekülni, aminek az országra politikai szempontból igen hátrányos kihatása lett volna. Az a körülmény, hogy a frankhamisítási bűnper egyes állami funkcionáriusok bűnösségét megállapítja, a kormány tagjait semmiképp sem érintette, és a kormány a bizalmi kérdés felvetésével ezt dokumentálni kívánja ... A minisztertanács a miniszterelnök úr előterjesztését egyhangú helyesléssel tudomásul veszi ..." *[OL Mt. jkv. 1926. október 14. (1.)]*

Valójában, Bethlen állításával szemben, a kormánynak a frankügy kipattanásakor kellett volna lemondania, mert csak így nyílt volna mód az ügy érdemi kivizsgálására. Bethlennek ez az októberi lemondása, miután a megtartott hatalom minden eszközével a saját felelősségüket bizonyító legfontosabb nyomokat eltüntette, csupán helyzetének megszilárdítását szolgálta. Horthy a lemondást nem fogadta el, minthogy „bizalma a kormányban nem ingott meg." 1926. október 15-én megalakult az új Bethlen-kormány, melyből kimaradt a frankügyben különösen kompromittált Rakovszky Iván belügyminiszter.

---

[1] A frankper során a kormányra és a német fasisztákra kompromittáló vallomást csak Rába Dezső, Windischgraetz Lajos herceg személyi titkára és a Bethlen megbuktatására törő legitimistákkal szoros kapcsolatban álló Hir György tett. Fellebbezés után, 1926. augusztus 16. és 24. között, a Budapesti Királyi Ítélőtábla tárgyalta a frankhamisítás ügyét. Rába itt visszavonta vallomását. Ezt a Bethlen-kormány olyan fontosnak tartotta, hogy a Külügyminisztérium azonnal számjeltáviratban értesítette erről a legfontosabb magyar külképviseleteket. Hirt azonban a táblai tárgyalás előtt sem sikerült rávenni vallomása visszavonására. Hir György szeptember 24-én meghalt. Fenti levél ugyanezen a napon íródott. A frankügyet lezáró kúriai tárgyalás 1926. október 9-én kezdődött.

14 a

1928. március 24.

MAYER CSEJKOVITS KÁROLY EZREDES ELŐTERJESZTÉSE HORTHY MIKLÓSHOZ MAGYARORSZÁG HÁBORÚS FELKÉSZÜLÉSÉRŐL ÉS FASIZÁLÁSÁRÓL

„A következő lépés — írta Bethlen 1926 szeptemberében — a katonai kontroll lerázása és katonai fegyverzetünk kiépítése kell legyen, evvel párhuzamosan mind fokozottabb külpolitikai erőfeszítést kell tennünk a kisantant szétrobbantására ..." *[Lásd e kötet előző iratát.]*

1927. március 28-án kelt levelében a Nagykövetek Tanácsa értesítette a magyar kormányt, hogy az antanthatalmak katonai ellenőrző bizottsága 1927. március 31-i hatállyal beszünteti működését. Ennek helyébe ugyan a Népszövet-

ség katonai ellenőrzése lépett, de ez már lényegesen kisebb akadályt jelentett a fegyverkezést rejtett utakon eddig is folytató magyar kormánykörök számára.

A fegyverkezés fokozása és az agresszív külpolitika mellett az új helyzetben előtérbe került a lakosság fasiszta jellegű átnevelésének a terve is. Mindez nemcsak néhány katonatiszt kalandor ábrándja volt, hanem Horthy tudtával és hozzájárulásával történt. Ezt bizonyítja Horthy itt közölt ceruzajegyzete is, amely Mayer Csejkovits feljegyzésének legagresszívebb mondanivalóját emeli ki.

MAGYARORSZÁG KATONAPOLITIKAI HELYZETE A JÖVŐ HÁBORÚJÁBAN

. . . [a]Bárhogyan elemezzük tehát Magyarország világpolitikai elhelyezkedését, tagadni azt nem lehet, hogy a jövő háborújában — ha ez Európára kihat — *Magyarországra szerep vár.* Erre a szerepre, Trianon minden korlátozása ellenére pedig fel kell készülni.

Ez a felkészülés azonban nemcsak a szövetségi elhelyezkedésre és a katonai ütőképességre vonatkozhatik, hanem elsősorban a *belpolitikai* helyzetnek — háború esetére szóló — megszilárdítását is igényli. Már a múlt háború mutatta, hogy a hullámzó küzdelem *gyengeségi időszakokkal jár.* Az úgynevezett stratégiai átcsoportosításoknak mindenkor politikai visszahatásuk volt. A sorozatos vereségek pl. Oroszországot a forradalomba kergették. A nyugati front borzalmas véráldozata 1917-ben Franciaországban súlyos természetű zendüléseket váltottak ki. És politikai visszahatás mutatkozott minden államban, ha kint vagy bent gyengeség volt észlelhető. Állami szempontból a legnagyobb gyengeségi momentumnak a legyőzött haderőnek leszerelése bizonyult, utóbbi a központi hatalmak valamennyi államánál forradalmat és felfordulást váltott ki.

A jövő háborújában ez még rosszabb lesz, amennyiben a korszerű fegyverek fellépése — a polgári lakosságnak és nagy területeknek állandó veszélyeztetése által — igen könnyen pánikot, felfordulást és tömegmozgalmakat válthat ki. Számolni kell azon eshetőségekkel, hogy a jövő háborúja meglepetésszerűen a légihaderők és a motorizált békeseregek rajtaütésével indul meg. Az ipari és közlekedési centrumok elgázosítása, a gyújtóbombákkal kapcsolatos tűzvész-riadalom és a polgárság állandó veszélyeztetése már egymagában olyan gyengeségi momentum, *amely politikai felfordulásra és tömegmozgalomra alkalmas.* Fokozza ezt a lehe-

---

[a] Bevezetésként megállapítja, hogy az Osztrák—Magyar Monarchia szétesése után a magyar katonai vezetésnek tudomásul kell vennie: Magyarország többé nem nagyhatalom. Az ország egész politikáját, katonai terveit arra a tényre kell alapoznia, hogy Magyarország a kis országok közé tartozik. A jövő háborúja is — ezzel szemben — szövetséges államcsoportok fegyveres összecsapása lesz, amelyen belül a döntő szerep természetesen a nagyhatalmaké. Elsősorban tehát az a fontos, hogy olyan szövetségeseket válasszunk majd, akik — előreláthatólag — megnyerik a háborút. Fel kell ismerni, hogy „reánk ebben a küzdelemben csak a *segítőtárs feladata* vár". A továbbiakban azt fejtegeti, hogy a Duna-medencében a háború Magyarország és a kisantant között elkerülhetetlen.

tőséget még az, hogy a pánikok ezen első időszakában a haderőt mozgósítani és felvonulási körletébe kell juttatni. Hasonlóan sokkal veszedelmesebb a korszerű háborúban a harctéri vereségek visszahatása is, mert ha ezzel párhuzamosan a polgári lakosságot is támadások érik, úgy utóbbi sokkal könnyebben lesz esetleges lelki összeomlásoknak kitéve, mint ahogy a múlt harcaiban kitéve volt. Így azt kell látnunk, hogy amíg a múltban tömegmozgalom szempontjából igazán veszedelemmel csak a hosszan tartó balsiker és a háború elvesztése járt, addig a korszerű harc elejétől végig a polgári lakosság, tehát a hátország veszélyeztetése kapcsán politikailag is állandó veszélyt jelent. Ez ellen védekezni kell.

A védekezés több irányú előkészületet igényel, éspedig:

a) Katonailag már békében mindarról gondoskodni kell, amivel komoly esetben a várható ellenséges behatás egyensúlyozható.

b) Az országnak olyan *rendészeti karhatalom* felett kell rendelkeznie, amely a kormányhatalom érvényesülését minden körülmény között biztosítja.

c) A lakosságot józan politikára, fegyelemre és feltétlen engedelmességre kell nevelni.

A fentiekre vonatkozó *katonai előkészületek* felölelik mindazt, ami az ellenséges megrohanást meggátolhatja vagy megállíthatja, és mozgósítás esetére azon előgondoskodásokat öleli fel, amelyek az ország biztosítására és a lakosság védelmére alkalmasak.

A *rendészeti karhatalomnak* egyrészt erőben, másrészt szervezésében, felszerelésében és felfegyverkezésében olyannak kell lennie, hogy adott esetben *egymaga is képes* legyen az ország belrendjét fenntartani. A katonai mozgósítási előkészületek és a kívánatos rendészeti karhatalom fenntartása csak az esetben fog fenti céloknak megfelelni, ha a szervezés *munkája kölcsönösen és egyetértően történik.* A háború, amelyet többé nem a hadseregek, *hanem a népek vívnak meg egymással*, más jelleget öltött. Nem lehet többé államokat a lét és nemlét küzdelemben reszortszerűen vezetni, nem gondoskodhatik ilyen esetben más és más minisztérium a belrendről, a határbiztosításról, a közlekedés fenntartásáról stb., stb. Az az állam, amely komoly esetben nemcsak a „*csaták*", hanem a „*háború*" megnyerésére szervezkedik, annak gondoskodni is kell arról, hogy előkészületei egyetemesek és országosak legyenek. Ezekhez tartozik elsősorban a hadseregnek és a rendészeti csapatoknak kooperációja, amiről később még szó lesz.

A legnehezebb probléma mínálunk a lakosság fegyelmezése.[1]

Ennek eszközei általában:

a) Az iskolai oktatás és az ifjúság katonai nevelése.

b) Az általános védkötelezettségből folyó minden alkalmasnak talált egyén katonai szolgálatban való kiképzése.

c) A politikai népnevelés és végül

d) a diktatórikus népvezetés.

Mi magyarok ezen a téren gyengén vagyunk elbocsátva. Mert mindazon eszközöktől, amelyekkel nemzetünket *katonailag* fegyelemre lehetne nevelni, azoktól Trianon megfosztott. Arra pedig, hogy ez a nevelés — mint pl. a németeknél — a társadalomból fakadjon, hiányzik minálunk a *lelki diszpozíció.*

Jövőnk szempontjából pedig ennek a problémának a megoldása a legfontosabb állami feladat.

Hallottuk már, hogy minden irányban lehetünk előkészületlenek, ha komoly esetben jó szövetségeseink lesznek, megnyerhetjük a háborút. *De senki és semmi sem segíthet rajtunk, ha adott esetben nemzetünk elveszti a fejét,* amint ezt 1918/19-ben tapasztaltuk, és ha a nép fegyelmezetlensége pánikokban és szertelenségekben nyilvánul meg. Ezért elsősorban ezt a kérdést kell megoldani! *Szilárd belpolitikai alap nélkül nem lehet háborút viselni.* Érzi ezt maga a társadalom és a közigazgatás is. Minden oldalról az *általános védkötelezettségnek* behozatalát sürgetik. Utóbbit azonban Trianon tiltja, és *semmi remény sincsen arra,* hogy ellenségeink ezt a vonatkozó szerződés megváltoztatásával megengednék.

A népfegyelmezésre azonban szükségünk van, tehát a tilalmat ki kell játszani. A kijátszásnak nem szabad *átlátszónak* lenni. *Újat kell hozni,* de olyant, amibe ellenfeleink bele nem köthetnek. Bele pedig nem köthetnek, ha népfegyelmezési nevelésünkre nem bizonyíthatják azt, hogy *katonai célokat szolgál.*

Bulgária, amely hasonló helyzetben van, mint Magyarország, úgy segített magán, hogy *törvényileg „általános munkakötelezettséget"* állapított meg. A törvény alapján minden hadköteles korban levő bolgár honpolgárnak bizonyos időtartamra állami szolgálatot kell teljesítenie. Ilyen szolgálatok pl. közutak és vasutak építése és karbantartása, kincstári erdők kitermelése, téglaverés iskola és egyéb középületek építkezésére stb.

A bolgárok ezen törvény alapján kézbe kapták a nemzeti ifjúságot, és a munkakötelezettség időtartamát elsősorban *nemzeti nevelésre* használják fel.

Hasonló népnevelést végez Mussolini a fasizmus révén.

Kérdés most már, hogy mi nem tudnánk-e hasonló módon ifjúságunkat kézbe kapni, és nem végezhetnénk-e mi is olyan népnevelést, amely komoly esetben javunkat szolgálná?

Én azt hiszem, hogy erre a kérdésre „igen"-nel felelhetünk, annak ellenére, hogy népünket kulturális fokánál fogva a bolgárok „munkakötelezettségétől" távol tartanám, és annak dacára, hogy fasiszta tábort sem lehet máról holnapra létesíteni.

Ezzel szemben minálunk egy másik megoldási lehetőség kínálkozik. Tudjuk, hogy Magyarországon, különösen vidéken, a *tűzoltói szolgálat*

nincsen éppen tökéletesen rendezve. Ha már most a preparált sajtó lármát csapna, és megrendelt „interpellációk" nagyobb tűzbiztonságot követelnének, úgy vélem, hogy semmi akadálya sem volna annak, hogy a parlament nálunk *„általános tűzoltói kötelezettséget"* állapítana meg.

Ilyen törvény alapján az összes érdekelteket előbb néhány hónapra kiképzésre és fegyelmezésre, később pedig — ha ez célszerűnek látszik — néhány napi vagy heti tűzoltói szolgálatra be kell hívni. *A szervezés feladata volna azután ezt az időt úgy kihasználni, hogy a népnevelés és fegyelmezés problémája megoldást nyerjen.*

Szerény nézetem szerint ez úton az általános védkötelezettség előnyeit *olcsó módon*, legalább 50%-ig pótolni tudjuk. Mert a tűzoltót fegyelemre nevelhetjük, kiképezhetjük a rendfenntartásban, a motorizált mozgásban és a házvédelemben. Ilyen módon pedig félig akkor is *katonákat nevelünk, ha ezt a szolgálatot polgári miniszter vezetné*, és a szolgálatra kötelezettek szolgálatuk egész ideje alatt *fegyvert nem látnak*. Ha ilyetén népfegyelmet nevelünk és a kiképzett tűzoltók, komoly esetben nem katonai, hanem azonnal rendőrségi, csendőrségi és tűzőrségi szolgálatra alkalmasak, a hadműveleti hadseregen akkor is már sokat segítettünk, nem is szólva most arról, hogy a működő haderőnél számos olyan hely lesz, amelyen ezek a „tűzoltók" 100%-ig használhatók, ha esetleg a fegyvert tökéletesen kezelni nem is tudnák. *A jövő háború belpolitikai előkészületeit tehát elsősorban egy ilyen törvény létesítésében látnám.* Kormányzati és szervezési ügyesség lesz azután, ebből a kötelező tűzoltói szolgálatból *katonákat* vagy politikai szempontból *fasisztákat* nevelni . . .[b]

Mayer Csejkovits
ezredes

I. K. 5. — Gépelt, eredeti tisztázat, Mayer Csejkovits aláírásával.

[1] A lakosság fasiszta jellegű nevelése, mint ismeretes, a legkülönbözőbb egyesületek igénybevételével folyt. Ezt a célt szolgálták többek között a lövészegyletek, az 1921: LIII. tc. alapján életre hívott leventeintézmény, a cserkészmozgalom, majd később az egész lakosságot átfogó Légoltalmi Liga.

[b] Miután a fentiekben kifejtette, hogy mit kíván az országtól a háborúra való felkészülés belpolitikailag, rátér annak a „segítőtársi" szerepnek az ismertetésére, amit Magyarországnak a következő, második világháborúban be kell töltenie. A nagyhatalmak előreláthatólag ki akarnak majd bújni a háború megindításának felelőssége alól, és ezért szükségük lesz oly kis államokra, akikre ezt háríthatják. „. . . amint a világháború előtt évtizedeken át a Balkán volt a tűzfészek, amely lángra lobbantotta a világot, éppen annyira valószínű, hogy a jövőre nézve a szétdarabolt Duna-medence képez mindaddig ilyen tűzfészket, *amíg Nagy-Magyarország helyre nem áll.* Ma már tudjuk, hogy 1914-ben az antantdiplomácia a kis Szerbiára hárította azt a feladatot, hogy a háború lavináját megindítsa. Sok valószínűség szól amellett, hogy a jövő európai háborúban *ez a lavinaindítás Magyarországra hárul.*" De ilyen körülmények között ne az legyen a magyar célkitűzés, hogy legyőzzük a kisantantot — ez lehetetlenség is —, csupán „arra törekedjünk, hogy szövetségeseinknek katonai fellépésünkkel a háború eldöntésére *jó előfeltételeket* biztosítsunk.

Ha így akarunk eljárni, akkor elsősorban ellenfeleinket meg kell előzni, meg

1.

Katonapolitikai helyzetünk

Állampolitikai sulyunk mintig relációban van a védképességgel

Katonailag más szerep vár ránk a jövő háborúban mint volt. Előkészületeink más jellegűek. A jövő háboru sem lesz egyes államok elszigetelt mérkőzése hanem szövetséges államcsoportok fegyveres összecsapása.

Romely esetben a kisállamok sorsa nem hadseregeik szereplésétől, hanem pusztán attól függ hogy kinek az oldalán harcolnak.

Szerbia — mások ha a Chance nagyobb Oláh olan

Indnunk kell Olaszország hogy kivel megy kik ellen.

Magy. helyzet nem előnyös, a harcot elkerülnünk nem lehet.

Dunamedencze gazdasági vérkeringése olyan, hogy jobban forraszt minden szövetség vagy szerződésnél.

A világgazdaság kifejlődésével e gazd erőknek érvényesülését ebben a természet által alkotott egységben mesterkélt határok által tartósan meggátolni nem lehet. Ez pedig harcot jelent.

A Dunamedence gazdasági egységét vagy mi állítjuk össze hazánk visszaszerzésével vagy a kis Entente feldarabolat osztásunkkal.

Amerika olcsóbban szállít, mint mi előállíthatunk – pedig nyersanyag orrunk előtt

13

Horthy Miklós feljegyzése Magyarország katonapolitikai helyzetéről. 1928.
(Lásd e kötet 14 b sz. iratát)

2.) Tévedés azt hinni hogy a Kis Entente
azért alakult meg hogy védekezzen.
Nem! azért hogy egymáshoz fázonzon.
Ezt nem tudják megtenni amíg a nagy-
hatalmak egyetértésben őrködnek a vi-
lágbéke felett. Ahelyt egyetértés meg-
szűnik jön a harc.
Európai őrdak a válaszfal a szlávok
közt. Tűzfészek mint eddig a Balkán
Nem tudunk Neutrálisak lenni. mert
egy hadviselő fél sem tűrheti hogy
hátában flankjában egy harcias
népcsoport, mely akkor támad mikor
neki adva van a pillanat.

1. Nem tudok katonát elképzelni, aki lehetőnek tartja hogy [illegible], mikor Jugoszl. és Csehorsz. 1000 repülővel rendelkeznek
2. Nem tudok stratégát elképz. a ki sikeres hadművel. lehetős. látja több arcvonal ellen — bekerítve. 2–300000 emberrel nem lehet 2–3 millió ellen felvonulni.
3.) Nem tudok mérnököt elképz. aki különös hadianyaggyártást lehetőnek mondja mikor Dorog Pécs Diósgyőr Salgótarján néhány kilom. ellenségtől

Nagyhatalom kondominiumát nem vállalja
mi igen megrohanással
Repülők gáz rep. gáz rep. gáz.

Lásd e kötet 14 b sz. iratát

14 b

1928

HORTHY MIKLÓS FELJEGYZÉSE MAYER CSEJKOVITS KÁROLY EMLÉKIRATA ALAPJÁN AZ ORSZÁG KATONAPOLITIKAI HELYZETÉRŐL.

Katonapolitikai helyzetünk.

Állampolitikai súlyunk mindig relációban van a védképességgel. Katonailag más szerep vár ránk a jövő háborúban, mint volt. Előkészületeink más jellegűek. A jövő háború sem lessz *[sic]* egyes államok elszigetelt mérkőzése, hanem szövetséges államcsoportok fegyveres összecsapása.

Komoly esetben a kis államok sorsa nem hadseregeik szereplésétől, hanem pusztán attól függ, hogy kinek az oldalán harcolnak.[a]

... Tudnunk kell, Olaszország kivel megy, kik ellen.[b] Magy*[ar]* helyzet nem előnyös, a harcot elkerülnünk nem lehet. Duna-medence *gazdasági vérkeringése* olyan, hogy jobban forraszt minden szövetség- vagy szerződésnél.

A világgazdaság kifejlődésével a *gazd[asági] erőknek érvényesülését* ebben a természet által alkotott egységben mesterkélt határok által tartósan meggátolni nem lehet. Ez pedig *harcot* jelent.

Amerika olcsóbban szállít, mint mi előállíthatunk — pedig nyersanyag orrunk előtt. A Duna-medence gazdasági egységét vagy mi állítjuk össze hazánk visszaszerzésével, vagy a kisantant felosztásunkkal.[c]

Tévedés azt hinni, hogy a kisantant azért alakult meg, hogy védekezzen. *Nem!* Azért, hogy egymás közt felosszon. Ezt nem tudják megtenni, amíg a nagyhatalmak egyetértésben őrködnek a világbéke felett.

---

kell őket gátolni abban, hogy bennünket készületlenül megrohanhassanak. Ennek egyetlen orvossága, hogy *mi rohanjuk meg őket.*" Miután Magyarország kis területtel rendelkezik és minden oldalról ellenséges államokkal van körülvéve, a mozgósítást titokban nem lehet végrehajtani, másrészt kölcsönös mozgósítás esetén az ellenség úgyis túlnyomó fölényben lenne — a meglepetésszerű támadást a békehadsereggel kell majd végrehajtani. A békehadsereg kis létszáma miatt viszont úgy kell titokban kiképezni a rendőrséget, a csendőrséget, a vám- és pénzügyőrséget, hogy a megrohanás hadműveleteibe őket is bevonhassák. A rendészeti szolgálatot a hátországban ezalatt, az előbbiekben említett terv alapján, a tűzoltóság venné át. Az egész egységes tervben azért van olyan jelentősége az ország fasizálásának. Végül a szerző a terv előkészítésénél és kivitelezésénél a legszigorúbb titoktartás fontosságára hívja fel a figyelmet.

[a] Ezután a következő töredékes feljegyzés olvasható: „Szerbia — mások, ha a sansz nagyobb, oláh, olasz."

[b] A mondat mellett, a lap szélén piros ceruzával az „utolsó" szó olvasható.

[c] Ez utóbbi szó helyett eredetileg a „feldarabolás" szót írta Horthy, majd kijavította.

Mihelyt egyetértés megszunik, jön a harc. Európai érdek a válaszfal a szlávok közt. Tűzfészek, mint eddig a Balkán.

Nem tudunk neutrálisak lenni, mert egy hadviselő fél sem turheti, hogy hátában, flankjában egy harcias nép legyen, mely akkor támad, mikor neki adva van a pillanat.

1. Nem tudok katonát elképzelni, aki lehetőnek tartja, hogy mozgósítsunk, mikor Jugoszl[ávia] és Csehorsz[ág] 1000 repülővel rendelkezik.

2. Pánik. Nem tudok stratégát elképz[elni], aki sikeres hadmuvel[et] lehetős[égét] látja több arcvonal ellen — bekerítve. 2—300 000 emberrel nem lehet 2—3 milliós jobban felsz[erelt] kat[onát] megverni.

3. Nem tudok szervezőt elképz[elni], aki szükséges haditomeggyártást lehetőnek mondja, mikor Dorog, Pécs, Diósgyőr, Salgó[tarján], Szeged néhány kilom[éterre] [az] ellenségtől.

Nagyhatalom kezdem[ényezés] ódiumát nem vállalja — mi igen. megrohanással.

Repulők, gáz, rep[ulők], gáz, rep[ulők], gáz.

I. K. 5. — Saját kezüleg, ceruzával irt fogalmazvány, aláírás nélkul.

A feljegyzésre felhasznált lapokon egyebek mellett még a kovetkező, targyhoz tartozo, Horthy által irt jegyzetek olvashatók

„A mai Csonka-Magyarország két faji egyesulési torekvések útjában fekszik. Északi es déli szlávok, a másik az olához (rómaiak) és olaszok. Mindkét irány keresztülszánt rajtunk" „Munkavédelem — 180 lovészegyl[et] — fegyveres szervezkedés, katonai vezetés egy kezben — hadkoteles hadseregen kivül fegyveres szervezkedes nem lehet"

A magyar uralkodó koroknek ezek az agresszív kulpolitikai torekvesei és az ezekkel kezdettől fogva szorosan osszefuggő, az ország nyílt fasizálására irányuló tervei csak a fasiszta hatalmak megerősödése után valósulhattak meg.

15 a

1929 október

ISMERETLEN SZEMÉLY TERVEZETE HORTHY MIKLÓS SZÁMÁRA CSEHSZLOVÁKIA MEGTÁMADÁSÁRÓL

Csehszlovákia lerohanásának a terve először 1920-ban, a nemet szelsojobboldali korokkel való egyuttműkodés során kerult kidolgozásra. *[Lásd e kotet 7. sz. iratát.]* Ez a terv Hitler csoportjának 1923. évi veresége után is napirenden maradt. Az 1923-tól erősodő olasz orientáció, majd az 1927-ben megkotott olasz—magyar barátsági szerződés adott uj tápot az agresszív tervekhez. Ehhez a Szlovákiában és Kárpát-Ukrajnában megélénkulő autonóm torekvések. az ugyanekkor kibontakozó csehszlovák kormányválság, majd a hidasnémeti határincidens látszólag kedvező légkort teremtett.

E tervek kidolgozásában Horthy kezdeményező szerepét bizonyítja, hogy az itt közölt feljegyzést a „vett parancsra" való hivatkozással juttatták el hozzá. A tervezetet valószínűleg vitéz Kary Béla nyugalmazott altábornagy írta.

Feladatom a vett parancsnak megfelelően arra szorítkozik, hogy a betörési lehetőségeket a miskolci vámőrkerület határsávjából ismertetvén, ezen területből az általam elgondolt végrehajtás módjára javaslatot tegyek . . .[a]

III. A rajtaütés végrehajtása Miskolc határsávjában

A) A végrehajtás időpontja

A siker titka az abszolút titoktartás. Ez ott kezdődik, hogy a kiválasztandó főparancsnok személye is csak a túloldali vezető és helyettese, valamint az innenső körletek vezetői előtt legyen ismeretes, éppúgy a nagy vonású célkitűzés is. Odaát tehát, az ottani vezetők útján mindenki csak határozott részletfeladatot kaphat s minél kevesebben tudjanak egymás teendőiről, a végrehajtás időpontja is talán csak egy nappal előbb adható tudtul, különösen az alsóbbrendűeknek, vagy éppen utolsó napon, aszerint, hogy kinek mennyi idő kell teendője előkészítéséhez vagy végrehajtásához. Ideát csak a kiválasztott főparancsnok és helyettese tudjon mindenről, senki más. A végrehajtáshoz kijelölt alparancsnokok és helyettesük a részletfelderítés eredményei alapján a végrehajtáshoz a főparancsnok által előre kidolgozott tervet és feladatot írásban kapnák, mindössze 2—3 nappal a tervezett végrehajtás előtt, hogy a hely színén polgári ruhában tájékozódhassanak, a kijelölendő csapatok, csoportok és hadianyagok Miskolc környékéről csak közvetlen a végrehajtást megelőző órákban érkeznének a határsáv megfelelő pontjára.

Végrehajtás kezdete úgy a határon, mint csehszlovák belterületen mindenütt általában X-én 24 órakor.

[a] Ezt követően a Miskolcról kiinduló rajtaütéssel egy időben az egész határvonalon indítandó támadás szükségességéről ír. Rátérve ezután az akció politikai előkészítésének kérdésére, megállapítja, hogy „Csonka-Magyarország mai lefegyverzett állapotában három állig felfegyverzett, gyűlölködő szomszédjával szemben természetes határok híján tábori hadseregének teljes felhasználásával s annak minden önfeláldozásra kész lelkessége mellett is képtelen volna még az eredményes védekezésre is, támadásra pedig egyelőre még nem is gondolhat. Ezen állapot mindaddig tart, míg a heterogén elemekből álló szomszéd államokban vagy azok egy részében a látszólagos rend és nyugalom váratlan vagy várt eredmények következtében fel nem bomlik, s főleg amíg egy nagyhatalom fegyveres erejének közeli aktív támogatását nem várhatjuk (pl. Olaszország Ausztrián át)." Következésképpen tehát szükségesnek tartja a szlovákiai és a kárpát-ukrajnai egyes szélsőjobboldali, ellenzéki politikai vezetőkkel való megegyezést — és a lakosság nyugtalanítását. Végül a kihagyott I. részben a támadás általános technikai, katonai stb. feltételeit, a II. részben pedig a miskolci támadás előkészítését ismerteti.

B) A végrehajtás részletei

a) Titoktartás.
b) Cseh csendőr- és pénzügyőrőrsök, légionisták kiirtása.
c) Elöl fekvő cseh helyőrségek csapatainak szétugrasztása.

ad a) Átütő erejű sikert csak úgy érhetünk el mindenütt, de akkor feltétlenül, ha a szükséges és fentebb vázolt *mélységes titoktartás* mellett az ellenfél meglepetése és a pánikkeltés teljes lesz. Ezért minden vállalkozásunkat villámgyorsan kell kezdenünk, s a terror minden eszközével a könyörtelenség jegyében lefolytatnunk, mert akkor már a lét vagy nemlét forog kockán. Kémek, árulók, légionisták vagy bármiként ellenszegülni készülő fegyveres vagy fegyvertelen csehek részére nincs irgalom. A cseh helyőrségekben is a végrehajtás idején méreg, tőr, orgyilkosság bármily eszköze, gyújtogatás, robbantás, rémhírterjesztés stb. aggályoskodás nélkül alkalmazandó az erre kiszemelt összes cseh tisztek (altisztek), pilóták és közigazgatási vezetők ellen, hogy a fejetlenség már ezáltal teljes és a mozgósítás megkísérlése vagy a cseh csapatok békelétszámon való rendezett alkalmazása is lehetetlen legyen.

Egyidejűleg minden helyőrségben, de különösen Kassán a helyőrségen belül, a laktanyák és parancsnokok közötti vezetékes vagy más híradóeszköz kikapcsolandó, de ugyanígy helyőrségeken kívül hátrafelé vagy előre a magyar határtól, a cseh őrsöktől is hátra vagy oldalt minden vezetékes vagy vezeték nélküli híradás feltétlen megakadályozandó, ezért vasúti vagy posta-, távíró- és telefonállomások is külön erre a célra kijelölt kis fegyveres csoportok kezében legyenek a magyar határ és az első helyőrségek között, útcsomókon pedig torlasz mögött fegyveres csoportok minden, bármiféle járművön is menekülő csehet felkoncolnak, és minden más mozgást vagy mentést is egyelőre megakadályoznak külső magyar csoportok megérkeztéig. Különös jelentőségű a kassai rádióállomás és a telefonközpont megrongálása, ugyanott repülőgépek, lövegek és autók legalább ideiglenes üzemképtelensége. A magyar határ és a felsorolt cseh helyőrségek közötti, továbbá Kassáról és Ungvárról bármerre vonuló távíró és távbeszélő vezetékek már X-én 23 h 15 p-kor sok helyen megszakítandók.

ad b) Cseh csendőr és határ-pénzügyőrőrsök átlag 6—8 fő erejűek, többnyire laktanyákban, határ-pénzügyőrök néhol szétszórtan egyenként is elhelyezve. A kiirtás minden nehézség nélkül a határon át polgári ruhás vámőr vagy frontharcos által vezetett külön ily határozott feladatokkal megbízott 8—10 főnyi kis magyar csoportok által, akik a laktanyát vagy légionisták házát legtöbb helyen felgyújtják, s a gyanútlanul kiszaladókat lelövik, aztán feladatukat folytatva, a kijelölt helyeken, Kassa, Rozsnyó, Rimaszombat gyülekeznek.

Legtöbb helyen fedett vagy erdős a határmente, tehát a hátrább fekvő cseh őrsök némelyike még nappal folyamán is megközelíthető

volna ugyan, de az okvetlenül szükséges titoktartás miatt itt is csak az esthomály beállta után, odáig esetleg cseh sapkában hajtandó végre. Sátoraljaújhely kis állomásnál három csoportban elhelyezett csendőr-, rendőr- és határ-finánccőrs van, Hidasnémeti, Tornanádaska és Bánrévével szemben ugyancsak kb. 20 főre finánc- és vasutaslaktanya épült, eljárás mindenütt hasonló. Ahol a meglepetés nem volna teljes, a felgyújtással kapcsolatban vagy anélkül is célszerű volna a földszintes laktanyák két különböző szoba ablakán 1—1 kézigránát bedobása. *Maga a megrohanás* — éppúgy mint a helyőrségekben is — *mindenütt X-én 24 h-kor* történnék, tehát ettől kezdve pánikkeltés és végtelenig fokozás érdekében *[sic]* végrehajtás közben nagy lövöldözés, éktelen kiabálás (melyben a lakosság is részt vesz), a háttérben rémhírek terjesztése, továbbá ezért, de a siker jelzésére is légionisták vagy zsidók háza vagy szalmakazla felgyújtandó.

ad c) Rajtaütés a helyőrségeken

Első csoport az elöl fekvő Tőketerebes, Gálszécs, Kassa, Rozsnyó, Tornalja, Rimaszombat, amelyek Magyarországból betörő szabadcsapatok számára az ottani szervezetek hathatós közreműködését is számítva rajtaütésnél tekintetbe jönnek.

Második csoport a hátrább fekvő összes helyőrségek, amelyeknél a túloldali szervezetek végzik a tisztek kikapcsolását, közlekedés megszakítását, pánikkeltést, rémhírek terjesztését, hamis parancsok közvetítését stb.

A felsorolt elöl fekvő helyőrségeknél bizonyos tekintetben — különösen a belső szervezetek által végzendő munka tekintetében — ugyanaz az eljárás, így pl. cseh tisztek, zsupánok, náčelníkok stb. kiirtása, kémek és renegátok lefogása, rádió, távíró- és távbeszélőközpont kikapcsolása, más híradóeszköz használatának akadályozása, vasutak és műutak megszakítása, gyújtogatás a háttérben és erdőtüzek körös-körül, rémhírek és hamis parancsok terjesztése, illetve közvetítése, magyar csapatok helyi vezetése X-én 24 h-tól fokozatosan, tervszerű sorrendben végrehajtva.

Itt tehát csak a magyar szabadcsapatok által esetleg helyőrségenként változó megközelítési módot s a végrehajtásnál esetleges különböző eljárást sorolhatom fel, különös tekintettel Kassa fontosságára.

Magyarország jelenlegi határát a magyar szabadcsapatok mindenütt *X-én 24 h-kor lépnék át*, éspedig:

Legenye—Alsómihályi vasútállomásnál a Tőketerebes ellen indított 400 fő és Gálszécs ellen 100 fő, autókon, külön-külön úton, élen esetleg páncélautó géppuskával, első két autón egyelőre mindenki cseh sapkával. Eme két csoport folytatólag Nagymihály, illetve Varannó helyőrsége ellen vonul a túloldali magyar lakosság kiképzett és cseh fegyverekkel ellátott volt katonáival megerősítve.

Kassa helyőrsége elleni felvonulás és a város megszállása következőleg történnék:

Hidasnémeti határállomásról a napi utolsó cseh vonat — amellyel az ottani nős cseh alkalmazottak is haza szoktak térni Hernádcsányban levő lakásukra — éjfél előtt 23 h 06 p-kor indul és 23 h 45 p-kor érkeznék be Kassára. Midőn az indulni készülő cseh vonat jelzését a cseh vasutasok leadták, azon pillanatban a telefonállomással együtt az összes csehek lefogatnak, s ezen vonatot magyar vasutasok cseh vasutas ruhában vezetik Bárca állomásig, s a cseh katonaruhában eme vonaton szállított kis magyar felkelő csapat egy részét a közbeeső vasúti állomások villámgyors kézbevételére lerakják, a többivel pedig Bárca vasúti állomásnál a pályatestet megszakítják cseh páncélvonat vagy ellenvonat ellen. Folytatólag az idejében Garadna vasúti állomásra beérkezett felkelő csapatok zöme Bárcáig továbbszállítandó vasúton akként, hogy biztonság okáért élen egy páncélvonat 23 h 15 p-kor, a többi szerelvény pedig egyik a másik után egyirányú szállítással 23 h 30 p-től kezdve hagyja el Hidasnémeti vasútállomást. Egy erős autós oszlop, élén páncélautóval, végén két motoros ütegtől követve Nagyidán át, egy-egy gyöngébb autószállítmány Enyickén, illetve Széplakapátin át Kassára irányítva akképp, hogy részeivel s különösen géppuskával ne csak Kassa keleti és nyugati, hanem északi kijáratát is lőhesse, s a zűrzavar és pusztulás teljes legyen. *Rozsnyót* egy páncélautó fedezete alatt Szögligetről Szádalmáson át irányított autóoszlop támadná meg, amit egy, az esti órákban gyalogosok fedezete mellett a Szilice-fennsík északi nyúlványára vezetett hegyiüteg támogatna. *Tornalja* a közeli Aggtelekről kisebb autószállítmánnyal volna északról és nyugatról hátba támadható, amit az erdőn át arcban a városkához lopódzó gyalogos zöm támadása tenne teljessé. *Rimaszombat* Bánrévéről Feleden át páncélvonat által fedezett vasúti szállítmánnyal, melyet Rimaszécstől Bátkán és Rimapálfalván át kis autószállítmányok kísérnének, volna hatásosan megtámadható. Az ottani határőr-zászlóalj barakkszerű laktanyája és mozgósítási anyagraktára könnyen felgyújtható, a *Szabadkapusztán* elhelyezett lovasosztály pedig éjjel egy külön gyújtogató, lövöldöző és lármázó csoport által könnyen volna szétzavarható.

Főtartalék Miskolcon együtt tartva Kassa vagy Rozsnyó irányában nyerhetne alkalmazást, ahol saját támadás legjobban tért nyer, vagy ahol ellenséges visszacsapás elhárítására legelőnyösebben alkalmazható. Rozsnyón át a Szepességre való előnyomulás a 11. és 12. hadosztály visszavonulási vonalának elvágására igen hatásos volna, ha a körülmények azt megengednék, azonban számolnunk kellene azzal is, hogy az ungvári cseh hadosztály csapatai a Dargó-szoroson át Kassára vagy Varannón át Eperjesre akarnának vonulni, hogy a kassai 11. hadosztályhoz csatlakozzanak.

Az előbb említett okokból, vagyis a 11. és 12. cseh hadosztály és az

iglói 2. hegyidandár visszavonulási útjának elzárása céljából egy Lengyelországban megszervezendő erősebb szabadcsapat északról törne be a Szepességbe, ahol a cipszerek által nyújtandó megfelelő támogatásra számíthatna.

Mindezen összetes *[sic]* rendszabályok végrehajtásának alapgondolatát az képezte, hogy Felső-Magyarországon zűrzavaros állapot van, s a tót és rutén vezetőkkel sikerült politikai megállapodásokat kötnünk, tehát nyugodtan léphetünk fel támadóként egyelőre még szabadcsapatokkal is.

Most tehát szükségesnek tartom még annak hozzáadását is, hogy mindezen felsorolt tervek végrehajtását, illetve megkísérlését a cseh mozgósítás zavarására és késleltetésére még akkor is szükségesnek tartom, ha az említett politikai előfeltételek egyáltalában nem volnának meg, ellenkezőleg, a politikai feszültség miatt a cseh fegyveres erő támadásától kellene tartanunk. Mi a sokkal gyengébb s egyébként bármily kiváló tábori hadseregünkkel is csak ily módon védhetjük meg határainkat, sőt jelentékeny sikereket is érhetünk el népünk erkölcsi és katonai fölényénél fogva, de úgy semmiképp, ha a számbeli túlerős tömeg és gépek nyugodt felvonulását tétlenül várjuk be.

I. E. 2. — Gépelt, eredeti tisztázat, aláírás nélkül.

Az aláírást ismeretlen időpontban ollóval levágták a tervezet utolsó lapjáról.

15 b

1931 január

VITÉZ KARY BÉLA NYUGALMAZOTT ALTÁBORNAGY LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ CSEHSZLOVÁKIA MEGTÁMADÁSÁNAK ÜGYÉBEN

Főméltóságú Uram!

Elsősorban is főméltóságod kegyes bocsánatát kérem, hogy így közvetlenül bátorkodom e sorokkal alkalmatlankodni, de úgy vélem, hogy tekintettel főméltóságodnak velem szemben megnyilvánult kitüntető bizalmára és a tárgy jellegére, jobb, ha felfogásomat közvetítő nélkül terjesztem elő.

Amióta főméltóságod volt oly kegyes és a Felvidék ügyében csekély személyem igénybevételét kilátásba helyezte, sokat foglalkozom ezzel a kérdéssel, s azt minden irányban átgondoltam. Részletes elgondolásomat úgy külpolitikai, mint minden más tekintetbe jöhető szempontból — mintegy teoretikus irányelvek gyanánt — már 1929 őszén 127 sűrűn

kopogtatott oldalon, „*A Felvidék felszabadítása*" címmel beadtam a katonai iroda főnökének, aki azt — úgy vélem — másolatba is vétette. Azóta történt további elgondolásom eredménye is csak az, hogy valamely akció végrehajtása igen hosszú, sokfelé kiterjedő, alapos és sok tekintetben abszolúte titkos előkészítést igényel. Csak alapos előkészítéstől lehet szervesen egybekapcsolódó és hathatós eredményeket várni. Hogy ezek a munkálatok mily terjedelmesek s mennyi időt, szervezési és egyéb munkát igényelnek, azt az említett beadvány, kivonatosan pedig az ide mellékelt rövid áttekintés tartalmazza.

Különösen fontos, hogy az egész kérdés a külpolitikai tényállásba kapcsolódjék bele. Ugyanis bármennyire is belátom, hogy a mai helyzetben számunkra az olasz orientáció döntő jelentőségű, mégis nagyon tartok attól, hogy az olasz „sacro egoismo" minket nem a saját érdekeink szerint, hanem teljesen az olasz érdekek szempontjából fog akarni kihasználni, s mivel a mi érdekeink nem mindenben egyeznek az olaszokéval, ebből esetleg az ország számára veszedelmes helyzet következhetik . . .[a]

Minthogy Olaszország számára a Jugoszlávia elleni akció máról holnapra is sürgőssé válhatik, nem azt fogja nézni, hogy a mi érdekünk mit és milyen időpontot kíván, hanem úgy fogja a dolgokat irányítani, hogy akkor robbanjanak ki, amikor az ő szempontjából előnyös. Ha mi ebbe belepusztulunk, az Olaszországnak mellékes, ha csak sok ellenséges erőt vontunk magunkra, s ő annál könnyebben győz a fő irányban. S így megeshetnék az, hogy ha Olaszország győz, akkor az olaszok és a románok, ha pedig veszít, a csehek és a jugoszlávok egyesülnek a mi hullánk felett. Ezért kell nagyon résen lennünk.

De ha már a fő erőnkkel adott esetben a jugoszlávok ellen kell fordulnunk, kétszerte fontos, hogy a felvidéki akció megszervezésének hatalmas és hosszas munkájával ne késsünk, mert különben a csehek lekötésére nem volnánk kellően felkészülve. Maga a titkos előkészítés még távol áll bármilyen nyílt akciótól. De sok idő kell hozzá. Hiszen nálunk. Európában, a Felvidéken és Amerikában kell sok mindent előkészíteni.

Mindebből következik:

1. Az általános katonai előkészületek mellett külpolitikailag vigyázni, hogy az olaszok minket saját érdekeinkkel ellentétben ki ne használjanak.

---

[a] A kihagyott részben részletekbe menő érveléssel mutatta ki a magyar külpolitika olasz orientációjának gyenge pontjait. Többek között attól tartott, hogy háború esetén az olaszok a jugoszláv haderőnek csak kis részét tudják lekötni. A Jugoszlávia elleni hadműveletek sikeressége érdekében szükségesnek tartotta a magyar hadsereg hátának biztosítását. Ezért javasolta Csehszlovákia ellen a legszélesebb körű diverzió megszervezését, hogy háború esetén északi szomszédunkat a leggyorsabban lerohanhassa a magyar hadsereg. Az olasz kormányra gyakorolt diplomáciai nyomás érdekében pedig egy franciabarát külpolitikai vonal kiépítését javasolta.

Jegyzőkönyv

a Főméltóságu Kormányzó Ur elnöklete alatt 1931. február 20.-án és 1931. március 5.-én megtartott Koronatanácsról.

1931. február 20-ára, majd folytatólagosan 1931. március 5.-ére a Főméltóságu Kormányzó Ur gróf Bethlen István m.kir. miniszterelnök utján Koronatanácsot hivott egybe, melyen Magyarország Kormányzója elnökölt és amelyen a kormány összes tagjai résztvettek.

A március 5.-i Koronatanácson Bud János kereskedelmi minister külföldön tartózkodván nem jelent meg.

Tárgysorozat:

1./ Árverések körüli visszaélések megakadályozása.

2./ Forradalmi kirobbanások megakadályozása céljából a statárium preventióként való kihirdetése. Kommunista törvények.

3./ Az országgyülés tagjainak mentelmi jogával üzött visszaélések meggátlását célzó intézkedések.

4./ Kereskedelmi társaságok visszaéléseinek megtorlása. Benzin, naphta, tej, szérum.

5./ A zavargások során elkövetett erőszakoskodásokból eredt károk megtéritése.

6./ Időszaki lapok betiltása.

7./ Zaidó beözönlés meggátlása. Tartózkodási engedély.

Részletek az 1931. február 20—március 5-én tartott koronatanács jegyzőkönyvéből
(Lásd e kötet 16. sz. iratát)

oldásánál felmerülő nehézségekről közvetlen tudomást szerezhessen.

Ő Főméltósága miniszterelnök mindkét javaslatát elfogadja.

Ez a jegyzőkönyv két példányban állittatott ki, s az egyik Magyarország Kormányzója Kabinet Irodájának, a másik példány a Miniszterelnök Urnak adatik át megőrzés végett.

Kmft.

A jegyzőkönyvet vezette:

m. kir. honvédelmi miniszter.

Látta:

m. kir. miniszterelnök.

Helyben hagyom:

Magyarország Kormányzója.

Lásd e kötet 16. sz. iratát

2. A csehek lekötésére és a Felvidék felszabadítására szolgáló titkos akció megszervezése lehetőleg ne halasztassék.

Nem feledhetjük, hogy az integritás mellett nekünk csak egy változás előnyös: ha ismét a horvátokkal kerülünk össze, s így minden akadály nélkül juthatunk az Adriához. Ha ez nem következhetik be, úgy számunkra a távolabbi jövőben nem nagy különbség volna, vajon az olaszok vagy a jugoszlávok zárnak-e el minket a tengertől, s gyakorolnak reánk ily módon kereskedelmi nyomást.

Főméltóságod kegyeskedjék nekem megbocsátani, ha fejtegetéseim során olyan terekre kalandoztam, amelyekre nézve semmiféle ingerenciám sincs. Mindazonáltal igyekeztem ezt csakis abban az összefüggésben kifejezésre juttatni, amelyben mindez a Felvidék kérdésével áll. Erre nézve pedig kötelességemnek tartottam nézetemnek megnyilvánulást adni.

Amikor egyúttal főméltóságod magas elnézését kérem, hogy soraimat ily hosszúra nyújtottam, bátorkodom jelenteni, hogy bármely pillanatban és minden tekintetben készen állok arra, hogy főméltóságod rendelkezéseit kövessem, bár egy pillanatig sem vagyok kételyben aziránt, hogy ezek megvalósulása elé milyen különböző akadályok tornyosulnak.

Mélyen átérzett ragaszkodásom és hódolatom legtiszteletteljesebb kifejezése mellett vagyok főméltóságodnak mindig hűséges alárendeltje

vitéz Kary Béla

ny. altábornagy

I. E. 3. — Gépelt, eredeti tisztázat, a levélíró aláírásával.

A levélpapír fejléce: „M. Kir. Honv. Tisztek Országos Tudományos és Kaszinó Egyesületének elnöke."

A Csehszlovákia elleni akcióról készített 127 oldalra terjedő feljegyzésnek a levélben említett rövid, 3 oldalra terjedő kivonata a közölt irat mellett található. Minden valószínűség szerint ezek alapján készült a miskolci támadás tervezete is. [*Lásd e kötet előző iratát.*]

A támadási terv végrehajtására — egyelőre legalábbis — nem került sor. A kisantant még 1929 nyarán — csehszlovák kezdeményezésre — tiltakozott a magyar kormány revíziós törekvései ellen. Másrészt, mint a jelen iratból kitűnik, az olasz szövetséges iránti bizalmatlanság is az akció elodázására késztette a magyar agressziós köröket. Azonban nem mondtak le végleg erről a vállalkozásról, csupán a kedvező nemzetközi helyzetre vártak. 1938 novemberében már megtörtént a felvonulás is, azonban csak 1939 márciusában kerülhetett sor — bár változott formában — ezeknek a csaknem két évtizeden át kovácsolt kalandor terveknek a végrehajtására.

1931. február 20—március 5.

A GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI VÁLSÁG ÜGYÉBEN TARTOTT KORONATANÁCS JEGYZŐKÖNYVE

1930-ban Magyarországon tovább mélyült a gazdasági válság, amelynek terheit elsősorban a munkások és parasztok viselték. A népjóléti miniszter bevallása szerint 1930-ban 100 000 munkanélküli volt az országban. A munkásosztály elkeseredése az 1930. szeptember 1-i nagy tüntetésben robbant ki. Több mint 100 000 ember vett részt a felvonuláson. A rendőrrohamok ellen a munkások barikádokat emeltek. A rendőrtámadásnak egy halálos, 70 súlyosan sebesült s több száz könnyebben sérült áldozata lett. Mindezek hatására az uralkodó osztályokon belül is élesedtek az ellentétek, főleg a finánctőke és a nagybirtokosok között.

1930. október 13-án újból megalakult a Kisgazdapárt, amelyet Bethlen nyolc évvel azelőtt olvasztott be a kormánypártba. A kormánypárton belül is külön szervezkedni kezdtek kisgazda cégér alatt az agrárérdekek képviselői. Bethlen miniszterelnök helyzete egyre nehezebbé vált. Recsegett-ropogott a Bethlen által tíz év alatt felépített kormányzati rendszer. *[OL Kozma-iratok. 3. csomó. Adatgyüjtemény. 1931. 229. old.]* Maga a koronatanács összehívása és a Horthy által itt felvetett témák is arról tanúskodnak, hogy mind e mögött Bethlen egész belpolitikájának — nyugodtan állíthatjuk — fasiszta jellegű felülvizsgálatára irányuló szándék húzódott meg. Bethlen ezzel szemben — helyzete megszilárdítása érdekében — arra törekedett, hogy már a koronatanácsi előterjesztésekben — amelyeket az ő irányítása alatt dolgoztatott ki Gömbös — rámutasson mindazokra az ellenforradalmi korszakban addig létrehozott törvényekre, amelyek segítségével bármely problémát bármikor megoldhat. Bethlen abbeli igyekezetében tehát, hogy bebizonyítsa, nincs szükség semmiféle változásra, feltárta az előző 12 év egész reakciós törvényhozását, annak összefüggő rendszerét. Egyben rávilágítanak ezek az előterjesztések arra is, hogy a horthysta törvényhozás — „a törvényes rend" — alapját túlnyomórészt az első világháború előkészítése során (1912-től) létrehozott, illetőleg a háborús kivételes hatalom kiépítését szolgáló intézkedésekre vezethetők vissza, s ezek hatályát hosszabbították meg az első világháború után, főleg a fehérterror idején hozott törvényekkel.

JEGYZŐKÖNYV

a főméltóságú kormányzó úr elnöklete alatt 1931. február 20-án és 1931. március 5-én megtartott koronatanácsról.

1931. február 20-ára, majd folytatólagosan 1931. március 5-ére a főméltóságú kormányzó úr gróf Bethlen István m. kir. miniszterelnök útján koronatanácsot hívott egybe, melyen Magyarország kormányzója elnökölt, és amelyen a kormány összes tagjai részt vettek.

A március 5-i koronatanácson Bud János kereskedelmi miniszter külföldön tartózkodván, nem jelent meg.

1. Árverések körüli visszaélések megakadályozása.
2. Forradalmi kirobbanások megakadályozása céljából a statárium prevencióként való kihirdetése. Kommunista törvények.
3. Az országgyűlés tagjainak mentelmi jogával űzött visszaélések meggátlását célzó intézkedések.
4. Kereskedelmi társaságok visszaéléseinek megtorlása. Benzin, nafta, tej, szérum.
5. A zavargások során elkövetett erőszakoskodásokból eredt károk megtérítése.
6. Időszaki lapok betiltása.
7. Zsidó beözönlés meggátlása. Tartózkodási engedély.
8. Községek háztartásának kérdése.
9. Határmenti felszabaduló birtokokat megbízható magyarok kezébe juttatni.
10. Új társadalmi biztosító törvény.

A főméltóságú úr február 20-án 17 órakor a koronatanácsot megnyitván, indokait ismerteti, melyek az összehívást szükségessé tették.

A mai nehéz időkben fokozott mértékben kívánatos az államfő és a kormány együttműködése. Részt kíván venni a kormány nehéz munkájában, s az ország mai nehéz helyzetében fokozottabb együttműködést kíván nagy célkitűzésének megfelelően az államfő és a kormány között.

A főméltóságú kormányzó úr meleg és elismerő szavakkal emlékezik meg gróf Bethlen István 10 éves működéséről, és a kormány eddigi munkájáról. Azon reményének adva kifejezést, hogy céltudatos munkával a jövőben is eredményes lesz a kormány működése.

Majd az általa kitűzött tárgysorozat 1. pontjának tárgyalását rendeli el.

I

1. „Az árverések körüli visszaélések megakadályozása."

Őfőméltósága tarthatatlannak minősíti egynémely ügyvédnek az árverések körüli eljárását.

Előfordult, hogy Szentesen bajba jutott gazdáktól az árverést kérő ügyvéd az árverésen az árverés tárgyát képező ingatlant mélyen valóságos értéke alatti áron vette meg. Máshonnan is hasonló hírek érkeznek. Ilyen eljárások természetesen általános elkeseredést váltanak ki.

Vannak olyan esetek is, amikor az ügyvédek perlő feleik érdekei megvédésének hamis ürügye alatt csupán azért árvereztetnek, hogy maguknak az árverési eljárással kapcsolatos költségeket biztosíthassák.

Őfőméltósága sürgős intézkedéseket tart kívánatosnak.

Gróf Bethlen István miniszterelnök is tud hasonló visszaélésekről, és intézkedéseket tart szükségesnek, melyeknek folyamatba tételéről már

régebbi időben tárgyalt az igazságügyminiszterrel. Javaslatot tesz az igazságügyminiszter jelentésének meghallgatására.

Zsitvay Tibor igazságügyminiszter előadja, hogy amennyiben az árverések körül ügyvédek részéről visszaélés történik, éspedig akár akként, hogy kizárólag költségokozás végett tűzetnek ki árverést, akár akként, hogy értéken messze alul vásárolnak, az ügyvédi etika ellen vét az illető, s konkrét esetekben, mint legutóbb a szentesi esetben, haladéktalanul intézkedik a fegyelmi eljárás folyamatba tétele iránt. Egyúttal intézkedik az iránt, hogy a királyi ügyész az autonóm ügyvédi ügykörbe tartozó fegyelmi eljárást kísérje figyelemmel, és a vádfelvételt indokolt esetben az ügyvédi rendtartás 100. §-a értelmében vegye át.

Jelenti továbbá, hogy a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. tc.-ben[1] már adósvédelmi rendelkezések foglaltatnak, amelyek azonban csak 1931. január 1-ével léptek életbe, és csak most kezdik hatásukat éreztetni.

Az érdekeltek tájékoztatására ismertetést szándékozik a sajtó útján közzétenni, mert a preventív védekezés a káros jelenségekkel szemben az érdekeltek joga és kötelessége, de a hivatalból való eljárás csak visszaélés esetén és csak utólagosan lehetséges.

A föld-teherrendezés tárgyában különben is a napokban benyújtásra kerülő törvényjavaslatban gondoskodás történik, hogy az ingatlan árverések határideje 3 hónappal elhalasztassék.[2]

Wekerle Sándor pénzügyminiszter azt a javaslatot teszi, hogy az időközi árveréseken az igazságügyminiszter által említett törvényjavaslatban kontemplált szerv vásárlóként léphessen fel.

Az igazságügyminiszter pedig kijelenti, hogy az 1881: LX. tc. 151. §-ában foglalt értékhatár leszállításával[3] és más alkalmas módon arra fog törekedni, hogy az ingatlan árverések határideje lehetőleg megközelítse a törvényes maximumot.

Miután a koronatanács egyhangúan sürgős és azonnali beavatkozást tart szükségesnek, a főméltóságú kormányzó úr a koronatanács következő határozatát mondja ki:

a) A koronatanács utasítja az igazságügyminisztert az érdekeltek tájékoztatására szükséges ismertetéseknek sajtó útján való azonnali közzétételére;

b) a koronatanács elfogadja a pénzügyminiszter javaslatát, hogy az időközi árveréseken a föld-teherrendezést szabályozó törvényjavaslatban kontemplált szerv vásárlóként léphessen fel, és

c) elfogadja az igazságügyminiszternek az 1881. évi LX. tc. 151. §-ában foglaltakra vonatkozó javaslatát.

Majd a tárgysorozat 2., 3. és 5. pontjának összevont tárgyalását kívánja a főméltóságú úr.

2. „*Forradalmi kirobbanások megakadályozása céljából a statáriumnak prevencióként való kihirdetése. Kommunista törvények.*"
3. „*Az országgyűlés tagjainak mentelmi jogával űzött visszaélések meggátlására tett intézkedések.*"
5. „*A zavargások során elkövetett erőszakoskodásokból eredő károk megtérítése.*"

Őfőméltósága rámutat arra, hogy e kérdések felvetését a szociáldemokrata képviselők által 1930. szeptember 1-én rendezett úgynevezett „munkanélküliek sétája" váltotta ki.

Őfőméltósága a hatóságoknak a tüntetés alatt és után tanúsított magatartását nem tartja kielégítőnek. Veszélyeztetve látja Magyarország jó hírnevét és polgárainak békéjét, ezért tárgysorozatának 2., 3. és 5. pontjaiban megemlített vagy ezekkel egyértelmű intézkedéseket tart szükségesnek.

A miniszterelnök statáriumnak prevencióként való kihirdetését sem kívánatosnak, sem szükségesnek nem tartja.

Politikai szempontból azért nem kívánatos, mert félő, hogy a rosszakaratú külföldi sajtó ezen intézkedést olybá pertraktálná, mintha Magyarországon rendet és békét már csak kivételes eszközökkel lehetne fenntartani, mely beállítás különösen a küszöbönálló külföldi kölcsön megszerzésénél kiszámíthatatlan, de ránk nézve mindenesetre káros következményekkel járna.[4]

A statárium preventív kihirdetését pedig szükségesnek azért nem tartja, mert hiszen fennálló törvényeink szerint bármikor a legrövidebb időn belül a kihirdetés megtörténhetik.

A mentelmi jog bolygatását sem helyeselheti, mert nemkívánatos politikai vitákat provokálna, és mert megvan a mód arra, hogy tettenérés esetén minden képviselővel szemben el lehessen járni.

A miniszterelnök véleménye is az, hogy a szeptember 1-i tüntetéseknél a rendőrség kímélte a szocialista képviselőket.

Ami a zavargások során elkövetett erőszakoskodásokból eredő károk megtérítését illeti, annak idején a minisztertanács az igazságügyminisztert utasította a szükséges törvényes lépések megtételére.

Az igazságügyminiszter jelenti, hogy a rögtönbíráskodás a fennálló jogszabályok értelmében, amelyek alapján az a lázadásra, gyújtogatásra, valamint a robbanóanyagok használásával elkövetett gyilkosságokra és szándékos emberölésre ma is érvényben van, különös tekintettel az 1921. évi III. tc. 13. §-ában[5] kifejezett rendelkezésre, az állami és társa-

dalmi rend elleni bűntettekre, indokolt esetben bármikor életbe léptethető. Új felhatalmazásra tehát szükség nincsen.

Az igazságügyminiszter részletesen ismerteti az idézett törvénycikk rendelkezéseit, és oda konkludál, hogy azok az összes kommunista bűncselekményeket felölelik, tehát az anyagi jog tekintetében sincsen szükség kiegészítő kodifikációra.

Az igazságügyminiszter jelenti továbbá, hogy az új sajtótörvényben szándékozik arról gondoskodni, hogy az országgyűlés tagjai felelős szerkesztőként és felelős kiadóként ne legyenek bejelenthetők. Ezúton kívánja tehát a mentelmi joggal való visszaélésnek ezt a nemét kizárni.

Az 1930. szeptember 1-én lefolyt zavargásokból származó károk megtérítése iránt egyetlen károsult sem kívánt keresettel fellépni, és ezért, nem pedig a jogszabályok esetleges hiánya miatt, maradt el a magánjogi felelősségre vonás.

Azután jelentést tesz a bűnvádi felelősségre vonás bizonyítási nehézségeiről.

Scitovszky Béla belügyminiszter jelenti, hogy a rendőrség elég bizonyító erővel bíró adatot szolgáltatott az ügyészség számára. E felett vita indul közte és az igazságügyminiszter között.

V. Gömbös Gyula honvédelmi miniszter rámutat arra, hogy a folyamatba tett intézkedések abból a szempontból bírálandók el, hogy

1. megnyugtatták-e a polgárok közvéleményét? — erre határozott nemmel felel;

2. a jövőben a hatóságok milyen eljárást tanúsítsanak. Ha a szociáldemokrata képviselők, tehát a rendezőség, kapcsolatosan a szeptember 1-i viselkedésükkel, mely a hatóságokkal szemben kihívó volt, letartóztatásba kerültek volna (tettenérés), úgy ezen intézkedések bizonyára általános helyesléssel találkoztak volna. Miután ez elmaradt, a polgárság meg van félemlítve, mert tart a baloldal terrorjától. A tömeg sohasem kutatja, mely jogi alapon történt vagy nem történt intézkedés, hanem kizárólagosan az effektust keresi.

A miniszterelnök és a pénzügyminiszter még a nemzetközi pénzpiacon észlelt káros jelenségekre hívja fel a koronatanács figyelmét, és ezért ők is határozottabb fellépést tartanak a jövőben szükségesnek.

A főméltóságú kormányzó úr a 2., 3. és 5. pont feletti vitát a koronatanács következő határozatával rekeszti be:

> Statáriumnak prevencióként való kihirdetése nem kívánatos; a mentelmi joggal való visszaélések megátlására különös intézkedések nem válnak szükségessé.
>
> A koronatanács sajnálattal veszi tudomásul, hogy a zavargások során elkövetett erőszakoskodásokból eredő károk megtérítése iránt nem volt az ügyészség

részéről intézkedés tehető, és végül, a szeptember 1-i események tanúsága alapján a jövőben a rendőrség részéről erősebb, azonnali és kézzelfogható, a polgári társadalmat megnyugtató, Magyarország külpolitikai érdekeit megvédő intézkedéseket kíván.

III

Ezek után a főméltóságú úr a 7. pont tárgyalását tűzte ki.

7. „*Zsidó beözönlések meggátlása, tartózkodási engedélyek.*"

A főméltóságú úr szerint a zsidók beözönlése bizonyos összefüggésben van az előbb letárgyalt tüntetésekkel. Csodálatosképpen a legutóbbi kommunista letartóztatásoknál mindig zsidók szerepelnek, de különösen megengedhetetlennek tartja, hogy magyar vállalatok idegen zsidó vezető tisztviselőket tartsanak, és utal arra, hogy dacára a belügyminiszter rendelkezéseinek, állandó zsidóbeözönlés észlelhető, különösen a keleti és északkeleti megyékben.

A belügyminiszter a külföldiek ellenőrzésével kapcsolatban a következőket adja elő:

F. é. február 1-én lépett hatályba a külföldieknek az ország területén való lakhatását és ellenőrzését szabályozó új rendelet,[6] és egyidejűleg kezdette meg működését az országos központi hatóság,[7] mely hatóság jogkörét a belügyminiszter nevében gyakorolja.

A múlt év folyamán a külföldieket kartotéklapok útján való nyilvántartásuk céljából összeírták. Részletes adatokat sorol fel, és ezek alapján megállapíthatja, hogy az adatok megnyugtatók, bár Budapesten számuk aránytalanul nagyobb, mint vidéken, de ezen megállapítás még az 1911. évet megelőző időből való.

A nemkívánatos zsidó elem beözönlésének megakadályozását az 1920. évi 20 000. számú rendelet[8] szabályozza, mely az 1914. január 1-e után bejött zsidó fajú beözönlöttek eltávolítását rendelte el. Ezt a minden korlátozás nélkül 1914. év után beözönlött zsidók kiutasítására hozott rendelkezést hatályon kívül helyezte az 1925. évi 200 000. számú rendelkezés 15. §-a. Ennek 7. pontja a zsidók megnevezése nélkül feltétlenül kiutasítandóknak és a visszatéréstől eltiltandónak rendeli azt a külföldit, aki az állam érdeke szempontjából nemkívánatos bevándorlási mozgalommal kapcsolatosan került be az országba.[9]

Azonban, ha nem is jelöli meg ez a rendelkezés kifejezetten a zsidóelemet, az alsóbb fokú hatóságok, valamint a belügyminiszter ebben az értelmezésben alkalmazta.

A belügyminiszter azután ismerteti a hazai zsidóság állásfoglalását ezen rendelkezéssel szemben, és többi újabb rendelkezéseit, amelyek az

idegenek letelepülését szabályozzák, különös tekintettel a zsidóság nemkívánatos térfoglalására.

A miniszterelnök és gróf Károlyi Gyula külügyminiszter rámutatnak arra, hogy az intézkedések dacára, az alárendelt hatóságok nem eléggé céltudatos és sokszor kivételes intézkedése következtében igenis van zsidó beözönlés, melynek meggátlását szükségesnek tartják a hazai zsidóság szempontjából is.

A miniszterelnök megemlíti a hazai ipari vállalatoknál előforduló anomáliákat, és jelenti, hogy a Földes-esettel[10] kapcsolatosan az illetékes minisztereket általános védintézkedések megtételére felhívta.

Mayer János földművelési miniszter rámutat a zsidóság térhódítására a birtokvásárlásoknál.

A honvédelmi miniszter pedig rámutat arra, hogy míg a magyarok elhelyezkedhetés híján külföldre kényszerülnek[11] kivándorolni, s így a magyarság számerejét a csonka hazában állandóan csökkenti, addig a zsidóság nemhogy kivándorolna, hanem természetes szaporulatán felül bevándorlással mesterségesen gyarapszik, ami katasztrofális következményekkel járhat. És éppen ezért reálisan keresztülvitt védekezést tart szükségesnek, különösen az alsóbb fokú hatóságok fokozott ellenőrzése révén.

A belügyminiszter jelenti még, hogy a beözönlést meggátlandó, razziákat rendelt el azok felkutatására és az országból való eltávolításuk céljából, akik illegálisan tartózkodnak az ország területén.

Eddig három ilyen razzia tartatott: 1927, 1929 és a f. é. elején. Ez utóbbi a honvédelmi miniszter kívánságára elsősorban államvédelmi és katonai szempontból eszközöltetett.

Az első két razzia folytán eltoloncoltatott 160 önálló, bejelentésre kötelezett külföldi zsidó 183 családtaggal. Kiutasítási eljárás 354 esetben és ezeknek 824 családtagja ellen tétetett folyamatba.

Igazoltatási eljárás pedig 1338 önálló, 3113 családtag ellen rendeltetett el.

A katonai célt szolgáló razzia során 108 esetben vált szükségessé az eljárás.

Az előadottak alapján a koronatanács határozatként a következőket mondja ki:

A zsidó beözönlés minden törvényes eszközzel meggátlandó;

az alsóbb fokú hatóságok e részbeni működése a belügyminiszter által szigorúan ellenőrizendő.

A kereskedelmi miniszter utasíttatik, hogy egyetértésben a belügyminiszterrel, a vállalatoknál alkalmazott külföldiek szigorú revízióját tegye folyamatba, és gondoskodjék arról, hogy elsősorban magyar állampolgárok nyerjenek magyar vállalatoknál elhelyezkedést.

A koronatanács ezután a tárgysorozat 4. pontjával foglalkozott:

„Kereskedelmi társaságok visszaélésének megtorlása: benzin, nafta, tej és szérum."

A főméltóságú úr statisztikai adatok alapján összehasonlításokat eszközöl a hazai benzin, nafta és szérum árakat illetően a külföldi árakkal való viszonylatban.

Tekintettel arra, hogy ez az árdifferencia elsősorban a mezőgazdaságot érdekli, és a mezőgazdasággal foglalkozók elégedetlenségét váltja ki,[12] őfőméltósága hibának tartja, hogy illetékes részről nem avatkoznak bele ebbe a kérdésbe.

Őfőméltósága megemlíti ezután, hogy a tejtermékek értékesítése körül is a termelőkre nézve káros tünetek tapasztalhatók.

A tejtermelőknek kifizetett tejárak és a fogyasztók által a tejkereskedelmi társaságoknak fizetett tejárak ugyanis igen nagy diszparitást mutatnak fel a közvetítő kereskedelem javára.

Őfőméltósága olyan intézkedéseket tart szükségesnek, amelyek a termelők és fogyasztók érdekeit tartják elsősorban szem előtt, s amelyek a tejkereskedelmi társaságok illegális hasznát kiküszöbölik.

Miniszterelnök bejelenti, hogy a minisztertanács állandóan foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, és olyan árredukciók elérésére törekszik, amelyek a mezőgazdák és a fogyasztók érdekeit egyaránt szolgálni alkalmasak.

A tej értékesítésének kérdése is állandó megbeszélés tárgyát képezi, és a földművelési miniszter erre vonatkozóan javaslatot is készített, amely most a főméltóságú úr által kinyilatkoztatott elveknek megfelelően átdolgozás alatt áll.

Ezután Bud János kereskedelmi miniszter ismerteti azokat a tárgyalásokat, amelyeket az érdekelt benzin és nafta vállalatokkal folytat, és bejelenti, hogy az eddigi kilátások szerint tűrhető megállapodásokat tud majd létesíteni.

Majd a földművelésügyi miniszter a tejkérdésről tesz jelentést.

Ezek után a koronatanács határozatilag kimondja, hogy:

> az e pontokban érintett kérdéseket a minisztertanács hivatott állandóan napirenden tartani, a fogyasztók és termelők érdekeinek fokozott szem előtt tartása mellett.

V

A március 5-én tartott folytatólagos ülésen elsősorban a napirend 6. pontja tűzetett ki tárgyalásra;

„Időszaki lapok betiltása".

Őfőméltósága felveti a kérdést, hogy nem szükséges-e külön törvényes intézkedés avégből, hogy a kormány hathatósabban járhasson el azokkal a lapokkal szemben, amelyek országos érdekeket sértenek.

Miniszterelnök bejelenti, hogy a kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. tc. idevonatkozó rendelkezései a sajtóra vonatkozólag érvényben vannak.[13] Az e törvényben adott felhatalmazás elegendő a lapok megrendszabályozására. Bármikor be lehet tiltani azokat a lapokat, amelyek az ország érdekeit sértő sajtótevékenységet fejtenek ki.

Bejelenti továbbá, hogy az elmúlt 10 esztendő alatt körülbelül több mint 50 lap tiltatott be ez alapon. Az 1930. év folyamán pedig kir. ügyész osztatott be a miniszterelnökséghez a célból, hogy állandóan ellenőrizze a lapokat politikai szempontból.

Mód van azonkívül perindításra, a kolportázsjog megvonására és a lap betiltására.

A miniszterelnök szerint jogi szempontból tehát nincs hiány, ennélfogva ez irányban intézkedésre nincs szükség, csupán a rendelkezésekre álló eszközökkel kell élni, ami viszont megtörténik.

Majd ismerteti a sajtórendészeti kérdéseket, azután pedig az igazságügyminiszter a kodifikációt illetően a miniszterelnök által előadottakhoz csatlakozik.

A koronatanács tudomásul veszi a bejelentéseket, és e tárgyban határozathozatalt nem tart szükségesnek.

VI

8. „A községek háztartásának kérdése."

Őfőméltósága rámutat a községek nehéz anyagi helyzetére, és kérdést intéz a belügyminiszterhez, milyen intézkedések tétettek a községek nehéz helyzetének megkönnyítése céljából.

E kérdéssel kapcsolatban őfőméltósága felveti a gazdasági kérdések törvényi szabályozásának gondolatát. Hangoztatja azokat a kifogásokat, amelyek az 1878. évi V. tc.[14] (Csemegi-kódex) ellen emelhetők, amely a magyar természetből eredő cselekményeket szigorú elbírálás alá veszi, viszont az idegen szellemből fakadó (főleg intellektuális) delictumokra enyhébb büntetési szankciót állapít meg, s ily módon egész gazdasági politikánkra és életünkre alakító befolyást gyakorol.

Megemlíti őfőméltósága, hogy Popovics Sándor, a Magyar Nemzeti Bank elnökének pénzügyi politikáját maradinak tartja.

A belügyminiszter ismerteti az önkormányzati testületek háztartásának rendezésére vonatkozó tervezetét.

Előadja, hogy az önkormányzati testületek közül különösen nagy teherrel küzd a községek nagy része. Számos község háztartási helyzete katasztrofálissá vált. Rossz helyzetük kihat a vármegyék háztartására is. Ezek az okok teszik szükségessé a rendelkezéseket, amelyekre vonatkozólag törvényjavaslat-tervezetet készített. Ennek lényege egy olyan megoldás, hogy az eddigi aránytalan és igazságtalan terhek az összes községek között (a városok kikapcsolásával) arányosan megosztassanak. A tervezet szerint a községek háztartásában kétféle költségvetés készülne: a normál és az önkormányzati költségvetés. A normál költségvetésbe tartoznának a községek háztartásában évenként rendszeresen felmerülő kiadások és bevételek. Az egyéb kiadások alkotnák az önkormányzati költségvetést. Az önkormányzati költségvetések terén mutatkozó hiányt a községek által kivethető önkormányzati pótadóból lehetne fedezni, amelynek országos átlaga: 21,8%-ra tehető. A normálköltségvetés hiánya pedig az országos közigazgatási alapból fedeztetnék.

Bejelenti továbbá a belügyminiszter, hogy az erre vonatkozó törvényjavaslatot húsvét után fogja előterjeszteni.[15]

Miniszterelnök és pénzügyminiszter előadják, hogy Popovics Sándor olyan értéket reprezentál, amelynek elvesztése a külföldi érdekkapcsolatok szempontjából pótolhatatlan volna. Popovics pénzügyi politikája a Bank of England[16] konzervatív pénzügyi politikájához alkalmazkodik, éspedig éppen ez biztosítja tekintélyét és a külföldön is elismert szolidságát.

Ezután az igazságügyminiszter nyilatkozik a Csemegi-kódexre vonatkozóan őfőméltósága által tett kijelentések tekintetében. A kódex novelláris úton való módosítása fejezetenként történik, egységes reform kidolgozása alatt áll, és alkalmas időpontban elő fog terjesztetni.

Koronatanács határozatával kimondja, hogy:

1. tudomásul veszi az igazságügyminiszter bejelentését az 1878. évi V. tc. (Csemegi-kódex) módosítására vonatkozólag;

2. tudomásul veszi a Nemzeti Bank elnökével kapcsolatban miniszterelnök és pénzügyminiszter által előadottakat;

3. tudomásul veszi a belügyminiszter bejelentését a községek háztartásának rendezésére vonatkozó törvényjavaslat tekintetében.

VII

Ezután őfőméltósága a 9. pont tárgyalását tűzi ki:

„Határmenti felszabaduló birtokokat megbízható magyarok kezébe juttatni."

Őfőméltósága kijelenti, hogy a jugoszláv állampolgárok optálásával kapcsolatban szükséges, hogy ezeket a határmenti birtokokat a kormány megbízható kezekbe juttassa. E kérdés megoldásánál elsősorban a Vitézi Rendet kell tekintetbe venni, mert kétségtelen, hogy a nemzetiségi vidékeken és a határ mentén a régi határőrvidék gondolatának megfelelő rendszeres telepítés rendkívül nagy jelentőségű és előnyös hatású lenne.

A földművelési miniszter a kérdés gyakorlati megoldásáról tesz jelentést.

Honvédelmi miniszter térképen vázolja a kérdés mibenállását, tekintettel a Vitézi Rend eddigi térfoglalására, és javasolja, hogy a főispánok és vármegyei vitézi székkapitányok bízassanak meg a kérdés gyakorlati lebonyolításával.

Igazságügyminiszter szerint, ha a mai jogszabályok nem bizonyulnának elegendőnek, úgy az Országos Földbirtok-rendező Bíróság megszüntetéséről előterjesztendő törvényjavaslatba lehetne felvenni a szükséges rendelkezéseket.

Miniszterelnök az igazságügyminiszter javaslatával egyetért, és helyesli a Vitézi Rendnek e kérdésbe való közvetlen bekapcsolását.

Koronatanács határozatában felhívja az igazságügyminisztert, hogy az Országos Földbirtok-rendező Bíróság megszüntetéséről a közeljövőben előterjesztendő törvényjavaslatba az e kérdéssel kapcsolatban szükséges rendelkezéseket vegye fel[17], — és egyben utasítja a koronatanács a földművelési minisztert, hogy az igazság- és pénzügyminiszterekkel egyetértésben és a Vitézi Rend bevonásával gyorsan foganatosítható intézkedéseket hozzon javaslatba.

VIII

10. „Új társadalombiztosító törvény."

A tárgyalás kezdetén őfőméltósága megállapítja, hogy a mostani társadalombiztosító törvény többrendbeli fogyatékosságban szenved.[18] Azután rámutat őfőméltósága a munkanélküliség körüli visszaélésekre

és azokra a politikai tendenciákra, amelyek a munkanélküliséget aknázzák ki.

Megállapítja őfőméltósága, hogy a szociáldemokrácia a munkaszabadságot egyoldalúan értelmezi, és megemlíti, hogy a törvény hiányosságainak eliminálásához szükséges intézkedések mellett mily jelentőséggel bír a nemzetközi kereskedelembe való teljes bekapcsolódásunk víziutak kihasználása révén.

Őfőméltósága, idézve a klasszikus mondást, hogy „navigare necesse est, vivere non est necesse",[19] rámutat a komphajó és kiállítási hajó előnyeire, s ama reményének ad kifejezést, hogy e két hajó rendszeresítésével nagy eredmények lesznek elérhetők.

Ez utóbbi kérdéssel őfőméltósága, tekintettel arra, hogy a kereskedelmi miniszter távol van, ez alkalommal nem kíván foglalkozni.

Ernszt Sándor népjóléti és munkaügyi miniszter előadja, hogy az Országos Társadalombiztosító Intézet valóban igen nagy nehézségekkel küzd. A munkásság azonban ragaszkodik az intézményhez, s benne régi jogait védi, ezzel szemben a munkaadók, főleg a kisebbek, súlyos tehernek tekintik a vele járó kötelezettségeket.

A társadalombiztosító törvény módosítását szükségesnek tartja, s a módosítás keresztülvitelénél figyelemmel lesz a törvény szembeszökő hibáira s a nagyszámú ipari munkásság helyzetére is.

A törvényt mindenesetre a társadalom békéje szempontjából nagy fontosságúnak tartja. A munkaszabadság kérdésében a maga részéről is nyugtalanító tüneteket lát, főleg a munkaközvetítés terén, szociáldemokrata részről. Bejelenti, hogy amennyiben ezek a tünetek szaporodnának, törvényjavaslatot terjeszt elő, mely a munkavállalás szabadságát lesz hivatva biztosítani.

> Koronatanács a népjóléti és munkaügyi miniszter jelentését tudomásul veszi, hangsúlyozva, hogy a munka szabadságát minden körülmények között biztosítandónak tartja.

Ezek után őfőméltósága megállapítja, hogy a tárgysorozatra kitűzött pontok letárgyaltattak.

Miniszterelnök őfőméltóságához azt a kérést terjeszti elő, hogy őfőméltósága fogadja el azon javaslatát, mely szerint a miniszterek ezentúl rendszeresen jelentkezzenek őfőméltóságánál kihallgatásra, hogy tárcájukat érintő kérdésekről tájékoztathassák, továbbá, hogy fontosabb, az állam általános érdekeit érintő kérdések felvetődésekor tisztelje meg őfőméltósága megjelenésével a minisztertanácsot, hogy ily módon a minisztertanács terveiről és a kérdések megoldásánál felmerülő nehézségekről közvetlen tudomást szerezhessen.

Őfőméltósága miniszterelnök mindkét javaslatát elfogadja.

Ez a jegyzőkonyv ket peldanyban allıttatott kı, s az egyık Magyarorszag kormanyzoja kabınetırodajanak, a masık peldany a mınıszterelnok urnak adatık at megőrzes vegett.[20]

K. m. f.

A jegyzőkonyvet vezette:

Gombos
m kır honvedelmı mınıszter

Latta:

grof Bethlen István
m. kır mınıszterelnok

Helyben hagyom:

Horthy
Magyarország kormányzoja

I. D. 2 — Gépelt, eredetı tısztázat, Gòmbòs Gyula es grof Bethlen Istvan tıntaval, valamınt Horthy Mıklos pıros ceruzaval ırt alaırasaval

---

[1] Lasd e kotet 16. sz. ırat 1. sz. mellékletenek 5. sz. jegyzetet.

[2] Az 1931. evı VIII. tc. ıntezkedık a fold-teherrendezes elomozdítasaról *[MTT. 1931. 57—71. old.]* Az arveresek elhalasztasarol a 9. § rendelkezik.

[3] Az 1881. evı LX. tc. a vegrehajtası eljarasról szól. *[MTT. 1881. 275—356 old.]* A 151. § ıgy hangzık: „Az arveresre, ha megallapıtott kıkıaltası ar a 2000 Ft-ot meg nem haladja, a hırdetmeny kıfuggeszteset kovető naptol szamított legalább 60, s legfoljebb 90 napra, ha pedıg a kıkıaltasi ar a 2000 Ft-ot meghaladja, ugyanazon a naptol szamított legalabb 90, es legfoljebb 120 napra csupan egy arveresi határnap tűzetık kı, azon hozzaadassal, hogy az ıngatlan ezen hatarnapon a kıkıáltási áron alul ıs el fog adatnı." *[Ugyanott, 321. old.]*

[4] Ebben az ıdoben a Bethlen-kormany lazas tevékenyseget folytatott kulfoldı kolcson szerzese erdekeben Vegul Bethlen 1931. augusztus 14-en otmılho angol fontos francıa kolcsont szerzett. Ez utan, 1931. szeptember 13-an kovette el Matuska Szılveszter a becsi gyorsvonat ellen a bıatorbagyi vasutı merenyletet. Ez volt az urugy arra, hogy 1931. szeptember 19-en az uj kormany, Karolyi Gyula mınıszterelnokletevel, kıhırdesse a statarıumot. Az 1931 novembereben leleplezett Vannay-fele szelsojobboldali fegyveres osszeeskuves résztvevoire nem alkalmaztak a statarıumot, de amıkor 1932 juliusaban elfogtak a Kommunistak Magyarorszagı Partjának vezetőit, koztuk Sallai Imret es Furst Sandort — bar a statarıum rendelet jogilag nem volt alkalmazhato ellenuk —, a statarıum alapjan 1932. julius 29-en kıvegezték oket. A statárıum tehat kıfejezetten a Kommunista Part ellen ıranyult.

[5] Az 1921. evı III. tc. 13. § a a kovetkezőkeppen hangzık· „A mınıszterıum felhatalmaztatık, hogy az 1912. LXIII. tc. 12. § (4) pontjaban megjelolt feltetelek esetében a rogtonbıraskodast az ott megjelolt buntetes alkalmazasaval kıvetelesen — jelen torveny 1. es 2. §-aban meghatarozott buncselekmenyekre ıs elrendelhesse." *(MTT. 1921. 11 old.]*

[6] A belugymınıszter 1930. evi 100 000. szamu rendelete ıntezkedık a kulfoldıeknek az orszag teruleten lakhatasaról szolo 1903: V. tc., ılletoleg az ennek módosıtasaról szólo 1930: XXVIII. tc. vegrehajtasaról. A rendelet kelte: 1930. novembei 6. *[MRT. 1935. 855—868. old.]*

[7] A Kulfoldıeket Ellenorzo Orszagos Kozpontı Hatósagrol (KEOKH) van szó. E szerv letesıteseról a mar ıdézett 1930. XXVIII. tc. ıntezkedett. Ugyanıtt lasd a torveny ındokolasat ıs. *[MTT. 1930. 406—407. old]*

[8] Bizalmas rendelet volt, amit a Rendeletek Tara nem kozolt.

[9] A belugyminiszter 1925 evi 200 000. szamu rendelete a kulfoldieknek az orszag teruleten lakhatasaról szolo 1903: V. tc. vegrehajtasaról intezkedik *[MRT. 1925. 179—195. old.]* A rendelet XV. §-a a kiutasitas felteteleirol szól, s a 7. pont szerint kiutasithato. „Aki 1914 januar 1. utan koltozott az orszag jelenlegi teruletere oly nagyobb aranyu bevandorlasi mozgalommal kapcsolatban, ami az allam erdekei szempontjabol nem kivanatos." *[Ugyanott, 189. old.]*

[10] Foldes Pal textilmernokrol van szo, aki a Kommunistak Magyarorszagi Partjaban vezeto funkciot toltott be, ugyanakkor a Csepeli Magyar Posztógyar egyik igazgatója volt. 1930. szeptember 3-an letartoztattak

[11] A munkanelkuli mezógazdasagi munkasok szama — a nyari honapok kivetelevel — megkozelitette a 800 000-et. A kormany minden eszkozzel tamogatta a tomeges kivandorlast. Ezekben a honapokban rendszeresen cikkezett a kivandorlasrol a magyar sajto. Az ujsagok 1930 elsó feleben 40 000 magyar munkas Franciaorszagba valo kivandorlasanak tervevel foglalkoztak. A munkanelkuli kubikosok tomegesen jelentkeztek erre a hirre a hatosagoknal. A komloi munkasok 1930. marcius 31-i kervenyere a Foldmuvelesugyi Miniszterium Tudakozó Irodaja 1930. aprilis 18-an ezt valaszolta „a magyar gazdasagi munkasoknak Franciaorszagban való munkavallalasa meg a folyamatban levo targyalasok eredmenyetol fugg, s a kozeljovoben nem esedekes". *[Parasztsors — Parasztgond. 1919—1944. Szerk. Kiss Dezso. A Magyar Tortenelmi Tarsulat es a Hazafias Nepfront Konyvtara. 1—2. Budapest 1960. 105—106. old.]* Scitovszky Bela belugyminiszter e kerdesrol a felsohaz 1930. julius 1-i ulesen a kovetkezoket mondta: „ a sulyos gazdasagi viszonyokat szem elott tartva . megkonnyiteni kivanjuk a kivandorlást, akar a tengeren tulra is." *[Az 1927. evi januar hó 25-ere hirdetett orszaggyules felsohazanak naploja. 5. kot. Athenaeum. Budapest 1929. 354. old.]*

[12] A gazdasagi valsag alatt a kartellek erosodtek, es szamuk szaporodott. A vas- es szenkartell a kulfoldi arak ketszeresen adhatta el aruit a magyar fogyasztoknak. A cukorkartell biztositotta az 1,20 P kg-onkenti cukorarat, mig a szomszed orszagokban egy kg cukor 40—60 f volt. *[Incze Miklos Valsag es nyomor a Horthy-rendszerben 1929—1933. Muvelt Nep Konyvkiado 1952. 12—13. old.]* Itt Horthy a kartelleknek csak a nagybirtokosok erdekeit serto hatasai ellen emelt szot.

[13] Lasd e kotet 16. sz. iratanak 6. sz. mellekletet es jegyzeteit.

[14] Lasd e kotet 16. sz. irat 3. sz. mellekletenek 3. sz. jegyzetet.

[15] Az 1927. evi V. tc. egyes adok es illetekek mersekleserol es a pengoertekben valo szamitassal kapcsolatos rendelkezesekról, tovabba az onkormanyzati testuletek haztartásanak hatalyosabb ellenórzeserol szól. *[MTT. 1927. 21—87. old.]* A torveny 3. fejezete foglalkozik az onkormanyzati testuletek haztartasaval. E torveny tovabb korlátozta a varosok es varmegyek torvenyhatóságainak önálló gazdalkodasat, es a belugyminiszter, valamint a penzugyminiszter ellenorzese ala helyezte egesz koltségvetesuket. E torveny hatalyát az 1932: II. tc. 1933. december 31-ig meghosszabbitotta. A kozsegek haztartasa ugyeben csak ez a torveny jelent meg a koronatanacsot koveto idószakban. Megemlitendó, hogy az 1934:XIII. tc. — most mar ujabb idohatar megjelolese nélkul — hatalyban tartotta az 1927:V. tc -nek az onkormanyzati testuletek jogainak korlatozasara vonatkozo rendelkezeseit.

[16] Bank of England — (Angol Bank) Anglia jegykibocsató bankja Minthogy a kapitalista vilagban a nemzetkozi fizetesek — ebben az idoben — fóleg angol bankok kozvetitesevel egyenlitettek ki, a Bank of England pedig ezeknek a hitelintezeteknek is bankja volt, uzleti helyzete es kamatlabpolitikaja az egész kapitalista vilag penzugyi politikajat befolyasolta.

[17] Az 1931. evi XXXV. tc. intezkedik a foldbirtok-rendezes befejezesevel kapcsolatos tennivalók ellatasaról *[MTT. 1931. 318—321. old.]* Ez a torvény nem foglalkozott a „hatar menten felszabadulo birtokok" kerdesevel.

[18] A társadalombiztosítás kérdését 1919 előtt az 1907: XIX. tc. és a 4790/1917. Me. sz. rendelet szabályozta. Az ellenforradalmi rendszernek társadalombiztosítással foglalkozó törvényei a következők voltak: az 1921. évi XXXI. tc. a munkásbiztosítási bíráskodásról *[MTT. 1921. 163—168. old.]*, az 1927. évi XXI. tc. a betegségi és baleseti kötelező biztosításról *[MTT. 1927. 384—531. old.]* Ez az utóbbi törvény jelentős mértékben korlátozta a társadalombiztosítás addig még megmaradt autonómiáját és a munkásképviseletek befolyását az intézményben. Később csak egyetlen törvény jelent meg a társadalombiztosítással kapcsolatos kérdések szabályozásáról: a társadalombiztosítási bíráskodásról szóló 1932: IV. tc. *[MTT. 1932. 6—24. old.]* Ez a törvény megszüntette a még megmaradt s a társadalombiztosítási ügyekkel foglalkozó külön bíróságokat.

[19] „Hajózni szükséges, élni nem." — Plutarkhosz szerint Pompejus mondása.

[20] A miniszterelnöknek átadott példány a minisztertanácsi és koronatanácsi jegyzőkönyveknek az Országos Levéltárban őrzött sorozatában nem található.

1. SZ. MELLÉKLET

1930. december 18.

ELŐTERJESZTÉS
A KORONATANÁCS 1. SZÁMÚ NAPIRENDI PONTJÁHOZ:
DR. FARKAS BÉLA CSONGRÁD VÁRMEGYEI FŐISPÁN JELENTÉSE AZ IGAZSÁGÜGYMINISZTERHEZ A MEGYÉBEN VÉGREHAJTOTT ÁRVERÉSEKRŐL[1]

243. biz. 1930. szám. *Szigorúan bizalmas!*

Nagyméltóságú m. kir. igazságügyminiszter úr!

Kisgazdák és iparosok panaszai az árverések miatt

Az önhibáján kívül bajba jutott Tisza-vidéki kisgazda-társadalomnak megmenthetése érdekében fel kell hívnom nagyméltóságod nagybecsű figyelmét az árverésekkel kapcsolatban nap nap után egyre nagyobb számban hozzám érkező panaszokra és szomorú helyzetre.

A végrehajtás tárgyát képező összegek csekély voltára való tekintettel először azt hittem, hogy földmunkásainkról van szó, akik hatósági gondoskodás ellenére is már évek óta igen nehezen tudnak munkaalkalmakhoz jutni. Mély megdöbbenéssel állapítottam meg azonban, mihelyt a vizsgálatokat megindítottam, hogy a veszedelem már tovább terjedt, és megbízható kisiparosaink, főképpen pedig a nemzet egyik legerősebb fenntartó elemét képező gazdatársadalom legjobbjai árvereztetnek el, és mennek sorban egymás után teljesen tönkre, egyik napról a másikra, mégpedig aránylag kisebb adósságok miatt.

Az alacsony búzaárak[2] következtében előállott gazdasági krízis folytán, bármennyire leszállították is a gazdák igényeiket, hitelhez voltak kénytelenek fordulni, hogy a közterheket fizetni és legelemibb szükségleteiket kielégíteni tudják. Már a legkisebb hitelt igénybevevő gazdát is feltartóztathatatlanul sodorták azonban az örvény felé a túlságosan

megnövekedett kamatterhek. Soknak okozta vesztét a jobb terményértékesítési lehetőségek idején részletre vásárolt gazdasági gépek és felszerelések, és azok könyörtelen hitelezői is. Vármegyémben ráadásul még elemi csapások is nagymértékben fokozták ezeket az általános bajokat, különösen a most már egymás után harmadik évben megismétlődő tengeri-aszály okozott elviselhetetlen károkat. Így jutottak és jutnak el gyors iramban gazdáink ügyvédi, per- és végrehajtási költségekkel sokszorosan megszaporodott követeléseken keresztül a dobig és az árverési hiénák kezei közé.

Meglepetéssel állapítottam meg ugyanis megfigyeléseim másik eredményeképpen azt is, hogy a gazdák panaszai nem az adó miatti végrehajtásokra irányulnak, hanem a polgári peres úton megítélt követelések behajtására vonatkozó árveréseket sérelmezik. Nagyobb mérvű adóvégrehajtásokra itt nem is volt szükség, mert hisz pl. Szentesen az adók, melyben pedig éppen a becsületes gazdák járnak elöl, kilencvenöt százalékban be vannak fizetve már ez évben is anélkül, hogy eddig tíznél több árverésre került volna sor.[3] Tovább kellett tehát kutatnom, és a bírói útra tartozó követeléseknek árverés útján való behajtása terén egy hajmeresztő kép bontakozott ki és tárult elém. Száz és száz esetben indítanak eljárást és tesznek pert folyamatba kis összegű követelések miatt. A perköltségek, az ügyvédi és végrehajtási költségek és az árverések — a törvényes formák tökéletes betartása mellett — létezésében támadják meg a teljesen legyöngült gazdaközönséget s annak életbázisát: a földet.

A pénztelenség hatása az árverésekre

A helyzetet még nehezebbé teszi az a körülmény, hogy amint a szabad forgalomban alig cserélt gazdát egy föld vagy ház, éppúgy nincsen az árveréseken sem vevő, mert senkinek sincs annyi pénze, hogy ma ingatlanokat tudjon vásárolni. Ezek miatt azonban az ingatlanok árai hihetetlen mértékben lecsökkentek és azokat nevetséges — valóságos gúny árakért vagy a hitelező, vagy pedig legtöbb esetben maguk az ügyvédi költségeket végrehajtó ügyvédek veszik meg, akik ugyancsak sietnek ezt a konjunktúrát kihasználni, és az eljárást a legirgalmatlanabbul lefolytatva, szinte üzletszerűleg foglalkoznak árverési vételekkel. Eljárásuk sok esetben annyira könyörtelen, hogy nem lehet csodálni, ha az elkeseredett kisemberek egyenesen belellenséget látnak már a fiskális hadban.

Néhány olyan konkrét esetet fogok most felsorolni, melyekről teljesen pontos adataim vannak, mégpedig úgy az ingatlan, mint az ingó árverések köréből, mert a gazdaközönség jószágállománya, gépei, gazdasági felszerelései és egyéb ingóságai is hasonló lelketlenséggel adatnak el, ha egy kis követelés ellenük a lavinát megindította . . .[a]

[a] Ezután az esetek felsorolása következik, melyekből kitűnik, hogy ügyvédek 25 pengőért vettek meg cséplőgépeket, traktorokat vásároltak 128 pengőért, házakat szereztek meg 500 pengőért stb.

Vagyon-eltolódások

Olyan arányú vagyoneltolódások jönnek létre, mint amilyenekre csak a háborús konjunktúra idején volt példa. A régi becsületes, rendes adófizető polgárok minden jövedelem híján hónapok alatt vesztik el földjüket, házukat, ingóságaikat és tömegesen válnak igazi nincstelenekké.

Egyes kormányintézkedésekkel — mint a bolettával,[4] a holdankénti segéllyel — sikerült ugyan enyhíteni a helyzetet, ezek a módszerek azonban a már bajba jutott gazdák tömegét illetően magukban már nem vezethetnek eredményre, ha a legsürgősebben nem engedjük a megszorult gazdákat egy kis lélegzethez jutni, és nem nyernek orvoslást az árverések körül felburjánzott példátlan panaszok, melyek megszüntetésére teljes mértékben indokolt igénybe venni akár a legkivételesebb intézkedéseket is.

Hiába jelent meg ugyanis a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló törvény és rendelet, mely szerint most már 25 pengőn alul nem lehet jelzálogot bekebelezni,[5] ez a könnyítés nem szüntethette meg azokat a nevetséges összegekért folyó árveréseket, melyeknek a fenti elrettentő példák szerint ma a legnagyobb objektumok is ki vannak téve, mert az ügyvédi kar jelentékeny része — megfeledkezvén az erkölcsről — a törvény keretei között valósággal kifosztja a bajba jutott egzisztenciákat.

A gazdák kívánságai

Mindezen jelenségekkel szemben a segítési módozatokat bizonyára meg fogja találni nagyméltóságod bölcsessége anélkül, hogy a hitel érdekei sérelmet szenvednének. A magam részéről a helybeli mezőgazdasági bizottság kívánságai alapján megfontolandónak tartanám a következőket:

1. Elsősorban is megváltoztatandók volnának az ingatlanok kikiáltási árának a megállapítására vonatkozó szabályok úgy, hogy a kikiáltási árak a valóságos értéknek megfelelőleg az eddigi szokásnál jóval magasabban legyenek megszabhatók.

Megfelelő utasítások adandók azonban az ingóságok lelkiismeretesebb felbecslésére is. E tekintetben az adóvégrehajtásokat illetően már magam is intézkedtem, minek folytán pl. az intencióm szerint eljáró Szentes városi adóügyi tanácsnok állandó támadásoknak van kitéve az ügyvédi kar részéről a reálisabb becslések miatt.

2. Gyökeresebb orvoslási módot jelentene az is, ha az ingatlanokat kikiáltási áron alul, az ingókat pedig becsértéken alul nem lehetne ezentúl elárvereztetni.

3. Tekintettel az összeroppanásig feszült rendkívül súlyos gazdasági helyzetre, indokolt volna, ha esetleg nem is általánosan, de a legveszélyeztetettebb helyeken — mint Csongrád megyében is — magánjogi követelések bíróilag elrendelt árverésen való behajtásának az 1931. évi termés betakarításáig való felfüggesztése.

Különösen ezen legutóbbi pont volna az óhaja az ingatlanok potom árára való tekintettel a súlyosan érdekelt gazdaközönségnek is,

mely bízik a magyar föld erejében és a helyzet remélhető jobbrafordulásában.

Amennyiben a gazdaközönség pusztulásának nemzeti, gazdasági és szociális szempontból egyaránt végtelenül káros folyamatát megállítani sikerül, az a munkásság helyzetét is nagymértékben enyhíteni fogja, mert ha könnyebbé válik a gazdák sorsa, jobban tudják foglalkoztatni a munkásságot is.

Fogadja nagyméltóságod mély tiszteletem nyilvánítását.

Dr. Farkas sk.

főispán

I. D. 2. — Gépelt másolat, dr. Farkas Béla sk. jelzésű aláírásával.

---

[1] A koronatanács első napirendi pontjához *külön* koronatanácsi előterjesztést nem találtunk, ezt minden bizonnyal a koronatanács irataihoz csatolt — az igazságügyminisztertől a kabinetirodához eljuttatott — fenti irat pótolta.

[2] A búza ára mázsánként az 1929. évi 24 P-ről 1931 szeptemberéig általában 9 pengőre, helyenként 6—7 pengőre zuhant.

[3] A szentesi adatokat nem tudtuk ellenőrizni. Az egész országban 1930 első nyolc hónapjában adóhátralék miatt 160 000 foglalást hajtottak végre és 12 000 kisparaszti birtok került dobra. *[Incze Miklós: Válság és nyomor a Horthy-rendszerben. 1929—1933. Művelt Nép Könyvkiadó 1952. 27. old.]*

[5] Boletta = gabonajegy. Kezdetben 3 pengő értékű értékjegy, amit minden q gabonanemű vásárlásakor, a piaci áron felül a vásárló adott át a termelőnek. A birtokosok ezekkel a gabonajegyekkel (bolettákkal) adójukat törleszthették. A bolettával tulajdonképpen a kormányzat az árutermelő nagybirtokosok és gazdag parasztok érdekeit védte. A bolettáról az 1930: XXII. tc. intézkedik. *[„Egyes gabonaneműek értékesítése érdekében szükséges intézkedésekről." MTT. 1931. 361—385. old.]*

[4] Az 1930. évi XXXIV. tc. a törvénykezés, egyszerűsítéséről szól. *[MTT. 1930. 466—534. old.]* Az igazságügyminiszter 1930. évi 49 000 I. M. számú rendelete az 1930: XXXIV. tc. életbe léptetéséről, valamint az arra vonatkozó átmeneti és végrehajtási szabályokról intézkedik *[MRT. 1931. 935—951. old.]* A 25 pengőt meg nem haladó követelések végrehajtásáról a törvény 65. §-a és a rendelet 19. §-a intézkedik.

2. SZ. MELLÉKLET

ELŐTERJESZTÉS A KORONATANÁCS 2. SZÁMÚ NAPIRENDI PONTJÁHOZ

FORRADALMI KIROBBANÁSOK MEGAKADÁLYOZÁSA CÉLJÁBÓL A STATÁRIUM PREVENCIÓKÉNT AZ ESEMÉNYEK BEKÖVETKEZTE ELŐTT VALÓ KIHIRDETÉSE

A rögtönbíráskodást (statárium) polgári büntetőjogunk mai rendszerébe a háború esetéről szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912. évi LXIII. tc.[1] illesztette bele, melyet az 1920. évi XXXVIII. tc.[2] és az 1921. évi III. tc.-k[3] egészítenek ki. Rendelkezéseik szerint az összminisztérium az államnak úgy belső biztonságát, mint külső érdekeit közvet-

lenül fenyegető veszélyek esetére — „amidőn elrettentő példaadás válik szükségessé — rögtönbíráskodást rendelhet el"[4] a:

hűtlenségre, lázadásra, gyilkosságra, szándékos emberölésre, közegészség ellen halál okozásával elkövetett bűntettre, *rablásra,* gyújtogatásra, vízáradás okozásának bűntettére, vaspályákon, távirdákon (távbeszélőn) vagy hajókon elkövetett közveszélyű cselekményekre;[5]

felségsértésre, *hatóság és magánosok elleni erőszak bűntettére, magánlaksértésnek* és a zsarolásnak bűntetté minősülő eseteire,[6] végül

az állami és társadalmi rend ellen elkövetett bűntettekre.[a7]

A háború megszűntével az 1920. évi VI. tc. 1. §-a és utóbb az 1922. évi XVII. tc. 6. §-ának 5. bekezdése azt a rendelkezést tartalmazza, hogy „ahol a háborús jogszabályokban a hadviselés érdekéről van szó, ezzel az ország belső rendjének és közbiztonságának, valamint külső politikájának érdekei is egy tekintet alá esnek".[8]

Hatályában van a rögtönítélő eljárás szabályait tartalmazó 5488/1914. Me. számú kormányrendelet[9], valamint a rögtönbíráskodásról szóló hirdetmény kibocsátása és a további eljárás tárgyában kiadott 9550/1915. I. Me.[10] számú rendelet is.

A jogi védelem tehát oly teljes és tökéletes, hogy az kiegészítésre nem szorul[b], s ezzel megvan minden előfeltétele annak, hogy a minisztérium statáriumot hirdethessen, ha azt az országnak akár belső, akár külső érdekei parancsolólag megkövetelik.

A legutóbb lefolyt zavargások során s azokkal kapcsolatban, illetve azokból kifolyólag oly bűncselekmények követtettek el, melyek a hatóság elleni erőszak, a magánosok elleni erőszak, a rablás s egyéb (kommunista) bűncselekmények tényálladékát kimerítették, s amelyek mindegyikére a rögtönítélő eljárás elrendelésének és kihirdetésének törvényes lehetősége fentiek alapján adva van.

Hatékonyan szolgálná a közrend és a közbiztonság fenntartását, ha preventív intézkedésül a statárium az ily forradalmi megmozdulásokat megelőzően hirdettetnék ki, miáltal az nem a már bekövetkezett események megtorlására használtatnék fel csupán, hanem a szeptember 1-hez hasonló újabb kísérletet már csírájában fojtaná el. Az ily forradalmi kirobbanások megismétlését rendezni akarók s a tüntetésben részt venni szándékozók a statárium előzetes kihirdetése esetén sokkal jobban meggondolnák, hogy érdemes-e az azzal járó rizikót vállalni, amikor nem a hosszadalmas, rendes bírói eljárás — mely gyakran belefullasztja a lényeget a formákba —, hanem a statáriális eljárás súlyos eshetőségeit tartoznának viselni.

Ha tehát a statárium, az előre hirdetett s a szeptember 1-hez hasonló forradalmi megmozdulásokat 24—48 órával megelőzően és hivatkozással

---

[a] A mondat ez utóbbi részét Gömbös ceruzával a lap szélén mgjelölte.

[b] A mondatot eddig Gömbös ceruzával a lap szélén megjelölte.

a szeptember 1-i eseményekre hirdettetnék ki, az annak megfélemlítő hatásában rejlő erő bizonyosan megfontolásra késztetné a felbújtókat és izgatókat is, s ezzel elejét lehetne venni azoknak — az állam belső és külső érdekeit, közrendet, a közbiztonságot és köznyugalmat egyaránt közvetlenül fenyegető — veszedelmeknek, amelyeknek elhárítása másképen esetleg sokkal drasztikusabb eszközök használatával, s ezzel, végeredményben, több magyar vérnek pazarlásával volna csak lehetséges.

I. D. 2. — Gépelt, eredeti tisztázat, aláírás nélkül.

Az előterjesztés szövege után Gömbös Gyula, mint a koronatanács jegyzője, ceruzával a következő feljegyzést írta az előterjesztésre:

„Tekintettel a fenti jogszabályokra, a statárium kihirdetésének jogát átruházni az államfőre nem látszik szükségesnek, mert a jelenlegi kormány a főméltóságú úr kívánságára azt azonnal megteheti, és így a statáriummal járó politikai ódium is a kormányt terheli.

Az átruházás ma hosszas és nemkívánatos vitát eredményezne.

Ha olyan kormány jönne, mely nem vállalná azonnal a magas kívánság teljesítését, azt azonnal fel lehet váltatni.

Ha az államfő látja, hogy egy jónak hitt kormány ingadozik a statáriumról szóló rendelkezést aláírni, de dátumot ki nem töltve esetleg a főméltóságú úrnál deponálhatja, ki azt akkor adja ki, amikor jónak látja. De inkább maradnék a 3. bekezdésben említett eljárásnál."

---

[1] A z 1912. évi LXIII. tc. tárgyalja a háború esetére szóló kivételes intézkedéseket. *[MTT. 1912. 691—710. old.]* A rögtönbíráskodással a törvény 12. és 31. §-a foglalkozik. Hasonló tárgyú törvények az első világháború időszakában: 1914: L., 1915. XIII., 1916: IV., 1917: VII. tc.-kek.

[2] Az 1920. évi XXXVIII. tc. a rögtönbíráskodás alá vonható bűncselekmények körének kiterjesztéséről intézkedik. *[MTT. 1920. 302., 303. old.]*

[3] Az 1921. évi III. tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szól. *[MTT. 1921. 8—11. old.]* Lásd még e kötet 6. sz. iratának 6. sz. jegyzetét.

[4] Nem pontos idézet az 1912: LXIII. tc. 435. §-ából. *[MTT. 1912. 435. old.]*

[5] Az 1912: LXIII. tc. 12. § 4. bekezdése *[MTT. 1912. 702. old.]* még csak ezekre a bűntettekre és cselekményekre terjesztette ki a rögtönbíráskodást.

[6] Az 1920: XXXVIII. tc. 1. §-a *[MTT. 1920. 302—303. old.]* már ezekre a bűntettekre is kiterjesztette a statáriumot.

[7] Az 1921: III. tc. 13. §-a *[MTT. 1921. 11. old.]* terjesztette ki a rögtönbíráskodást ezekre a cselekményekre is.

[8] Az 1920. évi VI. tc. a háború esetére szóló kivételes hatalom idejének meghosszabbításáról intézkedik — a kivételes hatalom idejét a békeszerződés megerősítéséről (ratifikálásáról) számított egy évre hosszabbítja meg. *[MTT. 1920. 26—27. old.]*

Az 1922. évi XVII. tc. az 1922/23. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és a fedezendő állami kiadásokról szól. *[MTT. 1933. 121—138. old.]* E törvény 6. §-ának 1. bekezdése így hangzik: „Felhatalmaztatik a kormány, hogy a kivételes hatalom alapján kibocsátott azon rendelkezéseket, amelyek még hatályon kívül nem helyeztettek, a közszabadságnak, valamint a gazdasági élet teljes szabadságának visszaállítására irányuló átmenet időtartama alatt ideiglenesen hatályban tarthassa és a szükséghez képest módosíthassa vagy kiegészíthesse..." *[Ugyanott, 123. old.]* Az ennek alapján kibocsátott rendeletek felsorolását tartalmazza: *MTT. 1922. 123—124. old.*

A törvény idézett 6. §-ának 5. bekezdése pontosan így szól: „Ahol a büntető jogszabályokban a háború idejéről van szó, ez alatt azt az időt is érteni kell, amíg a jelen § alapján ideiglenesen fenntartott rendelkezések hatályban maradnak. Ahol pedig a hadviselés érdekéről van szó, ezzel az ország belső rendjének és közbiztonságának, valamint külső politikájának érdekei egy tekintet alá esnek." *[Ugyanott, 124. old]* Az ugyancsak említett 1920. évi VI. tc. 1. §-a *[MTT. 1920. 26—27. old.]* csupán fogalmazásában tér el ettől a szövegtől.

[9] Az 1914. évi 5488/Me. számú rendelet a gyorsított bűnvádi eljárás szabályainak életbeléptetéséről szól. *[MRT. 1914. 1434—1437. old.]*

[10] Az igazságügyminiszter 1915. évi 9550. I. Me. számú rendelete a gyorsított bűnvádi eljárás módosított és kiegészített szabályainak megállapításáról szól. *[MRT. 1915. 956—971. old.]*

3. SZ. MELLÉKLET

ELŐTERJESZTÉS A KORONATANÁCS 3. SZÁMÚ NAPIRENDI PONTJÁHOZ

AZ ORSZÁGGYŰLÉS TAGJAINAK MENTELMI JOGÁVAL ŰZÖTT VISSZAÉLÉSEK MEGGÁTLÁSÁT CÉLZÓ INTÉZKEDÉSEK

Az országgyűlés tagjainak mentelmi joga (immunitás) gyakorlaton alapul, mely a képviselőháznak 1867. évi november 18-án tett kijelentése alapján abban áll, hogy az országgyűlés tagját azért, amit *ebben* a minőségében a Házban vagy a Házon (képviselőház, főrendi, illetve felsőház) kívül mond vagy tesz, csak maga az országgyűlés, mégpedig annak az a Háza vonhatja felelősségre, melyhez tartozik (az ún. „törvényhozói felelőtlenség"), azért pedig, amit nem mint ilyen s nem törvényhozói hivatásának gyakorlása közben mond vagy tesz: csak az illető Ház engedélyével vonható „közkereset" alá, és a tettenérés esetét kivéve, csak a Ház előleges engedélyével „zárható le"[1] (ez az ún. törvényhozói sérthetetlenség).

Az idők folyamán a mentelmi jog mindinkább tágíttatott, úgy az egyes törvényekben, mint miniszteri rendeletekben s bíróságaink joggyakorlatában, bár a való élet ennek a gyakorlatnak éppen az ellenkezőjét indokolná, mert 1867 óta úgy az ország közállapotaiban, mint az országgyűlés összeállításában is lényeges változások következtek be. A mentelmi jog tartalmának bővítése közben a gyakorlat hovatovább oda fejlődött, hogy a hatóságok az országgyűlés tagjaival szemben még tettenérés esetén sem jártak el. A mentelmi jog teljesen elavult meghatározása ugyanis politikailag kihasználható bő magyarázatokat enged, és a hatóságok a lehetőséghez képest tartózkodnak is attól, hogy mentelmi jogi sérelmek felhasználására okot szolgáltassanak, viszont ezzel a képviselők a köz rovására vissza is élnek. Emlékezetes még az az eset, mikor a képviselőház nyílt ülésén Kovács országgyűlési képviselő rálőtt néhai gróf

Tisza Istvánra[2], a hatóságoknak valóban kapóra jött, hogy Kovács önmagában is súlyos sérülést okozott, mellyel szanatóriumba kellett elszállítani. S a bíróság nem rendelte el Kovács előzetes letartóztatását addig, míg a Ház mentelmi jogát fel nem függesztette, mert bár a tettenérés esete vitán felüli volt, a képviselőház fentebb ismertetett kinyilatkoztatása erős jogi vitákat provokált tekintettel arra, hogy Kovács, amint beállították, mint országgyűlési képviselő, tehát ebben a minőségében cselekedett magában a képviselőházban[a], mégpedig törvényhozói hivatásának gyakorlása „közben". Emlékezetesek még azok az esetek is, amikor a képviselőházi ellenzék tagjai bíróilag lefoglalni rendelt politikai lapokat, a törvényes jogszabályok tiltó rendelkezése ellenére, köztereken (Országház tér, Szabadság tér) személyesen osztogatták szét, s a rendőri közbelépés a legélesebb jogi vitákat vonta maga után . . . stb.

Szokássá vált a legújabb időkben, hogy országgyűlési képviselők a mentelmi jog védelme alatt szerveztek utcai mozgalmakat, s ily, a hatósági tilalom dacára tartott utcai felvonulásokon „ellenőrző" szerepet vállalva, azokon a legnagyobb nyilvánosság mellett vettek részt, és a hatósági tilalom betartása ellen izgattak, miáltal véres utcai rendzavarások előidézőivé váltak.[b]

A mentelmi jog túlzott respektálásának ezek a szembeötlő esetei csak ismétlődni fognak, míg a mentelmi jog tartalma *törvényben* megfelelően meghatározva nem lesz, mert a régi elavult kifejezések (közkereset alá vonás, „lezárás") a hatóságokat nagy óvatosságra késztetik, s a mentelmi jog előbb-utóbb a közrend és közbiztonság fenntartásának egyik akadályává növi ki magát. A gyakorlat a „tettenérést" kizárólag a súlyos beszámítás alá eső bűntettekre értelmezi, amelyekre a büntető törvények hosszabb szabadságvesztést rendelnek, mert az utólagos megtorlások szempontjából enyhébb esetek a mentelmi jog tartalmának mai értelmezése mellett köztapasztalat szerint inkább politikai súrlódásokra vezetnének, semmint hogy alkalmasaknak találtatnának arra, hogy az országgyűlés tagjai ily enyhébb beszámítás alá eső cselekménye miatt személyes szabadságában — ha átmenetileg is — korlátoztassék.

A mentelmi jognak az utóbbi időkben észlelt fattyúhajtásait csak oly *törvénnyel* lehetne kiirtani, mely az alkotmány biztosítékát is képező parlamenti szólásszabadság elvének fenntartása mellett kizárná annak a lehetőségét, hogy a mentelmi joggal visszaélni lehessen. Áll ez különösen azokra az esetekre, amikor „tettenérés" forog fenn.

Ezért egy egyszakaszos törvényben ki kellene mondani azt, hogy:

„Az országgyűlés tagja ellen azért, amit nem e minőségében s nem törvényhozói hivatásában eljárva mond vagy tesz, a tettenkapás esetét kivéve (Bp. 142. §), rendszerint csak annak a Háznak az engedélyével

---

[a] Az utóbbi három mellékmondatot Gömbös ceruzával megjelölte a lap szélén.

[b] A mondat második felét Gömbös ceruzával megjelölte a lap szélén.

lehet bűntett, vétség vagy kihágás miatt az eljárást lefolytatni, melynek a tagja.[c]

Ha azonban az országgyűlés tagja az 1878. évi V. tc. második részének I—IV., valamint VI. fejezetében[3] vagy az állami és társadalmi rend fokozottabb védelméről szóló 1921. évi III. tc.-ben[4] meghatározott bűncselekmények valamelyikét követte el, vagy ha bűntett vagy közbotrányt okozott vétség elkövetésén tettenéretett, az eljárás ellene a Ház előzetes engedélye nélkül is megindítható, s a mindenkor érvényben álló jogszabályokban meghatározott halaszthatatlan intézkedéseket vele szemben is alkalmazni kell.

Ily esetben az igazságügyminiszter, illetve belügyminiszter az illető Háznak a tett halaszthatatlan intézkedésről jelentést tesz. Egyebekben a törvényes jogszabályoknak a mentelmi jog felfüggesztésére vonatkozó rendelkezései továbbra is érvényben maradnak."

I. D. 2. — Gépelt, eredeti tisztázat, aláírás nélkül.

---

[1] A bekezdésben található idézett szövegrész az 1965. december 10-re hirdetett országgyűlés képviselőházának jegyzőkönyve és irományai 3. kötetének 21—22. oldalán olvasható mint a Böszörményi László sajtóvétsége ügyében kiküldött 10-es bizottság véleményes jelentése. *[Az 1865. dec. 10-re hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. Napló. V. köt. 218—232. old.]* A határozatot — ebben a formájában — azért hozták, hogy Böszörményi László függetlenségi párti képviselőt bíróság elé állíttathassák. Böszörményit azzal vádolták, hogy mint a „Magyar Újság" című lap felelős szerkesztője helyet adott lapja 1867. augusztus 28-i számában Kossuth Lajos levelének. A levélnek a bíróság által inkriminált mondata így hangzott: „Igaz — és nem újságot mondok, mert hirdettem azt ezernyi ezrek hallatára, két világrészben, életen át — igaz, én az osztrák Ház uralmát hazám függetlenségével és önállásával inkompatibilisnek hiszem." *[Ugyanott, Képviselőház, Irományok, 3. köt. 146. sz. irat. 18. old.]* Böszörményi bíróság elé állításával akarták megakadályozni, hogy Kossuth Lajos Magyarországon fórumot kaphasson, ahol szót emelhet Magyarország függetlensége érdekében. Az ez ügyben hozott, a képviselői sérthetetlenség demokratikus elvét szűkítő határozat az a jogforrás, amelyre a koronatanácsi előterjesztés szerzői hivatkoznak.

[2] Az eset 1912. június 7-én történt, az ellenzéki képviselőknek a Ház üléstermében karhatalommal eszközölt eltávolítása során.

[3] Az 1878. évi V. tc.: a magyar büntetőtörvénykönyv a bűntettekről és vétségekről. *[MTT. 1878. 101—173. old.]* Első rész: Általános határozatok. Második rész: A bűntettek és vétségek nemeiről és azok büntetéseiről. Ennek a résznek az első négy fejezete „a felségsértés, a király és a királyi ház tagjainak bántalmazása és a király megsértése, a hűtlenség, a lázadás" bűntetteivel, a VI. fejezete „az alkotmány, a törvény, a hatóságok vagy a hatósági közegek elleni izgatás" bűntetteivel foglalkozik.

[4] Lásd e kötet 6. sz. iratának 6. sz. jegyzetét.

---

[c] Ezt az utóbbi teljes bekezdést Gömbös megjelölte a lap szélén, s ceruzával mellé írta, hogy „enyhe".

ELŐTERJESZTÉS A KORONATANÁCS 4. SZÁMÚ NAPIRENDI PONTJÁHOZ

A KERESKEDELMI TÁRSASÁGOK VISSZAÉLÉSEINEK, VALAMINT A TŐZSDEI ÁLHÍRTERJESZTÉSEKNEK MEGAKADÁLYOZÁSA ÉS MEGTORLÁSUK

A fővárosi sajtó hasábjain is napvilágot látott Olaszország kormányelnökének az a rendelete,[a] melynek kibocsátását a részvénytársasági visszaélések, hamis mérlegek, tőzsdei álhírterjesztések tették szükségessé. Ez a rendelet 10 évig terjedhető fegyházzal bünteti a részvénytársaságok alapítóit, igazgatósági és felügyelő bizottsági tagjait, valamint azokat a felszámolókat, akik a részvényeseket megkárosítják. A sajtóközlemény szerint 3—10 évig terjedhető szabadságvesztés és 100 000 líráig terjedhető pénzbüntetéssel sújtja azokat, akik nyilvános közleményekben, mérlegekben és üzleti jelentésekben hamis adatokat adnak közre, akik csalárd módon részben vagy egészben elhallgatnak olyan tényeket, melyek a részvénytársaság helyzetére vonatkoznak. Súlyos büntetés vár azokra, akik hamis mérleg alapján maguknak vagy másoknak osztalékot fizetnek, akik részvényeket névértéken alul bocsátanak ki, saját részvényeikre előleget folyósítanak, jogtalan tőkeredukciókat és fúziókat visznek keresztül. Büntető szankció alá esik, ha a közgyűlést idejében nem hívják egybe, és 5 évi börtönnel büntetik azt, aki hamis hírekkel részvényei tőzsdei árfolyamának emelkedését okozza. További rendelkezés szerint olyan igazgató vagy igazgatósági tag, aki a saját vállalatánál hitelt vesz igénybe, 3 évig terjedhető börtönnel büntethető.

Hasonló szigorú rendszabályok alkalmazására nálunk is szükség lenne.[b]

A lelkek egyensúlyozottságának megzavarása szempontjából ugyanis ezekben a visszaélésekben éppoly bomlasztó hatás rejlik, mint akár az alattomban folytatott kommunista és egyéb nyílt izgatásokban és felforgató törekvésekben.

Részvényjogunk, 55 éves kereskedelmi törvényünk[1] rendelkezései elavultak, 1—2 egészen enyhe pénzbüntetéseket megállapító ún. „kereskedelmi vétségen" kívül alig vannak büntető rendelkezéseink. Bizonyos

---

[a] A „rendelete" szót Gömbös Gyula mint a koronatanács jegyzője aláhúzta, s a következő, ceruzával írt széljegyzetet fűzte hozzá: „Tisztázandó volna, hogy tényleg rendeletről vagy törvényről van Olaszországban szó. A rendelettel való kormányzásnak mindenesetre előnye a gyors — parlament nélküli — intézkedés, ezért a kormánynak minden vonatkozásban lehetőséget kellene biztosítani törvényes úton, hogy rendeletekkel, melyek büntető szankciókat is tartalmaznak, tudjon adott esetben fellépni. (A törvényhozás utólagos jóváhagyása mellett.)"

[b] Gömbös ceruzával megjelölte a bekezdést, s a lap szélére írta, hogy „Igen".

cselekmények (vagyon elrejtése, kereskedelmi könyvek hamis vezetése, gondatlan üzletvezetés, hamis mérleg készítése stb.) nálunk csak akkor kerülnek súlyosabb elbírálás alá, ha azok a hűtlen kezelés tényálladékába olvadnak bele, vagy ha már „anyagi csődöt" eredményeztek s a csalárd, illetve vétkes bukás ismérveit merítik ki.

Köztudomású, hogy míg a részvénytársaságok közül a pénzintézetek a készpénzt úgyszólván uzsorakamatra helyezik ki, az ipari vállalatok pedig iparcikkeiket drága áron hozzák forgalomba, hogy amíg a részvénytársaságok, szövetkezetek elnökei, vezérigazgatói, igazgatósági tagjai magas összegű tantiéme-eket, részjutalékokat stb. élveznek, addig az a részvényes, aki a kereskedelmi társaságokba a tőkét adja bele, részvénye, illetve üzletrésze után úgyszólván a semmivel egyenlő osztalékot kap, legtöbb esetben a megfelelő ellenőrzés nélküli, a hamis könyvelés és hamis mérleg beállítása melletti üzletvezetés eredményeként.

Oly törvényre van tehát szükség, amely mindezeket a visszaéléseket kiirtani alkalmas.[c]

A korlátolt felelősségű társaságokról szóló 1930. évi V. tc. ugyan gondoskodott arról, hogy az említett visszaélések büntetés alá kerüljenek, a büntetés mértéke azonban itt oly enyhe — a maximális büntetés 3 havi fogház —, hogy az aligha lesz képes az e téren tapasztalt visszaélések gyökeres kiirtására.[2]

Továbbmenő szigorú rendszabályokra van szükség, amelyeket vagy a Magyar Magánjogi Törvény javaslatába felvett reformok közé kellene beiktatni, vagy külön törvényben kellene a részvénytársaságok és szövetkezetek megfelelő ellenőrzéséről és az elkövethető visszaélések megtorlásáról gondoskodni.

I. D. 2. — Gépelt, eredeti tisztázat, aláírás nélkül.

---

[1] Az 1875. évi XXXVII. tc.-ről van szó. *[MTT. 1875. 120—207. old.]*

[2] Az 1930. évi V. tc. *[MTT. 1930. 118—172. old.]* VII. fejezete tartalmazza a szóban forgó büntető rendelkezéseket.

---

[c] Gömbös ceruzával megjelölte a bekezdést, s a lap szélére írta, hogy „Igen".

ELŐTERJESZTÉS A KORONATANÁCS 5. SZÁMÚ NAPIRENDI PONTJÁHOZ

A ZAVARGÁSOK SORÁN ELKÖVETETT ERŐSZAKOSKODÁSOKBÓL EREDT KÁROK MEGTÉRÍTÉSE, ÉS AZ ILY KÁRTÉRÍTÉSI IGÉNYEKNEK HARMADIK SZEMÉLYEKKEL SZEMBEN VALÓ MEGÁLLAPÍTÁSA

Mai magánjogunk szerint az, aki jogellenes cselekményével, magatartásával vagy mulasztásával másnak vagyonában vagy nem vagyoni jogaiban (pl. testi épség stb.) kárt okozott, kártérítésre köteles.

Ezt a kártérítési kötelezettséget a bírói gyakorlat rendszerint csak azokkal szemben állapítja meg, akik a kárt *közvetlenül* okozták. Harmadik személyek kártérítési kötelezettsége csak akkor nem vitás, ha a kártérítési kötelezettségnek alapja *törvény* vagy valamely jogügylet. Amennyiben pedig oly törvény, mely az utcai felvonulásokkal stb.-vel kapcsolatos kártételek miatt harmadik személyekkel szemben kártérítési kötelezettséget megállapítana, nincsen, az ily kárkövetelési igény a bíróság előtt kellő eredménnyel aligha lenne érvényesíthető.

Erre való tekintettel szükség volna a „Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének" törvényjavaslatába a kártérítésre vonatkozó rendelkezések közé oly értelmű rendelkezés bevétele, mely szerint

„oly esetben, amikor hatóságilag betiltott nyilvános gyülekezés, tüntető menet vagy egyéb hatósági engedély nélküli nyilvános felvonulás során akár az abban részt vevők, akár a hozzájuk csatlakozott egyének bármelyike valakinek vagyonában vagy testi épségében kárt okoz, a kárt közvetlenül okozottal együtt, vagy külön is, kártérítési kötelezettséggel tartoznak mindazok, akik a nyilvános utcai mozgalmat szervezték, rendezték, illetve vezették, vagy az abban való részvételre mást szóval vagy sajtó útján[a] buzdítottak.

Amennyiben pedig megállapítható, hogy az utóbbi cselekmények valamely jogi személy vagy társaság határozatain vagy utasításán alapulnak, a kártértési kötelezettség a jogi személlyel vagy társasággal szemben is érvényesíthető."[b]

I. D. 2. — Gépelt, eredeti tisztázat, aláírás nélkül.

[a] A „sajtó útján" szavakat Gömbös Gyula mint a koronatanács jegyzője aláhúzta, és a következő, ceruzával írt lapalji megjegyzést fűzte hozzá: „Ha nem állapítható meg a »ki?« — akkor a kiadó."

[b] Ehhez az utolsó bekezdéshez Gömbös Gyula a következő, ceruzával ír széljegyzetet fűzte: „politikai párt, jogi személy vagy társaság?"

ELŐTERJESZTÉS A KORONATANÁCS 6. SZÁMÚ NAPIRENDI PONTJÁHOZ

IDŐSZAKI LAPOK BETILTÁSA ÉS EZZEL KAPCSOLATOSAN AZ IDŐSZAKI LAPOK FOGALMI KÖRÉNEK KITERJESZTÉSE

Az időszaki lapok megjelenésének és terjesztésének eltiltása a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912. évi LXIII. tc. 11. §-ának 4. bekezdésén[1] alapszik, amely felhatalmazást ad a minisztériumnak arra, hogy egyes belföldi *időszaki lapokat*, amennyiben *közleményeik* a hadviselés érdekeit veszélyeztetik, betilthasson.

Az 5484/1914. Me. számú kormányrendelet[2] a tilalom kibocsátására a belügyminisztert jogosítja fel.

Az 1920. évi VI. tc. 1. §-a 2. bekezdése értelmében a hadviselés érdekeivel egy tekintet alá esik az ország belső rendje és közbiztonsága, valamint külső politikája.[3]

A lap betiltási jog csak az *időszaki* (havonként legalább egyszer megjelenő) lapokra vonatkozik. Bár folytatólagosan, visszatérő időben, de évi 12-nél kevesebbszer megjelenő lap vagy folyóirat e rendelkezés alapján be nem tiltható.[4]

Az 1922. évben benyújtott ún. rendtörvény-javaslat, valamint az 1924. évben benyújtott javaslat „a közrend fokozottabb biztosításáról" az időszaki lapok fogalmi körének kiterjesztését célzó intézkedéseket tartalmazott, s egyben oly intézkedéseket, melyekkel az oly időszaki lapoknak a megjelenése is lehetetlenné tétetnék, amelyek a lelkek mérgezését rendszeresen és céltudatosan űzik, és amelyek ezzel az állam érdekeit, a közrendet vagy a közerkölcsiséget sértik vagy veszélyeztetik.

Tárgyalásra egyik törvényjavaslat sem került, bár azok hivatva lettek volna a lapbetiltás ma már elavult rendszerét megfelelő újabb alapokra fektetni. (Ma csak az ország belső rendje és közbiztonsága, valamint külső politikai érdekeinek megóvása szempontjából lehet időszaki lapot betiltani, míg pl. egy vidéki lapot, ha csupán helyi vonatkozású közleményekkel kisebb közben sérti a közrendet, nem lehet betiltani.)

Meg kell itt jegyezni, hogy a sajtóról szóló 1914:XIV. tc[5] egyes rendelkezéseinek ideiglenes módosításáról és kiegészítéséről, valamint a büntető törvények kiegészítéséről és egyes rendelkezéseiknek módosításáról s a büntető igazságszolgáltatás további egyszerűsítéséről alkotott törvényjavaslat, melyet az igazságügyi kormány 1921. évben, majd 1924. évben nyújtott be, az időszaki lapok betiltásának jogát a kir. büntetőbíróság hatáskörébe kívánta utalni, korlátozva az utóbbiban azok betiltásának körét azzal, hogy ily intézkedést a bíróság csupán a kir. ügyészség indítványára tehessen.

E javaslatok nemzetgyűlési tárgyalására azonban sor nem került.

Az időszaki lapok betiltásának mai rendszerét a javasolt kiegészítésekkel továbbra is fenn kell tartani, mert csak így lehet az oly törekvéseknek, melyek a tömegek céltudatos nyugtalanítására, nyílt vagy burkolt lázítására s ezzel a közrend felforgatására vezethetnek, idejében elejét venni.

Tekintettel azonban arra, hogy a sajtóról szóló 1914:XIV. tc. 3. §-a csak azt a sajtóterméket tekinti időszaki lapnak, mely legalább egyhónapos időközökben jelenik meg[6], az egy hónapot meghaladó időközökben, de folytatólagosan megjelenőt pedig nem, szükségesnek mutatkozik az időszaki lap fogalmi körének egy egyszakaszos törvényben való kiterjesztése, mert csak így volnának megakadályozhatók azok a gyakoriakká vált visszaélések, amelyek egyes sajtótermékeknek az időszaki lapokra megállapított jogszabályok alól való célzatos kivonása által követtetnek el.

Ebben az egyszakaszos törvényben ki kellene mondani azt, hogy „Az időszaki lapokra megállapított jogszabályokat megfelelően alkalmazni kell azokra a hírlapokra, folyóiratokra s egyéb sajtótermékekre is, amelyek az egy hónapot meghaladó időközökben, de folytatólagosan jelennek meg, valamint azt is, hogy az 1920. évi VI. tc. 1. §-ának 2. bekezdésével védett érdekek alatt[7] az állam érdekeit, a közrendet, és közerkölcsiséget egyaránt kell érteni."[8]

I. D. 2. — Gépelt, eredeti tisztázat, aláírás nélkül.

Az előterjesztés szövege után Gömbös Gyulának, a koronatanács jegyzőjének ceruzával írt, következő feljegyzése olvasható: „Az egész kérdést a sajtótörvénnyel lehetne egységesen szabályozni. Tehát fenti javaslatokat, nézetem szerint, a *sürgősen* letárgyalandó sajtótörvénybe lehetne iktatni."

---

[1] Az 1912: LXIII. tc. 11. § 4. bekezdése a következőképpen hangzik: „A minisztérium intézkedhetik, hogy egyes belföldi időszaki lapoknak, amennyiben közleményeik a hadviselés érdekeit veszélyeztetik, megjelenése és terjesztése eltiltassék." *[MTT. 1912. 700. old.]*

[2] Az 1914. évi 5484. Me. számú rendelet intézkedik az egyes belföldi lapok megjelenésének s terjesztésének eltiltásáról. *[MRT. 1914. 2. köt. 1431. old.]*

[3] Lásd e kötet 16. sz. irat 2. sz. mellékletének 8. sz. jegyzetét.

[4] A kivételes, háborús időkre hozott tövényeken és rendeleteken nyugvó Horthy-rendszerbeli sajtódiktatúra e „hiányosságát" tudta csak kihasználni a demokratikus és forradalmi sajtó. Ezek a folyóiratok rendszerint évente tízszer jelentek meg. E haladó sajtó elnémítására is találtak azonban módot, egyszerűen úgy, hogy vád alá helyezték és letartóztatták az ilyen folyóiratok szerkesztőit és cikkíróit. *[Lásd még a jelen irat 6. sz. jegyzetét.]*

[5] Lásd MTT. 1914. 60—107. old.

[6] Az 1914: XIV. tc. 3. §-nak bekezdése szerint: „Időszaki lap az egy hónapot meg nem haladó időközben megjelenő minden hírlap vagy folyóirat." *[MTT. 1914. 65. old.]*

[7] Lásd e kötet 16. sz. irat 2. sz. mellékletének 8. sz. jegyzetét.

[8] A sajtószabadság korlátozására vonatkozóan lásd e kötet 10. számú iratát.

17

1931 augusztus

BETHLEN ISTVÁN GRÓF MINISZTERELNÖK FELJEGYZÉSE HORTHY MIKLÓSHOZ A KORMÁNYVÁLSÁG MEGOLDÁSA ÜGYÉBEN

A magyarországi pénzügyi válság kitörése után a fennálló birtokviszonyok és külterjes termelés mellett a nagybirtokon csak jelentősebb külföldi kölcsön segíthetett. Különösen kiéleződött a helyzet az újabb eladhatatlan gabonamennyiséget és újabb ráfizetést eredményező aratás után. Az 1931. július 21-én összeült új országgyűlésben a jobb- és baloldal részéről egyaránt leghevesebb támadások érték a kormányt. Ebben a helyzetben, a legkülönbözőbb országokkal folytatott eredménytelen tárgyalások után, végre Franciaországtól sikerült a szükséges kölcsönt megszerezni. Ennek a segítségnek azonban politikai feltételei voltak. Nevezetesen, elvárta Franciaország az anschluss-politika ellen irányuló diplomáciai tevékenység támogatását, a magyar irredenta mozgalom megfékezését, végül a németbarát, legagresszívebb körök (Gömbös) háttérbe szorítását. Ez utóbbi kívánság teljesítése elől Horthy elzárkózott. Lehet, hogy ebben szerepet játszott a Habsburg-restauráció feléledésétől s ennek állítólagos francia támogatásától való félelme.

Minthogy Bethlen a francia feltételek teljesítésére ígéretet tett, Horthy ellentétes állásfoglalása, valamint a június 14-én elrendelt bankzárlat folytán kialakult helyzet kiváltotta lemondását. Ez azonban csak a lemondás közvetlen oka volt. Távozásának tényleges okáról Bethlen a következőket mondta egyik bizalmasának: „El kell mennem, mert egy olyan gyűlölethullám vesz körül engem, és rajtam keresztül az egész rezsimet, hogy ha tovább maradok, és elvégzem azt az igen népszerűtlen feladatot, amely most a kormányra vár, rövid időn belül elsöpört volna nemcsak engem, akiért utóvégre nem lenne kár vagy ami nem állítaná meg, hanem az egész rendszert." *[OL Kozma-iratok. 14. csomó. Napló. 1931. 8. old.]*

JAVASLAT A POLITIKAI HELYZET MEGOLDÁSÁRA

1. A súlyos mezőgazdasági és általános gazdasági válság folytán megbillent *költségvetési egyensúly* lehető gyors helyreállítása, valamint a részben ugyanezen okok, részben a világválsággal különben is járó, de a nemzetközi politikai ellentétek által még lényegesen fokozott általános bizalmatlanság révén *veszélyeztetett pengő valutának* minden körülmények között való védelme, amely kettős feladat végrehajtását rendkívül megnehezíti a folyó évi rosz *[sic]* termésünk — elkerülhetetlenné teszik azt, hogy minden más szempont a kormányzatban addig, amíg a fenti kettős cél elérve nincsen, a pénzügyi és valutáris szempontoknak alárendeltessék, és egy *pénzügyi diktatúra* létesíttessék.[1]

2. Az, akire ennek a feladatnak a megoldása bízatik, *nem lehet csak pénzügyminiszter*, hanem egyúttal miniszterelnök is kell hogy legyen, mert különben nincsen a kezében az egész kabinet, és nem rendelkezne

oly messzemenőleg az összes reszortminiszterekkel, mint ahogyan erre szükség van.

3. *A pénzügyi diktátor legyen olyan személy,*

a) akinek pénzügyi és gazdasági *szakértelmében,* emellett kíméletlen *energiájában* mindenki megbízik, és

b) aki *ezenfelül nem vett részt a mostani rezsimben,* amelyet avval fognak fokozott mértékben vádolni, hogy helytelen pénzügyi és gazdasági politikája idézte elő a jelenlegi helyzetet.:

c) legyen olyan ember, *aki, pártok felett állván,* nincsen semmiféle politikai párt irányában lekötve, nincsen tehát politikai pártok által feszélyezve vagy befolyásolva se.[2]

4. A pénzügyi diktátor elnöklete alatt *kinevezendő kabinet*

a) álljon tehát a pártok felett, és eminenter ne politikusokból állíttassék össze, hanem *szakférfiakból.*

b) Ne is vállalkozzék semmiféle politikai kérdés megoldására, hanem kizárólag a pénzügyi és valutáris helyzet rendbehozatalának kettős feladatára. Jelentse ki megalakulása után, hogy csakis erre a feladatra vállalkozik, mert a kormányt most támogató pártok, különösen a Keresztény Gazdasági Párt, de az Egységes Párt egy része is, nehézségeket fognak különben csinálni. Ez esetleg a pártegység megbontására is vezethetne, amit elkerülni elsőrendű országos érdek.

5. *a) A külügyi tárca élén* Károlyi Gyula feltétlenül megtartandó, hogy kifelé evvel külpolitikánk változatlan kontinuitása dokumentáltassék, és erről Olaszország külön is biztosítandó lenne.[3]

b) A honvédelmi tárca keretében a Gömbössel megbeszélteknél tovább menő lényeges leépítés ne engedélyeztessék, mert ez a hadsereg tervezett egész organizációját megbontaná, ami sohase volna többet helyrehozható.

Minden további rendelés a tárca részéről amúgy is meg lett szüntetve.

I. B. 1. — Saját kezűleg, tintával írt fogalmazvány, aláírás nélkül.

A Károlyi Gyula gróf elnökletével augusztus 24-én megalakult kormány lényegében követte a fenti javaslatban foglalt „politikai végrendeletet". Az Egységes Párt értekezletén hangsúlyozta az új miniszterelnök, hogy a kormány csak a gazdasági nehézségek megoldására vállalkozott. Szükségesnek tartotta cáfolni azt a hírt, hogy a kölcsönt politikai feltételekhez kötve kapta volna az ország, de hangsúlyozta, hogy a kormány meg kívánja javítani a Franciaországhoz fűződő kapcsolatokat. A területi revízió problémáját is érintette Károlyi gróf: „Egyes szomszédainkkal szemben a politikai ellentétek még fennállanak, de minthogy senki sem gondol arra, hogy ezeket másképp, mint békés eszközökkel és kölcsönös megértéssel küszöbölje ki, remélni lehet, hogy a jószomszédi viszonyt jelenleg még gátló momentumok is idővel eltávolíthatók lesznek."

Ez a program azonban, amennyiben megvalósult, csak a külszíne volt a magyar politikai életben ténylegesen végbemenő folyamatoknak. A francia

kormány kölcsönfelvételeinek részleges teljesítése mellett ugyanis bennmaradt a kormányban Gömbös Gyula, aki ebben az időben ismét egyre nagyobb szerepet kapott a magyar politikai életben.

---

[1] A Károlyi-kormány — kivételes gazdasági felhatalmazása keretében — rövidesen egész sor intézkedést hozott: augusztus 29-én rendeletet adott ki a tisztviselői fizetések csökkentéséről, szeptember elején felemelte a cukoradót, majd a forgalmi adót is; megtiltotta a miniszterelnök az állami személyautók használatát; felemelték a magánalkalmazottak kereseti adópótlékát; szeptember 7-én a kormány jegyzékkel fordult a Népszövetséghez, amelyben segítséget kért az ország pénzügyi újjáépítéséhez, ennek érdekében szakértői vizsgálatot kért; elrendelte a kormány a valutakövetelések beszolgáltatását; felemelte az illetékeket, majd szükségadó címén a jövedelemadó 100%-át vetette ki a jövedelmi adót fizetőkre stb. A Bethlen által javasolt pénzügyi diktatúra tehát, ha nem is valósult meg, a kormány jelentős lépéseket tett efelé.

[2] Ottlik György feljegyzése szerint Bethlen Teleszky János első világháborús pénzügyminiszterre vagy Károlyi Gyula volt szegedi ellenforradalmi miniszterelnökre gondolt. *[OL Kozma-iratok. 14. csomó. Napló. 1913. 9. old.]* Horthy, mint ismeretes, Károlyi Gyulát nevezte ki miniszterelnöknek, aki a pénzügyi tárcát is magának tartotta 1931 december közepéig, ekkor Korányi Frigyes lett a pénzügyminiszter.

[3] Az új külügyminiszter a francia kormánykörök bizalmát ugyancsak élvező Walko Lajos lett.

18

1931. november 20.

SZMRECSÁNYI LAJOS EGRI ÉRSEK LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ HOCK JÁNOSNAK, A MAGYAR NEMZETI TANÁCS VOLT ELNÖKÉNEK FELELŐSSÉGRE VONÁSA ÜGYÉBEN

Hock János katolikus pap, az 1918. évi polgári forradalom egyik vezetője, majd a Nemzeti Tanács elnöke, 1931. november 7-én, 13 évi emigráció után, 72 éves korában levelet írt Horthyhoz, melyben hazatérésének lehetővé tételét kérte. Az emigráció évei alatt ugyanis jelentős tevékenységet fejtett ki Hock az ellenforradalmi Magyarország ellen, s ezért, valamint a forradalomban játszott szerepéért távollétében Horthy bírósága börtönbüntetésre ítélte. Hock öreg korára való tekintettel, korábbi tevékenységét szinte teljesen megtagadva, kérte perének törlését, azért, hogy utolsó napjait hazájában tölthesse. Horthy a Hock Jánossal szemben egyházi szempontból is elfogult Szmrecsányi Lajos egri érsektől kért tanácsot az ügyben. Szmrecsányi válasza a következő volt:

Főméltóságú Uram!

A Hock János által pertörlés kegyelméért főméltóságodhoz benyújtott kérvényt, melyet eléggé fel nem becsülhető s engem kimondhatatlanul megtisztelő bizalmának kifejezésével velem kegyesen közölni méltóztatott, figyelemmel elolvasva, lehetetlen volt meg nem állapítanom,

hogy ez a kérvény is azokhoz a nagy ügyességű tényeihez sorakozik, melyekkel a szó és írás mesterének annyiszor sikerült a közhangulatot érdemleges szempontok elhomályosításával magának meghódítania.

Sokszor bevált ügyessége mégis cserbenhagyta akkor, amidőn az emlékezetben még el nem mosódott tényekkel szemben állítani merészli, hogy ártatlanul gyötrődött 13 évig idegenben: holott ez egyedül rajta múlt, mert ártatlanságának tudatával itthon maradhatott és az igazságszolgáltatás elé állhatott volna. Ártatlanságát hangoztatni azzal a közmeggyőződéssel szemben, mely őt és társait tartja az összeomlás tulajdonképpeni előidézőinek, oly megrögzött csökönyösségre vall, mit csak az múl felül, hogy a pertörlés kegyelméért folyamodva nem könyörületet, de igazságot vár főméltóságodtól.

Én ezeknél fogva nem tudom feltalálni a kegyelem előfeltételeit, melyek között kétségkívül első a beismerés és a múlt megtagadása. Ennek hiányát nem pótolhatja az a fogadkozása, hogy dolgozni óhajt a haza talpraállításán, amelynek értékét teljesen leszállítja azzal, hogy elmúlt életét is úgy állítja elő, mint amelyet legjobb tudomása és akarata szerint önzetlenül szentelt a haza szolgálatára.

Nem *mindennapi s egyházilag is kiképzett értelmi ereje mellett be* kellett látnia azt, hogy azokkal, kikkel szövetkezett, s kik között az alkotmányos rend és az egyház nyílt ellenségei vezérszerepet vittek, sem hazájának, sem egyházának ügyeit nem szolgálhatta; ha pedig ezekkel tudatosan együtthaladt a végromlásig, saját vallomása deríti fel azt, mit várhatni ezutáni magatartására vonatkozó ígéretétől, melyet a magába szállás minden jele nélkül, sőt érdemekre hivatkozással állít be kérvényébe.

Nem tartom feleslegesnek megemlíteni, hogy a legújabban megjelent magyar kat. lexikon, mely igen széles körökben terjedt el, Hock felől e szavakkal tájékoztatja a közönségét: „Magánéletében és politikában erősen balra sodródott . . ., a nemzeti visszahatás elől külföldre menekült és ott folytatott forradalmi és köztársasági propagandát." Ezzel a közfelfogásba ültetett jellemzéssel szemben is nehéz neki az itteni elhelyezkedésre módot nyújtani, ami bizonyára zavarba ejtené főpásztorát is, kinek pertörlés esetén valami módon gondoskodnia kellene róla.

Egyéni felfogásomat ezekben vagyok bátor tiszteletteljesen előterjeszteni. A magába szállás teljes hiánya miatt csak ezt az álláspontot tartom magamra nézve lehetségesnek.

Készséggel ragadva meg ezt az alkalmat is főméltóságod iránt állandóan táplált hódolatos benső ragaszkodásom és a főméltóságú asszony iránti tiszteletem nyilvánítására, mellyel vagyok főméltóságú uram lekötelezett szolgája

Szmrecsányi Lajos
egri érsek

I. D. 5. — Saját kezűleg, tintával írt tisztázat, Szmrecsányi Lajos aláírásával.
A levélpapír fejlécén az egri érsekség címere látható. Az irat mellett megtalálható Hock Jánosnak Horthyhoz írt levele.

Szmrecsányi javaslatának megfelelően Horthy nem töröltette Hock büntetését. Ennek ellenére Hock János 1933-ban visszatért Magyarországra, s rövidesen megkezdte börtönbüntetésének letöltését. 1935 nyarán kormányzói amnesztiával szabadlábra került. Hock János ekkor levélben köszönte meg Horthynak az amnesztiát, s bizonyára nem minden ok nélkül a következő mondattal zárta sorait: „Boldog vagyok, hogy szenvedő hazám földjén én is osztozhatom már magyar testvéreim nyomorúságában és szenvedésében." *[I. D. 4.]* Hock János röviddel ezután, 1936-ban meghalt.

19

1932. március 15.

SZENTGÁLI ANTALNAK, A MAGYAR TURÁNI SZÖVETSÉG HELYETTES NAGYVEZÉRÉNEK BEADVÁNYA HORTHY MIKLÓSHOZ A SZÖVETSÉG ÁLLAMI TÁMOGATÁSA ÜGYÉBEN

A Magyar Turáni Szövetség fő feladatának tekintette a Törökországgal, valamint Japánnal együtt megalakítandó „turáni" birodalom érdekében kifejtett imperialista propaganda szervezését. A „turáni birodalom", elképzeléseik szerint, magában foglalta volna a Szovjetunió területének túlnyomó részét. Ez nemcsak néhány fantaszta lázálma volt: a magyar ellenforradalmi rendszer vezetői már 1920 nyarán felvették a kapcsolatot — a Ludendorff-fal kötött megállapodásnak megfelelően — az orosz ellenforradalom akkori vezetőjével, Vrangel báróval *[OL Küm. res. pol. 1929—300.]*, segítették a Vörös Hadsereg által szétkergetett ellenforradalmárok Magyarországra került csoportjait, Bethlen István miniszterelnök megállapodásokat kötött Pavel Szkoropadszki volt ukrán hetmannal *[OL Küm. pol. 421. sz. csomó. Vegyes iratok. 2—35. fol.]* stb. Később a józanabb körök átlátták ugyan az ilyen tervek irrealitását, mégis tovább ápolták bizonyos keretek között ezeket a kapcsolatokat.

Főméltóságú Urunk!

Szaharov Konstantin orosz altábornagy bekapcsolódása a mi turáni mozgalmunkba igen nagy jelentőségű tény a jövő fejlődés és lehetőségek szempontjából, mert az oroszság lakta egész hatalmas területen létező rokon népfajoknak a turáni mozgalomba való bevonásával az eddig még hiányzott összekötő láncszemeket adja meg nekünk.

A Magyarországi Turáni Szövetség ebben a turáni mozgalomban látja elhagyatottságunkban az egyetlen és legerősebb remény forrását,

amely, ha nem is a közeljövőben, de hitünk szerint néhány generáció elmúltával meghozza a magyaroknak a szorító béklyóktól való szabadulást, és az oly maró lelki kínok közt várt feltámadást . . .[a]

Szaharov egyidejűleg két igen nagy horderejű lépés felé terelgeti nemcsak az emigrációban élő, de — amennyire lehet — az otthon maradt és titokban hazafiasnak megmaradt oroszokat is, és e két lépés 1. *Teljes és végleges elfordulás a pánszlávizmustól*, amely pusztulásba vitte az óriási orosz birodalmat. 2. a 80%-ig *turáni vérű oroszságnak a turáni eszmekörbe, ebbe a teljesen egészséges, természetes és átfogó erejű irányzatba való bekapcsolása.*

A Magyar Turáni Szövetség mindent el fog követni úgy a belföldön, mint a rokon népekkel való külső kapcsolatokban, hogy ezt az átfogó és egyesítő turáni eszmét terjessze és erősítse. Ezzel akarunk minden erőnkkel hozzájárulni ahhoz, hogy a magyarságnak olyannyira szükséges *önbizalmat* fenntartsuk és szüntelenül élesszük . . .[b]

A munka szervezése és az ügyhöz szükséges lelki erők felkeltése, a parázsnak lobogó lánggá való felszítása jó tempóban halad előre. Az anyagi kérdéseknek megoldása azonban még a legszerényebb keretekben is hiányzik még, és nagy feltartóztatásokat, késedelmeket okoz. Mert a turánizmus praktikus kiviteléhez feltétlenül szükség van és szükséges lesz a rokon népekkel való összeköttetések haladéktalan felvételére, ami nemcsak postai levelezést, brosúrák és könyvek kiadását és viszont beszerzését, a vonatkozó tudományos irodalom éber figyelemmel való kísérését, irodai, helyiségi, személyi költségeket, hanem mind gyakoriabbá válandó külföldi utazásokat és külföldiek (a la Szaharov) meghívását is szükségessé fogja tenni. Szövetségünk még teljesen anyagi eszközök nélkül áll, és nem lehet megoldásul elfogadni azt, hogy pl. Szaharov altábornagy, aki Szibériából nem „akvirált" semmit sem, és teljesen szegény, nem bírván kifizetni hotelszámláját, ezt két szövetségi tag a saját zsebéből fedezte, miután Szaharov részére csak nagy nehezen tudtunk három forrásból (az Ors[zágos] Tiszti Kaszinótól, a Honv[édelmi] Miniszt[térium]tól és egy magát megnevezni nem engedő hivatalos helytől) 100—100, összesen 300 pengőt összekaparni, annak viszonzásául, hogy Szaharov 1. az egész orosz turáni mozgalmat a külföldön intézi, 2. Berlinből eljött Budapestre, és vissza is kell mennie, 3. négy helyen, ezek között három vidéki városban előadásokat tartott, és itt Budapesten szállodában lakott.

Szaharov úr egészen nyíltan feltárta előttünk az anyagi helyzetét és bevallotta, hogy bár vérző szívvel, de kénytelen lesz a neki több oldalról felkínált fix állások valamelyikében „elhelyezkedni", mint ahogy ezt

---

[a] A kihagyott részben a Szaharov által vidéken tartott előadások hatását ismerteti.

[b] A következő részben a turáni mozgalom szervezésének nehézségeivel foglalkozik.

pl. a hírneves egyik orosz emigráns, báró Vrangel is kénytelen volt Párizsban megtenni, hogy családjával együtt megélhessen. Ebben az esetben természetesen Szaharov búcsút intene a turánizmussal való foglalkozásnak. Ellenben egy mérsékelt fix havi dotáció ellenében, amelyhez ő irodalmi működése és előadásai által még bizonyos szerény összegeket hozzákeresne, megmaradhatna a turáni eszme intenzív és lelkes szolgálatában.

A belföldi munkánál is nagyon természetesen merülnek föl folytonosan költségek.

Ezer bocsánatot kérünk főméltóságodtól, hogy e kérdésekkel háborgatjuk, és növeljük országos nagy gondjait. De tudván azt, hogy főméltóságú kormányzó urunk a mi törekvéseinket szívvel-lélekkel helyesli, és azokat örömest elő is óhajtja mozdítani, azt az alázatos és konkrét kérelmet vagyunk bátrak főméltóságú kormányzó úrhoz intézni, hogy az illetékes hivatalos köröknél a Magyarországi Turáni Szövetség céljainak a támogatására valamely állami alapból *havi 1000 pengő* engedélyezését kegyeskedjék lehetővé tenni.

A Magyarországi Turáni Szövetség vezetősége egész becsületével és reputációjával kezeskedik arról, hogy a segélyösszeg hovafordításáról az ellenőrzéssel megbízandó állami közegnek mindenkor a legpontosabb okmányokkal fog elszámolni. Ebből az összegből egy aránylag szerény havi dotációt gondolnánk Szaharov altábornagynak juttatni, aki ebben egy határozott biztató és elismerő gesztust látna, és akinek szereplésére nagy súlyt helyezünk. Mert nézetünk szerint ezt az ügyet már most kell az oroszság között *előre* megszervezni, hogy a szovjet megdőlése esetén, ami egyszer feltétlenül be fog következni, úgyszólván ugrásszerűen lehessen az orosz turáni gondolatot és az előre kidolgozott megszervezést, főleg pedig a vezetésnek a mi kezünkbe való ragadását végrehajtani. Hogy az így elképzelt siker, ti. *az egész orosz turánság testvéri szövetsége* mit jelentene reánk, magyarokra nézve, az nem szorul magyarázatra.

Főméltóságú urunk óhaja mindenki előtt parancs, és így azzal a meggyőződéssel zárjuk be mély tisztelettel teljes kérésünket, hogy főméltóságú kormányzó urunk közbelépése el fogja hárítani a nehézségeket és a turánizmus irányában itt-ott táplált netáni kétségeket is.

Alázatos kérésünket megújítva, maradtunk főméltóságú urunknak mély tisztelettel és hódolattal mindenkor készséges hívei

a Magyarországi Turáni Szövetség
Szentgáli Antal okl. mérnök
államtitkár, helyettes nagyvezér

I. E. 5. — Gépelt, eredeti tisztázat, Szentgáli Antal aláírásával.

Az irat borítólapján a következő szöveg olvasható: „Főméltóságú nagybányai vitéz Horthy Miklós úrnak, Magyarország kormányzójának. A Magyarországi Turáni Szövetség MEMORANDUMA."

20

1932. április 15.

HORTHY MIKLÓS ÜDVÖZLŐ LEVELE HINDENBURGHOZ KÖZTÁRSASÁGI ELNÖKKÉ TÖRTÉNT MÁSODSZORI MEGVÁLASZTÁSA ALKALMÁBÓL

1925. április 26-án Hindenburgnak Németország elnökévé történt megválasztása a német jobboldal első nagy választási győzelme volt. A legközelebbi, 1932. március 13-án megrendezett elnökválasztáson Hindenburg ugyan a legtöbb szavazatot kapta, mégsem szerezte meg az elnökséghez szükséges abszolút többséget, így újabb választás vált szükségessé. Csak az 1932. április 10-én tartott második választáson kapta meg Hindenburg a szükséges szavazatszámot. A magyar Külügyminisztérium a köztársasági elnökhöz ilyen alkalmakkor szokásos szövegű rövid távirattervezetet készített Horthy számára. A kormányzói kabinetiroda azonban közölte a Külügyminisztériummal, hogy Horthy magánlevelet kíván intézni a német elnökhöz. Az alábbi levél szövegét április 30-án nyújtotta át Kánya Kálmán követ Hindenburgnak. *[OL Küm. Protokoll oszt. Német dosszié. 1932.]*

Az imént értesültem excellenciád köztársasági elnökké történt újbóli megválasztásáról. Minden izgalom nélkül vártam a választási küzdelem eredményét, mert ez a siker kétségtelen volt. Bensőmben mégis mindvégig és ténylegesen együtt éreztem azzal a lelki tusával, amelyet excellenciád vívott a hosszú ideig tartó választási előkészületek alatt. Legfennköltebb kötelességteljesítéssel kellett helytállni azzal az ellenállással szemben, amelyet elsősorban a katonás természetek éreznek a politikai cselszövésekkel és fogásokkal szemben. Most, hogy elmúlt ez a lelkileg súlyos korszak, melegen üdvözlöm excellenciádat a nem látható lelki és a látható külső győzelemért.

Hazám azonos velem jókívánságaimban és őszinte örömömben, mert minden magyar ember különös örömmel és megelégedéssel fogadta az ön újra megválasztását, azzal az örömmel, amelyet csakis ilyen történelmi egyéniséggel szemben érezhet, aki az egész néphez lelkileg közel áll. Benső szükségét éreztem annak, mélyen tisztelt köztársasági elnök úr, hogy ezt közölhessem önnel.

Arra kérem, hogy mivel amúgy is rengeteg konvencionális szerencsekívánatot kell megválaszolnia, ne fáradjon az én levelem megválaszolásával.

Őszinte tisztelettel és meleg ragaszkodással maradok excellenciád hódolatteljes tisztelője

H.

II. K. 6. — Saját kezűleg, ceruzával írt, német nyelvű fogalmazvány, Horthy kézjegyével.

Ezt követően Németországban Hindenburg hozzájárulásával a szélsőjobboldali erők rohamos előretörése következett be. 1932. június 2-án az erősen jobboldali katolikus centrumpárti Papen alakított kormányt, 3-án Hindenburg feloszlatta a birodalmi gyűlést, 15-én a kormány hatályon kívül helyezte a hitlerista rohamosztagok működését megtiltó rendeletet. Az augusztusi országgyűlési választások után Hindenburg szeptember 2-án kegyelmet adott a gyilkosságok miatt halálra ítélt hitleristáknak, és 1933. január 30-án Hitlert bízta meg kormányalakítással.

21

1932. szeptember 20.

GÖMBÖS GYULA HONVÉDELMI MINISZTER LEVELE VITÉZ SOMKÚTHY JÓZSEFHEZ, HORTHY KATONAI IRODÁJÁNAK VEZETŐJÉHEZ, GAZDASÁGPOLITIKAI ELKÉPZELÉSEIRŐL

A gazdasági helyzet rendezésének programjával hatalomra került Károlyi-kormány egyéves tevékenysége után — az alig 3,5 milliárd pengőre becsült nemzeti jövedelemmel szemben — az országnak 4,1 milliárd pengő adóssága volt. Ugyanekkor nyilvánvalóvá vált, hogy a kormány külpolitikája is válságba került, amennyiben francia orientációja ellenére sem volt képes kedvezményeket kieszközölni nyugati hitelezőitől. A közép-európai államok gazdasági helyzetének rendezésére összehívott stresai konferencia szeptember 20-án tartott záróüléséről Teleszky János magyar küldött eredmény nélkül távozott. Másnap, szeptember 21-én Károlyi Gyula benyújtotta lemondását. A kormány lemondását megelőző napon az új belpolitikai és külpolitikai orientációt képviselő s a kormányelnökségre már egy év óta esélyes Gömbös Gyula az alábbi levelet juttatta el Horthyhoz. A Gömbös által később bejelentett „nemzeti munkaterv" gazdasági vonatkozású pontjainak jó részét már ez a levél is tartalmazza.

Kedves Barátom!

Mellékelem Hjalmar Schachtnak, a Német Birodalmi Bank volt elnökének könyvét,[1] hogy azt őfőméltóságának elolvasás végett átnyújtsd.

A szerző életrajza a 74. oldalon van. Általában a jobboldali politikai irányzathoz tartozik, de nem helyesli a szélsőjobb gazdaságpolitikáját (föld — ingatlanvaluta), de nem helyesli a szélső kapitalista elgondolásokat sem. Körülbelül azon a vonalon halad, melyet a főméltóságú úrnak annak idején előterjesztett reformtervezetemben vázoltam.

Magyarul: elveti a Gaal Gaszton-féle „nem fizetés" politikáját[2], a Korányi[3]-féle liberális nagytőkét védő irányzatot és az álmodozók földpengőjét, hanem egy józan középúton halad. Mindenesetre érdemes elolvasni a könyvet. Tételei világosak és egyszerűek.

Ha megkérdeznéd tőlem, hogy elgondolásaim és Schacht elvei alapján[4] milyen momentán alkalmazandó receptet írnék a magam gazdaságpolitikai irányelvéül elő, akkor ez a következő:

1. Termelés olcsóságát előmozdítani az egész vonalon.[5]

2. Energiatermelés (szén, villany), valamint a közlekedés olcsósága.[6]

3. Racionalizált olcsó államháztartás, ennek függvénye új nyugdíjtörvény, közigazgatás államosítása, áthelyezhetőség, kényszernyugdíjazás, szelekció.[7]

4. Adóterhek csökkentése az 1—3. pontok alapján. De szigorú adómorál.[8]

5. Privilégiumok megszüntetése (ennek példája gyanánt dohánytermelés átállítása, új rayonok mennyiség és minőségben, ma ennél a tételnél 30—50 millió ráfizetés).

6. Exportlehetőségek kikutatása, exportunk állandósítása piacok szempontjából, újabb piacok megszerzése kvalitatív export által, valutaszerzés ennek révén.[9]

7. ad. 6. Új vámpolitika az ipari államokkal szemben.

8. Mezőgazdasági termelésünk átállítása.[10]

9. Olcsóbb kamatpolitika a jövőre nézve (Nemzeti Bank).[11]

10. Nemzeti Bank mentesítése hosszú lejáratú kölcsönök káros befolyásától. Jó váltók a tárcában.[12]

11. Földteher- és általában adósságrendezés. Kecske és káposzta alapján befele, kifelé pedig moratórium vagy terményexport útján (tehát nem pénzzel) való fizetés.[13]

Szóval, előmozdítani a tőkegyűjtés és a vállalkozás lehetőségeit, hogy meginduljon, legalább lassú tempóban, a gazdasági vérkeringés.

Ennek azonban előfeltétele: lélektani stabilitás, politikai bizalom helyreállítása, ha kell, erősebb eszközökkel is.

Nagyon hálás volnék, ha a könyv átnyújtásánál e levelemet őfőméltóságának a receptemmel együtt felolvasnád, és ha mindezt lehetőleg még a mai napon véghez tudnád vinni.

Szívélyesen üdvözöl

Gömbös

I. B. 2. — Gépelt, eredeti tisztázat, a levélíró aláírásával.

A levélpapír fejlécén a Magyar Királyság nagyobb címere látható, s körirata a következő: „M. K. HONVÉDELMI MINISTER." A levél első oldalának alján a következő cím olvasható: „Méltóságos és nemzetes vitéz Somkúthy József tábornok úrnak, a Katonai Iroda vezetője stb. *Gödöllő.*

A levél utolsó oldalának aljára Gömbös a következő megjegyzést írta: „2 örkényi fénykép." A fényképek nincsenek az irat mellett.

1932. szeptember 29-én Gömbös Gyula megbízást kapott a kormányalakításra, s a következő napon már nyilvánosságra hozta a kész kormánylistát. Alig egy hónappal később, október 26-án, közzétették a Gömbös-kormány

„nemzeti munkatervét". Ennek a gazdasági életre vonatkozó tételeit Gömbös pontról pontra követhetően Hajlmar Schacht könyvéből merítette.

---

[1] Minden bizonnyal Schacht 1932-ben megjelent „Grundsätze deutschen Wirtschaftspolitik" című könyvére utal.

[2] Gaal Gaszton a nagybirtokot és a kulákságot képviselte a parlamentben. A földbirtokot terhelő adósságok felfüggesztését követelve az egész agrártársadalom képviselőjeként tüntette fel magát.

[3] Korányi Frigyes báró pénzügyminiszter, s mint egy ideig Magyarország párizsi követe, nagyon sokat tett a külföldi kölcsönök ügyében; a francia orientáció egyik legkövetkezetesebb képviselője volt.

[4] A Gömbös által később kiadott „nemzeti munkaterv" gazdasági vonatkozású pontjaiban több helyen fellelhető Schacht könyvének hatása. *[Lásd Hogy lehetne megvalósítani a nemzeti munkatervet. Budapest é. n.]* Ezekre a további jegyzetekben utalunk.

[5] A „nemzeti munkaterv" 36. pontja a következőképpen hangzik: „Termelési politikánk vezető gondolata, hogy a termelést minél olcsóbbá és ilyen módon eredményessé is tegyük." *[Id. mű, 83. old.]*

[6] Lásd a „nemzeti munkaterv" 60. és 67—72. pontjait. *[Id. mű, 113. és 123—124. old.]*

[7] Ez a „nemzeti munkaterv" dagályos stílusában a következő megfogalmazást kapta: „11. Közigazgatás. Jó, olcsó, gyors és a nép szeretetétől áthatott közigazgatást akarunk, amely mindenkinek egyenlő mértékkel mér, és az állampolgárok teherviselő képességéhez szigorúan alkalmazkodik. 12. Nagyobb területi hatóságú közigazgatási egységek. A gyors és eredményes közigazgatás megvalósíthatása végett az ország egyes részeit nagyobb területi hatósággal bíró közigazgatási egységekbe foglaljuk össze, a vármegyék ősi intézményének tiszteletben tartása mellett. 13. Tisztviselői pragmatika. Megvalósítani kívánjuk a tisztviselői pragmatikát, amely arra lesz hivatva, hogy intézményesen szabályozza a tisztviselők jogállását, jogait és kötelességeit. Ezzel kapcsolatban a tisztviselői fegyelmi jog reformját is keresztülvisszük. 14. A polgári közigazgatás egységes irányítása. Szükségesnek tartjuk egy legmagasabb képesítésű tisztviselőkből alkotandó szerv útján a polgári közigazgatás egységes irányítását biztosítani. 15. Szakszerű szelekció a közigazgatási tisztviselői kar kiegészítésénél és előléptetésénél. Az előléptetéseknél és a közigazgatási tisztviselői kar kiegészítésénél a szakszerű szelekció szempontjából indulunk ki, s evégből használhatóság, különösen pedig vezetésre való alkalmasság szempontjából szigorú elveket fogunk alkalmazni. 16. A tisztviselői illetmény- és nyugdíjügy rendezése. Rendezni óhajtjuk a tisztviselői illetmény- és nyugdíjügyet. 17. A felelősség elvének érvényesítése a közigazgatásban. A közigazgatási szervezet minden megnyilatkozásában érvényt fogunk szerezni a felelősség elvének." *[Id. mű, 35—36. old.]*

[8] Mindez megfelel a „nemzeti munkaterv" 24—26. pontjának. Ezek címe a következőképpen hangzik: „A közterhek arányosítása", „Adó- és illetékrendszer", „Szigorú adómorál". *[Id. mű, 81. old.]*

[9] A „nemzeti munkaterv" megfelelő része így hangzik: „64. Külkereskedelmi politikánk. Külkereskedelmi politikánkat elsősorban külföldi felvevőpiacok megszervezésére óhajtjuk beállítani. Exportpolitikánkat egységes vezetés alá fogjuk helyezni. 65. A külkereskedelem és a magyar termelés. Tervszerűen irányított külkereskedelmünknek féltő gonddal kell szolgálnia a magyar termelés jó hírét és a magyar termékek kiváló minőségét. 66. A márkázási törvény kiterjesztése. Exportunk kiterjesztése érdekében a márkázási törvényt ki akarjuk terjeszteni." *[Id. mű, 123. old.]*

[10] Az ennek megfelelő pont a „nemzeti munkatervben" a következő: „47. Mezőgazdasági termelésünk fokozatos átállítása. Mezőgazdasági termelésünket fokozatosan át akarjuk állítani. Egyrészt a nagyobb tömegek eltartására alkalmas exportképes művelési ágakra, másrészt olyan művelési ágakra, amelyek ipari termelésünknek nyersanyagot szolgáltatnak.
Törekedni fogunk arra, hogy mezőgazdaságunk egységes, lehetőleg kevés típusú termelvénnyel jöjjön piacra." *[Id. mű, 98. old.]*

[11] Ezzel a kérdéssel a „nemzeti munkaprogram" több pontja foglalkozik. Ezek között a 75. pont így hangzik: „Hitelellátásunk javítása. Hitelügyi politikánk homlokterében az olcsó és bőséges hitel előfeltételeinek megteremtése áll, mert termelésünket a mai szűkös és drága hitelellátás béklyóiból ki akarjuk szabadítani." *[Id. mű, 132. old.]*

[12] Lásd „nemzeti munkaterv" 80. pontja. *[Id. mű, 132. old.]*

[13] Ennek a „nemzeti munkaterv" 82. pontja felel meg, amely a következőket tartalmazza: „A gazdasági egyedek létének és termelőképességének biztosítása. Különös gondunkat fogja képezni, hogy a gazdasági egyedek létét és termelőképességét akkor is biztosítsuk, ha azok hitelképessége a válság folyamán átmenetileg csorbát szenvedett." *[Id. mű, 133. old.]*

22

1932 október

HORTHY MIKLÓS EMLÉKIRATA HUSZONHÁROM ÁLLAMFŐHÖZ A SZOVJETUNIÓ ELLENI ÖSSZEFOGÁS ÜGYÉBEN

1931. július 21-én, az új országgyűlés megnyitásán Horthy a következő kijelentést tette: „A jelenlegi világgazdasági krízisből csak a nemzetek békés együttműködése vezetheti ki az emberiséget. Minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy ezt előmozdítsuk." Ez a mondat akkor hangzott el, amikor a magyar kormány új francia kölcsön megszerzésén fáradozott. Horthy tényleges politikai, nézeteit az alábbi levél fejezi ki, amelyet abban a hónapban írt, amikor a legagresszívebb politikát képviselő Gömbös Gyula került kormányra.

Őfelsége Anglia királyának
Őfelsége Olaszország királyának
Őfelsége Svédország királyának
Őfelsége Norvégia királyának
Őfelsége Dánia királyának
Őfelsége Hollandia királyának
Őfelsége Románia királyának
Őfelsége Jugoszlávia királyának
Őfelsége Bulgária királyának
Őfelsége Belgium királyának
Őfelsége Japán császárának
Őexcellenciája Franciaország elnökének
Őexcellenciája Lengyelország elnökének

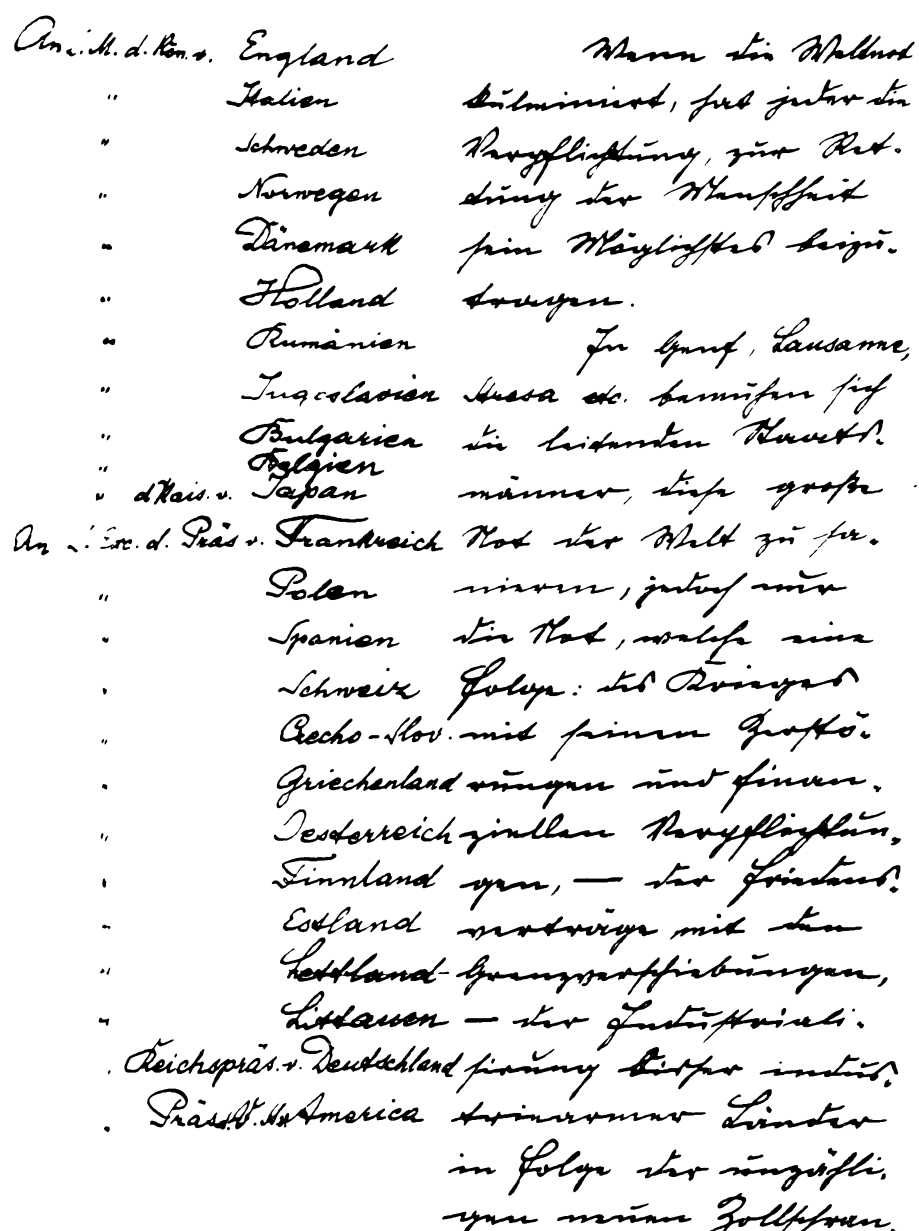

Részletek Horthy Miklós huszonhárom államfőhöz intézett emlékiratából. 1932 október.
(Lásd e kötet 22. sz. iratát)

duktion und Arbeits-
losigkeit) etc. etc. ist. —
Wenn auch alle diese
Übelstände repariert
werden könnten,
denn die menschliche
Kultur nicht geret-
tet, die Ruhe und
Prosperität der Men-
schen nie erreicht
werden, so lange eine
so gefährliche Eiter-
beule wie Sowjet-
Rußland am Körper
der Menschheit gedul-
det wird. — Ich nehme
mir deshalb die
Freiheit, die Initia-
tive zur Lösung der
Sowjetfrage zu er-
greifen, weil Ungarn
die Schrecknisse des
Sowjet-Regime's bereits
am eigenen Leibe
verspürt hat und ich
der Überzeugung bin

Lásd e kötet 22. sz. iratát

Őexcellenciája Spanyolország elnökének
Őexcellenciája Svájc elnökének
Őexcellenciája Csehszlovákia elnökének
Őexcellenciája Görögország elnökének
Őexcellenciája Finnország elnökének
Őexcellenciája Észtország elnökének
Őexcellenciája Lettország elnökének
Őexcellenciája Litvánia elnökének[a]
Őexcellenciája Németország birodalmi elnökének
Őexcellenciája az Egyesült Államok elnökének

Amikor a világválság tetőfokára hág, mindenkinek kötelessége lehetősége szerint hozzájárulni az emberiség megmentéséhez.[b]

Genfben[1], Lausanne-ban[2], Stresában[3] és másutt a vezető államférfiak azon fáradoznak, hogy felszámolják a világ e nagy válságát, azonban csak annak a válságnak rendezésére törekszenek, amely a romboló és anyagi kötelezettségekkel járó háborúnak — a határokat eltoló békeszerződéseknek —, a számtalan új vámsorompó folytán keletkezett eddig iparszegény államok iparosításának (ebből származik a túltermelés és a munkanélküliség-) stb., stb.-nek a következménye. Ha mindezeken a bajokon lehetne is segíteni, amíg tűrjük Szovjet-Oroszországot, ezt a veszedelmes gennygócot az emberiség testén, addig az emberi kultúrát megmenteni, az emberek nyugalmát és prosperitását elérni nem lehet.[5] Azért bátorkodom megragadni a szovjet kérdés megoldásának kezdeményezését, mert Magyarország már saját testén érezte a szovjethatalom borzalmait, továbbá azért, mert meggyőződésem, hogy, amennyiben a kommunizmusnak módjában áll nyugodtan, föltartóztattatás nélkül tovább működni, ez az emberiség bukását jelentené. Ezt a kérdést Genfben nem lehet tárgyalni, mert egy nyilvános tárgyalás eleve elgáncsolna minden kísérletet.[6] Mégis minden más, Genfben tárgyalt kérdést meg kell előznie ennek, mert például, hogyan is lehetne végrehajtani Európa lefegyverzését, amíg fennáll a szovjet lerohanás veszélye.

Szovjet-Oroszország 15 év óta nyíltan megsemmisítő harcot folytat

---

[a] A két utóbbi államelnök címe ceruzával át van húzva.

[b] Ezt követően a ceruzával írt fogalmazványban a következő, Horthy által utólag aláhúzott szövegrész olvasható: „a lausanne-i konferencia kétségtelenül nagyon és jót alkotott. A sokat átfogó egyezség, az első pozitív eredmény, az első lépés a világválság szanálása felé: — de csak annak a válságnak szanálása felé, amely következménye a romboló háborúnak, a határokat eltoló békeszerződéseknek, [b]/1 az iparszegény államok iparosításának a számtalan új vámsorompó folytán [b]/2 stb., stb."

[b]/1 Ezután a következő, utólag kihúzott szavak olvashatók: „háborús adósság".

[b]/2 Ezután a következő, utólag kihúzott szavak olvashatók: „Ebből származik a túltermelés és a munkanélküliség."

az egész világ ellen, azzal a jelszóval, hogy ki kell irtani a nyugati kapitalizmust. És ez a nyugati kapitalizmus, ahelyett, hogy összefogna és felvenné a harcot, segít ellenségének békés és háborús technikájának teljes kiépítésében.[7]

A szovjet azokat az értékeket, amelyeket egy óriás állam évszázadokon keresztül megtakarított, világfelforgató munkára fordítja. Otthon terrorcsapatot tart fent, külföldön a lázítók és ügynökök seregét, miközben saját munkásainak nemegyszer száraz kenyeret sem juttat. Mint Maurice Paléologue úr, az orosz viszonyok egyik legjobb ismerője mondja: „A bolseviki zsarnokság olthatatlan gyűlöletet fakasztott az orosz paraszt szívében, és a szovjetellenes parasztság alkotja az egész orosz lakosság legalább 90%-át."[8] Ennek ellenére ez a 160 millió[c] szerencsétlen külső segítség nélkül nem képes lerázni a 3 millió[d] kommunista párttag rabszolgatartó uralmát, mert egy fegyvertelen tömeg nem boldogulhat tankok, ágyúk, gépfegyverek ellen, annál kevésbé sem, minthogy minden ellenállást, minden szervezkedési kísérletet halállal büntetnek.[9]

A szovjet dömping hozzájárul a piacok bizonytalanságához, és nem engedi megállapodni a mezőgazdasági termékek és a fa árát. Ennek ellenére egy állam sem vállalkozik semmiféle szembeszállásra,[e] az egyik azért nem, mert már túl sok a kommunista saját országában, a másik, mert nem kívánja átengedni senki másnak exportlehetőségeit. Olyan kormánnyal, amelyik az adott szó szentségét nemcsak nem ismeri, hanem ki is neveti, sem üzleteket, sem szerződéseket kötni nem lehet.[f] A leszállított árukat esetleg nem fizeti ki, és egy írásban megkötött megállapodás betartására támasztott igényre, az a funkcionárius, aki aláírta a megállapodást, hivatalosan azt válaszolja — mégpedig egy nagyhatalomnak —, hogy az aláírás tényéből semmiféle következtetést levonni nem lehet, hiszen bármikor megváltoztathatja nevét, és ezzel aláírása, mint egy jogilag többé nem létező személyé, érvénytelenné válik.[10]

Azt ugyan egyetlen józan ember sem kívánhatja, hogy egy állam vezetését a legértéktelenebb és a legmegbízhatatlanabb elemek vegyék át, mégis a mostani nyomor irigységet és gyűlöletet szít mindenki ellen,

---

[c] A ceruzával írt fogalmazványban a „160 millió" helyett „óriási tömegek" kifejezés szerepelt, amit azonban Horthy utólag kihúzott.

[d] A ceruzával írt fogalmazványban a „3 millió" szó helyett eredetileg „950 000" szerepelt, amelyet Horthy utólag kijavított.

[e] A ceruzával írt fogalmazványban ezután a következő szöveg olvasható: „. . . mert az egyik fél saját munkásaitól, akiket a szovjet pénzek segítségével lázítanak, a másik oroszországi üzletkötéseiben reménykedik . . ."

[f] A ceruzával írt fogalmazványban ezután a következő, Horthy által utólag áthúzott mondat olvasható: „Oroszország megnemtámadási szerződéseket köt, meggyőződésem szerint abban a reményben, hogy az ellenfél valóban leszerel, és ő azután győzelmi esélyek mellett, csekélyebb erővel, csekélyebb költséggel támadhat."

akinek még van valamije, és az örökös, tervszerű, jól megfizetett bujtogatás az egész világon veszélyezteti az államrendet.[g]

A kapitalizmusról gondolhatnak az emberek, amit akarnak, de kétségtelenül az emberi kultúra leghathatósabb mozgatóereje, a jólét reménye és az a kívánság, hogy saját gyermekeinknek valamit szerezzünk, hogy nekik megkönnyítsük a létért való küzdelmet. A számmal megjelölt ember nemigen fog iparkodni, amikor a mindennapi kenyérért kell dolgoznia.

Alapos kudarc követte azt a kommunista ígéretet, hogy a nemzeti vagyon igazságosabb elosztása által megszünteti a szegénységet. Csak a gazdagságot és vagyont szüntették meg, de ebből a vagyonból számtalan szegény gondtalanul megélt. Ma a legvirágzóbb országok egyike temetővé, az ijesztő nyomor színhelyévé változott. A kommunisták az „egyenlőség" jelszóval harcolnak. Hol van egyenlőség? A nyomorban és a rabszolgaságban. Meg kell semmisülnie annak a hatalomnak, amelyik meg akarja semmisíteni az emberi kultúrát, amelyik megfordítja a tízparancsolatot, amelyik nem ismeri az erkölcs fogalmát és a rabszolgaságot ideális állapotnak, a szabadság gondolatát pedig bűnnek tekinti. A világ lebecsüli a veszélyt, a helyzet napról napra veszélyesebbé válik, hol itt, hol ott csapnak fel a lángok. Meg kell ragadni a kezdeményezést, mielőtt nem túl késő.

Én ezt megkísérlem, anélkül, hogy sok reményt fűznék az eredményhez, inkább lelkiismeretem megnyugtatása végett. Valakinek el kell kezdeni. Meg kell indítani végre ennek a pokoli hatalomnak a megfojtását, a világ gyógyulásának előmozdítása érdekében, hogy lehessen megint élvezni a békét, a boldogságot, a prosperitást. Arra kérem felségedet, illetve excellenciádat, hogy kormányával való megbeszélés után, amint lehetséges, juttassa el hozzám Angliának stb.-nek erre az indítványra vonatkozó állásfoglalását tartalmazó válaszát. A választ, magától értetődően, diszkréten fogom kezelni, és az *senki számára* sem lesz hozzáférhető. A különböző államok állásfoglalásának megrostálása után remélhetőleg léphetünk megint egyet előre. Én a gyors, radikális megoldás

---

[g] A ceruzával írt fogalmazványban ezután a következő szöveg olvasható: „Az én indítványom az volna, hogy neki kellene vágni a világtörténelem ezen legfontosabb problémájának.

Az eredetileg Anglia és Franciaország által megkötött, de azóta több hatalom csatlakozása által bővült bizalmas egyezkedés igen kedvező lehetőséget nyújt."

Ezután ugyancsak ceruzával írt fogalmazványban a következő, Horthy által utólag áthúzott mondat olvasható: „Én radikális megoldás mellett volnék [g]/[1], ha viszont ilyen irányú egyöntetű eljárás nem volna elegendő, akkor talán elegendő volna egy határozat is [g]/[2], hogy Szovjet-Oroszországot kizárják mindennemű áruszállításból. Ugyanúgy kereskedelmi jogilag megengedhetetlennek kellene nyilvánítani Oroszország dömpingjét."

[g]/[1] Ezután a következő utólag kihúzott szó olvasható: „Határozat."

[g]/[2] Az eredetiben „egy határozat" szavak helyett „elegendő, ha egy" szavak álltak, a javítást Horthy utólag eszközölte — eredetileg valószínűleg másképpen kívánta folytatni a mondatot.

mellett volnék, annak ellenére, hogy tudatában vagyok a nehézségeknek[11], mivel azonban egyöntetű eljárás ez irányban nehezen képzelhető el, elegendő volna talán egy határozat is, amely szerint Szovjet-Oroszországnak tilos árut szállítani, mérnökök és előmunkások beutazási engedélyt nem kaphatnak, azokat, akik már ott tartózkodnak, vissza kell hívni; hitel nincs, és a szovjet dömpinget kereskedelmi jogilag megengedhetetlennek kell nyilvánítani.[12] Éppen így, kommunista pártot, mint politikai pártot — úgy mint itt Magyarországon — be kellene tiltani. Hiszen még egy szélsőbaloldali kormány sem tűrne meg — mondjuk például — egy rablógyilkos pártot, mint politikai pártot.

Szovjet-Oroszországban és Kínában 600 millió ember jóformán ki van zárva a fogyasztásból; micsoda évtizedekre szóló fellendülést jelentene, ha ezek az országok egészségessé válnának! És ez az állandó életveszély minden állam számára. Könnyű megrohanni egy deklarált ellenséget, de egy láthatatlan, gátlás nélküli ellenség ellen küzdeni nehéz. Ha majd az egyik „Atlantique"[13] a másik után ég el, egyik vasúti szerencsétlenség követi a másikat, egyik államférfi a másik után tűnik el.[14] akkor már késő lesz.

II. B. 1. — Saját kezűleg, németül, tintával írt fogalmazvány, aláírás nélkül.

A közölt irat mellett található az emlékirat Horthy által ceruzával írt első fogalmazványa is. A tintával írt fogalmazványban Horthy által eszközölt érdemi módosításokat és a két fogalmazvány közötti érdemi eltérést lapalji jegyzetben közöljük.

Arra vonatkozólag nem áll rendelkezésünkre adat, hogy a fenti felhívást elküldte-e Horthy, de ennek ellenkezőjét sem bizonyítja semmi. Levelében Horthy hangsúlyozta: „A választ, magától értetődően, diszkréten fogom kezelni és az *senki számára* sem lesz hozzáférhető."

Feltételezhetően ez az oka annak, hogy eddig még nem találtuk semmi nyomát a körlevél elküldésének.

---

[1] Az 1932. március 2-án megnyílt leszerelési konferenciára utal.

[2] 1932. június 16-án Lausanne-ban a jóvátételek és a háborús adósságok ügyében tartottak konferenciát.

[3] A közép-európai államok gazdasági megsegítését célzó 1932. szeptember 5-től szeptember 20-ig tartó stresai konferenciára utal.

[4] A túltermelés és a munkanélküliség természetesen nem az iparszegény államok iparosításának, illetve az új határoknak az eredménye volt, hanem a kapitalista termelési módból következett.

[5] Itt és a következőkben is Horthy a legféktelenebb s a leggyalázkodóbb hangon beszél a Szovjetunióról. A Szovjetunió eredményei láttán kialakult valóságos véleményét az 1931. április 24-i koronatanács jegyzőkönyve mellett található saját kezűleg írt s aláírt feljegyzései tükrözik. Ez így hangzik: „Moszkvában 16 személy megvalósítja a legmerészebb kísérletet, mely valaha az emberiség történetében előfordult: előre meghatározzák 15 éves időtartamra, 146 millió ember számára, a földterület 1/6 részére a közgazdasági fejlődés alapját." *[OL Mt. jkv. 1931. április 24.]*

[6] Nyilvánvalóan a munkásosztály és a demokratikus erők biztosra vehető megmozdulása miatt tartotta lehetetlennek a kérdés nyilvános tárgyalását.

[7] Mint ismeretes, a biztos szovjet piac olyan csábítást jelentett a kapitalista államok számára, hogy — üzleti érdekből — sorra gazdasági kapcsolatokat létesítettek a Szovjetunióval.

[8] Maurice Paléologue „La Russie des Tsars pendant la grande guerre" címen jelentette meg emlékiratait 1921-ben. Horthy ebből a könyvből vette az idézett szövegrészt.

[9] Ezeknek az állításoknak a képtelenségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a második világháború idején a németek, minden igyekezetük ellenére, még egy ellenkormányt sem tudtak az általuk megszállt szovjet területen összeállítani.

[10] Önmagában az a körülmény, hogy Horthy ilyen körlevelet írt, cáfolata állításának, hiszen ha fennálltak volna azok a viszonyok, amelyekről Horthy írt, a nyugati üzletemberek maguktól megszakították volna a Szovjetunióval kötött gazdasági kapcsolatokat.

[11] Más szóval a háborús leszámolás híve, és csak szükségként nyúl a blokád alá vétel tervéhez.

[12] Ez a javaslat a gazdasági válságnak a Szovjetunió rovására való megoldását jelentette volna.

[13] Az 1912. április 14-én elsüllyedt Titanic óceánjáró katasztrófájáról 1929-ben Németországban filmet készítettek „Atlantique" címmel. Minden valószínűség szerint erre utal Horthy.

[14] A szélsőjobboldal minden esetben leleplezett módszere volt, hogy különböző provokatív célzattal elkövetett bűncselekményeket a kommunistákra fogjon. A leghíresebb ilyen eset a Reichstag felgyújtása, illetve a Dimitrov-per volt 1933-ban.

Javaslom, hogy állíttassák fel határozott időtartamra (2 évre) a Politika, Közgazdaság és Technika szakértőkből álló tervgazdasági tanács, amelynek feladata lenna a kongresszuson elhangzottak, valamint egyéb értékes javaslatok felhasználásával olyan közgazdasági program kidolgozása amely az ország földrajzi fekvését a nemzetben rejlő lehetőségeket az alkotás anyagi és közgazdasági lehetőségeit helyesen felismerve, az adott tényezők alapján közgazdaságunk fejlődésének előmozdítására [illegible]

Horthy Miklós feljegyzése a Szovjetunió tervgazdálkodásáról
1931. április 24.
(Lásd e kötet 22. sz. iratának 5. sz. jegyzetét)

elveket hosszabb időre megállapítja
és egy országos gazdasági terebe
foglalva, az ország kormányzatá
nak ez irányu működését elősegíte
ni lenne hivatva, mert minden alko
tásnál nélkülözhetetlen a munkálatok
fontosságának időbeli sorrendjét
alaposan mérlegelni.

Terv gazdaság

Moszkvában 16 személy megvalósítja a leg
merészebb kísérletet mely valaha az emberiség
történetében előfordult: előre meghatározzák
15 éves időtartamra 146 millió ember számára
a. földterület 1/6 részére a közgazdasági fejlődés alapját.

Lásd e kötet 22. sz. iratának 5. sz. jegyzetét

1933–1941

23

1933. március 18.

A GÖMBÖS-KORMÁNY IDEJÉN HORTHY MIKLÓS RÉSZVÉTELÉVEL TARTOTT MINISZTERTANÁCS JEGYZŐKÖNYVE

A minisztertanácsot megelőző időben kormányválságról szóló hírek terjedtek el. Az újjászervezett Kisgazdapárt vezére, Eckhardt Tibor, élesen támadta a Gömbös-kormányt, és a kulisszák mögött ugyanezt tette Bethlen István, aki lemondása után mint pártvezér továbbra is kezében tartotta a kormánypártot. Így Gömbös uralma fokozottan függött a másik „alkotmányos tényező", az államfő támogatásától. Minthogy ebben az időben került hatalomra Németországban Hitler, s nyíltan hangoztatott anschluss-politikájával bizonyos francia köröket a Habsburg-restaurációs tervek felújítására késztetett, a restauráció megakadályozásában személyesen érdekelt Horthy feltehetően ezért is támogatta a hitleri orientációjú Gömbös Gyulát. Ilyen körülmények között, míg 1931 februárjában a Bethlen-kormánnyal szembeni bizalmatlansága késztette Horthyt a kormánnyal való tanácskozásra — most a miniszterelnök felé irányuló bizalmát demonstrálva jelent meg a kormány tanácskozásán.

JEGYZŐKÖNYV

felvétetett Budapesten, a Királyi Várpalotában 1933. évi március hó 18-án vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó úr őfőméltósága elnöklete alatt tartott minisztertanácson.

Jelenlevők: vitéz Gömbös Gyula miniszterelnök, vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, Imrédy Béla pénzügyminiszter, Fabinyi Tihamér kereskedelemügyi miniszter, Kállay Miklós földművelésügyi miniszter, Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter, Lázár Andor igazságügyminiszter.

A kormányzó úr őfőméltósága üdvözli az elnökletével első alkalommal összeülő minisztertanácsot. A mai tanácskozás kereteit a következőkben vázolja:

A bonyolult külpolitikai helyzet megkívánja, hogy a belpolitikában a kormány mindenkor késedelem nélkül és határozottan tudjon fellépni minden államellenes iránnyal szemben. Amennyiben a jelenlegi törvények erre nem nyújtanak kellő lehetőséget, úgy a közjogi törvényeinket, mint büntető törvényeinket, megfelelően ki kell egészíteni. Fontos, hogy olyan büntetőügyek, amelyekben a közélet tisztasága forog szóban (Dréhr-ügy)[1], sürgősen befejeztessenek.

A külfölddel való kapcsolatunkban vigyázni kell a propagandairatok kifogástalan szövegezésére abból a szempontból is, hogy idegen nyelvre való fordításuk tökéletes legyen.

A nemzet fejlesztése szempontjából a faj egészséges és erős voltának a kérdése a legfontosabb szempont, miért is úgy a szellemi, mint a fizikai kiválasztás gondolatával foglalkozni kell.[2]

A nemzetiségi iskolák jelenlegi rendszerének a kérdése szintén gondos vizsgálat tárgyává teendő.

Gömbös Gyula miniszterelnök: Jelentést tesz a külpolitikai helyzetről. Értesülése szerint Berlin és Róma között a teendők tekintetében egyetértés áll fenn; Dollfuss osztrák kancellár velünk állandó érintkezést tart fenn. Belpolitikai szempontból a kormány álláspontja szerint a kormányzói jogok kiterjesztésére van szükség olyan értelemben, hogy az országgyűlés elnapolása és feloszlatása tekintetében az 1848. évi IV. t.-cikkben, illetve az 1867 : X. t.-cikkben a király számára biztosított jogok a kormányzó urat megillessék. Az erre vonatkozó törvényjavaslat tervezetét az igazságügyminiszter már elkészítette.] Kiegészítendő volna a kormány felhatalmazása olyan értelemben, melyek a kormányzás nyugalmát és törvényes alkotás munkáját[a] biztosítják minden eshetőségre, s így az elnapolás és feloszlatás idejére is. Az erre vonatkozó tervezetet az igazságügyminiszter már munkába vette. A nemzetellenes mozgalmak meggátlására vonatkozó intézkedések folyamatban vannak. Az adminisztráció újjászervezésére a jelenlegi atmoszféra alkalmasnak látszik.

Dr. Lázár Andor igazságügyminiszter: Egyes büntetőügyekben mutatkozó késedelmek orvoslása iránt már intézkedett. A miniszterelnök úr által említett törvénytervezetek munkában vannak, s azonkívül elkészült egy törvényjavaslat előadói tervezete a nemzeti életnek, a közélet tisztaságának és nyugalmának, a köztekintélynek és a munka szabadságának büntetőjogi védelméről. Ezen tervezet törvényerőre válása s az 1931. évi XXVI. t.-cikknek megfelelő rendelkezésekkel kiegészítve történő meghosszabbítása esetén azt hiszi, hogy a nyugodt kormányzás törvényes lehetőségei meg vannak teremtve.[4]

Kereszles-Fischer Ferenc belügyminiszter. A költségvetések vizsgálata alkalmával a pénzügyminiszterrel és közoktatásügyi miniszterrel együtt megállapították, hogy rendkívül nagy költségeket fordítunk a gyengék, betegek és bűnösök istápolására, és ezzel szemben elhanyagoljuk az egészséges és erős egyedek képességeinek kifejlesztési lehetőségeit.

Hóman Bálint kultuszminiszter részletesen foglalkozik az iskolai felügyelet kérdésével, amelynek a feladata volna a tehetségszelekció kérdésének és a világnézeti nevelés kérdésének a megoldása. Az iskolaorvosi intézmény megszervezése pedig a helyes fizikai fejlesztés célját szolgálná.

A tanácskozás során kialakult az a vélemény, hogy a népiskoláknál a tanítói áthelyezhetőség kérdését az autonómiákkal egyetértőleg meg kell oldani.

---

[a] Az utóbbi négy szót Gömbös Gyula utólag írta a szöveg fölé, erre utal a lap szélén levő „4 szó, Gömbös" jegyzet.

Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter megemlíti, hogy annak idején Bethlen miniszterelnök úr nagy német nyomás és a Népszövetségnél elhangzott támadások hatása alatt inaugurálta a jelenlegi népiskolai típusokat, amelyekkel az ellen a vád ellen óhajtott védekezni, hogy a tőlünk elszakított területeken a magyar nemzetiség sorsa iskoláztatás szempontjából kedvezőbb, mint a csonka-magyarországi nemzetiségi kisebbségeké.

Gömbös Gyula miniszterelnök bejelenti, hogy Hitler kancellárral már érintkezésbe lépett olyan irányban, hogy a német politika álljon el velünk szemben úgy a gazdasági autarkiának, mint a magyar nemzeti politika kifejtését nehezítő német faji politikának az érvényesítésétől. Hitler kancellár egyelőre nem foglalkozik ezzel a kérdéssel. A miniszterelnök véleménye szerint ezeknek a kérdéseknek a mi felfogásunk szerinti megoldását a politikai együttműködés feltételéül kellene kikötni. Belpolitikailag úgy látszik, hogy a hangulat ilyen irányban a német nemzetiségűek reprezentánsainál kedvezőbbre fordult.

A tanácskozás során a nemzeterősítés szempontjából az a vélemény alakult ki, hogy a házasulandóknak a házasság előtti orvosi megvizsgálása fajfejlesztési érdek. Ennek a kérdésnek a tanulmányozásával a belügy-, kultusz- és igazságügyminiszterek bízatnak meg.

A kormányzó úr őfőméltósága felhívja a kormány figyelmét a hajózási kérdések fontosságára. A gazdaságnak és hatalomnak elsőrangú forrása a hajózás, mert ez tette naggyá a történelem során az egyes nemzeteket. Hajózási szempontból Budapest rendkívül szerencsésen fekszik, s ha megoldjuk azt a kérdést, miként lehetne Budapestet tengeri kikötővé fejleszteni, miként lehetne a tengerről átrakás nélkül Budapestre hajózni, ezzel az ország gazdagodásának az alapját vetnénk meg. Erre vonatkozólag ismerteti a komphajó tervét, mely még nincs kipróbálva, s amelynél Sulinában egy transzfer kikötőre lett volna szükség. Ismerteti a Ganz-féle hajóépítési tervet, amely hajó vízballaszttal süllyedne le a tengeren, és végül ismerteti a kis hajók (200—250 tonna) beállításának a gondolatát. Ilyen kis hajók előnye az volna, hogy a Fekete-tenger déli partja és a szíriai kikötők, nagyon sekélyek lévén, ilyen hajókkal érhetők el, a szállítási költség pedig ilyen hajóval átrakás nélkül például Kairóba a mai hajókkal végzett átrakásos szállítási díjaknak egynegyed része. Ennek a jelentőségét megérthetjük abból, ha tudjuk, hogy az egyiptomi pamut piaca ma Liverpool, holott olcsó szállítás esetén ebben a tekintetben Budapest Liverpool versenytársa lehetne.

Nagy hiba a hajózási ügyekre vonatkozó adminisztráció bonyolultsága, az idevonatkozó jogszabályok kaotikus állapota.

Egyrészt tehát az adminisztráció egyszerűsítése feltétlenül szükséges, és annak egy kézbe adása elkerülhetetlen, másrészről pedig a hajózási elavult jogszabályokat kell újjá alkotni.

Az alkalmazandó hajótípust először ki kell próbálni, még mielőtt nagy áldozatot hoznánk, azután meg kell állapítani a jövedelmezőség kérdését. A műszaki használhatóságot a tengeri biztosító társaságok a legpontosabban kontrollálják, és abban bízhatunk. Felhívja a kormányt, hogy ebben az irányban mielőbb terjesszen elő konkrét javaslatot.

Fabinyi Tihamér kereskedelemügyi miniszter: A hajózás terén felmerült kérdések három csoportba tartoznak, éspedig: szervezési (személyi), jogszabály-alkotási és az Egyiptommal, illetve a Kelettel a forgalmat lebonyolítani hivatott kis hajók beszerzési problémáira.

Szervezési (személyi) tekintetben tervbe van véve egy hajózási szaktanács megalkotása, amelynek az elnöke ebben a minőségben vagy esetleg kormány- (miniszteri) biztos gyanánt fontos szereppel bírna a hajózási ügyek tervszerű egységesítése tekintetében. Erre a szerepre Wulff Olaf ny. folyamőr-főkapitány van kiszemelve. Kívánatos továbbá, hogy az ő titkáraként és egzekutív szerv gyanánt Bornemissza folyamőrkapitány a Külkereskedelmi Intézethez vezényeltessék, és végül Nagy Gábor hajóskapitány a Kereskedelmi Minisztériumban külön szerződéssel alkalmaztassék. A legutóbbi intézkedés már megtörtént, a másik kettőt pedig rövidesen foganatosítjuk. Az egységes hajóstiszti képzés és a hajóslegénység utánpótlásának tökéletesítése a folyamőrséggel kapcsolatban meg fog történni, és a MFRT-nél már is keresztülvitt igen szigorú takarékossági intézkedéseket még tökéletesítjük.

A hajózásra vonatkozó jogszabályok tekintetében már megbízást adtam a Mária Terézia idejéből származó „Editto politico di navigazione mercantile"[5] korszerű átdolgozására. A hajózási törvény novellájának tervezete készen van.[6]

A kishajók kérdésében számadatokkal igazolt jogosult reménységek vannak egy olcsó és a hazai ipar, kereskedelem és közlekedés szempontjából előnyösnek látszó egyiptomi és levantei csereforgalom célszerű lebonyolítására, és a kormány a transzferpénzekből erre a célra bizonyos összeget rezervált is. Az érdekeltek legutóbb azt a javaslatot tették, hogy nagyobb befektetések eszközlése előtt tegyünk gyakorlati próbát olyképpen, hogy Angliában egy alkalmasnak látszó és igen olcsón kapható hajót vásároljunk, amelyet a Honvédelmi Minisztérium részéről kölcsönadandó nagy teljesítményű motorral szerelnénk fel, úgy hogy a tavasz végén vagy nyár elején üzembe állítva próbameneteket végezhetne, amelyek majd eldöntik a rentabilitás kérdését. Legcélszerűbb, ha Bornemissza folyamőrkapitány és egy hajózási technikus szakember kiutaznak Angliába a hajó megtekintésére, és ha megfelel, megvásárlására, ami iránt haladéktalanul intézkedés fog történni.

K. m. f.

Gömbös

Dr. Lázár Andor
m. kir. igazságügyminiszter
mint jegyzőkönyvvezető

II. B. 4. — Gépelt, eredeti tisztázat, dr. Lázár Andor igazságügyminiszter jegyzőkönyvvezető és Gömbös Gyula miniszterelnök aláírásával.

---

[1] Dréhr Imre 1926-tól a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium politikai államtitkára volt. Nagyarányú és súlyos panamáinak a leleplezése után, 1930. december 19-én fegyelmi vizsgálatot indítottak ellene. A hivatali eljárás több mint egy évig húzódott, és csak 1932. február 22-én fejeződött be. Az ítélet hivatalvesztés volt. A bírósági eljárás megindítása ennek ellenére tovább halasztódott, és csak több mint két év múlva, 1934. június 8-án állították Dréhr Imrét bíróság elé. Nem véletlen, hogy a Gömböst támogató Horthy a Dréhr-ügy befejezését a koronatanács ülésén szorgalmazta. Az ügy hátterét a Bethlen- és a Gömbös-csoport politikai harca képezte. A panamákban ugyanis részt vett a Bethlen-kormány népjóléti minisztere, Vass József nagyprépost is, és Bethlen körei joggal tartottak attól, hogy a bírósági eljárást ellenfeleik fel fogják használni a Bethlen-rezsim és a bankok korrupt kapcsolatainak feltárására.

[2] Lásd e kötet 24. sz. iratát és a jegyzeteit.

[3] Horthy a kormányzói jogkör kiterjesztésére kezdettől fogva törekedett, és ehhez Gömbös támogatására számíthatott. *[Lásd e kötet 2. sz. iratát és jegyzeteit.]* Kormányra kerülése után Gömbös nyomban lépéseket tett a már 13 éve húzódó terv megvalósítása érdekében. Az erre vonatkozó törvényjavaslatot 1933. július 4-én terjesztette az országgyűlés elé, és 1933. augusztus 25-én már ki is hirdették, illetve hatályba is lépett az 1933. évi XXIII. tc. „az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom ideiglenes rendezéséről szóló 1920: I. tc. 13. §-ának újabb módosításáról" *[MTT. 1933. 167—168. old.]* cím alatt. Az 1920 : I. tc. 13. §-ának első módosítása *[az 1920 : XVII. tc. 1. §-a]* szerint a kormányzó még csak 30 napra napolhatta el a nemzetgyűlést. Az új törvény viszont már felruházza Horthyt az országgyűlés minden időkorlátozás nélküli elnapolásának jogával. Ebben a tekintetben, a jegyzőkönyv szövegében említett törvényekben — az 1848 : IV. tc.-ben *[„Az országgyűlés évenkénti üléséről" 5. és 6. §-a]* és az 1867. X. tc.-ben *[„Az 1848. évi IV. tc. 6. §-ának módosításáról"]* —, a király számára biztosított jogokat Horthy maradéktalanul megkapta.

[4] Az 1931: XXVI. tc. „a gazdasági és hitelélet rendjének, továbbá az államháztartás egyensúlyának biztosításáról" szól. *[MTT. 1931. 279—287. old.]* E törvény azon rendelkezéseinek hatálya, „amelyek felhatalmazzák a minisztériumot, illetőleg az érdekelt minisztereket arra, hogy olyan intézkedéseket is tehessenek, amelyek felől a határozás az ország alkotmánya értelmében a törvényhozás hatáskörébe tartozik, az 1932. évi június hó végével megszűnik." *[Ugyanott, 10. § (1) 287. old.]* Ennek a törvénynek a hatályát újabb törvényekkel évről évre meghosszabbították. A fenti minisztertanácson elhangzottakból azonban kitűnik, hogy a Gömbös-kormány ezzel nem elégedett meg, és a gazdasági élet területén kialakult rendeleti kormányzást ki akarta terjeszteni az államvezetés más területeire is. Gömbös ily módon akarta kivonni magát nemcsak a parlament, de a parlamentben abszolút többséggel bíró, Bethlen befolyása alatt álló kormánypárt ellenőrzése alól is. Ezt a törekvést törvényhozási úton nem tudta megvalósítani, csak az 1935. évi választás segítségével, mikor is Bethlen híveinek nagy részét kibuktatta az új képviselőházból.

[5] „Állami rendelet a kereskedelmi hajózásról", 1774. április 25-én adta ki Mária Terézia.

[6] A következő évben két hajózással kapcsolatos törvényt hoztak: 1934 : IV. tc. „A magyar tengerhajózási vállalatok kedvezményeiről" *[MTT. 1934. 34—41. old.]* és az 1934 : XIX. tc. „A magyar tengeri kereskedelmi hajók személyzetének szolgálati rendtartásáról." *[MTT. 1934. 154—198. old.]*

24

1933

HORTHY MIKLÓS LEVÉLTERVEZETE GÖMBÖS GYULA MINISZTERELNÖKHÖZ FAJVÉDELMI NÉZETEIRŐL

A közép-európai politikai helyzet általános jobbratolódása folytán úgy tűnt a vezető körök számára, hogy szélsőséges terveiket egy csapásra megvalósíthatják. Már az 1933. március 18-án tartott minisztertanácson fajvédelmi törvényt sürgetett Horthy. Keresztes-Fischer Ferenc ugyanekkor körvonalazta is elképzeléseiket, amikor egészen torz módon szembeállította a gyengék és betegek gondozására fordított költségvetési tételeket az egészségesek képességeinek kifejtésére fordított összegekkel. Hogy milyen elképzelések húzódtak meg Horthy és Keresztes-Fischer felszólalásai mögött, arra élénk fényt vet dr. Tömösváry Ferenc cikke, amelyet nem volt hajlandó Magyarországon egyetlen tudományos folyóirat sem leközölni. A cikket Tömösváry megküldte Horthynak. Ebben „szomorú tapasztalati ténynek" tüntette fel azt, hogy „a társadalmilag alacsony osztályok születési arányszáma a jó középosztályénál sokkal nagyobb". S mivel nem tartotta keresztülvihetőnek annak megakadályozását, „hogy fajrontó hatását kivédhessük", „legalább a biológiailag nemkívánatos elem szaporodásának" a meggátlását sürgette. Mindehhez hozzátette Tömösváry a következőket: „Egy hatalmas központi erő, mely a maga faji céltudatosságában, a jövő parancsoló érdekeiért túlteszi magát a jelenkornak gyakran hamis és álszenteskedő szentimentalizmusán, talán megtehetné ezt a lépést, de a parlamentarizmus és a demokrácia jelszavaira felépített társadalom soha."

Kedves Gömbös!

Most, amidőn az egész emberiség válságon megy keresztül, úgy érzem, hogy fajunk jövőjének, mondhatnám létének érdekében olyan problémákkal is foglalkoznunk kell, melyek szokatlanok, és eddig talán lehetetleneknek tartott intézkedéseket követelnek.

A megélhetés egyre nehezebbé válik, és a létért való küzdelemben kétségtelenül az erősebb és értékesebb fajok győzedelmeskednek.[1]

El nem vitatható, hogy a magyar faj szaporodása ma igen sok vonatkozásban nem halad a kívánatos irányban, mert a nehéz gazdasági viszonyok folytán az értékesebb elemnek nincs vagy kicsi a családja.[2]

Ha ez így folytatódik, a magyar társadalmat a jövő nemzedékben szellemi téren a visszafejlődés veszélye fenyegeti.

A rendelkezésemre álló statisztikai adatok azt mutatják, hogy az iskolákban a kitűnő tehetségű tanulóknak túlnyomórészt kevés vagy egy testvérük sincs, ezzel ellentétben a tehetségteleneknek sok. Feltűnően igazolja ezt a tételt a gyengeelméjű gyermekek családi viszonyairól készült statisztika, amely szerint ezeknél a testvérek száma majdnem mindig nagy.

Rendszerint nincs vagy nem lesz nagy családja a katonatiszteknek, a hivatalnokoknak s általában a középosztályhoz tartozó értelmiség-

Budapest 10. X. 934

Hochverehrter Herr Marschall!

Der Besuch, den Ministerpräsident von Gömbös in Warschau abstattet gereicht mir zur grossen Befriedigung da ich sicher bin dass durch diesen Besuch unsere Nationen von Neuem einander näher gebracht werden. —

Innigste gegenseitige Sympathie erfüllte die Ungarn und Polen während mehrerer Jahrhunderte unserer gemeinsamen ruhmreichen Vergangenheit. Und wie in der Vergangenheit, so haben wir auch

Részletek Horthy Miklós József Pilsudskihoz írt leveléből. 1934. október 10.
(Lásd e kötet 28. sz. iratát)

ie Revindikationen dass es durch diese Befriedigung in dieser Richtung eine reichliche Kompensation erhalte, wird für vielleicht nur geringfügige Zugeständnisse im Westen

Russland in seiner jetzigen Grösse, bleibt eine ewige Gefahr der Menschheit Die Epoche der japanisch – russischen Abrechnung, in deren Folge der Zusammenbruch des Sowjet – Regimes erfolgen muss, wäre der Moment in welcher die Zerstückelung, respective die Verkleinerung Russlands erfolgen müsste Daran würden sich gewiss auch England und die mohammedanischen Staaten gerne beteiligen. – Um für einige Zeiten

Lásd e kötet 28. sz. iratát

all dies Ihnen Herr Marschall gelingen möge und dass hiedurch jene hervorragende Persönlichkeit, die den Grundstein zu Polens Größe gelegt hat auch die Vollendung seines Werkes erleben könne!

Es würde mir natürlich ein großer Freude gereichen, wenn die jetzigen Besprechungen auch konkrete Resultate zeitigen würden.

Mit der Versicherung meiner besonderen Hochachtung, meiner freundschaftlichen und waffenbrüderlichen Gefühle

verbleibe ich Herr Marschall

Ihr ergebenster

Horthy

Lásd e kötet 28. sz. iratát

nek, akik a nagy gyermekáldással járó kiadásokat fedezni képtelenek. De viszont éppen úgy nincs nagy gyermekszám a nagy vagyonnal rendelkezőknél sem, mert elsősorban elkerülni kívánják a vagyon megosztását. A kisgazdáknál, amint az ismeretes, szintén elterjedt az egyke rendszer, mert a kisbirtokból sok gyermek nem tudna megélni.

Pedig a fajszaporítás szempontjából kétségkívül ezek a nemzet legértékesebb elemei.

A bajokon segíteni kell. A törvényhozás feladata megtalálni azokat az eszközöket, amelyekre e célból szükség van.

Nem elég szavakkal küzdeni az egyke ellen, az élet mindennél erősebb.

Ahol hiányzik a megélhetés lehetősége, ott minden tilalom, rábeszélés és törvény dacára sincs kellő szaporodás.[3]

Amíg egyrészt meg kell teremtenünk az egészséges fajszaporodás feltételeit, addig másrészt a faj színvonalának emelése szempontjából nemkívánatos elemek, úgy mint a betegek, bűnözők, szellemileg gyengék, munkakerülők stb. szaporodását közérdekből lehetőleg csökkenteni kell. Ezen a téren is megfontolás tárgyává kell tenni bizonyos intézkedéseket, melyek Amerika több államában már megtörténtek, Angliában és Hollandiában legjobban beváltak.[4]

Az egészséges nemzedék érdekében még fokozottabban küzdeni kell bizonyos betegségek, főként a tüdővész és a vérbaj ellen. Feltétlenül megvalósítandó lenne az egybekelés előtt a házasulandó felek kötelező orvosi vizsgálata, és a beteg tökéletes gyógyulása előtti egybekelésnek megtiltása. Az ily irányban teendő törvényes intézkedéseknek az orvosi titoktartásra nézve fennálló szabályok módosítására is ki kellene terjeszkedniök.

Nem látom akadályát annak, hogy az életbe vágó fontos kérdések megoldásához nyíltan és bátran hozzányúljunk, mert kell, hogy az élet józan követelményeinek mi is minél előbb eleget tegyünk.

Kimondhatatlanul fontosnak és kívánatosnak tartom a magyar faj nagyarányú szaporodását, de vérünk nemes termését szaporítsuk, csak így szolgál az valóban nemzetünk előnyére és jövő sorsának leghathatósabb biztosítására.

Mielőtt a kormány a felvetett eszmekörben a szükséges lépésekről tárgyalna, kívánatosnak tartom, hogy ezeket a gondolatokat a nyilvánosság elé vigyük, hogy azokat tudósaink, politikusaink, hírlapíróink, de elsősorban maga az orvosi kar értekezleteken, előadásokban, a sajtóban megtárgyalhassák, és így az azokra nézve irányadó közvélemény kialakulhasson.[5]

I. N. 2. — Gépelt fogalmazvány, aláírás nélkül.

Az itt megnyilvánult gondolkodásmódban az uralkodó osztályoknak az „alsóbb néposztályokkal" szembeni ösztönös gyűlölete dominált. Kétségtelen,

hogy ez a gondolkodásmód jelentős szerepet játszott abban, hogy a német fasiszta faji gondolat később befolyást gyakorolhatott a magyar törvényhozásra. Ez a faji gondolat már teljes mértékben érvényesült az 1941-ben elfogadott XV. tc.-ben. *[MTT 1941 59—66. old.]*

Ez a törvény intézkedéseiben, de különösen indokolásának gondolatmenetében félelmetesen követte a Tömösváry Ferenc által Horthynak megküldött, s fent idézett cikkében foglalt elképzeléseket.

---

[1] Ez a megállapítás a fajelméletnek abból a reakciós alaptételéből következik, amely szerint a faj biológiai kategóriája minden más társadalmi kategóriát megelőz, illetve ural.

[2] Lásd Tömösváry Ferenc — jelen irat bevezetésében idézett — megállapítását. *[I. N. 12.]*

[3] Annak ellenére, hogy ezt Horthy is kénytelen volt tudomásul venni, mégsem a „megélhetés lehetőségének" megteremtését, hanem a „faj színvonalának emelését" tekintette elsőbbrendű feladatnak.

[4] Észak-Amerikában az Amerikai Egyesült Államok 27 államában és a kanadai Alberta államban volt ebben az időben érvényben terméktelenítési törvény. Eszerint gyengeelméjűeket, elmebetegeket és epilepsziásokat szabad bizonyos feltételek mellett sterilizálni. Angliában — bár régebben foglalkoztak a sterilizáció kérdésével, és 1931-ben az angol eugenikai társaság, 1932-ben pedig a Voluntary Eugenic Sterilization Conference dolgozott ki törvényjavaslatot e kérdésben — az irat keletkezésének évében nem volt Hollandiában sem, a sterilizációt engedélyező törvény. Európában 1933-ig csak Svájcban és Dániában szabályozta törvény a sterilizációt. Egyetlen nyugati állam ilyen jellegű törvényében sincs szó azonban — ahogy Horthy említi — a „munkakerülők" sterilizálásáról.

Minden bizonnyal Horthy tanácsadóira az e kérdéssel foglalkozó német irodalom és sajtó, a német fasiszta törvénykezés volt a legnagyobb hatással. Hitler hatalomrajutása után néhány hónappal, 1933. július 14-én már törvényt hoztak Németországban a sterilizációról, és 1934. január 1-én újabb e kérdést „szabályozó" törvény lépett életbe. Ez utóbbi törvény előírása szerint gyógyintézet vagy fegyintézet lakói számára terméktelenítési eljárást javasolhat a gyógyintézet vagy a fegyintézet vezetője is, és az végrehajtható a javasolt személy beleegyezése nélkül.

[5] A Horthy által kívánt intézkedésekhez szükséges közvélemény sohasem alakult ki.

25

1933. október 8.

HORTHY MIKLÓS BESZÉDE A MEZŐTÚRI HŐSI EMLÉKMŰ LELEPLEZÉSE ALKALMÁBÓL A KIRÁLYKÉRDÉSRŐL

1933-ban Hitler hatalomrajutása és az anschluss veszélye miatt ismét felmerült a Habsburg-restauráció lehetősége. Egyes nyugati körök egy ausztriai és magyarországi restaurációt alkalmasnak találtak Hitler agresszív terveinek a megakadályozására. A magyarországi legitimisták tevékenysége ezért 1933-ban megélénkült. Horthy hívei s a kormány csírájában el akarta fojtani a legitimistáknak a mozgalmuk újjászervezésére irányuló kísérleteit. Ez magyarázza Gömbösék részéről az ellenük folytatott politikai küzdelem élességét. Gömbös állt a szélsőjobboldali egyetemi diákszervezetek mögött, amelyek egymás után verték szét a legitimista arisztokraták gyűléseit. Emellett Gömbösék úgy vélték, hogy

szükség van Horthynak a legitimisták címére irányított, többé-kevésbé burkolt figyelmeztetésére is. Eredetileg ezt a célt szolgálta a mezőtúri beszéd.

A hősök emlékét ünnepelni több a kegyeletes emlékezésnél, az ma hitvallást jelent amaz eszmék mellett, amelyekért ők életüket áldozták, és vállalását azoknak a kötelességeknek, amelyeket a hősök örökségként hagytak ránk. Voltak és vannak a történelemben nemzedékek, melyek a balsors megpróbáltatásainak osztályosai. E nemzedékek élete küzdelmes, és útja nehéz, azért[a] csüggedésre annál kevésbé van ok, mert a küzdelmes élet acéloz, erőssít *[sic]*, míg a történelem tanulsága szerint a jólét, gazdagság puhít és világbirodalmakat visz válságba.[1] Az elesett hősök nemcsak belső nemzeti erőinket növelik példájuk ragyogásával, hanem az a becsület és rokonérzés, amelyet vitézségük, önfegyelmük és áldozatkészségük szerzett világszerte a magyar névnek, egyik legerősebb támaszunk ma is abban a küzdelemben, amelyet a nemzet igazságáért és megélhetéséért folytat. A hősöktől a haza önfeláldozást követelt, tőlünk munkát, kitartást a hétköznapok gondjai közt, és összetartást.[2]

Sajnos, utóbbit mindenki hirdeti, de sokan nem tartják be. Az utóbbi debreceni események[3] arra kényszerítenek, hogy a királykérdéshez, mellyel a nemzet nyugalmát újabban zavarják, hozzászóljak. Ott a mai állapotot az egyik szónok operettkirályságnak nevezte. Magyarország királyság, mert felfogásom szerint az összeomlás után a dualizmus megszűnte, és ennek folytán a pragmatica sanctio[4] hatályvesztése — IV. Károly magyar királlyá törvényesen megkoronáztatván, királyi hatalmát nem alterálja.[b] Koronás királyomnak tekintettem haláláig, és átvette volna a hatalmat abban a percben, amikor jövetele nem veszélyeztette volna többé hazánk létét. Mindenki tudja, hogy Magyarországon minden hatalom a szent koronáé, és csak a koronázási aktussal megy át a királyra. A Királyi Vár, a koronauradalmak a szt. koronáé, nem a királyé. Tehát itt egy királyság király nélkül is lehetséges. Köztársaság Magyarország számára szerencsétlenséget hozna, mert sok volna az elnökjelölt, és nagy és meleg minden elnökválasztásnál[c] a küzdelem.

Minden politikai pártnak megvan a joga saját meggyőződését propagálni. Eredményt azonban csak megdönthetetlen igazságok hozhatnak. Nem lehet arra az álláspontra helyezkedni, hogy én a status quo ante álláspontján állok, a mai világhelyzetet nem ismerem el. Minthogy a pragmatica sanctio, mely a trónöröklés rendjét szabályozta, Ausztriához való viszonyunk változása folytán megszűnt, beáll — szerintem — a pragmatica sanctiót megelőző jogi állapot, azaz a nemzet király-

---

[a] Az eredetiben ezután a következő, utólag áthúzott szavak olvashatók: „hajlamosak a".

[b] Az utolsó négy szó helyett az eredetiben a következő szöveg olvasható: „minthogy a pragmatica sanctio királyi hatalmát a pragmatica sanctio megszűnése nem alterálta". A mondatot Horthy módosította.

[c] Ez utóbbi két szót Horthy utólag írta be a szövegbe.

választási joga. Nem kisebb tekintély, mint megboldogult Apponyi Albert gróf, 1919. november 29-én, egy magyar és egy osztrák lapban következőképpen nyilatkozott: „Kétségtelen, hogy a nemzetgyűlés túlnyomó többsége monarchista lessz *[sic]*, de semmi esetre sem lehet szó Ottó főhercegnek, Károly király fiának igényjogosultságáról. Annak következtében, hogy Károly király nem uralkodik már az osztrák örökös tartományok fölött, a pragmatica sanctio — amely szerint a királynak mindenkori legidősebb fia, illetve legközelebbi férfirokona következik a trónra — megszűnt, és ezzel Magyarország visszakapta azt a jogát, hogy a volt király halála vagy a trónról való lemondása után maga válassza meg királyát." Ezek után megdönthetetlen az a jogi helyzet, hogy Magyarországnak ez idő szerint királya nincs.

Hogy mit hoz a jövő, azt ma senki sem tudja megmondani, de ezen jövő érdekében bűnös ma, minden ok nélkül[d] egy kuruc-labanc háborút felidézni, mikor minden gyermek tudja, hogy a trónbetöltés ma casus belli![e]

Azonkívül a király csak a nemzet egyetemes kívánságára, harangzúgás és lelkes ovációk közepette jöhet. Szerencsém volt öt évig I. Ferenc József király őfelsége közvetlen környezetében szolgálhatni, és az az odaadó tisztelet és rajongó szeretet, mellyel iránta viseltettem, váltja ki meine Empörung afelett, hogy dinasztiája tekintélyét az utcára és szenvedelmes kiprovokált ellentüntetések ingoványába vigyék.

[f]Egy életen keresztül becsületesen teljesítettem mindég kötelességemet, de azt mégsem tűrhetem, hogy akárki is azt higgye[g], hogy útjában vagyok akárkinek. Nem kerestem, megválasztásom után nem is fogadtam el a kormányzói tisztet, csak a pártvezérek kérésének engedtem végre a falnak szorítva.[5] Azóta sem volt könnyű és rózsás a helyzet. Mindenesetre boldogan hagyom ott helyemet abban a percben, mikor a helyzet ezt megkívánja. Ha pedig előbb költöznék el az élők sorából, végrendeletileg néhány nevet hagyok az országgyűlésre, kik közül kérni fogom utódomat megválasztani, mert oly egyéniségre van szükség, aki önzetlenül minden percben kész félre állni, ha ezt a haza érdeke megkívánja.[6]

Ezt kívánják a hősök is, mélységes kegyelettel szent emlékük iránt készséggel adom meg az engedélyt az én vármegyém tősgyökeres magyar városában emelt emlékszobor leleplezésére.

I. N. 1. — Saját kezűleg, ceruzával írt fogalmazvány.

---

[d] A „minden ok nélkül" szavak utólag betoldva.

[e] Ezután a következő, utólag kihúzott mondat olvasható: „A régi monarchia egy szerencsés gazdasági alakulat volt."

[f] A mondat előtt a következő, utólag áthúzott szavak olvashatók: „Meg voltam . . ."

[g] Ezután a mondat a következőkkel folytatódik: „hogy kapaszkodom a kormányzói székhez", majd az utóbbi két szót Horthy kihúzta, s a következő szavakat írta helyükbe: „mai pozíciómhoz" — végül az egészet áthúzta, s a fent közölt módon fejezte be a mondatot.

Horthy beszédének idézett szövege s a sajtóban közölt szöveg között lényeges eltérés mutatkozik. Tanácsadói nyilvánvalóan attól tartottak, hogy Horthy sokkal inkább saját magát, a hatalomhoz való ragaszkodását és a tüntető diákok mögött álló erőket, mint a legitimistákat leplezné le. Ezért tanácsolhatták Horthynak, hogy az élesen fogalmazott részektől tekintsen el. A kihagyott részekre, illetve a sajtóközleményben mutatkozó eltérésekre jegyzetben utalunk.

---

[1] Horthy beszédéről a sajtóban megjelent közleményben ezután a következő szöveg olvasható: „A hősök, hivatott vezéreik irányítása mellett, teljes egységben vívták ki nagy és dicsőséges győzelmeiket. Nemzetünk is csak úgy állhatja meg a népek versenyében a helyét, ha teljes nemzeti egységre törekszünk, és kikapcsolunk — különösen politikai életünkből — minden olyan, ma megoldhatatlan kérdést, amelynek taglalása áldatlan, nemzeti erőinket emésztő, az öncélú, nemzetre káros pártharcokba sodorja népünket. Ma minden magyar egyetértő, nagy célokat szolgáló erők kifejtésére van szükség."

[2] A fogalmazvány következő részeit Horthy a beszédből teljesen kihagyta, kivéve az utolsó bekezdést, annak első mondata nélkül.

[3] 1933. szeptember 24-én Debrecenben a legitimisták zászlóbontó gyűlését a debreceni egyetemi hallgatók megtámadták, majd ellentüntetést rendeztek.

[4] Lásd e kötet 3. sz. irat 1. sz. mellékletének 1. sz. jegyzetét

[5] Lásd e kötet 2. sz. iratát és jegyzeteit.

[6] Lásd e kötet 33., 60., 64., 65. a., b. sz. iratait.

26

Eger, 1933. november 29.

SZMRECSÁNYI LAJOS EGRI ÉRSEK LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ FELEKEZETI ELLENTÉTEK ÜGYÉBEN

Az ellenforradalmi rendszer egyik ideológiai eszköze — a fajelmélet terjesztése mellett — a vallási ellentétek felkeltése és ébren tartása volt. Csak ilyen eszközökkel tudták elterelni a figyelmet a társadalom fő problémáiról. A felekezeti viszálykodás végletekig történt kiélezésére vet fényt az alábbi levél.

Főméltóságú Uram!

Nem aggodalom nélkül, mégis azzal a hittel, hogy főméltóságod iránti köteles, hódolatos érzelmeimnél fogva is parancsolt hűségem sugallata szerint cselekszem, kérem alázattal előterjesztésem kegyes fogadását.

A múlt napokban felkértek, hogy Mészáros János egyetemi magántanárnak a Szolnok megyei közkórházhoz igazgatóul való kineveztetése iránt lépéseket tegyek. Az egyetemi vezető tanárnak Mészáros kitűnő

képesítéséről kiállított bizonyítványa alapján a felkérésnek megfeleltem; időközben azonban értesítést vettem, hogy közbenjárásom nem vezethet eredményhez, amit sajnálattal tudomásul vettem.

Újabban olyan oldalról, hol a közügyi kérdéseket izgalmak keltésére felhasználják, azon szempontból állíttatott újból elém az állás betöltésének kérdése, mintha egy kevésbé képesített, Szabó Elemér nevű orvos kinevezése azért állna előtérben, mert református, ami állítólag szárnyra kelt, s izgalmat okoz széles körben, mert tervszerűnek találtatik, hogy noha a vármegye többsége katolikus, s mégis a vezető állások csaknem kivétel nélkül reformátusokkal vannak betöltve, s ez esetben is ez a szempont érvényesüljön. Bizonyítékul felsorolták a főispánt, alispánt, főjegyzőt, két aljegyzőt, árvaszéki elnököt, megyei főügyészt, a város két tanácsnokát, aljegyzőjét, főügyészét, árvaszéki elnökét, a pénzügynél az igazgatót, ki a kat. kegyuraságot is képviseli, az adóhivatali főnököt, a forgalmi adóhivatal főnökét, a törvényszéki bírák felét, az ügyészség főnökét s két ügyészét, a postaigazgatót és egyik postafőnököt, a dohánybeváltó főnökét, a rendőrfőkapitányt és helyettesét, a kereskedelmi és polgári leányiskolák igazgatóit, az államvasutak főműhelyének főnökét, a kir. tanfelügyelőt, a folyammérnökség vezetőjét, a közkorházi igazgatót s négy alorvost, akik egytől egyig mind reformátusok, a hozzám tett jelentés szerint.

Ha én a szakképzettséget kívánó állások betöltésénél elsősorban a megfelelő szakismeretet tartom is irányadónak, s csak egyenlő képesítés mellett óhajtom a lakosság többségének vallását figyelembe részesítendőnek, oly esetben pedig, mint a szóban forgó, a magasabb képesítést döntőnek ismerem el: igen komolynak kell tartanom, ha a fennforgó viszonyokban talált bizonyítékok felhasználásával a katolikusok tervszerű háttérbe szorítása miatt indulna meg, semmi esetre sem kívánatos, lelkeket egymástól eltávolító ellenséges mozgalom, és a sebekből vérző ország még ezzel is megküzdeni volna kénytelen.

A nagy közérdekre tekintettel, s különösen még azért is, mert Szolnok vármegye oly szerencsés főméltóságod közelebbi érdeklődését bírhatni,[1] bátorkodom a fentieket előterjeszteni, úgy vélekedve, hogy azokat tudva, kötelességmulasztás nélkül nem hallgathattam.

Mély hódolatom kifejezése mellett vagyok főméltóságod alázatos szolgája

Szmrecsányi Lajos
egri érsek

I. L. 1. — Saját kezűleg, tintával írt tisztázat, Szmrecsányi Lajos aláírásával.

A levélpapír fejlécén az egri érsekség címere látható.

[1] A Szolnok megyei Kenderes községben fekvő Horthy-birtokra utal.

27

1934. január 22.

HORTHY MIKLÓS LEVELE II. VILMOS VOLT NÉMET CSÁSZÁRHOZ 75. SZÜLETÉSNAPJA ALKALMÁBÓL

1918. november 9-én a német nép forradalmi fellépése nyomán lemondott II. Vilmos a német trónról, s a következő napon Hollandiába emigrált. Horthy a Ferenc József udvarában szárnysegédként töltött időből ismerhette II. Vilmost, s 1920-tól rendszeresen felkereste jókívánságaival a különböző évfordulók alkalmával. Ezek az üzenetek — több ilyen tartalmú levél maradt fenn — azonban csak a szokásos udvariasság körében mozogtak. 1934 januárjában — egy évvel Hitler hatalomra jutása után — mégis szükségesnek találta Horthy, hogy a korábbiaknál melegebb hangú levelet küldjön az excsászárhoz. De ebben tulajdonképpen már az újjáébredő német imperializmust üdvözölte, s az ezekhez fűzött saját tervei valóra váltásának a lehetőségét.

Felséged!

Úgy érzem, vétenék érzületem leghívebben táplált tradíciója ellen, ha nem fejezném ki leghódolatteljesebb és legőszintébb jókívánságaimat felséged 75. születésnapja alkalmából. Kívánom, hogy ünnepelhesse felséged ezt a napot még nagyon sok éven keresztül, a legjobb egészségben, mindazoknak az örömére, akiknek örökre s mélyen lelkükbe vésődött annak a történelmi műnek emléke, amit felséged dicső kormányzása a Német Birodalom számára jelentett.

Én magam és a magyar nép, amelynek sorsa — főleg az utóbbi évtizedekben — szorosan összefonódott a német nép sorsával, felségednek legnagyobb csodálói közé tartozunk. A két nép közötti kötelék eredményekben gazdag ellenállást tanúsított a legsúlyosabb megpróbáltatások közepette, a szörnyű világbirkózás folyamán, és az együtt átélt közös szenvedés olyan érzelmi közösséget teremtett, amely felséged történelmi alakjával kapcsolatban a szívekből nem veszhet ki soha, még a világtörténelem legnagyobb átalakulása által sem.

Adja Isten, hogy felséged megélhesse azt a napot, amelyen a felséged nagy tettereje és egyszersmind önfeláldozása által kormányzott Német Birodalom annyi megpróbáltatása után végre megtalálja kibontakozásának azt az útját, amelyen felséged apai szíve egy életen keresztül állandóan igyekezett vezetni.

Fogadja felséged legmélyebb baráti hódolatom kifejezését.

II. H. 8. — Gépelt fogalmazvány, aláírás nélkül.

A levélpapír fejléce: „MAGYARORSZÁG KORMÁNYZÓJA."

28

1934. október 10.

HORTHY MIKLÓS LEVELE JÓZEF PIŁSUDSKI LENGYEL MARSALLHOZ GÖMBÖS GYULA MINISZTERELNÖK VARSÓI LÁTOGATÁSA ALKALMÁBÓL

Lengyelországban már 1926 májusától, Piłsudski államcsínyétől kezdve bizonyos németbarát irányzat érvényesült, bár a korábban uralkodó francia, illetve kisantant orientációt továbbra is szükségesnek tartották fenntartani. 1933 őszétől, a német fasiszta rendszer megszilárdulása után, tovább erősödött Lengyelországban is a németbarát politikai irányzat. 1934. január 24-én megkötötték a német—lengyel megnemtámadási szerződést. 1934 áprilisában Barthou francia külügyminiszter, majd júniusban Debeney francia tábornok varsói útja ennek ellensúlyozását célozta.

Ebben a helyzetben igyekezett Horthy meggyőzni a lengyeleket a német orientáció szükségességéről. Gömbös 1934. október 18-án Lengyelországba utazott. Útja nem is túlságosan titkolt célja: a német—lengyel közeledés egyengetése, Lengyelország francia kapcsolatainak további lazítása mellett a Csehszlovákia elleni közös fellépés kérdéseinek a megbeszélése volt. Gömbös magával vitte Varsóba Horthy alábbi levelét.

Mélyen tisztelt Marsall úr!

Gömbös miniszterelnök Varsóban tett látogatása mély megelégedésemre szolgál, mert meggyőződésem, hogy ez a látogatás újból közelebb fogja hozni egymáshoz nemzeteinket.

A legbensőségesebb kölcsönös szimpátia töltötte el a magyarokat és a lengyeleket közös dicsőséges múltunk több évszázada alatt. És mint a múltban, a nehéz jelenben sincsen semmilyen fajta ellentét közöttünk; közös érdekeink, valamint történelmileg szilárdan megalapozott érzelmi közösségünk reményt ad arra, hogy még dicsőségteljesebb közös jövő elé nézzünk.

Végtelenül örvendek annak, marsall úr, hogy az eddig Németországgal szemben fennállott, sajnálatosan feszült helyzet jelentősen enyhült. Egy kívülálló számára természetesen nincs adva, hogy áttekintse, milyen mértéket öltött már eddig a közeledés, és milyen fokig szándékoznak azt kiépíteni. De Lengyelország minden igaz és önzetlen barátja élénken helyeselni fogja ezt az akciót. Ez a cselekedet államfenntartó bölcsességről tanúskodik, és egy csapásra kiemeli Lengyelországot a két óriási malomkő közötti tragikus helyzetéből. Lengyelország közeledést és támaszt talált abban az irányban, amely szellemi irányzata, kultúrája és vallása következtében sokkal közelebb áll hozzá, mint a Kelet. Oroszország — bármilyen alakban jelentkezzék is — keleties irányzatú zsarnokságával mindig veszélyeztetni fogja Lengyelország létét vagy

nyugalmát; egy előbb-utóbb feltámadó nemzeti Oroszországgal új életre fognak ébredni régi nagy vallási és nemzeti céljai; a Nyugat felé nyomulása pedig különösen akkor fog a leghevesebben megnyilvánulni, amikor Japán ki fogja szorítani a Távol-Keletről. Németországot ugyanebből az irányból fenyegeti veszély, s minthogy sohasem lesznek olyan tervei vagy érdekei, amelyek Lengyelország léte ellen irányulhatnának, a kölcsönös közeledés az egyetlen járható út. S ami ma még nehezen megoldható kérdésnek látszik, nevezetesen a maradéktalan, ha szabad magam így kifejezni, a 100%-os megegyezés a területi kérdésekben úgy vélem, hogy a jövőben ez is megoldást fog nyerni.[a] Hiszen Lengyelországnak északon, keleten és délnyugaton olyan kiterjedt és igazságos területi követelései vannak,[b] hogy ez irányú kielégítése útján bőségesen kárpótolva lesz a nyugati, talán csak kismértékű engedményekért.

Oroszország jelenlegi méreteiben örök veszélye marad az emberiségnek. A japán—orosz leszámolás időszakában be kell következnie a szovjet rendszer összeomlásának;[c] ez lenne az az időpont, amelyben Oroszország feldarabolását, illetve területi csökkentését végre kellene hajtani. Ebben bizonyára szívesen részt venne Anglia és a mohamedán országok is.[d][2] Hogy aztán örök időkre nyugalmat és megelégedettséget lehessen teremteni, a különböző vidékek különböző nemzetiségű lakosságának cseréjét lehetne végrehajtani. Senki sem akadékoskodik, aki személyes előnyöket remél. A törökök 1 500 000 görögöt tettek át az Égei-tengeren, hogy kicseréljék őket honfitársaik ellenében![3]

Nekem és minden magyarnak leghőbb vágya lenne, hogy egy, összes területi követeléseinek teljesítése után hatalmas mértékben megnövekedett és megerősödött Lengyelország azt a szerepet töltse be a népek életében, amely helyzete és erkölcsi súlya folytán megilleti. Ehhez még azt a kívánságot fűzöm hozzá: adja a mindenható, hogy mindez önnek sikerüljön, marsall úr, és ezáltal az a történelmi személyiség, aki lerakta Lengyelország nagyságának alapjait, megérhesse művének beteljesedését!

Természetesen nagy örömömre szolgálna, ha a jelenlegi megbeszélések konkrét eredményekhez vezetnének.

---

[a] Ezt az utóbbi mondatot Horthy utólag kihúzta.

[b] Ezt az utóbbi mondatot Horthy a következőképpen alakította át: „Lengyelországnak nemcsak délnyugaton, hanem keleten is kiterjedt és igazságos területi követelései vannak, amelyeket ebben az időszakban kellene kielégíteni." A mondat utolsó részét tehát teljes egészében elhagyta a módosítással.

[c] A „be kell következnie" szavakat Horthy áthúzta, s a „feltételezhetően bekövetkezhet" szavakat írta helyébe.

[d] Ez utóbbi mondat előtt egy betoldásra utaló jel látható, a betoldás szövege nem található. A jel után a mondat első része át van húzva, s több helyen betoldások láthatók. A javításoknak megfelelően a mondat a következőképpen alakult: „egyidejűleg és egyetértésben Angliával és a mohamedán szomszédos államokkal". Ezt követően a fent közölt szöveg a bekezdés végéig ceruzával át van húzva.

Különleges nagyrabecsülésem, baráti és fegyvertársi érzelmeim hangsúlyozásával maradok, marsall úr, legőszintébb híve

Horthy

II. E. 1. — Saját kezűleg, németul, tintával írt fogalmazvány, Horthy Miklós aláírásával

A levélpapír fejlécén vaknyomással a Magyar Királyság címere látható, körirata „Magyarország kormányzója."

A levelet Horthy utólag ceruzával javította, s módosításait — minden valószínűség szerint — részben külön lapon vezette. Minthogy ez a lap elveszett, a levélben látható, ceruzával írt javítások csak részben érthetők. Ezért a levelet a tintával írt első fogalmazvány szerinti szövegben közöljük, míg a végleges szövegre utaló ceruzával írt javításokra csak akkor utalunk, ha összefüggő szöveget adnak.

Gombos Gyula október 19-én érkezett Varsóba, s 20-án délután tett látogatást Piłsudskinál. Ekkor adta át Horthy levelét, s Piłsudski kérésére — mint erről feljegyzésében megemlékezett Gombos — ugyancsak ő hozta magával a válaszlevelet is. *[OL Kum. res. pol. 1934—17—573.]* Piłsudski válaszát nem ismerjük. A Csehszlovákia elleni magyar—lengyel közös akciók mindenesetre megélénkültek, és egy darabig erősödott Lengyelország német orientációja is.

---

[1] Horthy arra igyekezett rábírni Piłsudskit, hogy a fasiszta Németországhoz fűződő kapcsolatot erősítse, még területi engedmények árán is, és „karpótlásként" a Szovjetunió, illetve Csehszlovákia irányába való terjeszkedést ajánlotta figyelmébe, mint olyan megoldást, amely a közép- és kelet-európai agresszív államok közös platformja lehet még akkor is, ha egymás között ellentétek vannak.

[2] Horthy itt ismét a Szovjetunió elleni koncentrált támadás tervét ecseteli. A Szovjet-Távolkelet Japán részéről való elszakítását, Anglia Indián keresztül történő támadását és Irán, illetve Törökország katonai akciójának lehetőséget latolgatta.

[3] Az 1920 óta folyó görög—török háború lezárásaként 1923. január 30-án a Népszövetség kezdeményezésére népességcsere megállapodás jött létre a két ország között. Ennek a megállapodásnak a végrehajtásaként Törökországból egy és negyedmillió görögöt telepítettek át Görögországba.

29

1934 november vége

ISMERETLEN SZEMÉLY FELJEGYZÉSE HORTHY MIKLÓSHOZ A MARSEILLE-I MERÉNYLETTEL KAPCSOLATBAN

1934. október 9-én Marseille-ben megölték Sándor jugoszláv királyt és Barthou francia külügyminisztert. Az elfogott merénylők (egyet a helyszínen megöltek) valamennyien a fasiszta horvát emigráns szervezet, az Usztasa tagjai voltak. A nyomozás kiderítette, hogy a merényletben részes usztasák Magyarországon, Jankapusztán létesített táborban éltek éveken át, itt kaptak terrorista kiképzést, és innen indultak a merénylet elkövetésére. Jugoszlávia a Népszövetséghez 1934. november 23-án benyújtott emlékiratában — melyhez Csehszlovákia és Románia is csatlakozott — súlyos vádakat emelt Magyarország ellen.

A merénylet tulajdonképpeni értelmi szerzői, Pavelic es Kvaternik, az Usztasa mozgalom vezetői, Olaszországban éltek, és a merenylet mögött min-

den bizonnyal — végső soron — a fasiszta olasz kormány állt. Franciaországnak és Angliának azonban szüksége volt Olaszországra a náci Németországgal szembeni egyensúly fenntartásához. Ezért az ügyet Franciaország és szövetségese, a kisantant, nem Olaszország, hanem Magyarország ellen élezte ki. A Gömbös-kormány mindezek folytán rendkívül nehéz helyzetbe került, s szinte csak Olaszország támogatására számíthatott a Népszövetségben.

A feljegyzést minden valószínűség szerint Vészi József készítette.

EMLÉKIRAT A JUGOSZLÁV DÉMARCHE-SAL KAPCSOLATBAN

A kisantant egyöntetű állásfoglalása és különösen a jugoszláv belső politikai helyzetre való tekintettel ez az ügy annyira elmérgesedett, hogy a magyar belpolitikában leendő személyi koncesszió, illetve kormányváltozás nélkül kedvező megoldás alig remélhető.

A Népszövetséghez benyújtott ún. kommunikációban[1] felsorolt vádpontokat a kormány ellen élesítik ki, miközben illetékes helyen azt hangoztatják, hogy a magyar nép ellen semmi kifogás nincsen, azzal a további barátságot fenn akarják tartani, sőt erősíteni.

Különösen a Benes intrikája annyira kiélesítette a kérdést a jugoszláv belső politikában, hogy az ottani kormány, sőt a régenstanács sem képes a feszültséget megfelelő elégtétel nélkül levezetni. Genf pedig a jugoszláv kormányt az általa szolgáltatott adatok és a Népszövetségben uralkodó áramlat miatt el nem ejti.

Megoldási mód:

A hangulat különösen Gömbös Gyula és még inkább Kánya Kálmán ellen alakult ki. E két államférfinak és ezzel együtt kormánynak feltétlen távozását kívánják.

Minthogy pedig e kérdésben a magyar kormány meg nem bukhatik, tudomásul vesznek olyan távozási okot, amely nincs közvetlen összefüggésben az üggyel. Ennek azonban a legrövidebb időn belül meg kell történni. Igen alkalmas volna a választójogi törvény kérdésének felvetése, amelyben az azzal úgysem rokonszenvező Egységes Párt a miniszterelnökkel szemben állást foglalna. A demokratikus törekvésekben való elbukás a kormánynak egy nagy cél érdekében történő diadalmas távozását jelentené. E módon úgy a külső, mint belső erkölcsi alap megóvatnék.[2]

Szankció: Amennyiben a kormány távozásának bármi akadálya vagy késedelmeskedése bekövetkeznék — Jugoszlávia, Csehszlovákia és Románia a diplomáciai összeköttetést a legrövidebb időn belül megszünteti, képviselőit innen visszahívja, a határokat elzárja, a kereskedelmi és egyéb nemzetközi szerződéseket nyomban hatályon kívül helyezi.

A kormány távozása esetén, amennyiben olyan férfiak jönnek, akik sem a jelenlegi, sem a frankügyben[3] angazsálva nincsenek, Genfben a vitás kérdést a békés egyetértés és méltányosság alapján kívánják el-

intézni. Az új kormány alakítása tekintetében természetesen egyéb észrevételük nincs. Panaszolják hogy még a marseille-i merénylet után kért magyar vizsgálatot is nem indokolható kifogásokkal késlelteti a kormány. Szerintük az eddig rendelkezésre bocsátott és még elő nem adott bizonyítékok a magyar kormány, illetve hatóságok részességére nézve döntőek és lesújtók.

Sem a magyar nemzetet, sem annak vezéreit semmi tekintetben megalázni nem kívánják, de a jövőre való biztosítékok szempontjából is egyedül a fentebben előadott megoldást tartják kivezető útnak. Nem tartják szerencsésnek a genfi védekezés körében kifejtett eddigi magatartást.

Célszerűségi szempontok a békés megoldás esetére: Olaszország barátságát még fokozottabb mértékben biztosíthatjuk, ha ez ügyben minden komplikációt kikapcsolunk, és nem adunk alkalmat esetleg más állam ellen is irányuló szükségtelen támadásra.[4]

Németország e kérdésben nem áll mellénk, mert eminens gazdasági és az anschluss-törekvések miatt politikai érdeke is Jugoszláviával való együtt tartás. Mikor Barthou Belgrádban volt lent és Sándor királyt kapacitálta egy újabb katonai balkáni konföderációra, Sándor kijelentette, hogy fenntartja a francia szövetséget, de országának eminens gazdasági érdeke a németekhez való közeledés is. Midőn Sándor király temetésén Göring és Pétain megjelentek, több mint másfél órás külön tárgyalásra vonultak vissza, úgyhogy az ünnepélyességekre még átöltözni sem volt idejük, és megbízható szemtanúk állítása szerint a legszívélyesebb hangulatban váltak el. Arra sem számíthatunk, hogy a Saar-kérdésben a helyzet úgyis felborul, mert az Aloisi elnöklete alatt lefolytatott római tárgyalásokon a legkényesebb kérdésben is megállapodtak a németek és franciák, utóbbiak már eszkomptálják azt a lehetőséget, hogy a Saarvidék Németországhoz csatlakozik. Hitler és a francia frontharcosok érintkezéséből és nyilatkozataiból, Ribbentropnak londoni és párizsi tárgyalásaiból és egyéb jelenségekből azt a véleményt lehet leszűrni, hogy nem forog fenn egy közeli francia—német háború lehetősége[5].

Ez annál kevésbé valószínű, mert az angolok is minden erőfeszítést megtesznek a differenciák elsimítására, s tekintettel arra, hogy soha olyan szoros nem volt még a barátság éppen a francia és angol vezető férfiak személyes baráti viszonyánál is — mint éppen a jelen pillanatban — jogos az a feltevés, hogy addig, amíg Anglia háborút nem akar, összeütközésre sor nem is kerül. Így nem éleződhetik ki a jugoszláv és olasz ellentét sem, mert Olaszország katonai szempontból teljesen Anglia elhatározására van utalva földrajzi fekvése és hadiszükségletei tekintetében. Épp ezért volt katasztrofális tévedése az osztrák—magyar diplomáciának az 1914-es háborúban, hogy az ellenségként szereplő Angliával szemben Olaszország szövetségi kötelezettségét teljesíteni fogja. Anglia, melynek megvan a maga indiai, egyiptomi és japán kérdése, nem kívánja azt komplikálni egy európai bonyodalommal.

Revízió és gazdasági jövő kérdése: A szerencsétlen marseille-i eset a revíziós törekvéseknek hihetetlenül ártott, mert amennyiben Jugoszlávia és ezzel kapcsolatosan a kisantant mérsékletet tanúsít, ennek feltehető háttere az illetékes nagyhatalmaktól nyert az a megnyugtató kijelentés, hogy a magyar revíziós törekvéseket egyelőre támogatni nem fogják.

Bölcsesség, áldozatkészség és legalább látszólag baráti kéz nyújtása és ezzel kedvezőbb atmoszféra teremtése szükséges ahhoz, hogy ez irányban elért eddigi eredményeinket újra érvényesíthessük.

A békés megoldás lehetőségével kilátás nyílhatik az utódállamokkal leendő kedvezőbb gazdasági szerződésekre, közlekedési könnyítésekre és külföldi kedvező kölcsön felvételére, végül hitelezőinkkel való előnyös kiegyezésre. Nem felejtendő el, hogy a transzfer pénzek zürichi kifizetésénél a magyar pengő 53 centime-on állt 1934 június havában, ma pedig csak 40—41 centime-on. A Tyler nem egészen kedvező gazdasági jelentését[6] bármely komplikáció még súlyosabbá teszi, hazafias áldozattal azonban a pengő sorsát is meg lehet menteni.

II. D. 1. — Gépelt tisztázat, aláírás nélkül.

Az irat mellett fekszik a marseille-i politikai gyilkosság ügyében a jugoszláv kormány által a Népszövetséghez benyújtott s a magyar kormány felelősségét bizonyító panasz kivonatos szövege. A feljegyzést — minden valószínűség szerint — ugyancsak Vészi József készítette gyorsírói jegyzetek alapján, a magyar kormány vagy az államfő gyors tájékoztatása érdekében. A feljegyzésben foglalt fontosabb megállapításokat az alábbiakban összefoglalóan ismertetjük:

1922 májusában a jugoszláv hatóságok elítéltek egy Stankó Malcovic nevű horvát terroristát. Ez bevallotta, hogy 1922 áprilisában az Ébredő Magyarok nevű szélsőséges magyar fasiszta szervezet tisztjei, többek között Adorján Géza és Ili László azzal bízták meg, hogy Sándor jugoszláv király ellen kövessen el merényletet.

Ugyanezen évben alakult meg a horvát terroristák titkos szervezete, az Usztasa. Ennek vezetője, Gusztáv Percec, már a szervezet megalakulása előtt kapcsolatban állt magyar katonatisztekkel. Miután az usztasák Jugoszláviából tömeges menekülésre kényszerültek, Percec a magyar tisztekkel folytatott tárgyalás után arra a gondolatra jutott, hogy a jugoszláv határ közelében levő Jankapusztát veszik igénybe a terroristák elhelyezésére. Percec Horváth Emil álnév alatt bérelte ki Jankapusztát, s ott terrorista, katonai kiképző tábort létesítettek a horvát usztasák számára. Később több hasonló tábort is szerveztek, amelyek közül a jegyzék még nyolcat nevez meg. A terroristákat Pavelić és Percec toborozta.

A kiválasztott horvát emigránsokat a magyar hatóságok Csurgón kihallgatták, majd a budapesti toloncházba vitték, végül egy Klar nevű magyar tiszt és Percec együtt hallgatták ki őket. Ezt követően Percec álnevet adott nekik, és ő maga kísérte le őket Jankapusztára. Itt az Usztasa előírásos egyenruhájában jártak.

A tábort magyar csendőrök őrizték, hogy be nem avatottak meg ne közelíthessék. Magyarországon több lapjuk jelent meg, melyeket titkos úton csempésztek át Jugoszláviába. Ezek az újságok nyíltan izgattak Sándor király és a jugoszláv kormány tagjainak meggyilkolására.

A magyar kormánynak a merénylettel kapcsolatos súlyos felelősségét bizonyítják még a következők is:

Mijo Kraljnak, az egyik gyilkosnak a francia hatóságok előtt tett vallomása szerint a jankapusztai terroristák közül 15-en gyűltek össze Nagykanizsán, a Horthy Miklós út 23. sz. alatti házban, ahol sorsot húztak, hogy ki legyen az a három közülük, aki megöli Sándor királyt. Mijo Kralj mellett Zvonimir Pospisilt és Ivan Rajict sorsolták ki. Azt a könyv alakú bombát is Jankapusztán készítették, amellyel a merényletet végrehajtották. A gyilkosok magyar útlevéllel és Budapestről kapott pénzzel utaztak 1934 szeptember végén Franciaországba, a merénylet színhelyére.

A horvát terroristák magyarországi tevékenységére a jugoszláv kormány számos jegy-

zékben hívta fel a magyar kormány figyelmét. A magyar kormány semmitmondó válaszokat adott ezekre vagy egyáltalán nem válaszolt. 1934. június 4-én kelt jugoszláv jegyzékre a magyar kormány, a bizonyítékok súlya alatt, végre kénytelen volt elismerni, hogy „a magyar hatóságok is bele vannak bonyolódva a terroristákkal kapcsolatos ügyekbe, de jóhiszeműségükhöz nem fér kétség".

A Gömbös-kormány tehát kétségkívül részt vett a gyilkosság előkészítésében, mégsem bukott bele ebbe az ügybe. Ennek oka elsősorban az volt, hogy Olaszország hatékony támogatást nyújtott az ügy népszövetségi tárgyalásánál, mivel szüksége volt balkáni politikájához — az anschluss-terv miatt Németországgal szemben kiéleződött viszonya folytán — a magyar kormányra. Ezekre az olasz érdekekre való tekintettel a nyugati hatalmak is igyekeztek a Népszövetség kulisszái mögött folytatott diplomáciai tárgyalások során elsimítani az ügyet.

Erről Horthy a következőket írta emlékirataiban: „Laval abban az időben készült éppen római látogatására, és ezért tartózkodott mindentől, ami Olaszországnak kellemetlen lehetne. Elkészítette az ügy befejezését tartalmazó záróközlemény tervezetét, és megmutatta Kányának, de ő kereken elutasította, mert célzást látott benne arra, hogy a magyar kormány tudott valamit a merénylet tervéről.

Egy óra múltával Laval új szöveget hozott: ez már enyhébb volt, de Kánya ezt sem találta elfogadhatónak, és közölte, hogy az esti vonattal elhagyja Genfet. Végül harmadik szöveget nyújtott át Laval; ezt Kánya gondosan átolvasta, és azután ezekkel a szavakkal nyújtotta vissza: »Cela je ne comprends pas.« (Ezt én nem értem.) Laval széles mosollyal nyugtázta ezt a megjegyzést, és helyben is hagyta, mondván: »Mais c'es ca!« (Hisz éppen ez az!) A szövegezést tudatosan intézte úgy, hogy senki ki ne okosodjék belőle. Eden javaslatára aztán a Népszövetség tanácsa 1935. május 25-én végleg megszüntette az eljárást." *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 163. old.]* Mindezt természetesen olyan beállításban adja elő Horthy, mintha ez az eljárás a magyar kormány ártatlanságát igazolta volna.

A merénylet és az egész ügy elsősorban Magyarország amúgy is rossz külpolitikai hírnevének ártott, és az a több ezer magyar család adta meg az árát, akiket a jugoszláv hatóságok megtorlásként elüldöztek otthonukból, és áttettek a magyar határon.

---

[1] Mint a címben, úgy itt is feltételezhetően a Nemzetek Szövetségéhez (Népszövetség) 1934. november 23-án benyújtott jugoszláv emlékiratról van szó.

[2] Mindez nem következett be.

[3] Lásd e kötet 13. sz. iratát és jegyzeteit.

[4] Célzás arra, hogy az elszigetelt helyzetben levő magyar kormány csak abban az esetben számíthat a fasiszta Olaszország támogatására, ha védekezése során nem tárja fel Olaszország tényleges szerepét a merénylet előkészítésében.

[5] A Saar-vidék szénben gazdag terület Németország és Franciaország között, amelyet a versailles-i békeszerződés népszövetségi igazgatás alá rendelt, de a francia katonaság tartotta megszállva. A békeszerződés szerint a terület végleges hovatartozása felett népszavazásnak kellett döntenie, ez 1935-ben vált esedékessé. A memorandum szerzője itt arra céloz, hogy miután a római tárgyalásokon, 1934 őszén Franciaország és Németország képviselői e vitás kérdésben már megegyeztek, és a Saar-vidék vissza fog kerülni Franciaország beleegyezésével Németország-

hoz, ez utóbbinak most ezért sem érdeke, hogy a marseille-i merénylet ügyében Franciaországgal szemben Magyarország mellett kiálljon.

[6] A Nemzetek Szövetségének Pénzügyi Bizottsága által Magyarországra delegált Royall Tyler jelentéséről van szó.

30

1935

HORTHY MIKLÓS LEVÉLTERVEZETE TOMAŠ GARRIGUE MASARYK CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁGI ELNÖKHÖZ SZEMÉLYES SÉRELME ÜGYÉBEN

1931 óta a csehszlovák sajtóban nem szerepelt említésre méltó támadás Magyarország vagy Horthy személye ellen. A csehszlovák hivatalos körök — különösen a német fasizmus előretörése után — mindent elkövettek a távolról sem kielégítő viszony megjavítása érdekében. Ugyanez a körülmény az ellenforradalmi Magyarországot Csehszlovákia elleni harciasabb fellépésre sarkallta. A Kárpát-Ukrajnára vonatkozóan Lengyelországgal kötött megállapodás alapján fokozott tevékenységbe kezdtek a magyar kormány szlovákiai és kárpát-ukrajnai legális és titkos szervezetei. Mivel nyílt agresszió számára is kedvezőnek látszott a helyzet, Horthy köre kereste az alkalmat a fegyveres fellépésre. 1934 végén és 1935 elején a csehszlovák sajtóban leleplező cikkek jelentek meg a marseille-i merényletben érdekelt csoportosulásról. Minden valószínűség szerint erre akart Horthy az alábbi levéllel válaszolni.

[a]A háború befejezése óta a cseh sértések és gyanúsítások pergőtüzének vagyunk kitéve; feltehető, hogy ezeket hivatalos személyek sugalmazzák és vezetik. Amikor a prágai magyar követ a személyem ellen irányuló sértések ellen (tudtomon kívül) tiltakozott, azt a választ kapta, hogy sajnos, semmit sem tehetnek, mert Csehszlovákiában sajtószabadság van; ugyanakkor az ellenzéki lapok naponta cenzúrázva jelennek meg, fehér foltokkal. Minthogy az úgynevezett békekötés országunkat nemcsak területe és lakossága 2/3-ától fosztotta meg, hanem népünk felfegyverzését is lehetetlenné tette, nincs lehetőségünk arra, hogy az államok létezése óta szokásos formában követeljünk elégtételt.

Minthogy az utóbbi napokban Magyarország ellen szórt alantas gyanúsítások messze meghaladják a megengedhető határokat, és én felelősnek érzem magam hazám becsületéért, nem marad más kiút számomra, mint hogy személyes elégtételt követeljek az államfőtől.[b]

Ha ön nem lenne hajlandó a kívánt formában bocsánatot kérni, ragaszkodom a fegyveres elintézéshez. Minthogy azonban ön beteg

[a] A levél szövege előtt a következő, utólag áthúzott szavak olvashatók: „Én szakadatlan . . .”

[b] Ezt követően a következő, utólag áthúzott szavak olvashatók: „minthogy ön, kegyelmes uram, aggastyán”.

aggastyán, az ön jobbkezével, Beneš külügyminiszterrel kívánok megverekedni, akinek, meggyőződésünk szerint, egész szerencsétlenségünket és az eddig elszenvedett sérelmeket köszönhetjük. Nem kívánom megvizsgáltatni, hogy elégtételképes-e Beneš külügyminiszter személye. A legsúlyosabb feltételek mellett kívánok vele párbajozni: a fegyvernem megválasztását átengedem neki. Ha ön vagy ő, annak ellenére, hogy rövidesen 67 éves leszek, azt találná, hogy ez középkorias megoldás . . ."[c]

II. F. 2. — Saját kezűleg, németül, ceruzával írt fogalmazványtöredék, aláírás nélkül.

A fogalmazvány befejezetlenségéből is következtetni lehet arra, hogy Horthy nem küldte el a levelet. Minden valószínűség szerint, amikor a „középkorias megoldás" szavakhoz eljutott, maga is rájött szándékának képtelenségére. Ez a levéltöredék is megvilágítja Horthy félelmetesen feudális gondolatvilágát.

31

Berlin, 1935. május 13.

ADOLF HITLER LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ NÉMETORSZÁG ÉS MAGYARORSZÁG FELFEGYVERZÉSÉRŐL, A KÉT ORSZÁG KÜLPOLITIKÁJÁNAK EGYBEHANGOLÁSÁRÓL ÉS GÖRING TÁBORNOK MAGYARORSZÁGI LÁTOGATÁSÁNAK TERVÉRŐL

1934. március 17-én Rómában olasz—magyar—osztrák egyezményt kötöttek. 1935 januárjában francia—olasz megegyezés jött létre a két országot érdeklő gyarmati kérdésekről, s Ausztria függetlenségével kapcsolatban a középeurópai helyzetről. 1935 májusában újabb olasz—magyar—osztrák tárgyalások voltak Velencében. Úgy látszott, hogy a magyar külpolitika erre a németellenes, Párizsig nyúló szövetségi rendszerre orientálódik. A valóság más volt. Felújítva a korábbi összeköttetést, már 1935 januárjától személyes kapcsolatban állott Horthy és Hitler egymással. Ezt a kapcsolatot a nyilvánosság teljes kizárásával fejlesztették ki. Még Masirevich Szilárd berlini követ sem kapott tájékoztatást a tárgyalásokról, s mikor követi tekintélyének fenntartására hivatkozva az egyik Hitlerhez intézett levél tartalma felől érdeklődött, azt a választ kapta, „hogy kormányzó úr őfőméltósága abban foglaltakat kizárólag Führer tudomására szánta." *[OL Küm. res. pol. 1935.—21—51.]* (Egyébként éppen ennek a Horthy—Hitler levélváltás sorozatnak, illetve a levélben említett Göring-látogatás előkészítésének kapcsán támadt bizalmi válság folytán távolították el — német kívánságra — Masirevichet a berlini követségről, mivel az a gyanú támadt ellene, hogy az olasz követet tájékoztatja értesüléseiről. Ekkor nevezték ki Sztójay Dömét követnek.) 1935. május 15-én egyhetes látogatásra Magyarországra érkezett Mackensen tábornagy, ő adta át ezt a levelet Horthynak. A levélnek a magyar—német viszony szempontjából minden bizonnyal döntő fontossága volt.

[c] A szöveg itt megszakad, anélkül, hogy az oldal betelt volna.

Főméltóságod!

Mackensen vezértábornagy látogatása alkalmából mélységes örömömet szeretném kifejezni azért a megtiszteltetésért, amelyben főméltóságod részesíti fogadása által a világháborúnak ezt az utolsó nagy német tábornagyát. Ehhez hozzáfűzöm köszönetemet azért a levélért, melyet szíveskedett főméltóságod hozzám eljuttatni. Ezért megkértem a vezértábornagy urat, hogy örömöm és hálám jeléül személyesen adja át ezen levelemet.

Azok a problémák, amelyeket ön, kormányzó úr, a hozzám intézett levelében érint, mindkét nemzetnek az egyenjogúságért és a velük szemben gyakorolt jogtalanság jóvátételéért folytatott harcának a körébe tartoznak.[1] Én mindamellett olyan utat választottam, amely talán érthetetlennek tűnik sokak számára, de hiszem, hogy ez az egyetlen út, amely eredményre vezethet.[2] Teljes mértékben megértem ezért, hogy Magyarország szükségéből kifolyólag éppen így megragad minden számára kínálkozó lehetőséget. Én a birodalom szuverenitásának visszaállítását tekintem a német törekvés legfontosabbikának. Ebben a közép-európai békének jobb garanciáját látom, mint az összes szerződésben, amelyeket ez idő szerint terveznek vagy fognak kötni. Az új német Wehrmacht felépítése, amely nagymértékben előrehaladott, és már most a német népet a belső és külső biztonság büszke érzésével tölti el, olyan cselekvésre késztet, amely első pillanatban talán durvának tűnik, valóságban azonban csakis így lehet eredményt elérni.[3] A Népszövetségben összegyűlt európai nagy- és kishatalmak önként sosem járultak volna hozzá a német fegyverkezéshez! Befejezett helyzetet kellett teremteni. Persze ugyanúgy megértem, hogy más körülmények vagy más tények más eszközöket kívánnak. Egyben megegyezik a két ország államvezetése, mégpedig abban a törekvésben, hogy mindkét állam becsületének és függetlenségének visszaállítását — lehetőleg háború nélkül — keresztül kell vinni, éppen azért, hogy ezáltal a jövő számára elkerülhető legyen az európai háború szerencsétlensége.

Szívesen beszélgetnék egyszer ezekről a problémákról főméltóságod bizalmi emberével. Természetesen, a legszívesebben személyesen főméltóságoddal, de sajnos, ahogy jelenleg állnak a dolgok, ez szinte majdnem lehetetlen.[4] Ezért hálás lennék, ha főméltóságod lehetővé tenné Göring tábornok miniszterelnöknek a fogadását, aki a közeljövőben indul nászútjára délkeletre. Ott azután meg lehetne beszélni mindazt, ami nem alkalmas arra, hogy levelezés tárgyát képezze.

Mackensen vezértábornagy szívélyes fogadtatásáért még egyszer köszönetet mondva, egyben kérem, fogadja főméltóságod személyének szóló legőszintébb jókívánságaimat!

Szívélyes üdvözlettel *Adolf Hitler*

II. C. 5. — Gépelt, német nyelvű, eredeti tisztázat, a levélíró aláírásával.

A levélpapír fejléce: a hitleri Németország címere s alatta: „ADOLF HITLER".

ADOLF HITLER

BERLIN, den 13. Mai 1935.

Euer Durchlaucht!

Anlässlich des Besuches des Generalfeldmarschalls von Mackensen möchte ich meiner tiefen Freude Ausdruck geben für die Ehre, die diesem letzten grossen deutschen Feldmarschall des Weltkrieges durch den Empfang bei Ew. Durchlaucht erwiesen wird. Ich möchte daran anschliessen meinen Dank für das Schreiben, das Ew. Durchlaucht an mich zu richten die Güte hatten. Ich habe daher den Herrn General feldmarschall gebeten, diesen Brief Ew. Durchlaucht persönlich als Zeichen dieser Freude und meines Dankes überbringen zu wollen.

Die Probleme, die Sie, Herr Reichsverweser, in Ihrem Schreiben an mich berühren, liegen im Rahmen des Kampfes der beiden Nationen um ihre Gleichberechtigung und der Wiedergutmachung des an ihnen geübten Unrechts. Ich habe dabei einen Weg gewählt, der vielleicht zunächst Vielen unverständlich erscheinen konnte, allein er ist, glaube ich, der einzige, der zum Erfolg führen kann. Ich habe das volle Verständnis dafür, dass Ungarn aus seinen Bedürfnissen heraus ebenfalls von allen ihm gebotenen Möglichkeiten Gebrauch macht. Ich sehe als das wichtigste der deutschen Bestrebungen die Wiederherstellung der Souveränität des Reiches an. Ich sehe in ihr eine bessere Garantie für den mitteleuropäischen Frieden als in all den Pakten, die augenblicklich projektiert oder abgeschlossen werden. Dieser Aufbau der neuen deutschen Wehrmacht - der in einem sehr hohen Masse fortgeschritten ist - und schon

Adolf Hitler Horthy Miklóshoz írt levele, 1935. május 13.
(Lásd e kötet 31. sz. iratát)

jetzt dem deutschen Volke ein stolzes Gefühl innerer und äusserer Sicherheit gibt, zwingt mich zu einem Handeln, das auf dem ersten Anblick vielleicht brüsk erscheinen mag, tatsächlich aber nur dadurch zum Erfolg führen konnte. Niemals hätten die im Völkerbund versammelten europäischen grossen und kleinen Mächte die deutsche Aufrüstung freiwillig zugestanden! Es musste eine vollendete Tatsache geschaffen werden. Allein ich verstehe ebenso, dass andere Umstände oder Sachlagen auch andere Mittel erfordern. In einem sind die Staatsführungen beider Länder einig: nämlich in dem Bestreben, die Wiederherstellung der Ehre und Unabhängigkeit der beiden Staaten - wenn irgend möglich ohne Krieg - zu vollziehen, ja um gerade dadurch für die Zukunft das Unglück eines europäischen Krieges zu vermeiden. Über alle diese Probleme würde ich mich sehr gerne einmal mit einem Vertrauensmann Ew.Durchlaucht aussprechen. Am liebsten natürlich mit Ew.Durchlaucht selbst, allein dies ist ja durch die Lage der Dinge zur Zeit leider fast unmöglich. Aus diesem Grunde wäre ich auch dankbar, wenn Ew.Durchlaucht die Möglichkeit fänden, den Ministerpräsidenten General Goering, der demnächst seine Hochzeitsreise nach dem Südosten antreten will, zu empfangen. Es könnte dort alles das besprochen werden, was sich zur schriftlichen Behandlung nicht eignet.

Indem ich nochmals für den freundlichen Empfang des Generalfeldmarschalls v. Mackensen danke, verbinde ich damit meine aufrichtigsten Wünsche für das persönliche Wohlergehen Ew. Durchlaucht!

Mit herzlichen Grüssen

Ihr

Lásd e kötet 31. sz. iratát

Masirevich Szilárd a következőket jelentette Göring látogatásának céljáról: „E hó 22-én Göringgel folytatott beszélgetésem alkalmával utóbbi által tett közlésekből azt a benyomást nyertem, hogy ő Hitlertől speciális politikai misszióban jön Budapestre. Ezen missziója, mint már sürgönyileg jeleztem, röviden mondva arra terjedne ki,

1. hogy tekintettel a megromlott német—olasz viszonyra, tiszta képet nyerjen a mi olasz barátságunkról (plasztikusan kifejezve kissé talán bremzolni akarják az olasz barátságunkat);

2. hogy jóakaró baráti tanáccsal lásson el minket a kisantant egyes országaival szemben követendő magatartásunk tekintetében." *[OL Küm. res. pol. 1935—21—354.]*

Göring látogatására 1935. május 24-én került sor. Két napot töltött Magyarországon.

Feltehetően Magyarországnak a német anschluss-törekvések számára való megnyerése állott a Hitler—Horthy levélváltások, illetve Göring látogatásának a középpontjában. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy az anschluss miatt várható német—olasz konfliktusok esetén Magyarország ne zavarja a németek által megnyert Jugoszláviát Olaszország elleni fellépésében. Ezt célozhatták a kisantant egyes országaival szemben követendő magatartás tekintetében adott „jóakaró baráti tanácsok".

---

[1] Horthy itt említett levele előttünk nem ismeretes, de minden valószínűség szerint a fegyverkezési tilalom feloldásáról és a területi revízió kérdéséről írt Hitlernek.

[2] A Népszövetségből való kilépésre s a fegyverkezés megindítására utal.

[3] 1935. március 16-án a német minisztertanács törvényt fogadott el — a versailles-i szerződés katonai korlátozásainak semmibevételével — az általános védkötelezettség bevezetéséről.

[4] Ez nyilvánvaló utalás arra, hogy a személyes megbeszélést esetleg rossznéven vennék olasz és osztrák részről.

32

1936 augusztus

HORTHY MIKLÓS FELJEGYZÉSE ADOLF HITLER SZÁMÁRA A MAGYAR ÉS A NÉMET KÜLPOLITIKA KISANTANT- ÉS SZOVJETELLENES CÉLKITŰZÉSEINEK ÖSSZEHANGOLÁSÁRÓL

1936. augusztus 20-tól 30-ig Horthy Ausztria és Bajorország határán zergevadászaton vett részt. A nemzetközi politikai közvélemény meglepetéssel értesült arról, hogy Horthy — aki hatalomrajutása óta, 17 éve nem hagyta el az országot — ezt az alkalmat felhasználta arra, hogy augusztus 22-én Berchtesgadenben meglátogassa Hitlert. Az újságok a megbeszélés tárgyát nem ismerték, csak találgatták. Gömbös miniszterelnök akkor már hosszabb ideje beteg volt, állapota súlyosbodott, ennek ellenére nem mondott le, bár diktatúrára törő, fasiszta jellegű politikája és egyoldalú német—olasz orientációja növekvő elégedetlenséget váltott ki. A németek aggódtak, ki lesz Gömbös utódja; nem lesz-e Magyarország külpolitikájában változás?

A látogatás a német—magyar viszony tisztázása céljából magyar kezdeményezésre történt. A magyar külügyminiszter 1936. július 17-i utasítására Sztójay berlini magyar követ Blomberg német hadügyminiszterhez fordult, aki vállalta, megkéri Hitlert, hogy hívja meg Horthyt. A találkozóra a rajnai övezet német megszállása (1936. március 7.) és az olasz—abesszin háború befejezése (1936. május 9-én foglalták el az olaszok Addisz-Abebát) után került sor, amikor a nyugati hatalmak esetleges lépései ellen a két fasiszta hatalom már közeledett egymáshoz. Az 1936. július 11-én megkötött osztrák—német egyezmény látszólag kiküszöbölte a Hitler és Mussolini között fennálló utolsó vitás kérdést is. Az egyezmény után a két fasiszta hatalom — eddig sok tekintetben egymással szemben ellenséges Duna-medencei politikáját össze lehetett, sőt össze kellett hangolni. A július 11-i osztrák—német egyezménynek Horthy személyes érdekei szempontjából külön jelentősége is lehetett, amennyiben véget vethetett azoknak az időnként felbukkanó francia—olasz kísérletezéseknek, hogy Ausztriában újra trónra ültessék a Habsburgokat. Ez az egyezmény — minden valószínűség szerint — megerősítette Horthyt belpolitikai pozícióiban, s feltehetően ez magyarázza növekvő külpolitikai aktivitását is. A német vezérkarhoz és Hitlerhez fűződő régebbi kapcsolatait az így kialakult helyzetben arra használta fel Horthy, hogy még a Kelet-Európa és a Szovjetunió ellen irányuló új agressziós politika kidolgozása előtt tanácskozzék Hitlerrel.

PRO MEMORIA

Magától értetődő, hogy mi sem áll tőlem távolabb, mint akár a legkisebb mértékben befolyásolni excellenciád politikáját, csupán a szerb kérdésről szeretném pontosabban kifejteni a véleményemet, mert egy életet töltöttem odalenn, és jól ismerem azt.

Mivel szét akartuk szakítani a vasgyűrűt, amely körülvett bennünket, közeledni próbáltam a szerbekhez, akik azok közé az ellenfelek közé tartoztak a kisantanton belül, akikkel pirulás nélkül kezet foghattunk. A háború előtt ellenségeink voltak nyílt sisakkal, és a háborúban jól verekedtek.

Én kezdtem a közeledést egy szoborleleplezés alkalmával Mohácson mondott beszédben,[1] majd közvetítő személyek által értekeztem Sándor királlyal. Végül is néhány héttel meggyilkoltatása előtt elküldte hozzám főhadsegédjét.

Nehéz helyzetünkben, hogy levegőhöz jussunk, igyekeztem valahogyan találni egy „modus vivendi"-t.

A helyzetről való valódi véleményemet viszont most a következőkben óhajtom vázolni.

Az orosz bolsevizmus és a pánszlávizmus katonai és politikai célkitűzéseiben megegyezik. Kétségtelen, hogy világnézetük különböző, de mindenképpen számolnunk kell azzal, hogy a bolsevizmus, vagy utódja, a pánszlávizmus, az ellenséges táborban lesz.

A bolsevizmus a pánszlávizmusnál katonailag gyengébb, de kezében van a világforradalmi propaganda fegyvere. A nemzeti pánszláv Oroszország csökkenti ez utóbbi veszélyt, ezzel szemben fokozatosan

Es liegt mir selbstverstandlich Nichts ferner als die Politik Euerer Exzellenz im geringsten beeinflussen zu wollen,ich möchte nur meine Ansicht über die serbische Frage präzisieren,die ich kenne,weil ich ein Leben dort unten verbrachte.

Da wir den eisernen Ring,der uns umklammerte, irgendwie sprengen wollten,habe ich eine Annäherung an die Serben versucht,weil sie jene Gegner innerhalb der kleinen Entente waren,denen man ohne zu erröten,die Hand reichen konnte.Sie waren vor dem Kriege unsere Feinde mit offenem Visir und haben sich im Kriege gut geschlagen.

Ich begann in einer Rede gelegentlich einer Monumententhüllung in Mohács,dann verkehrte ich mit König Alexander durch Mittelspersonen.Zum Schluss wenige Wochen vor seiner Ermordung,schickte er mir seinen Generaladjutanten.

Ich wollte irgendwie in unserer schweren Lage einen modus vivendi finden,um etwas Luft zu bekommen.

Meine wahre Ansicht über die Situation möchte ich jedoch nachstehend skizzieren.

Der russische Bolschevismus und Panslavismus sind in ihren militärischen und politischen Zielsetzungen eins.Zweiffellos sind sie verschieden in der Weltanschauung, aber wir müssen jedenfalls damit rechnen,dass der Bolschevismus oder sein Nachfolger,der Panslavismus,im Feindeslager sein wird.

Részletek Horthy Miklós Adolf Hitlernek készített feljegyzéséből. 1936 augusztus
(Lásd e kötet 32. sz. iratát)

Diese Möglichkeit der Bestimmung des Zeitpuntes hatte für Ungarn noch einen weiteren Vorteil:wenn wir in der Mobilmachung einen Vorsprung von 2-3 Tagen erreichen können,so können wir durch Handstreich alle jene Gebiete besetzen, die längs unserer Grenze liegen und die zusammenhängend durch unsere Stammesbrüder bewohnt werden.Wir können dadurch auf einen Schlag 2 bis 3 Millionen Ungarn einverleben /die wir natürlich sogleich zur Bildung von Legionen heranziehen würden/ und wir könnten dem Gegner territorial solche Gebiete entreissen,die für ihn materiell sehr wichtig sind.

Wir sind weit entfernt davon auf einen Krieg drängen zu wollen,denn wir wissen,was für uns auf dem Spiele steht.Ein verlorener Krieg würde Ungarn von der Landkarte verschwinden machen.Aber früher oder später muss es zum Krachen kommen und wir müssen uns alle für diesen Moment vorbereiten.Es gibt keine Ruhe,Sicherheit und Glück für die Menschheit solange der Sovjet nicht erschlagen wird.

Lásd e kötet 32. sz. iratát

növeli a nemzeti állam katonai erejét. Ebből a szempontból ítéljük meg a jugoszláv állam előrelátható magatartását is. Itt szeretném megjegyezni, hogy a Jugoszlávia szó a háború utáni idők terméke, és kizárólag földrajzi fogalmat jelent. Jugoszlávia néprajzi, kulturális és vallási szempontból, lelkileg, történelmileg nem létezik. A jugoszláv állam többi népe, a horvát, a macedóniai, a montenegrói, a dalmát és részben a bosnyákok is szerbellenes beállítottságúak.

A szerbek lelki beállítottsága jelenleg bolsevizmusellenes a következő fontos okoknál fogva:

A Karagyorgyevics-dinasztia és a meggyilkolt cári család közötti rokonság.

Jugoszláviában 30—40 000 orosz emigráns él, akik bizonyos társadalmi állásokat töltenek be, és akiknek módjukban állott mind ez ideig meggátolni Jugoszlávia és a bolsevista Oroszország közeledését.

A szerbek nem tudják elfelejteni azt, hogy a bolsevisták — ha esetleg csak rövid időre is — a korábban hatalmas Oroszországot úgy katonailag, mint politikailag tehetetlenségbe sodorták, és hogy ezáltal Szerbia elvesztette támaszát, amelyre szüksége lett volna megalomániás terve megvalósításához, hogy tudniillik megteremthesse a valódi nagy jugoszláv államot, amely Bulgáriát is magában foglalja.

Ha azonban a jelenlegi Oroszország nemzeti jelleget ölt, akkor a szerbek lesznek az elsők, akik lobogó zászlóval pártolnak majd át az orosz táborba. Ez a remény él minden egyes szerb szívében, és az orosz táborba vezető utat a szerb, véleményem szerint, sohasem fogja azáltal elzárni, hogy az ellenség tábora felé, legyen az akár egy bolsevista Oroszország tábora, letérjen az útjáról. Szerbia lemorzsolódása a kisantantról csak egy esetben volna elképzelhető, nevezetesen, ha Csehszlovákia és Románia nyíltan belép a német táborba, és így szemmel láthatólag ellenséges állást foglal el a francia—orosz táborral szemben.

A pánszlávok táborában elvileg mindenki pravoszláv, tehát görögkeleti vallású, Bulgária és Montenegró kivételével, ez utóbbi kettő a háború óta már nem. A pánszláv táborba egyetlen nemzet tartozik, amely nem pravoszláv vallású: a cseh. Vallásuk, kultúrájuk és egyéb politikai körülmény folytán az ellentáborba, illetve nem a pánszláv táborba tartoznak a következő szlávok: a lengyelek, a horvátok, a szlovének, a bulgárok és a macedónok.

Mindezek ellenére mi törekedtünk a szerbekhez fűződő kapcsolatunk barátságosabb formálására. Jobb belátásunk ellenére elnyomtunk minden olyan mozzanatot, amely a szerbek és a magyarok tűrhető kapcsolatainak kialakulása ellen működött.

Annak ellenére, hogy a szerbek a kisantant legjobb katonái, őket tartjuk a kisantant politikailag leggyengébb államának. A 48% anyaországi szerb egymás között sem egységes, és ez a kisebbség szemben áll az összességükben többséget alkotó különböző kisebbséggel, amely

kifejezetten ellenséges beállítottságú, és az ellenségeskedés, a balkáni szokásoknak megfelelően, helyenként egymás kiirtásává fajul.

Meg vagyunk győződve például arról, hogy a horvátok, mondhatnánk, valamennyien a szerbek ellen fordulnának bármilyen háború esetén, legalábbis passzív ellenállással, szabotázzsal stb.; tehát abban az esetben is, ha a szerbek az olaszokkal viselnének háborút. Egy francia forrás szerint Franciaország Jugoszláviát háború esetén katonailag is a kisantant leggyengébb államának tartja, már csak az anyagellátás nehézsége miatt is.

Véres zavargások, politikai gyilkosságok Jugoszláviában napirenden vannak. A hatalmon levő szerbek ezeket az eseményeket szisztematikusan kommunista akciónak igyekeznek feltüntetni. Mindezek az akciók távol állanak a kommunizmustól.[2] Egészen paradox módon csak a belgrádi egyetemen folyt kommunista tevékenység, éppen anyaországi szerb egyetemi hallgatók részéről, akiknek minden okuk megvolna arra, hogy meg legyenek elégedve a jelenlegi állapotokkal, mivel ettől a kormányzattól a legtöbbet ők várhatják.

Mindent egybevéve, ha a Balkánon olyan partizánokat keresünk, akik természetüknél fogva az antibolsevista ellentáborba tartoznak, azok csakis horvátok vagy bolgárok lehetnek, de *szerbek soha.*

Mi teljesen valószínűtlennek tartjuk, hogy a szerbek és az olaszok valaha is őszintén kibékülnek, vagy akár kooperálhatnának. Így tehát Németországnak valószínűleg hamarosan választania kell az alig 6—7 millióból álló elkeseredett ellenségtől körülvett szerbek és a 46 milliónyi olasz között.

Tudomásunkra jutott, hogy német körök Jugoszlávia és Bulgária együttműködéséért (vagyis egy teljes jugo állam létesítéséért) állnak ki, illetve, hogy ilyen értelemben tevékenykednek.

Teljesen eltekintve ennek a kérdésnek nehézségétől (kizártnak tartjuk az ilyen megoldást, kivéve, ha a szerbek kiirtanák a bolgárokat vagy fordítva: a bolgárok kiirtanák a szerbeket), *biztos* forrásból tudjuk, hogy a franciák és az angolok ebben az irányban ugyanezért a célért dolgoznak.

Valószínűtlen, hogy egy és ugyanazon cél elérése egyidejűleg úgy Németországnak, mint Franciaországnak és Angliának hasznára és javára válnék, fel kell vetni a kérdést, ki téved itt?

Sokkal egészségesebb közeledés megy végbe, egyelőre még feltűnés nélkül, Törökország és Bulgária között.[3] Ezzel együtt járna természetesen a Balkán-szövetség gyengülése.

Törökország a logika minden szabálya szerint a mi táborunkba tartozik, ez egy „autoritás" által kormányzott állam, amely ezenfelül a legutóbbi háborúban is a mi oldalunkon állott.

Azt hisszük, hogy a szerbek Németország irányában szemlátomást tanúsított barátságának és rokonszenvének rugója az a remény, hogy Németország nem fogja támogatni a mi revizionista törekvéseinket. Ilyen módon akarják Magyarországot a mai helyzetbe való beilleszkedésre kényszeríteni. És ha majd Magyarország eltemette már revizionista igényeit, akkor kétségtelenül a legcélszerűbb gazdasági megoldás számára az, ha lelkileg is a „Duna-blokkban" oldódik fel.[4] Amikor a kisantant ezt elérte, a szerbek le fogják vetni álarcukat, és a balkán-szlávok forró gyűlöletével fordulnak a nyugati idegenekkel szembe, akiket külön megkülönböztetésül „Švaba" kifejezéssel bélyegeztek meg.

A szerbek teljes következetességgel folytatják ezt a taktikát magyar—horvát vonatkozásban is. A szerbek a horvátok lelkére kötik a propaganda minden eszközével, hogy most jó a kapcsolat Jugoszlávia és Magyarország között, ami leginkább abból tűnik ki, hogy magyar újságok Jugoszlávia ellen és jugoszláv újságok Magyarország ellen nem folytatnak támadásokat. Ilyen módon akarják a horvátok előtt világossá tenni, hogy a magyaroktól nincs mit várniok, és a legokosabb az volna számukra, ha beletörődnének sorsukba, és lelkileg is beleolvadnának a jugoszláv államba. Abban a pillanatban, amikor ez megtörténne, a szerbek levetnék álarcukat, és a magyarok iránti régi gyűlölség napvilágra kerülne.

Egyébként Jugoszlávia Németországgal szembeni valódi szándékait és érzelmeit legtárgyilagosabban azok a kötelességek és kötelezettségek mutatják meg, amelyeket Jugoszlávia Ausztriának Németországhoz csatolása esetére vállalt. Ezek a következők:

Jugoszlávia mint a kisantant tagja Ausztria függetlensége mellett döntött, és ezáltal a bledi megállapodás (1935. március 25. és 26.),[5] a belgrádi (1935 augusztus[6] és 1936 május[7]) és végül a vezérkari főnökök bukaresti értekezletének az eredménye alapján (1936 június) kifejezetten *köteles* Csehszlovákiával és Romániával együttműködni.[8]

A bukaresti vezérkari értekezlet (1936) lényege: mozgósítás, határzár, Genf felhívása stb., és lábhoz tett fegyver melletti tárgyalások, továbbá, hogyha valamely idegen hatalom osztrák területre lép, akkor Jugoszlávia és átlépi az osztrák határt és Csehszlovákiával közösen megépíti a korridort Ausztrián keresztül.

A francia könyvpiacon az utóbbi időben megjelent Henri Pozzi két könyve, mégpedig Párizsban, Paul Berger kiadásában. Az egyik könyv címe: „La guerre revient",[9] ebben különösen a 9., 27., 29., 52., 197., 213., 257. és a 325. oldalt érdemes elolvasni. A második könyv címe: „Les coupables". A VIII. (utolsó fejezet) különösen tanulságos.[10]

Nem feltételezhető, hogy egy francia író elfogult volna a szerbekkel szemben, ezért hát igen nagy tárgyilagosságot kell róla feltételeznünk, annál is inkább, mert főleg francia, angol és jugoszláv férfiak kijelentéseire hivatkozik.

A *román kérdés.* Kétségtelen, hogy amíg Titulescu intézi Románia külügyeit, ennek az államnak a politikája mindjobban az oroszokkal való együttműködés útjára terelődik.

A csehszlovák külügyminiszter kijelentése szerint nemsokára Oroszország és Románia között olyan jellegű szerződés megkötésével kell számolni, mint amilyet Csehszlovákia kötött ez utóbbi állammal.[11]

Maguktól a románoktól nyert biztos értesülések szerint megnemtámadási és ezen túlmenően *még kölcsönös segítségnyújtási szerződést* fognak kötni Oroszországgal.

Hozzáfűzik azonban, hogy port hintsenek a világ és elsősorban Németország szemébe, hogy az orosz csapatoknak nem fogják megengedni a román területre való belépést. Ezzel akarják elhitetni a románok, hogy az ő szerződésük Oroszországgal lényegesen különbözni fog a csehszlovák—orosz szerződéstől.

Titulescu szofisztikája azonban olyan kézenfekvő, hogy csak az nem lát keresztül rajta, aki nem akar. Magától felvetődik a kérdés, hogy mi értelme van vajon Románia számára a „kölcsönös segítségnyújtási" szerződésnek, hogyha nem engedélyezi az orosz csapatok belépését román területre. Hiszen ilyen segítségnyújtásnak csak egy esetben volna értelme, ha Románia csak Lengyelország ellen viselne háborút. Minden egyéb ellenféllel szemben teljesen értéktelen volna az orosz segítség, ha az orosz csapatok nem léphetnek román területre.

Titulescu megbízható értesülések szerint állítólag nyilatkozatot tett, hogy abban az esetben, ha Csehszlovákia *egyedül* kerül hadiállapotba Németországgal: Románia nem engedélyezi az orosz csapatok átvonulását, és maga is *semleges* marad. Románia beavatkozása Csehszlovákia oldalán csak akkor történik meg, ha *Magyarország* is belép a háborúba.

Titulescunak ez megint egy nyilvánvaló szofisztikája: hiszen lehetetlen lokalizálni egy háborút csak Németországra és Csehszlovákiára. Természetellenes volna, ha azok az államok, amelyek le akarnak számolni Csehszlovákiával (elsősorban Magyarország, de Lengyelország és Ausztria is), képesek volnának karba tett kézzel végignézni Németország és Csehszlovákia konfliktusát.

Titulescu szofisztikája tehát átlátszó. Megbízható jelentés szerint Belgrád állítólag közölte Bukaresttel, hogy a szerbeknek semmi kifogásuk sincs az orosz—román szerződés megkötése ellen.

Krofta nemrég (július elején) állítólag kijelentette, hogy azért halasztották el az egyezséget Románia és Olaszország között, mert Románia azt a feltételt szabta, hogy Oroszország írásban és határozottan ismerje el Besszarábia bekebelezését. Ez egy meglepő manőver, mivel Románia 300 millió cseh korona hitelt kapott az orosz—cseh vasúti vonal román területen keresztül való kiépítésére.

Azt hallottam egy oldalról, hogy bizonyos német körök véleménye szerint Olaszország közeledni akar Oroszországhoz, hogy ezáltal eltávolodjék Németországtól.[12]

Én a magam részéről teljesen indokolatlannak tartom ezt a feltevést. Az olaszok a távolabbi jövőt tisztán a bolsevizmussal, illetőleg a pánszlávizmussal való leszámolásban látják. Az olaszok tisztában vannak azzal, hogy a szlávok népszaporulata százalékban sokkal magasabb, mint a románok és germánok születési szaporulata; ilyen módon nemsokára a szlávok lesznek számszerű túlsúlyban Európában. (Burgdörfer német professzor számításai szerint ez az arány 1960-ra fog kialakulni.)[13] Az olaszok tehát a szlávokkal való nagy leszámolásra számítanak, amikor is a győzelem eléréséhez az európai román és germán népeknek *egy táborban* kell lenniök. Olaszország a nagy leszámolás időpontjáig meg akarja teremteni mindazokat a politikai és katonai előfeltételeket, amelyek lehetővé teszik számára ezt a leszámolást, vagyis: lehetőleg meg akar erősödni arra az időpontra; és a többi állammal kapcsolatos minden egyéb differenciát, természetesen saját maga javára, likvidálni akar.

Ezért, meggyőződésem szerint, szó sem lehet arról, hogy az olaszok az oroszokkal — legyenek azok akár szovjet-oroszok, akár nemzeti oroszok — valaha is közös táborban lehetnének. Ha Olaszország idővagy térbeli előnyök elérése végett közeledik az oroszokhoz, vagy legalábbis nem vicsorítja rájuk a fogát, ezt nem lehet tőle rossz néven venni, s ezt az olaszok machiavellisztikus vonalvezetése magyarázza.

Olaszország szokatlanul szerencsés külpolitikáját hosszú idő óta a „sacro egoismo" elve irányítja. Ha ezt már a világháború *előtt* felismerik, meg lehetett volna takarítani azt a meglepetést, amit a hármasszövetség tagjának az ellenség táborába történt átmenete okozott. Olaszországot a fenti elv szükségszerűen vezette oda.

Olaszország most sem Németországtól, sem Magyarországtól, sem Ausztriától területileg nem kaphat semmit, nem is akar; a jövőre vonatkozó magasröptű álmait csakis Franciaország (Tunisz, Korzika, Délkelet-Franciaország?) és Anglia (Földközi-tenger keleti és közép részének uralma?) terhére valósíthatja meg. Ezért tartom igen valószínűtlennek a Stresa-front[14] visszaállítását. Ha az utóbbi mégis újra feltámadna, a legközelebbi háború kitörésekor össze fog omlani, mert a „sacro egoismo" elve Olaszországot szükségképpen a *német* táborba fogja vezetni.

Azt is hallottam, hogy berlini körökben helyeselnék azt, ha Magyarország, Ausztria példáját[15] követve, kijelentené egyenjogúságát a felfegyverkezés terén.

Ennek a magatartásnak Magyarország részéről kevés értelme volna, és csak azt eredményezné, hogy Genf figyelmét, amely oly hosszú időn át irányult és az utóbbi időben valamennyire csökkent, újra Magyarországra vonná.

Magyarország katonai szempontból már évek óta nem tartja magát a trianoni szerződéshez.[16] Hiszen lelkileg nem is fogadta el soha. Építi a hadseregét és felszereli olyan mértékben, ahogyan anyagi körülményei ezt egyáltalán megengedik.

A kisantant és különösen Franciaország szívesen látná, ha Magyarország Genfben egyenjogúsági kérelemmel jelentkezne. A budapesti francia katonai attasé már négyszer előhozta ezt a gondolatot hírirodánk vezetőjének. Ellenségeink szándéka: megvásároltatni velünk a fegyverkezés egyenjogúságára vonatkozó nagylelkű engedélyüket. Elsősorban a felfegyverzés és felszerelés korlátait akarják megszabni, és ezáltal közvetlen ellenőrzést gyakorolni. Továbbá azt szeretnék, hogy Magyarország mondjon le a revíziós igényeiről, és amennyiben ez nem volna teljesen elérhető, úgy legalább bizonyos időtartamra — mondjuk 25 évre — vállalja követeléseinek ezt a feladását.

Álláspontunk ezzel szemben a következő: felszerelésünk és felfegyverzésünk korlátozásáról és külső ellenőrzéséről természetesen szó sem lehet. Még kevésbé revíziós igényeink feladásáról. Az elszakított területeken élő fajtestvéreinkben csak úgy tarthatjuk a lelket, ha nem raboljuk el tőlük a revízió reményét. Abban a pillanatban, amikor azt érzik, hogy az anyaország elhagyja őket, lelkileg elvesztek számunkra. Mivel gyakorlatban keresztülvisszük az egyenjogúságot, ezért az erre vonatkozó nyilatkozat fölösleges.[17]

Annak kicsi a valószínűsége, hogy két vagy három felfegyverzett európai állam konfliktusát lokalizálni lehetne.

Nem érdektelen megemlíteni, hogy angol vélemények számolnak az utóbbi lehetőséggel, vagyis hogy az egész csehszlovák kérdés fegyveres beavatkozással menet közben izolálva megoldható volna anélkül, hogy a franciák és az oroszok beavatkoznának.

Ez a megoldás volna Magyarország számára természetesen a legkellemesebb. De előkészületeinket nem szabhatjuk a kedvező esethez, hanem éppen ellenkezőleg: a legkedvezőtlenebbhez.

A legkedvezőtlenebb eset Magyarország számára a következő:

A kisantant-hadseregek legjózanabb haditerve mindenekelőtt Magyarország lerohanása volna, és ehhez a kisantant-seregek zömének a bevetése az *összes többi front átmeneti mellőzése mellett.*

Ezzel a módszerrel a nagyszámú túlerő könnyűszerrel, aránylag rövid idő alatt elérheti — az egész magyar hadsereg megsemmisítése vagy teljes leszorítása mellett — Magyarország egész területének elfoglalását. Csakis így lehetséges, hogy a kisantant három hadserege szoros kapcsolatban együttműködjék és a maga részéről a belső vonalon helyezkedhessen el. Ez lényegesen megkönnyítené az anyagiakra vonatkozó megállapodást is a három kisantantbeli hadsereg között, úgy hogy

az utánpótlási probléma is, amely a jugoszláv hadsereg számára egyébként szinte megoldhatatlan, egy csapásra megoldódnék.

Ha tehát lerohannák Magyarországot, akkor a háború kitörése után nem túlságosan hosszú időn belül kereken 80—100 hadosztály sorakozhat fel az Adriától a német—csehszlovák határig terjedő fronton. Ezekhez a hadosztályokhoz még hozzá kell számítanunk az orosz haderőt, amelyet Oroszország ezen a hadszíntéren még bevetne. Ezért nemcsak Magyarország szűkkeblű érdeke az, hogy saját területét nem akarja prédának odadobni az ellenséges megszállóknak, hanem Németországnak és Olaszországnak is elsőrendű érdeke Magyarország lerohanásának meggátlása a kisantant részéről.

Sikerünk lényeges feltétele, hogy Németország és Magyarország (esetleg Ausztria és Lengyelország segítségével) a maga részéről lerohanná Csehszlovákiát, és ezáltal eltávolítaná Európának ezt a rákos daganatát. Így Magyarország nemcsak jelentős hátvédet kapna, hanem az összes, ezen a harctéren felszabaduló erőit és anyagi eszközeit latbavethetné valamely más fronton (esetleg az immár beérkező orosz erők ellen).

A lerohanásnak viszont előfeltétele a „prevenire". Csehszlovákia legázolásának megvalósításához a háború kitörésekor Magyarország összerejének kétharmadát kellene bevetnie ezen a harctéren.

Én hiszem, hogy a mi reményünk nem indokolatlan, és hogy az előbb említett bevetés esetén, rövid időn belül elfoglaljuk Felső-Magyarország egész területét, ha ott csakis Felső-Magyarország vidékéről kiegészülő csehszlovák csapat állna velünk szemben.

Magyarország feje felett eddig állandóan az ellenséges preventív háború Damoklész kardja függött. Ez a lehetőség mindinkább csökken, viszont a valószínűség, hogy *saját maga* választhatja meg a támadás időpontját, növekszik.

Az időpont meghatározásának ez a lehetősége még további előnyt is jelentene Magyarország számára, ha a mozgósításnál két-három napos előnyre tudnánk szert tenni, akkor rajtaütéssel elfoglalhatjuk mindazon területeket, amelyek határaink mentén terülnek el, és amelyek fajtestvéreink által összefüggően lakottak. Így egy csapásra bekebelezhetünk 2—3 millió magyart (akiket természetesen azonnal légiók alakítására hívnánk be), és területileg az ellenségtől olyan vidékeket tudnánk elragadni, amelyek számukra anyagi ellátásuk szempontjából igen értékesek.

Távol áll tőlünk, hogy a háborút sürgessük, mert tudjuk, hogy mit kockáztatunk. Egy elvesztett háború Magyarországot eltüntetné a térképről. De előbb-utóbb be kell következnie a katasztrófának, és erre a pillanatra mindnyájunknak fel kell készülni. Az emberiség számára nincs nyugalom, biztonság és boldogság, míg a szovjetet el nem tapossuk.

Horthy

II. B. 7. — Gépelt, német nyelvű tisztázat, Horthy aláírásával.

Horthy 1936. augusztus 22-én két és fél órán át tárgyalt Hitlerrel. *[OL Küm. pol. 21/7—1936—2829.]* Horthy emlékirataiban is — igen nagy részletességgel — megemlékezik e tárgyalásról. Arról azonban egy szót sem ír, hogy beszéltek-e a feljegyzésben említett témákról, holott e dokumentumban fejtette ki legteljesebben azt a közös magyar—német külpolitikát, amely később Magyarországot háborúba, majd katasztrófába sodorta. A találkozón részt vett Neurath báró német külügyminiszter is, aki néhány nappal a találkozó után — mintegy a megbeszélések folytatására — Budapestre utazott. Itt, szeptember 20-án és szeptember 23-án tárgyalásokat folytatott Darányi miniszterelnökhelyettessel és Kánya külügyminiszterrel, lényegében ugyanazokról a kérdésekről, amelyekkel Horthy is foglalkozott feljegyzésében. *[OL Küm. res. pol. 21—1936—652.; Küm. res. pol. 21—1936—796.]* Ezeken a megbeszéléseken — mint Gömbös 1933. évi németországi tárgyalásai óta állandóan — visszatérő téma volt a magyar vezetők katonai és politikai felajánlkozása a kisantant, elsősorban pedig egy Csehszlovákia elleni akcióra. Ekkor a német fasiszta vezetők voltak azok, akik határozottan mérsékelték a magyar kormánykörök sürgető, agresszív kezdeményezését. Ennek főleg két oka volt: egyrészt a németek 1938-ra tervezték a teljes katonai felkészülésüket *[OL Küm. res. pol. 21—1936—395.]*, másrészt, ugyanezen okból kifolyólag, el akarta kerülni Németország, hogy a kisantant lazuló szövetsége, a német—magyar együttműködés láttán, ismét megszilárduljon.

---

[1] A mohácsi csata 400. évfordulója alkalmából, 1926. augusztus 29-én mondott beszédére utal. A beszéd után néhány hónappal Jugoszlávia legnagyobb ellenségével, Olaszországgal megkötötték a magyar—olasz egyezményt, amely a következő évekre nemcsak Magyarország Jugoszláviához fűződő viszonyát, de egész külpolitikáját meghatározta.

[2] Lásd e kötet 22. sz. iratának utolsó bekezdését.

[3] Jugoszlávia, Románia és Görögország 1934. február 9-én megkötött egyezménye külpolitikájuk összehangolásáról és balkáni határaik védelméről.

[4] Német- és Olaszország ellen irányuló francia terv a közép-európai államok együttműködésére.

[5] Horthy itt téved: ez a megbeszélés Belgrádban volt. Titulescu román külügyminiszter a német újrafelfegyverzésről (lásd e kötet előző iratának 3. számú jegyzetét), valamint Ausztria és Magyarország hasonló törekvéseiről folytatott megbeszélést jugoszláv államférfiakkal.

[6] 1935. augusztus 29—30-án a kisantant miniszterelnökeinek értekezlete nem Belgrádban, hanem Bledben ülésezett és a Habsburg-restauráció, a Duna-paktum és a Szovjetunió elismeréséről tárgyalt.

[7] 1936. május 6—7-én a kisantant külügyminiszterei Belgrádban Ausztria újrafelfegyverzésével (1936. április 1.) kapcsolatban közép- és délkelet-európai kérdéseket tárgyaltak.

[8] Ez az értekezlet 1936. június 15—17-én volt.

[9] Henzi Pozzi: La Guerre revient. Éditiens Paul Berger, Paris 1933.

[10] Henri Pozzi: Les Coupables. Aux Editions Européennes, Paris 1935. A könyv két részből áll, a Horthy által említett fejezet a második részben található.

[11] „Az utóbbi állam" a Szovjetunió volt, nyilvánvaló tévedésről van szó.

[12] 1933. szeptember 2-án olasz—szovjet megnemtámadási szerződést kötöttek, ez adott tápot különböző híresztelléseknek.

[13] Friedrich Burgdörfer: Sterben die weissen Völker? Die Zukunft der weissen und farbigen Völker im Lichte der biologischen Statistik. Georg D. W. Callwey Verlag, München 1934. 44—46. old.

[14] 1935. április 11—13-án Anglia, Franciaország és Olaszország részvételével értekezlet volt Stresában a dunai kérdés rendezéséről. Ez alkalommal többek között ismételten garantálták — Németország-ellenes éllel — Ausztria függetlenségét. Erre utal Horthy.

[15] 1936. április 1-én vezették be Ausztriában az általános védkötelezettséget.

[16] Lásd e kötet 11. és 14. a., b. sz. iratát.

[17] 1938. augusztus 23-án Bledben aláírta a magyar kormány az itt említett feltételeknek lényegében megfelelő megállapodást. Ennek oka elsősorban az agressziós tervek megvalósításához kedvező helyzet kialakulásában rejlett.

33

Kenderes, 1937. június 14.

HORTHY MIKLÓS LEVELE DARÁNYI KÁLMÁN MINISZTERELNÖKHÖZ A KORMÁNYZÓI JOGKÖR KITERJESZTÉSÉRŐL SZÓLÓ TÖRVÉNYJAVASLAT VISSZAVONÁSA ÜGYÉBEN

Horthy hatalomra jutásától kezdve harcolt a minél teljesebb uralkodói jogkör megszerzéséért. Gömbös, mint egyik híve, kormányra jutásakor azonnal programba vette a kormányzói jogkör kiterjesztéséről szóló törvény beterjesztését. A Gömbös-kormány által létrehozott törvény *[1933: XXIII. tc.]* azonban nem elégítette ki Horthyt, s további jogokat igényelt magának. A Gömböst követő Darányi-kormány — egyéb hagyatékokkal együtt — ezt is átvette.

A kormányzói jogkiterjesztést igyekeztek mindenkor úgy feltüntetni, mint a kormánynak programjában ugyancsak szereplő titkos választójog és a felsőház reformjára („demokratizálására") vonatkozó törvény-tervezetek ellensúlyozásához „feltétlenül szükséges" intézkedést. A valóságban ennél többről is szó volt. Kozma Miklós leírta az 1936 decemberében Hitlernél tett látogatásáról készített feljegyzésében, hogy Hitler ez alkalommal, búcsúzás közben, a következőket mondta neki: „Érinteni akarom az önök királykérdését. Hála Istennek a kormányzó úr őfőméltósága révén önöknek megvan a legjobb megoldásuk nemcsak személy szerint, de időt tekintve is, mert életfogytiglan tart. De az utódlás kérdése zökkenőkkel járhat, s egy nagy és nehéz kérdést hagy nyitva. Ne koronázzanak Habsburgot. Érdekelne, hogy gondolkodnak az utódlás kérdésében?" Ez a Hitlert is aggasztó kérdés szintén megoldhatónak látszott a kormányzói jogkör kiterjesztéséről szóló törvénnyel. Kozma egyébként a következőket válaszolta Hitler kérdésére: „Megbízatás nélkül, de személyes tájékoztatásra mégis közölhetem, hogy a főméltóságú úr erről a kérdésről négy emberrel — köztük velem — beszélt. Ő a megoldást abban látja, hogy személyesen jelöl ki politikai végrendeletében később megkeresendő törvényes formák között két vagy három utódot, melyek közül a parlament az új kormányzót megválasztja."

„Hitler — folytatja Kozma — válaszomnak láthatóan örült, és informálását melegen megköszönte." *[OL Kozma-iratok. 15. csomó. 1933—1938. Napló. 67. old.]*

A kormány a törvényjavaslatot 1937 május végén minisztertanács elé terjesztette. A törvényjavaslat oly módon adta meg az államfő számára az utódajánlási jogot, hogy ennek birtokában Horthy a legfőbb állami hatalmat halála után családja számára is biztosíthatja. Ez volt a javaslat célja. De már a minisztertanácson sem ment könnyen keresztül, úgyhogy Horthy külön tanácskozásra hívta magához a minisztereket ez ügyben. A néhány nap múlva nyilvánosságra hozott törvényjavaslat valóságos politikai vihart váltott ki. Elsősorban az országgyűlés jogainak megszorítását, másodsorban pedig az eredetileg provizórikusnak szánt kormányzói intézmény túlzott megszilárdulását kifogásolták, s Darányi, a miniszterelnök, engedékenynek mutatkozott a követelésekkel szemben. Ekkor írta Horthy az alábbi levelet.

Kedves Darányi!

A kormányzói jogkör kiterjesztéséről szóló törvényjavaslatnak alkotmányos tárgyalás céljából az országgyűlés elé való terjesztésére adott engedélyemet — *visszavonom!*

Nem kívánom, hogy a tárgyalások folyamán személyemet nyíltan vagy burkoltan sértő gyanúsításokkal illessék, amikor az esetleg elhangzott sértéseket nem torolhatom meg. A kormányzói jogkörnek az előző kormány által kezdeményezett kiterjesztését én nem kívántam és nem szorgalmaztam. A tervezetben egyedül egy pontot tartottam fontosnak: a kormányzói szék megüresedése esetére a megfelelő utódról való gondoskodást. Minden szerénytelenség nélkül úgy érzem, hogy államfői minőségemben szerzett több mint 17 évi tapasztalat után én tudom legjobban megítélni, hogy melyek azok a tulajdonságok, amelyekre ezekben a nehéz és bonyodalmas időkben a kormányzónak szüksége van. Csakis azért kívántam magamnak az utód választására egyedül tekintetbe jövő érdemes férfiaknak — akár korlátlan számban — való ajánlási jogát, hogy megakadályozzam olyanok jelölését, akik szerintem nem felelnek meg.

Horthy

1. A. 9. — Saját kezűleg, tintával írt fogalmazvány, Horthy aláírásával.
A levélpapír fejléce: „MAGYARORSZÁG KORMÁNYZÓJA".

A levél keltezését megelőző napon — az újságok tudósítása szerint — Horthy Kenderesről Budapestre utazott, s fogadta Darányi miniszterelnököt, aki ezt megelőzően Lázár Andor igazságügyminiszterrel beszélte meg a törvényjavaslatot. Horthy ezt követően visszautazott Kenderesre, s fogadta Neurath bárót, Németország külügyminiszterét, aki rövid tartózkodásra éppen Magyarországra érkezett, s több magyar vezető politikussal folytatott megbeszélést.

A fenti levelet — minden valószínűség szerint — nem küldte el Horthy, s néhány nap múlva Darányi benyújtotta a törvényjavaslat új változatát. A

torvényjavaslat első formájában a kormányzói ajánláson kívul az országgyűlés (a két Ház egyuttes ulése) csak akkor tehet javaslatot más jelöltre, ha legalább 100 országgyúlési tag előzetesen beadott és aláírt íven ilyen értelmű nyilatkozatot tesz. Ez azt jelentette, hogy a kormányzó kinyilvánított akaratával szemben csak nyílt szavazás formájában lehetett volna szembeszállni. A 100 aláírást osszegyújteni, ilyen korulmények kozott, kulonosen nehéz lett volna. A kulonböző kulisszák mogott folyó tárgyalások eredményeképpen a végul is elfogadott torvény 5. §-a — a tervezettel szemben — titkos szavazást biztosít az országgyűlés tagjainak úgy az utódajánlásra, mint az utód megválasztására. Horthy kísérlete, hogy az államfői széket családja számára biztosítsa, ekkor vereséget szenvedett.

34

1938. április 3.

HORTHY MIKLÓS RÁDIÓBESZÉDE AZ ANSCHLUSSRÓL ÉS MAGYARORSZÁG BELPOLITIKAI HELYZETÉRŐL

1938. március 14-én Kánya Kálmán kulugyminiszter a következő táviratot kuldte Sztójay Domének, Magyarország berlini kovetének: .„Wilhelmstrasséban fejezze ki szerencsekívánatait, hogy vér nélkul sikerult az egyesulést végrehajtani. Legnagyobb reményt fűzzuk az új szomszédi viszonyhoz." Sztójay másnap kozolte, hogy eljárt a kulugyi államtitkárnál, „aki rendkívul orult, hangsúlyozván, hogy mi vagyunk az elsők . . . " *[OL Kum. pol. 1938—21/7—841.]*

A kozos német—magyar határ s az ennek nyomán megélénkult szélsőjobboldali mozgalmak egészen más visszhangra találtak a magyar nép korében. Általában riadalmat keltett annak a felismerése, hogy legközelebb Magyarország megszállására kerulhet a sor. Önmagában ez is kellemetlenul érintette a kormányt, a liberális gazdasági korokben jelentkező elkedvetlenedés pedig határozottan veszélyeztette terveit. Csehszlovákia harapófogóba kerülése, bár kedvező korulményeket teremtett a magyar teruleti revíziónak, mégis csak az egyik feltétel megvalósulását jelentette. A gyári program keresztulvitele, vagyis a hadsereg felszerelése volt az agresszív tervek valóra váltásának másik feltétele. Ez kerult veszélybe a szélsőjobboldal felulkerekedésétől félő gazdasági korok riadalma folytán. A németek megjelenése a magyar határon a közvélemény, a hadsereg felfegyverzésének szukségessége pedig a tőkés korok megnyugtatását kovetelte a kormányzattól. A náci Németország felé szánt baráti gesztus mellett ezt a célt szolgálta az alábbi beszéd.

Magyarország volt eddig a közelmúlt években a maga szűkre szabott határai közt a belső rend és nyugalom szigete. Így éreztük mi, akik benne élünk, és ezt állapították meg mindazok az idegenek is, akik nálunk megfordultak.

A legutóbbi napokban azonban valami sajátságos bizonytalanságérzés, sőt aggodalom lett úrrá sokaknak a lelkén, és ennek a felismerése

Magyarország volt eddig a közelmult években / a maga szükreszabott határai közt / a belső rend és nyugalom szigete. Így éreztük mi, akik benne élünk, / és ezt állapitották meg mindazok az idegenek is, / akik nálunk megfordultak.

A legutóbbi napokban azonban / valami sajátságos bizonytalanság-érzés, sőt aggodalom lett urrá sokaknak a lelkén / és ennek a felismerése inditott arra, / hogy megvilágitsam a helyzetet / és utat mutassak a közvéleménynek.

Hogy mi az oka annak a nyugtalanságnak és izgalomnak, / amely itt sokakon erőtvett, / azt józan ésszel bajos megérteni / mert erre valójában nincsen semmi ok. × Ezt a nyugtalanságot csak azok a nagy nemzetközi események válthatták ki, / amelyek a közelmultban zajlottak le, / de hogy ezek nálunk izgalmat idézhettek fel egyesek lelkében, / az egyedül az illetők tájékozatlanságából eredhet.

Mert hiszen, aki tiszta fejjel / és látó szemmel itéli meg az eseményeket, / annak tudnia kell, / hogy Ausztriának Németország-

Részlet Horthy Miklós rádióbeszédének szövegéből. 1938. április 3.
(Lásd e kötet 34. sz. iratát)

indított arra, hogy megvilágítsam a helyzetet és utat mutassak a közvéleménynek.

Hogy mi az oka ennek a nyugtalanságnak[a] és izgalomnak, amely itt sokakon erőt vett, azt józan ésszel bajos megérteni, mert erre valójában nincsen semmi ok. Ezt a nyugtalanságot csak azok a nagy nemzetközi események válthatták ki, amelyek a közelmúltban zajlottak le, de hogy ezek nálunk izgalmat idézhettek fel egyesek lelkében, az egyedül az illetők tájékozatlanságából eredhet.

Mert hiszen, aki tiszta fejjel és látó szemmel ítéli meg az eseményeket, annak tudnia kell, hogy Ausztriának Németországgal történt egyesülése ránk nézve nem jelent mást, csak azt, hogy egy régi jó barátunk, akit a békeszerződések lehetetlen helyzetbe sodortak, egyesült egy másik régi jó barátunkkal és hűséges fegyvertársunkkal, vagyis azzal a Németországgal, amely mindig, életre-halálra megbízható és szótartó szövetségese volt barátainak a történelem tanúsága szerint. Ennyi az egész; egyéb a mi szempontunkból nem történt.[1]

Egy ilyen látszólag váratlanul, hirtelen bekövetkezett nagy nemzetközi esemény természetesen bizonyos megrázkódtatással jár. Hogy egyeseket boldog elragadtatásba ejtett, másokban viszont régi szép emlékek múlásán érzett méla bánatot idézett fel, azon nem lehet csodálkozni.[2] Egyébként azonban minket ez az egyesülés nem érint, már csak azért sem, mert csak látszólag következett be váratlanul. Az egyesülés évszázados óhaja volt a németségnek, és előbb-utóbb már csak azért is meg kellett hogy történjék, mert az osztrák nép sohasem volt hozzászokva ilyen szűk határokhoz, és nem volt szokva ahhoz sem, hogy ne legyen szava a nemzetközi kérdésekben.[3]

Hogy ez az esemény a mi határainkon belül mégis ilyen hullámokat kavart fel, annak inkább az a magyarázata, hogy azok, akik a zavarosban szeretnek halászni, ezt az alkalmat használták fel a céljaiknak megfelelő nyugtalanság felidézésére.

Pedig ez hiábavaló kísérlet! Mert pillanatokra terjedő izgalmat rémhírek terjesztésével fel lehet idézni, de arra nézve megnyugtathatok mindenkit, hogy a rendet és nyugalmat ebben az országban büntetlenül nem fogja zavarni senki!

Nem volt könnyű ezt a nemzetet — amelyet számtalan szerencsétlen véletlennek az összejátszása, továbbá tudatlanság, sőt rosszakarat annyira sújtott és olyan koldussá tett — talpraállítani, fenyegető katasztrófáktól megóvni. Nehéz feladat volt véderejének alapját lerakni, pénzügyeit rendbe hozni, főleg mikor még a múlhatatlanul szükséges egység is annyira hiányzott belőle.

Mindez azonban Isten segítségével mégis sikerült, és most végre hosszú és szorgos munkával elértük, hogy ráléphetünk arra az útra,

---

[a] A fogalmazványban itt „hisztérikus nyugtalanságnak" kifejezés olvasható.

amely a nemzet jólétéhez és boldogságához vezet. A miniszterelnök úr nyilvánosságra hozta azt a tervet, amelyet öt év alatt, de reméljük, még gyorsabban meg fogunk valósítani, és amely pótolni van hivatva sok mindent, amivel mostoha sorsunk miatt úgy honvédségünk fejlesztése, mint mélyreható szociális és gazdasági reformok terén is elmaradtunk.

Első helyen áll ezek közt honvédségünk kiépítése. Én sohasem akartam és nem akarom a jövőben sem fajomat fejjel a falnak vinni. Eleget pocsékolták a magyar vért a múltban, eleget omlott az ezer éven át a nyugati keresztény kultúra védelmében. Ezért vagyunk, sajnos, ilyen kevesen, pedig ötszáz[b] évvel ezelőtt ugyanannyi magyar élt a világon, mint angol. De honvédségünk kiépítésére múlhatatlan szükségünk van azért, hogy határaink közt biztonságban érezhessük magunkat, mert a ránk váró komoly építőmunkának ez a biztonságérzés egyik legfőbb feltétele.

Ezt várjuk az ötéves terv megvalósításától, de hoz ezenkívül általános jólétet is, mert munkát fog adni mindenkinek, és hatalmasan meg fogja indítani az ország gazdasági vérkeringését.

Ennek a tervnek ezt a nagy jelentőségét minden jóakaratú ember megértette, elismerte és helyeselte ebben az országban, de aztán jöttek a rémhírterjesztők, s néhány nap alatt iparkodtak annak reményt, bizalmat és megnyugvást keltő hatását aláásni.

De hazug hírekkel csak pillanatokra lehet megzavarni a közhangulatot, mert a józan belátás, amely ennek a mi fajunknak egyik legjobb tulajdonsága, felül kell hogy kerekedjék a rosszakarat szülte meséken.

Mi magyarok szabadságszerető nép vagyunk. Nem is tudnánk élni szabadság nélkül, de visszaélni a szabadsággal nem szabad. A szabadság biztosítéka az alkotmány, de ugyanez a biztosítéka annak is, hogy az államügyek vezetéséhez csak olyan férfiak juthatnak, akik hivatottságukat és rátermettségüket kimutatták, és ezzel az alkotmányos tényezők bizalmát megnyerték.

Mennyi tudás, gyakorlat, megbízhatóság, élettapasztalat, jellemszilárdság és mennyi tehetség kell ahhoz, hogy valaki egy vezető állásban meg tudja a helyét állani! Még egy gyárüzem, egy gazdaság vagy egy kórház vezetéséhez is különös képességek kellenek, hát még egy ország ügyeinek intézéséhez! Nem elég, hogy valaki önmagát kinevezze világmegváltónak és frázisokkal, jelszavakkal, ügyes demagógiával a tömeget, sőt esetleg ingatagabb jellemű intelligensebb csoportokat is félre tudjon vezetni.

Könnyű például földosztást ígérni, de azon nem lehet változtatni, hogy Magyarország kilencmillió holdnyi szántóföldjéből nem juthat több fejenként a kilencmillió magyarnak egy-egy holdnál. Egy hold

[b] A fogalmazványban „hétszáz" olvasható.

földből pedig nem lehet megélni. De ha mindekinek ezer holdat adhatnánk, akkor meg nem lenne, aki a földet megmunkálja.[c]

Különbség az emberek közt foglalkozásban, tehetségben, vagyonban és életmódban mindég volt és lesz is. Enélkül megállna az élet. Ez éppen olyan természeti törvény, mint az, hogy két egyforma veréb, de két egyforma falevél sincs a világon. Természeti törvényen pedig ember nem változtathat semmiképpen, demagóg jelszavakkal legkevésbé!

Törekednünk kell[d] arra, hogy biztosítsuk a tisztességes megélhetését mindenkinek, aki dolgozni tud és akar, továbbá, hogy az elesetteken és szűkölködőkön szeretettel és jótékony szociális intézményekkel segítsünk. Erre nézve el is követünk minden lehetőt, és ennek sikeres megoldásához nagyban hozzá fog járulni az ötéves terv megvalósítása. De éppen ehhez kell a legnagyobb belső rend és nyugalom. Ennek a fő feltétele a hadsereg. Ha ez a szerv egészséges, az ország minden polgára nyugodtan élhet.

A mi népünk kitűnő katonai rátermettsége mellett a hadsereg értéke annyi, mint a tisztikar értéke. A mi tisztikarunk pedig elsőrangú.

Noha a hadseregnek ezt a jelentőségét ma mindenki ismeri, és mindenki tudja, hogy a politizáló hadsereg nemcsak értéktelen, de a nemzet összessége és kivétel nélkül minden egyes polgára szempontjából is káros, mégis akadtak az utóbbi időben egyesek, akik azt hitték, hogy ezt a tisztikart is meg lehetne környékezni és politikamentes egységét meg lehetne bontani.[e]

Ezeknek a törekvése — nyugodt vagyok — nem fog sikerülni soha. De azokat, akik, bár ideális köpenybe burkoltan, de mégis egyéni érvényesülésük biztosítása céljából kísérleteznek, figyelmeztetem: el a kézzel a hadsereg közeléből! A tisztikar tudja, hogy a hadsereg pártok felett csak az egész nemzeté lehet!

A nemzet katonai rátermettsége mellett a mi nehéz politikai és földrajzi helyzetünkben az is hozzájárult Magyarország ezeréves fennmaradásához, hogy a magyar politikát mindég megbízhatóság, előkelő gondolkodás és magas erkölcs irányította. Ehhez tartjuk magunkat a

[c] Ez az utolsó mondat a fogalmazványban a következőképpen hangzik: „De ha a Holdtól kérhetnénk kölcsön annyit, hogy mindenkinek ezer holdat adhatnánk, akkor is éhen kellene pusztulnunk, mert akkor nem lenne, aki a földet megmunkálja."

[d] E szavak helyett a fogalmazványban „Meg kell elégednünk azzal" olvasható.

[e] A fogalmazványban ezután a következő bekezdés olvasható: „Azonban fel kell vetnem a kérdést: minek nevezhető — ha nem hazaárulásnak — azoknak az eltévelyedett egyéneknek a munkája, akik bár ideális köpenybe burkoltan, de mégis érvényesülésük biztosítása céljából azzal kísérleteznek, hogy a hadsereg megbízhatóságát — a mai külpolitikai helyzetben — azzal ingassák meg, hogy politikát óhajtanának vinni a tisztikarba." Ennek a szövegrésznek csak egy mondattöredéke került be a közölt irat következő bekezdésébe.

jövőben is. Ettől eltérni és forradalmi módszerekhez[f] nyúlni — nem engedek.

A legfontosabb, hogy az országépítő munkából mindenki iparkodjék a maga részét kivenni azon a helyen, ahová hivatása rendelte. Nem először hangoztatom, hogy mennyire fontos lenne, ha értékes magyar fiatalságunk legyőzné azokat az üres előítéleteket, amelyek a kereskedelmi és általában az üzleti pályáktól visszatartják, és megmutatná, hogy erre is megvan a rátermettsége. A nagy nyugati államok fiaiban sohasem volt meg az a nagy idegenkedés az ipari, kereskedelmi és pénzügyi pályáktól, mint bennünk, magyarokban. Ott ebben a tekintetben jóval előbbre vannak, nekünk azonban még sok ezen a téren a tanulni valónk. De csak hozzá kell kezdeni, szívvel-lélekkel, szorgalommal kell dolgozni, és a siker nem maradhat el.

A népek boldogulásának egyik leghathatósabb eszköze a kereskedelem. Kivétel nélkül minden gazdag, boldog és hatalmas nemzet a kereskedelmi hajózásnak köszönhette és köszönheti felvirágzását. Gondoljunk a föníciaiakra, Karthágóra, Athénra, a normannokra, a spanyolokra, Velencére, Hollandiára és Angliára.[4]

Ez az út előttünk is nyitva áll, mert szabadkikötőnket a Közel-Kelet kereskedelmének központjává tehetjük, és ezzel a jólét és gazdagság forrását nyithatjuk meg a nemzet számára. Ehhez azonban munka kell! Becsületes, komoly munka, sőt a munka szeretete. Itt van a helyzet kulcsa, és csakis itt, nem pedig az utcán és demagóg szólamokban.

Különösen fontos ennek a belátása ma, mikor külpolitikailag is kezd a helyzet lassacskán tisztulni. A Népszövetség elvesztette korábbi jelentőségét az európai politikában. Egy ideális Népszövetségnek a feladata a háború okainak a kiküszöbölése lenne a viszonyok újból való rendelkezése által, mert az igazságtalanság talajában a béke nem virágozhatik. Minthogy azonban a Népszövetség ezt a feladatát mindeddig nem teljesítette, az elrendeződés folyamata megindult a Népszövetség nélkül is.[5]

A helyzetet azonban helyesen csak az ítélheti meg, aki teljesen tisztában van a viszonyokkal, ismeri a tényállást, tájékozva van mindenről, vagyis, akinek a kezében a szálak összefutnak. A nagyközönség nem tudhatja, hogy mi történik, mi nem, tehát legokosabban teszi, ha a felelős kormányzatban, amelyről nem teheti fel, hogy tájékozatlan, éppen úgy megbízik, mint én. A parlamenti életben a mindenkori ellenzék feladata a bírálat és az ellenőrzés. Erre szükség is van. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az ellenzéknek kötelessége a jóra is azt mondani, hogy rossz, ha az a kormánytól ered.

Hogy a tervbe vett, áldozatokkal járó, hatalmas országépítő munkát elvégezhessük, és ez meg is hozza azt a nagy fellendülést, amit

---

[f] Ez utóbbi két szó helyett a fogalmazványban a „bolsevista eszközökhöz" szavak állanak.

várunk tőle, ahhoz úgy a politikai, mint a gazdasági életben nyugalomra és bizalomra van szükség. Ilyen kis ország ilyen nagy feladatot csak komoly összetartással képes megoldani. Súlyosan vét tehát hazája ellen mindenki, aki ezekben az időkben az egységet megbontva széthúzásra izgat, és a nemzet boldogulása helyett, önző érdekből a maga egyéni érvényesülését keresi.

Meg kell szűnni annak ebben az országban, hogy mindenki jogot formáljon a külpolitika irányításához, és a belső nyugalmat bármi módon is zavarni merje. Összetartás nélkül nincs fegyelem, fegyelem nélkül pedig még egy kis üzemet sem lehet vezetni, nemhogy egy országot.

Mindezt azért tartottam szükségesnek elmondani, hogy a nyugalmat továbbra is biztosítsam.[g] De szükségesnek tartottam azért is, hogy azokat, akik itt bármiféle irányban nyugtalanságot és egyenetlenséget próbálnak szítani, figyelmeztessem a szigorú következményekre. Egyszer már megmutattuk 1919[h] után, hogy a rendbontó elemektől meg tudjuk tisztítani hazánkat és nemzetünket, és most is biztosíthatom az országot, hogy abból, amit akkor tudtunk, nem felejtettünk el semmit!

Én csak magyar célkitűzéseket ismerek és tűrhetek, és csak törvényes eszközöket ezeknek a céloknak elérésére.

[i] Bízom a magyar nép józanságában és hazaszeretetében, és bízom abban, hogy ha összefogunk, Isten is meg fog bennünket segíteni!

II. C. 7. — Tintával írt tisztázat, aláírás nélkül.

A szöveget nyomtatott betűkkel írták, s megjelölték Horthy számára grafit, illetve piros ceruzával a szavak és mondatok hangsúlyozását. A tisztázat mellett megtalálható a beszéd gépelt fogalmazványa is, melynek érdembeli eltéréseit lapalji jegyzetben közöljük.

Horthy rádióbeszéde elérte a kívánt célt. Az április 5-i magyar lapok a beszédnek az üzleti életre gyakorolt kedvező hatásáról írtak. A német lapok az anschluss iránti teljes megértésként értékelték, s megelégedett hangon nyugtázták az eseményt. Érdekes módon a francia és angol sajtó is örömmel fogadta a beszédet, s annak a szélsőjobboldallal szembeni határozott, kemény hangvételét hangsúlyozta, azonosítva ezt a németek magatartásával szembeni tiltakozással.

Horthy rádióbeszéde tehát első sikeres lépése volt annak a politikának, amely a győri program keresztülvitelének biztosítását célozta. Ennek jegyében váltotta fel Darányi Kálmánt a gazdasági szakember minőségében angol körökben is jó hírnévnek örvendő Imrédy Béla.

---

[g] Ez a mondat a fogalmazványban így hangzik: „Mindezt azért tartottam szükségesnek elmondani, hogy az aggódókat megnyugtassam és biztosítsam őket, hogy nincs okuk semmiféle idegeskedésre."

[h] A fogalmazványban nem szerepel a Tanácsköztársaságot követő fehérterrorra utaló 1919-es évszám.

[i] A fogalmazványban ez előtt a következő mondat áll: „Arra kérek minden magyar hazafit, hogy a nagy, országépítő terv sikere érdekében pártkülönbség nélkül segítse a kormányt munkájában."

[1] Ha tekintetbe vesszuk, hogy a római háromhatalmi egyezmény óta az osztrak és a magyar kormányt a legszorosabb barátság szalai fúzték egymáshoz, s meg 1938. január 10—12-én olasz—magyar—osztrak kulugyminiszteri targyalas volt Budapesten, ahol egyébként Ausztria es Nemetorszag kozeledesének lehetőségeiről targyaltak, s Kánya kulugyminiszter meg marcius 2-án hivatalos, baráti latogatást tett Becsben, akkor Horthynak ezt a megallapítását — a legenyhébb kifejezest hasznalva is — csak hitszegésnek lehet minősíteni.

[2] A fasisztákkal rokonszenvező szélsőjobboldal, illetve a legitimista korok hangulatara utal — figyelmen kivul hagyva az esemenyekkel határozottan elégedetlen kozvélemeny hangulatat.

[3] Kulonos módon Horthy nem vette tekintetbe azt, hogy az osztrak nep ahhoz sem volt szokva, hogy egy másik hatalom bekebelezze az orszagat.

[4] Kozma Miklós Horthy rádióbeszédéről a kovetkezőket írta: „azonnal látszik, hogy ez a kormányzó személyes szovegezése, és tartalmazza is kedvenc gondolatait". *[OL Kozma-iratok. 9. csomó. 1938. Adatgyujtemény. I. köt. 218. old.]* Ezek a tengerészettel s a szabad kikotővel kapcsolatos elkepzelesek szinte rogeszméi voltak Horthynak, melyeket a legkulonbozőbb alkalmakkor, sokszor egészen varatlan módon újra és újra elővett.

[5] Magyarország 1939. április 11-én, tehát egy evvel később lépett ki a Népszovetségből. Ez a nyilatkozat — kulonosen, ha figyelembe vesszuk, hogy az európai helyzet ekkor nem „tisztulni" kezdett, mint Horthy allítja, hanem a vilaghaboru fele kozeledett — arra utal, hogy Horthy teljesen a Hitler altal ajanlott alláspontra helyezkedett. *[Lásd e kotet 31. sz. iratat.]*

35

1938 szeptember

HORTHY MIKLÓS LEVELE ADOLF HITLERHEZ A CSEHSZLOVÁKIA ELLENI KÖZÖS FELLÉPÉS ÜGYÉBEN

A Ludendorff által még 1920-ban megállapított terv *[Lásd e kotet 7. sz. iratat]* szerint a német imperializmus érdeklődésének középpontjába Ausztria bekebelezése után nyomban a csehszlovák kérdés kerult. Az 1938 májusában Hitler által provokált erőpróba azonban, Csehszlovákia nyugati szovetségeseinek — elsősorban Angliának — a magatartása folytán, Németország visszavonulásával végződött. Katonai szakértők egybehangzó véleménye szerint ekkor legalább két hónapra volt szüksége a náci hadigépezetnek a háborús felkészüléshez, illetve nyugaton a Siegfried-vonal kiépítésének befejezéséhez, ami a francia beavatkozás veszélyét lényegesen csökkentette. Két hónap eltelte után szinte napnyi pontossággal ismét előtérbe kerult az agresszió terve, de most már Németország számára sokkal kedvezőbb körulmények kozott. Hitler a nyár folyamán a nyugati hatalmakkal folytatandó tárgyalások diplomáciai előkészítésével volt elfoglalva. Erre azért volt szuksége, mert — bár a nyugati hatalmak beavatkozási kedvét csokkentette a közben elkészult Siegfried-vonal — a Szovjetunió továbbra is hangoztatta, hogy kész Csehszlovákia segítségére sietni Németország támadása esetén. A Szovjetunió kovetkezetes magatartása kellemetlenné vált Csehszlovákia nyugati szovetségesei számára, s ezért vállalkozott Anglia a „békés" megegyezés kozvetítésére. Ezt a koz-

vetítést Németország is szívesen vette, mivel egy keleti, Szovjetunió elleni háborúra nem volt felkészülve.

Hitler kezdettől foglalkozott azzal a gondolattal, hogy egész Csehszlovákiát bekebelezi vagy legalábbis vazallusává teszi. Mivel a diplomáciai tárgyalások során kiderült, hogy az angolok által képviselt terv lényegesen elmaradt a német elgondolások mögött — Hitler ismét szerepet osztott a Csehszlovákiával szemben szintén területi igényeket támasztó Lengyelországnak és Magyarországnak. Ennek a jegyében folyt le Horthy és a magyar kormányküldöttség németországi látogatása 1938 augusztusában.

1938. szeptember 15-én, Chamberlain berchtesgadeni látogatása során úgy látszott, döntő szakaszba jutottak a német—angol tárgyalások. A rövidesen félbeszakadt megbeszélés után terjedt el az a hír, hogy Chamberlain hajlik egy olyan megoldás felé, mely szerint a szudéta területek átadása mellett a négy nagyhatalomnak garantálnia kell az új csehszlovák állam határait. Ezekben az „órákban" írta Horthy az alábbi levelet.

Führer és Birodalmi Kancellár Úr!

Az utóbbi napokban, főleg az angol sajtó által terjesztett bizonyos hírek szerint, fennáll az a szándék, hogy népszavazással vagy akár anélkül, úgy oldanók meg a csehszlovák kérdést, hogy Csehszlovákiának a németek által lakott területeit leválasztják és hozzácsatolják a Német Birodalomhoz. Különben minden maradna a régiben.[1]

Azt hiszem, felesleges hangsúlyoznom, hogy ez az elintézés nem ér fel a csehszlovák probléma végérvényes szabályozásával. Ez csak úgy volna elképzelhető, ha az összes csehszlovák területen letelepedett kisebbség ugyanazon jogokban részesülne, vagyis, ha megítélnék Csehszlovákia összes nemzetiségének azt a jogot, hogy az általuk lakott terület hovatartozását népszavazás által döntsék el. Természetes, hogy Csehszlovákia magyar kisebbsége, de a magyar kormány sem engedhet meg diszkriminációt testvéreink terhére, ez bizonyára teljes megértésre talál a német kormánynál.

Meggyőződésünk, hogy felfogásunk e tekintetben teljesen megegyezik a német kormány felfogásával, nevezetesen, hogy Közép-Európa békéjének biztosítása csakis a csehszlovák kérdés végérvényes és alapos szabályozásával érhető el.

Tekintettel a csehszlovák kérdés rendkívüli aktualitására, szükségesnek tartottam excellenciád figyelmét felhívni erre a körülményre, abban a biztos reményben, hogy országaink között fennálló meleg baráti kapcsolatok alapján ezekben a nehéz órákban excellenciád teljes mértékű támogatására számíthatok.

Fogadja excellenciád kiváló tiszteletem kifejezését.

II. F. 3. Gépelt, német nyelvű fogalmazvány, aláírás nélkül.

A levelet minden valószínűség szerint szeptember 17-én küldte el Horthy. A levél elküldése napján vagy azt követően Horthy is Németországba utazott „vadászatra" — Göring vendégeként. Egyes források szerint *[OL Kozmairatok. 9. csomó. Adatgyűjtemény. 1938. III. köt. 36. old.]* Göring közvetítésével felvette a kapcsolatot Hitlerrel is. Mindenesetre szerepet játszott Horthy abban, hogy Hitler szeptember 20-án különrepülőgépet küldött Imrédy miniszterelnökért, aki még ugyanaznap egy magyar kormányküldöttség élén Obersalzbergben előadta a Csehszlovákiával szemben támasztott magyar igényeket. Imrédy távozása után Hitler a lengyel követet fogadta. Mindezek alapján a lengyel és magyar igényekre hivatkozva volt alkalma Hitlernek a szeptember 22 és 24 között sorra került godesbergi találkozón visszautasítania Chamberlain messzemenő, de a német igényeket még mindig nem kielégítő újabb megoldási javaslatát. Így került sor a szeptember 29-i müncheni négyhatalmi tanácskozásra és döntésre.

[1] Ezt a megoldást először a „Times" szeptember 7-i vezércikke vetette fel. Kormánykörökben azonban csak Chamberlain berchtesgadeni látogatása után tárgyalták ilyen módon a kérdést.

36

1938. október 8.

HORTHY MIKLÓS LEVELE NEVILLE CHAMBERLAIN ANGOL MINISZTERELNÖKHÖZ MAGYARORSZÁG TERÜLETI IGÉNYEINEK TÁMOGATÁSA ÉRDEKÉBEN

1938. szeptember 29-én Münchenben megszületett a négyhatalmi határozat Csehszlovákia sorsáról. A megállapodás csak a Szudéta-vidékkel foglalkozott, s csupán a függelékben tértek ki — feltehetően Mussolini kezdeményezésére — Lengyelország és Magyarország területi igényeinek rendezésére. Az egyezmény 2. számú függeléke kimondta, „hogy amennyiben a Csehszlovákiában élő lengyel és magyar kisebbségek problémáját az érdekelt kormányok három hónapon belül egyezség útján nem rendeznék, a kérdést a ma összeült négy hatalom kormányfői újabb értekezleten tanulmány tárgyává fogják tenni". *[A Francia Sárgakönyv. Párizs 1939. 25. old.]*

A müncheni értekezlet előkészítésének időszakában német részről nem voltak megelégedve a magyar kormány erélytelen magatartásával, nehezteltek még a bledi tárgyalások, illetve megállapodások miatt is. Néhány hónappal később, Csáky István külügyminiszteri bemutatkozó látogatása alkalmával, Hitler utólagosan szóval is kifejezésre juttatta a magyar kormány szeptemberi magatartása feletti rosszallását. *[A németek magyarországi politikája titkos német diplomáciai okmányokban. Szikra 1950. 73—82. old.]* Ez a magyar területi igények szempontjából kedvezőtlen német magatartás csak fokozódott október 2-a után, amikor a Szudéta-vidék megszállása után rövidesen, német nyomásra, jobboldali fordulat következett be Csehszlovákiában. Ezután, mivel az egész

csehszlovák államban német orientáció érvényesülhetett, Hitler többek között már ezért sem vette szívesen a magyar területi követeléseket.

Ezekben a napokban írta meg Horthy az alábbi levelet azzal a céllal, hogy a magyar igényekre nézve kedvezőtlen német magatartást az angol kormány támogatásának megszerzésével ellensúlyozza. Horthy elhatározásánál különös súllyal eshetett latba az a körülmény, hogy a levél keltezését követő napon megindult csehszlovák—magyar tárgyalások eredménytelenségének esetén, a müncheni egyezmény idézett függelékének megfelelően, a négy nagyhatalom volt hivatott döntést hozni.

Kedves Chamberlain úr!

Ezt a levelet nem hivatalosan, mint Magyarország kormányzója írom önnek, hanem mint Horthy tengernagy, egy egyszerű ember, aki hazáját mindennél jobban szereti. Három évvel ezelőtt abban az élvezetben volt részem, hogy vendégül láthattam Sir Austint, az ön fivérét, aki mindenben nagy érdeklődést mutatott a Magyarországot illető kérdések — a vele szemben elkövetett igazságtalanságok és bántalmak — iránt. Sir Austin megértette, hogy Magyarország igényei jogosak és igazságosak, s mikor kértem, hogy adjon tanácsot, így szólt hozzám: „Várjon türelemmel, megígérhetem, ha az alkalmas pillanat el fog jönni, Anglia segíteni fogja önöket." — Az elmúlt évek megmutatták, őszintén megfogadtam tanácsát: türelmes voltam, és vártam az alkalmas pillanatot!

De, gondolom, igazam van, ha most azt mondom: eljött az alkalmas pillanat! Ezért most önhöz fordulok, ahhoz az emberhez, aki annyi nagylelkűséget, bölcsességet és bátorságot tanúsított, kérve, hogy — figyelembe véve néhai bátyja nekünk tett biztató ígéretét, mint kötelezettséget — tegyen meg mindent, ami öntől és az ön nagy nemzete erejétől telik, a támogatásunkra és segítségünkre ebben az eseményteljes órában.

Kezeskedem érte, hogy sohasem fogja ezt megbánni, s biztosíthatom önt az egész magyar nemzet soha el nem múló hálájáról.

Őszinte híve.

II. G. 3. — Gépelt, angol nyelvű, aláírás nélküli egykorú másolat.

A másolat felső szélén a következő szöveg olvasható: „*Másolat* őfőméltósága magas kéziratáról, melyet Chamberlain brit miniszterelnökhöz kegyeskedett intézni."

Horthy levelére Chamberlain 1938. október 28-án válaszolt. *[Lásd e kötet 39. sz. iratát.]*

37

1938. október 13.

A MAGYAR KORMÁNY NYILATKOZAT-TERVEZETE A MAGYAR–CSEHSZLOVÁK TÁRGYALÁSOK MEGSZAKÍTÁSÁRÓL

Németországnak a Szudéta-vidékre történt bevonulásával egy időben, a müncheni határozat ellenére, Lengyelország minden tárgyalás nélkül megszállta Teschent. A katonailag lényegesen gyengébb Magyarország nem mert hasonló lépést tenni, s október 9-én Komáromban megkezdődtek a csehszlovák—magyar tárgyalások. Ezért a magyar kormány a szélsőjobboldal részéről állandó támadások céltáblájává vált. Talán felesleges is hangsúlyozni, hogy ezt a jobboldalt Németországból irányították, éppen, hogy az előző hónapban nem eléggé energikus magyar kormányra nyomást gyakoroljanak. A Csehszlovákiában lezajlott németbarát fordulat következtében a prágai kormányt német részről ellenállásra biztatták. A komáromi tárgyaló felek mindegyike tehát, ellentétes irányú német akciók hatására, következetesen védte a saját álláspontját. Érthető módon meglehetősen ingerült légkörben folytak a megbeszélések — a megegyezés reménye nélkül. Minden valószínűség szerint az utolsó tárgyalási napon, tehát október 13-án készítette Horthy az alábbi nyilatkozat szövegét.

A szeptember hó 29-én tartott müncheni négyhatalmi konferencia határozata kimondotta, hogy amennyiben három hónapon belül a lengyel és a magyar kisebbségek problémája az érdekelt kormányok közti megállapodás útján nem rendeztetik, a négy nagyhatalom ott jelenlevő kormányfői további összejövetelének tárgya lesz. A konferencia nyilvánvalóan a megoldásnak azt a módját célozta, hogy a lengyel, illetve magyar kisebbség lakta területek Lengyelországhoz, illetve Magyarországhoz csatoltassanak. Ez az elvi alapja az államok közt megindítandó tárgyalásoknak.

Magyarország a határozatok tudomására jutása után azonnal azzal a javaslattal fordult Csehszlovákia kormányához, hogy a tárgyalásokat haladéktalanul indítsák meg, majd október 3-án jegyzéket adott át, amelyben október 6-ra kívánta a tárgyalások megindítását, és egyben néhány oly természetes kívánságot támasztott, amelyek a tárgyalások komolyságát biztosítani voltak alkalmasak. Ezekre a magyar lépésekre a csehszlovák kormány elvben bár beleegyező, de gyakorlatilag halogató válaszokat adott, míg végre október 9-én a tárgyalások megindultak.

A tárgyalásokat megelőzőleg a csehszlovák kormány több ízben kifejezésre juttatta a magyar kormány képviselőjével szemben, de nyilvánosan, rádió, sajtó stb. útján is, hogy Csehszlovákia újjáépítésénél idegen nemzetiségieket nem kíván az ország keretében tartani, hanem azokat, illetve az általuk lakott területeket átadni hajlandó.

Az elvi kérdésben tehát egyetértés állt fenn a nagyhatalmak, Csehszlovákia és Magyarország közt. Ez az elvi megegyezés pedig csak olyképpen volt értelmezhető, hogy mindazok a területek, amelyek magyar többségűek, Magyarországnak átadandók. E területek meghatározásánál nyilvánvalóan ugyanabból a további elvből kell kiindulni, amely a szudétanémet területre alkalmazást nyert, nevezetesen, hogy a 20 év előtti állapotok, illetve az azt megelőző legutolsó népszámlálás adatait kell alapul venni. Fokozottan áll ez a tétel a magyarokra nézve, mert hiszen itt olyan területről van szó, amely azelőtt Magyarországhoz tartozott, de onnan — mint a müncheni határozatok mutatják, most már bevallottan — a wilsoni elvek megtagadásával jogtalanul elcsatoltatott. A népesség összetételében előállott változásokat tehát, amelyek jogtalanságon és igazságtalanságon alapultak, nyilvánvalóan, nem lehet a rendezésnél figyelembe venni, hanem vissza kell térni a jogtalanság és igazságtalanság előtt fennállt állapotokra.

Mindezek dacára a csehszlovák kormány az október 9-én megindult tárgyalásokon a területek átengedésénél olyan semmivel sem indokolható magatartást foglalt el, amely azt mutatja, hogy a területátengedés elvének érvényesítését kijátszani akarja. Ajánlata semmivel sem indokolható, és elárulja azt a szándékot, hogy akaratuk ellenére idegen nemzetiségű elemeket akar uralma alatt tartani.

Ezt az álláspontját a csehszlovák kormány kizárólag hatalmi szempontokra alapítja, és szeknek az érvényesítésére hadseregének papíron elhatározott demobilizációját végre nem hajtja, hanem ezzel a mobilizált állapotban levő hadsereggel akar a nem mobilizált állapotban levő Magyarországra nyomást gyakorolni.

A magyar kormány mindent elkövetett, hogy a müncheni megállapodásban elhatározott rendezést a legbékésebb eszközökkel, barátságos tárgyalások útján oldja meg. Megállapítani kénytelen azonban, hogy sem a tárgyalások felvételének módja, sem a tárgyalások során kifejezésre jutott csehszlovák ajánlatok, sem pedig az a körülmény, hogy a csehszlovák kormány hadseregének mobilizált állapotban való tartásával befolyásolni kívánta a tárgyalások befolyását, nem teszik lehetővé, hogy a magyar kormány továbbra is szótlanul tűrje ezt a magatartást, illetve az ebben megnyilvánuló szándékot, amely csak jogos magyar igények kijátszását célozhatja.

Éppen ezért a magyar kormány elhatározta, hogy a tárgyalásokat megszakítja, a tárgyalások jelenlegi állásáról a müncheni határozatban részes négy nagyhatalmat azonnal tájékoztatja, és a további tárgyalások egyenlő helyzetben való lefolytatásának biztosítására elrendeli az általános mozgósítást.[1]

Horthy

II. F. 4. — Gépelt fogalmazvány, Horthy Miklós aláírásával.
A tervezet utolsó bekezdését Horthy ceruzával áthúzta.

A fenti nyilatkozatot minden valószínűség szerint nem adta ki a kormány, mivel a kérdés rendezésére más megoldást választott. *[Erre vonatkozóan lásd a következő iratot.]*

---

[1] Az általános mozgósítás nem következett be, de október 17-re öt korosztályt mozgósítottak.

38

1938. október 13.

HORTHY MIKLÓS LEVELE ADOLF HITLERHEZ A CSEHSZLOVÁK–MAGYAR TÁRGYALÁSOK MEGSZAKÍTÁSÁRÓL ÉS A MOZGÓSÍTÁS ELRENDELÉSÉRŐL

A komáromi tárgyalás megszakítása után a magyar kormány a követendő eljárás tekintetében választ elé került. A kérdés négyhatalmi döntés elé utalása mellett felmerült a fegyveres megoldás terve. A két lehetőség közötti döntés meghozatala céljából ugyanennek a napnak (október 13.) az esti óráira összehívták a minisztertanácsot. Még a minisztertanács összeülése, tehát a döntés meghozatala előtt Horthy az alábbi levéllel fordult Hitlerhez — s feltehetően hasonló értelmű levéllel Mussolinihez is.

Hitlernek[a]

Exc. U.[b]

A Csehszlovák Köztársasággal folytatott tárgyalásokat ma este meg kellett szakítani. A csehszlovák kormány ellenjavaslata teljesen elfogadhatatlan volt, minthogy a magyar többségű területek csak tört részét tartalmazza, s ugyanakkor a Duna mellett fekvő Komárom városon kívül a számos magyar város közül[c] egyetlenre sem terjed ki. Ezt a javaslatot a tárgyalás több napos elhúzódása után tették, és egyidejűleg a rádióban olyan fenyegető megnyilvánulásokkal kísérték, amelyeket részünkről nem vehettünk tudomásul, és nem hagyhattunk megválaszolatlanul.[d] Ezenkívül honfitársainkra, a megszállott területen nyomást gyakorolnak, minden élelmiszert és állatot erőszakkal elvesznek tőlük.[e] Ezért sürgősen kívánom tudatni excellenciáddal, hogy előreláthatólag

---

[a] Ezt Horthy ceruzával írta a fogalmazványba.

[b] A megszólítás rövidítését Horthy ceruzával írta a fogalmazványba.

[c] Az utóbbi öt szót Horthy ceruzával utólag írta be a szövegbe.

[d] Ez a mondat eredetileg a következőképp hangzott: „Ezt a javaslatot a tárgyalás több napos elhúzása után tették, és olyan fenyegető megnyilatkozásokkal kísérték, amelyeket mi nem fogadhattunk el szó nélkül." A fent közölt változat Horthy utólagos, ceruzával eszközölt változtatásainak az eredménye.

[e] Ez az utóbbi mondat, Horthy kézírásával, utólagos betoldásként a lap alján olvasható.

kénytelen leszek a mozgósítást elrendelni[f] annál is inkább, mert Csehszlovákia még mindig mozgósítva van.

Egyidejűleg kérem excellenciádat, adjon lehetőséget alapos[g] és sürgős megbeszélésre, hogy bizonyos kérdéseket tisztázzunk, amelyek részben a mozgósítással függnek össze, részben azonban függetlenek attól.[2] Igen hálás lennék, ha excellenciád időt találna arra, hogy Darányi volt miniszterelnököt,[h] aki megbízásomból és egyidejűleg a kormány megbízásából jelentkezne önnél, ha egyáltalán lehetséges volna, a holnapi nap folyamán fogadná. Repülőgépével indulásra készen áll.[1]

Szeretném ezt az alkalmat megragadni, hogy szívből köszönetet mondjak önnek mindazért, amit történelmi tevékenysége folyamán országomért tett, és egyben bensőségesen gratuláljak[j] azokhoz a nagyszerű sikerekhez, amelyeket a legutóbbi időben a német világbirodalom számára újólag[k] kivívott.

II. F. 5. — Gépelt, német nyelvű fogalmazvány, aláírás nélkül.
Horthy ceruzával írt javításait jegyzetben közöljük.

Az október 13-án este összeült minisztertanácson Kánya Kálmán, a komáromi magyar kormányküldöttség vezetője beszámolt a tárgyalásokról, s vita indult arról, hogy a kérdés megoldása érdekében milyen irányban tegyenek lépéseket. A fegyveres megoldástól Rátz Jenő honvédelmi miniszternek azon véleménye alapján álltak el, hogy a magyar hadsereggel nem kockáztathatják meg az esetleges háromfrontos háborút. Végül is abban állapodtak meg, hogy a müncheni egyezményt aláíró négy nagyhatalom elé terjesztik az ügyet, de közben minden eshetőségre felkészülve részletes mozgósítást hajtanak végre. A minisztertanács tartama alatt megérkezett Hitler, valószínűleg telefonon továbbított válasza, mely szerint hajlandó fogadni Darányi Kálmánt. *[OL Mt. jkv. 1938. október 13. (1)]* (Mussolini hasonló értelmű válasza minden valószínűség szerint már a minisztertanács után érkezett meg.)

Ilyen előzmények után másnap, október 14-én, Darányi Kálmán Hitlerhez utazott, Csáky István pedig Mussolinihoz. Hitler, több forrás állítása szerint, zsarolásra akarta felhasználni a helyzetet. A magyar kormány azonban, úgy látszik, elébe ment a német követeléseknek, Darányi ugyanis felajánlotta Magyarországnak az antikomintern paktumhoz való csatlakozását. *[OL Küm. res. pol. 1939. 41—1502.]* Mussolini viszont bizonyos fokig, Németországgal szemben is,

[f] A géppel írt mondat itt véget ér, az ezután következő részt Horthy ceruzával írta hozzá a szöveghez.

[g] E szó helyett „alapvető" szó állt, Horthy által tintával javítva.

[h] Az utóbbi szavakat Horthy ceruzával írta az utólag kihúzott „őexcellenciáját" szó helyére.

[1] Ezt az utóbbi mondatot Horthy ceruzával írta a levéltervezet szövegébe.

[j] A „gratuláljak" szót Horthy ceruzával írta a kihúzott „szerencsét kívánjak" szavak helyébe.

[k] Az „újólag" szót Horthy ceruzával utólag írta a levél szövegébe.

középeurópai pozícióinak erősödését remélte Magyarország területgyarapodásától, s így feltétlen ígéretet tett a magyar igények támogatására, sőt háborús konfliktus esetére fegyveres segítséget is kilátásba helyezett. *[OL Küm. res. pol. 1938. (1939) 7/a—1093.]*

---

[1] 1938. október 14-én este 22 óra 30 perckor hozta nyilvánosságra a magyar kormány a részleges mozgósításról szóló rendeletét.

[2] Nincs kizárva, hogy ez utóbbi szavaival Horthy az antikomintern paktumhoz való csatlakozásra utalt, illetve a Népszövetségből való kilépésre, mint Hitler várható feltételére, hiszen ezek a kérdések már korábban is alkudozások tárgyát képezték.

39

London, 1938. október 28.

NEVILLE CHAMBERLAIN ANGOL MINISZTERELNÖK VÁLASZA HORTHY MIKLÓS TÁMOGATÁST KÉRŐ LEVELÉRE

Az október 13-án megszakadt komáromi tárgyalásokat hosszas csehszlovák—magyar diplomáciai egyezkedés követte. A vita során a magyar fél — miután csak az olaszok feltétlen támogatására számíthatott — népszavazás útján való döntést ajánlott, a német kapcsolataiban bízó új csehszlovák kormány viszont német—olasz döntőbíráskodást kért. Hosszas diplomáciai előkészítés után, október 27-én Ribbentrop Rómába utazott, hogy Mussolinival és Cianóval együtt tisztázza az átadásra kerülő terület ügyében kialakítandó közös álláspontot. Ribbentrop Rómába érkezése napján az angol nagykövet közölte Cianóval, „hogy kormányának ugyan nincs kifogása négyhatalmi konferencia ellen, de sokkal szívesebben látná a tengely döntőbíráskodását". *[OL Küm. Számjel. oszt. Róma. Bejövő. 1938. 6758/150.]* Az ezt követő napon írta meg Chamberlain Horthy október 8-án kelt levelére adott alábbi válaszát.

Őfőméltósága

Magyarország kormányzójának.

Kedves Horthy tengernagy!

Nagy örömmel vettem Sir Thomas Moore által azt a levelet, melyet főméltóságod írt nekem október 8-án, melyben támogatásomat kéri hazája követelései iránt, hivatkozva bátyámmal folytatott megbeszélésére.

Mindenekelőtt arról szeretném biztosítani főméltóságodat, hogy sem őfelsége kormánya, sem én személyesen nem vagyunk közömbösek azon tárgyalások iránt, melyet az ön kormánya folytat a csehszlovák kormánnyal a célból, hogy kiigazítsa a fennálló politikai határokat, illetőleg szorosabb összhangba hozza a nemzetiségi viszonyokkal ezen a

területen. Ha mi tartózkodtunk a jelenleg tárgyalás alatt levő bonyolult problémákra való érdemleges beavatkozástól és magyarázástól, úgy ez nem a várt eredmények fontossága iránti közömbösségből származott. Ellenkezőleg, az az őszinte óhajunk, hogy ez alkalommal elérhető legyen egy olyan jóakarat sugallta s minden érdekelt fél jogán és érdekein alapuló egyezmény, mely enyhíti a nemzetiségi sérelmeket, s lerakja a Magyarország és Csehszlovákia közti tartós és gyümölcsöző együttműködés alapjait. Mint főméltóságod láthatta, Lord Halifax október 24-én Edinburgh-ben tartott beszédében kijelentette, őfelsége kormánya elismeri, hogy Magyarországnak jogos követelései vannak, s reméli, hogy ezek békés tárgyalások útján lesznek kieszközölhetők. Mellékelem az idevágó részt.

Elismerem, hogy már támadtak s még fognak támadni nehézségek ezeken a tárgyalásokon, de az volt és az marad a reményünk, hogy a két legközvetlenebbül érintett kormány kölcsönös jóakarattal, türelemmel és mérséklettel képes lesz közvetlen eredményt elérni.

Végül kijelentem, ha bármikor úgy érzi, hogy jó szolgálataim hasznosak lehetnek, természetesen boldogan megteszem mindazt, ami erőmből telik, a müncheni egyezmény többi résztvevőivel együtt, hogy Magyarország elérhesse igényeinek olyan kielégítését, mely egy igazságos megegyezés alapját fogja alkotni.

Őszinte híve

Neville Chamberlain

II. G. 3. — Gépelt, angol nyelvű tisztázat, a levélíró aláírásával.
Az első és utolsó mondatot Chamberlain tintával írta a levélre.
A levélpapír fejlécén a Brit Birodalom címere látható; körirata: „Prime Minister"; „10, Downing Street, Whitehall."

1. SZ. MELLÉKLET

1938. október 24.

LORD HALIFAX EDINBURGH-I BESZÉDÉNEK
A CSEHSZLOVÁK–MAGYAR TÁRGYALÁSOKRA VONATKOZÓ RÉSZE

A magyar kormány jelenleg a csehszlovák kormánnyal tárgyal, s reméljük, hogy méltányos megoldást fognak elérni, mely megszünteti vagy csökkenti a nemzetiségi sérelmeket. Elismerjük, hogy Magyarországnak jogos követelései vannak, s bízunk abban, hogy meg lehet találni azokat az eszközöket, melyekkel kielégíthetik ezeket.

Ilyen problémákra nincs ideális megoldás, s bizonyára mindig lesznek kisebbségek, melyek a határ egyik vagy másik oldalán maradnak. De ha mind a két fél a jóakarat szellemében s attól a vágytól eltelve

tárgyal egymással, hogy orvoslást találjon a nyilvánvaló sérelmekre, akkor reméljük, lehetőség nyílik arra, hogy megegyezzenek a kisebbségek védelmében is. Ez minimálisra fogja csökkenteni az igazságtalanságot, és igen nagy mértékben megkönnyíti számunkra a baráti együttműködést a jövőben.

II. G. 3. — Gépelt, angol nyelvű tisztázat, aláírás nélkül.
A levélpapír fejlécén, vaknyomással a „G. R." jelzés látható.

Horthy reményei tehát nem váltak be Chamberlainnel kapcsolatban. Nem váltak be annak ellenére, hogy Anglia ebben az időben csakugyan érdeklődött — a közel-keleti út biztosítása céljából — bizonyos délkelet-európai pozíciók iránt. Az angol külpolitika fő törekvése ugyanis ebben az időben az volt, hogy a német agressziót a Szovjetunió irányába terelje. Ezt különböző források egyöntetűen bizonyítják. „Chamberlain viszonya a Szovjethez — írta Edward Raczynski londoni lengyel követ — továbbra is hűvös marad. Az igazság az, hogy ő rendkívül következetes és teljesen nyíltan elkerül mindent, ami politikai partnereinek [Olaszországnak és Németországnak. — *Szerk.*] ürügyet szolgáltathatna arra, hogy elálljanak az együttműködéstől. De az is igaz, hogy a miniszterelnök hivatalosan gondosan elkerüli a Németország kelet felé irányuló törekvései elleni fellépést." *[Okmányok és adatok a második világháború előzményeiről. Első kötet. Révai Könyvkiadó Nemzeti Vállalat é. n. 251. old.]* Az is valószínű, hogy erről az angol külpolitikai felfogásról a magyar kormánykörök már korábban is tudomással bírtak. Rácz Dezső, az MTI londoni tudósítója mindenesetre már 1937. június 14-én a következőket jelentette egyik bizalmas jelentésében: „Újabban felmerülő javaslatok a német követelések politikai elintézésére: ... Szabad kezet adni Németországnak Közép-Európában, hogy hagyja békében az angol gyarmatokat. Ezt a megoldást következő szempontok teszik Anglia számára vonzóvá: *a)* hosszú időre elhárítaná a veszedelmet az angol birodalom felől, *b)* végleg éket verne Német- és Olaszország közé, *c)* a közép-európai »meghódítandó« nemzetiségek megemésztése több emberöltőn át lekötné Németországot, *d)* a németeket az oroszok közvetlen szomszédjává tenné és megkönnyítené a két nagyhatalom kijátszását egymás ellen. Ezen megoldás szószólója az alsóházban Amery volt gyarmatügyi miniszter, a szélsőjobboldal vezetője, ki Neville Chamberlainnek, a jövendő miniszterelnöknek bizalmasa." *[OL Kozma-iratok. 27. csomó. Angol dosszié. 199—200. old.]* Chamberlain tehát egész Közép-Európát odavetette koncként Hitler elé.

Hogy Chamberlain levelét mikor kapta Horthy kézhez, azt nem tudjuk; lehet, hogy diplomáciai úton már előbb értesült ennek tartalmáról — mindenesetre tény, hogy a levél keltezése után egy nappal, 1938. október 29-én a magyar kormány közölte a csehszlovák Külügyminisztériummal, hogy „felkérte az érdekelt nagyhatalmakat" döntőbíráskodás elvállalására. Így került sor a német és olasz külügyminiszter által november 2-án hozott bécsi döntésre.

40

1938. október 31.

PAYR HUGÓ BEADVÁNYA HORTHY MIKLÓSHOZ A SZÉLSŐJOBBOLDALI MOZGALMAK MEGFÉKEZÉSE ÜGYÉBEN

Ez és a következő néhány irat az 1938 november elejére kibontakozott magyar belpolitikai válságot dokumentálja. A krízis kifejlődését nem tudta megakadályozni a Horthy-rendszer első nagy külpolitikai sikere, a bécsi döntés sem.

Imrédy Béla azért kapott Horthytól kormányalakításra megbízást 1938 májusában, mert a nagy fegyverkezési program (az úgynevezett győri program) beindítása idején a nagytőkés körök jobban bíztak a pénzügyi szakember Imrédyben, aki — ahogy Horthy írta róla — „mint a Nemzeti Bank elnöke . . ., valamint a Népszövetség gazdasági bizottságában kifejtett tevékenysége révén angol és amerikai szakkörök előtt különös rokonszenvnek örvendett". *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 204. old.]* Annál nagyobb volt a vezető finánctőkés és konzervatív nagybirtokos körök meglepetése, mikor Imrédy németországi útja után, az 1938. szeptember 5-én Kaposvárott tartott beszédében, nyíltan földreformot ígérő demagógiával lépett fel, majd kapcsolatot teremtett a náci Németország ügynökeivel és magyar szélsőjobboldali elemekkel. *[I. D. 8.]* A Bethlen István vezetésével, e körök által megindított Imrédy-ellenes akció egyik első jele az alábbi levél. Az irat keltezése bizonyítja, hogy Bethlenék meg sem várták a — bécsi döntéssel csak november 2-án záruló — folyamatban levő külpolitikai akciók befejezését.

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Legkegyelmesebb Uram!

Mélységes aggodalommal szívemben fordulok főméltóságodhoz kettős veszedelem nehéz órájában. De nem tudok tovább hallgatni. Az a felelősség, mellyel mint fővárosi képviselő Budapest népének tartozom, arra a szokatlan elhatározásra kényszerít, hogy a magyar élet legmagasabb fóruma: legfőbb reménysége elé terjesszem a mai helyzet képét.

I. Hogyan kezdődött?

Gömbös Gyula nagy érdeme, hogy hozzá mert nyúlni a „népi politikához". De nagy bűne, hogy ezt nem alulról való felépítéssel, hanem „felülről való forradalmasítással" kezdte meg. Felgyújtotta a tömegszenvedélyeket, felcsigázta a reményeket, és ígéreteivel meglazította a társadalom fegyelmét. Igaz, az iniciatíva mindig az ő kezében maradt — s ezért alatta még nem történt baj.

A be nem váltott ígéretek tömege azonban kiábrándította az embereket, akik valami új eszmét, új hitet, új lendületet vártak. Ehelyett

jött Darányi, aki a maga passzivitásával legjobb alkotásait is szürkére festette, és semminek sem tudott színt, csillogást adni.

És ugyanekkor a magyar ellenzék két esztendős treuga deit kötött a kormánnyal. Eckhardt, aki belefáradt Gömbös elleni nagy harcába, és félt az itt maradt „Gömbös-árváktól" (Marton, Mecsér stb.), örült, hogy nyugalom van:

— Ne bántsátok Darányit, mert rosszabb jön utána.

Az élet azonban nem ismeri Isten békéjét. Az ellenzéki érzelmű polgárság pedig nem szereti a „kormányt támogató" ellenzéki vezéreket. Így történt, hogy kormánypárti és ellenzéki tömegek egy része új pártot keresett.

Ezeknek kapóra jött a nyilasmozgalom . . .

II. Szálasi sikerének titka.

A totális államok példája, érdekes módon, sokáig nem gyakorolt hatást a magyar közvéleményre. Apró, széthúzó pártocskák alakultak ugyan, de pár száz embernél többet nem tudtak vonzani. Az első lökőerőt ehhez a mozgalomhoz Szálasi adta.

Érdekes kérdés: hogyan lett ebből az egyébként jelentéktelen századosból a mai magyar politikai élet jelentős tényezője? Amikor szónokolni, írni nem tud, se sajtója, se pártja, se pártvezéri képessége, sőt még világos gondolata sincs.

Miután Szálasi annak idején elsőnek nekem ajánlotta fel, hogy egy Gömbös elleni akcióhoz megszervezi a hadsereget (!), s csak elutasításom után fordult ugyanezzel a szociáldemokratákhoz, majd önállósította magát, ismerem módszereit, s meg tudom világítani a „Szálasi-problémát".

Szálasi a vezérkar politikai osztályán szolgált. Itt kezébe kerültek a német, orosz, olasz propaganda-mozgalmakról szóló leírások. Ezekből kiválasztott egy pár trükköt, s azokat megpróbálta nálunk megvalósítani.

Hogy csak egy, a leghatékonyabb trükkjét említsem: 30—40 fiatal embert alkalmazott, akiknek az volt a feladatuk, hogy reggeltől estig, mindenütt, ahol megfordultak, elégedetlenkedjenek, és hirdessék, hogy „majd Szálasi segít".

— Drága a tantusz . . . rossz a közlekedés . . . kevés a munka . . . rossz a sör . . . — de majd jön Szálasi, az egyetlen becsületes ember az országban . . . , az majd segít.

30 fiatalember másfél évig hirdette ezt: kocsmában, villamoson, hivatalokban. Szálasi az egyetlen becsületes ember . . . És ezt olyan időben súgták úton-útfélen az emberek fülébe, amikor a fentebb vázolt okok miatt a tömegek egy része új politikai elhelyezkedést keresett.

Így lett Szálasi „az egyetlen, a becsületes, a segítő", a tömegek misztikuma, reménysége és politikai vezére.

III. Az antiszemitizmus

Elősegítette a Szálasi-misztikumot a kormánypárt szélsőjobboldali frakciója, és ennek befolyása alatt álló kormánysajtó.

Ezek kezdték a versenyfutást a forradalommal. Gyökértelenek lévén a választók között, zsidózni kezdtek, s ezzel megalakították az egységfrontot kormánypárt és nyilaspárt között. Sajtójuk visszhangzott a legféktelenebb agitációtól, a kormány pedig tétlenül nézte „az erők játékát", és tűrte, hogy az országot egyre mélyebben sodorják a forradalmi hangulatba.

Meg lehet állapítani, hogy a nyilaspártok ennek dacára nem számolhatnak jelentős „szervezett" tömegekkel. Csak a felszított zsidógyűlölet nagy és általános az országban. Ez pedig minden nyilas-megmozdulásnak nagyszerű akusztikát ad, és biztos talaja a további szervezkedésnek . . .[a]

Nálunk is megnyilvánul az a csodálatos jelenség, hogy nem az éhesek, nem a munkanélküliek, nem a nyomorgók adják a nyilastömegeket, hanem a stréber kishivatalnokok, altisztek, BSZKRT-kalauzok, beugratott hadnagyok . . .

És meg kell mondani őszintén: a kormánypárti közönség kiábrándultságából, az ellenzéki vezérek tétlenségéből, a nyilasok trükkjeiből, kormánypárti képviselők és kormánysajtó zsidózásából összetevődött „népi mozgalmat" szította, táplálta, fűtötte a Darányi-kormány tétlensége.

A nyilasok látták, hogy felelősség nélkül lehet izgatni, gyűlésezni, röpcédulázni. Látták, hogy miniszteri nyilatkozatokkal szemben a hivatalos sajtó támogatja a forradalmi mozgalmakat, s így könnyű volt elhitetniük az új csillagot váró tömegekkel, az opportunista, az elvtelen emberekkel, hogy „1938 a miénk", és „Szálasi jön".

IV. Az Imrédy-kormány taktikai hibái

De épp ez az elvtelenség, épp ez az opportunitás hozta magával, hogy a tavasszal, amikor Szálasi helyett Imrédy és egy keménykezűnek ismert belügyminiszter jött:

az egész országban megtorpant, megállt a nyilas szervezkedés. Az első csata ütközet nélkül is meg volt nyerve. Az emberek otthagyták a nyilaspártotkat, és várták a gazdasági zseni csodaszereit.

Erre azonban hiába vártak. Valami nagyarányú tömegmunka helyett — egy fasiszta állam kialakításáról kaptak homályos értelmű kijelentéseket. A gazdasági élet „bekurblizása" helyet jött a nyugtalanságot nem csillapító zsidótörvény, a szeszgyáraknak értelmetlen elkommu-

[a] A kihagyott részben kísérletet tesz Payr arra, hogy összefüggéseket találjon a fasizmus és a „IV. rend", vagyis a munkásosztály mozgalma között.

nizálása, jöttek a nagy adók ... egyébként maradt minden a régiben. A jobboldali lapok tovább zsidóztak, az agitáció, a röpcédulázás, a titkos aknamunka újból megindult, a nyilas remények ismét kivirágoztak.

Imrédy ekkor még azt hitte, hogy az egész nyilasmozgalom: szociális kérdés. Azt hitte, hogy ha mindenkit kenyérhez tud juttatni, megoldja ezt a problémát. A belügyminiszter viszont pusztán rendészeti kérdésnek tekintette az egész ügyet, és a kormányban senki sem gondolt arra, hogy ez nemcsak szociális és nemcsak rendészeti probléma, hanem elsősorban is leginkább politikai.

Hiszen politikai pártalakításról van szó, melynek célkitűzéseivel szemben csak azonos eszközökkel lehet harcolni. Agitáció ellen — agitációval. Erőszak ellen — erőszakkal. Ezt, sajnos, senki sem teszi. Avagy hol vannak azok a képviselők, akik nap nap után a nép közé mennek, és ott dolgoznak, beszélnek, vigasztalnak, agitálnak, hogy hitet meg lelket tartsanak az emberekben? És hol van a törvény féktelen szigora, amely megtorolná, megakadályozná a szakadatlan lázítást?

Egy hivatalos propagandairoda, amely naiv plakátokon és egy pár napidíjjal összetoborzott gyűlésen kívül mást nem tud produkálni, nem fegyver a nácizmus kolerajárvány-szerűen terjedő fertőzésével szemben.

És különösen hatástalan ez a fegyver akkor, amikor az emberek azt látják, hogy maga a kormány sem veszi komolyan a szélsőjobb elleni küzdelmet. Legalábbis a „be nem avatott" nagyközönségnek erre kellett következtetnie abból, hogy a liberális lapok megfélemlítése idején a nyilaslapok a „Vörös Újság"-ot túlszárnyaló hangon, de büntetlenül írhatnak olyan cikkeket, melyekért Hubay maga is „várta a betiltást". Vagy mit higgyenek azok a tisztviselők, akiket kormányrendelet kitiltott a Szálasi-pártból, de ugyanakkor azt olvassák Hubaynak a „Magyarság"-ban Imrédyhez intézett levelében, hogy a miniszterelnök nyilasvezérekkel tárgyal???

V. A diktatúra terve.

Úgy látszik, Imrédy maga is belátta, hogy eszközei nem vezetnek célhoz, és ezért egy minden eddiginél kétségbeejtőbb tervet kovácsolt: a diktatúra tervét, a parlament nélküli kormányzás tervét, a korporációs állam, a rendi állam, a fasiszta állam kialakításának tervét.

Főméltóságú kormányzó úr! — elérkeztem ahhoz a ponthoz, ahol kétségbeesve kell felsikoltanom:

ez a vég kezdete!

Igaz, diktatorikusan kormányozni minden őrmester tud, amíg van, aki engedelmeskedik. De a diktatúra nem államművészet. Ezért is keresi ezt az eszközt a miniszterelnök úr, aki lehet jó finánc ember, de nem politikus. Hegedűművész, akinek zongoráznia kellene, de mert zongorázni nem tud, mert a parlament klaviatúrája idegen neki, kidobja a zongorát.

A parlamentre azonban nem a népnek van szüksége, hanem a hatalmon levőknek. Mert a parlament legbiztosabb levezető csatornája a tömegindulatoknak. Ha nagy a feszültség: egy kormányváltozás, ha még nagyobb: új választás mindig enyhíti a helyzetet, és egy időre új etapot, nyugalmi állapotot teremt. Ha ez nincs meg, akkor a feszültség a hatalmon levők alatt robban, s nyomában jár a forradalom.

Rettenetes felelősség azért a diktatúra: nagy rizikó és nincs belőle visszatérés.

Nagy rizikó, mert az első diktátor szükségképpen elvezet Szálasi diktatúrájához . . . És nincs belőle visszatérés, mert egy diktátor, aki olyan reformokat akar megvalósítani, amelyeket a parlament előre nem szavazna meg neki, utólag sem állhat a parlament elé. A diktatúrát tehát folytatni kell, egyre szélsőségesebb emberekkel.

De miért van minderre szükség? Mit akar a miniszterelnök úr csinálni, amit nem mer a parlament elé vinni? Azt mondják: fasiszta világrendet, egypárt-uralmi rendszert, párthadsereget, uniformizált sajtót, új zsidótörvényt, radikális földreformot, nagy ipari vállalatok nacionalizálását,[1] régi politikusok hidegre tételét . . .

Ha mindennek csak a fele igaz, az is versenyfutás a forradalommal. Márpedig a forradalmat sem megelőzni, sem letörni nem lehet úgy, ha frazeológiáját a kormány túllicitálja. A Hubayék mögött állók felelőtlen elemek . . .[b] a hatalomért és a közpénztárak kulcsaiért küzdenek, nem pedig programpontok megvalósulásáért.

A forradalmat le lehet törni erős kézzel, bátor elhatározással. A forradalmat meg lehet előzni okos szociálpolitikával és a törvények taktikázás nélküli betartásával. Csak éppen túllicitálni nem lehet a forradalmat.

Ismételten kérdem magamtól: miért van minderre szükség? Különösen most, amikor helyes propagandával egy új honfoglalás örömünnepének mámorába lehetne ringatni az egész népet. Miért kell épp most a „túllicitálással" igazolni a nyilasokat, és kormányprogrammá tenni a tömeg elkeseredésének jogosságát?

Az ember valóban kételkedik abban, vajon a miniszterelnök úr ítélőképessége helyes-e?

VI. Lehet-e megállítani a nyilasveszedelmet?

Egy pillanatig sem áltatom magam: a nyilasveszedelem az ajtó előtt van. A felheccelt tömegek minden percben készek a kirobbanásra. Fokozza a veszedelmet a „leszerelés problémája". Köztudomású, hogy a tisztikar egy része — Szálasit élteti. A szabadcsapatok nyíltan beszéltek arról, hogy a fegyvert nem teszik le addig, amíg Budapesten rendet

[b] A kihagyott részben ismét az [a] jegyzetben körvonalazott elképzelésére utal.

nem csináltak.[2] Nyilvánvaló tehát, hogy a helyzet súlyos, és aggodalomra ad okot. És végül a bevonultak százezreiben természetszerűleg felgyülemlik egy csomó keserűség.

Ám mindez leszerelhető. Egy kemény és bátor közigazgatási ember, törvénykönyvvel a kezében, hátsó gondolatok és a forradalommal való kacérkodás nélkül minden kirobbanást megakaszthat. Okos szociális intézkedésekkel és politikai hozzáértéssel, ügyes propagandával pedig a nép között is szembeszállhat a nyilasokkal. Ami pedig a katonaságot illeti, nem hiszem, hogy energikus parancsnokok ne tudnák egy pár példás büntetéssel azt a néhány félrevezetett fiatal urat a legfelsőbb hadúr iránti esküjére emlékeztetni.

Szent meggyőződésem — s e meggyőződésemet a budapesti nyomortanyákon, a nép között szereztem —, hogy szembe lehet szállni, meg lehet állítani a nyilasmozgalmat. Életemet merném feltenni arra, hogy Bethlen „ma még" úrrá tudna lenni e forradalmi törekvések felett. De talán egy nemzeti koncentrációs kormány (keresztény párttal, kisgazdákkal és felvidékiekkel együtt) is át tudná formálni a veszedelmes tömeghangulatot — győzelmi mozgalommá. Aminthogy Sztranyavszky, Keresztes-Fischer és Teleki miniszter urak is alkalmasak arra, hogy nemzetünk mai nagy problémáját megoldják.

Csak épp Imrédy tervét nem tartom alkalmasnak semmi jóra. Ez szétzilálja az országot, s azért féltem e tervtől a nemzetet, társadalmi rendünket és elsősorban főméltóságod magas személyét, élete munkásságát, húszesztendős alkotását.

Ez a félelem, a kettős veszedelemtől való félelem adta kezembe a tollat.

Tisza István szerint: „Közügyben a becsületes embernek mindent meg kell tennie, ami tőle telik. Az eredményt bízza az Úristenre."

Főméltóságú kormányzó úr! — a veszedelem óráiban én is megpróbálom a helyzet őszinte feltárásával lelkiismereti kötelességemet teljesíteni. A többi az Úristen dolga.

Főméltóságod legalázatosabb szolgája

Payr Hugó

I. D. 7. — Gépelt tisztázat, Payr Hugó aláírásával.

A beadvány írója több helyen három ponttal jelöli a gondolatmenet megszakítását. Ezek nem kihagyásokat jelölnek. A hasonló módon jelölt kihagyásokat minden esetben lapalji összefoglaló jegyzetben közöljük.

Az Imrédy-kormány 1939. február 15-én bukott meg. Előzményeire vonatkozóan lásd e kötet 43 és 45. sz. iratait.

---

[1] Ez utóbbiak ígérete természetesen csak demagógia volt Imrédynél.

[2] Kárpát-Ukrajnában — ennek megszerzése érdekében — a magyar kormány, titokban, úgynevezett szabadcsapatokat vetett be. Ezek között sok nyilas volt.

41

1938 október

HORTHY MIKLÓS FELJEGYZÉSE A MAGYAR POLGÁRI ÉS KATONAI REPÜLÉS ÁLLAPOTÁRÓL

1938. június 18-án töltötte be Horthy a 70. évét. Ez alkalommal hozott határozatot a minisztertanács a „Horthy Miklós nemzeti repülőalap" létesítéséről. A hivatalos közlemény szerint a kormány „e végből azt a felhívást intézi a magyar társadalomhoz, hogy ennek a közérdekű, honvédelmi célt szolgáló repülőalapnak megteremtését a maga adakozásával is segítse elő". Ez az akció a győri program megvalósítását segítette elő, s különös jelentőséget adott neki a bledi megállapodás által Magyarország számára biztosított fegyverkezési egyenjogúság. Horthy, miután a katonai és polgári repülés helyzete felől alapos információkat szerzett, az alábbi helyzetképet állította össze.

A repülésnél elvitathatatlanul nagy bajok vannak, és minthogy a világháború óta a repülés túlnőtt a fegyvernem fogalmán, mindenütt a földi vagy tengeri haderő mintájára mint légi haderő szakszerű vezetés mellett önállósíttatott.

A repülés elemének és eszközeinek a végletekig menő aprólékos ismerete nélkül nem lehet vezetni, ehhez, szerintem, repülőszakember kell. Hiba, hogy a tényleges tisztek utánpótlásába a repülőcsapat eddig nem szólhatott bele. Az akadémiai kiképzés alatt a repülőcsapat leendő tisztjeit meg sem ismerheti. Ha a repülőcsapathoz jönnek, ismét a tanítvány hálátlan szerepét töltik be 1—2 évig.

Az utánpótlás ötletszerű.

1935-ben 21 főhadnagy avattatott fel a repülőcsapathoz, és dacára annak, hogy 1935 óta 17 1936 óta 25 repülőszázad felállítása megtörtént, 1937-ben 13, 1938-ban 8 jött a repüléshez a Ludovikából, mikor ez évben a véres veszteségünk[1] már kétszer annyi volt. Így adódott az a helyzet, hogy a rendszeresített tiszti létszámból hiányzik 60 fő, azaz a tisztikar $^1/_6$-a. A tiszthiányt a tartalékos tisztek ideiglenes ténylegesítésével oldották meg, ezzel olyan elemeket hozva a tisztikarba, amelyek az elégedetlenség és forrongás csíráit hozták magukkal, és a repülést csak az utolsó elhelyezkedési mentsvárként tekintették.

Hiányukat pótolták ugyan, de az egységes tiszti felfogás kárára volt az ilyen pótlás. A gyermekszoba hiányosságait és mulasztásait nehéz pótolni.

Legénység utánpótlása a szakképzettség elvén épül fel — papíron. Agrárországunk ipari előképzettségű újoncjutalékát nem tudja kielégíteni. Földművest 2 év alatt nem lehet repülőgépszerelővé stb. kiképezni. A század műszaki szolgálata 5—8 főnyi főszerelő vállán nyug-

szik, a drága gépanyag és személyzet biztonságával együtt *[sic]*. Repülőkiképzés gyenge, mert nincs rá idő. 52 vasárnap és szombat, 20 ünnepnap, karácsonyi, húsvéti, aratási szabadság, rossz idő, őrség stb.

Ma a repülés anyagi vonatkozásban számtalan minisztériumi osztály hatásköre alá tartozik. Repülőgépeket, motorokat, fegyverzetet, lőszert, műszaki részt a repüléstől teljesen távol állók rendszeresítik és szerzik be. Így a repülők, tehát a szakemberek nélkül, megkérdezés és az anyag előzetes alapos csapatpróbája nélkül a közelmúltban 27 millió márka költséggel olyan repülőanyag szereztetett be, amelynek harci értéke nem felel meg. A beszerzett bombázó gépeink (Junkers Ju—86) alacsony támadásra nem felelnek meg.

Távolfelderítő gépeink rosszak, mert a megfigyelőnek nincsen belőle kilátása.

A közelfelderítő gépeket itthon javítani kellett (kiszakadt a csűrőlap[a]). Nehézbombázók nem felelnek meg, mert csak 1000 kg bombasúlyt tud vinni 400—450 km távolságra. Átépítéseket kellett foganatosítani. Ki felel a hibákért? A műszaki szolgálat ügyeit nem szakemberek intézik. A károk a csapat szellemét rontják, a vezetésbe vetett bizalmat megrendítik.

Az idei olasz repülőgép-megrendelés is a csapatpróba és szakemberek kikapcsolásával történt. Alacsony támadásra olyan repülőgépet kell alkalmazni, amelynek sem fordulékonysága, sem sebessége nincsen, és magassági motorokkal van felszerelve. Ha a csapat munkáját nem segítjük elő minden eszközzel, akkor nem is várhatunk eredményt.[a]

A Légiforgalmi Rt. katonai csökevény, ami eddig jó volt a repülési lehetőségek leplezésére, de így nem mehet tovább.

Hajózás, vasút is katonai érdekeket szolgál, de nem jut eszébe senkinek, hogy katonákat osszon be a forgalom lebonyolítására. Nem lehet, hogy amikor 60 fő tiszt hiányunk van, akkor a légi forgalomhoz (3—4 gép) 10 tényleges, legmagasabb repülő kiképzésű tisztet osztunk be, kivetkőztetve tiszti egyenruhájukból, livrében, légi fuvarozásra küldjük.

A Légiforgalmi Rt. nemzetközi szerződéseken és nemzetközi együttműködésen alapuló társaság, kommerciális alapon. Így kell hogy maradjon, fiktív részvénytársaságot törvényeink nem ismernek. A külföldi légiforgalmi társaságok panaszkodnak a közforgalmi repülőtéren a hatósági intézkedések túltengése és a megkívánt rugalmas és gyors intézkedések hiánya miatt, és ezért oly hangok hallatszanak külföldi vállalatok részéről, hogy Magyarországot és annak repülőterét könnyen el lehet kerülni, ha a helyzet nem javul. A magyar légiforgalom 5 P deficitet mutatott fel Ausztria 2,16 schillingjével szemben.

Repülőterünk hibás megválasztása az összes külföldi légiforgalmi

---

[a] Ezután a fogalmazványba Horthy piros ceruzával a „Gépfegyver" szót írta be.

vállalatok állandó panaszának tárgya. Több millió fölösleges kiadás. Nem tudom, ki ezért a felelős.[b] A katonai érdek a légiforgalminál az, hogy: 1. katonai pilótákat hosszú vonalon gyakoroltathatunk, és 2. elhelyezést és gyakorlatban-tartást találunk a katonai szolgálatból kivált műszaki rádiós etc. személyzetnek.[c]

A közelmúltban bekövetkezett és 12 halálos áldozatot követelő hajduszoboszlói szerencsétlenséget[3] a közvélemény a közlekedési szempontok elhanyagolásának számlájára írta, holott ezt a Légügyi Hivatal a MALÉRT nélkül bonyolította le, és az utasbiztosítási előírásokat betartani elmulasztotta.

Katonai egyenjogúságunk elismerése után további burkolásra szükség nincs, az aviatika katonai részét katonai hatóság, polgári részét a polgári hatóságok intézzék. A honvédelmi tárca költségvetése nem terhelhető tovább a feladatkörbe nem tartozó légi közlekedés dotálásával.

Ami a nemzeti repülőalapot illeti, ezt az adakozók 70. születésnapom alkalmából nekem ajánlották fel, tehát erről én kívánok intézkedni.

Ezen alap az ifjúság repülőkiképzését kell hogy szolgálja, és így nagyszámú kiképzett és állandóan gyakorlatban tartott fiatal pilótákból megfelelő tartalékot létesítünk. A repülőkiképzést decentralizálva budapesti és vidéki repülőegyesületek végzik. Díjmentes kiképzést nyernek az alapból a honvédelmi átképzésre szóba jövő korosztályok, éspedig 16 évtől vitorlázórepülésben, 18 évtől motoros repülésben. A kiképzés alatt állók szüleiknél élnek, folytatják tanulmányaikat, foglalkozásukat, és szabad óráikban repülik le a kiképzéshez szükséges óraszámot. A kiképzés így a legolcsóbb. A kiképzettek gyakorlatban tartatnak.

A Magyar Aero Szövetség, mint az egyesületeknek képviselője és sporthatósága irányítja a szervezést, megállapítja a helyi lehetőségeket és szükségletet repülőtér, gépállomány, oktatók, műszaki személyzet stb. tekintetében, és tesz javaslatot az alap intézőbizottságának.[d]

A vitorlázók legalkalmasabbjai kerülnek a motoros kiképzésre, és ezek közül a legalkalmasabbakat válogatja a Légügyi Hivatal hadi repülővé átképzésre.

Minden juttatás természetben: gépben, üzemanyagban, műszaki berendezésben. Pénzjuttatás oktatók, díjazott alkalmazottak fizetésére, dologi kiadásokra . . .[e]

---

[b] A mondat után, a sor fölé írva, Horthy kézírásával a „Rákosi, Czeidler" név olvasható.

[c] A bekezdés mellett, a lap szélén Horthy kézírásával, kék ceruzával a következő szavak olvashatók: „Ferihegypuszta—Akad. Vigyázó."

[d] Ezután Horthy kék ceruzával a következő neveket írta: „Háry, Héjjas, Pista, $^{d}/_{1}$ Ember, Farkas Fer. (Ludov.)."

$^{d}/_{1}$ Horthy Istvánról van szó.

[e] A kihagyott részben Horthy felvázolja a légierők legfelsőbb igazgatási szervezetét.

A honvédségtől kihasított költségvetés keretén belül önállóan dolgozzanak a szervezési és hadműveleti cél elérésére.

Önállósítani

Horthy[f]

I. K. 12. — Saját kezűleg, ceruzával írt fogalmazvány, Horthy aláírásával.

A szövegben több helyen Horthy piros ceruzával eszközölt aláhúzásai láthatók.

Horthy feljegyzése mellett megtalálható vitéz Háry László alezredes „Helyzetkép és javaslat a magyar katonai és polgári repülésről" című emlékirata. Horthy feljegyzése nagy vonalakban ennek a gondolatmenetét követi.

---

[1] Nyilvánvalóan a gyakorlatozás és a polgári forgalom során bekövetkezett szerencsétlenségekre utal.

[2] A repülő szárnyán levő, kormányzást szolgáló berendezés.

[3] 1938. augusztus 10-én történt a szerencsétlenség, az áldozatok fele újságíró volt.

42

1938 december

ECKHARDT TIBOR FÖLDREFORM-JAVASLATA

Nincs tudomásunk arról, hogy a Kisgazdapárt újjáalakulása, vagyis 1931 óta földreform-javaslatot készített volna. A párt első programja magát a „földreform" szót is elkerülte. Az alábbi javaslatot — mint ahogy ez több helyen kitűnik — minden bizonnyal Imrédy és a nyilasok földreform-demagógiájának hatása alatt dolgozták ki.

Javaslatának alapgondolatát maga Eckhardt a következőképpen fogalmazta meg: „. . . a politikai és gazdasági túlhatalmat jelentő zsidó részvényvagyon kötvényekkel való méltányos kártalanítás ellenében átengedi helyét a nagybirtokban heverő és onnan most részben kivonuló magyar nagytőkének. A magyar nagybirtokos társadalom ingatlanai teljes értékét fejlődőképes és virágzó részvénytársaságok részvényeiben hagyhatja meg . . . Nemcsak nem ellenszenves, de örömünnepe volna az országnak, ha az Esterházy-család 400 000 holdjának legalább egy részét a föld felszínéről levinné a föld alá, és pl. a Magyar Ált. Kőszénbánya részvényeivel cserélné fel . . . A paraszt fogja megfizetni annak a kötvénynek a kamatát és törlesztését, amely a zsidó részvény- és banktőke jelenlegi urainak méltányos kártérítés fejében jár."

---

[f] Az aláírás alatt néhány érthetetlen töredékes feljegyzés olvasható.

Ez az írás nem vitairat, hanem végrehajtható javaslat az égetően sürgőssé vált földkérdés átfogó és gyakorlati rendezésére. Úgy érzem, utolsó kísérlet történik most arra, hogy a fejlődésükben visszamaradt földbirtok-problémáink a magántulajdon elveinek a tiszteletben tartásával felfordulás nélkül rendeztessenek . . .[b]

A jó megoldás csak szerves lehet, mely a földbirtok-megoszlás aránytalanságait és káros következményeit a nemzeti vagyon általános átrendezése keretében szünteti meg. Országunkban a nagybirtok képviseli úgyszólván kizárólag a keresztény nagytőkét, az ipari és bankvagyon viszont jórészt zsidó, sőt bizonyos mértékig külföldi nagykapitalista kezekben összpontosul. Igazságosabb, de a külföld számára is érthetőbb, ha a rendezés együttesen történik meg, de előnyösebb a magyar nagybirtokban fekvő keresztény tőke szempontjából is, mely ebben az esetben talán utoljára teljes értékben átmentheti magát . . .[c]

---

[a] A javaslatból csak a legfontosabb részeket közöljük.
A reformtervezet a következő címek szerint tagolódik:
Bevezetés.
A) Honnan és mennyi földet vegyünk el?
I. Szabad forgalmú földbirtok.
II. Korlátolt forgalmú földbirtok.
III. Szabad és korlátolt forgalmú földbirtok.
B) Kinek juttassunk földet és milyen feltételekkel?
I. A keret.
II. Gyakorlatilag hogyan használható fel a hárommillió hold föld?
III. Mibe kerül a reform?
C) Következő eljárás.

[b] A következő részben az „óra komolyságára" int, majd leszögezi, hogy javaslata nem maximum, hanem a követelések minimuma. Hangsúlyozza, hogy a földkérdés megoldásának előfeltétele olyan szemlélet, amely a föld népének szükségleteiből indul ki, és egyben a reformot összekapcsolja a nemzet többi alapvető kérdésével.

[c] Ezután a földkérdés és a zsidókérdés veszélyeire mutat rá. Az *A)* fejezetben részletes indokolással felsorolja az alábbi számozással különböző földbirtokkategóriákat a kisajátítandó földmennyiség megjelölésével.

„1.	a külföldi tulajdonban levő földbirtokokból	150 000 hold
2.	zsidóbirtokból	385 000 hold
3.	hitelintézeti földbirtokból	85 000 hold
4.	részvénytársasági, egyesületi, társulati stb. földbirtokból	80 000 hold
5.	kettős vagy többes foglalkozású birtokosok birtokából	150 000 hold
6.	a kincstár tulajdonát képező birtokból	50 000 hold
7.	községi, városi és törv. hatósági földbirtokból	200 000 hold
8.	a köz- és magánalapítványi földbirtokból	150 000 hold
9.	a hitbizományi földbirtokból	350 000 hold
10.	a római katolikus egyház és iskolai földbirtokból	350 000 hold
11.	a ref. egyházi és iskolai földbirtokból	15 000 hold
12.	adósággal terhelt földbirtokból	970 000 hold
13—14.	rosszul művelt birtokból és tartósan külföldön lakók birtokaiból stb.	65 000 hold
	Összesen:	*3 000 000 hold*

Ami a kártalanítás kérdését illeti: az első „öt kategóriában a földbirtokos

A 6—11-ig felsorolt birtokkategória közül csak a 9-ik pont alatt szereplő hitbizományi földbirtoknál indokolt az ugyanilyen feltételek mellett kibocsátandó kötvények ellenében való kisajátítás.[1] A második fejezet alatt szereplő többi földbirtok a célvagyon gyűjtőnév alá foglalható, ahol a jövedelem közérdekű célt szolgálván, a jövedelem állandó biztosítása, a vagyonnak értékálló módon való konzerválása közérdeket is képez. Ezekre a korlátolt forgalmú birtokokra a kötvény ellenében való kisajátítás nem látszik indokoltnak. Egyes kivételes esetektől eltekintve, azonban a bérleti forma általában nem megfelelő, mert népünk polgári öntudatának a fokozása szempontjából tulajdon juttatása a kívánatos cél. A saját birtokán gazdálkodó kisparaszt lelkisége más, mint a bizonytalanságban élő bérlőé. Ezeknél a birtokoknál a járadékbirtok a helyesebb megoldás, mely esetben a föld maga terheltetik meg törülhetetlen dologi teherrel, az évenként fizetendő járadékkal, a járadék összege azonban a mindenkori forgalmi értékhez igazodik. A járadékbirtok kettős előnye abból áll, hogy a régi birtokos jövedelme méltányosan igazodik a mindenkori viszonyokhoz, s így eleget tud tenni a reá háruló közérdekű feladatoknak, másrészt az új tulajdonos átörökíthető és elidegeníthető jogosítványt nyer anélkül, hogy a földért vételárat volna köteles fizetni.

A második fejezet alatt felsorolt valamennyi, hat korlátolt forgalmú birtokkategóriánál alternatív megoldásként ajánlom a bevezetésben már említett részvényekkel való kártalanítását a föld tulajdonosának. Amit az angol élet szabad fejlődés során ért el, hogy főúri családjaik az ipari és bankéletben vállaltak szerepet, s ott vezető szerepre tettek szert, ezt nálunk állami beavatkozással kell szükség esetén kikényszeríteni. Az ipari és bankélet zsidó jellegének a kívánatos megváltoztatása is ezt a megoldást indokolja.[2] A nemzeti vagyon általános népi irányú átrendezése ellen jogosan senki sem emelhet szót. Ez pedig úgy eszközlendő, hogy a politikai és gazdasági túlhatalmat jelentő zsidó részvényvagyon kötvényekkel való méltányos kártalanítás ellenében átengedi helyét a nagybirtokban heverő, s onnan most részben kivonuló magyar nagytőkének. A magyar nagybirtokos társadalom ingatlanai teljes értékét fejlődésképes és virágzó részvénytársaságok részvényeiben hagyhatja meg. Emellett, ha az üzem továbbvitele ezt megkívánja, a régi részvényes a vállalatban visszatartható, a termelés érdeke és folytonossága a részvényvagyon új megadóztatása során mindenesetre biztosítható. Nemcsak nem ellenszenves, de örömünnepe volna az országnak, ha az Esterházy-család 400 000 holdjának legalább egy részét a föld felszínéről levinné a föld alá, és például a Magyar Ált. Kőszénbánya részvényeivel cserélné fel. Megfelelne az osztó igazságnak és megnyugtatólag hatna,

---

kártalanítása 3%-kal kamatozó kötvényekkel eszközlendő oly módon, hogy a föld megváltási ára a kataszteri tiszta jövedelem harmincszorosában állapítandó meg."

ha a Rimamurányi Rt. részvényeit szántóföldek átengedése fejében az Andrássy grófi család kapná meg újból, melynek valamikor ez a vállalat már a tulajdonát képezte. A mágnás, az egyház és egyéb közületek birtokaiba pedig bevonul a paraszt, akinek a föld nemcsak vagyon és jövedelem, hanem valósággal maga az élet. A paraszt fogja megfizetni annak a kötvénynek a kamatát és törlesztését, amely a zsidó részvény- és banktőke jelenlegi urainak méltányos kártérítés fejében jár. Ha ki lehet sajátítani a földet, ki lehet sajátítani a részvényt is. Persze ezt a rendezést a részvényjogi reformnak kell megelőznie, a bemutatóra szóló részvényeket névre szóló részvényekre kell kicserélni stb. Mindez a népi politikának, de az igazságos adópolitikának is régi jogos követelése, amit új földreform nélkül is okvetlenül végre kellene hajtani. Megjegyzem végül, hogy a már köztulajdonban levő vagy a reform során állami rendelkezés alá kerülő összes erdők is rendelkezésre állanak, elsősorban a célvagyonok tulajdonosainak a kártalanítására, de az erdőre való átértéklést és erdőtalaj beerdősítésének előmozdítását a hitbizományok urainak is lehetővé kell tenni. Háromféle választása is adódik tehát a nagybirtoknak a teljesen kielégítő kártalanításra (kötvény, részvény, erdő). Nem tudom, nyílik-e még egyszer alkalom a nagybirtoknak ilyen kedvező vagyonmentésre? . . . [d]

A kötelező adósságrendezés során eszerint közel egymillió hold föld vehető át földbirtok-politikai célokra, s a probléma valóban nem is a földbirtokos oldalán jelentkezik, akinek érdekét sokszor talán akarata ellenére is helyesen szolgálja ez a rendezés: a nehézség inkább a kölcsönt nyújtó hitelintézet oldalán áll fenn. De állítom, hogy ez a nehézség is inkább csak formai, mely akadály előtt megtorpanni semmi esetre sem szabad. A szóban levő hitelintézeti kölcsönök, amennyiben máris nem hosszú lejáratú törlesztések formájában folyósíttatnak, nagyobb részben (626 millió pengő) váltókölcsönök. Az immobil váltó azonban lényegében nem különbözik a záloglevéltől vagy kölcsönkötvénytől, mert beváltása lejártakor semmiképpen sem következik be, s az adós legfeljebb kamatot fizet, és nagyonéha talán törleszt is. Egészségesebb az őszintébb helyzet volna, ha ezek a váltók kötvényesíttetnének, s a kötvények kamatainak és törlesztési részleteinek a rendszeres fizetésére a felparcellázandó birtokrész új tulajdonosa köteleztetnék.[3] A hitelintézet nem jár rosszul, ha egy immobil adós helyébe sok fizetőképes kis adóst helyettesít be, a fedezet pedig értékében is megjavul a feldarabolás révén, mert a nagybirtok értéke 30%-kal emelkedik, ha kis birtoktestekre daraboltatik fel. Az egész probléma túlnyomó részben technikai, jórészt könyvelési feladat, melynek megvitatása jelenlegi tárgykörömön kívül esik. Ezt a műveletet azonban akkor is végre kellene hajtani, ha földreformról szó egyáltalán nem volna, mert az egész magyar gazdatársadalom hitel-

[d] Külön foglalkozik az adósságokkal terhelt földbirtokokkal.

igényeinek a kielégítése szenved a mai immobilizált helyzet következtében, s az eredetileg mindössze 5 765 399 kataszteri holdat kitevő megterhelt birtokterület immobil helyzete hitelképtelenné tesz más, több mint 10 000 000 hold tehermentes földbirtokot is. A termelés érdekét rendkívül károsan érinti az új gazdahitelek folyósításának az a nehézsége, s így nemcsak földbirtok-politikai, de termelési célt is szolgál a most javasolt tehermentesítési művelet . . .[e]

Javaslatom tehát minden tekintetben célszerű, és számol a termelés érdekeivel s általában a közérdekkel. Előnye, de egyben nehézsége is viszont abban van, hogy végrehajthatósága egyéb kérdések, így főleg a föld-teherrendezés, valamint a részvényvagyon átrendezésének a kérdésével függ össze. A kisajátítás alá eső földbirtokosok szempontjából azonban ez az összefüggés egyenesen kívánatos, mert a javaslatomban foglalt kincstári és egyéb erdőkkel való kártalanítás lehetőségén felül biztosítja a részvényvagyonnal való kárpótlást is, mely vagyon megfelelő gondozás mellett a földbirtoknál lényegesen nagyobb jövedelmet, sőt több politikai hatalmat is biztosít . . .[f]

1. A javasolt földbirtok-rendezés központi célkitűzése, hárommilliónyi földműves-szegénységünket (nincstelenek és törpebirtokosok) átvezetni a proletársorsból a polgárosodás útjára. A nincstelen lábra állítása és az életképtelen törpebirtok kiegészítése életképes kisbirtokká egyformán célja a reformnak. Az állami gondoskodás megszűnik a tízholdas, vagy még helyesebben a 100 aranykorona kataszteri tiszta jövedelmű kisbirtoknál. Ezenfelül a földszerzés magánügy. Támogatása általában állami feladatnak nem minősíthető.

2. A reform elegendő föld hiányában nem vállalkozhatik arra, hogy minden nincstelenből kisbirtokost csináljon, de el kell érnie azt a célját, hogy a földműves-szegénységet lehetőleg teljes tömegében rávezesse a boldogulás útjára, és minden becsületes dolgozónak lehetőséget nyújtson arra, hogy a gazdasági érvényesülés lépcsőjén a maga emberségéből legalább egy lépcsőfokkal feljebb juthasson. Ha ezt biztosítjuk, hallatlan erőgyarapodáshoz jut az egész nemzet. De minden fejlődés csak akkor egészséges, ha szerves, s a gazdasági és társadalmi emelkedés útján lépcsőket átugrani alig lehet. Az állam feladata megépíteni azokat a lépcsőfokokat, melyeken a maga emberségéből a legszegényebb néposztály minden tagja feljebb juthat.

---

[e] A fejezet végén a javaslat ellen felhozható ellenvetéseket cáfolja. Elvben állást foglal amellett, hogy a juttatandó földeket tulajdonba kapják a parasztok. De a gyakorlatban hosszú bérleti „próbaidőt" javasol. „A bérlet alkalmaztassék — írja — kizárólag a kezdő próbaidőre, míg kiderül, hogy eleget tud-e tenni a kisember fizetési kötelezettségeinek, s míg bebizonyosodik, hogy képes és alkalmas arra, hogy a neki juttatott földet kellő irányítás és felügyelet mellett jól művelje meg. E háromtól öt évi időszak után a földet tulajdonba kell adni."

[f] A *B)* fejezetben bírálja az 1920-as földreformot és az 1936. évi telepítési törvényt.

3. Nemcsak a törpebirtok természetes kiegészítését kisbirtokká kell tehát lehetővé tenni, hanem módot kell nyújtani arra is, hogy a törpebirtokos oly módon szerezhessen kisbirtokot, hogy eddigi törpebirtokát az állami akció keretében pénzzé tehesse, s az így nyert tőkét új kisbirtokának a felszerelésére és üzemi tőkével való ellátására használhassa fel. Ennek az eljárásnak az az előnye, hogy a gazdát cserélő törpebirtokba az eddigi föld nélküli réteg ültethető bele, az új kisbirtokos társadalom pedig megfelelő tőkével kezdheti el az új üzem vitelét. A reform áldásaiba ily módon szélesebb kör vonatik be és több közérdekű igény nyer kielégülést . . .[g]

Fenti elvek gyakorlati alkalmazását egy példával akarom megvilágítani. Békéscsabán a gazdasági élet véletlen fejlődése körülbelül megteremtette azt a földbirtok-megoszlást, melyre általában törekednünk kell. Egy szorgalmas munkáscsalád Békéscsabán lépcsőről lépcsőre fel tudja magát küzdeni, az alábbiak szerint, a kisgazdasorba.

a) A legszegényebb népréteg, mely mezőgazdasági vagy gyári napszámmunkába jár, az életet többnyire úgy kezdi, hogy két család bérel egy szoba-konyhás házacskát, hol egyik család a konyhában, másik a szobában húzza meg magát. Ha keresményükből valamit félre tudnak tenni, idővel megveszik a fél-fél házrészt, s most már közös saját házukban laknak.

b) A következő lépés az, hogy a félház tulajdonosa megszerzi tulajdonul az egész házat.

c) A békéscsabai határ egy része 350 négyszögöles törpeparcellákra oszlik fel. A takarékos napszámos úgy jut földhöz, hogy először egy ilyen kisparcellát megvásárol kert gyanánt, s most már baromfit vagy malacot is tud tartani meglevő udvarában.

d) További fejlődés, hogy a 350 négyszögöles parcelláját eladván, egy másik határrészben 700 négyszögöles parcellát vásárol.

e) Most már meglévén teremtve a boldogulás alapja, szorgalmas munka és szerencse mellett egymás után vásárolja a parcellákat, és élete végét már mint kisbirtokos fejezheti be . . .[h]

Fent írt kiadási tételeket összegezve, a reform összes költsége 750 000 000 pengőre rúg, melyből magának a szoros értelemben vett földreformnak a finanszírozása 225 000 000 pengőt tesz ki. Az új falvak létesítése, valamint a falusi kislakások építésének a költsége pedig együttesen 525 000 000 pengőre rúg. A 750 000 000 pengős kiadásból 500 000 000 pengő tőke, kamatmentesen ugyan, de megtérül, 250 000 000 000 pengő azonban állami számlára eszközlendő kiadást jelent. Ezt a terhet öt évre elosztva, évi 150 000 000 pengős új megterhelés adódik az állam

[g] Ezután a megváltásra kerülő földbirtokon alkalmazott mezőgazdasági cselédek foglalkoztatására tesz javaslatokat.

[h] A következőkben nagyarányú telepítéssel kapcsolja össze a földreformot, majd a reformterv pénzügyi kihatásait tárgyalja.

számára, amiből évi 100 000 000 pengő megtérül, 50 000 000 pengő azonban meg nem térülő kiadást jelent . . .[1]

A Csongrád vármegyei Gazdasági Egyesületnek 1938. december hó 4-i ülésén 864/1938. szám alatt elfogadott földreform-javaslata kataszterális holdanként a saját és családtagok munkájával megművelt föld átlagjövedelmét 80 pengővel számítja, s a földhözjuttatandók életszínvonalának megfelelő létminimumot családonként körülbelül évi 600 pengőben állapítja meg. Ezt a számítást helyesnek tartom és elfogadom. Mindezek figyelembevételével a földhözjutottak teljesítési kategóriánként a következőképpen alakulnak:

a) A II. fejezet 1. pontja szerint áttelepítendő 15 holdas kisgazdaságok évi terhe holdanként:

kötvénykamat és törlesztés	16,66 P	összesen	250,— pengő
kölcsöntőke törlesztése holdanként	20,— P	„	300,— „
az évi megterhelés összesen:			*550,— pengő,*

mely mellett még 650 pengő jövedelem a családnak megmarad.

b) A II. fejezet 2. pontja szerint létesítendő 15 holdas kisbirtok kötvénykamatja és törlesztése fenti alapon évi ..... 250 pengő
a kölcsöntőke törlesztése ugyancsak évi ..... 250 „
mely mellett a kapott kölcsön négy év alatt visszafizettetik, és így az összes évi megterhelés 500 pengő, mely mellett a családnak megélhetésre 700 pengő marad.

c) A II. fejezet 3. pontja szerint az ötholdas törpebirtok kiegészítése esetében fizetendő ugyancsak holdanként 16,66 pengő, összesen 83,30 pengő. Ezenkívül a kapott kölcsön tíz éven át való visszafizetése céljából évi 50 pengő, összesen évi 133,30 pengő, mely esetben az átlagban nyolcholdasnak számítható kisbirtokos évi 640 pengő jövedelemből 506,70 pengő marad a család megélhetésére, amiből szűkösen bár, de még kijöhet.

d) A II. fejezet 4. pontja szerint kétholdas birtok kiegészítése esetén a holdanként fizetendő 16,66 pengő kötvénykamat és törlesztés évi 33,33 pengő megterhelést jelent. Ez az összeg viszonylag is csekély, és intenzív művelés, kertészkedés esetén kétségtelenül megfizethető még akkor is, ha a család földjövedelme a létminimum alatt maradván, a juttatott és családja jövedelmét napszámmunkával vagy egyéb keresettel kénytelen kiegészíteni . . .[1]

Tömérdek mondanivalómat sűrítve és leegyszerűsítve írtam meg. A földkérdés megoldása érdekében — úgy érzem — megmozdult a nemzet lelkiismerete. Célom az volt, hogy megmutassam a járható utat,

---

[1] A földhözjuttatottak fizetőképességét vizsgálja ezután.

[1] Végül a földreform végrehajtásával foglalkozó apparátusra tesz javaslatokat. A földreformot a javaslattevő szerint 1939. október 1-től számított öt év alatt kellene végrehajtani.

melyre lépve tisztességesen, törvényesen és véglegesen el tudjuk intézni ezt a sorskérdést legalább egy emberöltő számára. A feladat teljes súlyát átéreztem. Alázatos lélekkel adom át javaslatomat a magyar törvényhozásnak[4] és az egész magyar közvéleménynek, kérve a meghallgattatást.

Eckhardt Tibor

országgyűlési képviselő

I. H. 11. — Gépelt másolat.

Az irat borítólapjára Horthy Miklós kék ceruzával írta: „Földreform."

A fenti javaslat részleteit a „Független Kisgazda" című hetilap 1938. december 25-i számában ismertette. Ugyanezen lap 1939. január 25-i számának külön mellékleteként teljes szövegben is közölték a javaslatot, s ugyanekkor megjelent könyvalakban is.

Arról nincs tudomásunk, hogy Eckhardt mikor juttatta el Horthyhoz fenti tervezetét.

A „Független Kisgazda" című hetilap az 1938. december 25-i számában a javaslat ismertetése után azt ígérte, hogy a Kisgazdapárt minden erejével fog harcolni azért, hogy „egy éven belül teljes egészében elfogadtassa ezeket a célkitűzéseket törvényhozásunkkal". *[Független Kisgazda, 1938. december 25.]* Ugyanezen lap 1939. április 2-i számában közölte, hogy a Kisgazdapárt az Imrédy-kormány által 1939 januárjában benyújtott és a Teleki-kormány (1939. február 16-tól) által is átvett földbirtok-politikai törvényjavaslatot *[lásd e kötet 45. sz. iratát]* — elvei fenntartásával — el fogja fogadni. Ebben a törvényjavaslatban szó sem volt földreformról.

---

[1] A hitbizományi földbirtok meghatározott öröklési renddel bíró, elidegeníthetetlen földtulajdon. A javaslat szerzője arra gondolt, hogy az igénybe vett földek értékében kapott kötvényekre is ezek a szabályok legyenek érvényesek.

[2] Az antiszemita demagógia ebben az időben elárasztotta az egész magyar közéletet. Ennek ellenére a javaslat idején eppen képviselőházi tárgyalás alatt álló, úgynevezett második zsidótörvény sem nyúlt a zsidó részvénytőkéhez, mint ahogyan a későbbi antiszemita törvények sem érintették a zsidó nagytőkét. Ellenkezőleg, a háborús konjunktúra idején a magyar állami, sőt német befektetésekkel is tovább növelték a nagytőke — közöttük a zsidó nagytőke — hatalmát. Csupán a német megszállás után zárolták a zsidó vagyont. Törvényes rendelkezés ekkor sem történt, amely a tulajdonviszonyokat akár a legcsekélyebb mértékben is megváltoztatta volna. A nyilas sajtóban folyt csak vita arról — 1944. március 19. után —, hogy mi legyen a zsidó tőkével, és ekkor újból felmerült az itt kifejtett elképzelés. Miközben a sajtóban erről folyt a vita, a zsidó nagytőke legnagyobb komplexumára, a Weis Manfréd-konszernre a német nagytőke tette rá a kezét. *[Lásd e kötet 83. sz. iratát.]*

[3] Arról van tehát szó, hogy a földreform révén kapott földért az újgazda ne csak kártalanítsa a volt nagybirtokost, de annak összes régi adósságait is ő törlessze, nehogy a hitelező finánctőke valami kárt szenvedjen.

[4] Jelen tervezetet mint törvényjavaslatot indítványként nem nyújtotta be a Kisgazdapárt a parlamentben.

1939. január 14.

BETHLEN ISTVÁN GRÓF ÉS TÖBB „KERESZTÉNY NEMZETI ALAPON ÁLLÓ JOBBOLDALI ELLENZÉKI" POLITIKUS HORTHY MIKLÓSHOZ INTÉZETT MEMORANDUMA AZ IMRÉDY-KORMÁNY POLITIKÁJÁRÓL

Az Imrédy-kormány bukásának közvetlen előzményeiről Horthy a következőket írta visszaemlékezéseiben: „Mikor aztán decemberben az én előzetes hozzájárulásom nélkül új zsidótörvényt terjesztett elő, amely nemcsak a numerus clausust szállította le 20-ról 6%-ra, hanem már a faji elvet is alapul vette, tekintettel az erős ellenzékre, én már csak a megfelelő alkalmat várom, hogy Imrédyt felváltsam.

Ez nemsokára be is következett. 1939 februárjában Bethlentől arról értesültem, hogy az egyik budapesti napilap Imrédy egyik dédapjának zsidó származását igazoló okiratok közzétételére készült. Botrány elkerülését óhajtva, Imrédyt magamhoz kérettem. Elébe tártam a csehszlovák területről származó okmányt, s megkérdeztem tőle: »Hiteles-e ez?« Imrédy úgy megdöbbent, hogy rosszul lett, és felmentését kérte . . .

Ez az eset 1939. február 12-én történt: már 16-án kineveztem utódává Teleki Pál grófot . . . " *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 205—206. old.]*

Horthy állításaival szemben az események valójában a következőképpen alakultak. Azután, hogy 1938. november 15-én Imrédy átalakította kormányát, november 17-én a kormánypártban ismertette programjának pontjait, közte az új, úgynevezett második zsidótörvényt tartalmazó javaslatát. Horthynak tehát tudomása lehetett Imrédy e téren vallott nézeteiről, ennek ellenére másnap november 18-án, újból kinevezte miniszterelnökké. 1938. november 22-én a Bethlen István körül csoportosult kormánypárti képviselők (köztük több volt miniszter), szám szerint 63-an, kiléptek a kormánypártból. A következő nap a magyar parlament 1920—1944-es történetében példátlan esemény történt: a képviselőházban leszavazták a kormányt. Imrédy kénytelen volt benyújtani lemondását. Itt lett volna tehát ismét az a bizonyos alkalom, amiről Horthy emlékirataiban beszél, megválhatott volna Imrédytől. Ehelyett november 27-én kormányzói kéziratban közölte, hogy nem fogadja el Imrédy lemondását. A decemberben Imrédy által beterjesztett második zsidótörvényt pedig az 1939. február 15-én kinevezett Teleki-kormány magáévá tette, és törvényerőre is emeltette.

Imrédyt tehát nem a második zsidótörvény beterjesztése miatt buktatta meg Horthy. A tényleges okokat az alábbi és a 45. számú irat tárja fel.

Főméltóságú Urunk!

Mi, alulírottak, kik a keresztény nemzeti alapon álló jobboldali ellenzéki politikát ma a képviselőházban irányítjuk, úgy érezzük, hogy felelősségünk tudatában országunk kül-, bel- és gazdaságpolitikai le-

romlásáról véleményünket tovább nem hallgathatjuk el, s a nyilvánosságot nem óhajtván a helyzet őszinte feltárásával még sötétebb pesszimizmusra hangolni, főméltóságodhoz fordulunk, hogy feltárjuk leglényegesebb aggályainkat, kérve az orvoslást.

Mai zilált helyzetünk kiindulási pontját kétségtelenül az a radikális, sőt forradalmi propaganda és szervezkedés képezte és képezi, melylyel szemben az előző, Darányi-kormány úgyszólván semmit sem tett, s a jelenlegi kormány mindeddig csak fél rendszabályokkal védekezik. Ezek a nacionalista cégér alatt jelentkező, de külföldi szellemi és anyagi erőforrásokból táplálkozó mozgalmak, hála falusi népünk még mindig megőrzött józanságának, helyes vezetés esetén, komoly veszélyt nem jelentenének. Nézetünk szerint azonban a nemzet erejét és független akaratelhatározását Imrédy Béla kormányelnöksége, de különösen a müncheni döntéssel létrejött fordulat óta, főleg az a körülmény veszélyezteti, hogy a kormány részben a Közép-Európában döntő túlsúlyra jutott német befolyás súlya alatt, de részben az alulról jövő ugyanilyen irányú feszültségnek is engedve, immár versenyre kelt a forradalmi irányzatokkal. Sajtóján és kormánynyilatkozatokban, hangban és tartalomban egyaránt, a legradikálisabb húrokon játszik, s míg egyrészt hangzatos ígéretekkel túlzott reménységet kelt, másrészt a tényleg fennálló és sürgős reformok megoldása tekintetében semmit sem tesz, sőt állásfoglalását mindegyre változtatja, hónapról hónapra új és új elvek jegyében próbál kormányozni és magának tömegeket szerezni, végeredményben elérvén azt, hogy az irányát vesztett közvélemény mindenféle szélsőség számára hozzáférhetővé válik, az ország radikalizálódása, sőt forradalmasítása rohamléptekben folytatódik, nemzeti életünk jól bevált alkotmányos intézményei az alulról és felülről egyidejűleg űzött rombolás következtében meginognak, s egész közéletünket belső egyensúlyának az elvesztése fenyegeti, ami a független magyar külpolitika lehetőségeit is derékben törné ketté.

Imrédy Béla nemcsak a jobboldali ellenzékkel nem tud együtt dolgozni, holott tárgyi tekintetben a kormány célkitűzéseit alig választja el valami is a jobboldali ellenzék pártjaitól, hanem saját kormányzati többségével és pártjával is mindegyre szembekerül, és folyton változó új mozgalmak[1] életrehívásával ingoványossá teszi a magyar politikai élet szilárd talaját. Mi magunk is azon az álláspontón vagyunk, hogy ezen a helyzeten lényegileg csak a képviselőház feloszlatásának rendjén, új választások megtartásával lehet segíteni, amikor is törekedni kell a választásokat vezető kormányzatnak arra, hogy komoly elvi alapon álló, nagy többséggel bíró kormánypártot szervezzen meg. De ugyanakkor a legnyomatékosabban kénytelenek vagyunk rámutatni arra is, hogy *a házfeloszlatás katasztrofális következményekkel járhat az országra, ha a kormány új választások kiírása előtt azt a két magyar sorskérdést, melynek helyes megoldásától országunk jó rendje és nyugodt fejlődése függ,*

mégpedig a zsidókérdést és a földkérdést, előzetesen közmegnyugvásra meg nem oldja.

A zsidókérdés és a földkérdés a magyar közéletnek az a le nem szerelt két aknája, melyet bárki, aki elég lelkiismeretlen hozzá, bármikor felrobbanthat. Ha ez a két veszélyes probléma a választás előtt nem oldódik meg, minden belső és külső forradalmasító törekvés ezeken keresztül fogja megkísérelni, hogy a történelmi fejlődés törvényes útjáról kiemelje és a végeláthatatlan forradalmi kockázatok útjára terelje kicsiny s éppen ezért nagy kockázatokat és megterheléseket elviselni alig képes nemzetünket. Ha ez a két kérdés előzetesen enm intéződik el, a nyilas agitáció példátlan mértékben fog országunk négyezer községén végighömpölyögni, s nem kétséges, hogy külföldi forrásokból bőséges anyagi eszközök is fognak rendelkezésükre állani. Az utóbbi napok főispáni és kormánysajtó megnyilatkozásai után[2] alig remélhetjük, hogy hivatalos részről a nyilaskeresztes forradalmi stílusnál elfogadhatóbb módszerek nyerjenek alkalmazást, s mindez akkor következik be majd, amikor a titkos szavazati jog[3] első kipróbálására kerül sor, s a politikai felelősségérzet tekintetében még ki nem nevelt választóközönségünk mindenképpen nehéz feladat elé állíttatik. Nem habozunk kijelenteni, hogyha társadalmunk nyilaskeresztes jelvénnyel felvonuló súlytalan elemei alulról, s a hatóságok felülről a ráígérés, a rágalmazás és uszítás eszközeivel egyidejűleg nekimennek az országnak, itt az elkövetkező választás során a tisztességet, a felelősségérzetet, mérsékletet és békés fejlődést hirdető jobboldali pártok a forradalmi áradással szemben tehetetleneknek fognak bizonyulni. Mi lesz az országgal, ha a kormányzati politika és ennek szervei ugyanerre a vonalra szorítják a hatóságot, a csendőrt és az útszéli demagógiát. Ez esetben a siker egyenes arányban fog állani a lelkiismeretlenséggel. Mi ilyen versengésben való részvételre nem vállalkozunk s ez esetben teljesen félre kellene vonulnunk. De fel kell vetnünk azt a kérdést is, hogy a legradikálisabb jelszavak erejével összetoborzott jövendő kormánytöbbség minő célokat és minő eszközökkel fog szolgálni? Bizonyos, hogy ez az új többség nem mérsékelni fogja az eddigi radikalizmust, hanem tovább sodródik a lejtőn, melyre már rálépett, és nem áll meg, míg a mélypontig le nem süllyed. Saját ígéreteinek rabságába kerülve a kormányzati politika általában, de úgy a zsidó-, mint a földkérdésben is a választások során felkavart közvéleménynek egyre újabb koncot kell hogy vessen, és túlzásaival a törvényhozás két házát egymással és az államfőt az országgyűléssel állíthatja szembe, felidézvén egy komoly alkotmányválság veszedelmét.

A helyzetet súlyosbítja még az a körülmény, hogy a nemzeti élet alapvető kérdéseiben, mint amilyen az alkotmányosság és a parlamentarizmus, a kormány bizonytalan álláspontot foglal el, mely változó célkitűzések mindegyike nélkülözi az őszinteséget. Vannak az alkotmányos fogadkozások mellett miniszterelnöki nyilatkozatok, amelyek kifejezet-

ten az egypártrendszer egyedül üdvözítő voltát hirdetik, ami a magyar parlamentarizmus és alkotmányosság halálát jelenti, még akkor is, ha egy szolgalelkű többség azt alkotmányos úton szavazza meg. Vannak miniszteri nyilatkozatok, melyek korrekt kijelentések közé a parlamenti alkotmányra tett miniszteri eskü ellenére becsmérlést és nyílt kihívást kevernek a parlamentarizmus hívei ellen. Minden „mozgalom" („Bewegung") a parlamenti rendszernek szóló hadüzenet. A politikai szándék nyilvánvaló. A kormányzat egyre gyengébbnek érezvén magát a parlamentben, attól egyre jobban eltávolodik, de nem a józan magyar közvélemény, hanem az utca felé sodródik, ahol az áradásban nincsen megállás. *Hódolatteljes kérelmünk éppen ezért arra irányul, szóllítassék fel a kormány arra, hogy a honvédelmi törvényjavaslat mielőbbi letárgyalása után nyomban fogjon hozzá a zsidótörvény és a földkérés parlamenti letárgyalására. E két kérdést juttassa megnyugtató módon tényleges elintézéshez. Utána nyomban alakuljon meg a jobboldali parlamenti pártokból, beleértve a mai kormánypártot is, az a forradalomellenes, konstruktiv új kormánytöbbség és koncentráció, mely a veszélyes kérdések kiküszöbölése után egy megnyugodott közvélemény elé komoly nemzetépítő programmal és munkatervvel léphet, és le fog tudni törni a közvélemény nagy többségének az erejével minden forradalmasítást és demagógiát.*

Egy ilyen szélesen megalapozott új pártalakulás nemcsak az eljövendő magyar belpolitika szilárd alapját vetné meg, hanem külpolitikai szempontból valóságos nemzeti szükségesség. Kétségtelen, hogy a német túlsúly jegyében élő Közép-Európában a Német Birodalommal való barátságos együttműködést biztosítani kell. Ez a barátság azonban nem lehet egyoldalú. Nem jelenthet kiszolgáltatottságot s a független magyar külpolitikai akarat feladását. Egy német vagy olasz mintára megszervezett egypártrendszer esetén a mindenkori kormánynak hiányoznék az a parlamenti hátvéd s az a szabad véleménynyilvánítás, melyre a mai nehéz időkben éppen a kormányzatnak van legnagyobb szüksége, hogy esetleges külföldi presszióval szemben legyen módja mire támaszkodni és hivatkozni. A független gondolkodású magyar társadalmat minél szélesebb alapon kell majd tehát bevonni az új kormányzati többségbe, hogy azon az eljövendő magyar kormány minden külföldi nyomással szemben meg tudjon állni. Minél keskenyebb vágányra szalad rá a kormányzat, minél inkább kiirtja a szabad véleményt és minél szolgaibb többséget szervez meg magának, annál gyengébb lesz a magyar kormány túl hatalmas külföldi partnereivel szemben.

Kénytelenek vagyunk reámutatni arra is, hogy az Imrédy-kormány hazai német kisebbségi politikájában alig jóvátehető hibát követett el, oly időben, mikor a kormány éppen lemondásban volt.[4] A kormányzat engedékenységével utat nyitott arra, hogy a magyarországi svábság, mely eddig államhű vezetés alatt állott, és német népi kultúrájához való hűségét a magyar állami hűséggel mindig össze tudta egyeztetni, most

a kormányzat gyengesége vagy könnyelműsége következtében olyan vezetés alá kerüljön, melynek magyar államhűsége nemcsak hogy kétséges, de államellenes magatartása büntető ítéletekben már bírói megállapítást nyert. A hazai svábság kiszemelt új vezetősége bevallottan külföldi anyagi eszközökkel, külföldi politikai irányítás szerint dolgozik, és államot akar alkotni az államban. A magyar életet a Német Birodalomra való folytonos hivatkozással döntő módon akarja befolyása alá vetni. Nem a németbarátságot fogja ápolni, hanem a Henlein-párt[5] szerepét játszva végleg szembe fogja állítani országunkat a Német Birodalommal. A nemzethű hazai svábság, akár a magyarság is, két malomkő közé szorult. Belülről az államilag elismert öntudatos nagynémet szervezetek fogják terrorizálni, kívülről a hatalmas Német Birodalom fogja őket minden jóval csábítani. Mit várhat az ilyen megoldástól a magyar nemzet?

Az európai politikai feszültség nem szűnik, és bármely héten vagy hónapban kirobbanáshoz vezethet. A nemzetnek készen kellene állani arra, hogy egy nagy nemzeti egységben minden becsületes ember össze tudjon fogni, hogy a veszély óráján megállja a helyét. Ha tovább mélyülnek a belső ellentétek, megismétlődhet 1918, mikor a nemzet belső meghasonlása miatt omlott össze. Főméltóságod személye körül ma még egy táborba lehet szólítani az egész nemzetet. A bomlasztás politikáját azonban a kormány súlyos következmények nélkül nem folytathatja tovább.

Végül kénytelenek vagyunk azokra a felesleges áldozatokra, kockázatokra és veszélyekre is utalni, amelyeket az Imrédy-kormány a politikai vezetésben való járatlanságával felidéz. Utalunk arra, hogy a zsidókérdést végleg megoldani sürgős kötelessége a kormányzati politikának. Az Imrédy-kormány azonban olyan zsidójavaslatot hozott a pártja elé, amellyel ezt a kérdést nem lehet megoldani, mert amíg a kenyerüket elvesztő zsidók kivándoroltatásáról gondoskodás nem történik, addig a zsidóság kezéből a kenyeret kiütni, súlyos veszélyek felidézése nélkül nem lehet. A zsidóprobléma lényege az, hogy túl sokan vannak és túl nagy a hatalmuk. Az első bajon csak a kivándoroltatás, a második bajon csak a gazdasági életben betöltött hatalmuk visszaszorítása segít. Csodálatosképp a kormány javaslata sem a kivándorlás kérdését, sem a magyar részvényjog reformját nem tartalmazza. Sebeket üt, de gyógyításról nem gondoskodik. Országunkon belül közel egymillió főnyi intelligens zsidóból készül mindenre elszánt belső ellenséget nevelni a magyar nemzetnek. Azt az erőgyarapodást, amit a Felvidék visszacsatolása jelent, a sváb- és zsidókérdés hibás rendezése teljesen felemésztheti, sőt nemzeti pozíciónk minden irányú meggyengítését is megkockáztatja. Külkereskedelmünk és pénzügyeink jövő alakulására is a zsidókérdés megoldása rendkívül fontossággal bír, s talán elég utalnunk arra, hogy a kassai bevonulás napján a magyar pengő Zürichben még 70 centime

körüli értékkel bírt, míg az utóbbi héten már 35 centime körül mozgott. A kormány forradalmasító politikája és a propagandacélokból készített zsidójavaslat egy következményt már meghozott: az egész országban megállt a vállalkozás, és lehanyatlott a normális üzleti élet. A hadiipar fokozott foglalkoztatása ma még rövid ideig eltakarja a romlást, a katasztrófa azonban bekövetkezik, mihelyt a hadsereg rendkívüli szükségletei fedezve lesznek. Az állami bevételek színvonala lesüllyed, a költségvetési egyensúly felborul, s a zsidó pánik és üzleti likvidáció tíz- és százezerszámra tesz kereszténveket munkanélkülivé. A jelenlegi zsidójavaslat nem a magyar ügyet szolgálja, hanem alacsonyrendű indulatok kielégítését célozza, hogy ezáltal egy gyenge kormány posszibilitását a felelőtlen elemek szemében megnövelje, tekintet nélkül arra, hogy ez az eredmény az országnak mibe kerül?

Befejezésül annak a tiszteletteljes meggyőződésünknek adunk kifejezést, hogy amennyiben az *Imrédy-kormány a földkérdést és a zsidókérdést néhány héten belül nem tudná megfelelő megoldáshoz juttatni, kegyeskedjék ez esetben a jelenlegi kormánytól a bizalmat fentebb írt indokokra való tekintettel is megvonni, mely esetben a megalakítandó új kormány és kormánytöbbség tekintetében főméltóságod kívánságára tiszteletteljes javaslatainkat meg fogjuk tenni.*

Fogadja főméltóságú kormányzó úr legmélyebb hódolatunk kifejezését, mellyel maradunk alázatos hívei:

Bethlen István
Sztranyavszky Sándor
Kornis Gyula
Dr. Pesthy Pál
Zsitvay Tibor
Tildy Zoltán
Lányi Márton
Eckhardt Tibor
Lázár Andor
Marschall Ferenc
Bornemissza Géza[6]

I. C. 3. — Gépelt tisztázat, a beadvány készítőinek aláírásával.

Bethlenék akciójának döntő szerepe volt Imrédy lemondásában. Bethlen, aki az ellenforradalmi korszak egész parlamenti rendszerének megalkotója volt, most félt a titkos választójogi törvény gyakorlatban történő első alkalmazásától. Nem tudta, vajon elegendő-e a törvény számos antidemokratikus korlátozása a gátlástalan nyilas demagógia hatalomra jutásának megakadályozásához akkor, ha azt Imrédy felülről támogatja.

---

[1] 1939. január 6-án Imrédy megindította a kormánypárttól független saját fasiszta céljait szolgáló úgynevezett Magyar Élet Mozgalom szervezését. A beadvány szerzői erre céloztak.

[2] Ricsóy-Uhlyarik Béla Csongrád megyei főispán 1939. január 10-i beiktatásán elmondott beszédében és a kormány egyik félhivatalos lapjának, az „Új Magyarság"-nak 1939. január 12-i vezércikkében felmerült, Bethleneket támadó, fasiszta jellegű megállapításokra utalnak.

[3] A z 1938: XIX. tc. szabályozza az országgyűlési képviselők választását. *[MTT. 1938. 161—250. old.]* Bár a törvény bevezette a szavazás titkosságát, számos jogfosztó paragrafusa (a szavazók számának csökkentése, ajánlási rendszer stb.) biztosította az államapparátus döntő befolyását a választás végeredményének kialakításában.

[4] Imrédy 1938. november 26-án fogadta Basch Ferencet, a magyarországi németek vezetőjét, s elősegítette a Volksbund szervezését.

[5] A csehszlovákiai német kisebbség fasiszta pártjáról van szó, ennek volt a vezetője Konrad Henlein.

[6] Az emlékirat aláírói közül Bethlen István pártonkívüli volt, Eckhardt Tibor és Tildy Zoltán a Független Kisgazda Párt képviselői, a többiek pedig a kormánypártból 1938. november 22-én kilépett képviselők csoportjának a vezetői voltak.

44

Monte Carlo, 1939. január 19.

LORD ROTHERMERE ÜDVÖZLŐ LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ MAGYARORSZÁGNAK AZ ANTIKOMINTERN PAKTUMHOZ CSATLAKOZÁSA ALKALMÁBÓL

Magyarországnak az antikomintern paktumhoz csatlakozását Németország régóta úgy kezelte, mint a magyar revíziós igények támogatásának feltételét. 1938. október 14-én Darányi Kálmán kilátásba helyezte Hitlernek, hogy Magyarország eleget tesz ennek a kívánságnak.

1938 végén, 1939 elején Csáky külügyminiszter megpróbálta Kárpát-Ukrajna megszerzését a tengelyhatalmak segítségével keresztülvinni, és így napirendre került ismét ez a kérdés. 1939. január 13-án a magyar kormány hivatalosan is bejelentette csatlakozását a paktumhoz.

Érthető módon a magyar diplomácia mindent elkövetett, hogy mérsékelje a csatlakozás londoni, párizsi és washingtoni várható hatását. Ebből a szempontból volt jelentősége a szélsőjobboldali Rothermere levelének, aki az irányítása alatt álló újságokon keresztül minden bizonnyal hasonló értelemben foglalt állást a magyar kormány e lépésével kapcsolatban.

Főméltóságod!

Nagy örömmel értesültem a napisajtóból, hogy Magyarország csatlakozott az antikomintern paktumhoz. Bizonyos vagyok abban, hogy ez bölcs lépés volt, mely Magyarországot egyszer s mindenkorra összeköti hatalmas szomszédaival, Németországgal és Olaszországgal.

Különösen örvendetes számomra ez a lépés azért is, mert semmiképpen sem ütközik össze hazám érdekeivel.

Bátorkodom kijelenteni főméltóságodnak, hogy a jelenlegi politika, ingadozás nélkül folytatva, még sokkal jelentősebb területekkel fogja

gyarapítani Magyarországot, mint amilyenekkel a legutóbbi pár hónap alatt gyarapította. Hála ennek a politikának, biztos vagyok abban, az új Magyarország területileg oly nagy kiterjedésű lesz, hogy minden különösebb erőfeszítés nélkül képes lesz elviselni egy, a háború legkorszerűbb fegyverével felszerelt nemzeti hadsereg ellátásának pénzügyi terheit.

Kérem, fogadja tiszteletem, barátságom és jóakaratom megújított kifejezését.

Leghívebb tisztelője *Rothermere*

II. G. 2. — Eredeti, gépelt, angol nyelvű tisztázat.

A megszólítást és az aláírást Rothermere írta a levélre. A levélpapír fejlécén hétágú korona látható, és alatta a következő cím: „Villa Roc Fleuri — Rue du Ténao — Monte Carlo."

Még a paktumhoz történt csatlakozás előtt ezzel kapcsolatos angol véleményekről tett jelentést a londoni magyar követség: „Angol viszonylatban — olvasható a jelentésben — nem állanak fent oly szempontok, amelyek magyar politikai szükséget jelentő tervezett lépéssel szemben döntően latba eshetnek." *[OL Küm. res. pol. 1939—41—9.]* Ugyanebben az időszakban a párizsi magyar követség, bár tájékoztatást adott a várható rosszallásról, de lényegében szintén „megnyugtató" jelenségekről számolhatott be: „Ha csatlakozásunkat a német—olasz tengely melletti szovjetellenes demonstrációnak tekintik — írta Khuen-Héderváry követ —, akkor ez, nézetem szerint, itt nem fog súlyosabb hátrányokat okozni . . . " *[OL Küm. res. pol. 1939—41—12.]* A paktumtól tartózkodó két legjelentősebb európai hatalom magatartása tehát közömbös, mondhatni „megértő" volt a magyar kormány lépésével szemben. Egyedül a Szovjetunió hívta fel az illetékes magyar körök figyelmét lépésük várható következményeire. Litvinov külügyi népbiztos még január 9-én fogadta Mihalkovics moszkvai ideiglenes magyar ügyvivőt, s közölte vele, hogy mivel a „paktum politikai egyezmény, amely agresszív célokat szolgál egyes békeszerető államok, köztük a Szovjetunió ellen", csatlakozás esetén a Szovjetunió is le fogja vonni a szükséges következtetéseket. *[OL Küm. res. pol. 1939—41—24.]* A kilátásba helyezett ellenintézkedésnek megfelelően február 2-án a TASZSZ nyilatkozatot adott ki, amely leszögezte, hogy a „magyar kormánynak az úgynevezett antikomintern paktumhoz való csatlakozására vonatkozó elhatározása nem indokolható magának a magyar államnak az érdekeivel, miután egyáltalában nem esnek egybe azokkal az agresszív célokkal, amelyeket ennek a paktumnak a leple alatt annak részvevői követnek", s mindezek folytán a szovjet kormány visszahívta budapesti követét. *[OL. Küm. Számjel. oszt. Bejövő. Moszkva 1939. 163/190.]*

1939. január 24.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR GAZDASÁGI EGYESÜLETNEK A KISHASZONBÉRLETEK LÉTESÍTÉSÉT ELLENZŐ BEADVÁNYA

Imrédy kaposvári beszédének *[lásd e kötet 40. sz. iratának bevezetőjét]* földreformot ígérő demagógiája ellen azonnal felléptek a magyar nagybirtokosok. Egyik legtekintélyesebb képviselőjük, Károlyi Gyula gróf, a beszéd után azonnal levélben fordult a miniszterelnökhöz, amelyben élesen bírálta Imrédy nézeteit, és kifejtette saját földbirtok-politikai elveit. Károlyi e levelében részletezett szempontjait a kormány messzemenően figyelembe vette földbirtok-politikai javaslata kidolgozásánál, amennyiben nem tulajdonba, hanem csupán kishaszonbérletbe akart adni évente 100 000 holdat. A törvényjavaslat számos kibúvója ezen túlmenően lehetővé tette a nagybirtokosoknak azt is, hogy kivonják földjeiket az igénybevétel alól. Ezt a javaslatot 1939. január 17-én terjesztette az Imrédy-kormány a képviselőház elé.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR GAZDASÁGI EGYESÜLET ELVI ÁLLÁSPONTJA A KISHASZONBÉRLETEK ALAKÍTÁSÁRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNYJAVASLATTAL[1] SZEMBEN

A helyes birtokpolitikánál mi kell, hogy az állam feladatát képezze:

1. A nemzeti jövedelem fokozása, ami a termelés fokozása és a megfelelő értékesítés biztosítása által érhető el.

2. Ellenőrzése annak, hogy a földbirtokok, területi nagyságuktól eltekintve, a termelési követelményeknek megfelelnek-e, és a lehetőség szerint legtöbb ember megélhetését biztosítják-e.

3. Megakadályozása annak, hogy a föld olyan kezekbe kerüljön, amelyek ezen követelményeknek nem felelnek meg.

4. Úgy termelési, mint szociális, valamint állami közérdek szempontjából nemkívánatos kezekből a földnek olyan kezekbe juttatása, mely kezek a közérdekű kívánalmaknak meg tudnak felelni.

5. A házzal és otthonnal nem bíró mezőgazdasági munkások otthonhoz juttatása, ami az első és legsürgősebb teendő a munkásréteg életszínvonalának emelésére.

Most, amikor fokozottabb megterheltetést jelentő és okvetlen teljesítendő nagy kiadások előtt áll az ország, fokozottabban előáll a szüksége annak, hogy az állami kormányzat a legnagyobb gondot fordítsa a nemzeti jövedelem fokozására, vagyis az ennek alapját képező termelés emelésére.

Ezzel szemben a kormány törvényjavaslata egy erőszakos földreformnak az előkészítése, mely úgy a termelési, mint a szociális követelményeknek előmozdítása helyett mindkét szempontból nagy visszaesést fog előidézni.

Egyelőre évenként 100 000 kat. hold szétosztását, egészben másfél millió kat. hold felosztását tervezi.

Minden 100 000 hold jól kezelt birtok felosztása legalább évi 6 millió pengő értékű termelési kevesbedést jelent, ami másfél millió holdnál évi 90 millió pengő nemzeti jövedelem csökkenés. De ez csak a könnyen kimutatható közvetlen kiesés. A birtokviszonyokban a legnagyobb bizonytalanság fog állandósulni, hiszen egy birtokos sem fogja tudhatni, hogy 300, illetve 500 holdon felül birtokából hol, mikor és mennyit fognak igénybe venni.

Ezen állandó bizonytalanság nemcsak a beruházásokat teszi lehetetlenné, de a szakszerű és ésszerű gazdálkodás egész menetét megbénítja úgy, hogy az egyelőre igénybe nem vett birtokokon is a termelés fokozása helyett a termelés csökkenése fog beállni.

Kivitel szempontjából a felparcellázott földek termése teljesen elesik, nemcsak a mennyiségek apadása miatt, de azért, mert kivitelünket csakis a minőség emelése által lehetünk képesek fenntartani és fokozni. Minőség terén pedig még nagyobb lesz a visszaesés, mint a mennyiség terén.

Szociális szempontból és a munkások kereseti oldaláról nézve a törvényjavaslat következőket fogja eredményezni:

100 000 kat. hold jól kezelt birtok munkát és megélhetést biztosított 13 360 családnak, ami egy családot öt tagra számítva 66 800 léleknek felel meg.

Ezen 100 000 hold 15 holdas parcellákra osztva 6666 család, vagyis 33 330 lélek megélhetését teszi lehetővé.

Munka és kenyér nélkül marad 6694 család, azaz 33 470 lélek.

Másfélmillió hold felparcellázása esetén munka és kereseti lehetőségét elveszti kereken 100 000 család, azaz 500 000 lélek.

A nemzeti vagyon és nemzeti jövedelem nagymérvű apadását fogja jelenteni, hogy sok milliót kitevő befektetett tőke egészen (épületek) vagy nagyobbrészt (élő és holt felszerelés) használhatatlanná és értéktelenné válik, holott eddig a nemzeti jövedelem előállítását szolgálta.

Nagy kiesést fog előidézni a közszolgáltatások terén (állami, városi, községi adó). Veszélyezteti a honvédség ellátását, és csökkenti szövetségesi értékünket.

Amikor a honvédelem fejlesztése, a szociális haladást szolgáló intézkedések fokozott terheket rónak a nemzetre (államra és egyesekre), ugyanakkor a kormány oly törvényjavaslatot hoz, mely igen nagy mértékben fogja csökkenteni a nemzeti jövedelmet, és az állam és az egyesek teherbíró képességét nagymérvben gyengíti.

Arról pedig, hogy földhöz nem jutható, de munkakeresetétől eleső családok további megélhetéséről miképp vél a kormány gondoskodni, erről sejtelmünk sincs, csak azt tudjuk, hogy ezek az iparban elhelyezkedést nem fognak találni.

A törvényjavaslatot egész konstrukciójában elhibázottnak, várható eredményét károsnak, sőt veszedelmesnek tartjuk.

Gr. Somssich László
az OMGE elnöke

I. H. 9. — Eredeti, gépelt tisztázat, Somssich László gróf aláírásával.

Bár a beadványt Somssich László gróf írta alá, az irat szerzője Károlyi Gyula gróf. A beadvány fogalmazványa — amely szóról szóra megegyezik a közölt irattal — Károlyi Gyula saját kezű írásával megtalálható a Károlyi Levéltárban. *[OL Károlyi Nemzetségi Levéltár 211. Lad. 42. csomó.]* Az irat gépelt másolatán látható Károlyi Gyula saját kezű feljegyzése, mely szerint az eredeti iratot elküldte Horthynak és a miniszterelnöknek. *[OL Károlyi Nemzetségi Levéltár. Andrássy-család iratai.]* Minden bizonnyal Károlyi Gyula és Imrédy viszonyát is jellemezhette az a megállapítás, amit e kötet 43. számú iratában Bethlen tett az Imrédyhez fűződő viszonyáról, tudniillik, hogy „tárgyi tekintetben a kormány célkitűzéseit alig választja el valami is a jobboldali ellenzék pártjaitól". Ilyen körülmények között a fenti beadvány nem annyira a törvényjavaslat ellen, mint inkább benyújtója, Imrédy ellen irányult. Az ellen az Imrédy ellen, aki 1933 óta a különböző kormányokban mint pénzügyminiszter vagy mint a Nemzeti Bank elnöke a nagybirtokosok legmegbízhatóbb embere volt, hiszen őrajta buktak el — pénzügyi megfontolások érveibe csomagolva — a legóvatosabb földreform-kísérletek is. Ilyen módon Imrédy demagóg fellépése nemcsak a finánctőkés, de a nagybirtokos köröket is megdöbbentette. Bethlen memoranduma mellett minden bizonnyal a nagybirtokosoknak ez az akciója volt a döntő előzménye Imrédy bukásának. Ezek után az események lényegében azt az utat követték, amelyet Bethlenék memoranduma jelölt meg: 1939. január 27-én a képviselőház elfogadta a honvédelemről szóló törvényjavaslatot (amely a következő kormányok számára még nagyobb hatáskört biztosított a parlamenttel szemben). Utána Horthy bizonytalan időre elnapolta a képviselőház üléseit. Miután Bethlenék eljuttatták Horthyhoz a miniszterelnök zsidó származását bizonyító iratokat, ezeket a kormányzó 1939. február 12-én mutatta meg Imrédynek. Amikor 1939. február 15-én újból összeült a képviselőház, az elnök bejelentette az Imrédy-kormány lemondását. Másnap Horthy Teleki Pált nevezte ki miniszterelnöknek.

---

[1] A törvényjavaslat érdemi tárgyalását elhúzták a képviselőház felosztásáig, illetve a választásokig. 1939. szeptember 19-én került az új országgyűlés elé ismét a törvényjavaslat, és mint az 1940: IV. tc.-t iktatták az ország törvényei közé „A kishaszonbérletek alakításának, kisbirtokok és házhelyek szerzésének előmozdításáról és más földbirtok-politikai rendelkezésekről" cím alatt. *[MTT. 1940. 7—42. old.]*

1939. november 3.

HORTHY MIKLÓS LEVELE ADOLF HITLERHEZ A NYILAS-KERESZTES MOZGALOMRÓL, A MAGYAR–NÉMET VISZONYRÓL, ÉS A SZOVJETUNIÓ ELLENI HÁBORÚ SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

A társadalmi reformok elmulasztásával *[lásd e kotet 40., 42., 43. és 45. sz. iratait]* a konzervatív magyar vezetés — belső társadalmi bázis híján — kulpolitikailag foglya lett a fasiszta német politikának, amelytől már területeket fogadott el, és belpolitikailag a nyilasoknak, akik demagógiájukkal gátlástalanul kihasználták az elmaradott magyar társadalomból fel-feltörő elégedetlenséget.

A német agresszió gépezete szinte menetrendszerű pontossággal haladt előre. Ausztria német megszállása (1938. március 11—12.) lehetővé tette Csehszlovákia bekerítését délről is, Csehszlovákia meghódítása pedig Lengyelország átkarolását biztosította. A cseh Szudéta-vidék bekebelezése után alig hat hónapra, 1939. március 15-én a német csapatok elozonlották Csehszlovákiát. Amit az 1938 őszi válság idején nem sikerult elérni, most megkapták Horthyék: a németek hozzájárultak Kárpát-Ukrajna magyar megszállásához (1939. március 14—15.). A lengyelek ebben az akcióban támogatták a magyar kormányt. 1939. március 13-án Coulondre berlini francia kovet ezt írta erről kormányának: „A jövő fogja megmutatni, hogy ezért a politikáért milyen árat fizet majd Budapest és Varsó." *[Proces des grands criminels de guerre devant le Tribunal Militaire International. Nuremberg. XXXI. kot. 328. old. Idezi Karsai Elek: „Országgyarapítás" — országvesztés. Első rész. 1933—1939. Kossuth Konyvkiadó 1961. 125. old.]* A németek Csehszlovákia lerohanása után haladéktalanul hozzákezdtek a Lengyelország elleni támadás előkészítéséhez. 1939. szeptember 1-én a fasiszta Németország hadserege haduzenet nélkul megtámadta Lengyelországot. 1939. szeptember 3-án Anglia és Franciaország hadat uzent Németországnak. Kitort a második világháború. A magyar kormánykörok arra torekedtek, hogy kihasználják revíziós hatalmi torekvéseik számára a német agresszió által teremtett konjunktúrát, de nem szívesen vállalták a német háborús politika feltétlen támogatásával járó kockázatokat. Különösen így volt ez szeptember 3-a, az angol—francia hadüzenet után. A konzervatív Teleki-kormányt a német politika követésében a nyilasok jelentős sikerei is visszatartották. (Az 1939 májusi választásokon, a „guruló márkák"-tól támogatva először kerult jelentős számú nyilas képviselő a magyar parlamentbe.) A háborúval kapcsolatos politikájában a magyar kormány kénytelen volt számolni a hazai kozvéleménnyel is, mely határozottan ellenzett volna bármely lengyelellenes magyar akciót a német fasiszták oldalán. Mégis, amikor a németek Lengyelország elleni felvonulásukhoz csapataik számára szabad utat kértek, a magyar kulugyi kormányzat először alkudozni próbált; vállalta volna a német kérés teljesítését, ha szabad kezet kap Romániával szemben. Mikor a németek ezt megtagadták, a magyar kormány is megtagadta a német csapatok átvonulásának engedélyezését. „A visszautasítást a németek nem fogják elfelejteni, a magyaroknak ezért egyszer fizetni kell . . ." — írta erről Ciano naplójában. *[Ciano naplója. 1939. szeptember 11. 153. old. Idézi Juhász Gyula: Adatok Magyarország kulpoli-*

tikájához a második világháború kirobbanása napjaiban 1939. augusztus—szeptember. Századok, 1962. 3—4. szám. 575. old.] Lengyelország gyors lerohanása után növekedett a Magyarországra gyakorolt német nyomás. Különböző okokból ugyan a németek még nem kívánták Magyarország hadbalépését, azt azonban elvárták, hogy Magyarország ne maradjon semleges a világháborúban és juttassa kézzelfoghatóan kifejezésre németbarátságát. Ilyen előzmények után írta Horthy az alábbi levelet.

Vezér és Birodalmi Kancellár Úr!

Ha tudjuk, hogy egy súlyos felelősséggel terhelt barátunk nagy elhatározások előtt és gondok között van, indíttatva érezzük magunkat, hogy gondolatban felkeressük, tisztázzuk az esetleges félreértéseket, és figyelmeztessük azokra a veszélyekre, amelyekről tudomásunk van. Kérem ezért, hogy gyümölcsküldeményemet ezekben a komoly és komor napokban ne tekintse naivitásnak.

Minden becsületes és helyes politikai ítélőképességgel rendelkező embernek tudnia kellett, hogy ha a párizsi békediktátumok kiáltó igazságtalanságait nem küszöbölik ki idejében, akkor fegyveres erőszakkal kell őket eltávolítani. Rossz békék csak újabb háborúkat szülhetnek. Mi magyarok vagyunk legjobb tanúi annak, hogy ezt a nyugati hatalmak államférfiai nem ismerték fel, vagy ha fel is ismerték, nem volt akaratuk és hatalmuk arra, hogy elkerüljék a katasztrófát; hiszen a magyar panaszokat Genfben — egy időben, amikor nem volt más hátra számunkra, mint hogy lehetetlen helyzetünk javítását a Népszövetségnél kíséreljük meg — mindig semmibe vették. A hírhedt 19. §-t[1] sohasem alkalmazták, és mi voltunk azok, akiknek a világháború után mindenkitől a legtöbbet kellett elszenvednünk. Noha csodálattal tekintünk fel a német hadseregre és a német erőre, aggodalommal tekintünk a jövő eseményei elé, mert napjaink háborúja romantika nélküli, kard nélküli háború, és sok keservet, nélkülözést és bánatot okoz.

Mi hűséges bajtársak voltunk, és az összeomlás után, amikor az egész világ Németország ellen fordult, mi voltunk az egyedüli igaz barátok.[a] Annak ellenére, hogy érzelmeink Németországgal szemben

---

[a] A tintával írt fogalmazványban ezután a következő, Horthy által utólag tintával, majd piros ceruzával is áthúzott szövegrész olvasható: „Akkor is, amikor egy világ választott el bennünket a német kormánytól – a szociáldemokrata rezsim idejében – mindig szoros[a]/1 kapcsolatban voltunk a német birodalmi hadsereggel. Az utóbbi években[a]/2 itt egy – nyilaskeresztesnek nevezett – párt alakult, értéktelen alakoktól vezetve, akik a kormány értékes egyéniségeinek névtelen rágalmazásával dolgoztak és ezeket a vezető személyiségeket[a]/3 megpróbálták Németországban is hamis fénybe állítani." – Ez a mondat az eredeti német szövegben is értelmetlen, odavetett szavak halmaza.

[a]/1 Ez után a következő, külön is áthúzott szó olvasható: „testvéri".

[a]/2 Ide a „mi" szót írta be Horthy utólag. Ezzel a fenti szöveg újabb javításába kezdett, amit nem fejezett be. Az eredeti szöveg így értelmetlen. A „mi" szócska beiktatásával a fenti szöveg két folytatása lehetséges: „van itt nekünk egy nyilaskeresztesnek nevezett pártunk"..., vagy „alakítottunk mi itt egy nyilaskeresztesnek nevezett pártot"...

nem változtak, az volt az érzésünk, hogy Németország magatartása velünk szemben megváltozott. Ezt nem tudtuk mással magyarázni („mi" alatt a közvéleményt, a kormányt és saját magamat értem), mint azzal, hogy hamis színezetű helyzetjelentések és hazug beszámolók arra törekedtek, hogy kormányunkat hamis megvilágításba helyezzék. Az elmúlt évek folyamán nálunk egy politikai párt alakult, amely nyilaskeresztesnek nevezi magát, és amely, értéktelen alakok által vezetve, névtelen röpcédulákkal dolgozik. Hazug helyzetjelentéseket terjesztenek, és legjobb vezető személyiségeinket rágalmazzák. Hasonló irányban dolgoznak azok is, akik a német nemzetiségű magyar állampolgárokat ellenünk próbálják uszítani. Mindkét irányzat pénzért dolgozik.[2]

Az, hogy a magyarok elnyomják az itt élő nemzetiségeket, hazugság, amelyet Párizsban találtak ki a békediktátumok gyártásakor. Évszázadok óta németül beszélnek a német települések, boldogulásuk tekintetében nem teszünk különbséget. Legjobb hadügyminiszterünket Rőder Vilmosnak hívták, jelenlegi vezérkari főnökünk Werth Henrik, vallás- és közoktatási miniszterünk Hóman, pénzügyminiszterünk Schneller stb. A legmagasabb rangot az államban egyébként egy szegény szlovák paraszt fia, Csernoch hercegprímás-bíboros töltötte be, ma pedig egy Zapucek nevű szlovák tetőfedő fia, Serédi hercegprímás-bíboros.

Az ön szándéka, hogy a német kisebbségeket őshazájukba áttelepítse, számos kérdést szabályoz, és kiküszöböli a súrlódásokat; ezt a kitűnő gondolatot valamennyi kisebbségre ki kellene terjeszteni.[b] A törökök és a görögök — amennyire én tudom — másfél millió embert cseréltek ki.[3] Ha az ön gondolata valaha kivitelezésre kerül, semmivé foszlik azok törekvése, akik a kisebbségi kérdés segítségével is éket akartak verni közénk és a Német Birodalom közé.[c] Egyébként derék svábjaink, akiket mindig nagyon kedveltünk, bizonyára a legjobb mezőgazdák és földművesek mindazok között, akiknek a repatriálására sor kerülhet. A Volga-vidéki németek, mint hallom, vérbeli kommunistákká váltak.

Megbízható információk alapján azt hallom egyébként, hogy Oroszország *semmit* sem fog szállítani, ha Németország nehézségek közé kerülne, mert egyedül Németországtól félnek; ha Németország legyengülne, nyitva áll az út a világforradalom előtt.

---

[a] 3/3 Az utóbbi négy szó helyett első fogalmazásban a következő, utólag kihúzott szavak állottak: „és vezető politikai személyiségek által".

[b] Ez a mondat a géppel írt szövegben a következőképpen hangzott: „Az a szándék, hogy a német kisebbségeket őshazájukba telepítsék vissza, számos kérdést szabályoz, kiküszöböli a súrlódásokat, mindenhol keresztül kellene vinni." A fent közölt szöveg Horthy által utólag, ceruzával eszközölt javítások eredménye.

[c] Ezután a tintával írt fogalmazványban a következő, Horthy által utólag, piros ceruzával aláhúzott és grafit ceruzával zárójelbe foglalt mondat olvasható: „Örülök annak a szándéknak, hogy a külföldön élő németeket őshazájukba telepítsék át, mert ez eltávolítaná azt az éket, amelyet közénk verni próbáltak."

Lenin azt írta: Alaptétel, hogy háború esetén a forradalmi osztályoknak saját kormányuk vereségét kell remélniük. Sztálin pedig a Vörös Hadsereg tízéves fennállásának ünnepélye alkalmából a következőket mondotta: Hadseregünk a világforradalom hadserege, éppen mert a nemzetköziség szellemében nevelkedik.

A szovjet hivatalos diplomácia tevékenységének lényege, hogy a szovjet államot távol kívánja tartani a világháborútól, de siettetni kívánja a világháború kitörését, mert ettől várja a világforradalom végleges győzelmét.

Foch marsall 1918. november 11-én[4] azt a hivatalos javaslatot tette, hogy minden ország: Franciaország, Anglia, Németország, Olaszország, Ausztria—Magyarország azonnal induljon Moszkva ellen, teremtsen ott rendet, bontsa szét alkotórészeire ezt az óriási, mindenkit fenyegető birodalmat, amely 118 nemzetiséget egyesít; majd térjenek vissza, üljenek le a zöld asztalhoz, és bajtársakként kössék meg az örök békét. A javaslatot Clemenceau ütötte agyon,[5] s mégis, Európa megmentésére ez lenne az egyetlen járható út.

Őszinte és meleg köszönetemet szeretném még kifejezni azokért a baráti szavakért, amelyekkel excellenciád legutóbbi történelmi jelentőségű hatalmas erejű beszédében megemlékezett Magyarországról.[6]

Hálás és feltétlenül megbízható nép vagyunk, és tudatában vagyunk annak, mivel tartozunk önnek és a német nemzetnek. Azt kívánjuk, hogy a német nép érezze, nem áll egyedül gondjaival,[d] még akkor sem, ha nagy harcát egyedül akarja megvívni. Mindaz,[e] amit nélkülözni tudunk, az ön rendelkezésére áll.

Ha esetleg egyszer teljesen titkosan kívánja igénybe venni szolgálataimat, egészen bizalmas[f] tárgyalásokra mindenkor rendelkezésére állok — Kelet kivételével.

Excellenciád baráti híve

II. C. 6. — Gépelt, német nyelvű fogalmazvány, aláírás nélkül.

A levélpapír fejlécén a Magyar Királyság címere látható, körirata: „MAGYARORSZÁG KORMÁNYZÓJA."

A levélpapír utolsó lapján a következő, Horthy által, ceruzával, németül írt szöveg olvasható: „U. I. A gyümölcsöt saját embereim csomagolták,[g] az elnevezéseket mellékeltem az öt almafajtához. A szőlőt levegős helyiségben kellene felaggatni, és az elfogyasztás előtt meg kell mosni, mert permetezve van."

---

[d] A „gondjaival" szót Horthy ceruzával írta be a gépelt szövegbe. A betoldott szavak alá Horthy magyarul, ceruzával a következő szöveget írta: „Értem az élelemre" – ez utóbbi megjegyzéstől nyíl mutat arra az utólag betoldott szóra, amire vonatkozik.

[e] E szó helyett a géppel írt fogalmazványban a „minden" szó állott.

[f] Az „egészen bizalmas" szavakat Horthy utólag jegyezte be a gépelt fogalmazványba.

[g] Az utóirat idáig tartó részét Horthy utólag ceruzával áthúzta.

A géppel írt fogalmazvány mellett megtalálható a levél Horthy által, németül tintával írt fogalmazványa is. Ezt a példányt Horthy aláírta. A két szöveg lényeges eltéréseit, valamint a géppel írt fogalmazványon eszközölt módosításokat lapalji jegyzetben közöljük.

A fogalmazvány általunk közölt szövege egyezik az elküldött levél szövegével. Ez utóbbit közli: Documents on German Foreign Policy 1918—1945. Series D. VIII. kötet. United States Governement Printing Office. Washington 1954. 376—378. old.

A Horthy által javasolt út tehát ismét Németország összefogása a nyugati hatalmakkal a Szovjetunió elleni háborúra. A levél utolsó előtti bekezdése tartalmazza a kívánt nyilatkozatot arról, hogy Magyarország nem semleges Németország irányában, és háborúját kész szállításokkal is támogatni. Az irat utolsó bekezdése pedig még ennél is többet enged sejtetni személyes tárgyalás, azaz alkudozás esetén. Horthyéknak Románia elleni akciójukhoz szükségük volt Hitler támogatásának biztosítására.

A magyar kormányzat a németekkel szemben is megpróbált ebben az időben Olaszországra támaszkodni. Horthy 1939. november 7-én Mussolinihez is levelet küldött. *[OL Küm. res. pol. 23. t. — 1977.]* E levél tartalmát nem ismerjük.

---

[1] A Nemzetek Szövetsége (Népszövetség) Egyezségokmányának 19. szakasza kimondja: „A közgyűlés időnként felhívja a szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztetné."

[2] „A magyarországi nemzetiszocialista mozgalmak ellen folytatott rendőri nyomozás adatai elegendő támpontot nyújtottak annak megállapítására, hogy a hazai nyilaskeresztes (hungarista) szervezkedés s a mellette kialakult földalatti vonal soha nem fejlődhetett volna naggyá a Német Birodalom aktív támogatása nélkül." *[Sombor-Schweinitzer József jelentése a nyilasmozgalmakról. OL Küm, Békeelőkészítő Oszt. II/8—73/74.* — A magyarországi pángermán mozgalmak német részről történő anyagi támogatására vonatkozó adatokat lásd *OL Me. II. oszt. 1933—1938. évi C. tételében.]*

[3] Lásd e kötet 28. sz. iratának 3. sz. jegyzetét.

[4] 1918. november 11. — a nyugati hatalmak (antant) és Németország közötti fegyverszünet aláírásának a napja.

[5] Clemenceau a német támadó erő újjáéledésétől félt, s ezért ellenezte a német hadsereg felhasználását — akár Szovjet-Oroszország ellen is.

[6] Hitler 1939. október 6-án tartott beszédében Magyarországról ezt mondotta: „Magyarországgal szoros és szívélyes barátság régi hagyományos köteléke fűz össze minket, határunk itt is végleges." *[Idézi Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája a második világháború kitörésének időszakában 1939—1940. Akadémia Kiadó, Budapest 1962. 554. old.]*

47

1940 július eleje

HORTHY MIKLÓS LEVELE ADOLF HITLERHEZ A ROMÁNIAI VISZONYOKRÓL ÉS AZ ERDÉLYI KÉRDÉSRŐL

Franciaország lerohanása után — 1940 nyarán — a magyar uralkodó körök elérkezettnek látták az időt arra, hogy Bulgáriával összefogva valóra váltsák Romániával szemben hangoztatott területi igényeiket.

Ugyanekkor Romániában szélsőjobboldali fordulat következett be. Az új kormány versenyfutásba kezdett a tengelyhatalmak kegyeiért Magyarországgal és Bulgáriával, méghozzá nem is csekély esélyekkel, mivel mindkét fasiszta nagyhatalom rá volt utalva Románia nyersanyagforrásaira, elsősorban az olajára. Az alkudozások során június 21-én Sztójay követ javaslatot tett a magyar kormánynak az újabb tromf kijátszására: „Azt hiszem — írta Sztójay —, hogy végeredményképpen őfőméltóságát kellene a Führerrel szembehelyezni, már utóbbinak ismert érzékenységére való tekintettel, és a kérdés súlyosságánál fogva is.

Azt hiszem — folytatta Sztójay —, ügyes formában összhangba lehetne hozni a magyar néprajzi, politikai és honvédelmi érdekeket a német érdekekkel, ez utóbbiak tekintetében rá lehetne mutatni többek között arra is, hogy egy erős Magyarország a Kárpátok határával biztos, Kelet felé előretolt bástyát képezhet Németország részére is . . .” *[OL Küm. pol. 1940. 27/7—460.]*

Horthy ebben a szellemben írta meg az alábbi levelet.

E. U.[a]

Igen nagy súlyt helyezek arra, hogy kettőnk között ne támadhassanak félreértések, ezért untatom önt nagyszabású, nehéz munkája közepette ezekkel a sorokkal, hogy egyes kérdéseket becsületesen és őszintén megvilágítsak. Ilyen nagy és világot mozgató időkben a modern propaganda teljes erejével minden irányból és ellentmondás nélkül hat és gyakran önkéntelenül igaznak fogadjuk el a hamisat. Emlékszem például arra, hogy excellenciád egyszer azt mondotta: „minden német nemzetiségű, korábban magyar állampolgár, akik most idegen államokhoz tartoznak, azt mondották önnek: csak Magyarországhoz ne kerüljünk vissza.” Ezzel szemben *nekem* mindazok a német nemzetiségű, korábban magyar állampolgárok, akikkel beszéltem, azt mondották: az élet most elviselhetetlen, semmit sem kívánunk jobban, mint a mielőbbi visszakerülést Magyarországhoz![1] — Az erdélyi zsidók például mind meg voltak elégedve a román uralommal, mert hamar tisztában voltak azzal milyen összegű vesztegetési pénzekre van szükség, mennyit hoz az üzlet, és érdemes-e a bukaresti utazást megkockáztatni. A mi hatóságaink

[a] Excellenciás Uram.

mindig megvesztegethetetlenek voltak. Mintegy tíz évvel ezelőtt egy francia államtitkár volt itt, hogy a Pénzügyminisztérium egy miniszteri tanácsosával, aki alá a dohányjövedék tartozott, dohányvásárlási ügyben tárgyaljon. Elmondotta, hogy tőlünk ugyanilyen ügyben Bukarestbe utazik, majd onnan Belgrádon át vissza Párizsba. Amikor elbúcsúzott, a miniszteri tanácsos kikísérte őt; íróasztalához visszatérve ott egy borítékban gyémántokkal kirakott arany cigarettatárcát talált. A miniszteri tanácsos a titkárát azonnal a szállodába küldte a tárcával; a titkár azzal adta át, hogy az államtitkár ottfelejtette. Egy hét múlva az államtitkár újból megjelent, és azt mondta, hogy kizárólag azért jött vissza, hogy bocsánatot kérjen. Még sohasem volt Keleten, nem ismerte a viszonyokat; Bukarestben a szállodaportástól felfelé a miniszterig mindenkit, akivel csak beszélt, készpénzzel kellett megvesztegetni.[2]

Az az érzésem, hogy excellenciád vagy Ribbentrop külügyminiszter nem nagy rokonszenvvel van Magyarország iránt, mert önök nem ismerik ezt az országot[b] vagy helytelen megvilágításban látják.[3] Ez annál fájdalmasabban érint engem, mert a világháború után, amikor *az egész világ* Németország ellen fordult, mi voltunk az *egyedüli* hűséges barátok, hálából, rokonszenvből és bajtársiasságból: kétségtelen, hogy nem konjunktúrából, mert ez a nyíltan hangoztatott rokonszenv és barátság eredményezte azt, hogy Genfben a borzalmak elleni ezer tiltakozásunkat kivétel nélkül elutasították, és honfitársainkat a megszállt területeken megkínozták, jogaiktól megfosztották, kirabolták, és tömegesen[c] hajóztak be Brazília és Argentína felé, méghozzá anélkül, hogy javaikért kárpótolták volna őket.[4]

Trianonban a legsúlyosabban bántak el velünk, ezeréves országunk 72%-át elvesztettük, mindenki, akinek csak valamije is volt, elvesztette vagyonát; minthogy minden tisztességes ember a fronton volt, a zsidók itt forradalmat rendeztek és bolsevizmust teremtettek.[5] Fegyvertelenül körül voltunk zárva a jól felfegyverzett kisantanttól, és meg sem tudtunk mozdulni. Minthogy aztán minden fillért az ország felépülésére és felfegyverzésére fordítottunk, lassan megerősödtünk. Amikor aztán annyira voltunk, hogy elviselhetetlen helyzetünk megváltoztatására gondolhattunk és Németországhoz fordultunk, tárgyalásokat és instrukciókat kérve, mindenhol azt a választ kaptuk: 1943-ig teljes nyugalomban maradni! Így szerény eszközeinket a legszükségesebbre fordítottuk. Előbb kell a cipő, a lőszer ráér. Ezért aztán, amikor én Berlinben voltam, egyetlen nehezebb kaliberű ágyúnk sem volt, nem voltak repülőgépeink, *két* napra való lőszerünk volt, és 1500 cseh erődítmény az orrunk előtt. Amikor Ruszinszkót újoncokkal, mozgósítás nélkül támadtuk meg, szintén nem sokkal jobban voltunk felfegyverkezve.

---

[b] Az ezután következő „és ezt a fajt" szavakat Horthy utólag kihúzta.

[c] Ezt a szót a „százezrével" szó helyébe írta be Horthy.

Még most sem vagyunk teljesen készen a felfegyverkezéssel, Romániának kb. háromszor annyi repülőgépe és tankja van, mint nekünk, mindazonáltal[d] égünk a vágytól, hogy sok mindent megbosszuljunk rajtuk. Már korábban is csak azért tűrtük[e] a provokációkat, mert Berlin és Róma[f] itt békét kívánt. Németország nem ismeri olyan jól a románokat, mint mi. A románok eddig minden szövetségesüket becsapták és elárulták.[g]

... [h]Nekünk most mozgósítanunk kellett, mert ők elrendelték az általános mozgósítást ellenünk, anélkül, hogy részünkről bármilyen provokáció történt volna: mert újságjaik azt írták, hogy Nagy-Románia természetes határa a Tiszánál van, és mert Erdély román lakossága között 27 000 fegyvert osztottak ki. A mi történelmi feladatunk az volt, hogy Európát a Kelettel szemben védelmezzük, és ez sok vérbe került. 1200-ban Magyarország és Anglia lakosságának száma azonos volt. Ma 13 millió magyar van és 135 millió angol, ha a fajt számítom (beleszámítva Észak-Amerikát, Ausztráliát stb.). A Kárpátok birtoklása nélkül nem tudjuk teljesíteni ezt a feladatot. Ezért a gerinc birtoklása létkérdés számunkra. Erdély Európa egyetlen természetes erődítménye, és Németországnak válik hasznára, ha az ország megbízható kezekben van. Hiszen előbb-utóbb sor kell hogy kerüljön a Németország és Oroszország közötti leszámolásra.[16] Sztálin a Vörös Hadsereg 10. évfordulója alkalmával azt mondotta: „Hadseregünk a világforradalom hadserege, mert a nemzetköziség szellemében nevelkedik." Németország az egyetlen ország, amely megakadályozhatja, hogy Oroszország apránként, mint egy articsókát, levélről levélre bekebelezze a világot; tehát Németország rettegett ellenségük. Meg kívánom még említeni, hogy Erdélyben 1700-ban még alig éltek románok; ezt vitathatatlanul bizonyítja az a térkép, amit XIII. Lajos készíttetett, és a mellékelt másik francia térkép is 1694-ből. Az akkor Erdélyben élő románok kecskepásztorok voltak a hegyekben. Mindig a tengelyhatalmak érdekeit és kívánságait tartottuk szem előtt, és azt is megértettük, hogy amikor a románok angol pénzen, francia mérnökkel erődítményeket építettek ellenünk, ugyanakkor Németország és Olaszország fegyvereket és lőszert szállított nekik, mert hiszen valamivel fizetni kellett az olajért stb.-ért.[7] Ami azonban mindig belehasít a szívembe, az a Külügyminisztériumtól kapott jegyzékek hangja, olyan pillanatokban, amikor borús egünkön egy jobb jövő haj-

---

[d] A mondat ezután következő részét Horthy utólag írta a szövegbe a „mindenre készek vagyunk" szavak helyett.

[e] Az utólag beszúrt „tűrnünk kellett" szavakat Horthy kihúzta.

[f] E helyett „a tengely" szó szerepelt.

[g] Ezután a következő, Horthy által áthúzott szöveg olvasható: „A balkáni háborúban Bulgáriát, a világháborúban először a szövetséges Osztrák–Magyar Monarchiát, azután az antantot."

[h] A kihagyott részben Horthy a román nemzetet becsmérlő kijelentést tesz.

[i] A szöveg a következő, utólag áthúzott töredékes mondattal folytatódott: „mert Németország az egyetlen hatalom, amely előtt".

nalpírja jelenik meg. Ez a hang egy ellenséges hatalom hangja.[8] A jelen esetben is Németország kívánságai szerint fogunk cselekedni, kivéve, ha honfitársaink legyilkolását kell megakadályoznunk. Remélem, hogy egyszer boldog, nyugodt időkben, az elvégzett munka után itt körünkben üdvözölhetem excellenciádat, akkor ön meg fogja ismerni országunkat és népünket, és bizonyára sok mindent másképpen lát majd, mint ma. Gigászi teljesítményei iránti hódolattal és régi barátsággal, tisztelő híve

Horthy

II. C. 9. — Saját kezűleg, német nyelven, ceruzával írt fogalmazvány Horthy Miklós aláírásával.

A szovegen Horthy javításokat eszkozolt. A fontosabb változtatásokat jegyzetben kozoljük.

1940. július 10-én fogadta Hitler Telekit és Csákyt Munchenben. Ezen a román—magyar viszonnyal foglalkozó megbeszélésen részt vett még Ribbentrop német és Ciano olasz kulugyminiszter. Teleki ez alkalommal Horthynak egy levelét adta át Hitlernek. *[OL Kum. res. pol. 1940—41—517.]* Minden valószínűség szerint ez a fenti levél volt.

A magyar kormány akcióinak általános eredményei kozismertek: 1940. augusztus 30-án, az úgynevezett második bécsi dontés alapján Magyarországhoz kerult Észak-Erdély, amiért a lakosság ellátásának korlátozása árán nagyobbmérvű élelmiszerszállítást biztosított a kormány Németországnak. Ugyancsak a bécsi dontés fejében nagyobb teret engedett a magyar kormány a pángermán szélsőjobboldali szervezkedéseknek, végul pedig csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez.

---

[1] Az erdélyi szászok korében csakugyan volt tiltakozás az esetleges Magyarországhoz való csatolásuk ellen. Ezt a tiltakozást a hitleristák csak támogatták és erősítették. Az erdélyi szászok Magyarországhoz csatolásával ugyanis Németország elvesztette volna azt a biztos bázist, amelyre Romanián belul mindenkor támaszkodhatott. Ezzel szemben, ha Magyarországhoz kerult volna a szász terulet, Németorszagnak ebből semmi kulon haszna nem származott volna, hiszen a dunántúli svábok jogainak védelme urugyén amúgy is elegendő beleszólási lehetőség kínálkozott a magyar belugyekbe.

[2] A német katonai korok természetesen tobbre értékelték az évtizedek óta rendszeresen felfegyverzett és lényegesen nagyobb létszámú román hadsereg szovetségét, mint a lényegesen gyengébb magyarokét. Romániának ezt a szovetségesi értékét próbálta Horthy lerontani ezzel az érvelésével.

[3] Hitler és általában a német vezetőségi korok a magyar kormánynak a csehszlovák krízis és a lengyelországi háború idején tanúsított „bizonytalankodó" magatartása miatt nehezteltek elsősorban Magyarországra. *[Lásd e kotet 36. és 46. sz. iratának bevezetőjét.]* Minden valószínűség szerint erre utal Horthy.

[4] A magyar kormányok által pénzelt szélső nacionalista szervezkedéseket természetesen nem vették jó néven Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában sem, s a felelőtlen izgatás kovetkezményeit gyakran a magyar lakosság viselte. Ami pedig a magyar lakosság tomeges behajózását illeti — ez Horthy kormányának támogatásával Magyarország teruletén is folyt, s a magyar munká-

sok tömeges exportálásáért a két világháború között is a magyar uralkodó osztályok voltak felelősek.

[5] Ennek a beállításnak a valósághoz semmi köze nincs. Amíg a magyar proletariátus fegyverrel védte a hazáját, Horthy és társai az ellenséggel paktáltak, hogy saját maguk számára megszerezzék a hatalmat.

[6] Horthy majd minden levelében impresszionálta Hitlert a Szovjetunió elleni háborúra.

[7] Ez különösen fájdalmasan érintette Horthyt, hiszen a levél keltezésének napjaiban is folyamatban volt Romániába irányított fegyverszállítás. Ezért említi minden bizonnyal a múltba vetített módon neheztelését.

[8] Egyrészt a német haderő ebben az időben még Franciaországban volt lekötve, másrészt a Romániával kapcsolatos német tervek miatt tiltakozott a német Külügyi Hivatal, s erélyesen leállított minden magyar kísérletet, amely a kérdés erőszakos megoldását forszírozta.

48

1940. július 31.

SOMBOR-SCHWEINITZER JÓZSEF RENDŐRFŐTANÁCSOS JELENTÉSE ÉLIÁSSY SÁNDOR BUDAPESTI RENDŐRFŐKAPITÁNYNAK A NYILASOK ÁLLAMCSÍNYRE IRÁNYULÓ SZERVEZKEDÉSÉRŐL ÉS ANNAK LELEPLEZÉSÉRŐL

A magyarországi nyilascsoportok a hitlerizmus németországi hatalomra jutása után kezdtek komolyabban szervezkedni. Elveikben és módszereikben nyíltan másolták a német nemzetiszocializmust, és a hitleri Németország feltétlen követésének politikáját vallották. 1938-ig a különböző nyilaspártocskák teljesen jelentéktelen szerepet játszottak. Az anschluss következtében Németország határos lett Magyarországgal. Ezek után érték el a nyilasok első sikereiket. 1938. április 4-én választották meg az első nyilas képviselőt Lovasberényben. A mozgalom vezetőjét, Szálasi Ferencet, 1938. július 6-án letartóztatták, és állami és társadalmi rend felforgatása címén háromévi börtönbüntetésre ítélték, amit a Kúria 1938. augusztus 16-án helyben hagyott. A mozgalom azonban tovább erősödött. 1939 februárjában Szálasi pártját, a Magyar Nemzetiszocialista Pártot — Hungarista Mozgalmat — betiltották, de utána Nyilaskeresztes Párt (innen kapták később a szélsőjobboldali magyar fasiszta szervezetek a nyilas gyűjtőnevet) név alatt tovább folytatták működésüket. Az 1939. május 28—30-i parlamenti választások során a különböző nyilaspártoknak 42 képviselője jutott be a parlamentbe.

A nyilasok mindenekelőtt Németország anyagi, szellemi és politikai támogatásának köszönhették sikereiket. Eredményeik másik forrása féktelen szociális demagógiájuk volt, amellyel az elmaradott Magyarország nyomorban élő és elkeseredett tömegeire — legalábbis átmenetileg — hatást tudtak gyakorolni. Ezenkívül támogatásra találtak a tisztikar és a közigazgatás fiatalabb tagjai között is, akik a nyilasok hatalomra jutásától gyorsabb hivatali előmene-

telt reméltek. A Horthy-rendszer, amelynek tömegbázisa igen szűk volt, és elsősorban a hadseregre és a közigazgatási apparátusra támaszkodott, ezért látott veszedelmes konkurrenciát a nyilasokban.

A választók egy része — akik az 1939-es választásokon még hittek a nyilasok gátlástalan ígéreteiben — gyorsan kiábrándult. 1939 végétől a mozgalom erősen hanyatlani kezdett. Több nyilas képviselő kilépett a pártból. A parlamenti pótválasztásokon súlyos vereséget szenvedtek a nyilas-képviselőjelöltek (Jászapáti, Kunszentmiklós, Nyírmada stb.). Bár korábban is voltak a nyilaspártokon belül titkos szervezkedések, nem véletlen, hogy e kudarcok után a rendőrség egymás után leleplezte a különböző illegális, puccsista, nyilas összeesküvéseket („eszmevédelmi csoport", vasutasok szabotázs-szervezkedése, a fővárosi közüzemeknél folyó titkos nyilas szervezkedés stb.). A nyilasok — a nagy német támogatás ellenére — néhány hónap alatt lejáratták magukat a tömegek előtt. Legális lehetőségeik ellenére folytatott titkos szervezkedésük a tömegek előtt elszenvedett politikai vereségük következménye volt.

Ezeknek a titkos szervezkedéseknek egyikét tárja fel az alábbi jelentés.

Méltóságos Főkapitány Úr!

Mély tisztelettel jelentem, hogy folyó hó 24-én Kiss Jenő mérnök, műszaki főtisztviselő, budapesti, Szentkorona út 14. szám alatti lakos jegyzőkönyvi kihallgatása során elmondotta, hogy folyó hó 23-án Babay József, nagyszokolyi, 1891. évben szül. ref. vall., nős, pestszenterzsébeti, Iskola u. 14. szám alatti lakos, fegyvergyári művezető telefonon megkérte őt arra, tegye lehetővé kettőjük sürgős találkozását, mert életbe vágóan fontos ügyben szeretné baráti tanácsát kikérni.

A találkozás még aznap délután 4 és 5 óra között, a Horthy Miklós-híd és a Ferenc József-híd közötti budai Duna-parton meg is történt, mely alkalommal Babay József láthatóan megrendült lelkiállapotban közölte vele, hogy az elmúlt hét egyik napján a Fegyvergyárban, ebédszünet alkalmával a gépteremben ellenőrző útján véletlenül kihallgatta két munkás beszélgetését, akik a kormányzó úr őfőméltósága ellen elkövetendő merényletről tárgyaltak.

Amikor a munkások az ő közelségét észrevették, hirtelen elvegyültek a többi munkások között. Az egyik munkás Bosnyák Imre lakatossegéd volt, a másiknak azonban személyazonosságát megállapítani nem tudta, mert úgy voltak elhelyezkedve, hogy a köztük levő egyik gép eltakarta őket szemei elől. Babay a két munkás beszélgetéséből csak hangfoszlányokat hallott, Bosnyák Imre azonban még aznap délután — gondolva arra, hogy Babay mindent hallott — felkereste őt irodahelyiségében, és részletesen közölte vele a kormányzó úr személye ellen elkövetendő merénylet-tervet.

Elmondotta, hogy a Nyilaskeresztes Párt a közeljövőben át fogja venni a hatalmat, mégpedig olyan módon, hogy a kormányzó úr őfőméltóságát egy vidéki útja során elfogják, és erőszakkal kényszerítik

arra, hogy a főhatalom gyakorlásáról Szálasi Ferenc javára lemondjon. A lemondási nyilatkozat már előre meg lesz szövegezve, azzal az előre kiszemelt helyen — hová a kormányzó urat elfogatása után szállítják — várakozni fognak, és ott kényszerítik annak aláírására. A merénylet végrehajtását úgy tervezték, hogy a kormányzó úr egyik kenderesi vagy gödöllői autóútja alkalmával, az arra kiszemelt emberek felfegyverkezve el fognak helyezkedni egy alkalmas helyen, és amikor őfőméltósága gépkocsija odaér, azt mesterséges akadállyal feltartóztatják és őt fogságba ejtik.

Elhatározták, hogy ha a kormányzó úr kíséretében levők a legkisebb ellenállást fejtenék ki, azokat legyilkolják.

Egy másik terv szerint őfőméltóságát a Királyi Várban levő lakosztályában fogják el, oly módon, hogy embereiket, katonai egyenruhába öltöztetve, őrváltás ürügye alatt csempésznék a kormányzó úr lakosztályába, és ott ejtenék fogságba. Amikor Bosnyák mindezeket közölte Babayval, megfenyegette, hogy a hallottakat tartsa titokban, mert annak elárulása esetén úgy őt, mint családját ki fogják irtani.

Kiss előadása szerint Babayn határozottan látszott, hogy a fenyegetés hatása alatt áll, nem mer önállóan cselekedni, és éppen ez okból, hogy tanácsát kérje, kereste vele az érintkezést.

Hosszabb tanácskozás után abban állapodtak meg, hogy mindezeket közölni fogják őfőméltósága vejével, gróf Károlyi Gyulával, akit mindketten személyesen jól ismernek, és aki ez idő szerint Kiss Jenőnek közvetlen felettese a Danubia Rt.-nél.

Babay József jegyzőkönyvi kihallgatása során a Kiss Jenő által előadottakat mindenben megerősítette. Elmondotta még, hogy a Bosnyák Imre szóbeli fenyegetését követő napok egyikén, amikor reggel a gyárba bement, íróasztalán egy géppel címzett és géppel írott, borítékolt levelet talált, melyben ezúton is megfenyegették, hogy a merényletterv elárulása esetén családjával együtt életükkel fognak lakolni. A levél aláírva nem volt, így nem tudja, hogy az kitől származott. A levelet elolvasás után megsemmisítette.

A fenti vallomások elhangzása után előállítottuk

Bosnyák Imre, kőkúti, 1914. évb. szül., rk. vall., nőtlen, budapesti, Auguszta-telep, Bethlen-barakk 7. sz. alatti lakos, fegyvergyári lakatossegédet, aki kikérdezése során a Kiss Jenőnek és Babay Józsefnek az ő személyére vonatkozó vallomását beismerte. Az előzmények ismertetése során előadta, hogy folyó hó 15-én este betért a X. ker. Hölgy u. 50/b. szám alatt levő Szűcs-féle vendéglőbe, ahol rendszeresen meg szokott fordulni, mivel ő az ÉME „Sas" sportszakosztály X. kerületi csoportjának helyettes vezetője, Szűcs György, a vendéglős fia pedig ugyanennek a csoportnak az ellenőre. Ugyanide szoktak járni a csoport többi tagjai is, közöttük Vörös Miklós, a csoport vezetője is. Ez alkalommal Szűcs György bemutatta őt a vendéglőben már jelenlevő két BSZKRT-

ellenőrnek, akikről a nyomozás során megállapítást nyert, hogy az egyik Gál Jenővel, a másik pedig Fogolyán Andrással azonos. Egyben közölte vele Szűcs azt is, hogy valami megbeszélés lesz náluk, ne menjen el a helyiségből. Rövid idő múlva megjelentek még Wirth Károly, a Nyilaskeresztes Párt országgyűlési képviselője, Vörös Miklós, Stefán Lajos, Almási Gyula, Molnár Richárd, Fodor Lajos és ifj. Tóth Ernő.

Valamennyien bevonultak a vendéglő belső helyiségébe, ahol rajtuk kívül más nem tartózkodott. A megbeszélést Wirth Károly képviselő nyitotta meg, mondván: „hát térjünk a tárgyra". Előadta, hogy a Nyilaskeresztes Pártnak a hatalmat most már rövid időn belül át kell vennie, ennek azonban előfeltétele, hogy kormányzó úr őfőméltósága arra kényszeríttessék, hogy Szálasi Ferencnek amnesztiát adjon, és őt bízza meg a miniszterelnöki teendők ellátásával. Felszólította a jelenlévőket, hogy mindenki gondolkozzék a kivitelezés módozatain, és amennyiben terveik volnának, azokat adják elő.

Többen fel is szólaltak, és különböző terveket vetettek fel. Valamennyien egyetértettek abban, hogy a hatalom erőszakos úton való átvételéhez feltétlenül szükséges a kormányzó úr őfőméltóságának elfogatása és Szálasi kiszabadítása, azonban a kivitelezés módozataiban nem jutottak megállapodásra. Éppen ezért elhatározták, hogy ez ügyben újabb megbeszélést fognak tartani, addig is mindenki igyekezzék terveket kidolgozni.

Folyó hó 19-én, majd mivel ekkor sem jutottak végleges megállapodásra a kivitelezés módozatait illetően, folyó hó 24-én harmadszor is megbeszélést tartottak ugyancsak a Szűcs-féle vendéglőben.

A folyó hó 19-i értekezleten jelen voltak

Wirth Károly, Almási Gyula, Tóth László, Szűcs György, Vörös Miklós, Bosnyák Imre, Gál Jenő, Fogolyán András, Fodor Lajos, Tóth Ernő, Somogyi János, Somogyi István és Horváth Dezső,

a folyó hó 24-in pedig részt vettek

Wirth Károly, Almási Gyula, Szűcs György, Vörös Miklós, Bosnyák Imre, Gál Jenő, Fogolyán András, Molnár Richárd, Fodor Lajos, Tóth Ernő és Somogyi István.

Almási Gyula, budapesti, 1905. évb. szül., rk. vall., nős, budapesti, Nagyfuvaros u. 23. szám alatti lakos, BSZKRT-lakatost,

Tóth László, marosvásárhelyi, 1907. évb. szül., rk. vall., nős, kispesti, Rákóczi út 102. szám alatti lakos, magántisztviselőt,

Szűcs György, tolnanémedi, 1912. évb. szül., ág. ev. vall., nős, budapesti, Hölgy u. 50/b. szám alatti lakos, fővárosi alkalmazottat,

Vörös Miklós, tiszabercelli, 1892. évb. szül., rk. vall., nőtlen, budapesti, Százados u. 59. szám alatti lakos, géplakatossegédet,

Gál Jenő, balatonkeresztúri, 1908. évb. szül., rk. vall., nős, remetekertvárosi, Remete u. 6. szám alatti lakos, BSZKRT-ellenőrt,

Fogolyán András, sepsiszentgyörgyi, 1900. évb. szül., rk. vall., nős,

rákosszentmihályi, Szentkorona u. 165. szám alatti lakos, BSZKRT-ellenőrt,

Tóth Ernő, budapesti, 1905. évb. szül., rk. vall., nős, budapesti, Halom u. 25. szám alatti lakos, fogtechnikust,

Somogyi János, sárszentlőrinci, 1908. évb. szül., ág. ev. vall., nős, budapesti, Hölgy u 50/b. szám alatti lakos, postaaltisztet,

Somogyi István, monori 1901. évb. szül., rk. vall., nős, budapesti, Hölgy u. 21. szám alatti lakos, női fodrászt,

Horváth Dezső, siklósi, 1905. évb. szül., rk. vall., nős, budapesti, Százados u. 63. szám alatti lakos, szerszámlakatost,

Molnár Richárd, budapesti, 1911. évb. szül., rk. vall., nős, kispesti, Irányi u. 3. szám alatti lakos, hegesztősegédet,

Stefán Lajos, abonyi, 1904. évb. szül., ág. ev. vall., nős, kispesti, Üllői út 3. szám alatti lakos, BSZKRT-ellenőrt és

Fodor Lajos, debreceni, 1905. évb. szül., ref. vall., nős, kispesti, Bercsényi u. 43. szám alatti lakos, szövőmestert ezért a nyomozás során előállítottuk és kikérdeztük. Valamennyien beismerték, hogy az értekezleten részt vettek.

Beismerték azt is, hogy az értekezletek eredményeképpen valamennyien egyetértettek abban, hogy a hatalom erőszakos úton való átvételének ideje elérkezett, és ez csakis úgy valósítható meg, ha a kormányzó urat fogságba ejtik, és kényszerítik arra, hogy Szálasi Ferencnek amnesztiát adjon, és őt a miniszterelnöki teendők ellátásával bízza meg.

A nyomozás során a kikérdezések és szembesítések eredményeképpen az derült ki, hogy kétféle terv merült fel a végrehajtás tekintetében. Az egyik terv az volt, hogy a kormányzó urat a Várban fogják el, katonaruhába öltöztetett embereik útján őrfelváltás ürügye alatt. Ezt a tervet azonban elvetették, mert arra a megállapításra jutottak, hogy a Várban szolgálatot teljesítő nagyszámú katonaság, rendőrség, testőrség stb. feltétlenül meg tudná ezt akadályozni.

A második terv szerint a kormányzó urat vagy a gödöllői, vagy a kenderesi országúton kell feltartóztatni és elfogni.

Végül is arra a megállapodásra jutottak, hogy erre a célra csakis a kenderesi út alkalmas, mert a gödöllői út rövid, és a csendőrség sűrűn tartja megszállva.

A végrehajtásra vonatkozólag szintén több terv merült fel. Az egyik szerint csendőrruhába öltözött embereik hivatalos ténykedést színlelve tartóztatnák fel őméltósága gépkocsiját, és ugyanekkor a kiválasztott helyszín közelében tartózkodó katonaruhába öltözött más egyének rejtekhelyükről kirohanva fognák el őfőméltóságát, kíséretét ártalmatlanná tennék, szükség esetén legyilkolnák, majd pedig őfőméltóságát a magukkal vitt polgári ruhába átöltöztetnék, és az előre elkészített magángépkocsival az arra kijelölt helyre szállítanák. Ott kényszerítenék arra, hogy a Szálasinak amnesztiát adó, valamint a Szálasit

miniszteri teendők ellátásával megbízó rendelkezést aláírja. Egyidejűleg magas rendfokozatú katonaruhába öltöztetett embereik Szegedre mennének, és Szálasi Ferencet ottani, előre beszervezett embereik segítségével — akik között fogházőrök is vannak — kiszabadítanák, és ugyanarra a helyre szállítanák, ahol a kormányzó urat fogva tartják ama célból, hogy átvehesse a miniszterelnöki megbízatást, és a hatalom gyakorlásának módozatait őfőméltóságával megtárgyalják.

Felmerültek olyan tervek is, hogy a merénylet végrehajtására kiszemelt, katonaruhába öltöztetett embereiket ponyvasátoros tehergépkocsin szállítják az előre kiszemelt helyre, lehetőleg oda, ahol mellékútvonal-betorkollások vannak, és a tehergépkocsikkal a mellékútvonalról állnának a kormányzó úr közeledő gépkocsija elé, és így kényszerítenék a megállásra. Felvetette az egyik jelenlevő azt a tervet is, hogy egy gyorsjáratú személygépkocsival igyekeznének a kormányzó úr kocsiját utolérni, és melléhajtva azt leszorítani az úttestről, a továbbhaladás megakadályozása céljából. Ezt a tervet azonban elvetették, mert a merényletnek ez a módja a kormányzó úr személyére nézve életveszéllyel járhatott volna, már pedig ezt, a cél érdekében, ki akarták kerülni.

Szó volt a megbeszéléseken arról is, hogy ezzel a merénylettel egyidejűleg őrizetbe veszik a kormány tagjait is, birtokukba veszik a rádió- és postaberendezéseket, a rádión keresztül rendkívüli hírként ismételten bemondják, hogy a kormányzó úr őfőméltósága Szálasi Ferencet miniszterelnökké nevezte ki, és megalakult a „hungarista állam".

A merénylethez és a hatalom átvételéhez szükséges fegyvereket a Fegyvergyárból erőszakos úton szándékoztak megszerezni, ezért megbízták Bosnyák Imrét, hogy igyekezzen megállapítani a Fegyvergyárban azt, hogy milyen fegyvereket gyártanak és hol raktározzák azokat. Utasításba adták, állapítsa meg Bosnyák a gyár őrségének létszámát és elhelyezését, igyekezzen beszervezni megbízható fegyvergyári embereket, akiket a fegyverek megszerzésénél tudna használni. Utasítást kapott arra is, lépjen érintkezésbe Cservenka Lajos fegyvergyári főmérnökkel, akit mint hungaristát ismernek, és közölje vele a megbeszélések tárgyát, valamint azt, hogy a hatalom átvétele esetén őt fogják megbízni a Fegyvergyár vezetésével. Szólítsa fel Cservenkát, hogy őt a gyári detektív mellé mint politikai nyomozót osztassa be, hogy ezáltal neki a gyár területén szabad mozgása legyen, és a reá bízott feladatokat akadály nélkül teljesíthesse. Egyben közölje azt is Cservenkával, hogy ha tervüket elárulná, vagy az utasításnak nem tenne eleget, illetve a reá váró feladatot nem vállalná, úgy vele is ugyanúgy fognak végezni, mint az esetleges többi árulókkal.

Bosnyák érintkezésbe lépett Cservenkával, és közölte vele a kapott utasításokat. Cservenka visszautasította a vele kapcsolatos terveket és kijelentette Bosnyáknak, hogy az esetről jelentést fog tenni feletteseinek.

Amint a nyomozás adataiból megállapítható, ez meg is történt. Egyrészt jelentette az esetet a gyár ügyvezető igazgatójának, másrészt a gyár katonai parancsnokának.

A gyár katonai parancsnokának intézkedéseiről tudomásunk nincs.

Az értekezleteken, mint fentebb is említettük, a végrehajtás módozataiban nem tudtak egységes megállapodásra jutni. Ezért Wirth Károly kijelentette, hogy majd ő szakértőkkel, azaz katonatisztekkel fogja a tervet kidolgoztatni, és akkor mindenki megkapja a végrehajtandó feladatot. Ezt valamennyien helyeselték, és megállapodtak abban, hogy a megbízható emberek beszervezését addig is folytatják.

A második értekezleten Wirth Károly kijelentette, hogy a végrehajtandó tervük közlése céljából „feketén" futárt menesztettek Hess Rudolfhoz Németországba, és várják a német kormány állásfoglalását ebben a kérdésben, és attól teszik függővé annak végrehajtását.

Az utolsó értekezleten azonban már kijelentette Wirth Károly, hogy a futár még nem érkezett vissza, de ez már nem is lényeges, mert közben úgy határoztak, hogy függetlenül a német kormány állásfoglalásától, tervüket végre fogják hajtani. Éppen ezért közölte azt is, hogy most már mindenki legyen állandó készenlétben, mert rövid időn belül parancsot kaphatnak a cselekvésre.

Wirth Károly az egyik értekezleten a tervhez szükséges anyagi eszközök előteremtése céljából felvetette még azt a gondolatot is, hogy esetleg valamelyik pénzintézetet kell kifosztani. Amikor a jelenlevők közül ezt többen ellenezték, példaképpen hivatkozott Piłsudskira és Sztálinra, mint akik hasonló módon szerezték meg a mozgalmukhoz szükséges anyagi eszközöket. Ezt a tervet végül is teljesen elvetették.

Bosnyák Imre a kapott utasításnak megfelelően a Fegyvergyár alkalmazottai között megkezdte az általa teljesen megbízhatóknak ismert forradalmi elemek beszervezését. Így érintkezésbe lépett

Gál László, kiskunfélegyházi, 1907. évb. szül., rk. vall., nős, budapesti, Soroksári út 158. szám alatti lakos, portással,

Juhász László, kiskunlacházi, 1909. évb. szül., ref. vall., nős, dunakisvarsányi, Petőfi u. lakos, gyári munkással és

Matusik Ede, budapesti, 1884. évb. szül., rk. vall., nős, budapesti, Viola u. 37/b. szám alatti lakos, gyári munkással, akikkel közölte az értekezleten elhangzottakat. Felhívta őket, hogy a hatalom átvétele érdekében vállaljanak szerepet és a fegyverek megszerzését segítsék elő. Bosnyák Imre vallomása szerint Gál László és két társa erre vállalkoztak is, és ezt ők előállíttatásuk és kikérdezésük alkalmával részben be is ismerték.

Nyomozásunk során kiterjeszkedtünk arra is, hogy a gyanúsítottak birtokában vannak-e már a fegyverek és lőszerek, melyeket a tervezett merényletnél esetleg felhasználhattak volna. Erre vonatkozó kikérdezések során Szűcs György beismerte, hogy két db kézigránát és kb. 400

db géppisztolytöltény volt a birtokában. A kézigránátokat Tóth Ernőtől, míg a géppisztolytöltényeket

Bánki Elemér, feistrizi, 1898. évb. szül., rk. vall., nős, rákoscsabai, Bethlen u. 72. szám alatti lakos, MABI-tisztviselőtől kapta abból a célból, hogy mint ÉME „Sas" sportszakosztály-vezető, esetleg a lőgyakorlatoknál használtassa fel.

Szűcs beismerte azt is, hogy a kézigránátokat

Gréczi József, kerkáskápolnai, 1903. évb. szül., rk. vall., nős, budapesti, Újhegyi út 43. szám alatti lakos, borbélysegédnek, míg a töltényeket

Weiland Károly, budapesti, 1918. évb. szül., rk. vall., nőtlen, rákoscsabai, Zrínyi u. 96. szám alatti lakos, kertésznek adta át megőrzésre. A kézigránátokat a Gréczi által megjelölt helyen elásva megtaláltuk, míg a töltényeket a Weiland Károlynál tartott házkutatás során kerültek elő.

A nyomozás során megállapítást nyert, hogy a kézigránátok eredetileg

Kostyán Zoltán, tápiógyörgyei, 1913. évb. szül., rk. vall., nőtlen, budapesti, Egressy út 18. szám alatti lakos, a honvéd erődítési parancsnokságnál alkalmazott polgári tisztviselő birtokában voltak, akik azokat — állítása szerint — ez év január vagy február havában

Fülöp László, besztercei, 1913. évb. szül., rk. vall., nőtlen, budapesti, Korponai u. 19. szám alatti lakos, magántisztviselő, jelenleg továbbszolgáló zászlóstól kapta azzal a megjegyzéssel, hogy „használjátok fel a mozgalom céljaira".

Megállapítottuk azt is, hogy a kézigránátok időközben

Vida Mihály, bánhidai, 1906. évb. szül., rk. vall., nős, budapesti, X. Városszéli lakótelep 172. szám alatti lakos, szerelőnél,

Gál József, pándi, 1905. évb. szül. , ref. vall., nős, budapesti, X. Városszéli lakótelep 185. szám alatti lakos, gyári munkásnál és

Donáth Pál, oklándi, 1905. évb. szül., rk. vall., nős, budapesti Juranics telep „L" épület, I. em. 4. szám alatti lakos, MABI-tisztviselőnél is voltak elrejtés céljából, akik ezt őrizetbe vételük után történt kikérdezésük során be is ismerték.

A foganatosított házkutatások során — a már említett kézigránátokon kívül — Gál Jenőtől egy db „Frommer"-pisztolyt 8 db élestölténynyel, Somogyi Jánostól egy db „Waldmann" rendszerű pisztolyt 11 db élestölténnyel, Almási Gyulától egy db „Fég" céllövőpuskát, Tót Ernőtől egy db ismeretlen gyártmányú forgópisztolyt 6 db élestölténnyel, Kostyán Zoltántól egy db „Frommer-Baby" pisztolyt 5 db tölténnyel, végül Weiland Károlytól 419 db géppisztolytöltényt két db hozzávaló tárral és egy db „Frommer"-pisztolyt 7 db tölténnyel vettünk őrizetbe.

Mindezek alapján valamennyi gyanúsítottat, Bánki Elemér és Fülöp László kivételével a bűnvádi eljárás lefolytatása céljából a vonat-

kozó összes nyomozati iratok és bűnjelek kapcsán a bűnügyi osztálynak adtuk át azzal, hogy szabadulásuk után azokat közigazgatási elbánás végett kísértesse vissza.

Bánki Elemér tagadta, azt hogy Szűcs Györgynek ő adta volna át a szóban levő géppisztolytölteményeket. Tagadásával szemben csupán Szűcs György vallomása áll fenn, miért is őt az őrizetből elbocsátottuk. Fülöp Lászlót, tekintettel arra, hogy jelenleg tényleges katonai szolgálatot teljesít, a nyomozás során nem kérdezhettük ki, de az ellene felmerült terhelő adatokról illetékes katonai parancsnokságát sürgősen értesítettük.

Fogadja méltóságod mély tiszteletem jelentését.

Dr. Kálnay
főkapitányhelyettes

Dr. Sombor
rendőrfőtanácsos

I. D. 9. — Egykorú, gépelt másolat, Sombor-Schweinitzer József és Kálnay Gyula aláírásával.

Wirth Károly még hosszú ideig szabadlábon volt. Csak 1940. november 11-én adta ki a képviselőház. 1940. december 21-én a Budapesti Büntető Törvényszék Wirth Károlyt mindössze négy és fél évi, Gál Jenőt négyévi, a többi vádlottat egy-két évi börtönbüntetésre ítélte. Tíz nyilast felmentettek. A Kúria 1941. január 31-én Wirth Károly büntetését 15 évre, Gál Jenőét 13 évre, és a többi nyilas büntetését is jelentős mértékben felemelte.

49

1940. szeptember 1.

TELEKI PÁL MINISZTERELNÖK LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ A VEZÉRKARI FŐNÖKKEL VALÓ ELLENTÉTÉRŐL ÉS LEMONDÁSI SZÁNDÉKÁRÓL

A vezérkari főnök, mint ismeretes, csupán a legfelsőbb hadúri jogokat gyakorló államfőtől függött. *[Lásd e kötet 11. sz. iratát.]* Ezt a helyzetet — különösen a háborús feszültség növekedésének idején és a második világháború kitörése után — a vezérkari főnökök ki is használták arra, hogy beleavatkozzanak a politikai életbe. Werth Henrik vezérkari főnök valóságos kis kabinetet szervezett maga körül, és nemegyszer a kormány elképzeléseit keresztező módon avatkozott bele az eseményekbe. Hogy az ilyen akciókat mennyiben kezdeményezte Werth, és mennyiben tulajdonítható a vezérkari főnök felett közvetlen felügyeletet gyakorló Horthynak, azt csak alaposabb tanulmányozás után lehet majd megállapítani. Mindenesetre feltűnő, hogy Werth tevékenysége abban az időszakban fokozódott, amikor Horthy is egyre szélesebb bel- és külpolitikai hatás-

kört igényelt magának. Minden jel arra utal, hogy Horthy a vezérkari főnök útján próbált magának a törvényes lehetőségeket messze túlhaladó jogkört biztosítani.

Mindez természetesen a katonai és polgári vezetés között gyakori összeütközésekre vezetett. Werth már jó előre közölte a németekkel, hogy a magyar kormány döntőbíróság elé fogja vinni az erdélyi ügyet, jóllehet Teleki közös magyar—bolgár katonai nyomással akart előbb próbálkozni. Teleki azért lépett fel ilyen erélyesen és éppen a második bécsi döntés után egy nappal a katonai befolyás növekedése ellen, mert ezzel a felelősséget akarta magáról elhárítani a magyar uralkodó osztályok egyes körei előtt, akik nem voltak megelégedve a döntés eredményeivel.

Főméltóságú Uram!

Tegnap délután és este még oly sok dolog volt, hogy nem tudtam megírni a kívánt okadatolást. Siettem azt ma reggel megírni és küldeni.

Remélem világossá válik, hogy én nem kívánok betörni semmiképp a legfőbb hadúri jogokba. Úgy hittem, hogy eléggé ismersz arra, hogy nem tulajdonítsz nekem sem hatalmi túltengéseket, sem hiúságot. Egyébként nem rólam vagy nem csak rólam van szó. Én azt mondtam és mondom, hogy az ország érdekében egy kézbe kell a dolgokat letenni. Én valószínűleg nem is vagyok erre alkalmas, mert túlságosan engedtem, hogy a fejemre nőjenek a katonák, és ezért kevesebb lesz a tekintélyem, mint egy új embernek, aki kifejezetten más jogokkal, a miniszterelnök tényleges jogaival jön, és úgy lép fel.

Olyan ember kell, mindegy hogy katona vagy civil, aki teljes bizalmadat bírja. Ezért gondolnám, de csak ezért, Werthet vagy Fischer Lajost, bár különben távolról sem tartom alkalmasnak egyiket sem egy ország vezetésére, és a mai helyzetben a mienk vezetésére éppen nem. Ugyanezt tartom Sztójayról is, aki másrészt a németeknek szimpatikus volna, és katona. Ma nem ajánlanám a katonai diktatúrát sem, mert éppen avval ellenkező, sok souplesse-t kívánó feladatok várnak az ország jövendő felelős vezetőjére. Erre alkalmas volna Csáky, de persze csak úgy, ha megkapja a kormányzat általam vázolt feltételeit. És ugyanez állana Reményire is. Mindkettő népszerű volna. Fischer Feri nem az, de ha ő reá esne a választás, neki is kellenének hozzá az egyetlen diszpozíció jogai. Ő egyet is ért velem mindenben. A magam pártjában nem látok senki mást. Igaz, hogy széltében lehetnek rejtett értékek. Régi, liberális politikust nem ajánlhatnék. De, főméltóságú uram, te jobban ismered az embereket, mint én, és fogsz valakit találni.

Ami azt illeti, hogy sehol se volna meg az, amit főleg mai helyzetünkben szükségesnek tartok, bátor vagyok megjegyezni, hogy az összes parlamentáris országokban így van, jelesen Franciaországban így volt és van. Angliában még sokkal messzebbmenőleg, és a nem parlamenti országok közül pl. Olaszországban is.

1940. Szept. 1.

MINISTERELNÖK

Főméltóságú Uram,

Tegnap délután és este még oly sok dolog volt, hogy nem tudtam megírni a kívánt [illegible]. Sietem azt ma reggel megírni és küldeni.

Remélem világossá válik, hogy én nem kívánok betörni semmiképp a legfőbb hadúri jogokba. Úgy hittem, hogy eléggé ismer arra, hogy nem tulajdonítana nekem semmi hatalmi túltengéseket, semmi hiúságot. Egyébként nem szólam vagy nem csak szólam van szó. Én azt mondottam és mondom, hogy az ország érdekében egy kézbe kell a dolgokat letenni. Én valószínűleg nem is vagyok erre alkalmas, mert túlságosan engedtem, hogy a fejemre nőjenek a katonák és azért kevesebb lesz a tekintélyem, mint egy új embernek, aki kifejezetten más jogokat,

Részletek Teleki Pál Horthy Miklóshoz intézett leveléből. 1940. szeptember 1.
(Lásd e kötet 49. sz. iratát)

a miniszterelnöknek lényleges jo-
gaival jár és úgy lép fel.

Olyan ember kell, mindegy hogy katona vagy civil, aki tel-
jes bizalmadat bírja. Erről gon-
dolnám, de csak ezért Werthet
vagy Fischer Lajost, kár különben
távolról sem tartom alkalmas-
nak egyiket sem egy ország vezetésére,
és a mai helyzetben a mienk vezetésére épen nem. Ugyanezért tar-
tom Sztójayról is, aki másrészt
a németeknek sympathikus volna
és katona. Ma nem ajánlanám
a katonai diktaturát sem, mert
épen azzal ellentétes, sok komplex-
két kívánó feladatok várnak az
ország jövendő felelős vezetőjére.
Erre alkalmas volna Csáky, de
persze csak úgy, ha meghagyja a
kormányzás általam vázolt fel-
tételeit. És ugyanez állana Ke-
ményire is. Mindkettő népszerű
volna. Fischer Feri nem az, de ha
ő reá esne a választás, neki is Erd-
lunének hozzá az egyetlen dispositio-
jajai. Ő egyes is élt helyén minden-
ben. A magam pártjában nem
látnak senki mást. Igaz hogy szétté-

Lásd e kötet 49. sz. iratát

szemben is, ott erős és meg-
nem kötött kézzel kell az egész
igazgatás és kormányzat fejé-
nek a dolgokat megfogni.
Arról tudtam gondoskodni,
h. az emberek megszűrettessenek
főleg a civilek. A katonai köz-
igazgatás tisztjeiről is jó futó-
lagos benyomásom volt. De
mindezeket kézben kell tartani.

Arra kérlek Főméltóságú U-
ram, hogy utódom kiválasz-
tásánál mindezen szempon-
tokra légy figyelemmel. Meg-
mondani ezeket kötelességem
volt így az országgal, mint Ve-
led szemben. Én persze vissza-
vonulnék a politikai élettől.
Ez így illik. De bármi hivatali
postra rendelkezésre állok, ha
használhatok.

Mélységes tisztelettel
Teleki Pál

Lásd e kötet 49. sz. iratát

Az államfő által való kiegyenlítést — állandóan és mindenféle ügyekben — nem tudnám ajánlani. Soha sehol még nem vezetett jóra az államfő túlságos engagement-ja. De nem is felel meg törvényeinknek. Persze törvényeink sem állandóak. Hiszen alkotmányunk is ment át átalakulásokon, és épp most kezdtem alkotmányreformon[1] dolgozni, amint már azt kétszer részletesen referáltam. Mindazonáltal sem befelé, sem kifelé, sem a belpolitikai és adminisztratív, sem a külpolitikai vonalon nem ajánlanám az államfő exponálását, mert az veszélyes helyzetekhez vezethetne.

Én mindezeket régen érzem. Nem szóltam, mert mindig éreztem, hogy azt méltóztatsz hinni, hogy Werthtel szemben személyes antipátiát érzek. Méltóztass elhinni, hogy lelkiismeretesebben fogom fel feladatomat, semhogy ilyen szempontokat hazám ügyeibe belekevernék. Csak azok szoktak ilyet tenni, akiknek ambícióik vannak. Nekem nincsenek. Ha sajnálok elmenni ma, ez csak azért van, mert aggódok az országért. Ezért tartottam ki máig is, és tettem [túl] magamat mindezeken a nehézségeken. Ezért hagytam is a dolgokat ily sokáig mindinkább elfajulni, azaz elfajultan maradni. De ahányszor próbáltam szólni, sohasem kaptam igazat a katonákkal, nevezetesen a vezérkar főnökével szemben. Márpedig kötelességemnek tartottam hazámat és kormányzómat, kihez baráti szálak is fűznek, e helyen szolgálni és kitartani. Ma azonban a feladatok megnőttek, és azt az erőt már nem érzem magamban, hogy ezeknek a feladatoknak ilyen tisztázatlan és bizonytalan helyzetben nekivágjak. Minthogy pedig tapasztalataim szerint az itteni magyarok egészen más ideológiában — a mind kiirtjuk, kikergetjük ideológiájában — élnek, mint amit Erdélyben helyes alkalmazni, ami az ottani magyarság ideológiája, és amit most szerződésileg lekötöttünk az arbiterekkel[2] szemben is, ott erős és meg nem kötött kézzel kell az egész igazgatás és kormányzat fejének a dolgozkat megfogni. Arról tudtam gondoskodni, h[ogy] az emberek megszűressenek, főleg a civilek. A katonai közigazgatás tisztjeiről is jó futólagos benyomásom volt. De mindezeket kézben kell tartani.

Arra kérlek, főméltóságú uram, hogy utódom kiválasztásánál mindezen szempontokra légy figyelemmel. Megmondani ezeket kötelességem volt úgy az országgal, mint veled szemben. Én persze visszavonulnék a politikai élettől. Ez úgy illik. De bármi hivatali posztra rendelkezésre állok, ha használhatok.

Mélységes tisztelettel

Teleki Pál

Szabadjon még hozzátennem, hogy az elhatározás és a csere nagyon sürgős. Csütörtökön talán kezdődik a bevonulás. Akkorára itt embernek kell állnia a talpán.

1. B. 3. — Saját kezűleg, tintával írt tisztázat a levéltíró aláírásával.
A levélpapír fejléce: „MINISTERELNÖK."

[1] Lásd e kötet 53 a. sz. iratát.

[2] A bécsi döntés két döntőbírájára, Olaszországra és Németországra céloz.

1. SZ. MELLÉKLET

TELEKI PÁL MINISZTERELNÖK ELŐTERJESZTÉSE HORTHY MIKLÓSHOZ A HADSEREGNEK A POLGÁRI KORMÁNYZATRA GYAKOROLT NÖVEKVŐ BEFOLYÁSÁRÓL

A tegnapi napon szóval előterjesztettek magyarázatául legyen szabad a következőket előterjesztenem. Bocsánatot kérek a kissé pongyola formáért, de az erdélyi részek megszállása két-három nap múlva megindulván, nem szabad időt veszítenem.

Legfőként meg akarom magyarázni azt, hogy semmiképpen sem kívánom, hogy a miniszterelnök bármit átvegyen a legfőbb hadúr jogköréből. Nem javaslom a megváltoztatását olyan törvényes állapotnak, amelyet helyesnek tartok. Ellenkezőleg, arra szeretnék rámutatni, hogy bizonyos vonatkozásban éppen a törvényes alapról csúsztunk le, és kezdtünk átcsúszni egy bizonyos katonai diktatúra felé, amely azonban nem is felülről, hanem alulról gyakoroltatik.

Tegnap arra mutattam rá, 18 havi türelmes tapasztalat alapján, jól átgondoltan és teljes felelősségem érzetében, hogy Magyarországon jelenleg két kormányzati apparátus és két kormányzat van: az egyik a törvényes, a másik a közigazgatás majdnem minden ágára kiterjedő katonai kormányzat, amelynek működését a törvényes kormányzat áttekinteni és ellenőrizni nem tudja. Türelemmel és tapintattal eddig valahogy el tudtam lavírozni ezen nehézségek közt, habár természetesen korántsem tudtam elhárítani az államigazgatásra és különösen gazdasági életünkre gyakorolt számos igen káros dolgot.

Rá kellett azonban mutatnom arra, hogy most, amikor egy nagy és nemzetiségileg, szociálisan és gazdaságilag igen nehezen kormányozható területet és népességet vettünk át, súlyos és pontosan teljesítendő nemzetközi kötelezettségekkel, a dolgok élére egész ember kell. Az egész emberhez ezen vonatkozásban három dolog szükséges: 1. Főméltóságod egész bizalma, 2. olyan ember, aki az egész felelősséget érzi, és aki az ország állampolgárai közül legjobban közelíti meg az egész ember abszolútabb fogalmát hozzáértésben és egyéb vonatkozásokban. 3. olyan, aki egészen felelős mindenért, és akinél a dolog, egésze összpontosul, mert az összes problémák annyira egymásba fonódnak, hogy a legfőbb hatáskört kettéválasztani nem lehet. Ezért javasoltam, főméltóságod gondolja át, hogy kit tesz oda, éspedig rövid pár napon belül erre a

helyre, feltétlenül olyant, aki a legfőbb hadúri jogok kivételével minden egyéb vonatkozásban a legfőbb intézkedő legyen.[a] Ezt kívánja az ország érdeke, és ezt jelenteni ebben a felelősségteljes pillanatban legelemibb kötelességem.

Visszatérek a legfőbb hadúri jogokra, amelyek vonatkozásában — úgy látszik — kételyeket és félelmet[b] keltettem főméltóságodban. A helyzet törvényesen a következő:

A hadsereg vezérlete békében és háborúban, annak belső szervezésére és vezénylésére vonatkozó ügyek a hadúri jog körébe tartoznak, s mint ilyenek, az államfő által személyesen, a felelős kormány kikapcsolásával intéztetnek. Bár kétségtelen, hogy a kormány sok vonatkozásban az ezekkel kapcsolatos tényekért is felelős az országgyűlésnek.

Mindazok az ügyek azonban, amelyekkel a hadsereg tevékenysége az államvezetés és igazgatás egyéb területeivel érintkezésbe jut, vagy azokba belekapcsolódik, csak a felelős kormány által intézhetők.[c] Az ilyen ügyek köre ma egyre nő, mert a modern háborúra való felkészülés az egész ország összes anyagi és személyi erőinek a háború céljaira való beállítását és előkészítését teszi szükségessé, ami elkerülhetetlenné teszi, hogy a hadsereg az államigazgatás számos ágában közvetlen szerepet kapjon. Ilyen ügyek pl. az ipari termelésnek hadi termelésre való előkészítése, ilyen szempontból való ellenőrzése, a leventeképzés s általában az iskolán kívüli népművelés, a kém- és szabotázs-elhárítás iránti tevékenység, a népmozgalom nyilvántartása stb. *A hadseregnek ezen ügykörökben való szerepe nem jelenthet ügyintézést*, hanem csak a szorosan vett *honvédelmi érdekek képviseletét*, és azok érvényesülésének ellenőrzését. Amiből következik, hogy *a hadsereg azon tagjai, akik ezeket a feladatokat az igazgatási ágakban végzik — bár személyi és fegyelmi tekintetben* katonai felsőbbségük alá tartoznak és az alól ki nem vonhatók, mégis, az igazgatás terén végzett funkciók tekintetében a felelős kormány, és nevezetesen az illetékes miniszter feltétlen rendelkezése és irányítása alatt kell hogy álljanak,[d] és amennyiben ellenük a kormány, illetve az illetékes miniszter szempontjából bármi okból kifogás merül fel vagy feleslegesekké válnak, eltávolítandók,[e] és ha kell, más személlyel pótlandók. Az általuk képviselt honvédelmi érdekeket illető kérdésekben természetesen jelentéstétellel tartoznak katonai felsőbbségüknek, s amennyiben itt konfliktus

---

[a] Ez utóbbi három szó ceruzával aláhúzva, s a lap szélén felkiáltójel látható.

[b] Ez utóbbi két szó ceruzával alá van húzva, s a lap szélén felkiáltójel látható.

[c] Ez utóbbi mondat mellett Horthy ceruzával írt következő megjegyzése olvasható: „Azért van honvédelmi miniszter."

[d] Ez utóbbi megállapítás mellett, a lap szélén jelölés látható.

[e] Ez a szó piros ceruzával alá van húzva, a lap szélén, a mondat végéig ugyancsak piros ceruzával írt jel látható, és Horthy következő megjegyzése olvasható: „a katonai parancsnok által".

merül fel, azt a legfelsőbb katonai parancsnok kell hogy elintézze az illetékes kormánytényezővel (miniszterrel).

A katonáknak a polgári igazgatásba való bekapcsolódása néhai Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején kezdődött, amikor a Kereskedelemügyi Minisztériumba Szakváry Emil hadmérnökkari százados személyében katonai megbízottat osztottak be.[f]

Az Iparügyi Minisztérium megalakítása után az iparnak a honvédelmi érdekek szempontjából való megszervezése céljából az eddigi egy katonareferens helyett az Iparügyi Minisztériumban egy katonai osztályt állítottak fel Petneházy Antal államtitkár felülvizsgálata alatt.[g] Ez az osztály honvédelmi érdekekre hivatkozással rövidesen több mint 100 személyes adminisztrációval bővült. A következő lépés volt, hogy ezt az osztályt az iparügyi miniszter mellett egyszersmind a honvédelmi miniszter felügyelete alá is helyezték, *amiből a miniszteri felelősséggel össze nem egyeztethető, tarthatatlan és flagránsan törvényellenes helyzet keletkezett.* Az osztály ugyanis egyszer mint Honvédelmi Minisztérium, másszor mint Iparügyi Minisztérium szerepelt, s gyakran önmagával tárgyalt és levelezett. A felügyeletet gyakorló miniszterek felelősségének határvonala tökéletesen elmosódott. Erre a szervezési hibára kell visszavezetnünk a felmerült panaszoknak a legnagyobb részét.

A hatásköri kérdések ilyen rendezetlensége folytán az osztály természetesen sokszor túllépte a hatáskörét, amihez járult még az, hogy közigazgatásban gyakorlatlan új személyzettel dolgozott — nagyrészt katonákkal —, akik a helyes intézkedés módját, a dolog természeténél fogva, gyakran nem találták meg. Így fordult elő pl. az is, hogy az osztály Berlinben katonai rendelésekről tárgyalván, külkereskedelmi területre tévedt,[h] és *olyan kiviteli és behozatali megállapodásokat létesített, amelyek elsősorban a külügy-, kereskedelemügyi és iparügyi miniszterek hatáskörébe tartozik s amely megállapodásokat az illetékes minisztériumokkal előzetesen csak még nem is ismertette.* A Berlinben elhangzott ígéreteket a később folytatott magyar—német külkereskedelmi tárgyalásokon természetesen már nem lehetett visszavonni.

Ugyanennek a közigazgatásban való járatlanságnak a terhére kell írni az ipar részéről felmerült azt a panaszt is, hogy adatbejelentéssel és kimutatások készítésével az ipar egyébként is igen megnőtt adminisztrációját túlterheli. Hasonló okokra lehet visszavezetni azt is, hogy a hadiüzemek száma 1152, messze sokkal magasabban van megállapítva,

---

[f] A „Minisztériumba Szakváry Emil" és a „katonai megbízottat" szavak piros ceruzával aláhúzva, s a lap szélére Horthy a következő megjegyzést írta: „erre nincs szükség".

[g] A mondat mellett, a lap szélén Horthy következő megjegyzése olvasható: „erre se".

[h] A mondat eddig terjedő része a lap szélén ceruzával van megjelölve.

mint ahogy arra szükség van.[i] Ugyanez az oka annak is, hogy a hadiüzemekhez rendelt katonai parancsnokok kiválasztásában hibák történtek, és hogy a katonai parancsnokok feladata és hatásköre nem nyert egyértelmű megállapítást.

A katonai parancsnokok ellen különösen sok panasz érkezett azért, mert *munkásügyekbe beleavatkoztak, bérköveteléseket támogattak*, s működésük miatt több ízben a kormányzat akkori intenciójával ellentétes béremeléseket kellett végrehajtani.[i] Panasz érkezett, hogy a munkásságot katonai alapon szervezik, sorozatos kihallgatásokat tartanak, s ezzel a munkásságot a termeléstől elvonják. Hasonlóképpen nehézségeket okozott az is, hogy egyes katonai parancsnokok a polgári közigazgatási hatóságok, különösen a bányahatóságok ellenőrző munkáját gátolták, sőt megakadályozták. Egyes katonai parancsnokok olyan rendelkezéseket adtak ki, amellyel az egész hadiüzemi szervezést majdnem nevetségessé tették.[j] Az egyik pl. napiparancsban megengedte, hogy a munkások egymást „jó szerencsét" köszöntéssel üdvözölhessék. Egy másik elrendelte, hogy a hadiüzem területére rovarokat és legyeket nem szabad bevinni. Egy harmadik pedig megtiltotta, hogy a munkások pihenő idő alatt egymással beszélgessenek stb. Mivel ezek fegyelmi kérdések is, elgondolható, hogy minő huzavonákat teremtenek a katonai és civil hatóságok között, és mivel a tisztek, hivatkozva arra, hogy ők a katonai parancsnokság alá tartoznak, a civil minisztériumnak és miniszternek nem engedelmeskednek, felelősségeket hárítanak a civil felelős miniszterre oly tényekért, amelyeknek nem ura.

A hadiipar szervezésével kapcsolatban felmerült összes kérdések a következőképpen volnának megoldhatók. Az Iparügyi Minisztérium hadiipari osztálya, amely egyébként a katonák részéről jelentkezett hatásköri kívánságok levezetése céljából időközben hadiipari csoporttá alakult, az LHT[2] útján vissza volna helyezendő kizárólag az iparügyi miniszter felügyelete alá. Ezzel kapcsolatban felülvizsgálandó volna a csoportnak a múltban fokozatosan kiépítődött hatásköre, abból a felesleges leépítendő, a szükséges pedig a polgári közigazgatással alkalmas módon elosztandó volna.[k] Ezt az intézkedést az LHT meghallgatása után a miniszterelnök kell hogy meghozhassa.

Ami a hadsereg részére fordított anyagi eszközöket illeti, ezek felhasználásába is betekintéssel kell, hogy bírjon a felelős kormány,[l] mert ennek hiányában nem viselheti a felelősséget azért a döntésért, hogy az ország milyen összegeket fordítson a hadseregre.

---

[i] Ez utóbbi mondat a lap szélén ceruzával van megjelölve.

[j] E mondat mellett a lap szélén kérdőjel látható.

[k] A mondat mellett, a lap szélén Horthy megjegyzése olvasható: „helyes".

[l] Az utolsó két szó piros ceruzával van aláhúzva, s a lap szélén Horthy megjegyzése olvasható: „természetes".

Míg a többi tárcánál a pénzügyi kormánynak módjában áll a legkisebb összegek hovafordítása tekintetében is ellenőrzést gyakorolni, addig a honvédelmi tárcánál a korlátlanul gyakorolt virement folytán erre egyáltalában nincs lehetőség, és így a pénzügyi kormány még azt sem tudja megállapítani, hogy a beruházási célokra nyújtott hitelek nem használhatnak-e fel más célokra. Az a tapasztalatunk, jelesen önmagamnak is, aki a minisztériumokkal tartott költségvetési tárgyalásokon részt szoktam venni, és aki a póthitel-kéréseket is figyelemmel kísérem, hogy minden minisztérium csak a maga dolgát látva, igyekszik egyrészt túlköltekezni, másrészt szabadságra szert tenni minél nagyobb virement tekintetében, és ha nincs a Pénzügyminisztérium ellenőrzése alatt, túlköltekezik. Amennyire belelátok a dolgokba, az a benyomásom, hogy ez a hadseregnél, amely felsőbbrendűnek tartja magát mindnyájunknál, civileknél, még erősebb fokban van meg. Magam éltem meg ilyen eseteket, amidőn pl. egy hosszabb költségvetés előterjesztése utáni napokon szaladtak hozzám, hogy 28 millió autókra kimaradt. 28 millióval én meg tudom oldani Magyarország legégetőbb szociálpolitikai kérdéseit egy egész esztendőre. A nálam járt tábornok pedig úgy beszélt a 28 millióról, mint én egy gyufaskatulyáról. Akkor, amikor az ország gazdasági teherbírását a legvégső határig igénybe vesszük, akkor ilyennek, nézetem szerint, megtörténnie nem szabad. Ezzel szemben viszont szintén velem történt meg, hogy amikor a külföldi és belföldi rendelések szempontjából áttekintettük az ősszel a muníciórendelések táblázatát, nekem kellett észrevennem, hogy csak egy hónapra való munícióval számol a hadsereg, s nekem kellett azon felelősség érzetében, hogy egy havi munícióval nem eresztheteм a magyar hadsereget és ifjúságot egy háborúba, és ennek következtében nem csinálhatok aktív külpolitikát — mondom —, nekem kellett a második havi muníciót, azaz 180 milliót felajánlani. Ezenkívül a külső jelek is olyanok, amelyek nemcsak a közönségben, de a felelős tényezőkben és magamban is bizonyos aggodalmakat keltenek. Mert példának okáért katonatiszteknek hölgyekkel való kocsikázása rekvirált autókon szintén azt mutatja, hogy az a gondosság, amely nemcsak bennünk, miniszterekben és a legfőbb hivatalnokokban, de minden állami alkalmazottban — és a tiszt is az — meg kellene, hogy legyen, hiányzik.[m]

Különböző katonai hatóságok mind sűrűbben foglalkoznak szociálpolitikai problémákkal, és ennek során oly módon avatkoznak be a polgári termelés menetébe, hogy az mindenre alkalmas, csak a termelés fenntartására és fokozására nem. Így különösen nyugtalanságot keltenek a munkásság körében, alátámasztva, sőt előidézve bérmozgalmakat.

A polgári közigazgatás munkájába is beavatkoznak. Megtörtént, hogy egy közület költségvetésének jóváhagyása során a Pénzügyminisz-

[m] Ez az utolsó mondat a lap szélén piros ceruzával van megjelölve.

térium kiküldöttjét, tartalékos tiszti mivoltára való utalással megfenyegetve, kötelességének teljesítésében meggátolni igyekeztek.

A Pénzügyminisztérium közege Huszt költségvetéséből törölt egy tételt, amelyre a katonaság súlyt helyezett. Törölte pedig azért, mert szigorú utasítása volt, hogy nagyon magas pótadóval terhelt községek pótadóját ne engedje még magasabbra emelni. Husztnak pedig 160%-os pótadója van. Ezért fenyegették meg az ottani katonai hatóságok, nem tekintve, hogy elvégre a tehenet fejni kell, és nem megölni. A gazdasági[n] politikát is felelősen egy helyen kell intézni. Rengeteg idő is vész el a gazdasági értékek mellett, ha az illetékes miniszternek ilyen beavatkozásokkal és azok elhárításával kell törődnie.

Az állami gépgyáraknál különböző katonai fórumok olyan beruházások eszközlését erőszakolták, amelyekre az üzem vezetősége a pénzügyi fedezetet előteremteni nem tudta, amikor a vezetőség erre utalt, a katonai álláspont az volt, hogy a beruházásokat csak csinálják meg, a fedezetről gondoskodni majd a pénzügyminiszter kötelessége, de ezt a Pénzügyminisztériummal letárgyalni, sőt a Pénzügyminisztériummal közölni is elmulasztották,[o] úgyhogy költségvetési beszédében a pénzügyminiszter téves adatokat mondott, mert nem tudta, hogy az üzemnél 30 millió deficit állott így elő. Ennek a dolognak során az üzem vezetőségét hadbírósági eljárással is megfenyegették azon esetre, ha nem alkalmazkodik a törvényellenes eljáráshoz.

Az államvasutak vezetésében oly messzemenő beavatkozást igényelnek maguknak, hogy beruházási programot készítenek, és annak pénzügyi fedezetét igénylik anélkül, hogy a beruházási programra vonatkozólag a MÁV vezetőségének véleményét egyáltalában megkérdezték volna.[p]

Az 1939. évi honvédelmi törvény végrehajtási utasításának első tervezete[3] bepillantást enged abba a gondolatvilágba, amely az igazgatás minden ágazatában vezető és irányító szerepet követel a katonaság számára. E tervezet szerint az azt kiegészítő magas rangú vezérkari tisztek a leventeköteles ifjakon keresztül nem csupán az iskolából kikerült ifjúság, hanem a középiskolai és egyetemi ifjúság nevelését is irányítani kívánták. A leventeoktatókat sok tekintetben az iskolai hatóság — igazgató és tanárok — felett álló felsőbb ellenőrző és irányító szervvé óhajtották tenni. Az ifjúságot kifejezetten szellemi irányú nemzetnevelésben óhajtották az intézmény keretében részesíteni, s ezáltal a nemzetnevelés irányítását mind a népművelés, mind a nép- és középoktatás terén

---

[n] Ez a szó piros ceruzával van aláhúzva, s a lap szélén, a mondat mellett Horthy „helyes" megjegyzése olvasható.

[o] A mondat e része mellett a lap szélén piros ceruzával írt kérdőjel látható.

[p] A bekezdés mellett a lap szélén piros ceruzával írt kérdőjel látható.

az ezért felelős és ezért létező kultuszminiszter hatásköréből a honvédség hatáskörébe kísérelték meg átvinni. Már az utasítás szelleme is merőben ellentétes volt az iskolai és iskolánkívüli nevelésben általam és az illetékes tényezők által irányadónak tartott szellemmel.[r] A kereszténység eszméivel ellentétes intézmények, pl. leventeoltár stb. létesítésével a serdülő ifjaknak az iskola, sőt a család életében kémelhárító szolgálatra való felhasználásával és más hasonló rendelkezésekkel szembekerültek a nemzetnevelésben érvényesítendő alapvető lelki szempontokkal.

Ebből az utasításból e formában nem lett jogszabály. Az én személyes közbenjöttömmel a honvédelmi és a vallás- és közoktatásügyi miniszterek teljes egyetértésben állapították meg az új utasítás irányelveit.[s] Ezek alapján teljesen új és megfelelő rendelet készült.[4] A leventeintézmény jelenlegi vezetői — Magyarossy tábornok és Kudriczy István ezredes, valamint Szurmay Tibor százados — ma nagy pedagógiai érzékkel és helyes szellemben irányítják a leventeintézményt, és biztosítják a két minisztérium e téren való együttműködését. Ezek azonban a honvédelmi miniszter személyével együtt csupán időleges személyi garanciát adnak arra nézve, hogy a mondott szellem nem érvényesül, mert az átmeneti időben tapasztalt sok jelenség arra mutat, hogy az első tervezetben lefektetett szempontok a tisztikar igen széles rétegében irányadók. Csak néhány példával kívánom ezt illusztrálni:

Az iskola finom társadalmi modorra és egészséges szórakozásra igyekszik a magyar ifjúságot az új tanulmányi rend keretében nevelni. Evvel szemben a napirenden levő panaszok szerint a leventeoktatók közt sok a műveletlen, trágár beszédű, tudatlan, s a nevelés nagy feladatára teljesen alkalmatlan, különösen altiszti rangban levő személy, akiknek túlkapásai állandó sérelmeket okoznak.

Előfordult, hogy a leventeoktató a testnevelési tanárt a tanulók előtt lehordta, mert nem volt leventesapkája, amit az oktató teljesen jogtalanul előírt.

Eltiltották egyes helyeken a tanulókat, hogy a nemzeti ünnepen az iskolában részt vegyenek, s a versenyeken az iskola színeiben induljanak, a leventeünnepre és leventeszínek viselésére kötelezve őket.[t]

Kispesten egy altiszt állandóan jelentést követelt a tartalékos főhadnagy testnevelési tanártól.

Igen sok helyt merült fel panasz kifejezetten trágár énekek énekeltetése ellen, s a műegyetemen az oktató azt is elmagyarázta, miképpen kell a kukoricásban dolgozó nőkkel könnyen elbánni.

---

[r] Az utóbbi mondat piros ceruzával alá van húzva, s a lap szélén kérdőjel látható.

[s] A mondat mellett, a lap szélén piros ceruzával írt jelzés látható.

[t] Az utóbbi két bekezdést a lap szélén piros ceruzával megjelölték.

A különböző társadalmi rétegekhez tartozó leventék keverését sokhelyt nem a kiadott utasítás szerint, hanem saját rendeletükre hivatkozva végezték.

Az egyik tanítóképzőben az oktatói tisztre rendszeresen kiképzett növendékektől egész szabálytalanul a kiképzetleneknek előírt heti foglalkozási időt írták elő.

Az iskolai szabályokkal ellentétes intézkedéseket foganatosítottak, pl. a dohányzás, nőkkel való modor stb. tekintetében.

Mindezek csak egy különös és mégis érvényesülő kótyagos nyilas ideológiákkal játszadozó szellem jellemzésére szolgálnak, mert reméljük, hogy a mai irányítás mellett az új utasítás alapján sikerülni fog a helyes együttműködés módját megtalálnunk a katonai és polgári oktató személyzet között,[u] hacsak katonai részről újabb ellentétes rendelkezések nem történnek. A honvédelmi miniszter jóakarata nem sokat használ. Ő más fontos dolgokkal van elfoglalva, ezeket kellően nem ellenőrizheti, és nem lehet pedagógus. Közegei sem azok, kevés kivétellel, sem a felső, sem az alsó fokokon. Beosztásuk, felváltásuk természetesen egyéb katonai szempontok szerint történik. Alkalmas embereket elvisznek, alkalmatlanok, kellően nem képzettek kerülnek helyükre, és az ifjúság nevelése félrecsúszik.

Az a tapasztalatom, hogy az illetékes osztálynak túl sok a gárdája — honvédelmi miniszter, vk.-főnök és legkisebb részben a közoktatásügyi miniszter, és ezektől messze van, sok hozzá nem értő instancián át nem tud hozzájuk jutni.

A mozgósítás alkalmával pontos és részletes megállapodás történt az iskolaépületek igénybevétele tekintetében, mégis napirenden volt, hogy alacsonyabb rangú tiszti közegek, figyelembe nem véve felettes hatóságuknak a kultuszkormányzat közegeivel s a két miniszternek egymással kötött megállapodását,[v] oly épületeket vettek igénybe, melyek katonai célra nem voltak kijelölve, s olyanokat hagytak megszállatlanul, melyek arra alkalmasak, s ezért kijelöltek voltak.

Hasonló tapasztalatok merültek fel a meghagyások (felmentések)[5] tekintetében is. Az alsóbb katonai hatóságok, tekintet nélkül a két miniszter által nagy gonddal megállapított meghagyási tervezetre, oly személyeket hívtak be szolgálatra, akiknek távolléte teljesen megbénította egyes helyeken az oktatást és igazgatást. Ilyen, hivatalukban meghagyott személyeket a katonai hatóságok többszörös sürgetés ellenére sem bocsátották vissza állomáshelyükre, s előfordult, hogy fontos miniszteriális szolgálatot teljesítő tisztviselőket és külpolitikai szempontokból fontos munkálatokat végző személyeket csak a miniszterelnök-

[u] A mondat e része mellett, a lap szélén piros ceruzával írt jelölés látható.
[v] A mondat e részét a lap szélén piros ceruzával jelölték.

nek a vezérkar főnökénél tett személyes közbelépésére mentesítettek, ellentétben a legális meghagyási tervezettel.[z]

Ugyancsak a mozgósítás során fordult elő, hogy a katonai hatóság — nyilván illetéktelen feljelentésre vagy más személyi okból — tisztes személyeket vizsgálat alá vett, sőt letartóztatásba helyezett. E tekintetben felvilágosítás nem lévén lehetséges, az illetékes polgári és egyházi hatóságok teljesen értetlenül állnak a tényekkel szemben. Így Békés megyében nagy feltűnést keltett a gerendási ág. ev. lelkész letartóztatása, aki Raffay püspök és a főispán szerint is feltétlenül megbízható tősgyökeres magyar származású, jeles ember,[a]/1 aki amellett nagy szolgálatokat tett a megyében folyó szlovák agitációval szemben. Ugyanitt letartóztattak a polgári hatóság megkérdezése nélkül öt görögkeleti papot, akik közül négy valóban gyanús, megbízhatatlan s a letartóztatásra nyilván rászolgáló egyén, az ötödik azonban éppen a magyarság ügyét szolgáló bizalmi ember volt, akit azonban most e letartóztatás miatt nyilván elvesztettünk.[b]/1 Éppen ezekben a dolgokban is szükséges a miniszterelnök a különböző, kényesen kezelendő, nemzeti érdekeket szolgáló összeegyeztető egységes irányítása.

Belpolitikai területen a hadsereg tagjainak minden beavatkozása és ténykedése éppen a hadsereg fegyelme érdekében a legmesszebbmenően kerülendő és az ilyen jelenségek a legszigorúbban megtorlandók.

Külpolitikai tekintetben elkerülhetetlen, hogy a hadsereg vezetősége saját szervei útján a külállamoktól megfelelő információkat szerezhessen, e célból katonai attaséinak megfelelő utasításokat adhasson. Természetes azonban, hogy ez nem jelenthet a felelős kormány külpolitikájától eltérő vagy azzal bármilyen tekintetben ellentétes vagy külön utakon járó, vagy még csak a külügyminiszter részéről minden részletében nem ismert külpolitikai működést, amiből következik, hogy a kormánynak a katonai attaséktól befutott minden nem szorosan és kizárólag szakszerű és különösen minden politikai természetű jelentésről tudomással kell bírnia, és hogy a vezérkar által a katonai attaséknak kiadott utasítások — amennyiben nem kizárólag szakdolgokra vonatkoznak — csak a felelős kormánnyal egyetértésben a miniszterelnök vagy a külügyminiszter előzetes tudomásával adhatók ki.

Miniszterelnökségem első esztendejében egészen jelen év tavaszáig nem kapott sem a külügyminiszter úr, sem én információt a katonai

---

[z] Az utolsó öt szó piros ceruzával van aláhúzva, s a lap szélén kérdőjel látható.

[a]/1 A mondat eddig terjedő része mellett a lap szélén piros ceruzával írt kérdőjel látható.

[b]/1 A mondat ez utolsó része mellett a lap szélén piros ceruzával írt kérdőjel látható.

attasé működéséről. Azóta a külügyminiszter úr kap, és én is kapok összefoglaló jelentéseket. Nem látjuk azonban az összes jelentéseket, és még kevésbé látjuk a vezérkar főnökének a katonai attasékhoz intézett politikai természetű utasításait. A katonai természetű utasításokhoz és a katonai természetű jelentésekhez nincs közünk, de a politikai jelentéseket és éppen úgy a politikai utasításokat látnunk kellene, sőt politikai utasítások helyesen nem is mehetnének ki a miniszterelnök vagy külügyminiszter approbációja nélkül,[c/1] mert egy ország csak egyféle külpolitikát csinálhat. Én magam sem teszek külpolitikai vonatkozású lépéseket a külügyminiszterrel való koncertálás nélkül. Ezért történhetnek olyan dolgok, mint a vezérkari tárgyalások a német vezérkarral az orosz átvonuláskor, amelynek részletei, amikor hozzánk jutottak, politikai vonalon azt kellett tapasztalnunk, hogy mindenik fél félreértette a másikat. Írásbelileg a dolgok nem voltak lefektetve, vagy ha voltak, azokat nem láttuk, és a politikai vonalon ez tárgyalásainkat és állásfoglalásunk helyes eltalálását lényegesen megnehezítette. Vissza kell térnem, ha fátyolt borítottam is reá minden vonatkozásban, a tavaly őszi ekrazit-esetre, amelynek organizálása minden politikai előrelátás és okosság nélkül történt, bár ha megkérdeztek volna, történhetett volna sokkal okosabban és sokkal jobban. És külpolitikailag, valamint Erdélyben magyarság-politikailag nagy károkat okozott, amelyeknek talán még a továbbiakban, talán a mostani döntésig menőleg is káros hatásai maradtak.

Mi a magunk részéről a külügyminiszter úrral a vezérkar főnökét minden jelentős külpolitikai lépésről, jegyzékről stb. informáljuk. Dacára ennek, a katonaság előtt néhány hete oly nyilatkozat hangzott el a németeknek Erdélyre vonatkozó ígéretéről, amely nem felelt meg a tényeknek, amelyekről mi a vezérkar főnökét informáltuk. A németeknél ez a nyilatkozat rendkívül káros hatást váltott ki, és Magyarország kormányával szemben nagy bizalmatlanságot keltett. Mert azt hitték, hogy ez a kormány nyilatkozata, később pedig azt, hogy a kormány a vezérkar főnökét félrevezette. Ez sem vált hasznára a későbbi diplomáciai harcunknak, amely a döntésig vezetett, és ismét egy olyan tény volt, amelynek reparációja sok fáradságba és talán érdekeinknek bizonyos csorbításába is került.

Később megjelent Csákynál Erdmannsdorff követ, és közölte vele, hogy a vezérkar főnöke, Fütterer katonai attasé előtt úgy nyilatkozott, hogy döntőbíróságot óhajtottunk. Ez történt akkor, amikor a kormány egész politikája arra volt építve, hogy mi nem kérünk döntőbíróságot, mert érdekeink azt kívánták, hogy a románok kérjenek, vagy hogy a tengelyhatalmak fejezzék ki ilyen szándékukat. Csáky közölte is Erd-

---

[c/1] A mondat eddig terjedő része a lap szélén piros ceruzával van megjelölve, és mellette ugyancsak piros ceruzával írt felkiáltójel látható.

mannsdorff-fal, hogy ez a kijelentés a kormány politikájával egyenesen szemben áll. Kénytelenek voltunk tehát ebben az esetben is ugyanúgy, mint a proklamáció esetében is, a vezérkar főnökének politikai nyilatkozatát dezavuálni.[d]/1

Nagy nehézséget okoz nekünk az is, hogy egyes tények alapján aggodalmaink keletkeznek a hadseregben uralkodó fegyelem tekintetében, ami erős, aktív külpolitika vitelét nehézzé teszi, és nagyobb óvatosságra késztet.[e]/1 Így a repülőknek a legutóbbi időben tanúsított fegyelmetlensége és viszont a kellő elhárítás hiánya bennem komoly aggodalmat támasztott a tekintetben, hogy milyen erőtényezőkkel számolhatok a külpolitika alátámasztására, dacára a magyar katona nagy hősiességének. A bécsi tárgyalásoknál a szatmári repülőeset, amely a magyar kormánynak a csend betartására vonatkozó ünnepélyes ígéretét követő napon történt, rendkívül kellemetlen jelenetre, mondhatom megleckéztetésre vezetett, amelyet különösen Ciano gróf, aki maga is repülőtiszt, a bukaresti olasz légügyi attasé jelentése alapján közölt velünk.

Megemlítem még azt, hogy rendellenes az is, hogy a külügyben bizonyos desiffrálási funkciókkal a vezérkar által megbízott német tisztek is ki-bejárnak, amiről a külügyminiszter csak hosszú idő után, véletlenül szerzett tudomást.

Végül szóvá kell tennem, hogy dacára annak, hogy a miniszterelnök már ezen minőségében is megkövetelheti, hogy minden, az ő munkakörével, tehát az ő politikájával s az ország közigazgatásával kapcsolatos dologról, sőt szándékról informáltassék, mint az LHT elnöke, a tanács vezértitkárának távozásakor az új vezértitkár kinevezése tekintetében meg sem kérdeztettem,[f]/1 csak a fait accompli közöltetett velem. Kijelentem, hogy nem lett volna kifogásom Fábry tábornok kineveztetése ellen, és amióta együttműködünk, a legmesszebbmenően meg vagyok elégedve vele, s hogy még személyes barátság is fűz hozzá, de államigazgatási szempontból ez oly mérvű semmibevétele a miniszterelnöknek, amit csak az én kivételes türelmem bocsáthatott meg.

Bocsánatot kérek, hogy jelentésem ily hosszúra nyúlt, de nem volt időm rövidebben összefogni, s talán jó is, hogy helyenként jellemző mellékkörülményekre és példákra is kitértem.

Megjegyzem, hogy legújabb időben bizonyos javulást is állapíthatok meg, különösen a román feszültségi kérdésekkel kapcsolatosan, a múlthoz képest. Többet kérdeznek meg, főként a Honvédelmi Minisztérium

---

[d]/1 A két utóbbi bekezdést Horthy a lap szélén megjelölte piros ceruzával, és felkiáltójelet tett mellé. A jelzés elején a következő megjegyzése olvasható: „ez nem".

[e]/1 A mondat mellett Horthy következő megjegyzése olvasható: „katonaság dolga".

[f]/1 Az utóbbi három szó piros ceruzával van aláhúzva.

részéről, s bizonyos mértékig a vezérkar részéről is. Mindazonáltal korántsem történik ez a vezérkar részéről olyan intézményesen, mint ahogy az a miniszterelnököt megilleti. Különben az a benyomásom, hogy a helyzetet, amelyet jellemeztem, a hadsereg vezetői sem tartják tökéletesen kézben. A tisztikarban és nevezetesen a vezérkarnál oly szellem alakult ki, amely a hadsereg és a polgári társadalom közti viszonyt megrontani is alkalmas. Részben még ma is határozottan nyilas velleitású is, ami ma kevésbé jelentkezik nyíltabb formában, de a gondolkodásmódban megvan. Igaz, hogy a vezetők intézkedései a polgári vonalon is szabotáltatnak, de itt a katonaságról lévén szó, megállapítom, hogy ott is szabotáltatnak intézkedések. Pedig ott a fegyelem megállapított eszközeinél fogva könnyebb volna a világháború óta az egész vonalon aláásott fegyelemnek visszaállítását megindítani.

Hozzá kell még tennem azt, hogy mivel a törvény szerint mindenért a minisztérium s végül a miniszterek felelősek, ma politikai és adminisztratív vonalon egyaránt felelnünk kell olyanokért, amik rajtunk kívül és tudtunk kívül történnek, felelnünk kell a vezérkar főnökéért és katonai ipari titkárokért[g]/1 egyaránt. Ez is a törvényekkel szöges ellentétben álló állapot, és őszintén szólva csodálkozom, hogy tudom minisztereimet helyükön tartani felelősségekkel intézkedésekért, amelyek rajtuk kívül állnak elő. Itt az egész országban minden állami funkcionáriusnak, aki akár politikai, akár adminisztratív működést fejt ki, valamely minisztertől és ezeken keresztül a miniszterelnöktől kell függnie, nélküle ilyenben nem cselekedhetik, ha pedig ezt teszi, a konzekvenciát le kell vonnia. Ez a törvényes hierarchia. Ez alól kivétel a hadseregnek azon katonai vonatkozású ügyei, amelyek a legfőbb hadúri jogból folynak.[h]/1

Mindez nem akar rekrimináció lenni, hanem tapasztalat, amelyről referálni, amelyet jelenteni ma kötelességem, amikor az ország nemcsak területtel és népességgel, de súlyos gondokkal és kényes feladatokkal meggyarapodott, egyik pillanatról a másikra. És 18 hónapi tapasztalat után jelentenem kell azt, hogy ezen feladatokkal csak akkor fogunk megbirkózni, ha a dolgok, a rendelkezési jog és annak tényleges gyakorlata az egész állami adminisztráció tekintetében egy kézben folynak össze.[i]/1 Az államfő nem adminisztrálhat, nem is helyes, hogy tegye, és eddig sem tette. Ennek következtében nem is egyenlíthet ki két paralel futó, egymást kicsiben-nagyban akadályozó adminisztráció között.[j]/1

[g]/1 Az utóbbi három szó piros ceruzával van aláhúzva.

[h]/1 A mondat piros ceruzával van aláhúzva.

[i]/1 A mondat utolsó része piros ceruzával van aláhúzva, és a lap szélén a következő megjegyzés olvasható: „helyes, csak a katonaság kivétel".

[j]/1 Ezután Horthy ceruzával írt következő megjegyzése olvasható: „Azért van honvédelmi miniszter".

Már eddig is kellett volna előterjesztést tennem az iránt, hogy ezek az alkotmánnyal, a törvényes renddel és az ország vitelének jól felfogott érdekeivel össze nem egyeztethető állapotok[k]/1 megszüntettessenek, és a kialakult két párhuzamos adminisztráció összeegyeztettessék, és visszavezessük az országot a rendes vonalra. A levelemben említett körülmények akadályoztak meg ebben, illetőleg okai annak, hogy ezt mindmáig kitoltam, és valószínűleg ki is toltam volna még, ha nem is soká, ha nem következett volna be Erdély egy részének visszatérte, s evvel egy olyan helyzet, amely még nagyobb feladatok és nehézségek elé állítja az országot és annak vezetőit. Ezért kellett ma mindezeket lelkiismeretesen feltárnom. Mert ha ma bizonyos mértékig a személyes érintkezés folytán valamit javultak is a dolgok egyes vonatkozásokban, mégis a fentebb említett legrecensebb esetek mutatják, hogy azért távolról sem javultak kielégítően. Másrészt a tisztikarban kialakult felfogás is annyira meggyökeresedett, hogy most egy észrevehető aktussal kell az egyensúlyt helyreállítani.

Ez az aktus az kell hogy legyen, hogy maga a legfőbb hadúr hívja fel a hadsereg vezetőinek és a hadseregnek a figyelmét oly mértékben, ahogy azt szükségesnek látja arra, mit ezen jelentésem 2—3. oldalán a hadúri jogok körébe nem tartozó ügyekről írtam. Tehát arra, hogy ezen ügyekben, amelyekkel a hadsereg tevékenysége az államvezetés és igazgatás egyéb területeivel érintkezésbe jut, vagy azokba kapcsolódik, csak felelős kormány intézkedhetik[l]/1 és mindenki, aki ezekbe kapcsolódik, felelős kormány irányítását köteles követni, és annak alá van rendelve.[m]/1 S ugyanígy ez hangsúlyozandó a politikai tevékenységre is, akár bel- — és ez a fontos — külpolitikai. Ebben is a katonaságnak és a vezérkarnak is a miniszterelnöknek kell alárendelve lennie,[n]/1 ahol nem akarunk alárendeltségi viszonyt statuálni minisztériumok és hadsereg közt, ott a hadsereg ne avatkozzék a funkció-körökbe.

Meg vagyok győződve, hogy mindennek tisztázása nagymértékben fogja javítani a helyzetet, úgy a hivatalos fórumok közt, mint a tisztikar és a polgári társadalom közt, és ami fő, csak ez fogja lehetővé tenni az ország helyes vezetését.

Teleki Pál

I. B. 3. — Eredeti, gépelt tisztázat, Teleki Pál aláírásával.
Az előterjesztés margóján több helyen Horthy fekete ceruzával írt megjegyzései és jelei láthatók. Az iraton ezenkívül piros ceruzás jelek és aláhúzások is találhatók, amelyek — feltételezhetően — szintén Horthytól származnak. Mindezeket jegyzetben közöljük.

---

[k]/1 Az utóbbi négy szó piros ceruzával van aláhúzva, s a lap szélén kérdőjel látható.

[l]/1 Az utolsó két szó piros ceruzával van aláhúzva.

[m]/1 A mondat utolsó része piros ceruzával van aláhúzva, s a lap szélén Horthy következő megjegyzése olvasható: „az államfő hozzájárulásával".

[n]/1 A mondat piros ceruzával van aláhúzva, s a lap szélén is többszörösen megjelölve, mellette felkiáltójel látható.

Az 1940. augusztus 31-én tartott minisztertanácsi ülésen Teleki kijelentette: a bécsi döntés után felveti a bizalmi kérdést a parlament és az államfő előtt. *[OL Mt. jkv. 1940. augusztus 31.]* A miniszterelnök a parlamentben nem vetette fel a bizalmi kérdést, Horthy pedig minden bizonnyal biztosította Telekit bizalmáról, aki haláláig *[1941. április 3-ig; lásd e kötet 55 a., 55 b. sz. iratait]* megmaradt a kormány élén. Werth Henrik is a helyén maradt 1941 szeptemberéig.

---

[1] A hadsereg tisztikarában nagymértékben behatolt nyilas befolyásra kezdeményeztek egyes üzemi katonai parancsnokok béremeléseket azzal a kifejezett demagóg célzattal, hogy politikai befolyásuk alá vonják a munkásságot.

[2] A Legfelső Honvédelmi Tanács (LHT) az 1939: II. tc. (a honvédelemről) alapján alkotott szerv, amelynek elnöke az államfő, távollétében a miniszterelnök, tagjai a miniszterek, továbbá a hadsereg főparancsnoka és a vezérkar főnöke. *[Bővebben lásd 1939. II. tc. 3. és 4. § MTT. 1939. 6—7. old.]*

[3] Az 1939: II. tc. szól a honvédelemről. *[MTT. 1939. 6—128. old.]* A végrehajtási utasítás tervezetét nem ismerjük.

[4] Valószínűleg bizalmas rendelet volt. A Rendeletek Tárában nem található.

[5] A katonai szolgálat alól való felmentésekről van szó.

1940 ősze

ISMERETLEN FORRÁSBÓL SZÁRMAZÓ BEADVÁNY A MAGYAR BELPOLITIKAI HELYZETRŐL, A NYILASOK NÖVEKVŐ BEFOLYÁSÁRÓL, A KORMÁNYPROPAGANDA FOGYATÉKOSSÁGAIRÓL, ÉS ERÉLYES KORMÁNYINTÉZKEDÉSEK SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

Az alábbi emlékirat számos részletében találóan jellemzi Horthy-Magyarország 1940 őszi állapotát. 1938—1940 között háromszor növekedett az ország területe, a rendszer látszólag nagy külpolitikai sikereket ért el. Ennek ellenére a belpolitikában egyre feszültebbé vált a helyzet, súlyos válság jelei mutatkoztak. Ennek az ellentmondásnak az okait próbálta feltárni az ismeretlen szerző.

A mai belpolitikai helyzetről csak akkor tudunk kellő képet alkotni magunknak, ha visszapillantunk 1938. év első hónapjáig.

A gazdatársadalom és a mezőgazdasági munkásság rendkívül leszegényedett. Az úgynevezett „falukutatók"[1] cikksorozatokban ismertették a vidék kétségbeejtő helyzetét. Ezen agitáció hatása alatt is divat lett szociális problémákkal foglalkozni. Gyűléseken és sörházakban csak erről folyt a szó. Boldog, boldogtalan földet osztott, munkabért rendezett, és egyedül elhivatottnak érezte magát ezen kérdések meg-

oldására. Az intézkedések késedelméért a kormányt okolván, mindinkább nőtt Szálasi Ferencnek addig jelentéktelen tábora.

A Harmadik Birodalom Ausztriát bekebelezte. A suttogás és röpcédula-propaganda megindult, sokan tényleg elhitték, hogy Hegyeshalomnál nem lesz megállás, ez mind nem kis mértékben járult hozzá egyesek politikai meggyőződésének kialakításához.

Epidémiaszerű divat lett a nyilaspártokba beiratkozni. A radikálisak Szálasinál, az óvatosabbak Salló ügyvédjelölt pártjában igyekeztek a jó állásokat jelentő alacsony sorszámukat biztosítani. A gomblyukakban — de legalábbis a hajtóka alatt — megjelentek a nyilasjelvények. „kitartás", „bátorság", „harc" volt a legújabb köszöntés. Kétségtelenül forradalmi szimptómák mutatkoztak, de inkább csak a tiszti és a hivatalnoki karban, mert a falu és a munkásság még nem ismerte az új eszméket.

A németek a határt nem lépték át, a Darányi-kormány megbukott, az első zsidótörvény[2] megjelent, és egy pár egyéb intézkedés lecsillapította ugyan a kedélyeket, a nyilasdivat sokat vesztett erejéből, de korántsem szűnt meg. Idegesség és nyugtalanság járta át az országot, amit nagymértékben elősegített a kormány határozatlan, kapkodó bizonytalan vonalvezetése. Pedig az 1938. év különösen kedvező lett volna a továbbfejlődés szempontjából oly szükséges nyugalom megteremtésére. A termés jó volt. Az iparnak nyersanyaggal való ellátottsága, a hadfelszereléssel is meginduló gazdasági prosperitás jó kereseti lehetőséget biztosított mindenkinek. A kormány kétségtelenül sokat tett, de nagy hibát követett el azzal egyrészt, hogy a válságos időkben ingadozónak mutatkozott vezető embereket helyükön hagyta, másrészt — hogy nem támasztotta alá cselekedeteit és célkitűzéseit kellő propagandával.

Ezek a mulasztások rövidesen — és mondhatjuk, a gazdasági helyzet romlásának arányában — éreztették hatásukat. Az ingadozó, félénk egyének, akik rendkívül sok és fontos helyet tartottak még mindég kezükben, sokszor bizony nem a kormányzat intencióinak megfelelően cselekedtek, sok esetben legfőbb ténykedésük oda irányult, hogy a zsidótörvény következtében megüresedett pozíciókba lehetőleg minden hozzáértés nélkül vagy maguk szálltak át, vagy nagy előszeretettel a politikai ellenfelek embereit ültették be, ezzel is dokumentálni kívánván együttérzésüket, és irányváltozás esetére biztosítani vélték saját helyzetüket. Rossz példát adott ez az így előállott sok visszásság elsősorban a tisztikarnak. Egy részük túléltnek és korruptnak gondolván a polgári társadalmat, politizálni kezdett, s nagyrészt tapasztalatlan jóhiszeműséggel hazafias kötelességet vélt teljesíteni akkor, amikor a reá nem tartozó dolgokba beavatkozott. Tehették mindezt annál is inkább, mert nem egy esetben felettes parancsnokaik jártak elöl jó példával, a büntetés pedig legfeljebb csak áthelyezés volt, nemritkán jobb beosztásba.

A nehéz időkre való felkészülés helyett nagyjából ezeknek jegyében telt el az 1938—39. év, amely visszahozta ugyan a Felvidéket és Kárpátalját, de megzavarta most már a bevonult katonák lelkiállapotát is. Az 1939 tavaszi választások már ötven helyet biztosítottak az új eszme képviselőinek.

1940!... Nagy tél, árvíz, rossz termés, nyersanyaghiány, munkanélküliség, mozgósítás, drágaság, nélkülöző középosztály, leszegényedő munkásság. Természetes következménye az elégedetlenség és szélsőséges hajlam. A lelkiismeretlen propagandának ilyen körülmények között könnyű a helyzete.

Ellenszere lenne mindennek kemény, elszánt emberek határozott vonalvezetésén kívül — a propaganda és a felvilágosítás. Ismertetése a helyzetnek, állandó felsorolása a kormány által már megtett és megteendő dolgoknak, hogy tudja, lássa, érezze mindenki, hogy a kormány hivatásának magaslatán áll, és hogy át legyen hatva minden jó szándékú ember attól a tudattól, hogy minden megtörténik a jobb jövő érdekében. Mindenki várja, lesi ezt! Nem történik azonban e téren ismét semmi. A kormánylapok siralmasan üresek. Az emberek már kívülről tudják és unják a naponkénti híreket, hogy a németek ismét porrá bombázták Londont, viszont az angolok eltaláltak két kórházat, és hogy az olaszok Málta kilencvenedik hősies támadása után úgyszólván több géppel tértek vissza, mint amennyivel elindultak. Ha viszont másról is írnak, az nagyrészt arról szól, hogy Imrédy bevonult katonának, hogy Imrédy és Kunder mint századosok kiérkeztek a határra, majd ismét visszajöttek, majd hogy Szálasi megbetegedett a börtönben, Szálasi kijött a börtönből, és kiemelve, hogy Szálasit a miniszterelnök úr hosszú kihallgatáson fogadta stb. stb. . ., de arról, ami a dolgozó, élni és hinni akaró társadalmat érdekelné és megnyugtatná, arról semmi sincsen. A kormánylapok elolvasása után joggal hiheti mindenki, hogy itt semmi sem történik. Minden megy, ahogy megy, ami van, az magától jött. Ma oly természetesnek tartja mindenki, hogy autóink betonon szaladnak, hogy vonatunk, postánk, csendőrünk, rendőrünk mintaszerű, hogy hatezer iskolával többünk van, mint volt, hogy Felvidék, Kárpátalja, Erdély visszatért stb., stb., ez mind természetes, ez mind magától jött, és legfeljebb Hitlernek és Mussolininak kell mindezekért hálásaknak lennünk. Már senki sem akar emlékezni a húsz év előtti lerongyoltságunkra, kifordított ruháinkra, a vonat tetején való utazásokra, és arra, amikor még a nemzeti hadsereg mindössze két zászlóaljból állott, majdnem hogy madzagos puskával felszerelve, s persze ma mindenkinek oly természetes, hogy közel kétmillió katonánk van korszerűen felfegyverezve.[3]

Ezt mind nem tudja senki, és hogy ne is tudja meg senki, arról gondoskodnak nagyrészt a kormány illetékes tényezői. Ezzel szemben az ellenzéki lapok színes képekkel festik az új rendszer reánk váró nagy boldogságát. Az uralomra jutás szerintük természetesen nem vitás.

mert hiszen Mecsér Andrástól Hitler Adolfig ezt mindenki támogatja. Amit pedig nem mernek megírni, azt pótolják röpcédulákkal, suttogó propagandával, be kell vallani, hogy néha meglepő eredménnyel.

Amikor a nyugati államokban úgyszólván propagandagyárak szuggerálják az idegileg tönkretett, kiéhezett, lerongyolódott emberekbe a boldogságérzet netovábbját, akkor nálunk, Európa legnyugodtabb és legjóllakottabb országában, mindenki elégedetlen és lázadó.

Ez a helyzet, ami után nyugodtan megállapíthatjuk, hogy kormánypropaganda nem volt — és nincs ma sem. De nem is lehet, mert az összes propagandaposztok, sajtó, cenzúra, film, színészet, társadalmi szervezetek és nem kis mértékben a kenyéradás lehetősége — ellenséges kezekben vannak.

Állításunk igazolására szabadjon a sok közül egy pár kirívó példára reámutatnunk:

A kormánynak a legutóbbi időkig három napilapja volt:

1. Az „Új Magyarság". Főszerkesztő Milotay István, főmunkatársak Rajniss Ferenc és Oláh György. Mindhárman mint a kormány hivatalos jelöltjei kerültek a képviselőházba. A választások előtt és után is évek óta a legélesebb kritikát gyakorolják a kormány működése felett, a laptulajdonos majoritása a kormányé. A legutóbbi napokban mindhárman kiléptek a kormánypártból, Imrédy új pártjának alapítói lettek. Rajniss ezelőtt két ízben is megjárta a nyilaspártot. Dacára mindennek, a kormány a legutóbbi időkig igénybevette munkásságukat, és folyósította magas fizetésüket.

2. „Függetlenség". Főszerkesztője Imrédy régi fegyvertársa, Kolosváry-Borcsa Mihály. Kizárólag emiatt maradt benn a kormánypártban.

3. „Esti Újság". Főszerkesztője volt Törs Tibor, Szabados kommunista népbiztos személyi titkára, aki zavaros múltját a nyilasoknak való udvarlással igyekezett jóvátenni. Később állását a közvélemény legnagyobb megdöbbenésére a képviselőház alelnöki méltóságával cserélte fel. Utóda Makkai János, szintén Imrédy-párti.

4. A „Das Schaffende Ungarn"[4] legújabban életre hívott német nyelvű folyóirat természetesen Imrédy és Oláh György lapja. Főszerkesztője Oláh György, legújabb számában is Milotay István, Marton Béla és a kormánypropaganda főnöke, Kovrig Béla írtak cikkeket a legteljesebb harmóniában. Nem hinném, hogy ezen német nyelvű folyóirat a kormány népszerűsítését tűzte volna ki feladatául.

Meg kell jegyezni még, hogy a fenti írók valamennyien mint a kormány hivatalos jelöltjei kerültek be a képviselőházba.

A sajtókamara. Az újságírók legfőbb fegyelmi és kenyéradó szerve. Elnöke ugyancsak Kolosváry-Borcsa Mihály.

Miniszterelnökségi sajtóosztály. Vezetője Thuránszky László, tisztességes, de kissé passzív ember. Helyettese Dulin Elek min. tan., Esz-

terhás István stb., erősen az új eszme hívei. Jellemző, hogy a *kormány lapjai jó ideig ki voltak tiltva a laktanyákból*, s katonaság politikai nézetének kialakítását tehát kizárólag az ellenzéki lapok eszközölték.

A sajtócenzúra[5] a legutóbbi időkig minden ellenzéki kritikát megakadályozott. Politikai felfogása köztudomású.

Miniszterelnökségi propagandaosztály. Vezetője Kovrig Béla, Imrédy felfedezettje, most már újabban Kolozsváron egyetemi nyilvános rendes tanár.

Magyar filmiroda.[6] Vezetője Tőrey-Taubinger Zoltán. Köztudomású, hogy hosszú idők óta csakis szélső embereket alkalmaz. Ennek tulajdonítható, hogy Imrédy Béla a bevonulási képekben különböző pozíciókban premier planban látható.

A rádió. Egyik igazgatója Nelky Jenő, Imrédy sógora. Jellemző, hogy most is az Imrédy-féle párt megalakulásakor a pártvezér elhangzott beszédét, annak összes programpontjait és a kilépett képviselők teljes névsorát leközölte.

A Külkereskedelmi hivatal a gazdasági élet egyik legfontosabb szerve, s az exportengedélyeken át is a legnagyobb kereseti lehetőséget tudja egyesek számára biztosítani. A Kereskedelmi Minisztérium hivatalos megállapítása szerint is a legkorruptabb és a legszélsőségesebb politika fészke. Az elmúlt években a kivitel terén a nyilaspárt gazdasági szerve, az „EKE" szövetkezet monopolisztikus helyzetet élvezett.

Budapest székesfőváros kormánypárti ügyvezetőjének áll módjában évente átlag 1500 embert álláshoz juttatni és vagy 3000 embert előléptetni, s ezáltal nemcsak őket, de családtagjaikat is politikailag leköteleznie. Ügyvezető elnökké két hónappal ezelőtt a miniszterelnök úr Imrédy egyik legbensőbb hívét, Donáth képviselőt nevezte ki. Az egész város legnagyobb megdöbbenésére. Érdekessége a dolognak, hogy a képviselő úr még csak nem is fővárosi bizottsági tag. Ilyen eset még nem fordult elő a város történetében.

A Kereskedelmi és Iparkamara élén áll Gyulay Tibor főtitkár. Az utóbbi idők gyakran emlegetett miniszterjelöltje és a divatos politikai irányok leghűbb követője. Jelenleg természetesen Imrédy lelkes híve.

Az Országos Mezőgazdasági Termelési Kormánybiztosság a miniszterelnök úr Jurcsek Béla képviselőt, a Mecsér-féle frakció tagját nevezte ki[7]. Újabban a legkomolyabban emlegetett *földművelési államtitkárjelölt.*

A Székelyföldi Kormánybiztosság díszes pozícióját János Áron képviselő, Imrédy Béla legbensőbb barátja nyerte el, teljesen érthetetlen módon. Ilyenek tehetik lehetővé és indokolttá azt az általános panaszt, hogy Székelyföldön erős kormányellenes propaganda észlelhető. A rikkancsokat quasi terrorizálják az ellenzéki lapok propagálására, hogy a politikai berkekben járatlan székelységre ezen sajtótermékek olvasása milyen hatással van — elképzelhető.

A keresztény társadalom irányítására hivatott szervek élén áll

1. EKSZ. Hivatva lenne a konjunktúramentes, puritán légkör megteremtése, az emelkedett nemzeti szellem ápolása. Elnöke báró Feilitzsch Berthold, legalább tíz igazgatóságnak tagja, amelyek közül többen, vele együtt, nem kimondottan turáni eredetűek. Egyik főfunkcionárius vitéz Endre László. Az utóbbi években hihetetlen nagyfokú szélsőséges agitáció fészke. Tekintettel arra, hogy a vidék tényezői úgyszólván kivétel nélkül tagjai, a legjobb hiszeműen követik utasításaikat, nem tudván a központ politikai irányváltozásáról, rendkívül nagy veszélyt rejt magában ilyen irányú működése.

2. A TESZ. Elnöke jelenleg Zadravecz püspök, Szálasi nagy tisztelője. Ügyvezetője a *közismert* Szörtsey József. Ezt a szövetséget az állam hozta létre, hivatása a társadalomnak irányítása, vezetése. Felvonulásain és megmozdulásain állami alkalmazottak parancsra vesznek részt. Hivatalos lapját, a „Nemzeti Figyelő"-t minden társadalmi egyesület és vállalat állami parancsra köteles járatni. Ma is állami szubvencióból él. A Hubay-féle választást annak idején Szörtsey irányította. A legnagyobb agitációt ez irányban a „Nemzeti Figyelő"-ben fejtették ki, a Hubay tiszteletére rendezett banketten üres széket hagytak a rendőri felügyelet alatt álló Szálasi Ferencnek. Díszlakomáikon ma is tényleges miniszterek tartják az ünnepi szónoklatokat. Nívójára jellemző, hogy a legutóbbi héten propagandát indított a zsidók pajeszének kötelező levágására stb.

3. A Nemzeti Munkaközpont. Működése meddő, sőt káros. Ténykedése: kétszáz darab zsinóros ruhás, árvalányhajas munkásnak európai utaztatása Marton Béla elnök vezetésével, aki viszont Mecsér András legbizalmasabb híve és barátja. Állami szubvenciója havi 13 000 pengő.

A felvidéken rendkívül nagy az elkeseredés. Sok a panasz, különösen amiatt, hogy a megszállás alatt légionáriusoknak kiosztott földek még mindig a régi birtokosok kezében vannak. A megszállás alatt hazafiasan viselkedő magyarokat pedig a hatóságok nem becsülik meg kellőképpen. Példa: Hont vármegye Szászd községben kapott Igaz nevű volt cseh légionárius több mint háromszáz hold földet, és még ketten száz hold körüli nagyságút. A megszállás óta két év telt el, és ezek a hazaárulók még a mai napon is a birtokokban ülnek. A színmagyar község lakóinak pedig egy hold földjük sincsen.

Nagy hibát látunk még abban is, amit nagyon nagy fontosságúnak tartunk megemlíteni, hogy miniszterviselt urak és más magas közfunkcionáriusok, valamint nyugdíjasok ezen állásokból való távozásuk után magas gazdasági pozíciókban helyezkednek el, ahelyett, hogy visszamennének eredeti foglalkozásukhoz. Tudjuk, hogy az ország léte szempontjából ez nem bír túl nagy fontossággal, de viszont olyan hihetetlen átütő erejű propagandaanyagot ad a szélsőség kezébe, hogy még a józanabb gondolkodású egyedek ítélőképességét is alkalmas megzavarni.

Ezek csak szemelvények a sok közül, csak egy pár helyen egy pár vezetőt emeltünk ki és világítottunk meg. Így van ez, sajnos, sokfele! Ahol viszont történetesen a vezetők megbízható emberek, ott mindenütt van alantasabb beosztásban olyan valaki, akit mindenki változás esetén a jövő emberének tekint. Elképzelhető, mi minden történik az alantas tisztviselők körében, akik változás esetén egyrészt sorsuk paradicsomi javulását várják, másrészt nem mernek a többség felfogásával szembehelyezkedni.

Ezek után önként adódik az a feltevés, hogy amikor mindenütt ennyi visszásság látható, akkor szinte lehetetlen mindennek a megváltoztatása. Tény az, hogy a helyzet ma már elég nehéz, de még mindég minden jóvátehető, mert az emberek nagy többsége várva várja az erélyes intézkedéseket. A szélsőségeskedők jó része is egyrészt elkeseredésből, az előttük érthetetlen mellőzések miatt, másrészt kenyérszükségből sodródik bele az eseményekbe. Természetesen nem mer kilépni rezerváltságából, ha ilyen példákat lát, és ha nem érzi a most hatalmon levő kormányzatot a háta mögött.

A legutóbbi hetek eseményei pedig csak fokozták ezeket az érzéseket. Például: Szálasi kibocsátása és a 3400. sz. rendelet visszavonása[8] helyes intézkedés volt. Erőszakkal politikai mozgalmakat elnyomni úgysem lehet. Ha ezek a tények egy pár heti időközben történnek, mindenkit megnyugtatnak. De úgy az amnesztia, mint a rendelet visszavonása, ráadásul a köztudomásúvá vált miniszterelnöki audiencia[9] úgyszólván egy időre esett, s mindenkiben joggal kelthette azt a hitet, hogy mindez külföldi befolyásra történt, és hogy a mozgalom mögött külföldi hatalom áll — gondolván, hogy ezzel szemben úgysem tud senki sem szembehelyezkedni, az eljövendő rezsimben pedig jobb ma, mint holnap elhelyezkedni.

Ezek után természetes, hogy az ügyes propaganda, jól kihasználva a látszatot, az ellenzéki mozgalmak ismét hihetetlenül megerősödtek. A suttogó agitátor már közeli hatalomátvételről beszél, így a részben felizgatott, részben spekuláló emberek könnyen kaphatók meggondolatlan cselekedetekre is, amelynek szomorú példája többek között a bányászsztrájk.[10]

Mindenekfelett leszögezni kívánjuk, hogy minden jó érzésű magyartól távol áll még a gondolata is annak, hogy a miniszterelnök úr nagyvonalú politikai célkitűzéseit avagy személyi alkalmasságát kritika tárgyává tegye. Tisztességesebb, becsületesebb, s a mai körülmények között különösen alkalmasabb embert senki sem tudna, de nem is akarna nálánál találni. A hiba csak az, hogy ő saját becsületének és puritán egyéniségének mértékével méri az arra érdemtelen embereket is, akik gyakran visszaélnek az ő előlegezett bizalmával, pedig a legjobb szándék és a legnagyobb teljesítmény is eltűnik a rossz szándékú munkatársak süllyesztőjében.

Fel kell tételeznünk az ellenzék vezéreiről is, hogy a legjobb szándék vezeti őket. Ha az ország többsége azonban Teleki Pál kezébe tette le az ország sorsát, akkor minden becsületes magyarnak, különösen a mai nehéz külpolitikai helyzetben, őt kötelessége támogatni. Elsősorban állna ez munkatársaira, akiknek megválogatása a miniszterelnök úrnak úgyszólván magánügye. Az a legkevesebb, hogy olyan embereket vesz maga mellé, akik az ő parancsait követik, nem pedig a másét. A magyar közéleti tényezőknek mindig hajlamuk volt a hatalmi utód felé is gesztusokat tenni, ez régi, csúnya betegség, amelyet bizonyos fokig már megszoktunk, de a mai állapot már több ennél. Súlyosbítja mindezt a bizonytalan jövő.

Meggyőződésünk, hogy a történelem, csonkaságában is, aranykorának fogja jellemezni az ország elmúlt húsz esztendejét. Zökkenők voltak nálunk is, másutt is, de objektíve megállapíthatjuk, hogy óriási volt a munka, amit a kormányzat húsz év alatt végzett és végez ma is.

Sok a tennivaló, azt jól tudjuk, és hisszük, hogy minden erőnkhöz mérten szép sorjában meg fog történni. Féltjük azonban hazánkat a felesleges megrázkódtatásoktól, és fájdalommal látjuk a mesterségesen szított ellentéteket, mindezt pedig akkor, amikor minden magyarnak térden állva kellene hálát adnia az Úristennek, hogy így vagyunk — ahogy vagyunk.

I. D. 10. — Egykorú, gépelt, cím és aláírás nélküli tisztázat.

Az irat borítólapjára Horthy piros ceruzával a következő megjelölést írta: „Sajtó." Az egyes szervezetekről, sajtóorgánumokról szóló részt Horthy a lap szélén piros ceruzával megjelölte, s az egyes neveket ugyancsak piros ceruzával aláhúzta.

Az ellentmondás mélyén valójában az a tény rejlett, hogy az uralkodó körök a második világháború kitörése előtt elutasították azoknak a társadalmi reformoknak a megvalósítását, amelyek immár 100 éve esedékesek voltak, és ezzel teret nyitottak a nyilas-demagógia terjedésének.

A beadvány keltezésére következtetni lehet az ismeretlen szerző megjegyzéséből: „A legutóbbi napokban mindhárman (Rajnissék — *Szerk.*) kiléptek a kormánypártból" — ez 1940 október elején történt. A következő — október 14-i keltezésű — Horthy-irat is információinak egy részét, minden valószínűség szerint, ebből a beadványból merítette.

---

[1] Az ellenforradalomból kiábrándult magyar értelmiségi fiatalság és a népi származású értelmiség egy részének az 1920-as évek vége felé kibontakozó mozgalma volt a nagybirtoktól szenvedő szegényparasztság szociális és kulturális helyzetének feltárására. Ebből a mozgalomból nőttek ki az úgynevezett népi írók, akiknek a harmincas évek közepére kialakult csoportja 1938-ig — a szerző álta utalt időszakra — nemcsak cikkekkel, de több jelentős művel *[Erdei Ferenc:* „Futó homok", *Illyés Gyula:* „Puszták népe", *Darvas József:* „Egy parasztcsalád élete", *Féja Géza:* „Viharsarok", *Veres Péter:* „Az Alföld parasztsága" stb.] álltak ki az elnyomott magyar parasztság és a földreform ügye mellett.

[2] Az 1938: XV. tc., a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról. *[MTT. 1938. 129—148. old.]*

[3] Lásd e kötet 41. sz. iratát és az 53 a. sz. irat 1. sz. mellékletének kommentárját. Még 200 000 embert sem tudtak „korszerűen" felfegyverezni.

[4] „Az alkotó Magyarország".

[5] A sajtócenzúráról az 1938: XVIII. tc. (az állami rend megóvása végett szükséges sajtórendészeti rendelkezésekről) intézkedik. *[MTT. 1938. 156—161. old.]*

[6] A Magyar Filmiroda Rt. a Magyar Távirati Iroda vállalata volt. Híradó filmeket és a kormánypolitika támogatására propagandafilmeket készített.

[7] Jurcsek Bélát 1940. július 7-én nevezték ki mezőgazdasági termelési és áruellenőrzési kormánybiztossá, és 1941. január 31-én mentették fel. *[OL FM eln. 1941—725.]*

[8] Az 1938. évi 3400. Me. sz. rendelet az egyesületi tagságra vonatkozó rendelkezések ellen vétő tisztviselők és egyéb alkalmazottak fegyelmi felelősségre vonásáról szól. *[MRT 1938. I. köt. 421—422. old.]* Ez a rendelet megtiltotta, hogy a köztisztviselők nyilaspártok tagjai lehessenek. A második bécsi döntés után az 1940. évi 6840. Me. sz. rendelet *[Közszolgálati alkalmazottaknak politikai pártok működésében való részvételéről. — MRT 1940. III. köt. 2658—2659. old.]* bizonyos korlátozásokkal visszavonta a 3400. sz. rendeletet.

[9] Teleki Pál miniszterelnök 1940. október 5-én kihallgatáson fogadta Szálasi Ferencet.

[10] Az 1940 októberi salgótarjáni bányászsztrájkra utal. A sztrájkot a nyilasok szervezték.

51

1940. október 14.

HORTHY MIKLÓS LEVELE TELEKI PÁL MINISZTERELNÖKHÖZ A NÉVMAGYAROSÍTÁSRÓL, A VITÉZI REND CÉLJAIRÓL, A ZSIDÓKÉRDÉSRŐL, A NYILASOK TÉRHÓDÍTÁSÁRÓL ÉS AZ ELLENÜK TEENDŐ INTÉZKEDÉSEKRŐL

1940 őszén a nyilasmozgalom újból erősödni kezdett. A második bécsi döntés után Horthy amnesztiában részesítette a szegedi Csillagbörtönben büntetését töltő Szálasi Ferencet. A különböző nyilascsoportok Szálasi vezetése alatt egyesültek. A németek katonai győzelmei, egész Nyugat-Európa lerohanása, Franciaország fegyverletétele után, az Anglia feletti légicsata első napjaiban a nyilasok megpróbálták elhitetni, hogy a németeket senki sem tudja feltartóztatni, s Magyarország további revíziós igényeinek kielégítését csak a fasiszta Németországtól remélheti. A nyilas propaganda újból közeli hatalomra jutásuk hírét terjesztette. „A magyar közéleti tényezőknek — ahogyan az előző irat szerzője kifejezte magát — mindig hajlamuk volt a hatalmi utód felé is gesztusokat tenni." Az államapparátusban terjedt a nyilas befolyás. Amagyar fasisztáknak már több titkos fegyveres szervezkedését leplezték le *[lásd e kötet 48. sz. iratát.]*, amelyek Horthy és társai ellen irányultak. Az ellenforradalmi rendszer vezetői

előtt nem volt titok, hogy a magyarországi nyilasokat a németek pénzelik. *[Lásd e kötet 46. sz. iratát.]* Kozma Miklós, Horthy egyik legbizalmasabb informátora írta az 1939-es választások után, mikor először vonult be a magyar parlamentbe 42 nyilas képviselő: „. . .megállapítást nyert, hogy Svájcban a magyar pengőket Ribbentrop legbizalmasabb embere vásárolta össze és juttatta el a nyilasoknak." *[OL Kozma-iratok. 27. csomó. Napló. 1939—1941. 87. fol.]* Az alábbi irat tükrözi, milyen félelmet keltett Horthyban a németek által támogatott nyilasmozgalom átmeneti sikere.

Kedves Bóli![1]

Bár mindazt, amit írok, éppen úgy elmondhattam volna, azonban tekintettel mindkettőnk elfoglaltságára, és minthogy te is írásban fektetted le többször elgondolásaidat, én is ehhez a módszerhez folyamodom, mert így áttekinthetőbb minden téma. Az első kérdés a rutének, tótok stb. névmagyarosítása, ha felvétetnek a Vitézi Rendbe. Részemről én mindég ellensége voltam és vagyok *minden* névmagyarosításnak. A zsidók névmagyarosítását régi időktől fogva fenntartottam magamnak, és a legritkább esetben engedélyeztem, csak ha p. o. az illető bátran harcolt és nincs gyermeke. Den Vogel erkennt man an den Federn.[2] Jobb szerettem volna például, ha Maróthy—Meizler és Báthory—Hüttner marad. Cím, rendjel sohasem lehet járandóság, csak kitüntetés. A felvétel a Vitézi Rendbe még kevésbé járandóság. Alapításánál főleg a fajnemesítés gondolata vezetett. Azonkívül jutalmazni, lekötni és az ország vezetése iránti hűségben megtartani kívántam mindazokat, akik az elmúlt világháború és a lezajlott forradalmak alatt egyénileg vitézségükkel és *nemzeti érzésükkel* kitűntek. Az ősi nemesi inszurrekció ez újabb formájával egy mindhalálig megbízható magyar alakulatot akartam, úgy a kívülről jövő támadás, mint a belső destruktív erők újbóli forradalmi kísérlete esetén örök időkre a főkapitány rendelkezésére állítani. Hogy ez a sereg mindég megbízható legyen, fő a származás és családi körülmények tisztasága, az erkölcsi alap, valamint az egészséges vér. A vitéz csak engedéllyel házasodhatik, idegen fajból származót csak akkor veszünk fel, ha 100%-ig magyarul érez, megbízható, és ha *maga* kéri a névmagyarosítást.[a] A legbátrabb és legjobban dekorált zsidó is ki van zárva. Aki erkölcsileg botlik vagy megbízhatatlannak bizonyul, az a Vitézi Rendből kitaszíttatik.

Ami a zsidókérdést illeti, én egész életemben antiszemita voltam, zsidókkal sohasem érintkeztem. Tűrhetetlennek tartottam, hogy itt Magyarországon minden-minden gyár, bank, vagyon, üzlet, színház, újság, kereskedelem stb. zsidókezekben legyen, és hogy a magyar tükörképe — kivált külföldön — a zsidó. Azonban, minthogy a kormányzat

[a] A fogalmazványban azután a következő utólag áthúzott mondat olvasható: „Így a Vitézi Renddel mindég egy megbízható ütőerő is áll rendelkezésemre."

egyik legfontosabb feladatának az életstandard emelését tartom, tehát gazdagodnunk kell, lehetetlen a zsidókat, kiknek minden a kezükben volt, egy-két év leforgása alatt kikapcsolni, és hozzá nem értő, leginkább értéktelen, nagyszájú elemekkel helyettesíteni, mert tönkre megyünk. Ehhez legalább egy emberöltő kell. Én hirdettem talán először hangosan az antiszemitizmust, azonban nem nézhetek nyugodtan embertelenségeket, szadista, oktalan megaláztatásokat, mikor még szükségünk van rájuk. Azonkívül messze veszélyesebbnek és értéktelenebbnek tartom hazámra nézve p. o. a nyilasokat, mint a zsidót. Az utóbbi ide van érdekből is kötve, és adoptív hazájához hűségesebb, mint a nyilas, kik — mint a vasgárda[3] — országunkat megzavart elméjükkel[b] német kézre akarják játszani.

Itt mindent lassanként megbízható kezekbe kell a megbízhatatlanokból áttenni. Ellenséget jó állásokkal sem lehet megnyerni. Man kraut umsonst ein Schwein, es wird nie eine Gazelle draus.[4] Most jóformán minden nyilas érzelműek kezébe jutott, és ezen változtatni kell.

1. Egyetlen fegyvergyárunk[5] vezérigazgatója, *Dammang*, nyilas gauleiter aspiráns (fia szerint), nem ért hozzá, azelőtt bidéket és pot de chambre-okat gyártott. Különben az ő emberei közül rekrutált Wirth képviselő vállalkozókat lefogásomra.[6]

2. Hangya[7] vezérigazgatója, Wünscher, azt mondják, nyilas. Úgy hallom, a Hangya megvette volna gr. Károlyi Viktor telkibányai eladósodott házát.

3. Idegenforgalmi kidobta Zichy Nándort, Csáky Istvánt, Apor Istvánt, Gosztonyit, és helyettük felvette Ankert, Pifflt, Gundelt, Rohringert.

4. IBUSZ elnöke, Veress — nyilas.

5. Buaxit[8] vezérigazgatója, azelőtt Pétinél — Zsilinszky Gábor —, nyilas.

6. Színházi kamara vezére, Kiss Ferenc — nyilas.

7. Újságírói kamara: Kolosváry-Borcsa, Imrédy jobbkeze.

8. Budapesti kormánypárt ügyvezető igazgatója, Donáth, Imrédy jobbkeze.

9. Jurcsek ügyetlen, fejetlen intézkedéseivel, Imrédy embere.

10. János Áron erdélyi hadseregnél Imrédy jobbkeze.

Ezek, kikről tudok.

De hányan vannak még vezető pozícióban. A sajtó lehetetlen rossz, zum kotzen[9c]! az angol és amerikai népek rokonszenvét — ami megvolt —,

---

[b] Ezután a fogalmazványban a következő szöveg áll: „német hűbéressé akarják megzavart elméjükkel tenni". A „hűbéressé" és „tenni" szavakat Horthy áthúzta, és a „kézre" meg „játszani" szavakat írta föléjük.

[c] A fogalmazványban ez a mondat így szerepel: „A kormánytól fizetett sajtó rettenetes zum kotzen, már nem tudom olvasni." — A fogalmazvány itt megszakad.

tökéletes felesleges módon, teljesen eljátszani, bűn. Meg vagyok győződve, hogy Amerika és Anglia egyaránt megértette azt a súlyos helyzetet, melyben a jelen háború minket talált, de nem fogják megbocsátani azt a durva hangot, mellyel a kormányhoz közel álló sajtó Angliát és az Egyesült Államokat támadja, gúnyolja és lekicsinyli. Ez a hang pedig felülmúlja a nagy háborúban használt sajtóhangot, mely háborúnak részesei voltunk, és nem felel meg a magyar nép hajdan közismert lovagias és tisztességes felfogásának.[10] Nem tudhatjuk, mit hoz a jövő, és nagy baj volna, ha valamikor ezeket a támadásokat számon fogják kérni. Örültem hallani, hogy ezen méltatlan, a nemzet jövője szempontjából káros, még a tengelybarátság szemszögéből nézve is teljesen szükségtelen durva támadások folytatását meg akarod akadályozni, de ez is csak radikális metódusokkal lehetséges. Kétségtelen, hogy a sztrájk szítása is nyilasmunka.[11] Nagyon sajnálom, hogy a hóhérmunkát a katonaságnak kellett vállalni, mert egy ezrekből álló, de facto nehéz viszonyok közt élő, felheccelt sztrájkoló tömegbe, kik különben nyugton viselkednek, nem lehet belelőni. Pedig a katonaság csak mint forradalom letörője szerepeljen, a többi a főszolgabíró dolga, belügyminiszteri irányítással. Itt a lázító nyilasokat kell letörni, különben nagy bajok lesznek. Kassán a nyilasok azzal lázítanak, hogy nincs zsír, szalonna, mert a kormány mindent a németeknek ad.

A belügyben — úgy hallom — a minden erélyes és jó intézkedést fékező személy egy Boér nevezetű, alighanem nyilas. Wirth, tanúvallomások szerint, engem akart eltenni láb alól.[12] Csak örültem volna, ha bátorsága lett volna megkísérelni, de hogy erre fel még le sem tartóztatják, ez mégis túl kedélyes felfogás. Nem látok más kiutat, mint hogy a nyilasvezetőket meg kell fenyegetni, hogy ha felfordítják a helyzetet, a pártot betiltjuk, és a vezetőket falnak állítjuk. Ma, mikor teljes üzem mellett sem lesz elég szenünk, nem játszhatunk. Az erélyes fellépést statáriummal és az egész sajtó energikus igénybevételével kell bevezetni. Ha Szálasi a mozgatóerő — menjen vissza a Csillagbörtönbe. Most, mikor a vezetésed alatt álló kormány mindent elért az ország részére, ami a helyzet adottsága mellett lehető volt, a legjobb pillanat a rend megteremtésére.

Csütörtökön és pénteken távol leszek Budapestről, addig beszéld át ezen kérdéseket Csákyval és Keresztes-Fischerrel.

Nem tudom, jól fejeztem-e ki magamat — ebből egy szó sem akar szemrehányás lenni, mások bűne kreálta ezt a szituációt.

Senkiben nincs több bizalmam, mint benned, és a te önfeláldozásig önzetlen munkádra, és a te egyedülálló és kivételesnek mondható képzettségedre, valamint nemzetközi összeköttetéseidre az országnak égető szüksége van, de nem szabad alul maradnunk!

Meleg üdvözlettel

Horthy Miklós s. k.

Megbeszélés után égesd el ezen levelet.

Legfontosabb intézkedések közé sorolom még, hogy az összes katonai gyárparancsnokokat és ellenőrzőket rögtön ki kell dobni.

I. D. 11. — Tintával írt, egykorú másolat.

A másoló személye ismeretlen. Az irat borítólapjára Horthy piros ceruzával a következő megjegyzést írta: „Levelem a miniszterelnökhöz! Horthy."

Az irat mellett fekszik a levél fogalmazványának töredéke, amelyet szintén Horthy írt ceruzával. A két levél gondolatmenete megegyezik, az előforduló, nem stiláris jellegű eltéréseket lapalji jegyzetben közöljük. A fogalmazvány első oldalának címzés feletti, egyébként szabadon maradó helyére Horthy a következő feljegyzést írta ceruzával: „Tel. Mih. Milotay lapjába — Bethl. » Pesti Napló « — nyilas értéktelenebb és veszélyesebb, mint a zsidó — német uralom, vasgárda — Telkibányai ház Wünscher — megzavart elmék."

A levelekhez kapcsolódóan ezek mellett, egy kitépett blokklapra Horthy ceruzával a következő feljegyzéseket írta:

„Wirth, Kovarcz ítélet után a nyilaspártot feloszlatni sztrájk rendezése etc. miatt. Nyilasmandátumokat megsemmisíteni. Minthogy világháború van, és a rend a főérdek.

Penzió megvonása.

1. Napolja el magát a Ház, és ruházza jogait az államfőre.
2. vagy feloszlatni a behívási határidő megjelölése nélkül,
3. vagy nyilasképviselők mandátumát elvonni, pártot feloszlatni, aztán a Házat elnapolni."

„Sajtót radikálisan fegyelmezni, vezetőségét kicserélni, főleg sajtókamara elnökét, aztán Dulint, aztán cenzúra vezetőségét, aztán Thuránszkyt kitenni.

Fontos pozíciókból mindenkit, aki nyilas vagy imrédysta gyanús — kitenni.

Kundert állásából kirúgni. Érezze mindenki, hogy aki nem a kormány becsületes irányát követi, nem jut húsos fazék mellé."

Nem tudjuk, elküldte-e Horthy ezt a levelet, vagy hasonló tartalmú levelet írt-e Telekinek. A felvetett legfontosabb intézkedésekből (Ház-feloszlatás, Ház-elnapolás, a nyilasképviselők mandátumainak megsemmisítése) mindenesetre nem lett semmi. Az akkori magyarországi viszonyokra jellemző, hogy az államfő arra kérte miniszterelnökét, égesse el a neki küldött levelet.

---

[1] Bóli = Teleki Pál beceneve.

[2] A madarat tolláról ismerik meg.

[3] Román fasiszta szervezet.

[4] Hiába vakargatod a disznót, sosem lesz belőle gazella.

[5] Nem az egyetlen, de a legnagyobb magyar fegyvergyárra utal: a Fémáru-, Fegyver- és Gépgyár Rt.-re.

[6] Lásd e kötet 48. sz. iratát.

[7] A Hangya az egész országra kiterjedő hálózattal bíró, állam által támogatott álszövetkezet volt.

[8] A Magyar Bauxitbánya Rt.-re utal.

[9] Becsmérlő kifejezés.

nem lehet a zsidókat egy két év
leforgása alatt kikapcsolni és
hozzá nem értő legnagyobbrészt érték-
telen alanyokkal helyettesíte-
ni mert ~~[illegible]~~ tönkre megyünk.
Én hirdettem talán elsőnek a
világon hangosan az antisze-
mitizmust, azonban mégse
veszélyesebbnek és értéktelenebbnek tartom hazánk-
ra nézve pl a nyilasokat mint
a zsidót. A zsidó ide van érdek-
ből is kötve és hazájához hűsé-
gesebb mint a nyilasok kik mint
a vasgárda országunkat német
kézre ~~[illegible]~~ akarják játszani ~~[illegible]~~.
elméjükkel játszani ~~[illegible]~~ Szerintem itt
mindent megbízható kezekbe kell
fektetni ~~adni~~. Ellenséget jó állásokkal sem
lehet megnyerni. Wenn [illegible] nicht
[illegible] in Spanien, [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ mindenen a
nyilasok kezébe jutott és azon vál-

Részletek Horthy Miklós Teleki Pálhoz írt levelének fogalmazványából.
1940. október 14.
(Lásd e kötet 51. sz. iratát)

tisztatni kell. 1 Hangya — Wünscher
(megvette [illegible] Viktor: [illegible] házát ezzel)
nyilas, ~~[illegible]~~ 2. egyetlen fegyvergyárunk
vezérigazgatója — Damang vezérelye
nyilas, 3. Ibusz vezérigazg. Veres nyilas
4 Baurit Zielinszky nyilas, 5 Radio Hann
nyilas, 6 Színházi kamara Kiss Ferenc ny
7 Sajtókamara Kolozsváry Borcsa Imrédy ~~nyilas~~ embere
8 Turcsek Imrédy embere stb. stb.
A kormánytól fizetett sajtó rettenetes zum kotzen, már nem tudom olvasni.

Lásd e kötet 51. sz. iratát

[10] Az angol Kulugyminisztérium többször tiltakozott a magyar sajtó Anglia ellen szemben ellenséges hangja miatt, így többek között 1940. augusztus 31-én, 1940. október 14-en stb. *[OL Küm. Számjel oszt. 1940. Ch. 7102., uo. 1940 7762. b.* — Idézi *OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 456—457. old.]*

[11] Lásd e kötet 50. sz. iratának 10. sz. jegyzetét.

[12] Lásd 48. sz. irat kommentarját.

52

1940 október vége

TELEKI PÁL MINISZTERELNÖK FELTERJESZTÉSE HORTHY MIKLÓSHOZ A KORMÁNYZÓI JOGKÖR KITERJESZTÉSÉNEK EGYES KÉRDÉSEIRŐL

Horthynak azt a levelét, amelyre Teleki az alábbiakban válaszolt, nem ismerjük. Horthy három kívánságot fejtett ki levelében: a jövőben az ő hatalmi jogkörébe tartozzon legmagasabb szinten *ad 1.* a honosítás, visszahonosítás s az állampolgárságtól való megfosztás; *ad 2.* a nyugdíjazott koztisztviselők, *ad 3.* valamint az aktív koztisztviselők fegyelmi ügye. A 3400. sz. rendeletet *[lásd e kötet 50. sz. iratának 8. sz. jegyzetét]* 1940. szeptember 25-én a 6840. Me. sz. rendelettel visszavonta a kormány, de e rendelet értelmezésére 820/1940. I. A. szám alatt kiadott a belügyminiszter egy bizalmas rendelkezést, amely szerint koztisztviselő kizárólag a képviselőválasztásnál kiadott szavazatával politizálhat. Ezt a rendelkezést a nyilasok erősen támadták. *[Az 1939. évi június 10-re hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. Athenaeum, Budapest 1941. VII. köt. 358—359. old.]* Ilyen körülmények között akarta Horthy, aki nem volt felelős a parlamentnek, saját kezébe egyesíteni a koztisztviselők feletti fegyelmi hatalmat. Horthy tehát nemcsak kulugyi vonalon és nemcsak a hadsereg szervezetein keresztul próbálta hatalmát kiterjeszteni, de az uralkodó osztályok konzervatív elemeinek és a nyilasoknak az államapparátus feletti befolyásáért folyó harcát is megpróbálta személyi hatalmának növelésére felhasználni.

Ad 1. A honosítás és visszahonosítás tárgyában az 1879 : L. tc.[1] 11. és 38. §-a, valamint az 1922: VII. tc. 24. §-ának[2] negyedik bekezdése értelmében a belügyminiszter határoz.

Az 1879: L. tc. 17. §-a értelmében a minisztérium javaslatba hozhatja őfelségének rendkívüli és kitűnő érdemeket szerzett külföldiek honosítását (királyi oklevéllel való honosítás). A 11. § értelmében ez a rendelkezés a visszahonosításra is kiterjed.

Az állampolgárságtól való megfosztást az 1939: XIII. tc.[3] 8. §-a a minisztérium hatáskörébe utalja.

A belügyminiszter, illetőleg a minisztérium törvénnyel meghatározott hatáskörét csak törvény változtathatja meg. A fennálló törvényektől eltérő rendelkezésnek rendeleti úton való megállapítására az 1939: II. tc. 141. §-ának második bekezdésében foglalt felhatalmazás nem nyújt alapot, mert egyrészt aligha lehetne azt állítani, hogy a törvényalkotás útja veszélyt hozó késedelmet jelentene, és hogy a szóban levő hatásköröknek a kormányzóra ruházása a honvédelem érdekében elkerülhetetlenül szükséges intézkedés, másrészt azt is lehet vitatni, hogy a kormányzói hatalom körének kibővítése az állami főhatalom szervezetét és működését érintő rendelkezés, ennélfogva az 1939: II. tc. 141. §-ának (3) bekezdése értelmében[4] a rendeleti jogalkotás körébe nem vonható.

Ha már most azt vizsgáljuk, hogy helyes volna-e, hogy a honosításnak, a visszahonosításnak és az állampolgárságtól való megfosztásnak a kormányzó hatáskörébe utalása iránt a kormány törvényjavaslatot terjesszen az országgyűlés elé, az alábbi megfontolások merülnek fel.

a) Nincsen alkotmányjogi akadálya annak, hogy a törvény egyes igazgatási ügyekben a konkrét intézkedés jogát, a hatáskört a minisztérium vagy az egyes miniszter ügyköréből a kormányzó ügykörébe vigye át. A legfelsőbb ügyintézési jogkör ugyanis elvileg a kormányzót illeti, tehát minden ügy intézését magához vonhatja, hacsak jogszabály az ügy intézését más hatáskörbe nem utalja. Ha tehát törvény alkotásával a honosítás, visszahonosítás és az állampolgárságtól való megfosztás tekintetében a belügyminiszter, illetőleg a minisztérium hatásköre megszüntettetik, nincs akadálya, hogy ezekben az ügyekben az intézkedés joga a kormányzóra ruháztassék át.

b) Más kérdés, hogy — ha alkotmányjogi akadályba nem is ütköznék a hatáskörök ilyen megváltoztatása — helyes volna-e egyéb szempontokból.

Aggály volna először abból a szempontból, hogy meglehetősen nagyszámú konkrét igazgatási ügy kerülne a kormányzó hatáskörébe, márpedig a helyes államigazgatási elv[a] az, hogy a kormányzó s általában az államfő ne konkrét ügyintézéssel foglalkozzék,[b] hanem országkormányzati ügyekkel, kérdésekkel. A konkrét, folyó igazgatási ügyek intézésére ott vannak a közigazgatási hatóságok és hivatalok, a kormányzó megszabhatja ezek működésének irányát, elveit, de ő maga ne vegye át ezeknek a konkrét ügyintézési jogkörét.

Minthogy a kormányzó ezekben az ügyekben is csakis miniszteri ellenjegyzés mellett intézkedhetnék, két fórumon kellene az ügyekkel foglalkozni, jelesül a miniszteri (minisztériumi) és a kormányzói fórumon, ami az adminisztráció újabb megterhelését jelentené.

---

[a] A „helyes államigazgatási" szavakat Horthy aláhúzta, a „helyes" szó mellé kérdőjelet írt.

[b] A „ne konkrét ügyintézéssel foglalkozzék" szavak aláhúzva, s a margón kérdő- és felkiáltójel látható a következő megjegyzéssel: „zs. névmagyarosítás".

c) Nem egyeztethető össze a helyes államigazgatás elveivel, hogy a kormányzó kisebb jelentőségű ügyintézés körében — ámbár formailag az ellenjegyző miniszter felelősségével fedve — az elkerülhetetlen bírálatnak tétessék ki, ami a kormányzói tekintély rovására szolgálhat.

d) Avégből, hogy a kormányzó befolyása a szóban levő ügyek intézéséből kellően biztosíttassék, nincsen szükség arra, hogy az ügyek intézése a kormányzó hatáskörébe utaltassék. Semmi akadálya nincs annak, hogy a kormányzó a belügyminisztert, illetőleg a miniszterelnököt utasítsa, hogy meghatározott esetekben a honosítási és visszahonosítási kérelemnek csak akkor adjanak helyet, illetőleg az állampolgárságtól való megfosztást csak akkor mondják ki, ha ehhez előzetesen hozzájárult.[c] Ez a kormányzói utasítás a minisztert, illetőleg a miniszterelnököt kötelezi, a cél tehát biztosítva lesz, a kormányzó befolyása érvényesülhet mindazokban az esetekben, amelyekben a kormányzó azt célszerűnek tartja.

Ad 2. A köztisztviselő nyugalomba helyezése következtében a fegyelmi hatóság alól nem kerül ki. Az 1912 LXV. tc.[5] 44. §-a első bekezdésének 8. pontja szerint a már folyósított nyugdíjakat, lakbérnyugdíjat és nyugbért meg kell szüntetni, ha a nyugalomba helyezettre nézve a fegyelmi hatóság[d] a nyugalomba helyezés után elkövetett cselekmény miatt jogerős határozattal nyugellátásának elvesztését mondja ki. Abban a tekintetben, hogy a nyugdíjas ellen megindított fegyelmi eljárás során a nyugdíj elvesztését milyen esetben kell kimondani, az illető nyugdíjasra fennálló szabályok szerint kell megítélni. Egyes köztisztviselői csoportokra (bírákra, ügyészekre, önkormányzati tisztviselőkre) tételes jogszabályok állapítják meg a fegyelmi szabályokat, a köztisztviselők nagy tömegére szokásjogi alapon, a pénzügyi tisztviselőkre kibocsátott ún. pénzügyi szolgálati szabályzat irányadó. Abban valamennyi köztisztviselőre fennálló fegyelmi szabályok megegyeznek, hogy a köztisztviselőnek akár a hivatali eljárás körében, akár azon kívül tanúsított hazafiatlan magatartása fegyelmi vétség. A ma fennálló szabályok is módot adnak tehát arra, hogy az ellen az akár tényleges szolgálatban álló, akár nyugdíjas közszolgálati alkalmazott ellen, aki hazafiatlan magatartást tanúsít, a fegyelmi eljárást megindítsák; a fegyelmi eljárás a cselekmény vagy magatartás súlyossága szerint a legsúlyosabb fegyelmi büntetés alkalmazására, vagyis hivatalvesztésre vagy a nyugdíj elvesztésének a kimondására is vezethet. Ha e tekintetben a fennálló jogszabályok nem elég szabatosak vagy nincsen meg a szerteágazó jogszabályok között a kellő egyöntetűség, nem volna akadálya annak, hogy ez a hiány törvényhozási úton pótoltassék.[e]

---

[c] A „ha ehhez előzetesen hozzájárult" szavakat Horthy aláhúzta, s a margóra a következő megjegyzést írta: „helyes".

[d] A „fegyelmi hatóság" szavak aláhúzva, margón kérdőjel látható.

[e] A „hogy ez a hiány törvényhozási úton pótoltassék" szavak aláhúzva.

Ezek szerint az ad 2. alatt felvetett kívánság tehát csak annyiban jelentene a ma fennálló helyzettel szemben újítást, hogy a fegyelmi hatóságot a kormányzó kezébe adná. A ma fennálló szabályok szerint ugyanis a fegyelmi hatóságok a köztisztviselők egyes csoportjaira más és más fegyelmi hatóságok gyakorolják. A bírák és királyi ügyészek, valamint a bírósági tisztviselők fegyelmi hatósága a bíróságok körében alakuló fegyelmi bíróság, illetőleg a magasabb kategóriájú bírákra és ügyészekre vonatkozóan részben bírákból, részben a törvényhozás tagjaiból alakult legfőbb fegyelmi bíróság; az önkormányzati tisztviselőkre vonatkozóan az önkormányzatok keretében alakított fegyelmi bizottságok, végső fokon az 1929 : XXX. tc.- 87. §-a értelmében alakított fegyelmi bíróság; azokra a közszolgálati kategóriákra vonatkozóan pedig, amelyekre külön fegyelmi jogszabályok nincsenek, ugyancsak a már említett pénzügyi szabályzat értelmében, a fegyelmi hatóságot végső fokon az illetékes miniszter gyakorolja, fennmarad azonban az érdekeltnek az a lehetősége, hogy a miniszter határozata ellen a kormányzóhoz folyamodjék. Az ad 2-ben kifejezett kívánság tehát azt jelentené, hogy azokban az esetekben, amelyekben hazafiatlan vagy államellenes magatartás miatt nyugdíj elvonásnak volna helye, a fegyelmi hatóságot a kormányzó gyakorolja. A fennálló jogállapotnak ilyen értelmű megváltoztatása természetszerűen csak törvényhozás útján volna lehetséges. Itt is felmerült tehát a kérdés, helyes volna-e ilyen irányban törvényhozási lépéseket kezdeményezni.[f] Erre vonatkozóan legyen szabad az alábbiakra felhívni a figyelmet.

a) A közszolgálat a magánszolgálati viszonytól legfőképpen az különbözteti meg, hogy a közszolgálati viszonyt egyoldalú felmondással, elbocsátással nem lehet megszüntetni, hanem csakis fegyelmi eljárás során vagy bírói büntetőeljárás során hozott, hivatalvesztést kimondó határozattal. A közszolgálati viszonynak az utolsó évszázadban kialakult garanciáját megszüntetni vagy meggyengíteni nem lehet anélkül, hogy ne veszélyeztessük a közszolgálat zavartalan ellátásához szükséges nyugalmat, biztonságérzetet, önérzetet, tekintélyt, állandóságot. Ennek a közszolgálat szempontjából feltétlenül szükséges állapotnak a biztosítéka ugyanis abban van, hogy a közszolgálati alkalmazott tudja, hogy állásából csakis fegyelmi vétség esetében és szabályszerűen megtartott fegyelmi vagy büntetőbírói eljárás útján mozdítható el. A közszolgálati viszonynak ezeket a biztosítékait nem lehetne megszüntetni abban az esetben sem, ha a fegyelmi hatóság az ad 2. alatt megjelölt esetben a kormányzóra ruháztatnék.[g] Mit jelentene ez? Nyilvánvalóan azt, hogy a kormányzó döntése elé be kellene iktatni a fegyelmi eljárásnak a köz-

[f] Az utóbbi két mondatot Horthy a margón megjelölte.

[g] Az utóbbi két mondat mellett a lap szélén Horthy következő, fekete ceruzával írt megjegyzése olvasható: „fegyelmi hatóságban nem lehet mindég bízni, mint láttuk, még a törvényszékben sem".

tisztviselők szempontjából fennálló minden biztosítékát, a kontradiktórius eljárást, a védelem teljes lehetőségét, a bizonyítási eljárás kellő kiépítését. A helyzet a maival szemben tehát csupán abban változhatnék, hogy a döntést maga a kormányzó hozná meg. Az 1920 : I. tc.[7] 13. §-ának hatodik bekezdése értelmében azonban, minthogy a kormányzó a végrehajtó hatalmat csakis a minisztérium által gyakorolhatja, döntését csakis az illetékes miniszter ellenjegyzésével hozhatná meg, ennélfogva nem volna elképzelhető döntés abban az esetben, ha a fegyelmi ügy elbírálásában a kormányzó és a miniszter álláspontja között eltérés *mutatkoznék. Ilyen esetben a miniszter kénytelen volna a kormányzói* döntés ellenjegyzése elől kitérni,[h] ami a miniszteri állásról való lemondását vonná szükségképpen maga után. Igaz ugyan, hogy ez a helyzet más vonatkozásban is előállhat. Rendszerint azonban csak nagyobb jelentőségű kormányzatpolitikai kérdésekben szokott előállani. Nagyon meggondolandó volna olyan jogalkotás, amely konkrét folyó ügyek intézésében is szinte intézményessé tenné a kormányzó és a kormány tagjai közötti nézeteltérések felmerülésének a lehetővé tételét. A kormányzónak ma is megvan a lehetősége arra, hogy konkrét esetben is utasítsa az illető minisztert fegyelmi eljárás megindítására akár aktív, akár nyugalomba helyezett köztisztviselő ellen, ha annak szükségét fennállani látja, magát a fegyelmi eljárást azonban és a fegyelmi ügyben való döntést annál a bizalomnál fogva, amelyet a miniszter irányában a kormányzó részéről feltétlenül fennállónak kell venni, a miniszternek kell meghagyni,[i] amennyiben a miniszter döntése nem egyeznék meg a kormányzó felfogásával, és ennek következtében a miniszter a kormányzó bizalmát elvesztené, ennek következményét a miniszternek a lemondásával le kell vonnia.

b) De nemcsak a kormányzó és a minisztérium, illetőleg a kormányzó és a minisztérium tagjai között fennálló bizalmi viszonnyal és a miniszteri felelősség elveivel nem volna összeegyeztethető az ad 2-ben közölt kívánságnak megfelelő törvényalkotás, hanem azokból a szempontokból sem, amelyeket a konkrét ügyintézés tekintetében fentebb az ad 1-re vonatkozó kívánság tekintetében kifejtettem.

c) Alig lehetne tehát messzebb menni, mint hogy a nyugdíjas közszolgálati alkalmazottnak a hazafiatlan vagy államellenes magatartását a tényállás megfelelő körülírásával törvény útján minden kétséget kizáróan fegyelmi vétséggé tenni és büntetésül a nyugdíj elvonását jogkövetkezményül kimondani.[j]

Ad 3. Mindazok az aggályok, amelyek az ad 2-ben foglalt kívánság

[h] E mondat mellett a lap szélén Horthy következő megjegyzése olvasható: „helyes."

[i] A mondat ezután következő részét Horthy a lap szélén megjelölte, s a következő megjegyzést fűzte hozzá: „helyes".

[j] A mondat utolsó része mellett Horthy „helyes" megjegyzése látható.

tekintetében felmerülnek, még fokozottabb mértékben állanak fenn az ad 3-ban foglalt kívánsággal szemben.

A köztisztviselői jognak ilyen értelmű megváltoztatása természetesen csakis a törvényhozás útján volna lehetséges. A fentebb már kifejtett okokból azonban alig volna elképzelhető, hogy a törvényhozás ilyen értelmű törvény alkotására kész volna. Jogrendszerünk ilyen értelmű megváltoztatása egyet jelentene a közszolgálati állás gondosan kiépített biztosítékainak megszüntetésével. Erre az útra egy állam törvényhozása sem lépett. Köztudomású, hogy a Német Birodalom vezére a folyó évi április hó 26-án tartott beszédében célzást tett a köztisztviselői fegyelmi jognak az ad 3-ban megjelölt irányú gyakorlására és a vezér kijelentései igen széles körű nyugtalanságot keltettek, s ez a nyugtalanság kifejezésre is jutott abban az előadásban, amelyet Hans Frank lengyel főkormányzó, birodalmi miniszter a folyó évi június 9-én „Jogi gondolat és népközösség" címen a berlini egyetemen tartott. Igaz, hogy valószínűleg ennek az előadásnak is része volt abban, hogy Frank miniszter az igazságügyi vonatkozású tisztségei alól felmentetett, nem változtat azonban azon a tényen, hogy a közvéleményben a vezér beszédében megnyilatkozó álláspont nem talált kedvező fogadtatásra. Ha az autokratikus rendszeren felépülő államban ilyen kedvezőtlen fogadtatásra talált az ad 3-ban kifejezésre jutó kívánság, nem lehet feltenni, hogy az alkotmányos felépítésű magyar államrendben a helyzet másképp alakulna. Politikai szempontból sem volna tehát célszerű, ha a mai súlyos időkben a közvéleményt nagymértékben nyugtalanító törvényhozási lépés kezdeményeztetnék.

Az ad 3-ban kifejezésre jutó kívánság kellő módon kielégíttetnék azzal, hogy a közszolgálati alkalmazottak fegyelmi jogába úgy, amint az ad 2-vel kapcsolatban is már kifejtettem, beleillesztetnék olyan törvényi rendelkezés, amely a közszolgálati alkalmazottnak a hazafiatlan vagy állam ellenes magatartását megfelelő tényállás meghatározásával olyan fegyelmi vétséggé nyilvánítaná, amelynek büntetése hivatalvesztés még abban az esetben is, ha a cselekmény hivatalvesztést maga után vonó bűncselekmény tényálladékát nem is állapítaná meg. A kormányzó irányító befolyása a nem bírói úton tartozó fegyelmi eljárások körében érvényesülhetne akként, hogy megfelelő utasítást adna a miniszteréknek arra vonatkozóan, hogy minden olyan esetben, amelyben ilyen tényállás miatt indul meg a fegyelmi eljárás, a véghatározat meghozatala előtt az illetékes miniszter neki az ügyről jelentést tegyen.[k] Természetszerűen a kormányzó befolyása nem érvényesülhetne azokban a fegyelmi eljárásokban, amelyekben a végső döntés nem a miniszter kezében van. Nem képzelhető el ugyanis az, hogy bírói döntést a bíróságon kívül álló tényező állásfoglalása irányíthasson.

[k] A mondat utolsó részét Horthy aláhúzta.

Különben is az 1934. évi I. törvénycikk 2. §-ának b) pontja kimondja, hogy azt, aki a hivatalával járó feladat kifogástalan elvégzéséhez szükséges szakképzettség, szorgalom vagy egyéb fontos kellékek hiánya miatt szolgálatát a megkívánt mértékben nem látja el, szabályszerű eljárás alá lehet vonni.[8] Az 5. bekezdés ezt az eljárást szabályozza, egy háromtagú, illetve öttagú bizottság véleményező meghallgatását írja a miniszter részére elő, de a miniszter minden jogorvoslat nélkül végérvényesen határoz,[1] tehát tekintet nélkül a bizottság javaslatára.

Ennek megfelelő kezelése a tisztviselőkkel szemben teljes biztosítékot nyújt.

Mindezeket azért terjesztem főméltóságod elé, hogy mielőtt a kérdésekben véglegesen állást méltóztatna foglalni, kérném a fent előadottaknak áttanulmányozását.

I. B. 3. — Gépelt, aláírás nélküli másolat.

Az irat borítólapján Horthy Miklós piros ceruzával írt következő megjegyzése látható: „Min. elnök."

Horthy több helyen zöld, illetve fekete ceruzával megjelölte, aláhúzta az előterjesztés szövegét és néhol lapszéli megjegyzéseket fűzött hozzá. Ezeket lapalji jegyzetben közöljük.

Horthy kívánságai sem törvény, sem rendelet formájában nem teljesültek.

---

[1] Az 1879: L. tc. a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szól. *[MTT. 1879—80. 221—337. old.]*

[2] Téves hivatkozás. Helyesen: az 1922: XVII. tc. 24. §-ának 4. bekezdéséről van szó. *[MTT. 1922. 135. old.]*

[3] Az 1939: XIII. tc. intézkedik a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879: L. tc. kiegészítéséről és módosításáról. *[MTT. 1939. 171—175. old.]*

[4] Az 1939: II. tc. *(lásd e kötet 49. sz. irat 1. sz. mellékletének 3. sz. jegyzetét)* 141. §-ának második, illetve harmadik bekezdése így szól: „Ha a késedelemben veszély van, a minisztérium kivételes hatalom ideje alatt az alábbi §-okban foglalt felhatalmazások körén túlmenően is megtehet rendelettel minden olyan közigazgatási, magánjogi, eljárási és a törvényhozás hatáskörébe tartozó egyéb intézkedést, amely a rendkívüli viszonyok által előidézett helyzetben a honvédelem érdekében elkerülhetetlenül szükséges, s evégből a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket állapíthat meg.

A (2) bekezdésben foglalt felhatalmazás alapján az állami főhatalom szervezetét és működését érintő, a törvényhatósági és községi önkormányzat rendszerét módosító vagy megszüntető rendelkezéseket kibocsátani, továbbá az egyébként fennálló törvényi felhatalmazásokon túlmenően anyagi büntetőjogi szabályokat megállapítani nem lehet." *[MTT. 1939. 84. old.]*

[5] Az 1912: LXV. tc. az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról szól. *[MTT. 1912. 712—824. old.]*

---

[1] Az utóbbi mondat mellett Horthy következő lapszéli megjegyzése olvasható: „soha nem történt meg".

[6] Az 1929: XXX. tc. a közigazgatás rendezéséről szól. *[MTT. 1929. 333—4407. old.]*

[7] Lásd e kötet 2. sz. iratát.

[8] Az 1934: I. tc. a közszolgálati alkalmazottaknak és a honvédség tagjainak, valamint mindezek hozzátartozóinak ellátását szabályozó rendelkezések módosításáról szól. *[MTT. 1934. 319. old.]* Az idézett rész pontosabban a 2. § (2) b. pontjában található.

53 a

1940. november 13.

TELEKI PÁL MINISZTERELNÖK LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ AZ ORSZÁGGYŰLÉS ÖSSZETÉTELÉRE VONATKOZÓ ALKOTMÁNYREFORM-TERVEZETÉNEK MEGKÜLDÉSÉRŐL

Az alábbi és az ezt megelőző öt irat között szoros összefüggés van. Ezek a már krónikussá vált társadalmi bajok talaján tükrözik egyrészt a nyilasok térhódítását, másrészt Horthy ugyancsak reakciós, taktikázó politikáját. Az iratokból kiviláglik, hogyan akarta Horthy a nyilasveszélyt saját hatalmának növelésére felhasználni. Az iratok azt is mutatják, hogy Teleki Pál több-kevesebb következetességgel szembeszállt ezekkel a törekvésekkel. Az alábbi alkotmányreform-javaslat arra világít rá, hogy Teleki milyen koncepció alapján ellenezte Horthy törekvéseit. Ez a tervezet is objektíve reakciós válasz a nyilas előnyomulásra. A parlamentből nemcsak a nyilasképviselőket, de a nép képviseletét is radikálisan ki akarta küszöbölni. Sikeresen egyesítette magában a polgári demokratikus parlamentarizmus elleni összes reakciós és fasiszta kísérleteket (hivatásrendiség stb.) az utóbbi 100 év retrográd javaslataival, amelyek a magyar parlamenti rendszer demokratikus megújítása ellen irányultak (közvetett választás, pluralitás stb.).

Főméltóságú Uram!

Nagynehezen elkészültem az „alkotmányreformnak" az országgyűlés összetételére vonatkozó részével, és a mai napon szétküldöm azt a miniszteréknek és néhány más úrnak, főleg jogászoknak. Legyen szabad egy példányt mellékelten előterjesztenem, kérve annak elolvasását és főméltóságú uram vélemény-nyilvánítását.

Mélységes tisztelettel

Teleki Pál

I. A. 12. — Saját kezűleg írt tisztázat.

A levélpapír fejléce: „Ministerelnök."

1. SZ. MELLÉKLET

TELEKI PÁL MINISZTERELNÖKNEK HORTHY MIKLÓSHOZ ELJUTTATOTT ALKOTMÁNYREFORM-JAVASLATA

ALKOTMÁNYMODÓSÍTÁS TERVEZETE

I. rész

ORSZÁGGYŰLÉS

Miért időszerű, sőt szükséges az alkotmányreform, helyesen:

magyar alkotmányunk életformájának intézményes átalakítása?

[a] . . . Ma egy alkotmányreformnak vannak világtörténeti és Európatörténeti okai:

(1) A világ, a fehér emberiség és Európa óriási anyagi, szellemi és lelki átalakulása, amelynek kezdetén vagyunk. Anyagi életünkben alkalmazkodnunk kell a kor újszerű anyagcseréjéhez. Szellemi téren törés nélkül egyeztetnünk kell a magunk fejlődését az emberiség jelenkorának eszmeharcaival, hangulataival, értékeivel.

Át kell vezetnünk menetközben ezer év óta korszerűen átépülő és épp ezért vésztállóan haladó magyar hajónkat és legénységét, hazát és népet a ma Szküllái és Kharübdiszei között. Lelkileg pedig fel kell vérteződnünk mint magyaroknak és mint kereszténveknek minden veszélyekkel szemben. Hogy ezeket a feladatokat tartalmilag szolgálhassuk, munkánk és lehetőségeink kereteit, politikai, gazdasági és társadalmi szerveinket alkalmassá, e feladatok szolgálatára rugékonnyá kell tennünk.

(2) Mert az állam és az állampolgár, az ember egymáshoz való viszonya az utolsó félszázadban lényegesen megváltozott, az individualizmus koreszméjét forradalmi gyorsaságú reakcióval a közösség koreszméje váltotta fel, mint eszme, érzés és szükséglet, de a közösség kiformálatlanságában még képtelen a valódi közélet természetes formáit megtalálni, és ezért a szervezett állam apparátusa kell, hogy pótlólag egyelőre helyébe lépjen, és életrendünk minden legkisebb részére kiterjedőleg szervezzen és szabályozzon. Tehát nekünk is úgy kell államgépezetünket átformálni, hogy e feladatoknak megfeleljen, amennyire egy államgépezet mindezeknek egyáltalán megfelelni tud, átmenetileg, addig, amíg az embereket, a köz elemeit a közéletre lelkileg átneveljük, önérdekről közérdek szolgálatára, irigységről áldozatosságra stb. Át kell tehát a ma és a közeljövő feladataira alakítani közigazgatásunkat, és

[a] Előljáróban kifejti, mit ért „alkotmány" alatt.

ennek előfeltétele és alapjaként az államkormányzat irányt szabó fő szerveit, országgyűlést és minisztériumot.

(3) Lezárult a mohácsi vésszel induló korszak, amely a török hódoltságból, magyar népünk pusztulásából, a nemzetiségek bevándorlásából, a nemzetiségi elv Európa-szerte való érvényesülése és a nemzetiségek öntudatra ébredése folytán a Németország oldalán vesztesen vívott háborúban a trianoni feldarabolásra, viszont ennek túlzásai és Németország hatalomra jutása s Olaszországnak a revíziós államok mellé állása folytán részleges restitúcióra vezetett. Ez a helyzet új korban, más helyzetben visszaadta a török hódoltság előtti szerepünket a Duna-medencében *(a)* fogyatkozott viszonylagos hatalommal, de *(b)* földrajzi helyzetünknél fogva nagy lehetőségekkel, *(c)* történelmünknél fogva, ha azt meg nem tagadjuk, magasztos hivatással, mely példaadóvá lehet a világ és Európa új életformáinak kiformálásában, *(d)* Európa e részének bonyolultabbá vált néprajzi képénél fogva új vagy újrakelthető tartalmak kialakításának, életrekeltésének, elmélyítésének lehetőségeivel, ember-, nép- és nemzetnevelő feladataival. Be kell rendezkedjünk vagy újrarendezkedjünk a legnehezebb adottságok közt egy soknyelvű, sok nemzetiségű ország vezetésére, összes népeinek boldogítására és egybevezetésére.

(4) Európa világhatalmi életformája — a demokratikus liberalizmus — megszűnt létezni, és vele közéleti, politikai és parlamenti formái is. *(L. Teleki: Európáról és Magyarországról. 193—194. old.)* A mi országgyűlésünk változtatások dacára még ilyen, és a követelményeknek nem tud megfelelni.[b]

Ha a magyar országgyűlést a modern kor követelményének megfelelően át kívánjuk formálni, elsősorban világosan kell látnunk a célt, hogy megtalálhassuk a formát.

Mivel az állam a gazdasági élet és az emberek mindennapi életének irányítójává lett, ez a mindennapi élet pedig mind nagyobb számú foglalkozásnak munkájából, szükségleteiből, termeléséből, fogyasztásából alakul, az országgyűlést gazdaságibbá, szakszerűbbé kell tennünk. Szükséges tehát benne a gazdasági élet elemeinek csoportonkénti, rendenkénti, hivatásrendi[1] részvétele.

Minthogy a hivatásrendiség nem annyira a döntés, mint inkább a tanácsadás, előkészítés, a problémák szakszerű kitisztázásának szerve, a hivatásrendiségnek ott kell lennie, ahol a tárgyalás kezdődik, tehát az alsóházban . . . [c]

A hivatásrendi érdekképviselet mindenképpen közvetett válasz-

---

[b] A kihagyott részben az alkotmányreform szükségessége mellett érvelve felemlíti, hogy a jelenlegi rendszer szerint a vármegyék nincsenek kellőképpen képviselve a parlamentben, és rossz a választókerületek beosztása. Ezt követően pedig óva int az új alkotmány kidolgozásánál az idegen példák követésétől.

[c] Ezután az alsóház és a felsőház viszonyával foglalkozik.

tást jelent. Mert hiszen az egyes hivatásrendek tagjai kamarai testületeket választanak, és ezek küldetik ki a hivatásrendek képviselőit az országgyűlésbe.

A politikai elemet a homogeneitás szempontjából is lehetőleg egy azonos, közvetett módon kell választani, hogy komolysága és talajába való begyökerezettsége azonos legyen.

Már mondottam, hogy a választókerületek nem helyes területi egységei az ország természetes részei közvéleményének. Magyarországnak egyéniséggel bíró részei a vármegyék. Amikor a jelenleg érvényben levő országgyűlési formákat életre hívták, tehát az 1848-i rendezés alkalmával is már kifogásolták a vármegyék képviseletének hiányát. És Kossuth maga azt mondotta, hogy „inkább bukjék a minisztériumból alkotott törvény, mint a megye".[2] És 1885-ben egy Helfyhez intézett levelében ezekről emlékezve azt mondja, hogy „az 1848-i mű csak alap, nem kikerekített, bevégzett mű".[3] Mégis, ez a kikerekítés elmaradt. 67-ben, a liberális kor teljében nem tértek reá vissza. Bethlen István, aki a felsőházat reformálta, mind a kettőt, a megyét is, az érdekképviseletet is megpróbálta ebbe belevinni.[4] Az érdekképviselet egészen bátortalan, első kísérlet formájában. Egyik sem igazában a felsőházba való, de bevitelük mutatja, hogy mind a kettőnek szükségét valahogy mindenki érezte.

Elgondolásom tehát az, hogy az alsóház lényegében két elemből: egy politikai, vármegyék által választott elemekből és egy gazdasági, hivatásrendi elemből álljon. Éspedig úgy, hogy az előbbi legyen többségben. Viszont a parlamenti előkészítés és szakszerűség szempontjából a házszabályok azután úgy intézkedjenek, hogy a gazdasági bizottságokban hivatásrendi elem, a társadalmi, közigazgatásügyi stb. bizottságokban a politikai elem legyen túlsúlyban, a pénzügyi bizottságban pedig a plénumban levő arány szerint.

A két fő elemhez, amelyek együtt az alsóház legalább 90 vagy inkább 92—94 százalékát kellene, hogy tegyék, még egy harmadik elemet tennék hozzá. Minden egyetemünk összes végzettjei választanának képviselőket. Tehát mindazok, akik doktorátust tettek vagy képesítő oklevelet nyertek bármelyik egyetemünkön vagy azon főiskolákból, amelyekből ezen egyetemek (vagy műegyetem) kialakultak. Lehetne esetleg a többi főiskolákat is — de nagyon szigorú elbírálás alapján — tekintetbe venni.

Ezek az egyetemi végzettek, szóval az ország szellemi vagy művelődési elitjének körzetei nem önmaguk közül választanának csak, hanem bárkit megválaszthatnának, tekintet nélkül az illetőnek végzettségére, akit országos szempontból kimagasló egyéniségnek tartanak. A hivatásrendi és a vármegyei választások ugyanis nem elegendő biztosítékok arra, hogy országos értékek kellőleg tekintetbe vétessenek. Az alsóház két fő eleméhez való ezen 6 vagy 8 százalékos hozzátétel az

abszolút országos értékeknek, olyanoknak is, akik a politikai aréna eddigi lármájától távol tartották magukat, az ország javára való érvényesítését lehetővé tenné.

Az alsóház tehát így alakulna:
megyék választottjai 50—55%,
hivatásrendek választottjai 38—42%,
egyetemet (főiskolát) végzettek választottjai 6—8%.

Ez a rendszer minden mesterkéltség nélkül bizonyos értékdifferenciációt is jelent az emberek között, és pluralitást ad. Ugyanis a megyékben és városokban mindenki szavaz, akinek választói jogosultsága van. Aki ezenkívül bárhol munkát végez és valami hivatásrendi (munkarendi) kamarának tagja, az természetesen itt is szavaz, tehát a munka révén második szavazata van. Aki ezenkívül egyetemi vagy főiskolai végzettséget szerzett, az szavaz ezen végzettek körzeteiben is, és ezáltal harmadik szavazata van. Lehet tehát három szavazata valakinek mint embernek, mint munkát végzőnek és mint olyannak, aki magasabb szellemi műveltségre verekedte fel magát.

Ez a rendszer, úgy gondolom, egyszerű és igazságos . . . [d]

Felmerül azonban egy másik gondolat is, amely egy harmadik fő elemet vinne be az alsóház felépítésébe a megyei és a hivatásrendi mellett. Ez az elem a mai párt-parlamenti és közvetlen választási rendszernek maradványa volna, a képviselők egy részének az ország néhány — körülbelül nyolc — nagy kerületében listás választás alapján közvetlenül az összes választói jogosultsággal bírók szavazása alapján való megválasztása. Ez esetben az alsóház összetétele körülbelül így alakulna: 32 százalék megyei, 30 hivatásrendi, 30 listás és 8 százalék az egyetemi végzettek választása alapján. Ennek az elemnek a bevitele mindenesetre elvi felépítésében kevésbé homogénné teszi az alsóházat. Szolgálja pártoknak személytelen érvényre juttatását és avval a személyi és emberi kapcsolatok alapján választott helyi politikai elem mellett országos, elvi ellentétek alapján álló pártpolitikai elem érvényesítését. Ez esetben természetesen minden választópolgár szavaz és választ közvetetten a megyén keresztül, másrészt közvetlenül a listán. Ezenkívül növekszik szavazatainak száma a munka és a magasabb értelmiség által . . . [e]

Ezekhez a szervi felépítési kísérletekhez még mások is járulnak:

[d] A továbbiakban, ismét visszatérve a megye szerepének tárgyalására, a megyék tisztviselőválasztási jogának megszüntetése mellett foglal állást, „másrészt — mint írja — vissza kell állítani a megyének azt az autonómiáját, amellyel alkotmányosságunk épületébe mint regionalizmus helyesen foglal helyet."

[e] Ezt követően a többpártrendszer mellett foglal állást, de — szerinte — arra kell törekedni, hogy kevés párt legyen. Ezt úgy lehet elérni a tervezet szerint, ha kevés nagy választókerületet létesítenek.

a parlament törvényalkotói feladatának, munkarendjének vagy munkamódjának és a parlament tagjai méltóságának és erkölcsének kérdése, amely méltósággal és erkölccsel a nemzetet hivatván képviselni.

Látjuk azt, hogy az országgyűlés feladata ma sok kérdésben, sok feladatkörben — összehasonlíthatatlanul többen, mint régebben — irányt, törvényes keretet szabni. Látjuk, hogy mai országgyűlésünk munkája a törvényalkotásokban felaprózódik és egész sorát hozza az olyan törvényeknek, amelyek túl részletesek, s az emberek nagy tömegére — tehát azokra nézve, akikre hozattak, s akik a törvényeket be kell, hogy tartsák — érthetetlenek, és bonyolultságuk következtében rövidesen módosításra szorulnak. Megalkotásuk rengeteg időt vesz igénybe, és az eljárás szükségszerű gyorsításánál, a törvények részletességénél fogva, önmaguknak is rendszerint ellentmondanak. Látjuk azt, hogy ennek következtében vannak törvények — és éppen a legfontosabbak közül —, amelyeket évről évre újra tárgyalunk, új formában újra hozunk anélkül, hogy kielégítőbbekké váljanak.

Ennek következtében egy alkotmányreform részét tevő országgyűlési reformnak egyik legfőbb feladata az, hogy az országgyűlés rövid, fő elvekben irányt szabó törvényeknek, mint ma mondani szokás: kerettörvényeknek a megvitatására és meghozatalára szorítkozzék. Ezek a törvények világosak, egyszerűek — ezért maradandóbbak lesznek. A részletintézkedések azonban módosulhatnak gyorsan haladó korunk néha évről évre változó helyzetek szükséglete szerint, de mindég az országgyűlés meghatározta törvényes fő elvek alapján.

Ez, ti. az elvi iránytörvények hozatala, az országgyűlés plénumára vonatkozik, de ez nem mehet odáig, hogy az országgyűlés — nevezetesen az alsóház — valami módon ne nyerjen befolyást ezen irányt adó törvények részletesebb törvényes rendelkezéseinek, a törvények eddigi részleteit pótló törvényerejű rendeleteknek megformálására és meghozatalára.

Elgondolásom tehát az, hogy az alsóház válasszon egy, körülbelül 60 tagú közigazgatási vagy államigazgatási bizottságot, amely a kormánynak ezen, a törvényeket részleteiben megformáló rendeleti munkáját kötelességszerűen ellenőrizze és megvitassa. E működése természetesen az államigazgatás összes ágaira vonatkozna. Ugyanez a bizottság, ugyanezen feladatából kifolyólag kellene, hogy kötelességszerűen figyelemmel kísérje és ellenőrizze a kormánynak államigazgatási tevékenységét, azaz elvégezze, de rendszeres formában azt a feladatot, és gyakorolja az országgyűlésnek azon jogát, amelyet ma a plénum mint interpellációs jogot gyakorol.

Az alsóház plénumában való interpelláció megszüntetendő, hiszen a ma elfajult formájában már többé nem szolgálja az államigazgatásnak komoly, rendszeres, államfenntartó ellenőrzését, hanem tisztára cirkusz a közönséggé süllyedt nemzet számára, kormánybuktatási játék, amely

az államügyek szorgos intézésére hivatott miniszteriumoknak és miniszteriális apparátusuk egy részének heti egy vagy két munkanapját veszi el . . . [1]

A hivatásrendek lehetnek gazdaságiak és mások. A gazdasági hivatásrendek, amelyek a gazdasági élet, sőt egyéb foglalkozások egész keretét is átölelik, nyilván párhuzamosan és együttesen az alsóházban kell, hogy helyet foglaljanak. Ezek nagyjából a következők:

mezőgazdasági őstermelők rendje,
ipari rend,
bányászat és kohászati rend,
kereskedelem- és hitelügyi rend,
közlekedésügyi rend,
szabad foglalkozások rendje,
járadékosok rendje (nyugdíjasok, tőkepénzesek, életjáradékosok, házbirtokosok, magánzók rendje.)

Ezek a kategóriák esetleg összevonhatók vagy bonthatók, ami további megállapítás tárgya lesz. Egyébiránt később is, bármikor változtathatunk a kategóriákon. Nem szükséges, hogy az alkotmányreform vagy az országgyűlés reformjának megszerkesztésével arra várjunk, hogy ez a kategorizálás és a megfelelő kamarák teljes kiépítése tökéletes és végleges legyen. Sem az olasz reform, sem a portugál reform, amelyek ilyen hivatásrendeket és kamarákat létrehoztak, nem vártak ezen kamarák kiépülésének teljességére, e rendszerük kialakításának tökéletességére. Ez nem is lehető. A rendek kamaráit, illetőleg azon többféle kamarákat, amelyek egy-egy rendet hivatvák alkotni, a meglevőkből kell részben, fokozatosan, a gazdasági életnek hirtelen sérelme nélkül kiformálni, ami nyilvánvalóan hetek, sőt hónapok alatt nem lehető. És hogy tökéletességre fejlesszük őket, ahhoz évek kellenek, hiszen még egyik nagy reformokat keresztülvivő országban sem jutottak el a végleges formákhoz.

A gazdasági és velük rokon hivatásrendek a kamarákon alapulnak. Ezért a mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi, de egyéb kamarák rendszerét is vizsgálat tárgyává kell tennünk egyrészt azért, hogy a politikai funkcióra is, tehát az ország gazdasági vezetésére hivatottak választására alkalmasak legyenek, másrészt azért, hogy ezen közös ország-

[1] A következőkben kifejti annak szükségességét, hogy a jövendő országgyűlés, törvényalkotói munkája során, adóügyi, sajtójogi, büntetőjogi stb. kódexeket állítson össze. Ezután a parlament tagjai összeférhetetlenségének kérdésével foglalkozik. Összeférhetetlen állás — a javaslat szerzője szerint — nincs. Összeférhetetlenül cselekedni mindenféle állásban lehet, de lehet álláson kívül is. Az összeférhetetlenség csak cselekményre vonatkozik. Elítélni, megbélyegezni tehát nem az állást, hanem a cselekményt kell. S miután „cselekményt előre kategorizálni nem lehet", egy bíróságot kell felállítani, főleg az országgyűlés tekintélyesebb tagjaiból, akik ilyen ügyekben döntenek majd. Azért is szükséges így megoldani az összeférhetetlenség problémáját, mert a hivatásrendi parlamentben elsősorban olyan emberek fognak ülni, „akiknek foglalkozása a mai hamis felfogás szerint gyakran összeférhetetlen".

kormányzati funkcióban való azonos részvétel céljából homogénebbekké tegyük őket. Ez a munka is folyamatban van, részleteire, azaz az egyes kamarák mai szerkezetének milyetén átalakítására itt most aprólékosan kitérni nem kívánok.

Csak annyit szeretnék még mondani, hogy e tekintetben már inkább tanulhatunk az idegen államokban keletkezett eddigi felfogásokból, kísérletekből és rendszerekből, mert itt valójában magunk is új téren mozgunk.

Hivatásuk a kamaráknak és a hivatásrendeknek a nemzet életében a maguk munkaszektorát (szántóföldi művelés, erdőgazdaság, nehézipar, bányászat stb.) szolgálni. Ez a szolgálat sokoldalú, és magában foglalja a termelésnek és a termelőnek egyforma ápolását és magasabb színvonalra emelését — mindenkor a nemzet egyetemes érdekében.

Gondoskodnia kell tehát a hivatásrendeknek a termelés azon részének, jobbá, gazdaságosabbá tételéről, fokozásáról, amely az ő osztályrésze, a nemzeti munkában szektora. Hasonlóképpen foglalkoznia kell mindazon embereknek és családjaiknak jólétével, akik az ő szektorában foglalatoskodnak. Végül, mindezeket az embereket egységbe kell foglalniok, azokat egymáshoz közelebb kell hozniok, hogy azt a közös munkát, amelyet a nemzet részére ők végeznek, bizonyos gazdasági körben, a gazdasági foglalkozások bizonyos csoportjában mint közös munkát végezzék.

A nemzeti munkát tehát foglalkozási csoportok szerint kell tagolni; hivatásrendekre is így kell tagolni, az egyes hivatásrendekbe pedig mindenkit együttesen be kell foglalni, munkaadót és munkást, szellemi irányítót, kereskedelmi alkalmazottat, technikai vezetőket, szakmunkásokat, tanulatlan munkásokat, tanoncokat, és éppen úgy minden más foglalkozásban minden rangú, rendű, foglalkozású részesét a közös munkának. Tehát egy-egy nagy foglalkozási ágban a foglalatoskodók, az ebben elhelyezkedetteknek összessége közösen szolgálja a munkát, közösen alkotják a hivatásszervezetet vagy hivatásrendet. Úgy hiszem, hogy az ilyenformán való összefogás biztosítani fogja, hogy ezek a nemzeti anyagi munkacsoportok ne úgy fogják fel az érdekképviseleteket, hogy az elsősorban vagy kizárólag saját érdekeinek képviselete másokkal szemben, másokkal való versenyben avagy az állammal, mint valami velük szemben állóval szemben, hanem helyesen úgy fogják felfogni az érdekképviseletet, hogy ők az államnak egyik érdekét, az állami érdek egyik részét képviselik a többi között, a többivel együtt és így ezen keresztül a nemzet egyetemes érdekét . . . [g]

Az államelméletnek nemcsak anyagi oldala van, a társadalom nemcsak anyagi munkával foglalkozókra tagozódik. Ennek következtében igen jelentékeny része kívül marad ezeken az eddig meghatározott

[g] Ezután a hivatásrendeknek az állami és társadalmi életben betöltendő feladataival foglalkozik.

hivatáscsoportokon, rendeken, mint például papok, katonák, tanárok, tanítók stb., stb. És ide tartoznak a szabad foglalkozásúaknak már ma is kamarákba szervezett egyes csoportjai, mindazon csoportjai, amelyek a kultúra munkásait csoportosítják (művészi kamara, sajtókamara stb.) és végül a közalkalmazottak . . .[h]

Az eddig elmondottakkal részben már érintettem a felsőház konstrukcióját is.

Minél jobban átgondolja az ember a kérdéseket, annál világosabb, hogy meg kell tartanunk a kétkamarás rendszert. Két okból. A mai felsőháznak is vannak olyan elemei, amelyeket nem lehet kihagyni a magyar törvényhozásból, mert annak feltétlen illetékes tényezői. Így elsősorban az egyházak. Ezeknek a tényezőknek, egyházaknak, a bíráskodás képviseletének, a tudomány és az egyetemek képviseletének mincsen az alsóházban helye, mert funkciójuk egészen más.[1]

Ez a tény már egymaga indokolja azt, hogy a felsőház nem törölhető el, s nem törölhető el a magyar parlamentben az a jelleg sem, amelyet lassanként kezdett felvenni, s amelyet a felsőkamara a világ minden államában, ahol felsőkamara van, gyakorol: a szenátusi jelleg.

A XIX. századi parlamentarizmus alapján megválasztott alsóházhoz igen szerencsés összetételt talált a felsőháznak a Bethlen-féle törvény. Legalábbis elveiben, ha talán az érdekképviseletek számaránya jóval nagyobb is lehetett volna. Világos azonban, hogy a fentiekben jellemzett alsóházzal szemben a felsőházat is másképpen kell összeállítani. A felsőház olyan törvényjavaslatokat fog az alsóháztól kapni, amelyek a hivatásrendi képviseletek által szakszerűség, a vármegyei képviselet által a politikum szempontjából s az ország különböző részei közvéleményének szempontjából már át vannak szűrve, a magasabb műveltségűek által választott országos értékek, országos elit ellenőrzése mellett. Az alsóház megítélése természetesen mindig aktuálisabb, a jelen pillanathoz kötöttebb, mert hiszen a hivatásrendek is a különböző foglalkozásúaknak a gyorsan pergő gazdasági élet szempontjából való megítélését, véleményét viszik a vitába, a megyei közvélemények is — mint

---

[h] Ezután sorra veszi a különböző értelmiségi foglalkozási ágakat: katonatisztek, közalkalmazottak, pedagógusok, papok. A katonákat el kell tiltani a politizálástól. A közalkalmazottak rendjét be kell vinni az országgyűlésbe. Bár részvételük aggályos, mert kritikájuk „a miniszterekkel szemben az állami diszciplína meglazulására adhat alkalmat". Ezért felveti, hogy esetleg ezt a rendet nem az alsóházba, hanem a felsőházba kellene helyezni, az állami pedagógusok rendjével együtt. A papok rendjét feltételesen a pedagógusok rendjébe osztaná be. Ezenkívül felállítaná az anyaság rendjét. Ezt is a felsőházba sorolná. „Az anyák rendjébe foglalt választók, nagy számánál fogva, kisebb arányú képviselettel bíró, reprezentatív rend kellene, hogy legyen." Nem helyeselné, ha e rend tagságát a gyerekek számához kötnék vagy a gyerekek száma szerint tagolnák.

[1] Ezt követően ¾ üres oldal után folytatódik a szöveg, ami esetleg arra utal, hogy a sokszorosítás előtt kihagyott Teleki egy jelentős terjedelmű szövegrészt a tervezetből.

az alsóházban visszatükröződő közvélemény mindenkor — a politikai aktualitások benyomása alatt állanak és cselekszenek. A felsőház történelmibb távlatból kell, hogy a dolgokat nézze. Ez a feladata és e szerint a feladat szerint kell a felsőházat mindenkor összeállítani.

A két szempont tehát a felsőház összeállításánál: a történelmi távlat megőrzése az ítéletben és az alsóház mindenkori formájának megfelelő kiegészítése a törvényhozás terén.

Fent már megmondottam, hogy mi őrzendő meg a felsőház meglevő kategóriáiból. Az érdekképviseletek felsőházi képviseletének mai formája nyilván megszüntetendő, mert a szélesebb formában, jobb tagozásban és megfelelőbb helyen ott van az alsóházban és különösen annak bizottságaiban, a törvények tárgyalásának kiinduló pontjánál. Ott azonban ez az érdekképviselet részekre tagolt. Megfelel az aktuális gazdasági problémák részekre tagoltságának. Megfelel annak, hogy az alsóház közvetlenebbül kell, hogy rajta tartsa a kezét a gazdasági élet sokágú lüktetésén. Felmerül a kérdés, nem helyes-e azonban a felsőházba bevinni a gazdasági élet egyetemének összefoglaltabb, nagyobb nemzetgazdasági távlatból szemlélő, mintegy összefoglaló és ellenőrző képviseletét, amely egyben a kulturális tényezőkkel és politikai tényezőkkel szemben a felsőházban is képviselné a gazdasági faktort, de hasonló szemszögből, azaz általánosítottabb, nagyobb távlatból, mint a felsőház egyéb kategóriáinak szemlélete. Itt tehát össze lehetne foglalni a gazdasági élet összes ágazatait, és ezek által választani egy képviseletet, amelyben nem játszanának szerepet a gazdasági élet ágainak arányszámai, de olyan emberek kerülnének be, akik a gazdasági életet általánosabb szemszögből nézik: pl. a gazdasági adminisztráció nyugalmazott tisztviselői, nyugalmazott gazdasági miniszterek, kiváló vagy gyakorlati közgazda s egyes gazdasági ágak olyan képviselői, akik az egyéb gazdasági ágakkal való szoros kapcsolatuk vagy nagyobb ismeretkörük folytán ilyen általános szemléletre képesek.

Természetszerűen a felsőházban helyet kellene foglaljon továbbra a Nemzeti Bank elnöke és alelnöke, esetleg vezérigazgatója, vagy pedig tanácsának egy-egy mezőgazdasági, hitelügyi és ipari tagja.

Úgy hiszem, nyilvánvaló, hogy az államfő által kinevezetteknek kategóriáját változatlanul fenn kellene tartani. Nem látok semmi okot, amelynek folytán ezt meg kellene változtatni, semmi olyan új körülményt, amely ezt indokolná . . .[1]

A főrangúak kategóriáját mai formájában is meg kellene szüntetni. A tapasztalat azt mutatja, hogy ebbe a kategóriába a főrangúak önmaguk közül családonként választottak, inkább a jogfenntartás elvét szolgálták, mint a parlamenti értékek kiválasztásának elvét. A jogfenntartás

[1] Ezután a felsőház elöregedésének problémájával foglalkozik. Majd javasolja, hogy a megyéket két-két küldött képviselje a felsőházban.

elvének nincs különös jogosultsága és értelme. Lehetne egy más kategóriát beállítani ehelyett, egy rendet, de kérdéses, hogy ez is megfelel-e mai felfogásunknak. Felmerült a közelmúltban a magyar pártéletben az az indítvány, hogy mindenféle címek és rangok töröltessenek el, kivéve a vitézit. Mármostan a vitéz nem más, mint a nemességnek egy modern formája. Nem ugyanolyan formája, mint a mi köznemességünké vagy a főnemesség nagy részéé, ahol a címet az összes utódok öröklik, hanem olyan, mint egynéhány főrangú hercegi család örökösödési módja, mert a vitézi címet csak egy utód, egy fiú örökli. De lényegében a kettő ugyanaz, mert hiszen a nemesség nagy részének címe is nagyapánk és ősök vitézi haditetteiből származik, és minél régibb időre megyünk vissza, annál ritkább, hogy más közéleti érdemekért kapott valaki nemességet. Következésképpen vitézség és nemesség közt nagyrészt csak korkülönbség van, és ennek következtében egyik a másik nélkül nem privilegizálható. Lehetne szó tehát arról, hogy egy nemesek és vitézek rendje létesíttessék, illetőleg a Vitézi Rend a régi vitézek, illetve nemesek utódaival egybefoglaltassék, és akkor ennek képviselete a felsőházban helyet foglaljon. Nagyon kétséges, hogy ez a gondolat jó és helyes-e. És nagyon kétséges, hogy technikailag is keresztülvihető-e.

Ezeken kívül a felsőházban helyet foglalhatna — mint már fent említettem — az olyan rendeknek képviselete, amely rendek semmiképp sem valók az alsóházba. Esetleg a köztisztviselők rendje, valamint az anyák rendje, amelynek okadatolását fentebb adtam.

A nemzetiségek ebben az egész koncepcióban nem jutnak külön kifejezésre, sem az alsó-, sem a felsőházban. Nyilvánvaló, hogy a dolgok természetes rendjénél fogva, ők is helyet fognak foglalni, de nem nemzetiségi címen, az összes kategóriákban mint választók, és nyilván mint választottak is. Külön kategóriát részükre felállítani nem lehet, mert a nemzetiségek nem zárt keretek, nem jogi perszonalitások, nem ilyen perszonalitással bíró népcsoportok. De lehetne bizonyos gondoskodást tenni e tekintetben, hogy a választókhoz hasonlóan a választottak között is megfelelő részvételük gyakorlatilag biztosíttassék. Ez olyanformán történhetne, hogy azon megyékben, amelyekben nem magyar nemzetiségek tekintélyes számban élnek, a megválasztott képviselők közül egy bizonyos számnak ebből a nemzetiségből kell választania. De a nemzetiségi képviselő nem az illető nemzetiség által külön választatna, hanem minden képviselő a megye egyeteme által, magyarok és nemzetiségek egyaránt. Úgy gondolom, hogy ez a rendszer azt a törekvést is szerencsésen szolgálná, hogy a magyarokat és más nemzetiségűeket közelebb hozná egymáshoz, mert olyan embereket választanának mind egyik, mind másik részről, akik ezt a közeledést inkább szolgálják. Míg a különkülön való választás rendszere nyilvánvalóan kedvez azon emberek választásának — éspedig különösen vegyes nemzetiségű megyékben,

akik a szembenállást, a nemzetiségi harcot hangsúlyozzák és szolgálják. A felsőházban, ha a fenti amerikai típusú rendszert fogadjuk el, akkor olyan megyékben, ahol valami nemzetiség magasabb percentszámot ér el, a két felsőházi tag közül az egyiknek nemzetiséginek kellene lennie, természetesen szintén ilyen közös választás alapján. Az alsóház hivatásrendjeiben és a felsőház gazdasági képviseleteiben ilyen nemzetiségi szabályt nem lehetne érvényesíteni. Ez csak a politikai vonalon érvényesíthető, és az államfő által érvényesíthető a felsőházi kinevezettek kategóriájában. Érvényesül ezenfelül természetes úton az egyházakban is. Csak a gazdasági vonalon nem érvényesíthető külön szabállyal, mert ott a gazdasági hozzáértés kategóriáját nem szabad semmi néven nevezendő politikai kategóriákkal megzavarni.

Ezekben vázoltam a szükséges alkotmánymódosításnak országgyülési részét. Természetes, hogy ez összefügg a kormányzati, miniszteriális résszel, amelyet külön fejezetben kívánok ismertetni.

I. A. 12. — Egykorú, sokszorosított másolat.

A javaslat erősen emlékeztet arra a rendi alkotmányra, amelyet Ausztriában a demokratikus erők leverése és Dollfuss miniszterelnöknek az osztrák nácik által történt meggyilkolása után bevezettek. A lényeges különbség az, hogy ez a tervezet — tervezet maradt, a Teleki-kormány be sem nyújtotta az országgyűlésnek mint törvényjavaslatot. Ennek oka minden bizonnyal az volt, hogy a németek ellenezték volna, holott a magyar uralkodó osztályok számítottak arra, hogy a további német agressziós tervekbe bekapcsolódhatnak. 1940. november 20-án Magyarország csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez. Néhány héttel később, 1940 decemberében Berlinben a német katonai vezetők megbeszélték a magyar katonai küldöttséggel a következő évre vonatkozó agresszív terveket. Erről Ujszászy István, a vezérkari főnökség 2., felderítő osztályának vezetője, a nürnbergi perben a következőket vallotta: „... .egyezséget írtunk alá az alábbi alapon: 1941 tavaszán tisztázódik a jugoszláv helyzet, vagyis a szovjet hátbatámadás veszélye elhárul. A magyar honvéd hadsereget erre a célra felszerelik tüzérséggel, modern tankokkal és páncélkocsikkal, hogy motorizált dandárt tudjon felállítani. Az Oroszország elleni háború céljaira Magyarország Németország rendelkezésére bocsát 15 egységet, ezek között három motorizált, egy lovas és egy harckocsi egységet. Egyebekben 1941. június 1-re be kell fejezni a kárpátaljai erődítési munkálatokat, elő kell segítenie a német csapatoknak a magyar—jugoszláv és a magyar—szovjet határmenti mozdulatait, biztosítani kell a csapatoknak Magyarországon keresztül történő ellátását. Az előkészítés részleteit a német vezérkarnak később Magyarországra utazó megbízottaival kell majd rögzíteni." *[Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal Militaire International Nuremberg. VII. köt. 335. és köv. old. Idézi: Karsai Elek „Országgyarapítás" — országvesztés. Második rész. 1939—1945. Kossuth Könyvkiadó 1961. 25. old.]* Ezek a felcsillantott tervek

tántorították el Horthyt és a magyar uralkodó köröket a szélsőjobboldal elleni minden határozott fellépéstől.

[1] A hivatásrend egyes foglalkozási, termelési ágak (hivatások) fasiszta érdekképviseleti szervezete, amelyben egyaránt részt vettek a munkaadók és a munkások képviselői.

[2] Szó szerint: „... mintsem a megye megszűnjék, készebb vagyok inkább a *miniszteriális törvényt is megbuktatni igyekezni!" [Kossuth Lajosnak „A megyei rendszernek népképviseleti alapra leendő fektetéséről" 1848. április 2-án mondott beszédéből. Kossuth Lajos beszédei. I. köt. 1832—1849. Sajtó alá rendezte Kossuth Ferenc. Athenaeum. Budapest 1905. 163. old.]*

[3] Kossuth 1885-ből közölt iratai *[Kossuth Lajos iratai. X. köt. Sajtó alá rendezte Kossuth Ferenc. Athenaeum. Budapest 1905.]* között Helfyhez intézett levél nem található. Hasonló gondolatokat tartalmazó mondatok találhatók az 1880-as évekből származó írásaiban. Pl.: „... az intézvényes önkormányzat ne csak épségben tartassék, amint a 48-i törvényhozás elrendelte, hanem még kiváló gonddal erősíttessék, fejlesztessék is". *[A „megyei szerkezetről." Turin 1883. január 20. Ugyanolt. X. köt. 14. old.]*

[4] Az 1926: XII. tc. (Az országgyűlés felsőházáról.) állítja vissza a felsőház intézményét. *[MTT. 1926. 223—276. old.]*

53 b

ISMERETLEN FORRÁSBÓL SZÁRMAZÓ FELJEGYZÉS MAGYARORSZÁG ÁLLAMI BERENDEZKEDÉSÉRŐL

1. Magyarország minden reális vagy perszonális uniótól független, szuverén állam, s mint ilyen, a maga jogait mind egészükben, mind részeikben az államfőt és népképviseletet magában foglaló országgyűlés és az általa létesített alkotmányos szervek által saját maga gyakorolja, kizáratván minden elgondolható vonatkozásban bármely idegen tényezőnek az állam életébe való beavatkozása, akár az ország földjét, akár népét, akár fő hatalmát érintően.[a]

2. Magyarország úgy az államforma, mint az államfő szabad megválasztásának jogi és tényleges állapotában van.

3. Magyarország a trianoni szerződést nem tartja igazságosnak; annak hatását magára nézve károsnak, Európa békéjére veszedelmesnek tartja; ennélfogva annak megváltoztatására, a békés meggyőzés minden eszközeivel törekszik.

4. Magyarország mint jogegyenlőség alapján álló állam minden születési, történelmi, felekezeti, osztály, gazdasági, közjogi kiváltságot és előjogot eltöröl,[b] s mint demokratikus nemzeti állam minden jog és érvényesülés alapjául és forrásául az egyén hazafiúi, tehetségbeli és erkölcsi értékét ismeri el.

[a] A bekezdés mellett, a lap szélén Horthy kézírásával a „pápa" szó látható.
[b] A „minden" szótól ceruzával aláhúzva, s a lap szélén kérdőjel látható.

5. Magyarország, mint szabad állam, minden polgárának — egyenként, külön és tagolva, társaságok szerint — a szabadságát biztosítja a szó, írás és képes ábrázolat használatában, gyülekezésben és egyesülésben a haza és közerkölcs érdekének korlátain belül, és minden polgár szabadságát és védelmét az esküdtszéki bíráskodással[c] biztosítja mindazokban a cselekményekben, amelyet az elmélet és gyakorlat abbe a tárgykörbe vont.

6. Magyarország, mint szabad állam, úgy a földbirtok, mint az ipar és kereskedelem körében szabad forgalmat biztosít a fejlődés folyamán alakult megkötöttségek nélkül az állam egyetemes tulajdonjogának épségben tartásával. A közgazdaság és szociális élet körébe tartozó állami vállalatokat és intézményeket fokozatosan megszünteti, s a magánvállalkozás és társadalmi intézés területére visszaengedi, nemcsak azért, mert ezek az állam háztartásában legkevésbé rentábilisak, hanem azért is, hogy a polgárság szabad elhatározása a gazdasági függéstől minél inkább mentesíttessék.[d] A szabad verseny egészséges kifejlődhetése érdekében a szövetkezetek és magánvállalatok segélyezését ezek életképességének egyszeri méltányos, de többször nem ismételhető bebiztosítása mellett megszünteti.

7. Magyarország, mint modern állam, viszonosságot és egyenlőséget biztosít minden egyénnek és minden testületnek egymáshoz és az államhoz való viszonylatában.[e]

8. Magyarország, mint természeténél fogva agrár állam, e szerint a természeti adottsága szerint vonja le a gazdasági és általános politikájának következményeit abban a tudatban, hogy így biztosítja úgy az iparnak mint kereskedelemnek érdekeit is.

9. Magyarország, mint a békeszerződés által szegénnyé tett állam, az államélet minden vonatkozásában kiküszöböl az életéből minden feleslegest, s alkalmazkodik a gazdasági élet gyökereiben megváltozott feltételeihez, minélfogva úgy belső életében, mint külső képviseletében visszavonul a feltétlenül szükséges határai közé.

10. Magyarország, mint szociális állam, átmenetileg intézményesen biztosítja minden polgára megélhetését olyan államgazdasági intézmények által, amelyek különösen az adományi és szerzeményi túl nagy birtokok tervszerű kisajátításával s a kötelező dolgozás rendszerével alkalmasak arra, hogy a túltengett improduktív elemek tisztességes megélhetését hasznosan biztosítsák, s e mellett az agrár foglalkozásra nevelés célját is elérhetővé tegyék.[f]

[c] Az utóbbi két szó ceruzával aláhúzva, s a lap szélén kérdőjel látható.

[d] A mondat szaggatottan ceruzával alá van húzva, s a lap szélén kérdőjel látható.

[e] A bekezdés mellett, a lap szélén kérdőjel látható.

[f] A bekezdés mellett, a lap szélén kérdőjel látható.

11. Magyarország, mint a művelt népek társaságában megfelelő helyre igényt tartó állam, a szavazati jog általánosságában és titkosságában[g] alkalmazkodik mindazokhoz a feltételekhez, amelyek egy állam akaratának mindeki által elfogadható szabadságát, tisztaságát és erejét jelentik.

12. Magyarország, mint ősi pogány hitében is, tiszta krisztusi hitében is valláserkölcsi kultúrállam, a legszigorúbb intézkedéseket foganatosít az egyéni, közéleti tiszta erkölcs uralma érdekében.

I. A. 12. — Gépelt, keltezés és aláírás nélküli másolat.

A másolat Teleki alkotmánytervezete mellett található. Az irat első oldalán, a jobb felső sarokban Horthy ceruzával írt következő megjegyzése látható: „Baltazár". Amennyiben ez a megjegyzés Baltazár Dezső református püspök szerzőségére utalna, az irat 1936 előtt keletkezhetett. (Baltazár Dezső 1936-ban meghalt.) Az iraton látható többi jel, aláhúzás és megjegyzés, melyeket jegyzetben ismertetünk, szintén Horthytól származik. Horthy az irat összes demokratikus jellegű megállapításait megkérdőjelezte.

[g] Az utóbbi szó ceruzával aláhúzva, s a lap szélén kérdőjel látható.

1941—1944

54

1941. március 28.

HORTHY MIKLÓS LEVELE HITLERHEZ A MAGYAR KORMÁNYNAK JUGOSZLÁVIÁVAL SZEMBEN TÁMASZTOTT IGÉNYEIRŐL ÉS A NÉMET–MAGYAR KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉSRŐL

Hitler már 1940 végén utasítást adott a Szovjetunió ellen irányuló „Barbarossa-terv" kidolgozására. A terv végrehajtásának megkezdését 1941 májusára tűzték ki. A támadás katonai és külpolitikai előkészítésének időszakában, 1941. március 27-én hajnalban németellenes fordulat következett be Jugoszláviában: eltávolították a háromhatalmi egyezményt két nappal korábban aláíró kormányt. Hitler még ugyanezen a napon megbeszélést tartott Jugoszlávia lerohanásának előkészítése ügyében. A támadás végrehajtásában szerepet szánt Magyarországnak is. Megjegyezte, hogy a „Jugoszlávia elleni háború kétségtelenül igen népszerű lesz Olaszországban, Magyarországon és Bulgáriában, mert ezeknek az államoknak területeket fogunk ígérni . . ." *[Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal Militaire International Nuremberg . . . III. köt. 329. old. PS—1746. dokumentum. — Idézi: Karsai Elek: „Országgyarapítás" — országvesztés. Második rész. Kossuth Könyvkiadó 1961. 20. old.]* Horthynak tudomására jutottak Hitler szavai, ezt részben emlékirataiban is idézte, majd hozzáfűzte: „Ez a megjegyzése elárulta, hogy a magyar helyzetet teljesen tévesen ítélte meg, akárcsak a németek nagy többsége. Voltak persze nálunk is olyanok, és nemcsak a nyilaskeresztesek, akik már korábban nyíltan a »német vonalra« állottak; ezekre alighanem talált Hitler feltevése. Az állam vezetőinek azonban gondos mérlegelés tárgyává kellett tenniök a hadbalépés összes következményeit." *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 216. old.]* Ez a mérlegelés megtörtént. Hitlernek Sztójay által közvetített üzenetét március 28-án Horthy megbeszélte Telekivel és Bárdossyval, majd a minisztertanács állásfoglalását be sem várva, az alábbi levelet intézte Hitlerhez, amelyről azonban nem tett említést emlékirataiban.

Excellenciádnak

a legbensőségesebb köszönetemet kívánom kifejezni a Sztójay követ által közvetített rendkívül fontos üzenetért.[1] Teljesen és egészen összeforrottnak érzem magam Németországgal.[a]

A magyar nemzet a múltban mindig a Német Birodalom[b] oldalán

---

[a] Ezt a mondatot Horthy ceruzával utólag írta a szövegbe, a következő, kihúzott mondat helyébe: „Ez a közlés is bizonyítja azt a jóindulatot, amelyet excellenciád hazámmal szemben mindig tanúsított." A „teljesen és egészen" kifejezés helyett eredetileg az „életre-halálra" szavak szerepeltek.

[b] E három utolsó szó helyett a következő szavak szerepeltek: „a nagy német nép". Először csak az utolsó szót javította Horthy „ország"-ra, majd végül a fent közölt formát választotta.

állott, és így ma is szilárd elhatározása — sorsközösségünk tudatában — hogy ugyanazt a politikai vonalat követi, és változtathatatlan hűséggel áll, erejéhez képest, a Német Birodalom[c] mellett.

Azok a területi igények, amelyekre excellenciád üzenetében hivatkozni méltóztatott, fennállnak, és teljesítésükre várnak.

Kormányom ezeket az igényeket Jugoszláviához való, excellenciád által sugalmazott közeledésünk során a jugoszláv kormánnyal szemben sem titkolta, és még a barátsági szerződés 2. §-ában is fenntartotta magának ennek lehetőségét.[2]

Excellenciád volt oly szíves Sztójay követnek kilátásba helyezni, hogy a Wehrmacht főparancsnoksága felveszi a kapcsolatot a magyar hadseregvezetéssel. E kapcsolat felvétele elé őszinte megelégedéssel tekintek.[3]

Az utóbbi napokban Jugoszláviában lejátszódó események megfigyelése arra enged következtetni, hogy Jugoszlávia aligha jutott volna el eddig a lépésig bizonyos szovjet-orosz befolyások nélkül. Az ezáltal keletkezett helyzet leleplezi az orosz célkitűzések körvonalait, amelyek szolgálatukba állítják a közös szláv alapot.[d] Emellett természetesen figyelembe kell venni a román államvezetés mindig ellenséges érzelmeit is.[e]

Fogadja[f] excellenciád legmélyebb nagyrabecsülésem kifejezését.

II. C. 10. — Gépelt, német nyelvű fogalmazvány, Horthy fekete ceruzával írt javításaival.

Horthy érdemi javításait jegyzetben közöljük.

Az iratok között megtalálható a levél olasz nyelvű fordítása. A német nyelvű fogalmazványon nincs dátum. A fenti keltezés az olasz fordításon szerepel.

A fenti levelet Nagybaczoni Nagy Vilmos: „Végzetes esztendők. 1938—1945. [Körmendy] című munkája alapján közli a „Magyarország és a második világháború" *[Kossuth Könyvkiadó 1961. 319—320. old.]* című dokumentumkötet is. A két szöveg között — kisebb fordításbeli különbségtől eltekintve — csak az utolsó előtti mondatban mutatkozik eltérés, erre jegyzetben utalunk.

Sztójay március 29-én távirati úton a következőket jelentette Berlinből: „Birodalmi kancellárnak folyó hó 28-án 19 óra 30 perckor átadtam kormányzó úr őfőméltósága levelét. Hitler meleg köszönetét fejezte ki a levélért és kért, hogy

---

[c] A „Birodalom" szó helyett a „nép" szó szerepelt.

[d] Ez a mondat Horthy első fogalmazásában a következőképpen hangzott: „Az ezáltal keletkezett helyzet a számunkra oly veszélyes orosz célkitűzések körvonalait leplezi le, amelyek, tekintet nélkül a szociális államrendre, a közös szláv alapot állítják szolgálatukba."

[e] Ez a mondat Horthy első fogalmazásában így hangzott: „Az orosz veszély mellett bizonytalansági elemet látok a román államférfiak velünk szemben mindig ellenséges érzületeiben is." Ugyanezt a mondatot Nagybaczoni Nagy Vilmos *[Id. mű, 62. old.]* a következőképpen idézi: „Ezenkívül tekintetbe kell még venni az *orosz* államvezetés állandóan ellenséges érzelmeit." *[Kiemelés tőlünk. — Szerk.]*

[f] Ez előtt a következő, Horthy által utólag teljes egészében áthúzott mondat olvasható: „Hadseregvezetésünk nem kerülhetné el, hogy a kelet-európai adottságokkal értelemszerűen számoljon."

tolmácsoljam kormányzó úr őfőméltóságának őszinte örömét, hogy üzenetére ily pozitív értelemben foglalt állást. Úgy láttam, hogy ez mély benyomást tett rá." *[OL Küm. res. pol. 1941. 24. t. 2127.]* Hitler március 30-án, a levél átvétele után adott parancsot a Jugoszlávia elleni támadás előkészítésére. Horthy visszaemlékezéseiben — a fenti levelét ismételten letagadva — megkockáztatta a következő állítást. „A németek átvonulása a bánáti hadműveleti területre már teljes mértékben folyamatban volt, mielőtt Hitler követelésére hivatalos választ adtunk volna. Így kényszerhelyzetbe jutottunk . . ." *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 220. old.]* Ez a mentegetőzés még akkor is túlságosan átlátszó, ha figyelembe vesszük, hogy a Legfelső Honvédelmi Tanács csak április 1-én hozta meg a német álláspontot egyébként teljes mértékben elfogadó határozatát. A döntő szót március 28-án és április 1-én is Horthy mondta ki.

---

[1] Hitler üzenetét közli: OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 541—543. old.; Idézi Karsai Elek: „Országgyarapítás" — országvesztés. Második rész. Kossuth Könyvkiadó 1961. 30—31. old.

[2] A jugoszláv—magyar barátsági szerződést 1940. december 12-én kötötték meg Belgrádban, ennek 2. cikke a következőképpen hangzik: „A Magas Szerződő Felek egyetértenek abban, hogy tanácskozni fognak mindazokban a kérdésekben, amelyek megítélésük szerint kölcsönös kapcsolataikat érinthetik." *[MTT. 1941. 6. old.]* Ebbe a paragrafusba próbálta belemagyarázni Horthy, majd mások is, hogy a magyar kormány mindvégig fenntartotta revíziós igényeit.

[3] A Jugoszlávia elleni támadás katonai részleteinek a megbeszélésére március 30-án került sor, bár a tárgyalások előkészítése már március 28-án folyamatban volt.

55 a

1941. április 3.

TELEKI PÁL MINISZTERELNÖK ÖNGYILKOSSÁGA ELŐTT HORTHY MIKLÓSHOZ ÍRT BÚCSÚLEVELE

Horthy az 1941. április 3-i eseményt a következőkkel vezette be emlékirataiban: „Nem sokkal a német—lengyel háború kitörése előtt Telekitől érdekes tájékoztatást kaptam a Nyugaton uralkodó felfogásról. Sógornője 1939 augusztusában Angliában és Franciaországban járt, és jó összeköttetései révén tudomást szerzett irányadó személyiségek nézeteiről. Ez abban foglalható össze, hogy szerintük Németország két éven át győzelmeket arat majd, de azután ugyanarra a sorsra jut, mint az első világháborúban; továbbá, hogy Magyarország, mivel már nem tagja a monarchiának, most önállóan foglalhat állást, és az az érdeke, hogy semleges maradjon." *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 216. old.]*

Horthynak és az uralkodó osztályoknak pozíciójuk biztosítása érdekében újabb és újabb sikerekre volt szükségük — a jelszavaikat kisajátító, sőt azokat túllicitáló szélsőjobboldallal szemben. És Teleki, bár tisztában volt a nemzetközi erőviszonyokkal, mint már korábban is, vállalta ennek a politikának a kép-

viseletét: részt vett és állást foglalt a Jugoszlávia ellen irányuló akció mellett azon a március 28-i értekezleten, melyen Sztójay ismertette Hitler üzenetét, és az ugyanaznap tartott minisztertanácson, majd a Jugoszlávia elleni beavatkozás ügyében végérvényesen döntő április 1-i Legfelső Honvédelmi Tanács ülésén is. Mindezek után megírta az alábbi két levelet.

Főméltóságú Úr!

Szószegők lettünk — gyávaságból — a mohácsi beszéden[1] alapuló örökbéke szerződéssel[2] szemben. A nemzet érzi, és mi odadobtuk becsületét.

A gazemberek oldalára álltunk — mert a mondvacsinált atrocitásokból egy szó sem igaz! Sem a magyarok ellen, de még a németek ellen sem! Hullarablók leszünk! A legpocsékabb nemzet.

Nem tartottalak vissza.

Bűnös vagyok.

Teleki Pál

I. B. 3. — Saját kezűleg, tintával írt tisztázat.

[1] Lásd e kötet 32. sz. iratát és 1. sz. jegyzetét.

[2] Lásd e kötet 54. sz. iratának 2. sz jegyzetét.

55 b

1941. április 3.

TELEKI PÁL MINISZTERELNÖK ÖNGYILKOSSÁGA ELŐTT HORTHY MIKLÓSHOZ ÍRT LEMONDÓ LEVELE

Főméltóságú Úr!

Ha cselekedetem nem is sikerülne teljesen, és én még élnék, ezennel lemondok.

Mély tisztelettel

Teleki Pál

I. B. 3. — Saját kezűleg, tintával írt tisztázat.

A két levél szövegét közli: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyv kiadó 1961. 325. old.

Teleki szubjektív szándékától függetlenül, halála megkönnyítette a magyar uralkodó körök kritikus helyzetét. *[Lásd a következő iratot és bevezetését.]*

1941. április 3.

HORTHY MIKLÓS LEVELE HITLERHEZ TELEKI PÁL ÖNGYILKOSSÁGÁRÓL, A JUGOSZLÁVIA ELLEN IRÁNYULÓ MEGTETT ÉS MEGTEENDŐ MAGYAR KATONAI INTÉZKEDÉSEKRŐL

„Kétségtelen — írta emlékirataiban Horthy —, hogy Teleki, midőn 1941. április 3-án éjfél körül golyót röpített agyába, ezzel a tragikus cselekedetével a velünk szemben alkalmazott erőszak elleni tiltakozásunkat akarta megrázó módon kifejezésre juttatni." *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 271. old.]* Amennyiben ez így lett volna, vagy akárcsak Horthy gondolta volna ezt így, ahogyan utólag leírta, akkor április 3-án, logikusan, felmentést kellett volna kérnie Hitlertől minden korábban tett ígérete alól. Ehelyett tudomásul vette, hogy a világ egyik fele Teleki halálát tiltakozásnak fogta fel, míg a másik féltől elfogadta az újabb koncot. Attól tartva, hogy Teleki öngyilkossága miatt a német vezető körök előtt az ő politikája és esetleg személye is kedvezőtlen megvilágításba kerül, még április 3-án megírta az alábbi levelet Hitlerhez, majd a következő levelet küldte Mussolinihoz.

Excellenciás Uram!

Teleki gróf miniszterelnök ma éjjel agyonlőtte magát. A túlzott korrektség, a tisztaság, a kötelességtudás példaképe volt, nagy műveltségű, tehetséges politikus és tudós, aki a megfeszített munka következtében és a súlyos események terhe alatt nem talált más kiutat.

Levelet hagyott vissza nekem, melyben azt írta, hogy terheltnek érzi lelkiismeretét, mert a tegnapelőtt este elnökletem mellett és a vezérkari főnök részvételével tartott minisztertanácsban nem ellenezte kellően, noha a nemrégiben megkötött barátsági szerződés kötelezte volna, hogy Jugoszláviával szemben a jelenlegi alkalmat mégis kihasználva „hullarablókká" váljunk. Úgy érezte, hogy a nagy veszély az oroszok és a románok oldaláról fenyeget bennünket. Tudta, hogy ezzel a veszéllyel képesek legyünk szembeszállni, ahhoz a magyarságnak a végsőkig takarékoskodnia kell ember- és hadianyagával, különös tekintettel a rendkívül rossz, elemi károk által okozott közellátási helyzetre is.

Ezen az ülésen én magam azon a nézeten voltam, hogy — tekintettel a nemrégiben megkötött barátsági szerződésre — törekednünk kell a látszat megőrzésére. Végül azonban azonos nézeten voltunk, nevezetesen, hogy a német csapatok bevonulása után Horvátország valószínűleg kiválik a jugoszláv államképződményből, és ezáltal a szerződési partner, a Jugoszláv Királyság, mint olyan, megszűnik létezni.

Teleki gróf egy lelkiismereti konfliktus áldozatává vált, amelyet egész népünk átérez.

Nem kételkedem benne, excellenciád megérti, hogy ez a tragikus eset, mely az újabbkori történelemben egyedülálló,[a] velem együtt az egész nemzetet megrázta.

Március 28-i levelem értelmében már megtettük a katonai intézkedéseket. De a lelkiismereti konfliktus, amelyben vagyunk, s amelynek mélységére semmi sem jellemzőbb, mint a miniszterelnök öngyilkossága, arra a kérésre kényszerít bennünket, hogy a német hadseregvezetés lehetőleg úgy szabja meg csapatainak feladatait, hogy azok mindig összeegyeztethetők maradjanak lelkiismeretünkkel.

Nem kell külön ismételnem, hogy mindig változatlan híve maradok excellenciádnak.

II. C. 11. — Egykorú, gépelt, német nyelvű, keltezés és aláírás nélküli tisztázat.

A levél dátuma a levél első mondatából állapítható meg. (Teleki 1941. április 2-ről 3-ra virradó éjszaka lett öngyilkos.)

A levél mellett fekszik Horthy Mussolinihoz írt levelének szövege *[lásd a következő iratot]*, a Hitlerhez küldött levél olasz fordításának egy másolata, valamint az ennek mellékletét képező, Hitlerhez intézett, március 28-án kelt levél *[lásd e kötet 54. sz. iratát]* olasz nyelvű másolata.

Az Országos Levéltárban *[Küm. res. pol. 1941—23—556.]* található olasz nyelvű szöveg alapján közölte a fenti levelet a „Magyarország és a második világháború" *[Kossuth Könyvkiadó 1961. 326. old.]* című kötet is, lényegében azonos szöveggel. Az egyetlen eltérést jegyzetben közöljük.

Horthy levelét Bartha Károly honvédelmi miniszter április 4-én adta át Hitlernek, aki megnyugvással fogadta az üzenetet, s kifejezést adva Teleki Pál halála feletti részvétének, kijelentette, hogy „nézete szerint, különösképpen a jelenlegi történelmi időkben, a nemzetek érdeke és sorsa mindenek felett áll. Ennek minden egyéni érzelemnek és sorsnak alá kell, hogy vesse magát — bármi tragikus is legyen az."

Ezután, a Jugoszlávia elleni közös akcióra térve, Hitler a következőket mondta: „mindenképpen azon volna, hogy a kormányzó úr őfőméltósága személye mint honfoglaló a magyar önálló királyság presztízse érdekében is magasan kidomborodjon. Ennek kapcsán újból igen melegen emlékezett meg őfőméltóságáról és a magyar királyságról.

Úgy, mint múltkor, megemlítette most is a Bánátot és Bácskát, mely értékes területek visszaszerzésével Magyarország gazdaságilag is lényegesen gyarapodna." *[Sztójay 1941. április 6-i jelentése. Idézi: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó 1961. 330—332. old.]*

[a] Ez a betűzött mellékmondat nem szerepel a „Magyarország és a második világháború" című kötetben közölt szövegben *[326. old.]* és az ennek alapjául szolgáló *[OL Küm. res. pol. 1941—23—566. sz.]* iratban sem.

57

1941. április 3.

HORTHY MIKLÓS LEVELE BENITO MUSSOLINIHOZ TELEKI PÁL ÖNGYILKOSSÁGÁRÓL

Excellenciás Uram!

Van szerencsém nagyméltóságodat a március 27-én bekövetkezett jugoszláv kormányváltozásnak a magyar politikára és magára Magyarország helyzetére való visszahatásáról tájékoztatni.

Március 27-én délelőtt fél tízkor Hitler kancellár magához kérette berlini követemet, közölve vele, hogy a jugoszláv események következtében elérkezett a pillanat, amikor Magyarország értékesíthetné revíziós törekvéseit Jugoszláviával szemben, és így a németek mellett gyorsan megoldjuk a jugoszláv kérdést.

Sztójay követ még ugyanezen a napon repülőgéppel Budapestre érkezve tudatta velem a birodalmi kancellárnak ezt a közlését.

A birodalmi kancellár által hozzám intézett üzenetre a másolatban és fordításban mellékelt március 28-i keltezésű levéllel válaszoltam. Ebben a levélben fejeztem ki hálámat az üzenetért, hangsúlyozva, hogy a területi követelések jelenleg is fennállnak, céloztam a Jugoszláviához való közeledésünkre, ami a birodalmi kancellár sugallatára történt, s a barátsági szerződésben jutott kifejezésre, és felhívtam arra is a kancellár figyelmét, hogy nem lehet szem elől téveszteni a veszélyt, mely orosz és román részről fenyeget minket.

A levél átadása után Budapestre érkezett egy német tábornok[1] azzal a céllal, hogy megbeszélje a magyar államfővel a Jugoszlávia ellen irányuló magyar beavatkozás részleteit. Az április 1-én tartott minisztertanácson, amelyen személyesen is részt vettem, kimerítően megtárgyaltuk Magyarország rendkívül nehéz erkölcsi helyzetét, mely a nemrég életbe lépett örök barátsági szerződés következtében állott elő, továbbá Magyarország beavatkozásának körülményeit, különös tekintettel az elemi károk által okozott ellátási nehézségekre, és ennek a mozgósított hadseregre gyakorolt hatását. Elhatározásig ezen a minisztertanácson nem jutottunk, de bebizonyosodott annak szükségessége, hogy a magyar beavatkozás egyes részleteit a németekkel tisztázni kell.

A minisztertanácsot követő napon a miniszterelnök, Teleki gróf, aki annyira tisztelte és becsülte excellenciádat, véget vetett az életének. Teleki gróf tragikus halála, melynek okát egy rendkívüli lelkiismereti konfliktusban találom, mélységesen megrendített úgy engem, mint az egész magyar nemzetet. Teleki gróf egy közvetlen halála előtt hozzám írt levelében vázolta azokat a körülményeket, amelyek a Jugoszláviával kötött barátsági szerződés következtében az ő lelkiismeretét terhelték.

Excellenciád, aki olyan jól ismeri a magyar lelkületet, meg fogja érteni, hogy Teleki gróf öngyilkossága annak a lelkiismereti konfliktusnak a kifejezője, amely nemcsak az ő halálát okozta, hanem amelyet az egész magyar nemzet érez. Kiindulva ebből a meggondolásból és mélységesen átérezve azt a felelősséget, amely ebben a súlyos időben rám és kormányom minden egyes tagjára nehezedik, a másolatban és fordításban mellékelt levelet intéztem Hitler birodalmi kancellárhoz.

Kérem excellenciádat, hogy ebben a különösen nehéz időben tanúsítsa hazám és népem iránt ugyanazt a jóindulatot, melyet excellenciád mindig táplált irányunkban.

Fogadja excellenciád őszinte tiszteletem kifejezését.

III. C. 11. — Egykorú, gépelt, olasz nyelvű, aláírás nélküli tisztázat.

Az irat mellett fekszik Horthy Miklós Hitlerhez küldött, ugyanekkor kelt levelének *[lásd előző iratot]* olasz nyelvű másolata, valamint az ugyancsak Hitlerhez intézett, március 28-án kelt levelének *[lásd e kötet 54. sz. iratát]* olasz nyelvű másolata. Az Országos Levéltárban *[Küm. res. pol. 1941—23—556. sz. alatt]* található olasz nyelvű szöveg alapján közölte a fenti levelet: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó 1961. 327—328. old.

Ezt a levelet április 4-én, rendes diplomáciai úton juttatták el Mussolinihoz. 1941. április 6-án a fasiszta német hadsereg betört Jugoszláviába, majd április 11-én, az előzetes megállapodásoknak megfelelően, Magyarország megtámadta Jugoszláviát, s ily módon belépett a második világháborúba.

[1] Friedrich Paulus 1941. március 30-án reggel érkezett Budapestre. Később elmondta, hogy a „tárgyalások minden nehézség nélkül folytak, és csakhamar a kívánt eredményre vezettek." *(Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal Militaire International Nuremberg... VII. köt. 244. old.; Idézi: Karsai Elek: „Országgyarapítás" — országvesztés. Második rész. Kossuth Könyvkiadó 1961. 42. old.]*

58

1941 április közepe

HORTHY MIKLÓS LEVELE HITLERHEZ A „BOLSEVISTA VESZÉLYRŐL", NÉMETORSZÁGNAK A SZOVJETUNIÓ ELLENI HADJÁRATÁRÓL ÉS MAGYARORSZÁG TOVÁBBI DÉLI REVÍZIÓS IGÉNYEIRŐL

Jugoszlávia lerohanása után a német hadvezetőség folytatta a Szovjetunió ellen indítandó támadás előkészületeit. A magyar vezérkar már 1940 őszétől kapcsolatban állt a német katonai körökkel, egy ilyen irányú akció előkészítése ügyében. Werth Henrik éppen ezért már 1941 tavasza óta sürgette a Szovjetunió elleni háború esetére szóló politikai felajánlkozást a németek felé. Minden valószínűség szerint Hitlernél április végén tett látogatása előtt írta Horthy az alábbi fogalmazványt.

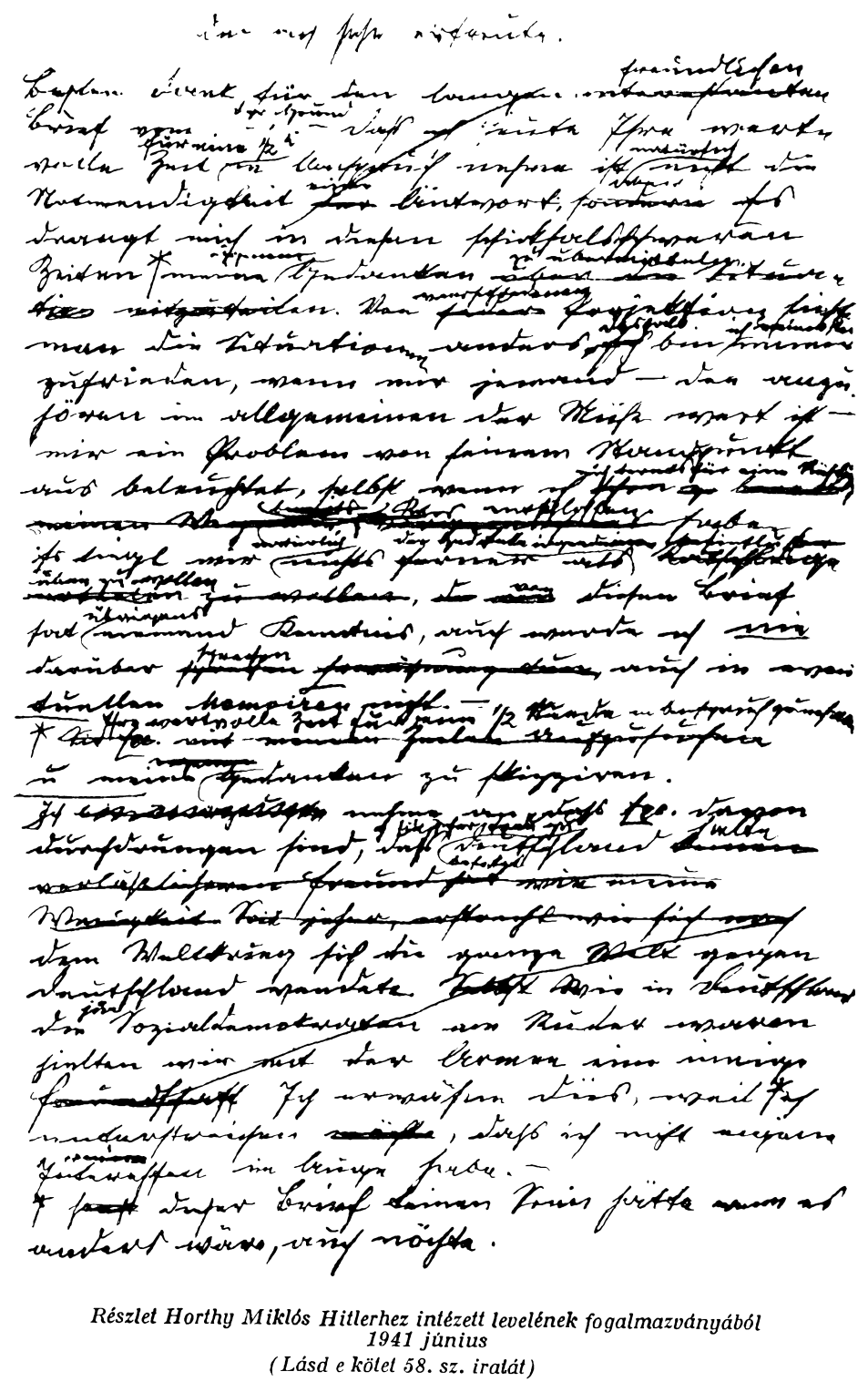

Részlet Horthy Miklós Hitlerhez intézett levelének fogalmazványából
1941 június
(Lásd e kötet 58. sz. iratát)

E sorsterhes időkben[a] kényszerítve érzem magam arra, hogy az ön értékes idejét egy félórára igénybe vegyem, és saját gondolataimat közöljem. Különböző vetületekből másként látják a helyzeteket, ezért én részemről mindig örülök annak, ha valaki — olyan személy, akit általában érdemes meghallgatni — saját szempontjából világít meg egy problémát, még abban az esetben is, ha én már valamely irány mellett döntöttem. Természetesen semmi sem áll tőlem távolabb, mintsem hogy valamiféle befolyást kívánnék gyakorolni; erről a levélről egyébként senki sem tud, s én *soha* sem fogok róla beszélni, még esetleges emlékirataimban sem.[1]

Feltételezem, hogy excellenciád át van hatva attól a tudattól, hogy én mindenkor híven Németország mellett állok.[b] Ezt azért említem, mert ennek a levélnek nem lenne értelme, ha ez másképpen volna, s azt is alá kívánom húzni, hogy nem saját érdekeket tartok szem előtt.

A békediktátumok következtében az egész világ csatatérré változott. (Elvek harcolnak a világ uralmáért.) Ha e harcnál a nyugati kultúra jövőjére gondolunk, amelyet az emberiség hősei évezredek során építettek fel, az az érzésünk támad, hogy a legnagyobb veszély, amely mindnyájunkat fenyeget, a vörös kommunizmus. A kommunizmus célja, hogy a kultúrát megsemmisítse és a világot uralma alá kényszerítse. Tízezreket gyilkoltak le az összes elképzelhető perverz halálnemmel és kínzással csak azért, mert nacionalista módon gondolkoztak[c] vagy művelt emberek voltak. A pók hálója közepén ül[b] és várja, hogy valahol az éhség, a kimerülés és az elégedetlenség a hálójába hajtsa a zsákmányt. Meggyőződésem szerint nem jöhet boldogság, béke és nyugalom, amíg szovjethatalom és ez az óriási Oroszország fennáll, amely csak terrorral kormányozható — akár a cár, akár a kommunisták által. Oroszországban tudomásom szerint 118 nemzetiség él, az országot 46 nyelven kormányozzák; miért kell a mongolnak, kirgíznek, baskíroknak stb. vagy a ruténeknek oroszoknak lenniök. Ma szovjet köztársaságok vannak; ha ezeket önálló államokká tennénk, a kérdés meg lenne oldva. Német-

---

[a] A fogalmazvány többszörösen javított, majd utólag áthúzott töredékes bevezető része a következőképpen hangzott: „Őszinte köszönet a hosszú kedves levélért, melynek nagyon megörültem. Természetesen nem a válasz szükségessége késztet arra, hogy értékes idejéből ma egy félórát igénybe vegyek, hanem az..." (Hitler levelét nem ismerjük.)

[b] Ez az utóbbi mondat Horthy első fogalmazásában a következőképpen hangzott: „Feltételezem, hogy excellenciád át van hatva attól, hogy Németországnak nincs megbízhatóbb barátja, mint csekélységem." Ezt a mondatot utólagos áthúzásokkal és betoldásokkal alakította át a fenti közölt formára.

Ide csatlakozott a következő, utólag teljesen áthúzott szövegrész: „Mindig is fennállt, amikor a világháború után az egész világ Németország ellen fordult. Amikor Németországban a zsidó szociáldemokraták voltak uralmon, a hadsereggel tartottunk fenn szoros barátságot."

[c] Ezután a következő, utólag áthúzott szavak olvashatók: „és intelligens".

[d] Ezután a következő, utólag áthúzott szavak olvashatók: „ma szorgosan és pihenés nélkül dolgozva".

ország néhány hét alatt elintézhetné az emberiség e legfontosabb munkáját, melyet a történelem még évszázadok után is áldana. Az Anglia elleni harc repülőgépekkel, tengeralattjárókkal stb. nyugodtan továbbfolyhatna, Anglia vagy Amerika partraszállása a kontinensen elképzelhetetlen volna. Ugyanakkor egy angliai partraszállás ezer veszéllyel járna, és még ha tökéletesen sikerülne is, nem hozna döntést, mert a háború tovább folyna Kanadából, illetve Washingtonból irányítva, a hatalmas haditengerészetre támaszkodva.

Ha azonban Oroszország kimeríthetetlenül gazdag természeti kincsei német kézben lennének, a végtelenségig ki lehetne tartani.

Ami Erdélyt illeti, tökéletesen megértettem önt. Sohasem kívánok önnek nehézségeket okozni; tudunk várni. Körülbelül az egész világot ismerem, de a román az egyetlen faj, amelyet megvetek. Ott mindenki lop, hazudik és csal, mindenki megvásárolható és rövid történelmük folyamán minden barátjukat és szövetségesüket elárulták és becsapták.[2] Régi határainkra nemcsak stratégiai okokból van szükségünk, hanem azért is, mert a Duna az egyedüli szabad út Magyarország számára a tengerhez, és mert a Vaskapu e forgalom kulcspontja, melynek akadálytalan használatától függ az ország gazdasági élete és tengerentúli kereskedelmének szabadsága. Magyarország több évszázados munkával alakította a Dunát mindenkor hajózható folyóvá, és megnyitotta a Vaskapu zuhatagait a hajózás számára. Az egész Alföldet megvédtük az árvíztől — normális időjárást feltételezve — a legnagyobb európai folyószabályozási rendszer kiépítése útján, és több mint 7000 km hosszúságú gátrendszer által 11,6 millió hektár megművelhetőségét biztosítottuk. A nagy víztelenítő csatornák építésével (Ferenc-csatorna, Temes—Bégacsatorna, Ferenc József-csatorna), melyek egyidejűleg a hajózást is szolgálják, kiterjedt mocsárterületeket tettünk az ország legtermékenyebb vidékeivé és betelepítettük őket, különösen az ország déli részében, a Tiszántúlon és a Duna—Tisza közén. Telepesekként itt idegen bevándorlók is számításba jöttek, akik két kezük szorgos munkájával boldogabb jövőt alapíthattak magyar földön. Így lett Bácska és a Bánát, kevert lakosságával, a munka áldott tájává, az ország leggazdagabb gabonatárává.

Érthető, hogy Magyarország trianoni megcsonkításakor a szomszédok mohó vágya éppen ezekre a területekre irányult, s arra törekedtek, hogy olcsón sajátítsanak ki olyan kultúrtájakat, amilyeneket elmaradt mezőgazdaságuk folytán saját országukban nem voltak képesek megteremteni. Ezt a békediktátum által szankcionált országrablást természetesen mindig erőszak-cselekedetnek tekintjük, minthogy sem jogi, sem erkölcsi alapja nincs. A Románia és Szerbia részéről a béketárgyalások során keresztülvitt területi igények ezenkívül még a szükséges élettér érvével sem rendelkeztek. Elegendő, ha arra utalok, hogy Szerbia egyike Európa legkevésbé lakott területeinek, míg Románia hatal-

mas parlagi területeinek egyetlen hektárját sem tette megművelhetővé, és egyetlen kilométer gátépítéssel sem nyert termőföldet óriási mocsaraiból. Azonkívul, hogy életterét biztosítsa, a Duna Magyarország számára mint természetes határ is elsőrendű jelentőségű, és ebből a szempontból tekintve is világosan kidomborítja a trianoni határok tarthatatlanságát a Magyar Királyság déli részében. Ha végül figyelembe vesszuk, hogy a Duna jelenti Magyarország számára az egyeduli szabad utat a tengerhez, s hogy a Vaskapu e hajózási forgalom kulcspontja, melynek akadálytalan használatától fugg az ország gazdasági élete és tengerentúli kereskedelmének szabadsága, akkor világossá válik, hogy a Vaskapunál uralkodó viszonyok[3] minden másnál inkább állnak az ország politikai érdekének gyújtópontjában, sőt Németországnak is.

II. C. 12. — Saját kezűleg, ceruzával, német nyelven írt fogalmazvány.
Horthy nem stiláris jellegű javításait jegyzetben kozoljük.

A fenti levél tulajdonképpen töredék, egy nagyobb lélegzetű fejtegetés bevezető részét tartalmazza. A Szovjetunió elleni háború lehetőségének ilyen konkrét formában való tárgyalása, másrészt a dél-erdélyi, illetve bánáti kérdes előtérbe helyezése arra enged kovetkeztetni, hogy ez a nagyon bizalmasnak jelzett levél, amennyiben elkészult a folytatása is, csak a fenti teruletek átengedése ellenében való felajánlkozást tartalmazhatta a Szovjetunió elleni háború esetére. A levelet valószínűleg mégsem kuldte el Horthy, miután 1941. április 24-én látogatást tett Hitlernél. A kozolt levélfogalmazvány ily módon arról ad tájékoztatást, hogy Horthy milyen kérdésekről, milyen szellemben szándékozott Hitlerrel tárgyalni. A találkozás után ugyanezen kérdésekről diplomáciai úton folytatódtak az alkudozások. Sztójay berlini kovet ezekben a hetekben tobbszor szorgalmazta a magyar kormány formális, hivatalos felajánlkozását is a szovjetellenes háborúban való részvételre. Június 14-én kelt jelentésében tobbek kozott a kovetkezőket írta: „Amennyiben javaslatom elfogadásra talál, szukségesnek, illetve célszerűnek találnám, hogy nyilatkozatunk mielőbb egy kulon magas rangú politikai személyiség, avagy a berlini kovetség útján egyidejűleg és kozvetlenul Hitlernek tudomására adassék. Eltekintve attól, hogy ezáltal a kezdés súlya is kidomboríttatnék, alkalom nyílnék politikai kérdéseket Hitlernél szóba hozni, és őt állásfoglalásra bírni . . . Kulonosen vonatkoznék Erdélyre." *[OL Kum. Magyarország kulpolitikája. Kézirat. 613. old.]* Néhány nappal később, június 17-én sokkal egyértelműbben szólt ugyanezekről a problémákról Sztójay egy másik levélben: „Minden eddigi jelből bizonyosnak vehető, hogy a birodalmi kancellár a Bánság nyugati részének Magyarországnak való átadásával addig vár, míg Romániát Besszarábia megszerzésével megnyugtatja, azaz kárpótolja (!). Utóbbi időben olyan megjegyzéseket is hallottam, hogy Szovjet-Oroszországnak esetleges likvidálása alkalmával a birodalmi kancellár a moldvai fejedelemség egész teruletét is óhajtaná Romániának juttatni. Ennek kapcsán és dacára annak, hogy Románia esetleges „újabb érdemeket" szerzett, tehát elképzelhető és nem látszik kizártnak, hogy a Fuhrer ennek ellenében az erdélyi kérdést Magyarország javára óhajtaná megoldani, éspedig vagy teljes egészében, vagy a bécsi vonal *[a második bécsi dontésről van szó.* —

Szerk.] kedvezőbb korrektúrája formájában. Természetes, hogy Antonescu ezellen minden eszközzel állást fog foglalni, azonban, ha Magyarország is szerez újabb „érdemeket", az erdélyi kérdés Magyarországra való kedvező megoldására nagyobb reményünk lehet, mint enélkül." *[OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 627—628. old.]* A németek nem akarták Románia háborús részvételét kockáztatni, és ezért nem adtak határozott választ a magyar felajánlkozásra, illetve az ennek feltételeként megjelölt igényekre. Hitler úgy akarta elérni Magyarország részvételét a Szovjetunió elleni háborúban, hogy ezért semmi ellenszolgáltatást ne kelljen adnia a magyar kormánynak. A Szovjetunió elleni német támadás után egy nappal, de még a magyar beavatkozás előtt. 1941. június 23-án 11,50-kor Halder vezérezredes felhívta a magyar vezérkar mellett működő német összekötő törzs vezetőjét, Himer tábornokot, és félreérthetetlen egyértelműséggel közölte vele a német álláspontot: „. . .most az fontos, hogy a magyar katonai fórumok a politikai vezetést mozgásba hozzák, hogy azok maguktól ajánlkozzanak . . . nem támasztunk követeléseket, mert az ilyenekért meg kell fizetni, azonban minden támogatásért, különösen gyors csapatokért hálásak lennének." *[Kriegstagebuch des Deutschen Generals beim Oberkommando der Kgl. Ungar. Wehrmacht. Bundesarchiv Koblenz. 1941. június 23-i feljegyzés. Idézi Kun József őrnagy: Magyarország második világháborúba való belépésének katonai vonatkozásai. — Hadtörténelmi Közlemények. 1962. 1. szám. 30. old.]* Minden valószínűség szerint ezért választotta a német fasiszta vezetés Magyarország háborúba sodrása az ismert kassai provokáció eszközét. *[Lásd a következő irat bevezetőjét.]*

---

[1] Horthy a szigorú titoktartással, a remélt pozitív válasz esetén — minden valószínűség szerint —, elsősorban Hitler helyzetét akarta megkönnyíteni, aki a bécsi döntés után garantálta Románia határait.

[2] Mivel a nagyobb és jobban felszerelt román hadsereg és a román nyersanyagforrások az adott helyzetben fontosabbak voltak Hitler számára, mint a magyar uralkodó osztályokkal kötött szövetség. Horthy szükségesnek látta ennek a minősíthetetlen kirohanásnak a megismétlését. *[Lásd e kötet 47. sz. iratának bevezetését és 2. sz. jegyzetét.]*

[3] 1940 nyarán felmerült, hogy román csapatok szállják meg a Vaskapu jugoszláviai oldalát is.

59

1941. augusztus 26.

BÁRDOSSY LÁSZLÓ MINISZTERELNÖK LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ WERTH HENRIK VEZÉRKARI FŐNÖKNEK A KORMÁNY ÜGYEIBE VALÓ ILLETÉKTELEN BEAVATKOZÁSÁRÓL

1941. június 22-én Németország megtámadta a Szovjetuniót. Másnap, június 23-án Magyarország megszakította a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval, majd néhány nap múlva, a németek által provokációs célzattal végrehajtott kassai bombázás után, a Bárdossy-kormány hadműveletbe kezdett a Szovjetunió ellen.

A frontra dobott 30 000 főnyi magyar haderő két hónapon belül súlyos veszteségeket szenvedett, s felszerelése 50—80 százalékban tönkrement. Ez a körülmény feltárta a magyar katonai vezetés fogyatékosságát is. Werth Henrik vezérkari főnök újabb egységek bevetésével akarta kiköszörülni — elsősorban a németek felé → ezt a csorbát.

Bárdossy felhasználta ezt az alkalmat, hogy a katonai és polgári vezetés között már korábban — a Teleki-kormány idején — mutatkozó feszült helyzetet *[lásd a kötet 49. sz. iratát]* felszámolja. Az ellentét magva az volt, hogy Werth minden politikai és területi engedmény nélkül akarta kiszolgálni a németeket, míg Bárdossy eredményt akart felmutatni a revíziós politikában.

Főméltóságú Uram!

Aránylag rövid idő óta harmadízben történik meg, hogy az m. kir. honvéd vezérkar főnöke a háborús helyzetről időnként készülő emlékirataiban meg nem engedhető módon és hangon bírálja az m. kir. kormány elhatározásait és intézkedéseit, és emellett olyan formában foglalkozik e felfogása szerint a kormányzatra háruló bel- és külpolitikai teendőkkel, mintha ennek az előírása a vezérkar legsajátosabb jogkörébe tartoznék.

Az első alkalommal írásban iparkodtam megértetni a vezérkar főnökével, hogy ha bizalmas közölni valói vannak, ennek nem az a módja, hogy elgondolásait technikai úton több példányban sokszorosított emlékiratokban juttassa a kormány tudomására. Ha azonban mégis ehhez az úthoz ragaszkodnék, az emlékirat szerkesztésénél mindenesetre a leggondosabban ügyelnie kell arra, hogy a kormány elhatározásai — amelyek indokait a vezérkar főnöke nem ismerheti — ne kerüljenek hamis vagy ferde megvilágításba, és akaratlanul se álljon elő az a látszat, mintha a vezérkar főnöke a kormányzati intézkedéseket felülbírálni avagy ezekért a kormányt felelősségre vonni kívánná, amire a vezérkarnak alkotmányos viszonyaink között nincs és nem is lehet semmi joga.

Amikor a vezérkar főnöke egy hozzám juttatott emlékiratában[1] másodszor tette magát túl ezeken a szempontokon, főméltóságod magas óhajtására mellőztem az írásbeli választ, de akkor is alkalmat kerestem arra, hogy a vezérkar főnöke előtt szóban juttassam kifejezésre, hogy állásfoglalását állami életünk rendjével nem tartom összeegyeztethetőnek. Ugyanakkor igen nyomatékosan arra kértem, hogyha a kormányzati elhatározások és intézkedések helyességének tekintetében netalán aggályai és kétségei lennének, avagy, ha a kormány politikáját illetően bizalmas javasolni valói volnának, keressen fel engem személyesen, a magam részéről mindenkor azonnal és a legkészségesebben fogok alkalmat adni arra, hogy a felmerülő kérdéseket közvetlenül megbeszélés keretében tisztázzuk.

A vezérkar főnöke azonban elgondolásainak közlésénél, úgy látszik, ragaszkodik az eddig követett, és meggyőződésem szerint, joggal kifogásolható eljáráshoz, mert augusztus hó 19-én délután ismét egy olyan emlékiratot juttatott el hozzám, amelyben súlyos vádakat emel az m. kir. kormány ellen, és ugyanakkor olyan nyomatékos formában adja elő bel- és külpolitikai javaslatait, ami kétségtelenül illetéktelen beavatkozást jelent az ország ügyeinek felelős intézésébe.

A szóban és írásban ismételten megadott figyelmeztetések után ebben annak a jelét kell látnom, hogy az m. kir. honvéd vezérkar eljárása tudatos és szándékos. Miért is a reám háruló súlyos felelősség tudatában kénytelen vagyok erről főméltóságodnak mély tisztelettel jelentést tenni.

A m. kir. honvéd vezérkar főnöke legutóbbi, 10 532/1941. szám alatt hozzám juttatott emlékiratában ezúttal azért vonja felelősségre a kormányt, mert Magyarország „a bolsevizmus elleni tradicionális beállítottsága dacára is csak kénytelen-kelletlen és csak effektív megtámadtatása (Kassa bombázása) után[2] lépett be a háborúba, de akkor is csak kis erőkkel", ami a vezérkar főnökének felfogása szerint — „Magyarország részére nehezen jóvátehető politikai hátrányt jelent". A vezérkar főnöke azonban nem áll meg ennél a „számonkérésnél", hanem az emlékirat egy további részében (28. oldalon) odáig megy, hogy azt a vádat emeli a magyar kormány ellen, hogy „ez a *mulasztás* a németeknek igen nagy véráldozatába került, mert a magyar segítség elmaradása a lembergi csatában igen hátrányosan éreztette hatását, s nagy német vérveszteséget eredményezett, s az összhadműveletek lendületére fékezőleg hatott". „Ennek a kihatásait és jelentőségét — így folytatja fejtegetéseit a vezérkari főnök — csak majd a háború után fogjuk valójában megtudni, illetve a németek majd csak akkor *fogják* ezért nekünk a szemrehányást megtenni." Az m. kir. honvéd vezérkar főnöke tehát a német hadsereg nevében emel vádat ellenünk azért, mintha a magyar kormány bármely elhatározása miatt a német hadsereget súlyos vérveszteség vagy hátrány érte volna. Teszi ezt ugyanakkor, amikor a német hadsereg vezetői s a birodalmi kormány hozzájárulásával úgyszólván az egész német sajtó a legnagyobb dicséret hangján emlékezik meg Magyarország értékes szolgálatairól a szovjet ellen folytatott küzdelemben.

A legkisebb jel sincsen arra, hogy német részről csakugyan kifogásolnák vagy kifogásolták volna a szovjet elleni háborúban vállalt fegyveres részvételünk mértékét: de még ha ez így is lenne — amit semmi esetre sem lehet tényként elfogadni —, akkor is szinte elképzelhetetlen és mindenesetre példa nélkül való, hogy éppen egyik legmagasabb magyar katonai szerv emeljen ezért vádat saját országának felelős kormányzata ellen.

A vád teljes alaptalanságával talán nem is kellene foglalkoznom.[3] Mégis hódolattal kérem főméltóságod engedélyét, hogy ebben a tekintetben a következőkre mutathassak rá.

A magyar kormány az ország részvételét a szovjet elleni háborúban nem „kénytelen-kelletlen" határozta el, hanem az adott helyzet és az ország vitális érdekeinek igen lelkiismeretes és gondos mérlegelése alapján jutott elhatározásához, mégpedig olyan értelemben, hogy haderőnk kétségkívül legértékesebb elemét: a gyorsan mozgó hadtestet és a légi erő egy részét a bolsevizmus elleni küzdelem céljaira rendelkezésre bocsátotta. Éppen ezért már azt az állítást is vissza kell utasítani, mintha a küzdelemben „csak kis erőkkel" vennénk részt. Ha a fronton küzdő magyar katonai alakulatok tiszti és legénységi létszáma aránylag nem is nagy, nem vitatható, hogy a nagy értékű, gépesített felszereléssel ellátott gyorshadtest az igénybe vett repülőalakulatokkal együtt a magyar hadsereg legjelentősebb és a korszerű háborúban legjobban hasznosítható része. Számunkra mindenesetre nagy érték, amelynek rendelkezésre bocsátása igen jelentős áldozat, amit a bolsevizmus elleni küzdelem mielőbbi sikeres befejezéséhez fűződő nemzeti és általános európai érdekek előmozdításáért vállaltunk. A szovjet elleni harcban részt vevő magyar erők értékelésének ez a helyes alapja, és nem az, hogy a katonai létszám szempontjából hogyan viszonylik ez az erő a német hadsereg avagy a revíziós igényekért küzdő román és finn katonai alakulatok erejéhez. Ezzel, minden jel szerint, kétségkívül tisztában vannak a Német Birodalom illetékes tényezői, akik kellőképpen értékelik a magyarságnak a közös cél érdekében gazdasági téren számos más vonatkozásban kifejtett közreműködését.

A vezérkar főnökének a magyar kormány ellen emelt „vád"-ja, illetőleg „felelősségre vonása" annál különösebb, mert amikor részvételünk kérdésében dönteni kellett, a vezérkar főnöke maga is azt javasolta, hogy a szovjet elleni hadjáratban csak az úgynevezett gyorsan mozgó hadtesttel vegyünk részt. Azon a megbeszélésen, amelyet az m. kir. honvédelmi miniszter jelenlétében a vezérkar főnökével június hó 26-án délután folytattam, kifejezetten ilyen értelemben nyilatkozott, és tudomásom szerint ilyen értelmű előterjesztést tett ugyanaznap főméltóságodnak. Kénytelen vagyok itt mély tisztelettel emlékeztetni arra, hogy a vezérkar főnöke ugyanakkor — szintén a honvédelmi miniszter úr jelenlétében — kifejezetten úgy nyilatkozott, hogy szilárd meggyőződése szerint haderőnk e limitált részének igénybevételére is *csak igen rövid ideig* lesz szükség, és hogy a harcban részt vevő magyar katonai alakulatok technikai felszerelésében esetleg beálló veszteségekért kétségtelenül bőséges kárpótlást fogunk találni a szovjet hadseregtől szerezhető értékes zsákmányban. Távol áll tőlem, mintha a vezérkar főnökét felelősségre akarnám vonni azért, hogy kijelentéseit a hadjárat alakulása nem igazolta, mert hiszen még a legnagyobb katonai szakértelem mellett sem lehetett előre látni azt, hogyan fog a háború tényleg alakulni. Mégis rá kellett erre mutatnom, annak a bizonyságaként, hogy a vezérkari főnök, mint a legilletékesebb katonai szakember, maga is

feleslegesnek tartotta azt, hogy a véleménye szerint igen könnyűnek ígérkező német—szovjet küzdelemben nagyobb erővel vegyünk részt. A leghatározottabban emlékszem arra a kijelentésére, hogy „a német birodalmi hadseregnek erre nincsen semmi szüksége". Most, amikor úgy látszik, hogy a német—szovjet háború várakozás ellenére elhúzódik, a vezérkar főnöke közel két hónappal azután, hogy a szovjet elleni háborúba bekapcsolódtunk, emlékiratában súlyosan kifogásolja azt az elhatározást, amelyet a kormány legelső katonai tanácsadójaként annak idején maga is fenntartás nélkül helyesnek tartott. A kormány a felelősségnek még a legkisebb részét sem kívánja ezért a vezérkar főnökére hárítani, de ugyanakkor kénytelen tiltakozni az ellen, hogy az annak idején meghallgatott vezérkari főnök most utólagosan „mulasztással" és azzal vádolja meg a kormányt, hogy elhatározásával „Magyarország részére nehezen jóvátehető politikai hátrányt okozott".

A vezérkar főnöke a továbbiakban azt fejtegeti, hogy a „mulasztást", amit, véleménye szerint, azzal követtünk volna el, hogy a szovjet elleni háborúban eddig csak limitált erőkkel vettünk részt, csupán úgy lehetne jóvá tenni, ha a háború folytatásához lehetőleg mielőbb felajánlanánk a magyar haderő fele részét (4—5 hadtestet). E nagyobb erők felajánlását azonban nem volna szabad attól függővé tennünk, hogy ezt a németek kérjék tőlünk, mert — mint a vezérkar főnöke írja — „Németország ilyen kéréssel sohasem fog hozzánk fordulni", és mert „német vélemény szerint egy szuverén államnak önmagának kell sorsdöntő elhatározáshoz jutnia". A vezérkar főnöke azzal érvel nagyobb erőkkel való részvételünk mellett, hogy a háború utáni végső elrendezésnél a győztes tengelyhatalmak az egyes államokat abban az arányban fogják „jutalmazni", ahogyan a hadműveletekben részt vettek. A vezérkar főnöke az emlékirat több helyén is kiemeli, hogy ilyen jutalmazásra kell magunkat érdemessé tennünk.[4]

Mély tisztelettel kérem főméltóságod engedélyét, hogy erre az érvelésre is megtehessem észrevételeimet. Mindenekelőtt tisztelettel meg kell állapítanom, hogy nem felel meg a tényállásnak az, mintha a német hadvezetőség nem fordulna hozzánk — ha ezt csakugyan szükségesnek tartaná — azzal a kéréssel, hogy a szovjet elleni háborúban részt vevő magyar katonai erőket fokozzuk.

Akkor, amikor a birodalmi kormány katonai részvételünkre számít, ezt igen világosan kifejezésre juttatja. Így tette ezt a Jugoszlávia elleni katonai akció megindítása előtt. De, mint ismeretes, a német—szovjet háború megkezdését követően is, június 24-én, a német hadvezetőség Himer tábornok útján közölte a magyar hadvezetőséggel, hogy bizonyos mértékű részvételünket kívánatosnak tartaná. Különös, hogy a honvéd vezérkar főnöke erről megfeledkezik, noha a német hadvezetőség üzenetéről annak idején írásban értesítette a magyar kormányt.

Ehhez képest semmivel sincs alátámasztva, de még csak való-

színűsítve sem, hogy a birodalmi kormány vagy a német hadvezetőség elvárná tőlünk, hogy a folyamatban levő háborúban nagyobb erőkkel vegyünk részt, s hogy azt is megkívánná, hogy erre önként ajánlkozzunk.[5]

A vezérkar főnöke német véleményt idézve azt írja, hogy szuverén államok sorsdöntő kérdésekben önmaguk határoznak. Ez a tétel kétségtelenül helyt áll, de abban a tekintetben kiegészítésre szorul, hogy szuverén államnak tekintettel kell lennie saját belső helyzetére, erejére, felkészültségére, és ezek gondos mérlegelése alapján kell elhatározáshoz jutnia, nem pedig azért, hogy „érdemeket" szerezzen, s ezért később „jutalmakban" részesüljön.

Kétségtelenül saját belső rendünk és az ország lehetőleg zavartalan gazdasági termelésének fenntartását várja el tőlünk a Német Birodalom is, s nem azt, hogy a szovjet elleni háborúban olyan szerepet kergessünk, amely nem illet meg bennünket.

De ettől függetlenül is az a szilárd meggyőződésem, hogy a jövő Európa kialakításában az ilyen „jutalmazásnak" nem lesz szerepe. Az új európai rend kialakításánál a győztes tengelyhatalmak kétségkívül olyan tényezőkre fognak támaszkodni, amelyek e rendezés állandóságát, szilárdságát, a rendezés keretébe vont elemek minél zavartalanabb együttműködését biztosíthatják. Reánk vonatkozóan ilyen tényezők: a magyarság központi elhelyezkedése, a Kárpát- és Duna-medence geopolitikai és gazdasági egysége, a magyarság kipróbált államalkotó ereje, katonai erényei stb. Az ezekben kifejezésre jutó hatóerőknek a magyarság javára kell érvényesülniök, ha az új európai rend csakugyan természetes adottságokon és állandó alapokon fog felépülni. Délkelet-európai szerepünk fontosságát a történelem során ismételten bebizonyítottuk, e szerep további vállalására nem kell külön érdemeket szereznünk, s nincs szükségünk arra, hogy külön jutalom címén igényeljük magunknak azt a feladatot, amit a Duna medencéjében — állandó zavartalan barátságban a német nemzettel — ezer év óta teljesítünk.[6]

Visszatérve a kérdés érdemére, kétségtelennek tartom, hogy a német hadseregnek a magyar haderő nagyobb arányú részvételére egyáltalán nincsen szüksége. Erre vall mindenekelőtt az is, hogy a birodalmi kormány még a magyar hadsereg által elfoglalt galíciai területeken is maga kívánta átvenni az igazgatást, tehát még megszálló erőként sem igényli a magyar katonaság részvételét.[7]

De ha a német hadvezetőségnek csakugyan szüksége volna a magyar haderő nagyobb arányú közreműködésére, ezt kétségtelenül tudomásunkra hozná ama bizalmas jó viszony szellemében, amely a Német Birodalom és Magyarország között fennáll. Ebben az esetben természetesen lehetőségeinkhez képest mérlegelnénk a német birodalmi kormány kérésének teljesítését, amint azt a múltban is mindig megtettük. Addig azonban egyáltalán nem áll országunk érdekében, hogy magunk ipar-

kodjunk a szovjet elleni háborúba nagyobb erőkkel bekapcsolódni, ami — a vezérkari főnök minden erre vonatkozó fejtegetésének ellenére is — nyilvánvalóan kedvezőtlenül hatna vissza nemzeti erőink állagára, belső viszonyainkra és gazdasági termelésünkre.

Ezért tartom legalábbis különösnek, hogy a vezérkar főnöke — akinek éppen az volna a feladata, hogy a magyar hadsereg erejét, harckészségét, felkészültségét lehetőleg minél magasabb fokon biztosítsa — önkéntes felajánlással, illetőleg a szovjet elleni háborúban nagyobb erőkkel való bekapcsolódásunk kierőszakolásával akarja mindezt kockára tenni.

A vezérkar főnöke, úgy látszik, maga is érzi, hogy az önkéntes felajánlkozással szemben bizonyos ellenszolgáltatást kellene biztosítanunk. Ebben a tekintetben is vannak elgondolásai. Szerinte a magyar hadsereg nagyobb irányú részvételét politikai vonalon kellene felajánlani a német kormánynak, az ezzel kapcsolatos megbeszélések során tisztázni kellene:

„*a)* ezeréves határaink visszaszerzését,

b) e határokon belül élő szláv és román nemzetiségek kitelepítését,

c) a zsidók kitelepítését,

d) *Magyarország nyersanyagrészesedését a szovjet nyersanyagkészletből.* ”

A vezérkari főnök ebben a tekintetben arra hivatkozik, hogy „hírei szerint a németek azzal a gondolattal foglalkoznak, hogy a háború befejezése után egységes nemzeti államokat fognak kialakítani. . ., aminek során arra számíthatunk, hogy a történelmi Magyarország területéről a szlávokat (szerbeket, szlovákokat, ruténeket) kitelepítenék, Romániát pedig a Dnyesztertől keletre oly nagy területhez juttatnák, ahol az erdélyi oláhokat mind elhelyeznék. Így a Kárpát-medence kizárólag a magyarság élettere volna, amit a magyar faj töltene ki”.

Nehéz ezzel a fejtegetéssel foglalkoznom, mert a vezérkari főnök, illetőleg az, aki az emlékiratot részére szerkesztette, bizonyára nem gondolta meg, hogy elképzeléseinek megvalósítása a gyakorlatban mit jelentene.[8]

Az emlékirat szerkesztője, úgy látszik, nincsen tisztában azzal, hogy a szláv és román népelemek kitelepítése a történelmi Magyarország területéről legalább 8 millió ember megmozgatását jelentené. A történelmi Magyarország határain belül (Horvát-Szlavonországtól eltekintve) kereken 100 000 négyzetkilométer az a terület, amelynek lakossága tisztán vagy túlnyomó többségben szláv és román nemzetiségű. Emellett azonban magyarsággal vegyesen lakott nemzetiségi területeink is vannak. A szláv és román népelemek kitelepítésével tehát cca 100 000 négyzetkilométer terület maradna úgyszólván teljesen lakatlanul, és további cca 50 000 négyzetkilométernyi terület lakossága ritkulna meg jelen-

tősen. Ilyen óriási területek kiürítése, a nemzeti vagyon rendkívüli arányú csökkenésével járna. Hiszen valószínű, hogy a kitelepített lakosság állatállományát és ingóságait is magával vinné, amint az az eddigi áttelepítési akcióknál is történt. A nemzeti vagyon állagának ez a csökkenése együtt járna azzal, hogy a kiürített területek mezőgazdasági megművelése, az ott levő természeti kincsek kiaknázása stb. is megszűnnék. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy a kiürített vidékeken a mezőgazdasági, ipari termelés megbénulása természetesen visszahatna az ország többi részének életére is. Hiszen egyfelől minden nyersanyagot és munkaerőt szolgáltató, másfelől mint felvevő területek a szláv- és románlakta területek is hozzájárultak a Kárpát-medence mai gazdasági életének kialakulásához. A szláv és román népelemek, valamint a zsidók eltávolítása után itt visszamaradó cca 11 millió magyarral és cca 2 millió némettel semmiképp se tölthetnők be a kiürített területeket. A magyarság természetes szaporodásának aránya az utóbbi években körülbelül 6,5‰ volt. Ezzel a szaporodással cca 114 év múlva érnénk el azt a 22 milliós lélekszámot, amely a történelmi Magyarország mai lakosságának megfelel. A benépesítés problémáján nem segítene a történelmi határokon kívül élő magyarok hazatelepítése sem. Körülbelül 1 millióra tehető a Kárpát-medencén kívül élő magyarok száma. Ezek legnagyobb része Észak-Amerikában él. Ha valamennyit haza tudnánk telepíteni, ez is vajmi kevés segítséget jelentene. Pedig arra nem lehet számítani, hogy a különböző kontinenseken szétszórt, ott maguknak egzisztenciát teremtett magyarokat mind haza lehessen hozni. A szláv és román nemzetiségű lakosság kitelepítése a Kárpát-medencéből mindenesetre rendkívüli nehézségekkel járna, s ha ennek ellenére mégis keresztülvihető volna, az egész terület életrendjét és mai gazdasági struktúráját feldúlná, és gazdaságilag és katonailag is olyan állapotot teremtene, amelynek fenntartása még a legmerészebb fantáziával is alig képzelhető el, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy elsősorban a Kárpát-medence peremén (a perifériákon) levő területek maradnának lakatlanok.

Nehezen képzelhető el, hogy az európai rendet megalkotó tengelyhatalmak, bármilyen jutalom címén is, vákuumot akarnának teremteni a Kárpátok medencéjében, s ennek érdekében vállalnák 8 millió ember kitelepítésének rendkívül nehezen végrehajtható feladatát. Meggyőződésem szerint erre józanul nem lehet számítani. A vezérkari főnök emlékiratában kifejtett elgondolás olyan fantasztikum, amelynek gyakorlati keresztülvitelére nem lehet gondolni, de amelynek megvalósítása — a magyarság erőviszonyai mellett — egyáltalában nem is állana az ország érdekében.

Minthogy azonban a vezérkar főnöke ilyen elgondolások alapján formál magának jogot arra, hogy a magyar kormány elhatározásait és intézkedéseit felülbírálja, s a jövőre nézve teendői tekintetében követe-

léseket állítson fel, teljes tisztelettel, őszintén meg kell állapítanom, hogy — az eddigi tapasztalatokat is tekintetbe véve — az együttműködés lehetőségét a vezérkar főnökével, sajnálatomra, nem látom biztosítva.

Főméltóságú uramnak hódolatteljes tisztelettel

Bárdossy László

I. B. 4. — Eredeti, gépelt tisztázat, a levélíró aláírásával.
A levélpapír fejléce: „MINISTERELNÖK."

Horthy 1941. szeptember 6-án leváltotta Werth Henrik vezérkari főnököt, s helyébe Szombathelyi Ferenc került.

Az új vezérkari főnök kinevezését követő napokban, szeptember 7-től 10-ig, Horthy a vezéri főhadiszálláson Hitlerrel és Göringgel tárgyalt. Kíséretében volt Bárdossy László és Szombathelyi Ferenc.

---

[1] Sem ezt, sem az alább említett újabb (augusztus 19-én kelt) emlékiratot nem találtuk meg.

[2] Mint ismeretes, Kassa bombázására a német és magyar katonai körök előzetes megállapodása alapján került sor, és Bárdossy, bár tisztában volt a bombázás provokatív jellegével, ennek alapján jelentette be a hadiállapot beállását. Bárdossynak tehát döntő szerepe volt a provokáció kiaknázásában — s ezért tarthatta „méltatlannak" azt a hangot, amit Werth használt vele, illetve a kormánnyal szemben.

[3] A német érdekeket képviselő Werth érveléséből tűnik ki legvilágosabban, hogy mi körül folyt a vita. A németek ugyanis a háborúban való részvétel mértékétől tették függővé, hogy a háború után milyen területi engedményeket kap — elsősorban egymás rovására Románia, Szlovákia, illetve Magyarország. Ezzel szemben Bárdossy a háborúban való részvétel mértékét akarta függővé tenni attól, hogy milyen területi engedményeket kap Magyarország — elsősorban a Bánátban és Erdélyben.

[4] Német részről ekkor már megvolt a nagyobb mérvű részvételre az igény, de úgy látszik, hogy katonai vonalon előbb juttatták ezt kifejezésre. Később, Horthy szeptemberi németországi látogatása alkalmával, Ribbentrop fel is vetette Bárdossynak — és a következő hetekben ismételten visszatértek német részről erre a kérdésre. *[OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 687—700. old.]*

[5] 1942 januárjában Bárdossy járult hozzá ahhoz, hogy az 1941-ben fronton levő haderő ötszörösét bocsássa a kormány a német hadvezetőség rendelkezésére.

[6] Talán felesleges is arra utalni, hogy Magyarország háborúinak túlnyomó részét a német állam ellen folytatta.

[7] Az elfoglalt területek igazgatására és természetesen gazdasági kiaknázására is elsősorban a németek tartottak igényt.

[8] Tekintettel arra, hogy ez az elképzelés különböző, e tárgyban keletkezett feljegyzésekben ismételten visszatért, fel lehet tételezni, hogy német részről komolyan foglalkoztak egy ilyen tervvel — s Bárdossynak Werthről mondott bírálata végső soron a náci terveket illette. *[Lásd erre vonatkozóan a Hitlernél 1941. július 16-án folytatott megbeszélésről készített feljegyzést. — Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal Militaire International Nuremberg. XXXVIII. köt. 86—94. old. L—221. dokumentum.]*

60

1941 november második fele

HORTHY MIKLÓS LEVELE BÁRDOSSY LÁSZLÓ MINISZTERELNÖKHÖZ A KORMÁNYZÓHELYETTES VÁLASZTÁSA ÜGYÉBEN

1941 őszén a magyar uralkodó körök előtt a német előnyomulás feltartóztathatatlannak látszott. Ekkor kezdeményezte Horthy a kormányzóhelyettesi intézmény felállítását. István nevű fiát akarta utódlási joggal (cum jure successionis) ebben a tisztségben maga mellé állítani. Ez azt jelentette volna, hogy Horthy Miklós halála esetén az államfői méltóság továbbra is a Horthy család kezében marad. Horthy emlékirataiban a leghatározottabban tagadja, hogy utódlási jogot követelt volna fiának, sőt azt állítja, hogy nem is ő javasolta kormányzóhelyettesnek, és amikor mások azt kérték tőle, hogy egyezzen bele a jelölésbe, „sokáig vonakodott", és végül is csak az ország összes volt miniszterelnöke és Serédi Jusztinián hercegprímásnak a rábeszélésére járult hozzá. *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 231—232. old.]* „Ennek a megállapításnak súlyát — írja Rassay Károly Horthy emlékiratainak erről az állításáról — nagyon legyöngíti a tény, hogy az 1920 óta hivatalt viselt miniszterek közül 1942-ben már csak Friedrich, Bethlen, Károlyi Gyula és Imrédy voltak életben. Friedrich és Imrédy, ez utóbbi akkor már a nyilasok szellemi vezére, aligha voltak meghallgatva, még kevésbé helyeselték Horthy István jelölését. Mindketten, a nyilasokkal együtt, szemben állottak a gondolattal. Hogy Bethlen és Károlyi milyen álláspontot foglaltak el az előzetes tanácskozásokon, azt nem tudom. Hogy magát a tényt csak mint kényszermegoldást fogadták el — nem titkolták." *[OL R. 226/1289. 13. old.]* Serédi Jusztinián hercegprímás Horthyval ebben az ügyben 1941. november 16-án folytatott megbeszéléséről így emlékezik vissza feljegyzéseiben: „A kormányzó szavaiból azt is megértettem, hogy erre a tisztre saját fiát: Horthy István államtitkár urat, a Magyar Államvasutak elnökét szemelte ki, amikor nemcsak képletesen mondotta, hogy akinek háza van, az azt akarja, hogy holta után a ház gyermekeié legyen, hanem hozzátette, hogy ő is így van kormányzói tisztjével, amelyet fiának szánt." *[OL Filmtár. Esztergomi Prímási Egyházi Levéltár. 3212. doboz. 583. sorszám.]*

Kedves Bárdossy!

Az idén töltöttem be hetvenharmadik évemet. Bár[a] birtokában vagyok még testi és szellemi erőimnek, az évek múlása mégiscsak érezhetővé teszi számomra annak a felelősségteljes munkának súlyát, amely államfői tisztemből kifolyólag már több mint két évtized óta vállaimra nehezedik. Az ország érdekében feltétlenül szükségesnek tartom, hogy az utódlás kérdése, a nemzet nagy többségének megnyugtatására, még életemben megoldást nyerjen. Csak így látom elkerülhetőnek azt, hogy halálom esetén hazánk nem kívánatos megrázkódtatásoknak legyen kitéve. A magyar államfői kérdés megoldása a nemzet életére, szerin-

[a] A „Bár" szó után az első fogalmazványban a „teljesen" szó következik, amit Horthy utólag tintával áthúzott.

tem, sorsdöntő probléma. A királykérdést — legalább egyelőre — lehetetlen megoldani. Különben is királyság vagyunk,[b] és szent koronában az összes jogok forrását tiszteljük. A köztársasági forma a magyar nép lelkiségének nem felel meg, és minden negyedik, ötödik évben a választási harcok felfordítanák az ország rendjét. Így nem marad más megoldás, mint a kormányzói intézmény tovább fenntartása. Az utódlási kérdést azonban oly módon kell megoldani, hogy az a nemzeti élet felbomlását ne vonja maga után.

„A kormányzói jogkör kiterjesztéséről és a kormányzóválasztásról" szóló 1937. évi. XIX. törvénycikk,[1] szerintem, a kérdést nem oldja meg helyesen, és aggályos állapotot teremt. Mindenekelőtt igyekezni kell a kormányzói tiszt megüresedése és az új kormányzó megválasztása közötti átmeneti állapotot kikapcsolni.[c] Az említett törvény 2. §-a szerint a kormányzó három állampolgárt ajánlhat utódaként. Az ajánlás érvénytelen, ha háromnál többre vagy kevesebbre szól. A kormányzót választó országgyűlés együttes ülésének elnöke felolvashatja ugyan a kormányzó ajánlási nyilatkozatát, utána azonban szavaztat abban a kérdésben is, hogy nem kíván-e az országgyűlés mást jelölni, egyszóval ajánlásomnak jelentősége nincs.[d]

Kérem tehát, hogy Magyarország országgyűlésének mindkét háza, közös egyetértéssel, ajánlási jogom kikapcsolása mellett saját belátása szerint[2] kormányzóhelyettest válasszon.

Az utódlási jog biztosítása által lehetővé válnék halálom vagy netáni lemondásom esetére a változásnak minden izgalom és választási harc nélküli zökkenésmentes lebonyolítása. A választás eredményének megerősítési jogát még magam óhajtom gyakorolni, mert attól, hogy a választás megfelelő személyre esik vagy sem, hazánk jövő sorsa függhet. Talán nem is szerénytelenség, ha azt mondom, hogy több mint két évtizedes tapasztalat után jobban meg tudom ítélni, mint más, hogy ki alkalmas vagy még inkább, hogy ki *nem* alkalmas a kormányzói tiszt

---

[b] Ezután mindkét fogalmazványban több, végül is figyelmen kívül hagyott változata következik annak a gondolatnak, hogy „úgy mint 1000 év óta, ma is a szent korona uralkodik".

[c] Az első fogalmazványban ez a következő szövegrésszel folytatódik: „amidőn egy korlátozott jogkörű országtanács működnék, amely mint testület nem lenne alkalmas a mostanában nem is annyira ritkán szükséges gyors elhatározásokra".

[d] Ezt követően a levél első fogalmazványában még az alábbi, utólag teljesen áthúzott szövegrész található: „Ezt a törvénycikket annak idején semmi tekintetben nem helyeseltem, s csak azért láttam el kihirdetési záradékkal és aláírásommal, mert nem akartam azt a hiedelmet kelteni, hogy azért küldtem vissza a törvényt, mert »a kormányzói jogkör kiterjesztése« jóformán csak a címben fordul elő.

Helyesebbnek tartom tehát, hogy az országgyűlés saját belátása szerint válasszon kormányzóhelyettest cum jure successionis, kinek legalább alkalma nyílnék feladatait és kötelességeit idejében megismerni, azonkívül nekem is segítségemre lehetne, legalábbis egyes társadalmi teendők alól mentesíthetne."

Kedves Bárdossy!

Az idén töltöttem be hetvenharmadikban. Bár birtokában vagyok még testi és szellemi erőimnek az évek mulása mégis csak érezhetővé teszi számomra annak a felelősségteljes munkának sulyát, amely államfői tisztemből kifolyólag, már több mint két évtized óta vállaimra nehezedik. Az ország érdekében feltétlenül szükségesnek tartom, hogy az utódlás kérdése, a nemzet nagy többségének megnyugtatására, még életemben megoldást nyerjen. Csak így látom elkerülhetőnek azt, hogy halálom esetén, hazánk nem kívánatos megrázkódtatásoknak legyen

Részletek Horthy Miklós Bárdossy Lászlóhoz intézett leveléből. 1941 november
(Lásd e kötet 60. sz. iratát)

kitéve. – A magyar államfői kérdés megoldása, a nemzet életére szerintem sorsdöntő probléma. – A királykérdést – legalább egyelőre – lehetetlen megoldani. Különben is királyság vagyunk, ~~mert~~ ~~Szent István~~ ~~[illegible]~~ ~~óta~~ ~~[illegible]~~ és a Szent korona az ámes jogok forrását tiszteljük. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ – A köztársasági forma a magyar nép lelkiségének nem felel meg és minden negyedik ötödik évben, a választási harcok felfordítanák az ország rendjét. – Így nem marad más megoldás mint a kormányzói intézmény továbbfentartása. Az utódlási kérdést azonban olymódon kell megoldani, hogy az a nemzeti élet felbomlását ne vonja maga után. –

„A kormányzói jogkör kiterjesztéséről és a kormányzóválasztásról" szóló

Lásd e kötet 60. sz. iratát

Aki azután hivatva lesz, ezen nehéz és terhes, bár megtisztelő örökségedet átvenni, feladatait és kötelességeit idejében megismerni, azonkívül nekem is segítségemre lehetne. —

Kérem Miniszterelnök Urat, hogy ezt a kéziratomat az országgyűlés tudomására hozza és az abban foglaltak mielőbbi megvalósítása érdekében, a szükséges lépéseket tegye meg. —

Horthy Miklós

Budapest,

Lásd e kötet 60. sz. iratát

betöltésére. Aki aztán hivatva lesz ezen nehéz és terhes, bár megtisztelő örökséget átvenni, feladatait és kötelességeit idejében megismerni, azonkívül nekem is segítségemre lehetne.

Kérem miniszterelnök urat, hogy ezt a kéziratomat az országgyűlés tudomására hozza, és az abban foglaltak mielőbbi megvalósítása érdekében a szükséges lépéseket tegye meg.

Horthy Miklós

I. A 13. — Saját kezűleg, tintával írt fogalmazvány, a levéliró aláírásával.

A levélpapír kör alakú fejlécén Magyarország címere látható, amit „Magyarország kormányzója" felirat vesz körül.

Az irat mellett fekszik a levél részben géppel, részben pedig Horthy által ceruzával írt első fogalmazványa. A fogalmazvány első példányából kihúzott s az általunk közölt fogalmazványban már nem szereplő szövegrészeket a megfelelő helyen jegyzetben közöljük.

A bevezetőben már említett 1941. november 16-án tartott kihallgatáson Horthy megmutatta a levelet Serédi hercegprímásnak — mint erről feljegyzéseiben Serédi említést tesz. Ebből következtethetünk arra, hogy a levelet Horthy november második felében küldte el a miniszterelnöknek.

Horthy István jelölése, különösen utódlási joggal való felruházása jelentős ellenállásra talált a vezető politikai körökben. Ezért az utódlási jog Horthy kifejezett kívánsága ellenére nem került be a kormányzóhelyettesi intézmény felállításáról szóló törvénybe *[1942: II. tc. MTT. 1942. 14—24. old.]*, holott Horthynak az egész kormányzóhelyettesi törvény kezdeményezésével ez volt a fő célja. Ha tudniillik — mint Rassay Károly megállapította *[OL R. 226/1289. 27. old.]*, már 1937-ben biztosíthatta volna a maga számára az utódjelölés jogát, nem lett volna szüksége a kormányzóhelyettesi intézmény kezdeményezésére, hogy célját elérje. Minden bizonnyal a kormányzóhelyettes-választás után sem mondott le arról, hogy az utódlási jogot biztosítsa fiának, csak megalkudott a helyzettel, és később akart visszatérni a fenti levélben kifejtett eredeti tervére. „A felsőházi bizottság plenáris ülésén — írja Serédi idézett feljegyzésében —, mikor a törvényjavaslatot egyhangúan megszavazták (1942. február 13—14.), igen sok felsőházi taggal beszéltem. Valamennyiüktől szinte szóról szóra hallottam saját aggodalmaimat, töprengéseimet . . ., de megfelelő, illetve olyan jelöltet, aki mögé aztán a többség oda is állna, ők maguk sem tudtak megnevezni. *Szörnyű szegénység!* De talán majd a helyettes megválasztása után kezdenek valamelyes szervezkedést, már csak azért is, mert a hivatalos jelölt személyét velem együtt sehogy sem tartják megfelelőnek, úgy hogy utódlási jogának biztosítását, amely pedig állítólag három-négy hónapon belül szintén tervbe van véve, mégiscsak iparkodni fognak megakadályozni . . ." *[OL Filmtár. Esztergomi Prímási Egyházi Levéltár. 3212. sz. doboz. 583. sorszám.]* Valószínűleg ez történt. Horthynak az utódlási jog megszerzésére irányuló újabb próbálkozásait valószínűleg meghiúsították az uralkodó körök, mert további kísérleteiről 1942 februárja és augusztusa között nincs tudomásunk.

[1] Lásd e kötet 33. sz. iratát.

[2] A jelölés és szavazás körülményeiről Serédi idézett feljegyzéseiben ezt írja: „. . . az egész úgy pedig úgy van beállítva, hogy azok, akik a javaslat és a jelölt ellen vannak, sőt azok is, akik nincsenek a jelölt mellett, úgy számítanak, mint magának a kormányzónak és a hazának az ellenségei. . . Épp ezért olyan

nehéz állást foglalni, és éppen ezért nem lehet nekünk katolikusoknak kitérnünk az elől, hogy a jelölési ív aláírásával mellette ne foglaljunk állást, mert különben a katolikusokat azonosítják Imrédy követőivel és a nyilasokkal, vagy ha nem is azonosítják, mégis ezekkel együtt a kormányzó ellenségeinek tekintik őket, aminek mindenféle súlyos következményei lehetnek intézményeink, papjaink és híveink életére." *[OL Filmlár. Esztergomi Prímás Egyházi Levéltár. 3212. sz. doboz. 583. sorszám.]*

61

1941 november

HORTHY MIKLÓS MEGHÍVÓLEVELE A MEZŐHEGYESI VADÁSZATRA JOACHIM VON RIBBENTROPHOZ

1941 szeptemberétől katonai és diplomáciai vonalon állandó tárgyalások folytak Magyarországnak a Szovjetunió elleni háborúban való nagyobb mérvű részvétele érdekében. A magyar kormány további területi engedményekre akart biztos ígéretet kapni az újabb csapatok frontra küldése fejében. Ugyanebben az időszakban, 1941 őszén, feltűnő szívélyességgel hívták magyarországi látogatásra a vezető náci politikusokat, így Göringet és Goebbelst *[OL Küm. pol. 1941. 21/7—6872.]*, majd németországi látogatása alkalmával Bárdossy meghívta Ribbentropot is Budapestre. Ezek a német vezetőkhöz való újabb közeledési kísérletek arra utalnak, hogy a magyar uralkodó körök is keresték az alkalmat a tárgyalásokra, s szükségesnek látták a régóta húzódó megállapodás rögzítését.

Ha nehéz is a jelenlegi körülmények között, hogy akár csak 1—2 hónapra előre terveket csináljunk, már ma küldöm ezt a meghívást, mert akkor talán könnyebb lesz néhány napra szabaddá tennie magát. — Nagyon örvendenék, ha december elején Mezőhegyesen üdvözölhetném excellenciádat és Dörnberget kétnapos fácánvadászaton.

Nehéz, felelősségteljes munka közben időnként feltétlenül gondoskodni kell az idegrendszer pihentetéséről. A két egymást követő szokatlanul hideg telet erősen megsínylette az apróvad-állományunk, ezért az eredmény nem lesz olyan jó, mint máskor, de a két nap alatt ennek ellenére 2400—2500-at fogunk lőni. Ha lehetséges, arra kérném önöket, hogy vasárnap, december 7-én érkezzenek Budapestre; 7-én este 10 órakor együtt indulnánk Mezőhegyesre. Kényelmesen átaludt éjszaka után reggel 8 órakor szállnánk ott ki, két napig vadásznánk, és kedden, december 9-én este indulnánk vissza Budapestre, ahová december 10-én, reggel érkeznénk meg. 500 töltényt ajánlatos hozni. Nagyon remélem, hogy igenlő választ kapok, amely természetesen vis maior esetében is csak az időpont előtt 3—4 nappal mondható le.

II. K. 13. — Saját kezűleg, németül írt fogalmazvány, aláírás nélkül.

Az irat mellett található Horthynak egy levélfogalmazványa Göringhez, amelyben medvevadászatra hívta meg.

A levelet, minden valószínűség szerint, Bárdossy nyújtotta át Ribbentropnak, németországi látogatása alkalmával.

Ribbentrop december 5-én, „átszervezésre" hivatkozva közölte, hogy a meghívásnak egyelőre nem tud eleget tenni. *[OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 700. old.]* 1941 december elején a németek Rosztov és Moszkva alatt elszenvedték első jelentős vereségüket. Erre való tekintettel Hitler december 19-én átvette a hadsereg főparancsnokságát, s ugyanekkor Ribbentropnak adta át teljesen a külügyek irányítását. Bizonyára erre hivatkozott Ribbentrop. Csak egy hónappal később, a moszkvai csata jelentőségének teljes kibontakozása után, lényegesen módosult körülmények között került sor a látogatásra.

62

1942. január 10.

HORTHY MIKLÓS LEVELE ADOLF HITLERHEZ A SZOVJETUNIÓ TERÜLETÉN LEVŐ MAGYAR PÁNCÉLOS HADTEST VISSZAVONÁSÁRÓL, MAGYARORSZÁG SZÖVETSÉGESI HŰSÉGÉRŐL ÉS A TAVASZI HADJÁRATBAN VALÓ RÉSZVÉTELÉRŐL

Horthy és a magyar uralkodó osztályok a németek minden agresszív vállalkozásában készek voltak részt venni — a zsákmányból való bizonyos részesedés fejében. Csehszlovákia feldarabolásakor megkapták Szlovákia egy részét és Kárpát-Ukrajnát, a román olaj megszerzéséért folytatott német akcióból Észak-Erdélyt, Jugoszlávia lerohanásakor a Bácskát. A Szovjetunió elleni háború sikerétől a magyar uralkodó körök Dél-Erdélyt és a Bánát megszerzését remélték, de a német provokáció (Kassa bombázása) következtében a magyar kormány már csak az első csapatok frontraküldése után tehetett kísérletet a németekkel való alkudozásokra.

Az újabb magyar csapatok harcba állítása körül 1941 szeptembere óta folyt tárgyalások decemberben döntő szakaszba jutottak. A Moszkva alatt elszenvedett kudarc után a németeknek már égetően szükségük volt az újabb magyar egységekre. Ugyanezekben a napokban a magyar kormány szolidárisnak nyilvánította magát az Egyesült Államokhoz intézett december 11-i olasz és német hadüzenettel. Ez tovább növelte a magyar kormánynak a náci Németországtól való függőségét. Ilyen helyzetben került sor arra, hogy 1942. január 1-én, Hitler, a döntő tárgyalások előkészítése érdekében, levelet intézett Horthyhoz. Január 6-án Budapestre érkezett Ribbentrop, s január 10-én távozott: minden területi ígéret nélkül létrejött a megállapodás 150 000 főnyi magyar haderő frontra küldéséről. Ribbentrop visszautazásának napján írta Horthy az alábbi levelet.

Excellenciás Uram!

Szívből köszönöm barátságos, érdekes levelét.[1] Természetesen én is sziklaszilárdan meg vagyok győződve arról, hogy ennek az óriási küzdelemnek jó kimenetele lesz, és talán meghozza az emberiség számára az évszázadok óta óhajtott világbékét.

Kétségtelen, hogy ma az egész világnak legfontosabb érdeke a bolsevizmus leverése, mert kizárt dolog, hogy az emberiség nyugodt, békés

élethez jusson, amíg ez a pestis nyugtalanítja a világot. Természetes, hogy lelkesedéssel kívánunk részt venni a döntő harcban, nem csupán hagyományos, hűséges fegyvertársi mivoltunk és sorsközösségünk folytán, hanem már csak önzésből is. Hogy páncélos hadtestünket most haza akartuk hozni, annak az az oka, hogy csak ez az egyetlen páncélos hadtestünk van, és ezt is nagy megerőltetéssel, az adócsavar szinte megengedhetetlen mértékű megszorításával hoztuk létre; a hadtest meglehetősen szét van verve, tehát a tél folyamán kell újból harcképes állapotba hozni. Ennek ellenére, természetesen, mint már említettem, szilárd elhatározásunk, hogy részt veszünk a további harcban.

Ki kell azonban jelentenem, hogy a rendelkezésre bocsátható erők méretezésében a következő szempontokra kell tekintettel lennem.

Tőlünk délre a Balkán, melyen a német Wehrmacht győzelmes csapatai talán túl gyorsan haladtak át, ma is tele van bizonytalansággal és forrongással.

Görögországban az élelmezési és egyéb nehézségekkel küszködő lakosság rendkívül elégedetlen.

Szerbiában még mindig fegyveres katonai erők állnak az angolszász—bolsevista szövetség szolgálatában, és ezeket a katonai erőket az egész fanatizált lakosság segíti, beleértve a nőket és gyerekeket is. A harcok nemrégiben a Bánátból magyar területre is átnyúltak, és véres áldozatokat követeltek.[2]

Horvátország lakosságának túlnyomó része idegenül, sőt ellenségesen áll szemben a gyökértelen Usztasa-uralommal, és csak az alkalomra vár, hogy lerázhassa ezt a rendszert. A bolsevik ideológia nemcsak a horvátországi szerbek között, akiknek minden okuk megvan arra, hogy gyűlöljék a jelenlegi horvát uralmat, hanem a horvát lakosság köreiben is szélesebb és mélyebben terjedt el, mint ahogyan azt általában feltételezik. Nem szabad elfelejteni, hogy a pánszláv gondolat már a múlt század elején erős visszhangra talált Horvátországban, és hogy a horvátok jelentős része azóta is ebben az ideológiában él, és a szovjetek győzelmében reménykedik, illetve a szlávság s ezen belül a horvátság megfelelő helyzetét egy angolszász—szovjet győzelemtől reméli.

Ami Romániát illeti, ismeretes, hogy ez az állam az 1914-es háború kitörése előtt a Német Birodalommal és az Osztrák—Magyar Monarchiával katonai szövetségben volt, és ennek értelmében kötelessége lett volna, hogy a központi hatalmak oldalára álljon. Ehelyett Románia, szerződéses kötelezettségét megszegve, a monarchia és a Német Birodalom ellen fordult, és jutalmul 1918-ban olyan területeket kapott, melyek megszerzéséről a románok még csak nem is álmodhattak. Az ily módon rendkívüli mértékben megnövekedett Románia húsz éven keresztül az antanthatalmak minden támogatását élvezte, ami nemcsak anyagi segítségben, hanem a román hadsereg felszerelésében is megnyilvánult.

Mindezek ismert dolgok, s csak azért hivatkozom itt rájuk, mert

pszichológiailag teljesen érthetővé teszik, hogy Románia közéletének úgyszólván valamennyi tényezője, az 1918-ban érdemtelenül szerzett terület és a húsz év alatt élvezett előnyös politikai helyzet emlékének hatására ma is az angolszász oldalon áll, és annak győzelmét várja és reméli. Lehetséges, hogy vannak kivételek, akik józan megfontolásból vagy opportunizmusból ma másként gondolkodnak. Ez azonban mit sem változtat azon a tényen, hogy a román vezető rétegek és a középosztály túlnyomó része képtelen megérteni, hogy *Európa sorsa ma a német fegyverek győzelmétől függ.* Míg a felső és középrétegek még ma is Anglia és Amerika felé tekintenek, addig az alsó társadalmi rétegek, a munkásság, a proletariátus, sőt még a mezőgazdasági lakosság egy része is a bolsevik szellemtől van megfertőzve.

Mindez talán pillanatnyilag nem jut ilyen világosan kifejezésre. Ezért excellenciád talán azt fogja válaszolni, hogy az a kép, amelyet a fentiekben vázoltam, túlságosan sötét. Mindazonáltal meg vagyok győződve arról, hogy nem tévedek. Mi, akik évszázadok óta élünk együtt a balkáni népekkel, jobban ismerjük e népek lelkivilágát, és azokat az erőket, amelyek mozgatják őket. Akkoriban is, amikor Göring birodalmi marsall ismételten Belgrádba utazott,[3] hogy a szerbeket megnyerje egy európai együttműködés gondolata számára, újból és újból megmondottam, hogy ez a szándék, az átmenetileg kedvező előjelek ellenére, nem fog sikerrel járni, és a szerbek végül mégis felfedik majd igazi arcukat. Az elmúlt március eseményei igazolták e feltevés helyességét.[4]

A népem sorsáért viselt felelősség súlya alatt mindig tekintettel kell lennem a legrosszabb eshetőségekre is, még akkor is, ha bízom abban, hogy ezek az eshetőségek nem következnek be. Minthogy azonban a rám bízott nép sorsa forog kockán, nem tehetem, hogy ne számoljak azzal az esettel is, hogy az angolszász erőknek sikerülhetne esetleg a Balkánon vagy Törökországon át olyan helyzetet teremteni a maguk számára, amely egy csapásra felszabadíthatná a balkáni népekben szunnyadó gyűlöletérzéseket és reménységeket, és ezeket a népeket — görögöket, szerbeket, románokat és horvátokat egyaránt — egy csapásra ismét nyiltan az angolszász—bolsevista szövetség oldalára állítaná.

Bulgáriával a legjobb baráti kapcsolatban állunk. Kormányában feltétel nélkül megbízunk. Mégis úgy vélem, hogy amennyiben az angolszász—bolsevista erők időleges fölénye bekövetkezne, még a bolgár nép sem maradna azon a vonalon, amelyet kormánya eddig követett, hanem a hagyományosan oroszbarát és részben kommunista érzületű népből feltörő erők elsöpörnék a királyt és a kormányt, és olyan rendszert hoznának létre, amely bizonyára csatlakozna a többi balkáni ország mozgalmához. Nem szabad elfelejteni, hogy az egész Balkán óhitű, túlnyomórészt szláv óhitű, s mint ilyen, nemzeti ideáljainak megvalósítását mindig az oroszoktól várta, és hite szerint, a múltban is az oroszoktól kapta meg.

Egészen nyíltan megmondom, hogy meggyőződésem szerint még Szlovákia sem vonná ki magát egy délszláv felkelés hatása és következményei alól. Szlovákia mai kormánya megérti a jelenlegi helyzetet, és úgy látszik, tudatában van annak a felelősségnek, melyet viselnie kell. De a szlovákság nagy része még ma is ott keresi és reméli üdvösségét, amit „beneši ideológiának" lehet nevezni. Szlovákiában is (hiszen a pánszláv mozgalom Ján Kollár irodalmi tevékenysége következtében itt jött létre, és ez a mozgalom innen terjedt szét) sokan vannak, akik ma legfeljebb titkolják a szlávság (ami jelenleg majdnem azonos a bolsevizmussal) iránti mély rokonszenvüket. Az angolszász—bolsevik erők időleges sikere a Balkánon, tehát Szlovákiában is bizonyára erős visszhangra találna.

Mi, magyarok, úgyszólván nyitott kapuval élünk a Balkán felé, olyan népekkel körülvéve, amelyeknek gyűlölete elsősorban ellenünk irányul. Ez a gyűlölet ma is nyíltan kifejezésre jut. Ennek oka főképpen az, hogy nem szívesen nélkülözik Magyarország értékes területeit, amelyeket Párizsban nekik ajándékoztak.[5] A románok, horvátok és szlovákok szövetségének és együttműködésének alakjában második kisantantot látunk magunk körül kialakulni, amely nem is igyekszik titkolni ellenséges szándékait. A fő súlyt azonban nem is annyira erre az ellenünk irányuló ellenségességre helyezem, mert a valódi veszély, melynek lehetőségét sajnos nem zárhatjuk ki teljesen, a délszláv és a velük húsz év alatt érdekeikben és érzelmeikben összehangolt románok nyílt állásfoglalása, amely Németország által tervezett új rend, vagyis maga a Német Birodalom ellen irányulna.

Meggyőződésem szerint vétkes könnyelműség lenne, ha ezzel a veszéllyel nem számolnánk, bármilyen távoli és csekély is legyen a lehetősége, és nem készülnénk fel rá. Magyarország az első ország, amelynek ezzel a veszéllyel szemben helyt kell állnia. Saját érdekünkben és Németország érdekében[a] fel kell készülnünk erre a veszélyre, és erőink egy részét készen kell tartanunk, hogy a veszély első pillanatától helyt állhassunk. Olyan sok oldalról és olyan nehezen védhető határokon át érhet támadás bennünket, hogy helyzetünk, ha ez az eset bekövetkezne, amúgy is rendkívül nehéz lenne. Ha tehát nem készülünk fel előre erre az eshetőségre és nem tartanánk készenlétben erőink egy részét, akkor — ismerve a balkáni népek vérszomjas kegyetlenségét — olyan végzetes szerencsétlenség érhetné a magyar népet, amelyet később a helyzet semmilyen megváltozása nem tehetne megnemtörténtté.

E veszély lehetőségére nemcsak azért kell felkészülnünk, mert bekövetkezése nem zárható ki, hanem azért is, mert e veszély tudata mélyen él a magyar nép és különösen a határmenti lakosság lelkében. Érthető,

[a] A géppel írt szövegben az utóbbi két szót Horthy áthúzta, s helyébe írta: „az európai új rend védelmében."

hogy ez így van, ha figyelembe vesszük, hogy a tiszta magyar lakosságú Székelyföldet — amely egyelőre még csak közvetlen vasúti vonallal sincs összekötve az ország többi területével — három oldalról, keleten, délen és nyugaton Románia veszi körül, és a határon túlról szinte nap mint nap fenyegető üzenetek hangzanak át, fogadkozások, hogy az első alkalommal bosszút állnak a magyarságon. Ezek a fenyegetések természetszerűen nyugtalanítják a magyar közvéleményt, amelyben csak akkor tarthatjuk fenn a szükséges bizalmat, ha népünk tudja, hogy minden alattomos támadás veszélyét előre elhárítjuk, és a lakosságot megvédjük az ilyen támadások ellen.[b]

Egy létéért aggódó lakosság körében könnyen lehet nyugtalanságot létrehozni, és ilyen hangulatban semmiképpen nem várható a lakosságtól, hogy munkáját az egyének erejének végső megfeszítésével a termelés szolgálatába állítsa. Ez a szempont is lényeges, hiszen a közös ügynek termelésünk jelentős részének átadásával is segítségére vagyunk.[c] Minthogy nincsenek hadifoglyaink vagy idegen munkásaink, s Németországnak és Olaszországnak is érdeke, hogy földjeink meg legyenek művelve és a termést károsodás nélkül betakarítsuk, nem küldhetünk mindenkit a frontra, csak annyit, amennyit lehetséges.

Az a meggyőződés vezet bennünket, hogy mi[d] itt ezen a helyen, Magyarországon teljesíthetjük a legnagyobb szolgálatot Németországnak.[e]

Amikor 1919-ben az egész világ, Ausztriát is beleértve, Németország ellen lépett fel, és nem volt konjunktúra, mint ma, a németbarátságnak, Magyarország volt az egyetlen ország, amely nyíltan és hangosan a régi hű bajtársiassággal állt Németország oldalára. Semmi sem áll tőlem távolabb, mint az, hogy mindezt azért említeném, mintha hálát vagy támogatást remélhetnék érte, csak alá kívántam húzni, hogy ez a mi valódi, megbízható beállítottságunk Németország mellett; mert ha a Balkán nyíltan a bolsevizmus mellé állna, megint egyedül Magyarország maradna meg, mint a rend tényezője.

Bocsásson meg excellenciás uram, hogy ez egyszer ilyen hosszasan és bizalmasan öntöttem ki szívemet ön előtt, de mindez talán könnyebben mondható el írásban.[f] Silány és szűkös felszerelésű csapatok termé-

---

[b] Eredetiben kihúzva: „Ezért őszintén meg kell mondanom, hogy közvéleményünk sohasem értené meg és fogadná el azt a helyzetet, hogy az országban nem maradna annyi és olyan katonai erő, amely megfelelően tudná biztosítani a megfelelő védelmet minden veszélyeztetett pontban."

[c] A fogalmazvány a következő, utólag kihúzott szöveggel folytatódik: „és úgy gondolom, hogy termelésünk csökkenése nem szolgálná a közös célt."

[d] Eredetiben kihúzva: „az európai új rend ügyének és vele..."

[e] Eredetiben kihúzva: „amellyel évszázadok óta a hűség, barátság és ragaszkodás elszakíthatatlan kötelékei fűznek össze".

[f] Eredetiben kihúzva: „mint mondottam, mindig készek voltunk arra, hogy a döntő harcban lelkesedéssel részt vegyünk, de..."

szetesen hátrányban vannak egy korszeruen és masszívan felszerelt ellenséggel szemben; ezen a jó harci szellem sem tud változtatni. Elengedhetetlenul szükséges tehát, hogy a csapatokat ellássuk a szükséges fegyverekkel, mégpedig azonnal, ha a felvonulast még a hóolvadás előtt be kell fejezni.

Mint mondottam, hűségesen és megbízhatóan állunk a Német Birodalom mellett, amellyel évszázadok óta a hű barátság és ragaszkodas eltéphetetlen kapcsai fűznek ossze, és lelkesedéssel veszunk részt a tavaszi offenzívában, amennyire csak a felfegyverkezés, a mezőgazdaság és a bennunket korulvevő ellenség ezt lehetővé teszi. A reszleteket a katonai vezetők fogják megbeszélni.

Nagyon örultem a birodalmi kulugyminiszter látogatásanak, aki első ízben volt Magyarországon. Remélem, hogy jol erezte magát, és hogy jót tett neki a néhány napos idegkikapcsolódás lehetősége, annyi megerőltető munka után. Remélem azt is, hogy azt a benyomast vitte magával haza, hogy magyar földon mindenutt a hagyományos meleg barátság légköre vette korul.

II. C. 13. — Gépelt, nemet nyelvű fogalmazvány, Horthy tintaval írt javításaival.

Horthynak a gépelt fogalmazványon eszkozolt érdemi javításait jegyzetben kozoljuk

A levél Horthy által ceruzával írt előző fogalmazványa a kozolt irat mellett találhato

A két fogalmazvány bevezető és záró része teljesen azonos, és jórészt megegyezik a két levél gondolatmenete is, csupán érvelésükben kulonboznek egymástól A ceruzával írt első fogalmazványnak a kozolt szoveggel szemben mutatkozó eltéréseit az alábbiakban kozoljük.

A levél elso két mondata után az első fogalmazványban a kovetkezo szovegrész olvasható „Már a rómaiak óta a legtobb háborút, úgymond, az orok béke érdekeben vívták, csak a békekotesek vagy békediktátumok rontottak el mindent újból, mert az államferfiak nagysága vagy ügyetlensége eppen a fegyvertények befejezte alkalmával nyilvánult meg, amikor az észnek és elorelátásnak, nem pedig a bosszúnak kellene a győztest vezérelnie.

Ez igen ritkán történik meg. Az előrelátás egyetlen, általam ismert példáját Bismarck adta Koniggratz után, amikor semmit sem vett el Ausztriától, mert már Sedanra[8] gondolt "

Ezt a szoveget a kozolt levél második bekezdése koveti. E bekezdés utolsó elotti mondata után az elso fogalmazványban a kovetkezo szoveg olvashato „Ezen túlmenően arra is tekintettel kell lennünk, hogy ellenség vesz korül bennunket, akik megtámadhatnak bennünket, ha védtelenek vagyunk Szomszédaink ellenséges beállítottságuak, mert nem szívesen hiányolják a Párizsban nekik ajándékozott értékes magyar teruleteket.

Ezenkívül például Tiso szívesebben államelnok, mint falusi pap.

A szlovákoknak úgyszólván nincs kozéposztályuk, és nincs vagyonos rétegük, tehát kevés a muvelt emberük, akik korrekt vezetésre képesek. Alaptalanul brutalitásokat kovetnek el a magyarok ellen.

A napokban néhány társasági holgyet bortonoztek be Eperjesen, mert egy jótékony celú előadás alkalmával magyar verseket szavaltak [7]

A horvátok, akik Magyarország részeként, a magyarok által sohasem kihasználva, hanem mindig támogatva gondtalanul éltek, most hasonló okokból önálló államot kívánnak alakítani, ami, véleményem szerint, nemigen fog sikerülni, mert a horvátság nem államfenntartó elem Legalábbis hosszú ideig fog tartani, amíg ott egy állam konszolidálódhat.[8] 1919 ota is mindig onzetlenül segítettünk, ahol csak tudtunk, és a szerb terror elől menekuloket mind elláttuk. Szegénységünkben is nyugdíjat fizettünk minden menekült egykori tisztnek A jelenlegi horvát külügyminiszter[9] sokáig élt Budapesten, ahol mi tartottuk el, most pedig egy Magyarország ellen irányuló újabb kisantant létrehozásán dolgozik, amely Horvátországot, Szlovákiát és Romániát foglalná ossze. A román kovetnek Zágrábban azt mondta, hogy mi felszólítottuk, kosson velünk egyezményt a románok ellen, ami természetesen abszolút hazug-

ság. Ez a gondolat már csak azért is lehetetlen, mert hiszen Horvátországban igen kevesen állnak e mögött a kormány mögött. — Ami végül Romániát illeti, ez olyan ország, mely 1914-ben véd- és dacszövetségben állt velünk, átpártolt az ellenségeinkhez és alattomosan megtámadott bennünket. Általában ez az ország, történelme folyamán mindeddig, valamennyi barátját és szövetségesét becsapta és elárulta.

22 év óta szemérmetlen, hazug propagandát folytattak ellenünk az egész világon, amivel szemben védtelenek voltunk, mert az akkori szétszakított és kirabolt állapotunkban pénzünk sem volt az ellenpropagandára, eltekintve attól, hogy az acsarkodás nem fekszik nekünk.

Az alatt az idő alatt, amikor a magyaroknak Erdélyben kisebbségi sorsot kellett eltűrniük, a sok durvaságtól eltekintve is minden birtokukat elvették, és a hatalmon levők sok tízezer birtokos parasztot exportáltak Argentínába és Brazíliába, elhagyott otthonaikat és földjeiket pedig a Regátból importált románokkal telepítették be.[10]

Annak ellenére, hogy Erdély még megszállott részében tovább folynak a szégyenletes tettek és a conducator[11] — vagy hogy hívják — egy nyilvános beszédében jelszóként és köszöntésként a „Fel Kolozsvárra" kifejezést ajánlotta, mi nem reagálunk. Alig egy-két újság tett említést minderről. Goga, aki egyetemi tanár és miniszterelnök volt, az egész világ sajtójában elterjesztette, hogy Erdély őslakói a románok voltak.[g] Egyébként a francia király által Erdélybe küldött bizalmi ember, aki azt a feladatot kapta, hogy tanulmányozza az ottani viszonyokat, hogy esetleg az erdélyi fejedelmet a császár elleni szövetségre bírja, *1696-ban (!)*[12] egyebek között arról számolt be, hogy az erdélyi lakosság magyarokból, székelyekből, szászokból, moldvaiakból és havasalföldiekből áll, s ezek közül az utóbbi két faj teszi ki a legkisebb hányadot, és kevéssé ismertek. Nem szívesen panaszkodunk, nem szívesen beszéltem ezekről a dolgokról, de egyszer mégis nyíltan és bizalmasan akartam ezt a témát érinteni. A mi kis szomszédaink piszkos csizmájukat törlik belénk. Egy hónappal ezelőtt a szlovákok Pozsonyban nagy tüntetést rendeztek és szétrombolták egy magyar klub berendezését, mert mi 46 szlovákot meggyilkoltunk!![13] Ugyanakkor egyiknek sem görbült meg a hajaszála sem. Egyszóval, mi most szinte a vurslibeli pofozó ember szerepét játsszuk, és nem ütünk vissza, mert mindnyájan ugyanazon a fronton állunk; megígértem, hogy a jövőben is, mindaddig, amíg Németország érdeke ebben a harcban megköveteli, zsebre vágjuk az olyan gyakran ökölbe szorult kezünket. Folyó hó 5-én a Bánátból nagyszámú szerb kommunista tört be a Tiszán keresztül a Bácskába, és lesből megöltek két csendőrt és hat honvédet, két csendőrt, négy honvédet és egy rendőrt pedig megsebesítettek. Ezek ellen természetesen fegyveres erővel kellett fellépnünk, hogy elkerüljük a káoszt.[14]

Amikor 1919-ben az egész világ, Ausztriát is beleértve, Németország ellen lépett fel, és a németbarátságnak nem volt konjunktúrája, mint ma, Magyarország volt az egyetlen ország, amely nyíltan és hangosan a régi hű bajtársiassággal állt Németország oldalára. Semmi sem áll távolabb tőlem, mint az, hogy mindezt azért említeném, mintha hálát vagy támogatást remélhetnék érte, hanem csak alá kívánom húzni, hogy ez a mi valódi, megbízható beállítottságunk Németország mellett.[h] Ha ma Angliának vagy a szovjetnek sikerülne a partraszállás a Balkánon, Görögország, Szerbia, Horvátország és Románia azonnal újból Németország ellen fordulna. Mi Bulgáriával mindig is a legjobb viszonyban voltunk, de ilyen esetben, meggyőződésem szerint, még Bulgária is megszabadulna királyától és kormányától, és a bolsevikok mellé állna. Ebben az esetben megint csak Magyarország maradna meg, mint a rend tényezője, és ezért Németországnak is érdeke, hogy ez az ország a lehetőséghez képest erős és felfegyverzett legyen. Történelmünkben egyetlen eset sincs, amikor kétértelmű politikát űztünk volna vagy egy barátunkat becsaptuk volna.[15] Egyetlen négyzetméter idegen földre nem tartunk igényt, de idővel vissza akarjuk állítani régi határainkat. Nehezünkre esik az is, hogy olasz barátainktól visszakövetelj ük Fiumét, illetve a fiumei kikötőt, amelyet óriási költségekkel építettünk ki, de tengeri kikötő nélkül nem lehet élni. Olaszországnak végeredményben sok ezer kilométeres tengerpartja és sok ezer kikötője van, nekünk pedig egyetlen méter tengerpartunk és egyetlen tengeri kikötőnk sincs."

Az első fogalmazvány innen a fent közölt levél utolsó három bekezdésével folytatódik, illetve zárul.

---

[g] A román népet gyalázó, itt következő mondatot kihagytuk.

[h] A bekezdésnek az eddig terjedő része megtalálható a fent közölt levélben is, itt csupán a szöveg folyamatossága érdekében ismételtük meg.

A németek tulajdonképpen jóval nagyobb katonai segítséget kívántak a magyaroktól, s Horthy a fenti levélben ezért mentegetőzött Hitler előtt, holott a tárgyalásokon a magyar álláspont teljes vereséget szenvedett.

Ribbentrop látogatását követően, január 20-án Budapestre érkezett Keitel tábornagy, a politikai vonalon létrejött megállapodás katonai részleteinek rögzítése végett. Így került sor a Don kanyarban később majdnem teljesen elpusztult 2. magyar hadsereg kiküldésére.

---

[1] Hitler levelét nem ismerjük.

[2] Az újvidéki és zsablyai vérengzésre utal.

[3] 1934-ben, Sándor király temetésén Göring képviselte a fasiszta Németországot, majd a későbbiekben is többször járt Belgrádban.

[4] Az 1941. március 27-én Jugoszláviában bekövetkezett németellenes fordulatra utal.

[5] Az igazság az, hogy a szomszédos népek részéről megnyilvánult ellenszenv elsősorban a magyar uralkodó osztályok elnyomó politikája ellen irányult.

[6] A német egység felülről való megvalósításáért folytatott versengés során Poroszország 1866. július 3-án Königgrätznél döntő győzelmet aratott Ausztria felett. Bismarck az enyhe békefeltételekkel az egységes német állam létrejöttének másik ellenzőjével, Franciaországgal való leszámolást kívánta előkészíteni. A Franciaország felett aratott katonai győzelme egyik legjelentősebb állomása a sedani ütközet (1870. szeptember 1.) volt. Horthy megjegyzése erre vonatkozik. Az effajta „előrelátásra" azonban nemcsak Bismarck nyújtott példát a történelemben.

[7] Ebben az időben hasonló esetek mind magyar, mind szlovák részről napirenden voltak.

[8] 1941. április 10-én, miután a német csapatok behatoltak Horvátországba, a horvát fasiszták kikiáltották a „független", valójában azonban Németországgal szemben függő viszonyban levő Horvátországot.

[9] Mladen Lorkovicsról van szó.

[10] Lásd e kötet 47. sz. irat 4. sz. jegyzetét.

[11] Ion Antonescu román fasiszta diktátorról van szó.

[12] Az 1690. december 14-én kiadott Diploma Leopoldinum értelmében Erdély Habsburg tartomány lett. II. Apafi Mihály egy ideig még Erdélyben élt, de 1696-ban Bécsbe szállították. XIV. Lajos bizalmi emberének nála tett látogatásáról és jelentéséről az általunk ismert források nem tesznek említést. Minden valószínűség szerint téves hivatkozásról van szó.

[13] Az említett tüntetés 1941. november 20-án és a következő napokban volt.

[14] Az 1942. január 4. és 23. közötti zsablyai és újvidéki vérengzésekről van szó. Emlékirataiban Horthy többek között a következőket írta erről az ügyről: „Feketehalmy-Czeydner ottani hadtestparancsnoknak eleinte sikerült a történtekről szóló hírek elfojtása. A képviselőházban mégis hamarosan interpellációra került sor, és Bárdossy (tévedés: Kállayról van szó. — *Szerk.*) hozzájárult a vizsgálat megindításához. Nyilvánvaló, hogy ő akkor a történtekről teljesen tájékozatlan volt, és ez még inkább állt reám nézve. Az első vizsgálat eredménytelenül végződött, mert az érdekelt katonai tényezőknek és a gyanúsítottak-

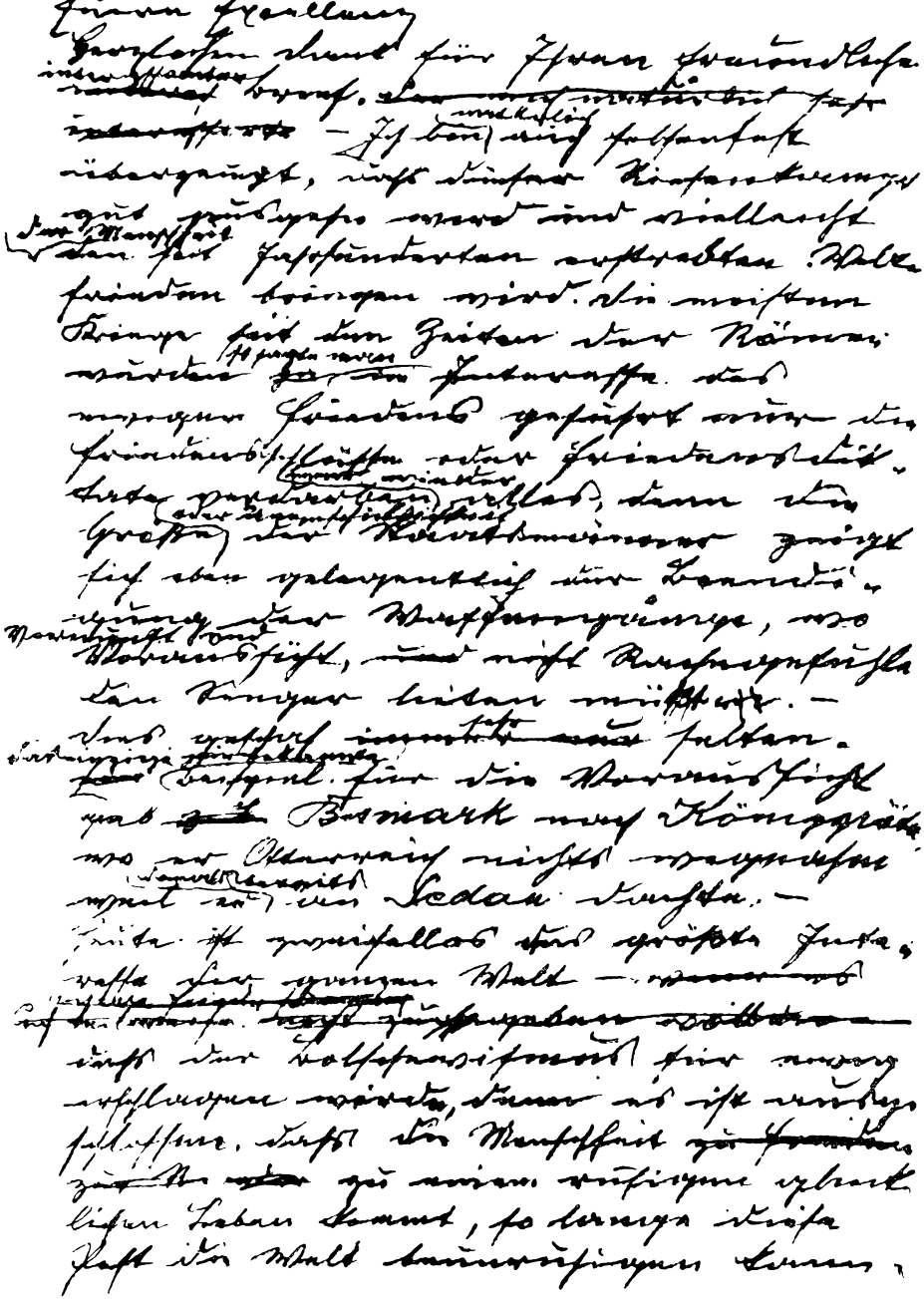

Részlet Horthy Miklós Hitlerhez intézett levelének fogalmazványából
1942. január 10.
(Lásd e kötet 62. sz. iratát)

nak sikerült a tényállást elhomályosítaniok. Az egész felelősséget a szerb partizánokra hárították: ellenük, mint mondták, »példaadóan« kellett eljárniok." *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 229—230. old.]* Ezzel a beállítással szemben, mint a fenti levélből kitűnik, Horthynak az események napjaiban is tudomása volt az ügyről, sőt, maga is azon az álláspontón volt, mint az általa utólag megrótt „érdekelt katonai tényezők". Később eljárást indítottak a vérengző katonák ellen, de lehetővé tették az összes vádlott számára, hogy Németországba szökjenek. Mindezek ismeretében joggal felmerülhet, hogy az egész vérengzést megrendezték a németekkel folytatott tárgyalások időszakában, azért, hogy a magyar haderő délre való átcsoportosításának szükségességét dokumentálhassák, s ezzel kedvező pozíciót biztosítsanak maguknak a Bánát és Dél-Erdély megszerzéséhez.

[15] Ezt alig egy évvel a jugoszláv—magyar örök barátsági szerződés megszegése után írta le Horthy.

63

1942. február 20.

ALBRECHT KIRÁLYI HERCEG LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ, AMELYBEN HORTHY ISTVÁN KORMÁNYZÓHELYETTESSÉ TÖRTÉNT MEGVÁLASZTÁSÁT HELYTELENÍTI

Albrecht királyi herceg is igényt tartott a magyar trónra. Egy időben Horthy hívei, a Gömbös körül tömörült úgynevezett szabad királyválasztók is biztatták Albrechtet és anyját, Izabella főhercegnőt, hogy Albrecht trónra juttatását támogatják. „Gömbös pedig ezen konjunktúrát felhasználta arra, hogy nagy összegeket csaljon ki a főhercegnőtől különböző címeken a fenti elgondolás megvalósítására." *[Prónay-napló. II. köt. 403—404. old. — Idézi Nemes Dezső: Az ellenforradalom története Magyarországon. 1919—1921. Akadémiai Kiadó 1962. 443. old.]* Miután nyilvánvalóvá vált, hogy a szabad királyválasztók milyen célokat szolgálnak, az említett körülmény folytán, természetesen elhidegült a viszony Horthy hívei és Albrecht között. Albrecht a magyar szélsőjobboldali körökön kívül — megtagadva Habsburg származását — a fasiszta Németország támogatását is kereste, és igen bizalmas kapcsolatot épített ki a német nemzetiszocialista vezető körökkel. 1942-ig 5 millió pengőt költött jelölése érdekében folytatott propagandára. *[OL Filmtár. Esztergomi Prímási Egyházi Levéltár. 3212. sz. doboz. 583. sorszám.]* Érthető tehát, ha ingerülten figyelte Horthy dinasztia-alapítási terveinek sikereit.

Főméltóságú Uram!

A mai nap eseményei arra késztetnek, hogy főméltóságodnak egy bejelentést tegyek.

Főméltóságod a kormányzóhelyettesi méltóságban elsőszülött fiát erősítette meg.

Főméltóságod ez irányú elhatározását helyeselni nem tudom. Ez volt az oka annak, hogy sem az idevágó törvényjavaslat felsőházi tárgya-

lásán, sem a kormányzóhelyettest választó országgyűlési együttes ülésen nem vettem részt.

Mint főméltóságod 22 év óta egyik leghűségesebb híve és mint törvényhozó, a legmélységesebben fájlalom, hogy e bejelentés megtételére sor került.

Maradtam főméltóságod személyes tekintélyének továbbra is hű őrzője

Albrecht khg.

I. A. 16. — Saját kezűleg, tintával írt, eredeti tisztázat.

A levélpapír fekete dombornyomású fejlécén a királyi hercegi korona és alatta „A" betű látható.

64

1942. szeptember 1.

KÁLLAY MIKLÓS MINISZTERELNÖK LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ A HORTHY ISTVÁN KORMÁNYZÓHELYETTES HALÁLA UTÁN KIALAKULT HELYZETRŐL

Horthy István, kormányzóhelyettessé választása után hat hónappal, 1942. augusztus 20-án a keleti fronton repülőgépével lezuhant és meghalt. Az államfő utódlása körül kialakult lappangó harc újból kiújult. Horthy több tervet is felvetett annak érdekében, hogy a család számára biztosítsák a hatalom öröklődését. Így felmerült Horthy István fiának kormányzóhelyettessé választása, sőt, ha lehet, királlyá koronázása, és ha ez nehézségekbe ütközne, Horthy Miklós másik, Miklós nevű fiának kormányzóhelyettessé választása, illetőleg a két elképzelés kombinálása: ifjú Horthy Miklós kormányzóhelyettessé választása után a kormányzó unokája megkoronázásának az előkészítése. A családnak azonban nemcsak a vezető körök jelentős részének ellenállásával kellett számolnia, de fokozott baj volt magával a két jelölttel is. Az ifjú Horthy Miklósról — aki akkor Brazíliában volt követ — maga Horthy állapította meg, hogy mielőtt kormányzóhelyettesnek javasolja, meg kell figyelni, hogy vajon „a lóról való kétszeri lezuhanása következtében szerzett betegsége dacára . . . visszanyerte-e szellemi képességeit." *[OL Filmtár. Esztergomi Prímási Egyházi Levéltár. 3216. sz. doboz. 799. sorszám.]* Horthy István fia pedig még nem volt kétesztendős sem. A kormánypárton belül Lukács Béla elnök — a Horthy család rokona — vezetésével akciót szerveztek a kis Horthy István megkoronázása érdekében. Ugyanebből a célból, a kormánytól függő főispánokon keresztül, már a vármegyéket is megmozgatták, sőt Horthy István királlyá koronázását ajánló röpiratokat is terjesztettek. Most azonban, szemben Horthy korábbi, hasonló természetű próbálkozásaival, rögtön felléptek a terv ellenzői is, nemcsak a szélsőjobboldali ellenzék, de a hercegprímás vezetésével a katolikus arisztokrácia jelentős részétől a liberális ellenzékig az országgyűlés többsége. Serédi már augusztus 21-én tiltakozott Kállay miniszterelnöknél a Horthy unokájával kapcsolatos tervek ellen. Augusztus 23-án Serédi Horthyt is figyelmeztette. *[OL*

Filmtár. Prímási Egyházi Levéltár. 3216. sz. doboz. 799. sorszám.] Serédi augusztus 26-án, az országgyűlés Horthy István halála alkalmával tartott gyászülésen a nyilvánosság előtt is fellépett — bár csak célzás formájában — a Horthy család törekvéseivel szemben. Az ellenállás olyan erős volt, hogy ezután Kállay miniszterelnök sem mert egyértelműen Horthyék dinasztia-alapítási tervei mellé állni, viszont megpróbálta a helyzetet a maga számára kiaknázni.

Főméltóságú Kormányzó Uram!

Az a szörnyű csapás, amely főméltóságodat, a családot, mindnyájunkat és az országot érte, kötelességünkké teszi, amint egyáltalán magához tud térni és cselekvőképes lesz az ember, a készülődést, a reánk váró feladatok megoldására.

Tudom, hogy főméltóságos úr így gondolkodik, és bámulattal látom azt az erőt, amellyel uralkodik magán, és áll a kormányhídon rendületlenül, most is éppen úgy, mint annak idején, pedig a seb, amit most kell elviselnie, mindennél fájóbb.

Amidőn részvétemet kifejezni Gödöllőn jelentkeztem, már meg méltóztatott említeni, hogy foglalkozni óhajt a tragédia következtében beállott helyzet mielőbbi megoldásával, ezért bátorkodom a kérdéssel foglalkozni, nézeteimet leszögezni és főméltóságod elé terjeszteni.

Sietek azonban kijelenteni: az fog történni, amit főméltóságod elhatároz, és amire engem utasít. Végre fogom szándékát hiánytalanul hajtani, mert úgy érzem, ez kötelességem főméltóságoddal szemben, és mert idáig mindég főméltóságod találta meg a helyes utat. Ha azonban a megoldást az én álláspontommal összeegyeztethetőnek nem látnám, a teljes végrehajtás után azt kérem majd, hogy a dolgok további vezetésétől visszavonulhassak.

Egyenként foglalkozom a felmerült megoldási lehetőségekkel, előre is megállapítva azt, hogy az ország ma minden megoldást örömmel elfogad, amelyről hiszi, hogy főméltóságodat megnyugtatja, amelyet helyesnek méltóztatik tartani.

Fejtegetéseim eleinte negatívumokban mozognak, a közvéleményben és a politikusok között felmerült gondolatokkal foglalkozom, a magam javaslatát ezek letárgyalása után terjesztem elő. Az alábbi megoldásokról lehetne szó:

A kis István királlyá koronázása

Az ország széles rétegei örömmel fogadnák. A lelkes, derék, tisztességes, érzelmeik után induló emberek ezek.

Olyan híreim vannak, hogy a szélsőjobboldali körök és pártok szintén, mert szerintük teljes szakítást jelentene a legitimizmussal, feudalizmussal és a konzervatív körökkel, sőt bizonyos vonatkozásban a nyugati hatalmakkal, továbbá, mert ezáltal főméltóságodat maguknak

FŐMÉLTÓSÁGU KORMÁNYZÓ URAM !

Az a szörnyü csapás, amely Főméltóságodat, a családot, ninyájunkat és az országot érte, kötelességünkké teszi, amint egyáltalán magához tud térni és cselekvőképes lesz az ember, a készülődést, a reánk váró feladatok megoldására.

Tudom, hogy Főméltóságos Ur igy gondolkodik és bámulattal látom azt az erőt, amellyel uralkodik magán és áll a kormánynidon rendületlenül, most is épen ugy, mint annak idején, pedig a seb, amit most kell elviselnie, mindennél fájóbb.

Amidőn részvétemet kifejezni Gödöllőn jelentkeztem, már meg méltóztatott emliteni, hogy foglalkozni óhajt a tragédia következtében beállott helyzet mielőbbi megoldásával, ezért bátorkodom a kérdéssel foglalkozni, nézeteimet leszögezni és Főméltóságod elé terjeszteni.

Sietek azonban kijelenteni: az fog történni, amit Főméltóságod elhatároz és amire engem utasit. Végre fogom szándékát hiánytalanul hajtani, mert ugy érzem ez kötelességem Főméltóságoddal szemben és mert idáig mindég Főméltóságod találta meg a helyes utat. Ha azonban a megoldást az én álláspontommal összeegyeztethetőnek nem látnám, a teljes végrehajtás után azt kérem majd, hogy a dolgok további vezetésétől visszavonulhassak.

Egyenként foglalkozom a felmerült megoldási lehetőségekkel, előre is megállapitva azt, hogy az ország ma minden

Részletek Kállay Miklós Horthy Miklóshoz intézett leveléből. 1942. szeptember 1.
(Lásd e kötet 64. sz. iratát)

megoldást örömmel elfogad, amelyről hiszi, hogy Főméltóságodat megnyugtatja, amelyet helyesnek méltóztatik tartani.

Fejtegetéseim eleinte negativumokban mozognak, a közvéleményben és a politikusok között felmerült gondolatokkal foglalkozom, a magam javaslatát ezek letárgyalása után terjesztem elő. Az alábbi megoldásokról lehetne szó:

A kis István királlyá koronázása.

Az ország széles rétegei örömmel fogadnák. A lelkes, derék, tisztességes, érzelmeik után induló emberek ezek.

Olyan hireim vannak, hogy a szélső jobboldali körök és pártok szintén, mert szerintük teljes szakitást jelentene a legatizmussal, feudalizmussal és a konzervativ körökkel, sőt bizonyos vonatkozásban a nyugati hatalmakkal, - továbbá, mert ezáltal Főméltóságodat maguknak megnyerni remélik, másrészt a hosszu interregnum ismét sok lehetőséget nyujtana az ő törekvéseiknek.

Ellene lenne a főpapság, elökelő osztályaink tulnyomó része. Ezekben a lappangó legitimizmus, irigység, a konoly részeiben természetesen más megfontolások is szerepet játszanak. Ennyit röviden a közhangulatról.

Magam nézetét nem aszerint formálom, hogy mi a közhangulat, kik vannak mellette vagy ellenzik azt, hanem kizárólag tárgyi alapon.

A magyar Szent Korona olyan nagy erő jövőnk kialakulásában, hogy elsősorban azt kell eldönteni, szabad-e a mai helyzetében a világnak és az országnak végleges állapotot terenteni és ha a kis unoka megkoronáznánk, ez egyáltalában véglegességet jelentene-e. Nézetem szerint nem.

Lásd e kötet 64. sz. iratát

végleges, akarmi történik, azon nem lehet változtatni, a miniszterelnököt addig bármikor felmentheti Főméltóságod.

Nagy előnye még az, hogy a miniszterelnöki állást betöltő személyt alkalmassá teszi arra, hogy bármi változás vagy sulyos helyzet állana elő, a teljes államhatalom bevetésével tudja azt megoldani, mert ha az államfő Főméltóságod és mint legfőbb Hadur akadályozva lenne hatalmának gyakorlásában, ugyis a miniszterelnök az, akinek a dolgok intézését a kezébe kell vennie, mert a miniszterelnök az, aki rendelkezik az összes eszközökkel, amelyeknek az igénybevétele elkerülhetetlen.

Főméltóságu Uram! Ezekben tettem meg jelentésemet a kérdésekre, amelyek felmerülnek, csak a legrövidebben akartam rámutatni és kerültem a részleteket. Elgondolásomról Károlyi Gyulát, Esterházy Móricot, Bethlen Istvánt, Keresztes-Fischer Ferencet és Lukács Bélát tájékoztattam, de csak annak nagy vonásaiban és általánosságban. Mai formájában most tettem le papirra, kihallgatásom előtt és mély tisztelettel kérem, hogy azt, mint Főméltóságod iránti hüségből, nemzetem iránti kötelességérzetből és legjobb tiszta szándékomból fakadó, de mindenben Főméltóságod elhatározását váró előtejrezésemet átvenni méltóztassék.

Budapest,1942. szeptember hó 1-én.

Lásd e kötet 64. sz. iratát

megnyerni remélik, másrészt a hosszú interregnum ismét sok lehetőséget nyújtana az ő törekvéseiknek.

Ellene lenne a főpapság, előkelő osztályaink túlnyomó része. Ezekben a lappangó legitimizmus, irigység, a komoly részeiben természetesen más megfontolások is szerepet játszanak. Ennyit röviden a közhangulatról.

Magam nézetét nem aszerint formálom, hogy mi a közhangulat, kik vannak mellette vagy ellenzik azt, hanem kizárólag tárgyi alapon.

A magyar szent korona olyan nagy erő jövőnk kialakulásában, hogy elsősorban azt kell eldönteni, szabad-e a mai helyzetében a világnak és az országnak végleges állapotot teremteni, és ha a kis unokát megkoronáznánk, ez egyáltalán véglegességet jelentene-e. Nézetem szerint, nem.

Ha főméltóságod legalább tíz évvel fiatalabb lenne, még a mai helyzetünkben is másképpen mérlegelhetnénk. De előrehaladott korára való tekintettel egy hosszú idő lenne, amikor az ország vezető akarat nélkül állana.

Sajnos, a magyar történelem azt mutatja, hogy a gyermekkirályok egyszer sem tudtak a trónon megerősödni. A világtörténelemben is alig tudok erre példát, de ezek is mind szörnyű válságos időket éltek át. A gyermekkirályok körül klikkek, versengések alakulnak, ezeknek mindég romboló hatásuk volt az országra, de a fiatal királyra is. Megalapozott örökös dinasztiákban, ha az következett be, hogy csecsemő utód fejére kellett tenni a koronát, akkor is a legnagyobb gond szakadt az országra és a trónra, még mennyivel nehezebb akkor a helyzet, ha egy új dinasztiát kell ilyen körülmények között megalapozni, kiépíteni.

Természetesen felmerül számtalan közjogi nehézség is, és ha ezek ugyan formaiak és nem tekintem döntőnek, de mindenesetre a királyi hatalom kialakulására szintén gyengítően hatnak.

Külpolitikailag súlyos aggályok merülnek fel. A németek, nem hiszem, hogy beleszólnának, ők csak olyant ellenéznének, ami befolyásukat és törekvéseiket gyengítené, sőt lehet, örülnének, mert Ottó felé és az itteni legitimisták felé az általuk képviselt Habsburg-monarchikus gondolattól való eltérést jelentené.

Ottó helyzete jelenleg Rooseveltnél nem rossz. A monarchikus gondolat Amerikában előtérben áll. Ennek súlypontja a magyar korona körül alakulna ki. Sikerült, úgy látszik, háttérbe szorítani a beneši — a cseh, szlovák és más szláv államokból (amelyek közé mi is be lennénk kényszerítve) alakuló konföderációs tervet.

Semmiképpen sem akarom azt mondani, hogy valaha is gondolok restaurációra, *ez a mi* Magyarországunk végét jelentené, egy nemzetiségi és szocialista állam alakulna ki. Pillanatnyilag azonban odaát bennünket így mérlegelnek, és az ő győzelmük esetén az orosz betörés megakadályozása céljából *esetleg* az ország létét vagy nem létét jelentheti.

De a koronát szabadon kell tartani, mert a végleges német győzelem

után, de megtörténhet, hogy még az előtt, a német bekebelező, hatalmi vagy penetrációs kísérlettel szemben lehetséges, hogy csak egy olasz kombináció menthet meg bennünket. Ez az eshetőség az angolszász győzelem esetén is bekövetkezhet, ha az olaszok, amit valószínűnek tartok, jobb békefeltételeket kapnak, és ha nem akarják Közép-Európát és a Balkánt bolsevizálni, de viszont nem tűrik ott meg a német befolyást. Mindenesetre kell akkor, aki itt rendet tartson, erre pedig kínálkozik az olasz—magyar kombináció, különösen, ha még a beálló zűrzavar előtt létrejön. Ha erejével, rendjével mint fait accomplit várná készen az eseményeket, nem lehetne megbontani.

Még több eshetősége van annak, hogy a koronának mentő szerepe lehet hazánk sorsának alakulásában. Ha bekövetkezne egy teljes revízió, ami tízmillió nemzetiséget jelentene, megint csak a korona felhasználásával állíthatnók magunk mellé egy olyan hatalmat, amely lehetővé teszi a magyarság részére, hogy az országnak ura is maradhasson.

Ezen történelmi események valószínűleg menthetetlenül elsepernék a fiatal királyságot, és szabad elhatározásunkban gátolnának.

Ha mégis ma koronázni akarunk, azt csak főméltóságod fejére teheti az ország. Ez tényleges megalapozása a nemzeti királyságnak, az ebben rejlő erőforrást tényleg biztosítaná, és lehetősége lenne a dinasztia megalapozásának is.

Ezzel részletesebben azért nem foglalkozom, mert főméltóságod többször kifejtette ebben a kérdésben előttem álláspontját, amely ugyan mindég elutasító volt, de ismétlem, az egyedüli lehetőség, amelyet — ha mégis a nemzeti királyság mellett döntene főméltóságod — helyesnek és lehetségesnek tartok.

Az eddigieket összefoglalva, *nézetem* szerint: a koronát három eshetőségre kell készen tartani:

1. Ottó restauráció kb. a régi monarchia keretében, de nem lehetetlen lengyel vagy román bekapcsolódás sem;

2. olasz perszonálunió Horvátország bekapcsolásával, ami jelentheti az egész Erdély és Szlovákia visszaszerzését is;

3. nemzeti királyság, amit feladni nem szabad, sőt elő kell készíteni, ahogy én azt később teendő javaslatommal gondolom.

A kis István fejedelemmé választása

Tetszetős, de sajnos nem old meg semmit. Hiányzik a korona kisugárzó és vonzó ereje, a folytonosság, a felkent király nimbusza, és a helyzet képe azzal, hogy a gyermek még kétéves sincs, ez esetben még kirívóbbá válik, mint koronázás esetén, és talán példa sem igen volt még ilyenre. Nem képvisel erőt, a félmegoldás és az átmenet jellegét magában hordozza. Nem zárná le a kérdést, hiszen a végcél a korona, de szinte azt mondhatom, hogy önmagát zárná ki ebből.

Egy uralkodó helyett lehet kormányozni, de kis csecsemőt kormányzóvá tenni nem lehet. Van rá példa, hogy 16—18 éves fiú gyakorolja a királyi hatalmat, de kormányzó csak az lehet, aki teljes érettségben, meglett korban kormányozni tud. A királyi tekintély alapulhat a legitimitás elvén, a korona presztizsén, egy dinasztia körül kialakult stabilitáson, de a kormányzó csak saját erejével és képességeivel gyakorolhatja hatalmát. Ebben különbözik lényegesen a királyi, de akár a köztársasági elnöki hatalomkörtől.

Ezért nehéz a kormányzó életében akár az utód-, akár a helyettesválasztás. Nekünk adatott egy szerencsés lehetőség mind a kettőre a hősi halott István személyében. A sors elvette tőlünk, és mert egyedüli lehetőség volt, lett még nehezebbé a kibontakozás megtalálása.

Fentiek szerint tehát fejtegetésembôl a kis István személyét *egyelőre* kikapcsolom, és általában rátérek az utód, illetve a kormányzóhelyettes kérdésére.

Utód választásához újabb törvényt kell hoznunk. Ez magában még nem akadály, de engedje meg, főméltóságos uram, arra igazán nehezen vállalkoznék, hogy erre javaslatot tegyek, mert minden érzésem tiltakozik az ellen, hogy a boldogult kormányzóhelyettes urat nem tudták vagy nem akarták utódnak megválasztani, ami az egyedüli helyes és ésszerű lett volna, akkor most bárkit megválasszunk utódnak? Ezt megtenni nem lehet.

De tárgyilag véve is a dolgot — egy utód, ismétlem, ha ez nem a boldogult kormányzóhelyettes lett volna —, magában hordozza a hiba csíráját. Mit csinál — hisz hála istennek főméltóságos uram minden csapás dacára is egészséges — az utód még 10—15 évig? Ha szerepel, az a baj, főméltóságod sem szeretné, ha beleszól a dolgokba, könnyen egy mellékkormányzat fejlődne ki, ellenségei lennének, és ami még veszélyesebb, folyton nyugtalankodó barátai. Ha nem csinál semmit, és ez a jobbik eset, mire kormányzó lenne, úgy elszíntelenedne, úgy elveszítené pozícióját a közvéleményben, hogy senkinek sem kellene.

De különben sem tudok olyan embert, akire azt merném mondani, hogy ma vagy pedig tíz-tizenöt év múlva rábízhatjuk az országot. Lehet, hogy majd felbukkan, ma nincs. Bizalmat pedig előlegezni, ebben az esetben, nem lehet.

Főméltóságos Uram! Ezekben foglalkoztam azokkal a lehetőségekkel, amelyeket nem tartok keresztülvihetőknek. Most méltóztassék megengedni, hogy megtegyem a magam javaslatát, amelyet sok töprengés után terjesztek főméltóságos uram elé azzal a megjegyzéssel, hogy annak kialakításában senki sem befolyásolt, az teljesen egyéni elképzelésem, elgondolásom.

Javaslatom a következő:

I. Az országgyűlés ünnepélyesen törvénybe iktatja a kormányzó úrnak az ország élén kifejtett munkáját, annak nemzetfenntartó eredményét, az ország egy része visszaszerzésének nagy korszakát, és törvénybe iktatja István fiának, a kormányzóhelyettesnek emlékét és hősi halálát.

II. Horthy István kormányzóhelyettes úr emlékének megörökítésére elrendeli az országgyűlés:

1. Elsőszülött István fia hősi halált halt apja után a főméltóságú címet viseli.

2. Az özvegy rangjához mért pozíciójának biztosításáról életfogytiglan, az elsőszülött fiú neveléséről 24 éves koráig az állam gondoskodik, és őket a nemzet első hadiözvegyének és hadiárvájának tekinti.

3. A Horthy Miklós-hídon a tengerész emlékmű módjára a magyar repülő Horthy Istvánt ábrázoló emlékműve létesíttetik.

4. A Ludovika Akadémia B-t, a Műszaki Akadémiát Horthy Istvánról nevezik el.

5. A most létesülő, az ifjúság elit nevelését célzó intézet Horthy István nevet kap.

6. Az államvasúti gépgyárak Budapesten Horthy Istvánról lesznek elnevezve.

7. A békésszentandrási zsilip (melynek berendezését ő szállította) a Horthy István nevet kapja.

III. Mindezen intézkedések megtételére a kormány felhatalmazást kap.

A magyar nemzet történelmében a hálának, az elismerésnek, az emlék megőrzése szándékának, az utódra való átörökítésnek ez lenne a legkimagaslóbb példája. Jelenti azt, hogy a család folytatódik az unokában, a család szerzett rangja öröklés útján száll az unokára, az özvegyről méltóan gondoskodik a nemzet (aminek nem az anyagi vonatkozás a lényege), a kisfiú pedig a nemzet neveltje, a nemzeti remények letéteményese lesz. Nevelünk egy Horthyt magunknak arra, hogy amikor annak lehetősége és szüksége bekövetkezik, akármilyen formában, ott legyen a nemzet rendelkezésére állva. Ha rákerül a sor, van kihez nyúlnunk, és mindég lesz egy méltó unokája Horthy Miklósnak és fia Horthy Istvánnak, ki továbbvivője majd a családnak.

Ebben látom a harmadik eshetőséget is, amelyet a szent koronának fenntartunk. Ez minden lehetőséget nyitva hagy, de viszont egyedüli lehetőségnek tartom majd, ha a körülmények is úgy akarják, a nemzeti királyság megalapozására. Mert ha a gyermek úgy fejlődik, ahogy várjuk, akkor betöltheti a trónt, de csak akkor, mert erősen megülni ottan akkor fog, ha azt neki az ismert, megszeretett fiatalembernek ajánlja fel az ország, az akkori körülmények között.

Ez elgondolásomnak a lényege a kis István személyét és jövő szerepét illetően is országunk történetében.

Ugyanekkor felmerül azonban a szörnyű tragédia folytán megüresedett kormányzóhelyettesség betöltése, illetve be nem töltése körüli teendők. Erre három lehetőség van.

1. A kormányzó úr nem fejezi ki az 1942. évi II. tc.-ben foglalt óhaját a kormányzóhelyettesi állás betöltésére, és az egész kérdés függőben marad.

Talán leghelyesebb lenne ezt a megoldást választani. A pótolhatatlan veszteséget és az űrt, amelyet a kormányzóhelyettes halála maga után hagyott, és a helyzetet, amibe jutottunk, ez fejezné ki leghűebben. De nem lehetséges, mert főméltóságod annak idején levélben hivatkozott előrehaladott éveire, szakadatlan munkájára, és segítséget kért maga mellé. A segítséget most a nemzet nemigen fogja tudni nyújtani, de mégis ellentét mutatkozna akkori és mostani elhatározása között. Figyelembe kell venni természetesen azt is, míg a kormányzóhelyettesi állás betöltve nincsen, addig nem szűnnek meg a kombinációk — törekvések, sőt nem lehetetlen, hogy némely ilyen törekvést külföldről is támogatnak. Ezért az állást be kell tölteni, és erre az alábbi lehetőségeket látom:

2. A kormányzó úr él ajánlási jogával, és jelöltjét feltétlenül meg is választjuk.

Ebben az esetben csak személyről lehet szó, megpróbálom tárgyi alapon boncolni a kérdést, és megállapítani, hogy milyen jelölt választása lenne nézetem szerint a legmegfelelőbb.

Mindazok a szempontok, melyek boldogult Istvánnál szerepet játszottak, ma elesnek. Nem gondolok olyanra, akinek feltétlenül utódnak kell lenni, ami István esetében a cél volt. Tehát nem szükséges, hogy fiatal legyen, hogy aktív részt vegyen a kormányzói teendőkben, hanem inkább az, hogy minden öncélúság nélküli, teljesen megbízható, hatalomra nem törő személy legyen, aki az adott esetben a kormányzó urat, annak teljes bizalmát bírva, helyettesíteni tudja, kormányválasztás esetén pedig azt önzetlenül, csak a nemzet érdekeit szem előtt tartva, le tudja vezetni.

Főméltóságos úr legutóbb azt mondotta nekem, hogy idegent nem szívesen lát maga mellett. Eszerint tehát csak családtagról lehet szó, vagy pedig valaki olyanról, aki, ha nem is családtag, de nem idegen, főméltóságod teljes bizalmát bírja, és csak akkor avatkozik a dologba, ha főméltóságod akarja.

a) Családtag egy van: Miklós. Sajnos, az ő sport közben szerzett sérülései, de az is, hogy soha közéleti szereplésre kedvet nem mutatott, katona sem lehetett, nagyon nehézzé tennék a helyzetét, és kizárólag főméltóságod nimbusza biztosítaná részére az ország bizalmát. A rokonság tagjai között sok jeles embert ismerek, akik azonban egyrészt nem álla-

nak olyan közel rokonsági fokon főméltóságodhoz, amely helyzetüket alatámasztaná, másrészt kvalitásaik és az országban való ismeretségük nem olyan kimagaslóak, hogy megválasztásuk főméltóságodnak és az országnak teljes megnyugtatására szolgálnának.

b) A kívülállók között ma az országban egy embert tudok, akire nagyon megfontolt, minden szempontot mérlegelt meggondolás után gondolni lehetne, és ez az öreg Károlyi Gyula. Tudom, főméltóságod becsüli és szereti korrektségénél fogva, úgy szereplésében, mint véleménye nyilvánításában tartózkodó lenne, de fontos kérdésekben mégis érdemes meghallgatni. Ha népszerűsége nincs is, de súlya van az országban. A felsőház örömmel üdvözölné, és az alsóházat is meg lehetne nyerni, ha nem is könnyen, a megválasztására. A németek, de főleg a mi jobboldali köreink nem szívesen látnák.

Ha fenti megoldást főméltóságú úr nem helyesli, illetve a személyben nem óhajt azonnal dönteni vagy meg akarná várni, míg Miklós hazajön, és itthon megismerjük egyéniségének fejlődését, a kérdést nyugvópontra hozni, illetve annak megoldását elhalasztani, a következő harmadik megoldási lehetőség által lehetséges.

c) A kormányzó úr óhajára a törvényhozás elrendeli, hogy míg a kormányzóhelyettesi tisztség betöltve nincsen, a Horthy Miklós által kinevezett mindenkori miniszterelnök helyettesíti, illetve az idézett törvénycikk 7., 8. §-ainak jogkörét gyakorolhassa. A 9. és 10. § (a főméltóságú kormányzóhelyettesi cím és felelőtlenség) élvezete ez esetben sem illeti meg.[1]

A miniszterelnököt ezen idő alatt a kormányzó úr által kijelölt miniszter helyettesíti a kormány élén.

Ez természetesen nem végleges megoldás. De jó arra, hogy időt nyer főméltóságod a helyettesi állás betöltésére vagy más megoldás megtalálására. Előnye az, hogy míg a kormányzóhelyettesi tisztség végleges, akármi történik, azon nem lehet változtatni, a miniszterelnököt pedig bármikor felmentheti főméltóságod.

Nagy előnye még az, hogy a miniszterelnöki állást betöltő személyt alkalmassá teszi arra, hogy bármi változás vagy súlyos helyzet állana elő, a teljes államhatalom bevezetésével tudja azt megoldani, mert ha az államfő főméltóságod és mint legfőbb hadúr akadályozva lenne hatalmának gyakorlásában, úgyis a miniszterelnök az, akinek a dolgok intézését a kezébe kell vennie, mert a miniszterelnök az, aki rendelkezik az összes eszközökkel, amelyeknek az igénybevétele elkerülhetetlen.

Főméltóságú uram! Ezekben tettem meg jelentésemet a kérdésekre, amelyek felmerülnek, csak a legrövidebben akartam rámutatni, és kerültem a részleteket. Elgondolásomról Károlyi Gyulát, Esterházy Móricot, Bethlen Istvánt, Keresztes-Fischer Ferencet és Lukács Bélát tájékoztattam, de csak annak nagy vonásaiban és általánosságban. Mai formájában most tettem le papírra, kihallgatásom előtt, és mély

tisztelettel kérem, hogy azt, mint főméltóságod iránti hűségből, nemzetem iránti kötelességérzetből és legjobb tiszta szándékomból fakadó, de mindenben főméltóságod elhatározását váró előterjesztésemet átvenni méltóztassék.

Kállay Miklós

I. A. 17. — Gépelt, eredeti tisztázat, a levélíró aláírásával.

Lényegében a Kállay fenti levelében kifejtett javaslatok valósultak meg: új kormányzóhelyettest nem választottak, s a fenti gondolatokon alapuló törvényt fogadták el. *[Az 1942: XX. tc. szól a „Horthy István kormányzóhelyettes emlékének és a nemzet hálájának megörökítéséről". MTT. 1942. 161—164. old.]* A harc azonban még a beterjesztett törvényjavaslat körül is tovább folyt. A javaslat eredeti indokolásában, ahol a „Horthy nemzetség" érdemeit méltatják, ez a mondat szerepelt: „A sors . . . az Árpádok, az Anjouk és Hunyadiak után most a Horthy nemzetséget adta nekünk." *[OL R. 226/1289. 15. old.]* Ez a kitétel, a törvény többi, különösen a harmadik paragrafusával és az indokolással együtt — a dinasztikus törekvések ellenzékének aggodalmai szerint — olyan értelmezést kaphatott volna, hogy a törvényben „Horthy István árvája történelmi precedensekre való hivatkozással egyenesen mint a trón várományosa van megjelölve . . . Ha ezt az országgyűlés elfogadja, az árva bármikor mint trónkövetelő léphet fel." *[OL R. 336/1289. 17. old.]* Az észrevételek után Kállay kénytelen volt ezen a téren is engedni: kihagyta az inkriminált mondatot. Még így is maradtak olyan részek a törvényben és az indokolásban, amelyek bizonyos jogalapot nyújthattak Horthy további dinasztikus ambícióinak. „A nemzetért adott áldozat — olvasható a törvény elfogadott indokolásában — a nemzettel közös fájdalom, a jövőnek közös gondja még teljesebbé tette a nemzet összeforrását a Horthy nemzetséggel, amely az országnak a kormányzó úr őfőméltóságát és a hősi halált halt kormányzóhelyettes urat adta.

A nemzet és a Horthy nemzetség összeforródása, amelyet a nemzet történelmének legsúlyosabb korszakában szerzett érdemekkel és áldozatokkal a *nemzetségnek két nemzedéke teremtett meg . . ., a nemzetnek immár történelmi* értéke. Tudatossá lett a nemzetben, hogy ennek a nemzetségnek vezérévé tett vagy vezérnek kiszemelt tagjai tudnak szenvedni a nemzettel, tudnak áldozni a nemzetért, tudnak neki tekintélyt és tiszteletet szerezni, tudnak parancsolni, de szolgálni is a nemzetnek.

A hősi halált halt kormányzóhelyettes úr iránti hálás kegyeleten, a kormányzó úr iránt érzett hálán és hódolatteljes tiszteleten és az iránta és családja iránt megnyilatkozó igaz részvéten és szereteten felül az imént vázolt megfontolás vezette a kormányt abban, hogy a kormányzóhelyettes úr emlékezetének szóló tiszteletadás mellett olyan rendelkezéseket is beleiktatott a törvényjavaslatba, amelyek a nemzet és a Horthy nemzetség között fennálló kapcsolat megörökítésére alkalmasak. A javaslat ezeknek a kapcsolatoknak emlékezetben tartását, de nem meghatározását kívánja a jövőre méltó módon biztosítani." *[MTT. 1942. 161. old.]* Az utolsó mondatot Serédi követelésére vette fel a miniszterelnök az indokolás szövegébe, de azt már nem tudta elérni a hercegprímás, hogy ugyanez a gondolat magába a törvény szövegébe, a 3. §-ba is be-

kerüljön. A törvénynek ez a 3. §-a így szól: „Egyrészt ugyancsak a kormányzóhelyettes úr iránt való hálás kegyeletből, másrészt az országfenntartó és országgyarapító történelmi érdemeit szeretett fiának elvesztésében fájdalmas áldozattal tetéző kormányzó úr őfőméltósága iránt érzett hálától és hódolattól vezettetve, és bízva abban, hogy a Horthy nemzetségnek a vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó úrtól az Istenben boldogult Horthy István kormányzóhelyettes úron át leszármazó, a nemzet hálájától és szeretetétől övezett ágában — ha Isten is úgy akarja — mindig lesznek nagy nemzeti feladatok vállalására és viselésére az elődökhöz méltó férfiak, az országgyűlés az ebből az ágból származó fiúutódokat a főméltóságú címmel ruházza fel és elrendeli, hogy a hősi halált halt kormányzóhelyettes úr fia, az ugyancsak István nevet viselő és zsenge gyermekkorában atyját veszített árva olyan gondoskodásban és neveltetésben részesíttessék, hogy a nemzetnek hű és jeles fia lehessen." *[MTT. 1942. 161—162. old.]* — Úgy látszott azonban, hogy a dinasztia alapítása körül folyó küzdelem a törvény elfogadásával még nem fejeződött be.

---

[1] Az 1942: II. tc-ről van szó. Lásd e kötet 60. sz. iratát.

65 a

1942. november 7.

HORTHY MIKLÓSNAK AZ ORSZÁGGYŰLÉSHEZ INTÉZETT KORMÁNYZÓI LEIRATA HORTHY ISTVÁN EMLÉKÉNEK TÖRVÉNYBE IKTATÁSA ALKALMÁBÓL

Serédi 1942. október 6-án ismételten tiltakozott Horthynál a kormányzóhelyettes emlékét megörökítő törvényjavaslatnak az unokára vonatkozó részei ellen. Horthy ekkor kijelentette Serédinek, hogy a törvényjavaslatban a nemzet szimpátiája nyilvánul meg, és így ő ez ellen nem tehet semmit. „Azonban — ígérte Horthy — a törvény szentesítése alkalmából olyan üdvözletet küld majd az országgyűlésnek, amelyben a gyermek unokától elhárítja a kormányzóhelyettességet és a »királyságot«." *[OL Filmtár. Esztergomi Prímási Egyházi Levéltár. 3216. sz. doboz. 799. sorszám.]*

Tisztelt Országgyűlés!

Hálásan köszönöm a magyar törvényhozásnak, hogy hősi halált halt fiam emlékét bensőséges kegyelettel megörökítette, s özvegye és árvája iránt annyi szeretetet tanúsított. De köszönöm az irántam kifejezésre juttatott együttérzést is, mely jólesett, bár ilyen csapásra nincs vigasz.

Különös örömömre szolgál az országgyűlésnek az az elhatározása, hogy szeretett fiam emlékének megörökítésével kapcsolatban, a fennálló törvényes rendelkezéseken felül is, intézményesen gondoskodni kíván mindazok özvegye és árvái sorsának enyhítéséről, akik a dicsőség

mezején életüket áldozták a hazáért. Ez az elhatározás is a magyar hagyományokhoz méltóan juttatja kifejezésre a nemzet sorsközösségét és háláját mindazok irányában, akik áldozatul a saját életüket adták.

Szeretett fiamat — aki az ő emberi értékével nagy szolgálatára lehetett volna hazájának — a kötelességérzet vitte végzete felé. Nem tarthattam volna vissza akkor sem, ha akartam volna. Elmúlása vesztesége a hazának is, de életének feláldozásával új babért szerzett ahhoz a soha el nem hervadó koszorúhoz, mely a magyar katonát harcban mindig megillette. Sorsdöntő korszakot élünk. Az egész világ harcban áll. Ebben a harcban az élet logikája irányítsa magatartásunkat fajunk és hazánk üdvére.

Az államfő helyzete ma különösen nehéz és felelősségteljes. Ezt az őrhelyet nem kerestem sem a fiam, sem a magam számára. De amit vállaltam, vállalom ezekben a nehéz időkben is, amíg az Isten kegyelme nekem erőt ad. Ezután sem kívánok egyebet, mint a nemzet javát munkálni, és minden kérdésben, minden körülmények között úgy határozni és úgy cselekedni, ahogyan ezt a nemzet érdeke meg fogja kívánni.

Ma mindenekfelett az a kötelességünk, hogy el legyünk készülve a további erőpróbákra. Erőteljesen gyarapodnunk kell gazdaságilag, mert az ütőképes hadsereg sokba kerül. Mindenki fokozott mértékben állítsa munkaerejét, szorgalmát, és ha van, tőkéjét a végső cél szolgálatába. Reformokat óvatosan, lelkiismeretünkre hallgatva, okosan hajtsuk végre. Veszélyes, ha a nemzet csak indulataira hallgat, és nem rendelkezik a szükséges érzékkel a való helyzet iránt. Sohasem szabad a politikának az erőszakot az igazságtalanság szolgálatába állítania.

A törvényes belső rend fenntartásával áll vagy bukik minden ország, és ennek a szempontnak szolgálata mindenkinek nemcsak kötelessége, de létérdeke is.

Történelmünk során talán sohasem volt nagyobb szükség a nemzeti egységre, mint ennek a most folyó élet-halál küzdelemnek idején, melynek kimenetele talán évszázadokra fogja eldönteni a magyar nemzet sorsát. Rendületlen hittel bízom abban, hogy ez a küzdelem a magyar igazság győzelmével fog végződni. Ez az erős hitem nem rendült meg nemzeti életünknek abban a szomorú korszakában sem, amikor az alattomos felforgatás aknamunkája kicsavarta a magyar katona kezéből a négy éven át diadalmasan forgatott fegyvert, és ellenségeink prédájává dobta oda az országot. A magyar nemzet életét ezer év óta eligazító isteni gondviselés akkor sem hagyta magára Szent István országát, és mihelyt a nemzet a nagy csapásból felocsudva újra megtalálta önmagát, emelt fővel és erős lélekkel indult el ismét az örök igazság útján, a feltámadás felé. És ha most ennek az útnak még előttünk levő részén minden magyar teljesíti a nemzet iránt való minden kötelességét, és lelkiismeretesen elvégzi a maga becsületes munkáját azon a helyen, ahová a gondviselés állította, meg vagyok győződve arról, hogy elérke-

zünk a célhoz, magunk, magyar fajtánk és egész népünk örök és boldog jövendőjéhez!

Isten áldása kísérje az országgyűlés munkálkodását a haza javára és dicsőségére.

Horthy Miklós

I. A. 18. — Gépelt tisztázat, Horty Miklós aláírásával.

A levélpapír vaknyomású fejlécén Magyarország angyalos címere látható. Az irat mellett fekszik a leirat teljesen azonos szövegű fogalmazványa Horthy írásával.

65 b

1942 november

KÁLLAY MIKLÓS JAVASLATAI HORTHY MIKLÓS LEIRATÁNAK MÓDOSÍTÁSÁRA

„Ebben a harcban az élet logikája irányítsa magatartásunkat fajunk és hazánk üdvére."

helyette: Ebben a harcban a becsület, a magyar hűség és az élet logikája stb.[a]

„Ezt az őrhelyet nem kerestem sem a fiam, sem a magam számára."

helyette: Ezt az őrhelyet nem kerestem sem magam, sem fiam számára.[b]

„Erőteljesen gyarapodnunk kell gazdaságilag, mert az ütőképes hadsereg sokba kerül."

helyette: Ütőképes hadseregre van szükségünk, ez a nemzet egész erejét igényli, és ezért is erőteljesen gyarapodnunk kell gazdaságilag.[c]

„Reformokat óvatosan, lelkiismeretünkre hallgatva, okosan hajtsunk végre."

helyette: Reformokra élő és haladó országunknak szüksége van, de ezeket lelkiismeretünkre hallgatva stb.[d]

„Sohasem szabad a politikának az erőszakot az igazságtalanság szolgálatába állítania."

Megfontolandó, hogy maradjon-e?[e]

A szöveg utolsó előtti sorában „magunk", úgy látszik, leírási hiba, talán országunk a helyes szöveg.[f]

I. A. 18. — Gépelt fogalmazvány.

Horthy fekete ceruzával írt megjegyzéseit jegyzetben ismertetjük.

[a] Megjegyzés: „helyes".
[b] Megjegyzés: „helyes".
[c] Megjegyzés: ismétlőjel a „helyes" szó alatt.
[d] Megjegyzés: ismétlőjel a „helyes" szó alatt.
[e] Megjegyzés: „maradjon".
[f] Megjegyzés: „lehet".

Horthy a bevezetésben idézett megállapításával szemben kénytelen volt jelentős engedményeket tenni a kormányzóhelyettes emlékét megörökítő törvényjavaslatban. Ennek ellenére még mindig maradtak a törvény és az indoklás szövegében olyan részek, amelyekkel a dinasztikus törekvések befolyásos ellenzéke nem értett egyet. *[OL Filmtár. Esztergomi Prímási Egyházi Levéltár. 3216. sz. doboz. 799. sorszám.]* Az országgyűléshez intézett üzenetében Horthy nem váltotta be a Serédinek tett ígéretét. Úgy látszik, Horthy még mindig nem mondott le terveiről. Erre utal az is, hogy a felsőházi tagok számának felemelése ügyében készített és a Horthy István emlékét megörökítő törvénnyel szinte egy időben tárgyalt javaslat alapján Horthy nagy befolyást nyert az új felsőházi tagok kinevezésére, illetve megválasztására. („Az országgyűlés felsőházáról szóló 1926 : XXII. tc. módosításairól és kiegészítéséről, valamint a visszacsatolt területekkel kapcsolatban a felsőház szervezetére vonatkozóan szükséges átmeneti rendelkezésekről" címmel lett belőle törvény. *[1942: XXI. tc. MTT. 1942. 165—171. old.]* Az országgyűlés ellenállásával kapcsolatban szerzett tapasztalatai után Horthy nyilvánvalóan fel akarta használni az alkalmat arra, hogy az eddigiekben vele szemben érvényesült többséget a maga számára kedvezően befolyásolja. Feltételezhetően újból kompromisszum jött létre, amely alapján Horthy ugyan lemondott igényei azonnali megvalósításáról, de újabb pozíciókat kapott, amelyek birtokában követelését a későbbiekben esetleg a siker nagyobb reményével vethette fel. Különös, hogy ennek ellenére — 1942 novembere és 1943 decembere közötti időszakban — sem a kabinetiroda irat-anyagában, sem más forrásokban nincs nyoma a Horthy család újabb dinasztikus próbálkozásainak.

Mikor fia halála után Horthy utolsó dinasztiaalapítási akciója elkezdődött — 1942 augusztus végén —, még javában tartott a németek utolsó nagy offenzívája a Szovjetunió területén. A kormányzóhelyettes emlékét megörökítő törvény elfogadása (1942. november 7.) után két héttel azonban ellentámadásba ment át a szovjet hadsereg, s a második világháború menetében bekövetkezett a döntő fordulat. Ez fokozott megfontolásra késztethette a magyar uralkodó köröket. Ahogy Kállay kifejezte magát *[lásd e kötet 64. sz. iratát]* „... az ő győzelmük (az antifasiszta koalíció győzelme. — *Szerk.*) esetén az orosz betörés megakadályozása céljából esetleg az ország létét vagy nemlétét jelentheti" az amerikaiak által támogatott Habsburg restauráció. E lehetőséggel szemben Horthy dinasztikus törekvéseinek sikere befejezett tényeket teremtett volna. Ezért a hatalmon levő befolyásos körök a második világháború e fordulata után Horthy újabb próbálkozásait a leghatározottabban — minden valószínűség szerint még csírájában — elfojtották. A Horthy család dinasztikus törekvései 1937 és 1942 között feltűnő módon és meglepő időbeli pontossággal egybeestek a német agresszió legnagyobb sikereinek éveivel.

66

1943. január 29.

SOMBOR-SCHWEINITZER JÓZSEF RENDŐRFŐKAPITÁNY-HELYETTES JELENTÉSE IMRÉDY ÉS PÁRTJA POLITIKAI NÉZETEIRŐL ÉS TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Imrédy, miután 1939. február 14-én lemondatták a miniszterelnökségről, a szélsőjobboldali ellenzék egyik vezető alakja lett. Az 1939-es országgyűlési választásokon még mint a kormánypárt tagja nyert mandátumot, de 1940 októberében, a második bécsi dontés után, Imrédy néhány társával együtt kivált a kormánypártból, és megalapította a Magyar Megújulás Pártját. Ez a párt szovetségre lépett Pálffy Fidél gróf Magyar Nemzetiszocialista Pártjával.

A magyar kormánykörök, észlelve a háborúban bekovetkezett, az antifasiszta koalíció javára kialakuló fordulatot, a kovetkező hónapokban — az addigi vak német orientációhoz képest — megpróbáltak „rugalmasabb"politikát kidolgozni. Imrédyék várható magatartásának felmérésére a belugyminiszter valószínűleg már régóta rendszeresen figyeltette Imrédyt és pártját, és ekkor csak a fenti korulményekre való tekintettel juttatta el az alábbi összefoglaló jelentést Horthyhoz. Feltételezhetően Horthynak azért is megkuldték ezt a jelentést, mert részletesen foglalkozik a Magyar Megújulás Pártjának az ifjabb Horthy Miklós kormányzóhelyettessé választásával szemben kialakított ellenséges álláspontjával.

I

A kérdéses „a Magyar Megújulás Pártja nem délibábokat kerget" kezdetű és „a német követelések hűséges kiszolgálója kíván lenni" végződésű információk[1] a Magyar Megújulás Pártjának egyik országgyűlési képviselő tagjától származnak, aki informátorunkkal bizalmas viszonyban van, és aki esetenként leplezetlenül szokta feltárni a párt belső helyzetét és a vezetőségi tagok állásfoglalását minden szőnyegen fekvő kérdésben.

II

Az előbbi oldalon I. alatt említett helyzetjelentés[2] kiegészítéséül alázattal jelentjük még az alábbiakat:

Imrédyék a német kormány általános európai politikájából következtetnek arra, hogy Berlin csak olyan kormányokat tűr meg érdekterületén, amelyek legfőbb feladatuknak a német érdek fenntartás nélküli kiszolgálását tekintik.

Ez a német vezérlő szempont minden szépítgetés nélkül érvényesül a birodalmi haderő által megszállt országokban, de bizonyos függetlenségi látszat épségben hagyása mellett észrevehetően megnyilatkozik a Németországgal barátságos viszonyban álló, sőt a semleges államokban is.

A megszállt területeken egész érdességében jelentkezik a német

hegemónia, amely a jövőre nézve sem akar hallani a nemzeti különállás és függetlenség „elavult" eszményeiről:

Norvégiában a lakosságnak csupán elenyészően kis rétege egyesült Quisling miniszterelnök és az általa létesített „Nasjonal Samling"[3] táborában, míg a túlnyomó többség, beleértve az egész norvég papságot és a tanári kart, nyíltan szemben áll Quislingékkel. Németországnak momentán bizonyára előnyösebb volna, ha Norvégiában olyan kormányt engedélyezne, amely hívebben fejezi ki az ország hangulatát. Ám Berlin mégis ragaszkodik a jelenlegi miniszterelnökhöz, pusztán amiatt, mivel Quisling a norvég nép lépten-nyomon megnyilatkozó akarata helyett egyedül Berlin érdekeit és Berlin jövő terveit tartja szeme előtt.

Belgiumban nemcsak a németekkel rokon flamand népet kényszerítik arra, hogy a nagy germán közösségben való elhelyezkedését szorgalmazza, hanem a nemzetiszocialista birodalomhoz való feltétel nélküli igazodást követelik meg a vallon (francia) lakosságtól is. Léon Degrelle, a nemzetiszocializmus vallon nemzetiségű kreatúrája, a rexista párt gyűlésein német katonatiszti egyenruhában agitál a német vezetés alatt álló Európa mellett. Bár Belgium lakossága ismétlődő merényletekkel tüntet a rexista uralmi rendszer ellen, a megszálló hatóságok teljes vértezettel állnak ki Degrelle mellett, és egyáltalán nem titkolják, hogy Belgium jövő sorsában kimagasló szerepet szánnak neki. A néphangulat állása Belgiumban sem játszik szerepet a németek szemében.

Pontosan azonos helyzet állapítható meg Franciaországban, Hollandiában, Szerbiában és Görögországban is.

Ukrajnában és a többi meghódított keleti területeken a lakosság hiába várja a Berlintől remélt, sőt megígért függetlenséget vagy legalább az autonómiát. A német kormány hivatalos megnyilatkozásaiból, Rosenberg miniszter rendelkezéseiből, valamint Erich Koch ukrajnai gauleiter mostani újévi kiáltványából ma már kétségkívül kiderül, hogy Berlin a jövőben sem gondol a keleti tartományok függetlenítésére, hanem ezt a területet, akár mint Lengyelországot, valamilyen formában gyarmatként akarja a birodalomhoz csatolni. Az ukrajnai gauleiter újévi kiáltványa „dilettáns vállalkozásnak" bélyegezte a németek által 1918-ban életre hívott független Ukrajnát, szemben a mostani német hadvezetés céljaival, amely nem holmi „emberiségboldogító ideák" megvalósítására törekszik, hanem arra, hogy „e területek gazdagságát front és a haza számára hasznosítsa". (Deutsche Ukraine Zeitung,[4] 5. I. 1943). Ez a hivatalos német nyilatkozat bizonyos mentót foglal magában arra nézve, hogy azok a népek, amelyek a német fegyverek segítségével akarják függetlenségüket elérni, függetlenség és egyéb „emberiségboldogító ideák" helyett előbb-utóbb vazallusi viszonyba kerülnek a Német Birodalommal.

A megszállt területeken tehát a német kormány azt az elvet érvényesíti, hogy a népszerűségi szempontok háttérbe helyezésével csak olyan

államrendszert és olyan kormányzatot tűrhet meg, amely állandó en garde állásban lesi a német parancsokat. A függetlenítési vagy autonomikus megoldás ugyanis azt a permanens veszélyt rejti magában, hogy alkalmat ad az önálló gondolkodásra és a túlságosan hosszú gyeplőre engedett kormányzat idővel esetleg teljesen szétszakíthatja a birodalomhoz fűződő kötelékeket. Ilyen kockázatra azonban a nemzetiszocializmus külföldi kreatúráinál nem kell számítani, akár Quislingnek, Degrelle-nek, Mussert-nek, Claussennek, vagy akár Imrédy Bélának hívják!

Brüsszel elfoglalása után a német cenzúra által irányított belga sajtó egyértelműen azt írta, hogy a német kormány nem kívánja a belga néptől, hogy a megszálló csapatok iránt lelkesedjék, csupán feltétlen engedelmességet kíván. Ez a német álláspont a győztes csapatok és az ideiglenesen megszállt területek lakossága között évszázadok óta szokásos és elfogadott jogviszonyt fejezte ki. De ez a megértő hang ma már a múlté! A belgáktól ma Hitler nemcsak az engedelmességet, hanem a lelkesedést is megköveteli. Imrédyék ebben a fordulatban is annak a véleményüknek az igazolását látják, hogy Berlin a Német Birodalom szomszédságában élő nemzetek függőségi helyzetét nem lazítani, hanem fokozatosan növelni igyekszik.

Hasonló fejlődést mutat a megszállás óta Dánia belpolitikai képe is. Ott a németek kezdetben a legbarátságosabb arcot mutatták a szociáldemokrata kormányzat felé, sőt eleinte még a kommunista párt létezését is tolerálták. De már 1942-ben nagy birodalmi sajtóhadjárat indult meg a dán nemzetiszocialista párt és annak vezére: Fritz Claussen érdekében. Újabban pedig a koppenhágai német követ még a miniszteri tárcák betöltésének kérdésébe is beleavatkozik, a helyi Gestapo pedig a fennálló szerződések megsértésével letartóztatásokat eszközöl.

A német fajtudomány képviselői a „népi" elmélet fortélyait is felhasználják arra, hogy a létező és nem létező fajrokonság hangoztatásával kapcsolja a birodalomhoz az annektálásra kiszemelt területek lakosságának hangulatát. Először az ukránokról derítették ki, hogy azok nem szláv, hanem indogermán eredetűek; legújabban már a vallonokról is kinyomozták, hogy azok erőszakosan elfranciásított germánok. Degrelle természetesen sietett ezt a tudományos megállapítást hasznosítani. A fajelmélet frontján jelentkező imperializmus esélyeit ismerte fel az Imrédy-csoport vezetősége, amidőn 1942-ben újságjaiban nagy sajtókampányban igyekezett cáfolni a magyarság keleti származását.

Amíg azonban a német hadsereg által megszállt országokkal szemben hatalmi jogon érvényesült az a birodalmi szándék, hogy ezek Németország fennhatósága alá helyeztessenek, a barátságos államokkal szemben óvatosabban kellett eljárni. De már a „grossraum"-elmélet[5] is egyik előfutára annak a német törekvésnek, hogy egész Európát vagy legalábbis a szomszédos államokat német protektorátus alá helyezze. Német közgazdászok már 1941-ben megkockáztattak olyan kijelentést, hogy Dél-

kelet-Európa népei számára a legelőnyösebb megoldás lesz, ha államrendszerüket a középkori hűbérállamok javított kiadásának formájában alakítják ki. Ezek a fejtegetések most szünetelnek, mert Berlin nem akarja zavarni a szövetségesekkel való jó viszonyt. A délkelet-európai szállításokra erősen ráutalt Németország mostani helyzetében nem engedheti meg, hogy valódi céljainak publikálásával a „südostraum" államaival súrlódásokat idézzen elő, és ezzel az innen eredő gazdasági és katonai utánpótlás zavartalanságát kockáztassa. De ez az átmeneti semlegesség csak addig tarthat, ameddig Németország érdekei ezt megengedik. Ha politikai vagy katonai érdekek azt kívánják, hogy Berlin szorosabb ellenőrzést gyakoroljon szomszédai fölött, Németország habozás nélkül vállalja ezt a megoldást is!

A bizonyítékok sorában Imrédyék angol forrásokra is hivatkoznak, többek között Attlee helyettes miniszterelnöknek az alsóházban 1943. január 19-én tartott ülésszak-megnyitó beszédére, amelyben Attlee kijelentette, hogy „Európa minden népe ki van szolgáltatva Hitler kegyelmének, és ezeknek a népeknek annál jobban kell szenvedniök, mennél rosszabbra fordul Németország helyzete". Goebbels cikkei a „Das Reich"[6] című hetilapban szintén elárulják azt a német szándékot, hogy a hadi helyzet rosszabbodása miatt nagyobb mértékben vegyék igénybe a külföldi államok segítségét.

Összefoglalva tehát a fentieket, a Magyar Megújulás Pártjának vezetősége a német kormány intézkedéseiből felismerni véli a nemzetiszocializmus uralmi törekvéseit Európában, és meg van győződve arról, hogy ebből a hálózatból Magyarország sem maradhat ki. A német hegemóniát gazdasági vonalon már megvalósították, most következik a politikai függőség végrehajtása. Az a körülmény, hogy Németország harmadik hatalmakkal szemben hajlandó ideiglenesen egyenrangú félként megállapodást kötni valamelyik szomszédjával, ez Berlin szemében nem jelent végleges kötelezettséget. Bizonyság erre Lengyelország, amely Csehszlovákia felosztásánál Németország egyenrangú partnere lehetett, de nem sokáig örülhetett ennek az értékes szövetségnek.

Imrédyék, Quisling, Degrelle, Mussert, Déat, Doriot, Claussen és a többi német zsoldban álló politikus fokozódó berlini favorizálásában is annak a birodalmi felfogásnak az érvényesülését látják, amely néphangulat és a népek hivatott vezetőinek elhallgattatásával és a német érdekeket minden egyéb elé helyező náci-exponensek befolyásának és hatalmának a megszilárdításával gondolja elérhetőnek az európai német uralmat.

Imrédy Béla meg van győződve arról is, hogy a Hitler-kormány őt tekinti legmegbízhatóbb magyarországi exponensének, mivel az ő tábora követeli a teljes magyar haderő igénybevételét a keleti harctéren, ők ismerik el 100%-ig a német szupremáciát, és végül az ő vezetése alatt álló gazdasági szakcsoport képviseli nálunk azt az irányzatot, amely a

hazai mezőgazdaságot és ipart teljesen német szolgálatba akarja állítani és részben állította is.

Az egyébként logikusan gondolkodó Imrédy Béla talán helyesen ismerte fel a német kormány uralmi törekvéseit és azt a szándékát, hogy az európai kormányok élén csak német ügynököket tűrjön meg. Imrédy számításainak azonban végzetes hibája a német omnipotencia végtelenségébe vetett hite. Elfeledkezik arról, hogy a német haderő gyengülése nemcsak annak szükségét növeli, hogy Berlin többet követeljen Európától, hanem fokozza az ellenállás lehetőségét is, mert kizárttá teszi, hogy követelései érdekében Berlin katonai nyomatékkal lépjen fel. Erre kitűnő példa a finnországi fordulat: Fagerholm szociáldemokrata miniszter pár nap előtt egy pártgyűlésen bejelentette, hogy a jelenlegi finn politikában változásnak kell beállnia. És az események ilyen fejlődésével szemben Németország ma már nyilvánvalóan tehetetlen.

III

Az Imrédy Béla által Halász Sándor, a „8 Órai Újság" szerkesztője ellen indított rágalmazási per aktáiból, valamint a pártszövetség képviselőtagjainak parlamenti felszólalásaiból, az általuk erőszakosan előráncigált „alkotmányjogi aggályok" felsorakoztatásából a közvélemény már bőséges értesülést szerzett arról, hogy az Imrédy vezetése alatt álló politikai klikk milyen elszántan készülődött a hősi halált halt kormányzóhelyettes úr megválasztásának megakadályozására.

Arra vonatkozólag, hogy a Magyar Megújulás Pártja és testvérszervei hasonló állásfoglalásra készülnek a kormányzó úr őfőméltósága második fiának esetleges jelölésével szemben is, egyelőre látható adat nincs, minthogy ez a kérdés még nem került nyilvánosság elé. De a pártszövetség vezetőségi értekezletein ezt a kérdést már többször megvitatták, és ma már az a helyzet, hogy csaknem minden helyi szervezet és pártcsoport összejövetelein behatóan tárgyalnak az ügyről, és ezek egyértelműleg elutasító álláspontra helyezkedtek. Számítani lehet tehát arra, hogy amennyiben a jelölés kérdése ismét szóba kerül és a hivatásos alkotmányjogi tényezők döntése elé jut, az Imrédy-csoport — tekintet nélkül az előző esetben elszenvedett súlyos kudarcra — ismét megkísérli az oppozíciót.

Imrédy Béla mindig nagy súlyt helyezett arra, hogy a német birodalmi sajtó budapesti tudósítóival jó barátságot tartson fenn, és ezek révén előnyös sajtója legyen Németországban. Franz Riedl, Adolf Michaelis, Arthur Kornhuber, báró Hahn, Martin Bethke és még több itteni német újságíró elsősorban Imrédy környezetéből szerzik be a híranyagukat. Ez az összeköttetés jó alkalom Imrédy Bélának arra, hogy a német politikai tényezőket tájékoztassa feltétlen németbarát magatartásáról.

Albrecht főherceg aspirációi[7] az Imrédy-klikk megbeszélésein mindig szóba kerülnek, valahányszor az a kérdés kerül előtérbe, hogy ki volna a legalkalmasabb személy a magyar—német közjogi kapcsolatok elmélyítésére. A főherceg politikai, baráti és üzleti kapcsolatai által végleg lekötötte magát Németország mellett, olyan mértékben, hogy újabb pálfordulás számára már aligha lehetséges.

Dr. Sombor
főkapitányhelyettes

I. D. 16. — Gépelt tisztázat, a jelentéstevő aláírásával.

A fenti jelentést közli: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó 1961. 401—405. old.

---

[1] Lásd az irat mellékletét.

[2] Az eredeti iraton az I. sz. alatti megjegyzést külön oldalra gépelték.

[3] Nasjonal Samling — Nemzeti Egyesülés Quisling, a norvég németbérenc miniszterelnök pártja.

[4] „Német-Ukrajna Újság."

[5] A német fasiszta geopolitika a világot néhány „nagytérségre" osztotta. Az európai nagytérség (mely szerintük az Uralig terjedt, és magában foglalta a Közel-Keletet és Afrikát) vezetője a fasiszta Németország lett volna — győzelme esetén.

[6] „A birodalom."

[7] Lásd e kötet 63. sz. iratát.

1. SZ. MELLÉKLET

A MAGYAR MEGÚJULÁS PÁRTJA EGYIK ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ TAGJÁTÓL SZÁRMAZÓ INFORMÁCIÓ IMRÉDY KORMÁNYALAKÍTÁSI ESÉLYEIRŐL

„A Magyar Megújulás Pártja nem délibábokat kerget, amidőn a hatalom átvételében bízik, hanem a leghidegebb realitás alapján állapítja meg, hogy Imrédy kormányalakítása elkerülhetetlen, mert a németek végül mégiscsak olyan kormányt tűrnek meg Magyarországon, amely nem latolgatja a háborús esélyeket, hanem minden körülmények között és fenntartás nélkül szolgálja a birodalmi érdekeket. Ez a német szempont fokozottabban érvényesülne abban a nem várt esetben, ha a német hadsereg valahol komoly vereséget szenvedne, és kénytelen volna a birodalom határai közé visszavonulni. Ha ugyanis ez a helyzet bekövetkezne, nem tűrne meg Magyarországon olyan uralmi rendszert, amelynél félnie kellene attól, hogy esetleg ellene fordul vagy ellenállás nélkül átengedné a birodalom ellen felvonuló csapatokat. Ehelyett olyan magyar

kormányhoz kell ragaszkodnia, amelynek összetétele garancia arra, hogy haderejével biztosítani fogja a birodalom déli határait a Balkán felől esetleg felnyomuló ellenséges erőkkel szemben. E fontos hadpolitikai szempontok mellett komoly szerepet játszik a német elgondolásokban az is, hogy ezekben a kritikus időkben olyan uralmi rendszert teremtsen minden szomszéd államban, amely összes fegyverfogható emberét, nyersanyagát, élelmiszereit, egyszóval egész katonai és gazdasági kapacitását a közös harc céljaira rendelkezésre bocsátja. Ma még Németország megengedheti magának azt a luxust, hogy minden ezred katonáért és minden vagon búzáért hosszadalmas tárgyalásokat folytasson, és bonyolult valutapolitikai kérdésekkel pepecseljen. De a téli hadjáratnak most már elkerülhetetlennek látszó hatalmas veszteségei után nem lesz abban a helyzetben, hogy a folyton jelentkező ellenállás leküzdésével vesződjék, hanem ragaszkodni fog olyan emberekhez, akikre mindig és mindenben számíthat. A jelenlegi magyar uralmi rendszert nem tartja ilyennek! A magyar kormány különösen azzal vált megbízhatatlanná a németek szemében, hogy magatartásában követni látszik a finnek példáját, akik nyíltan hangoztatják, hogy nincsenek támadó céljaik, csak védekező háborút folytatnak, ezenkívül még azt is hangsúlyozzák, hogy nekik csak a szovjettel vannak ellentéteik, az angolszászokkal szemben nincsenek. Németországban egyelőre még titkolt elkeseredéssel látják, hogy a hivatalos finn állásponthoz hasonló felfogás rejtőzik a magyar és román kormány viselkedése és gesztusai mögött. Legkésőbb tavasszal a német kormány kemény lépéssel fogja eloszlatni az összes kétértelműségeket.[1] Finnországot, annak földrajzi helyzete miatt, talán nem fogja elérni a parancsoló német kéz, de Magyarországon, Romániában, sőt Franciaországban, Bulgáriában és esetleg másutt is olyan helyzetet fog teremteni, amely majd lehetővé teszi a teljes »einsatz«-ot Németország mellett. A Kállay-kormány amellett, hogy nem is rendelkezik Hitler teljes bizalmával, kétségkívül inkább visszalép hivatalától, semhogy a német követeléseket 100%-ig teljesítse. Kállay bukása után pedig a németek tudni fogják, hogy kik azok a politikusok, akikben feltétlenül megbízhatnak! A nyilaskeresztesekről természetesen nem is lehet szó, mert — bár nagyobb tömegekkel rendelkeznek, mint Imrédy, és politikai programjuk is egyezik a német érdekekkel — félkótyagos és alvilági vezéreik miatt aligha tudnának megnyugtató biztosítékot szolgáltatni arra, hogy az államgépezetet irányítani és a hatalmat szilárdan biztosítani tudnák. Marad tehát, mint egyetlen megoldás: a Magyar Megújulás Pártja, amely nemcsak kipróbált és gouvernementális képességű politikusokkal, hanem elsőrendű gazdasági és katonai szakemberekkel is rendelkezik, azonkívül a Nemzetiszocialista Pártszövetséggel olyan tartalékkal is bír, amely az összes szélsőjobboldali elemek rezervoárja lehet, tehát szükség esetén a tömegeket és a tömeglelkesedést is szolgáltatni tudja."

A Magyar Megújulás Pártjának vezetősége minden alkalmat felhasznál, hogy a németek tudomására hozza, mennyire nem helyesli és nem támogatja a jelenlegi magyar kormányrendszer politikáját. Ezzel kapcsolatban Németországban különösen rokonszenvvel látják, hogy Imrédyék elutasító álláspontra helyezkedtek a kormányzó úr első fiának kormányzóhelyettessé való választásával szemben, és most ugyanolyan tiltakozásra készülnek a kormányzó úr másik fiára vonatkozó kombinációk ellen is; ehelyett ahhoz az Albrecht főherceghez kötötték le magukat, aki már mostani tevékenységével is bebizonyította, hogy a német követelések hűséges kiszolgálója kíván lenni.

I. D. 16. — Gépelt, aláírás nélküli tisztázat.

A fenti feljegyzést közli: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó 1961. 398—400. old.

Sombor-Schweinitzer fenti összefoglalója elég alapos tájékoztató Imrédyék nézeteiről és tevékenységéről. Ennek ellenére a kormányzat semmiféle intézkedést nem tett sem Imrédy, sem pártja ellen. Továbbra is jelentős legális tényezői maradhattak az akkori magyar politikai életnek, ellenük nem léptek fel, senkit közülük nem tartóztattak le. *[Lásd e kötet 74. sz. iratát.]* Ezzel szemben a jelentés kelte előtt alig három hónappal a Kállay-kormány a németellenes Magyar Nemzeti Függetlenségi Front 500 tagját küldte börtönbe, és 1942. október 9-én kivégeztette a nemzeti szabadságmozgalom egyik kommunista vezetőjét, Schönherz Zoltánt.

---

[1] Imrédyék kitűnően voltak informálva. A németek Magyarország ellen irányuló tavaszi akciójára vonatkozóan, lásd e kötet 70., 73., 74. és 75. sz. iratait.

67

1943. február 12.

SZOMBATHELYI FERENC VEZÉRKARI FŐNÖK MEMORANDUMA A KATONAI HELYZETRŐL ESETLEGES BALKÁNI SZÖVETSÉGES PARTRASZÁLLÁS VESZÉLYÉRŐL ÉS AZ „ERÉLYESEBB KORMÁNYZÁSRA" VALÓ ÁTTÉRÉS SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

„A Sztálingrád előtti nehézségekből és az El Alamein-i vereségből nyilvánvalóvá vált — írta Horthy visszaemlékezéseiben erről az időről —, hogy a német fölénynek vége. Magában Németországban, de még inkább határain kívül, eltűnt a német győzelembe vetett hit." *[Horthy Miklós: Emlékirataim Buenos Aires 1953. 239. old.]*

1943. január 12-én a Vörös Hadsereg támadást indított a doni frontszakaszon. A szemben álló 2. magyar hadsereg sorsa gyorsan beteljesült. A katasztrofális vereség után a magyar uralkodó körök elsősorban belpolitikai helyzetük

megszilárdítására, illetve védelmére törekedtek. Ismét előtérbe kerültek az állam vezetésének katonai szellemű átalakítására vonatkozó tervek. Ebben a gondolatkörben keletkezett Szombathelyi Ferenc feljegyzése.

Németországi látogatásom után[1] a főhadiszálláson, helyzetünket a következőképpen ítélem meg:

A magyar hadsereg részvétele a keleti arcvonalon a németek, illetve szövetségesek oldalán a háborúban, sajnos nem hozta meg azt a sikert, amire számítottunk.

A tárgyilagos történetírásra vár az a feladat, hogy a sikertelenség okait teljesen és részletesen felderítse. Ezért itt ennek kutatásába idő és adat hiányában nem bocsátkozhatom bele. Csak annyit akarok röviden megjegyezni, hogy a szövetségesek részéről a sikertelenség fő okát én abban látom, hogy a németek az oroszok erejét — dacára az 1941. év és 1941/42. év téli időszak kemény harcainak, még mindig nem ismerték fel teljes mértékben, és ezért a szövetséges hadak közreműködéséhez olyan reményeket fűztek, amelyeknek ezek nem voltak képesek megfelelni.

A sikertelen harcok következményének tudható be elsősorban az a körülmény, hogy a németek a szövetségesekből bizonyos mértékig kijózanodtak. Az események meggyőzték őket arról, hogy a szövetségesektől a németekhez hasonló teljesítményeket nem várhatnak. Azoknak háborús potenciái teljesen mások, de a háborús célkitűzéseik is teljesen különbözők, különösen azok, amelyeket az orosz háborúval kapcsolatban akarnak elérni, illetve megvalósítani.

Különösen áll ez a potenciális különbség reánk, magyarokra vonatkozólag, mert mi erre a háborúra legkevésbé készülhettünk fel. Míg például Olaszország és Románia a világháború után, mint a győző hatalmak csoportjához tartozók, szabadon fegyverkezhettek, és maguknak még a háború előtt tartalékokat gyűjthettek, addig mi, a trianoni békekötés következtében, anyagilag és szellemileg is le voltunk fegyverezve,[2] és amikor közvetlenül a jelenlegi világháború kitörése előtt a fegyverkezést megkezdhettük,[3] akkor éppen a nagyhatalmak fegyverkezése következtében majdnem mindenütt anyaghiány kezdett jelentkezni. Ezért bármilyen nagy is volt a nemzet áldozatkészsége, amelyet pénzben meghozott, olyan gátlások állottak be, hogy a fegyverkezés terén lemaradtunk.

Szellemi előkészítés szempontjából sem állottunk jobban. A háború szellemi előfeltételeit nemcsak azért nem teremthettük meg, mert a katonai szellem a trianoni korszak alatt nem bontakozhatott ki, hanem azért sem, mert az orosz háború, a maga hatalmas méreteivel, a magyar lélek szempontjából már eleve túl volt méretezve.

Magyarország ilyen hatalmas külháborúra, amely majdnem 2000 km hosszú hadtápvonalat vonszolt maga után, soha nem készült, és az

egész történelme folyamán ilyen háborút nem is viselt. Háborús céljait mindig a Kárpátok medencéjén belül akarta megvalósítani, és az itteni vezető helyzetéért vívott háborúkban élte ki magát.

Bár a propaganda be tudta a fejekbe verni azt, hogy jobb a hazát a határoktól minél távolabb megvédeni,[4] de a magyar ember szívébe ez a tudat, hogy hazájától majdnem 2000 km-re kell harcolni, nem tudott gyökeret verni. Márpedig a harcos lendületét nem az eszétől, hanem a szívétől kapja. De mindettől eltekintve, mi magyarok, ebbe a keleti háborúba *tisztán ideális javakért* szálltunk harcba.[5] Semmiféle anyagi előnyt ott nem kerestünk, de nem is akartunk keresni.

Ezen körülmények persze a magyar hadsereg ütőképességét már eleve nagyon hátrányosan befolyásolták. Ezekre Keitel vezértábornagy figyelmét már tavaly februárban felhívtam azon tárgyalások alkalmából, amelyet az orosz háborúba küldendő magyar erők nagyságára vonatkozólag folytattunk. Hadrendünket őszintén feltárva, rámutattam arra is, hogy hadseregünk, illetve a honvédségünk az akkori felszerelését figyelembe véve, tulajdonképpen egy korszerű háborúban csak *megszálló hadsereg számba* mehet. Ezért az általunk kiállítandó hadsereg az oroszokkal csak az esetben veheti fel a harcot kilátással a sikerre, ha fegyverzet és felszerelés tekintetében a németek minket megerősítenek. Ezt a németek meg is ígérték, sajnos azonban a végrehajtás nem történt meg olyan mértékben, mint azt akartuk, tudniillik, hogy hadosztályaink a német hadosztályokkal egy nívóra emeltessenek, és nem történt meg elég jókor. Ezért úgy a német hadsereggel szemben, de még az orosz hadsereggel szemben is a fegyverkezést illetőleg lemaradtunk. A németek azonban — dacára a kemény harcoknak — még mindig nem vontak le helyes következtetéseket az orosz hadsereg ütőképességére és ezzel kapcsolatban a szövetséges erők felfegyverzésére és felhasználására vonatkozólag. Sőt Keitel vezértábornagy azzal nyugtatott meg minket, hogy az orosz már le van gyengülve, a hadosztályainak már alig van tüzérsége.

Csak a tavaly november hóban megindult hatalmas offenzíva[6] hatott e tekintetben kijózanítólag, és hozta meg a helyzet helyes felismerését. A németek végül rájöttek arra, hogy a helyzet megítélésében, és így a szövetséges erők felhasználása tekintetében tévedtek. Ezt éreztem, amidőn most Zeitzler vezérezredessel, a német vezérkar főnökével tárgyaltam, és a Führerrel beszéltem. Ezen megbeszéléseknél végre azonos bázison állottunk. Én magam, a magyar hadsereg harcaiból merített tapasztalatok alapján beigazolva láttam azon eredetileg elfoglalt álláspontomat, hogy a magyar nemzet és haderő szempontjából a háború követelményei orosz viszonylatban túl vannak feszítve. Ezen lehetőség szerint segíteni akartam, éppen ezért, és mivel féltem attól, hogy a németek — különös tekintettel arra, hogy nehezen harcolnak, 1943. évre újabb követelményekkel léphetnek fel, a német vezérkar főnöke számára

ez év karácsonyán egy tájékoztatót állítottam össze, amelyben rámutattam arra, hogy a magyar hadsereg felszerelése, kiképzése és a gyártási kapacitásunk olyan állapotban van, hogy újabb erőket az orosz frontra nem vagyunk képesek kiküldeni. Sőt, ha a 2. hadseregnek a harcai nagyobb veszteségekkel járnak, úgy már annak pótlása is a legnagyobb nehézségekbe ütközik. De egyben rámutattam arra is, hogy a katonapolitikai helyzet változása folytán, mely azáltal keletkezett, hogy az ellenséges hatalmak a harc területét tavaly ősszel a Földközi-tenger vidékére is áttették,[7] számolni kell azzal, hogy ezt tovább kiterjesztve, a Balkánon is partra szállhatnak. További magyar erőknek az orosz harcvonalra való kiküldését sem a nagy szempontokat figyelembe véve, de különösen a magyar szempontokból kiindulva, nem is tartanám helyesnek.

Amellett, hogy a németek végre felébredtek, valószínű, hogy ezen tájékoztatásom is hozzájárult ahhoz, hogy tárgyalásaim alkalmával nagyon hamar megértettük egymást. Ennek következtében megegyeztünk, hogy mi, magyarok, új erőket a keleti hadszíntérre nem küldünk ki. Arra kértek azonban, hogy a még harcképes csapataink a harcokban körülbelül még 3—4 hétig — amíg a német arcvonalat német csapatok által rögzíthetik — vegyenek részt, és azután a magyar erők zömével együtt, amely már hátra menetelőben van, egy hátsó területen lesznek egyesítve.[8] Ott rendezendők és felszerelendők lesznek, és azután majd *vasútbiztosító* szolgálatot látnak el, és *megszálló feladatot* kapnak.

Így helyzetünk a közös hadviselés szempontjából megváltozott. De *megváltozott az egész stratégiai helyzetünk is.* Ezt legjobban Hitler vezér és kancellárnak az a megállapítása jellemzi, hogy mindegy az, hogy az ellenség Keleten, Délen vagy Nyugaton tör be, ez mindenütt egyaránt veszélyes, és mindenütt védekezni kell ellene. Ezen helyzetmegítélés keretébe Magyarország számára, földrajzi helyzeténél fogva, *a déli hadszíntér* jön beavatkozásra tekintetben. A szövetséges hadvezetés, illetve háború keretében itt találja meg azokat a feladatokat, amelyek saját katonai helyzetének és célkitűzéseinek, valamint képességeinek jobban megfelelnek. Magyarország ezen hadászati elképzelésben *hadászati tartalék* a Duna-medencében, arccal Dél és Dél-kelet felé.[9]

Felismerve fontosságát annak, hogy Magyarország lehetőleg minél nagyobb erőt képviseljen, a németek támogatást és segítséget nyújtanak úgy a Kelet felé harcoló 2. hadseregünk felfegyverzése, mint a hátországban levő erőink felfegyverzése tekintetében, és adott esetben a keleti hadszíntérről harcoló csapataink szintén a déli hadszíntérre lesznek vonhatók.

Katonai helyzetünk szempontjából ez a változás pillanatnyilag megkönnyebbülést jelent ugyan, de egyben egy *nagyobb feladatra* való felkészülést rejt magában. A keleti hadszíntérre kiállítandó teljesítmények alól mentesültünk, de újabb, még eddig ismeretlen nagyságú fel-

adat elé állíttattunk, mely feladat azonban már nemcsak a közös háború, de a sajátlagosan *magyar sors és magyar érdek* szempontjából is döntő jelentőségű, amiért *minden áldozatot* meg kell hoznunk. Ez a körülmény az, ami különösen súlyos kötelezettséget ró ránk. Súlyosabbat, mint az eddigi kötelezettségeink voltak. Ezen felismeréssel jöttem vissza a német főhadiszállásról, és ezen felismerések vezetnek engem *javaslataimban*.

Először is egy pillanatig sem adjuk át magunkat a megkönnyebbülés élvezetének és azon örömnek, hogy végre sikerült a keleti hadjárat nyomasztó igénybevétele alól felszabadulni, és ezzel magunkat abba a képzeletvilágba beélni, hogy a háború számunkra tulajdonképpen elveszítette konkrét formáját, és már most csak az lesz a feladatunk, hogy figyeljük az eseményeket és spekulációknak adjuk át magunkat, hogy melyik lesz a győztes fél, és hogy melyikhez csatlakozzunk. Ez nagy tévedés volna, és az erkölcsi erők szempontjából igen romboló hatással járna, mert a nemzetet teljesen a gyáva megalkuvás tespedésébe süllyesztené. Várással és spekulációval semmire sem megyünk. Ezek a spekulációk mindig azon fél felé, illetve annak a pártjára viszik a lelkeket, ahol lehetőleg nem kell harcolni és nem kell áldozatot hozni. A spekuláció lényege tehát a kibúvás a harc kötelezettsége alól, és ez az erkölcsi lejtőre vihet bennünket. A spekulációt és a fecsegést, amennyire csak lehetséges, meg kell szüntetni, és helyette mindenkit kötelességteljesítésre szorítani. A legfőbb vezetés fogja adott esetben elhatározni azt, hogy mit csináljunk, és nem más. Minden tekintetben fel kell készülnünk a jövendőre.

Ez a jövendő nehéz eseményeket vetít lelki szemeink elé. Számolni kell ugyanis azzal, hogy az angolszász hatalmak a tavasz folyamán *a Balkánon partraszállást* kísérelnek meg, és ezzel kapcsolatban, sőt már ezt megelőzőleg Magyarország, és így Budapest ellen is, tartósabb és nagyobb stílű *bombatámadásokat* fognak végrehajtani. Hogy az angolszász erők hol fognak és mikor fognak a Balkánon partra szállni, azt nem tudjuk. Én azt hiszem, hogy a partraszállás már március végétől kezdve lehetséges. Hitler vezér és kancellár szintén azon véleményen van, hogy egy ilyen partraszállás nagyon valószínű, dacára annak, hogy Krétát nagyon erősen tartja megszállva, és azt bevehetetlennek minősíti. Hogy ez a partraszállás hol lesz, azt ő sem tudja, vagy legalábbis erre vonatkozólag nem nyilatkozott. Én az ellenség szempontjából a helyzetet úgy ítélem meg, hogy a román olajforrások közelségére való tekintettel a partraszállás legvalószínűbb Dobrudzsa területén. Nincs azonban kizárva az sem, különösen akkor, ha az orosz offenzíva Nyugat felé még nagyobb tért nyerne, hogy esetleg Ogyesszában, vagy általában a Krím-félsziget területén kísérelnének meg partraszállást. De előtérben áll, mint mindig, a Balkánon egy szaloniki partraszállás is, ami azért valószínű, mert az első világháborúban is itt szálltak partra, és az innét meginduló támadással sikerült a központi hatalmaknak a végső döfést

megadni. Kétségtelen, hogy a partraszállás körülményeit, annak helyét a rendelkezésre álló hajótér és *Törökország* magatartása fogják döntően befolyásolni. Törökország valószínűleg semleges marad, de átvonulást és repülőtereinek használatát előreláthatólag meg fogja engedni.

Egy balkáni partraszállás következménye kétségtelen *Romániának átpártolása* lesz az angolszász hatalmak oldalára. Valószínűleg ezért nem engedi a német hadvezetőség a román hadsereget, mint azt a románok olyan nagyon óhajtották volna, a hátországba, hogy ott rendezkedjenek. Ez az átpártolás a románok részéről azonban nemcsak passzív magatartásban fog megnyilvánulni, hanem számítani kell aktív fellépésükkel, éspedig ellenünk. *Meg fognak támadni minket*, hogy maguknak az angolszászoknál érdemeket szerezzenek. Fel kell tehát készülnünk arra, hogy ezen támadásokat, amelyeket valószínűleg a határmenti nagyobb városaink és a Székelyföld ellen fognak intézni, visszaverjük, sőt megtorlásképpen magunk részéről is erélyesen visszavágjunk.

Egy balkáni háború keretében tehát *Románia elleni beavatkozás* lenne az első lépés, amelyre nekünk készülni kell, és amely által a közös háború mellett sajátlagos magyar céljainkat is, Erdély teljes megszállását és biztosítását is megvalósíthatnánk. Ez a Románia elleni fellépés, úgy látszik, a német elképzelésben is helyet talál, amely „a hadászati tartalék" megjelölésében jut kifejezésre. A Balkán egyéb területén való fellépésünk külön megfontolás tárgyát kell hogy képezze, éppen ezért erre vonatkozólag javaslattal most nem élek. Mindenesetre a déli határaink felé is fokozott éberséget kell tanúsítanunk, és erre az intézkedéseket megteszem.

A helyzet ilyen alakulása hatalmas kilátásokkal kecsegtet bennünket. Rendkívül sokat ígér nemzetünk biztonsága és jövője tekintetében.[10] Éppen ezért mindent meg kell tennünk, hogy ezen nagy feladatot képesek legyünk végrehajtani, és nehogy már azelőtt vagy a közben térdre rogyjunk. Minden előkészületet meg kell tenni abban a tekintetben, hogy hatásos és erélyes fellépésünk a kellő pillanatban biztosítva legyen.

E téren elsősorban katonai természetű intézkedéseket kell tenni. Éspedig előkészületeket kell tenni arra, hogy a *IX.* (kolozsvári) és *az V.* (szegedi) *hadtest, egy hegyi dandár* és *a székely határőrség*, továbbá az *1. lovas hadosztály* március végére könnyen és gyorsan felriaszthatók legyenek. Ez az erők minimuma, amelyet készenlétbe kell helyezni. Sajnos, egyben a maximuma is, mert nagyobb erőkkel ebben az időben még nem állhatunk ki, mert fegyverkezési és anyagi helyzetünk nem teszi lehetővé azt, hogy hét hadosztálynál nagyobb erővel léphetnénk fel. Bár a németek azon álláspontot, hogy a Duna-medencében minél erősebb Magyarország álljon, magukévá tették, és segítségüket a fegyverkezés terén kilátásba helyezték, mégsem számíthatunk azzal, hogy a közeljövőben kiadós megerősítéseket kaphatnánk. A németek ugyanis maguk

is rendkívül sok anyagot veszítettek, de egyben Olaszországot, Bulgáriát, sőt Spanyolországot is kisegítik fegyverkezés terén.

A következő igen nagy és fontos lépés a hadsereg erkölcsi erejének emelése. Sajnos, a legutóbbi harcokkal kapcsolatban, amelyeket a 2. hadsereg ez év január 12-e óta oly kevés szerencsével folytat, ismét olyan jelenségek mutatkoznak, amelyeknek nem lett volna szabad előfordulniok. Bár csapataink általában véve képességeikhez, felfegyverzésükhöz megfelelően kötelességeiket nagyban, egészben különösen a harc elején megtették, sőt egyes seregtestek kiváló teljesítményeket is mutathatnak fel, de emellett voltak oly esetek, amelyek egy jó szellemű hadseregben nem fordulhatnak vagy csak nagyon elvétve fordulhatnak elő. Az eseményekkel kapcsolatban nem is annyira a fegyelem és a katonás szellem pillanatnyi meglazulásáról van szó, hanem inkább arról, hogy honvédségünk a háborús idő kemény kényszere alatt sem tudta kipótolni azokat a hiányokat, melyek régebbről, a trianoni pacifista korszakból származtak, és nem tudott teljes mértékben az egész vonalon háborús, kemény, katonás lelkület magaslatára emelkedni.

Kétségtelen, hogy ezen nemkívánatos jelenségek létrejöttében nagy szerepe volt a távoli kietlen hadszíntérnek, amellyel a magyar katona sohasem tudott megbarátkozni, továbbá annak, hogy az orosz háború nem volt népszerű, hogy felfegyverzésünk nem volt az ellenségével egyenértékű, és végül annak, hogy a részleges mozgósítás rákfenéje, hogy „miért éppen én harcoljak" rágta a lelkeket. De ez mind nem elégséges, hogy az előfordult jelenségeket indokolja, illetve ezek alól felmentést adjon.

Minden vereség elviselhető, ha a hadsereg fegyelme nem rendül meg, mert a morális veszteség az, ami a vereséget teljessé teszi, és nem a területi veszteség. Ezért minden eszközzel arra törekszem, hogy a kinti hadseregben a fegyelem teljesen helyreállíttassék, de egyben megragadok minden alkalmat arra, hogy a honvédség itthoni részeiben a kemény katonás szellemet és a fegyelmet megerősítsem.

A hadseregünkben általában véve hiányzott a kemény és rideg szolgálati szellem, ellenben helyét egy általános bratyizás, komázás és jó emberség foglalta el, amelyet az általános tegeződés különösen elmélyített. Ezért elsősorban úgy látom, arra van szükség, hogy hadseregünkben a kemény, rideg fegyelmet helyreállítsuk, az általános barátkozást, komázást és a kéz kezet mos barátságokat beszüntessük, és rideg szolgálati életet hozzunk be, amely mindenekelőtt a fegyelmet és a katonás magatartást tartja szem előtt. Ennek érdekében, ha kell, a legkíméletlenebb eszközök igénybevételétől sem riadok vissza, mert a hadsereg a fegyelemmel áll vagy bukik.

Mindez azonban egyoldalú és meddő kísérlet marad, ha a polgári életben szintén nem követelünk nagyobb fegyelmet, nagyobb keménységet és nagyobb áldozathozatalt. A hadsereg a polgári élettel szoros

kölcsönhatásban él, különösen, amikor mozgósított hadseregről beszélünk. Ha a katona azt látja, hogy a polgári életben sokat megengedhetnek maguknak, akkor nehéz lesz őt fegyelmezni. Nem lehet a katonától megkövetelni a teljes odaadást és az önfeláldozást akkor, ha a polgári életben nem követelik meg az egész vonalon az áldozathozatalt és a legnagyobb mértékű fegyelmet és engedelmességet.

A várható eseményekkel kapcsolatban tehát a polgári arcvonalat is meg kell erősíteni, éspedig azáltal, hogy itt is fegyelmet, rideg kötelességteljesítést és rendet követelünk. Már az angolszász hatalmak marokkói partraszállása nálunk igen nagy nyugtalanságot és izgalmat váltott ki. Mennyivel nagyobb izgalmat fog okozni majd egy balkáni partraszállás, és az ezzel kapcsolatos légitámadás. Ez az esemény, hogyha a szárakat nem vesszük erősen kézbe, könnyen a rend és a fegyelem felborulásához vezethet. Ezért elnéző „laissez faire, laissez passer" magatartás, amelyet az alkotmányos biztosítékok a közéletben oly hatásosan alátámasztanak, nem tartható fenn anélkül, hogy a kormányzat részéről a gyengeség látszatát ne keltenék. Ennek a látszatnak romboló hatása van, és ez abban nyilvánul meg, hogy a közhatalomtól vagy a kormánytól lassanként mindenki, még a jobbak is elfordulnak, és olyan új pontot keresnek, ahol erőt és erőforrást sejtenek. Így a közszellem belsőleg gyengül, átáll, és észrevétlenül átformálódik. Így volt ez 1918-ban is, amidőn a közhatalom az alkotmányos gátlások folytán nem tudott elég gyorsan és szigorúan oda lesújtani, ahol baj volt, és ahol példát kellett volna statuálni. Az erélyesebb fellépéstől addig tartózkodott, amíg tekintélye annyira meggyengült, hogy amikor végre parancsolni akart volna, már késő volt. Közben mindenki, még a karhatalmi szervek is — és ezek főként, mert sorsuk felőli aggodalom vezeti őket — egy másik hatalmi góc felé, akkor a „Nemzeti Tanács" felé orientálódtak. A hatalom nem is rögtön valamely erőszakos puccs vagy erőszakos aktus által, hanem szinte észrevétlenül egy lassú folyamatképpen — mely nagyon hasonlít a szú lassú és következetes munkájához — az alkotmányos kormányról egy mellékkormányra siklott át, sőt az utóbbinak a kormányzást szükségképpen vállalnia is kellett. Persze az ilyen folyamat a karhatalmi szerveken kívül a katonaságot is magával rántja, és az fegyelmében meginogva, lanyhán teljesíti a parancsot.

Tragikus állapot volt ez az Osztrák—Magyar Monarchiában, de általában a központi hatalmaknál, hogy a háború elhúzódásával a közhatalom mindinkább gyengült, mind több és több engedményt tett, ezzel szemben éppen az antanthatalmaknál, amelyek pedig úgynevezett demokratikus hatalmak voltak, a közhatalom mind erőszakosabb és erőszakosabb térre lépett. A francia demokrácia el tudta viselni azt a megterhelést, hogy Clemenceau 1917-ben vasmarokkal belenyúlt a polgári élet megrendszabályozásába, a hadsereg fegyelmezésébe, Caillaux-t, aki mögött pedig hatalmas politikai párt állt, letartóztatta, és a lázadó

7. és 11. *hadtestet* megtizedeltette. Nálunk még Károlyit sem merte senki elhallgattatni, mert mindenki az alkotmányos biztosítékokat respektálta. Franciaország akkor megmenekült attól, ami most ebben a második világháborúban utolérte, mert most nem volt erős és céltudatos közhatalom, amely kérlelhetetlenül vezette volna.

Ezért javaslom, hogy a kormány az alkotmányos kormányzat keretén belül is arra törekedjen, hogy a közhatalmat *gyorsan* és a *legnagyobb* szigorral legyen képes gyakorolni.

Én nagyon jól tudom, hogy a magyar nemzet alkotmányos érzületű és ragaszkodik a közszabadságokhoz, és ez a nemzeti léleknek nagy előnye és nagy értéke, amelyre talán külügyi vonatkozások miatt is vigyázni kell. De azt is látom a magyar történelemből, hogy a magyarok erőkifejtése akkor volt a legnagyobb, ha erős kéz vezette őket. Megrendszabályozta a zabolátlankodókat és fegyelmetlenkedőket, és a nemzet összes erőit kíméletlenül összehozta, és egy célra állította be. Ezzel az eréllyel és erővel tartozunk az *örök magyar nemzetnek*, annak, amely ma él, amely tegnap élt és holnap élni fog. Tartozunk a magyar nép azon millióinak, akik ösztönös hazaszeretettől vezérelve még ma is, nap mint nap hősiesen megteszik kötelességüket a harctéren és itthon, és megdöbbenve látják és figyelik, hogy vannak olyanok, akik kibújnak. Ezeket a ma még nagy, értékes tömegeket nem szabad a haszontalan kisebbség miatt elveszítenünk. Tartozunk ezeknek a derék magyaroknak, hogy őket megmentsük, és ezen nehéz időkön a nemzetet átsegítsük.

A történelem ezt fogja számon kérni tőlünk, és nem azt, hogy a magyar alkotmány némely biztosítékával hogyan bántunk. A magyar alkotmány nem lehet a nemzet életének, erőkifejtésének a gátlása és a béklyója. Sőt! Éppen az alkotmány érdekében kell erőteljesen fellépni, és rendet és fegyelmet tartani, ha másként nem megy, olyan eszközökkel, amelyeket az alkotmányunk eddig nem ismert.

Az erély terén nem leszünk egyedül. Ha a hadviselő hatalmaknál körülnézünk, mindenütt a legerélyesebb kormányzatot látjuk. A szövetségeseink közül Németország mindent megtett a végső erőkifejtés szempontjából, és úgy látom, hogy Olaszország is legutóbbi intézkedéseire figyelemmel,[11] szintén erre az útra tért. De az angolszász hatalmaknál is a hatalom gyakorlati erőkifejtésében, esetleg az elvek fenntartása mellett, a legnagyobb koncentrációt látjuk. Roosevelt elnök a hatalom tekintetében alig áll a diktátor Hitler vagy Mussolini mögött.

A kormányzat végül is hatalmi kérdés. A hatalomnak jele az, hogy tekintélyt tart, respektálják, sőt félnek tőle. Amilyen nagy az emberi lélek, olyan gyatra is. És éppen a gyatra lelkek vannak többségben. A gyakorlati kormányzást különösen nehéz időkben az utóbbiakra kell szabni. Lehet, hogy a nemes lelkek ezáltal szenvedni fognak, de őket is csak így menthetjük meg. Nem hiába állítja oda Machiavelli, a nagy gyakorlati politikus a félelem felkeltését, mint a kormányzás eszközét.

Azt ajánlják, hogy a népet rettegésben kell tartani, mert csak akkor fogják megtenni kötelességeiket. Az átlagember csak akkor engedelmeskedik, ha fél, különösen áll ez háborús időkben.

Az idő sürget, bár a felszínen még semmi romboló tevékenység nem ütötte fel a fejét, de úgy érzem, hogy csúszunk. Még mindent meg lehet csinálni, és meg kell ragadni minden eszközt, mert a lelkek még egészségesek, hogy közállapotaink le ne csússzanak. Itt a 12. óra. A kormányzat terén egyenlőre talán a testvér finn népet lehetne követendő például választani. Náluk a parlamentális kormányzat mellett a kormány majdnem diktatórikus hatalmat gyakorol.

A belső arcvonal fenntartására *karhatalmi* szempontból szándékom, hogy március folyamán erős karhatalmi egységeket állítsak fel és képezzek ki.

Javasolom, hogy a belügyi tárca részéről ehhez csatlakozva *csendőrségi* és *rendőrségi* alakulatok nyernének kiképzést. Mint karhatalmi alakulatot, csendőr tartalékzászlóaljakat és rendőr újonciskolát lehetne kiképezni.[12]

Ezek lennének javaslataim, amelyeket szükségesnek tartok arra, hogy a magyar nemzet az elkövetkezendő eseményekre felvértezve legyen.

Jól tudom, hogy a politika területére tévedtem, amelyhez nekem semmi közöm sincs, és amelytől mindig tartózkodtam is. De nem térhettem ki ezen kihágás alól, mert legfőbb karhatalmi parancsnoki hatáskörröm végiggondolásából el kellett jutnom a végső konzekvenciákig. Azt hiszem, hogy mulasztás és bűn lenne részemről, ha ezt nem tenném, hanem öntudatlanul vagy hatalmi helyzetemben önmagamnak tetszelegve bukdácsolnék egy rossz ébredés felé, amelynek nemcsak én adnám meg az árát. Főként ezért vagyok nyugtalan.

A katonai parancsnok helyzete egy általános csuszamlás idején igen nehéz. Ha beleszól az ügyekbe, vagy pláne ha cselekedne, akkor alkotmányellenesen viselkedik, amit nemcsak következményei folytán, mert esküjét megszegte, de azért is nehéz megtenni, mert igaz magyar ember nem tud alkotmánya ellen cselekedni. Ha nem szól semmit, akkor alkotmányos helyzetének megfelelően viselkedik, de cselekvésével elkésik. És ha az előbbi magatartás esetén az a vád érheti, hogy esküjét nem tartotta be, akkor az utóbbi esetben az a talán még rosszabb vád emeltetik ellene a történelem előtt, hogy *pipogya fráter* volt, mert tétlenül nézte a közelgő veszedelmet. (Lukachich esete 1918-ban. Mindenki őt ítéli el és nem a kormányt.)

Minden ezen fontolgatáson felül állva a felelősség érzete adta kezembe a tollat, a felelősség, amellyel a legfelsőbb hadúrnak és hazámnak tartozom.

Egy nemzedékhez tartozom, amely már egy felfordulást megért. Én azt a tapasztalatot szűrtem le, hogy a határozatlanság, az éberség és

óvatosság hiánya következtében állott be a nagy csuszamlás, amely oly sok észt, erőt és szent akaratot, és ami a legrosszabb, nemzeti becsületünket maga alá temette. Azért vagyok az erélyes kormányzás mellett, háború esetén.

Vitéz Szombathelyi vezs.

II. C. 15. — Gépelt tisztázat, a jelentés írójának aláírásával.

A háborúban beállt fordulatból tehát Szombathelyi — a német főhadiszálláson tett látogatása után — két következtetést vont le. Egyrészt, hogy a gyengébben felszerelt magyar hadsereget a korszerű fegyverzettel rendelkező szovjet hadsereggel nem lehet szembeállítani, ezért — a revíziós kilátásokat növelve — az ország déli részére, illetve Jugoszlávia területére kell átcsoportosítani; másrészt pedig mind a hadseregben, mind a polgári társadalomban szigorú rendszabályokat kell életbe léptetni. Ez a konklúzió, ha bizonyos tekintetben egybe is esett a magyar uralkodó körök érdekeivel — és Szombathelyi, tanulva elődje esetéből *[lásd a kötet 49., 59. sz. iratait]*, törekedett is, hogy javaslatai megfogalmazásával ne sértse ezeket a köröket —, mégis elsősorban a németeknek az új helyzetben Magyarországgal szemben támasztott igényeit tartalmazta. A német követelések további sorsára nézve *lásd e kötet 71. és 75. sz. iratait.*

---

[1] Szombathelyi Ferenc látogatásának időpontjáról nincs biztos tudomásunk, minden valószínűség szerint február első napjaiban került erre sor.

[2] Lásd e kötet 11., 14. sz. iratait és jegyzeteit.

[3] Lásd e kötet 41. sz. iratának bevezetőjét.

[4] Egy évvel korábban Kállay Miklós miniszterelnök többek között a következőket mondta a képviselőházi bemutatkozó beszédében: „Ne felejtsük el egy pillanatra sem, ha tőlünk ezer kilométeres távolságra is, de mégis a magyar határon és a magyar határokért folyik ez a háború." *[Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XIII. köt. Budapest 1942. 90. old.]*

[5] Lásd e kötet 54., 58. sz. iratait.

[6] Az 1942. november 19-én megindult sztálingrádi szovjet ellentámadásra utal.

[7] Az 1942. október 23-án megindult észak-afrikai angol ellentámadásra, az angol—amerikai csapatok november 8-án kezdődött észak-afrikai partraszállására és hadműveleteire utal.

[8] Mint ismeretes, a Vörös Hadsereg gyors előrenyomulása folytán a felbomlott 2. magyar hadseregnek a hátsó területeken való egyesítése nem valósulhatott meg. *[Lásd A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál. Zrínyi Kiadó 1959. 182—156. old.]*

[9] Lásd e kötet 58., 62. sz. iratait.

[10] Nyilvánvaló utalás arra, hogy a haderőnek ehhez az átcsoportosításához a magyar uralkodó körök a Bánát és Dél-Erdély megszerzésének reményét fűzték. *[Lásd e kötet 62. sz. iratának 14. sz. jegyzetét.]*

[11] 1943 januárjában változás történt az olasz legfelsőbb katonai vezetésben, s az olasz — német együttműködés megjavítása érdekében Mussolini még február elején a kormányt is átalakította. Minden valószínűség szerint ezekre az eseményekre céloz Szombathelyi.

[12] Az új csendőrkarhatalmi zászlóaljak felállításáról már február 9-én tárgyalt a minisztertanács, majd a szervezéssel kapcsolatos kérdésekre többször is visszatértek a tavasz folyamán.

68

1943. február 26.

KÁLLAY MIKLÓS MINISZTERELNÖK LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ FÖLDBIRTOK-POLITIKAI KÉRDÉSEKRŐL

Horthynak azt a levelét, amelyre Kállay az alábbiakban válaszolt, nem ismerjük. A válaszból arra következtethetünk, hogy Horthy bizonyos földbirtok-politikai intézkedéseket kezdeményezett, illetve a földbirtok-politikát érintő kérdésekben kért információt. Minden valószínűség szerint Horthy kezdeményezésére vetette fel Kállay e levél kelte előtt három nappal, az 1943. február 23-án tartott minisztertanácson a „szociális reformok" kérdését. „A reánk jövő időket elő kell készíteni . . . — mondotta többek közt. — A szociális átalakulás jegyében fog a háború befejeződni. Nézete szerint — így szól a minisztertanács jegyzőkönyve — szociális reformokkal kell az országot foglalkoztatni. A külföld figyelmét is erre kell felhívni." *[OL Mt. jkv. 1943. február 23. (41)]* A magyar uralkodó osztályok új külpolitikai tájékozódása keretében vetődött fel tehát újból a „szociális kérdés". Természetesen szó sem volt arról, hogy akár Horthy vagy Kállay komoly reformokat akart volna. Az uralkodó osztályok más körei azonban még a kérdés demagóg felvetését is ellenezték, s Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter már az említett minisztertanácson fellépett a kérdés puszta felvetése ellen. A minisztertanács e tárgyban végül nem is határozott. Minden bizonnyal a minisztertanács hatására helyezkedett Kállay az alábbi óvatos álláspontra.

Főméltóságú Uram!

Főméltóságod levelének birtokában a földbirtok-politikai eljárással kapcsolatosan bátor vagyok az alábbiakat jelenteni.

Tény az — ezt magam is, régebben is, most is megállapítottam —, hogy a rendszeresség földbirtok-politikánkban nincsen meg. Ennek — attól eltekintve, hogy Vass Elek személye alkalmas-e a vezetésre — okát abban is lehet találni, hogy sem megfelelő pénzt, sem megfelelő személyzetet e célból rendelkezésre nem bocsátottak. Azt lehet mondani, hogy bizonyos vérszegény konstrukciókat létesítettünk a föld elvételére, de a megfelelő juttatásra, a telepítésre egészséges, gazdaságilag és nemzeti szempontból értékes egyedek kialakítására sem irányelveket nem adtunk, még kevésbé pedig eszközöket nem bocsátottunk rendelkezésre. Amikor

az Öntözési Hivatalban[1] tíz-tizenöt öntöző telepet létesítettem, ennek egyik célja az volt, hogy megmutassam, hogy lehet és hogy kell telepíteni.

Ugyanez áll a tagosításra vonatkozóan is, amely mégint csak sem irányelvekkel nincs ellátva, sem pénzzel és emberrel alimentálva nem lett. Természetes pedig, hogy a kettőnek együtt és egyszerre kellene haladnia.

Ami a főméltóságod által említett többi kérdéseket illeti, meg kell jegyeznem, hogy az első földbirtok-reform lezajlása óta, vagyis az 1936-ban megindult újabb földbirtok-politikai akció[2] óta törpebirtokok, szalagbirtokok csak elkerülhetetlenül kivételes esetekben lettek juttatva. (Pl. a Felvidéken fordult elő ilyen eset.)

A törpebirtoknak kisbirtokká való kiegészítése lehetőleg azon szempontok szerint folyik, ahogy azt főméltóságod is előírja. Az a hiba, hogy ezáltal két helyen van valakinek földje, csak tagosítással lesz korrigálható, mert azáltal, hogy ha lemond a földjéről, azzal nem történhet csak az, hogy egy más törpebirtokosnak juttatjuk, és megmaradna a törpebirtokos, és nagyobb darab földet kellene az új juttatottnak adni.

Öt és fél millió holdat méltóztatik említeni levelében. Hát ennyi föld távolról sem áll rendelkezésünkre. Még a haszonbérleteket beleszámítva sem áll ennyi föld rendelkezésünkre. Aki ezt a számot mondotta főméltóságodnak, az az összes nagybirtokokat el akarja venni, de még az egyházi és közületi birtokokat is, mert különben nem tudja ezt a földmennyiséget összehozni.

Mi történt ezen a téren 1936. július 1. óta?

1936. július 1-től 1942. évi december hó 31-ig részben tulajdonul, részben haszonbérletként összesen mintegy

363 000 kat. hold föld és

2100 házas belsőség biztosíttatott földbirtok-politikai célokra.

A megszerzett házhelyek száma meghaladja a

31 000-et.

Emellett 18 csoportos telep is létesült. Ezek közül 5 falu jellegű, a többi hozzátelepítés.

A birtokpolitikai célokra megszerzett területből

118 000 kat. hold

— kereken 72 millió pengő értékben — tulajdonul került az állam rendelkezése alá. Itt meg kell jegyeznem, hogy a most említett területben a csoportos telepek és házhelyek területe is benne foglaltatnak.

Birtokpolitikánk egészen az utolsó időkig (a zsidótörvények hatálybalépéséig)[3] a kényszer-igénybevételt csak ott alkalmazta, ahol a kérdés megoldására más mód és lehetőség nem volt.

Ennek dokumentálására szolgál, hogy a birtokpolitikai célokra tulajdonul megszerzett ingatlanok fele (58 000 kat. hold) szabad kézből való vásárlás,

36 000 kat. hold

pedig állami elővásárlás útján került rendelkezésünk alá.

A házhelyhez és földhözjuttatottak száma 51 000.

A felsorakoztatott adatokból nyilvánvaló, hogy miért ment lassan a földbirtok-politikai akció. Egyrészt azért, mert csak egy lassan vezetett földbirtok-politikai akció vihető keresztül úgy, hogy az ország gazdasági és társadalmi és politikai struktúráját meg ne bontsa, másrészt pedig a rendelkezésre álló, már említett technikai eszközök sem tettek nagyobb tempót lehetővé.

Ma természetesen sem termelési, sem politikai okokból, de a szociális nyugalom szempontjából sem tartanám helyesnek a tempónak túlzott forszírozását, leginkább csak a kitüntetett és rokkant katonák felé látom ezt sürgősnek, aminek a keresztülvitele is mérnök- és gazdasági felügyelő hiány miatt csaknem a lehetetlenségbe ütközik.

Rendkívül nagy jelentőségű fontos kérdés a visszaszerzett területeknek a földbirtok-politikai rendezése. A Felvidék és a Délvidék ez évben lesz befejezve. Felvidék késett, mert Szilassy és az önálló Felvidéki Minisztérium és kormánybizottság mindent összezavart. A Délvidéken Bonczosék utasítása szerint a de facto munkát a Földművelésügyi Minisztérium birtoktelepítési osztálya végezte, és azonfelül a földbirtoktelepítési osztály többszörösét végezte és a nehezebb részét a dolognak, mert míg Bonczosék sematizáltan bánhattak a csángókkal, és beletették azokat a kész házakba és telepekbe, addig a telepítési osztálynak minden egyes juttatottnak a kérdésével külön kellett foglalkoznia. Az erdélyi kérdés tényleg áll. 1941 őszén főméltóságod elfogadta a minisztertanácson keresztülment rendelettervezetet, de annak kiadását Bárdossy leállította. Éppen úgy, mint ahogy az erdőrendelet ugyancsak le lett állítva. Ez utóbbit én a napokban kiadtam.[4] Az erdélyi földreform-rendelettel is foglalkozni fogok, de előre jelenthetem, hogy ennek olyan egyszerű elintézése, hogy a magyar nagybirtokba betelepített oláhokat onnét egyszerűen kidobjuk és magyaroknak adjuk, általánosságban, sajnos, nem vihető keresztül. Ez ellentétben áll a bécsi döntéssel, ahol mi kötelezettséget vállaltunk bizonyos status quónak a betartására, és teljesen apolitikus lenne most megcsinálni, míg a nagy kérdések véglegesen eldöntve nincsenek. Ha a mi totális győzelmünkkel végződik ez a háború, és Magyarország azt teheti Erdélyben, amit akar, akkor úgy intézi el ezeket a kérdéseket, ahogy akarja. Ha pedig nem így végződik, akkor akármit csinálunk most, az nem lenne végérvényes, legfeljebb egy reakciót válthatna ki, ha másutt nem, annál a béketárgyalási asztalnál, ahol igen fontos kérdőpont lesz és beható vizsgálat tárgyát fogja képezni, hogy melyik ország hogy bánik kisebbségeivel. Erre, akármelyik fél fog győzni, fel kell készülnünk.

Ami a személyi kérdéseket illeti, nem tartanám helyesnek egy külön földbirtok-politikai minisztérium felállítását, mert ez természetesen abban a pillanatban öncélú minisztériummá lenne, minden áron való

földosztást jelentene, kikapcsolódnék az egyetemes termelési és agrárpolitikai szempontokból. Olyan földosztó minisztert és minisztériumot, amelyik ne ragadtatná el magát ezen a téren, elképzelni sem lehet. Mert ha nem ezt csinálja, akkor miért van?

Vass Eleket én egész kitűnő embernek tartom, a magyar földbirtokpolitikai kérdésnek nemcsak a minisztériumi asztal mellett, de ma már minden vonatkozásban a legjobb ismerőjének, azt lehet mondani, minden falunak a helyzete a kisujjában van. Határozottan mint nagybirtokellenes indult meg, és hosszas tapasztalatok után jutott el mai beállítottságához, ami már egészen más. Ma úgy lehetne őt karakterizálni, hogy ő ma már nem nagybirtok- és főleg nem középbirtok-ellenes, de tagadhatatlan, hogy a régi nagybirtokos és középbirtokos osztállyal nem szimpatizál, ezekkel sok baja volt, ezektől sok támadást kapott. Meg vagyok győződve, hogy nem viseltetik barátságos érzülettel sem a mai politikai rendszer, sem pedig a földbirtokos társadalom jelenlegi reprezentánsai iránt. Ez távolról sem jelenti azt, hogy őneki akár a nyilasok, akár az Imrédyék felé bármiféle összeköttetése vagy kokettériája lenne.

Ami dr. vitéz Kovács Elemér személyét illeti, őt ismerem. Lelkes, fanatikus ember. Fanatikus földosztó, fanatikus parasztpárti, aki utolsó talpalatnyi földig az országot felosztaná. Minden ténykedésében ez ideig, és így a bácskai földbirtok-politikai eljárás során is, ezt mutatta. Ezt igazolja előttem úgy a belügyminiszter, mint a földművelésügyi miniszter. Becsületességét, képességeit elismerem, lehet, hogy jobban csinálná a dolgot, mint Vass Elek, de azt hiszem, csakhamar olyan irányban ragadtatná el magát, és olyan nehézségeket csinálna, ami egyáltalában nem gondolom, hogy főméltóságod helyeslésével találkoznék. Egy konkrét feladat megoldására, ahol neki irányító szerepe nincsen, kitűnően alkalmas.

Ilyen körülmények között, főméltóságú uram, nekem az a javaslatom, hogy Vass Elek hagyassék meg a helyén, ellenben Bárczay János helyére keressünk egy olyan földművelési politikai államtitkárt, aki úgyszólván kizárólag ezzel a kérdéssel foglalkozik, aki vigyáz mindazokra a szempontokra, amelyekre főméltóságod is elsősorban súlyt helyez. Meg lehetne kísérelni ugyancsak bizonyos feladatokra beállítani vitéz Kovácsot, de az előbb említett minisztertársaimnak, akiknél informálódtam, az a véleményük, hogy ő az egész osztályt radikalizálná, és Vass Eleket is befolyásolná.

Ha főméltóságod úgy gondolja, mivel látom a Vass Elek személyével szemben a teljes bizalmatlanságot, őneki az eltávolítása is lehetséges, amennyiben erre utasítást méltóztatik adni, de én magam részéről a kapott információk után semmi esetre sem vállalhatnám a felelősséget azért, hogy helyébe Kovács Elemér jöjjön. Legfeljebb az történhet meg, hogy egy harmadikat kell a Vass Elek helyére keresnünk.

Ezeket bátorkodtam főméltóságod hozzám intézett levelének földbirtok-politikai részére válaszolni, megjegyezve azt azonban, hogy jelenleg egy erőteljes földbirtok-politikai akcióra gondolni úgysem lehet, mert arra sem az idők nem alkalmasak, sem pedig a munkaerő egyáltalában rendelkezésünkre nem áll, egyrészt, mert elvitték őket katonának, másrészt pedig az üresedésben levő állásokra sincsen jelentkező.

Magam részéről minden erőt és munkaerőt a házhelyakció minél gyorsabb keresztülvitelére óhajtok koncentrálni, és azonfelül a Vitézi Széket támogatni abban, hogy a háborús igénylőknek mentől szélesebb körű kielégítését eszközölhesse.

Hódolatteljes tisztelettel

Kállay Miklós

I. H. 11. — Gépelt, eredeti tisztázat, a levélíró aláírásával.
A levélpapír fejléce: „Ministerelnök."

Az itt tárgyalt kérdések további alakulására nézve lásd a következő iratot.

---

[1] Az Öntözési Hivatalt az 1937. április 27-én kiadott 2850. Me. sz. rendelettel létesítették. Elnöke Kállay Miklós lett.

[2] Az 1936: XVII. tc. a telepítésről és más földbirtok-politikai intézkedésekről. *[MTT. 1936. 260—333. old.]* A törvény alapján 25 év alatt 420 000 hold földet akartak a nagybirtoktól igénybe venni, de ebből 150 000 holdat nem tulajdonba akartak adni a parasztságnak, hanem kisbérletet szándékoztak rajta létesíteni. A törvénnyel a nagybirtok érdekképviselete, az OMGE „teljesen elégedett volt". *[Kerék Mihály: A magyar földkérdés. MEFHOSZ Könyvkiadó. Budapest 1939. 266. old.]*

[3] Az ún. zsidótörvények a következők voltak:
1938: XV. tc. a társadalmi és a gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról. *[MTT. 1938. 132—144. old.]*
1939: IV. tc. a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról. *[MTT. 1939. 129—148. old.]*
1941. : XV. tc. a házassági jogról szóló 1894: XXXI. tc., kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről. *[MTT. 1941. 56—66. old.]*
1942: XIV. tc. a honvédelemről szóló 1939: II. tc, valamint az 1914—1918. évi világháború tűzharcosai érdemeinek elismeréséről szóló 1938: IV. tc. módosításáról és kiegészítéséről. *[MTT. 1942. 76—89. old.]*
1942: XV. tc. a zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól. *[MTT. 1942. 89—109. old.]*
Csak ez utóbbi törvény érintette közvetlenül a földbirtok-politikát.

[4] 1943. január 12. — 970. Me. sz. rendelet. A visszacsatolt területeken végrehajtott földbirtok-rendezéssel kapcsolatos kérdéseknek az erdőgazdasági ingatlanok tekintetében való szabályozásáról *[MRT. 1943. 27—41. old.]* és ennek a rendeletnek a végrehajtásáról szóló 1943. február 18-i 124 000. FM sz. rendelet. *[MRT. 1943. 521—601. old.]*

1943

ISMERETLEN FORRÁSBÓL SZÁRMAZÓ, FÖLDREFORM-ELLENES ÉRVEKET TARTALMAZÓ FELJEGYZÉS

E feljegyzés minden valószínűség szerint kapcsolatban van az előző irattal. Nem lehetetlen, hogy a feljegyzés szerzője Károlyi Gyula gróf. E feltevés mellett nemcsak az szól, hogy az alábbi feljegyzés témájában, felfogásában és formájában igen hasonlít e kötet szintén Károlyi Gyulától származó 45. sz. iratához, hanem az is, hogy 1943. március 4-én Kállay miniszterelnökhöz írt levelében Károlyi Gyula ezt írta: „Körlevelemnek remélem van némi üdvös hatása." *[OL Me. Kállay Miklós félhivatalos levelezése. 10. csomó. Ka. dosszié.]* Lehetséges, hogy az alábbi feljegyzés e körlevél vagy ennek földreform-ellenes érveit összefoglaló kivonata, amit Károlyi vagy Kállay juttatott el Horthyhoz. Feltevésünket alátámasztja, hogy Károlyi Gyula a megelőző évtizedben minden — bármely jelentéktelen — földreform-akciót is élénk figyelemmel kísért, és erélyes tevékenységet folytatott a legbefolyásosabb körökben azok meghiúsítására. Az 1936-os telepítési törvény *[lásd az előző irat 2. sz. jegyzetét]* beterjesztését hosszú vita előzte meg a sajtóban és a kulisszák mögött. Ennek során még 1934 novemberében Károlyi Gyula körlevélben fordult 133 nagybirtokoshoz, hogy adatokat szolgáltassanak neki egy olyan munkálathoz, mely megfelelő érveket tartalmazna bármely földreform-kísérlet ellen. E Károlyi által kiválasztott 133 nagybirtokos között ott találjuk herceg Esterházyt, a katolikus egyházat (a pannonhalmi főapátságot, az esztergomi, kalocsai főkáptalant stb.), Kornfeld Móric bárót, Hatvany Deutsch bárót, a Weiss Manfréd és Chorin családokat, Prónay György bárót stb. A 133 adatszolgáltató 813 000 hold földdel rendelkezett. *[OL Károlyi Nemzetségi Levéltár. 211. Lad. 42. csomó]* 1938 őszén Károlyi az elsők között lépett fel Imrédy földreform-demagógiája ellen. Ebben az ügyben levelezett — többek közt Imrédyvel, Horthyval és az OMGE elnökével, Somssich László gróffal. *[Lásd e kötet 45. sz. iratát.]* Mikor 1939 őszén az Imrédy által már beterjesztett ún. kishaszonbérletek alapításáról szóló törvényjavaslatot a Telekikormány az új parlamentben ismét benyújtotta, Károlyi Gyula újabb körlevélben tiltakozott a javaslat ellen. E körlevelet elküldte — többek közt — Somssich Lászlónak, Radvánszky Albertnek, Wekerlének és Purglynak. *[OL Károlyi Nemzetségi Levéltár. 211. Lad. 42. csomó.]* Károlyi Gyula a már idézett 1943. március 4-i levelében közli a miniszterelnökkel, hogy a napokban beszélni fog Horthyval. „De ezt megelőzőleg — írja — okvetlenül fel akarlak téged keresni egy kis összehangolás végett." *[OL Me. Kállay Miklós félhivatalos levelezése. 10. csomó. Ka. dosszié.]*

INDOKOK A HÁBORÚ TARTAMA ALATTI FÖLDBIRTOK-IGÉNYBEVÉTEL ELLEN

1. A földbirtok igénybevétele a termelés csökkentését jelenti.
2. A földhözjutottak a háború tartama alatt nem tudnák a megműveléshez szükséges állatokat és gépeket beszerezni.

3. Az emberi munkaerő hiánya még érezhetőbbé válna, mert a földbirtok feldarabolása által romlana az emberi munka racionális kihasználásának lehetősége.

4. A háború befejezte után kevésbé lenne aggályos egy földbirtokreform; lehet, hogy az akkori politikai helyzet ezt parancsolólag elő is fogja írni.

5. A mezőgazdasági termelésből élő lakosság kereseti lehetőségei sohasem voltak annyira kedvezők, mint most, tehát a földosztást nem indokolja egy esetleges elégedetlenség sem.

6. A közellátás szempontjából a nagytermelés a kedvezőbb termelési forma, a feleslegek megállapítása és a közellátás adminisztrációja ennél sokkal egyszerűbb, mint a kisbirtoknál. A nagy- és középbirtokosnak nincs módjában terményeit elrejteni, és azokat esetleg feketepiacon értékesíteni.

Földbirtok eldarabolása háború alatt végeredményben ugyanazt jelentené, mintha a nagy hadiipari vállalatokat kis műhelyekre osztanánk szét. Háborúban pedig az élelem ugyanolyan fontos, mint a hadianyag.

I. H. 12. — Gépelt, aláírás nélküli tisztázat.

Az irat margójára Horthy ceruzával írt következő megjegyzése olvasható: „Egy kapitális, erős birtokos többet produkál, mint egy nincstelen."

Az „összehangolás" valószínűleg megtörtént. Károlyi Gyula az 1943-as év folyamán — levelezésük tanúsága szerint *[OL Me. Kállay Miklós félhivatalos levelezése. 10. csomó. Ka. dosszié.]* — állandó kapcsolatot tartott a miniszterelnökkel, aki minden fontosabbnak ítélt kérdésben kikérte Károlyi Gyula véleményét. Április 7-én is tárgyaltak. Április 25-én újból írt Károlyi a miniszterelnöknek. „... nagyon óhajtanám — írja —, ha mielőbb összehívnád magadhoz Bethlent, Esterházy Móricot, Fischert [Keresztes-Fischer belügyminisztert] és engem egy kis tájékoztató együttes megbeszélésre." Két nappal később válaszolt Kállay: „Mindig rendelkezésedre állok, és az általad kívánt megbeszélést össze fogjuk hívni." Nem véletlen, hogy a minisztertanács az idézett 1943. február 23-i ülésén a „szociális kérdések" napirendre tűzése tárgyában nem döntött. A tulajdonképpeni kabinet, e titkos kabinet — Bethlen, Károlyi Gyula, Esterházy Móric, Keresztes-Fischer, Kállay Miklós — döntött ebben és minden más lényeges kérdésben is. Valóban a Kállay-kormány egész további tevékenysége során semmiféle „szociális kérdést" nem tűzött a parlament napirendjére. Horthynak a fenti iraton olvasható megjegyzéséből arra következtethetünk, hogy ő is teljesen egyetértett ez irat érveivel, s az ennek alapján kialakított Kállay-féle politikával.

70

1943 március

ISMERETLEN FORRÁSBÓL SZÁRMAZÓ FELJEGYZÉS A MAGYAR BELPOLITIKÁVAL SZEMBEN NÉMET RÉSZRŐL FELMERÜLŐ ÉSZREVÉTELEKRŐL

1943 tavaszán, a háborúban bekövetkezett határozott fordulat után, a Kállay-kormány kísérletet tett arra, hogy a Szovjetunióval szemben, a németekkel továbbra is szövetségben, kapcsolatokat keressen az angol—amerikai politikai körökhöz. A Kállay-kormány tisztában lehetett azzal, hogy a különböző formában kifejezésre juttatott új külpolitikai tájékozódásról a németek tudomást szereztek, s hogy előbb vagy utóbb kénytelenek lesznek tárgyalni erről a kérdésről. A kormány tehát igyekezett felkészülni ezekre a tárgyalásokra. Ennek során — minden valószínűség szerint — Kállay összegyűjtötte az új irányzat mellett leginkább exponált vezető politikusoktól az álláspontjuk védelmére alkalmas érveket. Így az alábbi feljegyzést feltehetően Keresztes-Fischer Ferenc állította össze.

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS BELPOLITIKÁNKHOZ

A magyar belpolitika a pártok egyensúlyának rendszerén épül fel, amely idáig zavartalanul működik. A kormány minden kilengést figyelemmel kísér, és semmi olyat nem enged meg, ami a közös hadviselés érdekeivel szemben áll. De bizonyos megértést kér abban a tekintetben, hogy parlamentáris országban a kritika és a szabadabb véleménynyilvánítás jobban kifejezésre jut, mint a diktatórikus államokban, ami nem jelenti azonban, hogy ez utóbbiakban ezek a hangulatok ugyanúgy meg ne lennének.

Kifogásolják, hogy a szociáldemokrácia nálunk megvan. Lehet, hogy helyes lett volna a háború előtti időkben eltörölni. Ma minden ipari munkásságunknak ez képezi a legbegyakorlottabb részét, Iparunk 80—85%-ban Németországnak dolgozik. Még csak annyit kell megjegyezni, hogy *Magyarországon egyetlen szabotázscselekmény idáig nem fordult elő.*

Kommunizmus nálunk a szónak ebben az értelmében nincs. Van egy nyugtalan, megbízhatatlan proletárréteg, egyaránt a szociáldemokraták és a nyilasok szélsőséges, főleg fiatal tagjai között. Erősen szemmel tartva, nem veszélyesek.

Magyarország külpolitikája rendíthetetlenül áll a megkezdett úton, de szükségesnek látja, hogy életjelt adjon magáról, mert amíg azt legelsőrendű ellenségei, a csehszlovákok, jugoszlávok, románok hivatalos és nem hivatalos tényezői megtehetik, addig ez ellenpropagandát elmulasztanunk öngyilkosság lenne.

A zsidókérdés Magyarország egyik legnehezebb problémája. Sehol olyan nagyszámú zsidóság Európában nincs, mint nálunk, ahol az or-

ság színmagyar lakosságának legalább 10%-át teszi ki, és rendkívül erősen penetrálódott az élet minden körében. Ezért rendkívül nagy munka volt őket a szellemi, irodalmi, kulturális életből teljesen kiszorítani (sajtó, színház, mozi stb.), és redukálni őket az ipari és gazdasági életben a törvényes arányszámra, amely ma már lényegesen kevesebb, mint amennyit a tényleges arányszámuk jelent. Fajilag a fajvédő törvénnyel külön lettek választva, katonai szolgálat helyett munkaosztagokban vannak, a földbirtokuk 100%-ig el lett véve, amely a telkesházak jelentős részére is vonatkozik, szóval az élet minden vonalán erősen vissza lettek szorítva.

Éppen nagy számuknál fogva, és mert a magyar életnek minden rétegében annyira be voltak szövődve, lehetetlen a nemzet nyugalmának, munkaképességének és belső rendjének tökéletes felborítása nélkül velük szemben olyan rendszabályokat foganatosítani, mint ahogy az más államokban pl. elsősorban Németországban, ahol százalékos arányszámuk egy tized részét sem teszi ki a mienknek, lehetséges.

Technikailag keresztülvihetetlen és a magyar rendet teljesen felborítaná akár a sárga szalag, akár a koncentrációs táborok és hasonlók bevezetése.

A magyar kormány változatlanul azon az álláspontón van, hogy a zsidók kitelepítendők. Tudatában van azonban annak, hogy ez ma gyakorlatilag lebonyolíthatatlan, viszont egy meg nem szervezett kitelepítésért a felelősséget nem vállalhatja, mert ez csak kisebb töredékek elintézését jelentené, a nagyobb rész mindenesetre itt maradna Magyarországon, ami pedig a közrendet és a nemzeti ellenállóképességet hátrányosan befolyásolná.[1]

I. D. 17. — Gépelt, aláírás nélküli tisztázat.

[1] A zsidókérdésre s az azzal kapcsolatos kérdésekre vonatkozólag többek között lásd e kötet 68. sz. iratának 3. sz. jegyzetét, illetve a 83. és 84. sz. iratokat.

71

1943 március

A KÜLÜGYMINISZTÉRIUM FELJEGYZÉSE JUGOSZLÁVIA MEGSZÁLLÁSÁBAN VALÓ MAGYAR RÉSZVÉTELRE VONATKOZÓ NÉMET KÍVÁNSÁG ELUTASÍTÁSÁNAK INDOKAIRÓL

Horthy minden valószínűség szerint helyesléssel fogadta azokat a javaslatokat, amelyeket Szombathelyi Ferenc 1943. február 12-én, a német főhadiszállásról történt visszaérkezése után előterjesztett. *[Lásd e kötet 67. sz. iratát.]* Az ő jóváhagyásával folyhattak tovább a tárgyalások a német és magyar vezérkar kö-

zött. Ezek eredményeként 1943 márciusának első napjaiban német részről azzal a kéréssel fordultak a magyar hadvezetőséghez, hogy 1943. június 1-től kezdve Magyarország két vagy három divíziót bocsásson rendelkezésükre, amelyeket szerbiai területen megszálló erőként kívántak alkalmazni. Ebben az időben a magyar kormánykörök már tájékozódni próbáltak Törökországon keresztül a szövetséges hatalmak felé. (Churchill 1943. január 30-án tárgyalt a török vezető politikusokkal.) Német részről nyilvánvalóan arra számítottak, hogy a jugoszláv partizánháború körülményei között a magyar hadsereg balkáni bevetése szembeállítja Magyarországot az angolszászok mellett küzdő balkáni népekkel, és így magával az angolszászokkal is. Kézenfekvőnek látszik, hogy a németek az 1942-es januári bácskai provokáció nagyobb arányokban való megismétlődése reményében támasztották ezt az újabb követelést. A bácskai vérengzések hátterének és a magyar vezető körök felelősségének ismeretében a németek számítottak arra, hogy a magyar kormány nem tudja megtagadni a kérést, amely ily módon — a Kállay-kormány hintapolitikájának első lépései után és a klessheimi tárgyalások előtt — a Magyarországra gyakorolt német nyomás egyik fontos eszköze volt. A német követelést 1943 tavaszán két alkalommal tárgyalta a magyar minisztertanács, először 1943. március 10-én, majd március 30-án. A március 10-i minisztertanácson Nagybaczoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszter a magyar hadosztályoknak a Balkánon való felhasználásával kapcsolatban elmondta ekkor, „hogy a honvéd vezérkar főnökének az a nézete, hogy előnyös volna részünkre, mert a németek felszerelnének három hadosztályt, és azonkívül ő úgy ítéli meg a helyzetet, hogy a szerbek szívesebben vennék, ha mi szálljuk meg területüket, és nem a németek, és ezért ez a tény szimpátiákat szerezhetne a szerbek körében részünkre. A honvéd vezérkar főnökének nézete szerint nehéz most elzárkózni a németek ezen kérése elől akkor, amikor a keleti harctérről kivonjuk a 2. magyar hadsereget." *[OL Mt. jkv. 1943. március 10. (36)]* Kállay Miklós miniszterelnök azonban, akit az angolszászok felé tett első lépéseiben zavart meg a vezérkar akciója, erélyesen kifogásolta a minisztertanács ülésén, hogy „a honvéd vezérkar főnöke ilyen természetű, és az ország jövőjére is kiható ügyben a miniszterelnök és a honvédelmi miniszter előzetes tájékoztatása előtt ilyen propozícióval járul a kormányzó úr őfőméltósága elé". Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter tárcáját kötötte a német kérés megtagadásához. *[OL Mt. jkv. 1943. március 10. (36)]* Ilyen előzmények után készítette el a kormány az alábbi feljegyzést.

Az m. kir. kormány a hozzáintézett felkérésnek nem kívánt eleget tenni. Elutasító álláspontját elvi és gyakorlati meggondolások indokolják.

Elvi indokok

A magyar külpolitikának az ezeréves határokon túlmenő nemzeti aspirációi nincsenek. Alapvető célkitűzéseivel helyezkednénk tehát szembe, ha Szerbia olyan területeire vonulnánk be, amelyek a történelmi magyar határokon kívül esnek.

Magyarország a bolsevizmus elleni hadjáratban való részvételtől

eltekintve a háború kitörése óta történelmi határain kívül sehol sem fejtett ki katonai tevékenységet. Csapatai a szovjet földön sem az orosz nép ellen folytatnak támadó háborút, hanem kizárólag védelmi harcot vívnak a kommunizmussal szemben.

A Délvidék egyes részei visszaszerzése idején a magyar kormány ugyancsak nem a szerb nép ellen lépett háborúba, és éppen ezért úgy határozta meg a hadműveletek megkezdésének időpontját, hogy akkorra Jugoszlávia már ne létezzék. Csapatai itt is kizárólag magyar területekre vonultak be, és bevonulásuk határát megszabta magának a kormányzó úrnak hadparancsa azzal, hogy: „Előre az ezeréves határokig".

Gyakorlati ellenérvek

A szerbekhez való viszonyunk számunkra mindig jelentőséggel bír, mert szomszédaink, és nálunk tekintélyes kisebbséget alkotnak. Tagadhatatlan, hogy a zsablya-újvidéki események[1] a két nép viszonyát súlyosan megterhelték. E téren javulást csak egy mindkét részből kívánt és előmozdított hosszabb nyugalmi periódus hozhat.

Elképzelhető-e azonban, hogy egy, az elmúlt események emlékével súlyosan terhelt magyar megszálló hadsereg szerbiai bevonulása minden zavaró incidens, és az ezzel elkerülhetetlenül együtt járó megtorlás nélkül folyjék le.

Ezenkívül bizonyosra vehető, hogy a Komintern szolgálatában álló partizánok oly összetűzéseket fognak provokálni, amelyekre csapataink kénytelenek volnának megtorlásokkal reagálni.

Aligha tehető fel, hogy a Szerbiába kiküldött csapategységeink felett meg tudjuk tartani a rendelkezés jogát. A németek ugyanis Belgrádot nem fogják kiüríteni, és a szerbiai okkupáció legfelsőbb katonai vezetését minden körülmény között továbbra is a saját kezükben fogják megtartani.

De még ha minderre nem is kerülne sor, könnyen elképzelhető, mi lesz a magyar anyaországtól teljesen elvágott magyar hadsereg helyzete akkor, amikor az egész Balkán lángra lobban, és mi jelentjük ott a megszálló ellenséget.

Nem lévén közvetlen érintkezési lehetőségünk a belgrádi szerb kormánnyal, arról sem lehet szó, hogy megszálló csapataink bevonulásának egy, a két kormány között közvetlen létrehozott „békés megegyezés"-ben nyújtson alapot.

Szerbiába való bevonulásunk ezek alapján a szerbekhez való viszonyunkat mindenképpen erősen elrontaná.

Ezen aggodalmunkat még alátámasztják a csak közelmúltban Belgrádban Benzler követ és Bede követségi tanácsos között folytatott beszélgetések is. Ezekből kiviláglik, hogy a németek kívánságukkal elsősorban azt a politikai célt kívánják elérni, hogy a meginduló magyar—

szerb közeledési folyamatot — melyet leplezetlen gyanakvással és rosszallással néznek — elgáncsolhassák.

Valószínű, hogy a németek a románokhoz már fordultak ezzel a felszólítással. Ez természetesnek látszik már a megszállandó terület földrajzi fekvésénél fogva, de azért is, mert ismeretes, hogy a románok a németekkel szemben nemegyszer hangoztatták a Timok-völgyi fajtestvérek felszabadításának szükségét. Feltehető, hogy ezt jelenleg immár megváltozott irányú opportunizmusból megtagadták. Most már ők is a szerbek barátságát keresik, akiket — pozitív tudomásunk szerint — a Magyarország elleni jövőbeli együttműködés céljaira szeretnének megnyerni. Az ő elutasításuk és nyomában a mi vállalkozásunk a románoknak ebben a tekintetben bizonyára kapóra jönne.

A Délvidékünkből a Bánát még mindig idegen megszállás alatt áll, és gazdaságilag[2] a Bácska sem szabadult fel. A magyar közvélemény előtt tehát erkölcsileg teljesen lehetetlen volna a magyar kormánynak elfogadhatóvá tenni azt, hogy idegen területre magyar katonát küldjön addig, amíg magyar terület idegen megszállás alatt [van].

A szerbiai megszállás kérdésével egyidejűleg elkerülhetetlenül felmerülne a németekkel szemben a Bánát visszacsatolásának kérdése. Ezt pedig a magyar kormány erőltetheti nem anélkül, hogy a németeknek politikai nehézséget ne támasszon.

Feltéve, hogy a németek a megszállásra tekintetbe jövő 3 hadosztályunk június 1-ig való felszerelésére vonatkozó ígéretüket valóban be is tartanák, ez honvédelmünk számára semmi néven nevezendő előnyt nem jelentene, mert ezek a csapatok az ország határán kívül állomásoznának. Ettől eltekintve egyéb fennálló szerződéseink úgyis kötelezik a németeket arra, hogy itthon levő hadseregünket július 1-ig normális felszereléssel ellássák. Ezen túlmenő felszerelésünket pedig a németek számára dolgozó hadiiparunkkal fennálló szerződések biztosítják. Ha a németek ezeknek a régibb keletű kötelezettségeiknek sem tesznek eleget, mi indokolhatná azt, hogy újabb ígéreteiket eddigi gyakorlatukkal szemben betartsák.

II. D. 8. — Gépelt, cím és aláírás nélküli tisztázat.

Az irat mellett található egy minisztertanácsi előterjesztés aláírás nélküli másolata, amelynek eredetije Ghyczy Jenő, a külügyminiszter állandó helyettese aláírásával az 1943. március 30-i minisztertanácsi jegyzőkönyv mellett fekszik. Ennek szövege került be szó szerint a minisztertanácsi jegyzőkönyvbe is. A minisztertanácsi előterjesztés a közölt irat alapján készülhetett, mert éveik lényegében egyeznek, csak sorrendjük más.

Az egyetlen fontos gondolat, amit a közölt irat nem tartalmaz, s a minisztertanácsi előterjesztés fejt ki részletesen, a következő:

„A magyar diplomáciának minden fáradozása arra irányul, hogy megakadályozza azt. hogy a minket körülvevő népek valamilyen újabb kisantant formációba tömörüljenek. Ilyen kísérletezések említett népek részéről máris tapasztalhatók. Elsősorban Románia, Horvátország és Szlovákia részéről. Megszállás esetén feltétlen hozzájuk csatlakoznának negyediknek a szerbek is. *Sohasem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy még győzelmünk esetén is körülöttünk levő népek megmaradnak, a nemzetek tovább élnek, és tovább fog folytatódni dip-*

lomáciai játékuk is. Kevés fantázia kell ahhoz, hogy ezen diplomáciai kollaborációjuk elsősorban Magyarország ellen fog irányulni. Bölcs kormánypolitika még a háború folytatása alatt igyekszik ennek lehetőségét vagy elvenni, vagy legalábbis annak élét letompítani. Szerbiába való esetleges bevonulásunk éppen az ellenkezőt érné el."

A bevezetőben ismertetett előzmények után a minisztertanács az 1943. március 30-án tartott ülésén tárgyalta másodszor a német követelést, és azt az előterjesztés értelmében elutasította.

A kormány döntésének indítékaira rávilágít Keresztes-Fischer miniszertanácsi felszólalásának következő mondata: „*Még ha a Bánátot is igérnék* meg Magyarországnak, még *akkor sem tartaná előrelátó politikának* azt, ha *most* honvédhadosztályok átlépnék a Duna vonalát, és a régi szerb királyság területét megszállnák." (Kiemelés tőlünk. — *Szerk.*) *[OL Mt. jkv. 1943. március 10. (36)]* A kormány visszautasító döntése ellenére a németek ismételten előterjesztették kívánságukat a magyar csapatoknak a Balkánon való felhasználására vonatkozóan. Így például Csatay honvédelmi miniszternek 1943 augusztusában a német főhadiszálláson tett látogatása alkalmával is. *[OL Mt. jkv. 1943. augusztus 24.]*

---

[1] Lásd e kötet 62. sz. iratát és 14. sz. jegyzetét.
[2] Lásd e kötet 378. oldalát.

72

1943. március 31.

A NYILASKERESZTES PÁRT KÉPVISELŐCSOPORTJÁNAK EMLÉKIRATA HORTHY MIKLÓSHOZ MAGYARORSZÁG „TEKINTÉLYI" ÁLLAMMÁ VALÓ ÁTALAKÍTÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

A kormányzóhelyettes-választás körül és a Horthy István halála után kialakult politikai harcok nemcsak Horthy hatalmi ambícióit leplezték le, de feltárták az uralkodó osztályok jelentős erőinek ellenállását is. Látva a Kállay-kormány hintapolitikájának első jeleit, a németek is fokozott nyomást gyakoroltak a magyar kormányra. A nyilasok ezt a helyzetet kihasználhatónak vélték a maguk számára. Szemben eddig követett élesen Horthy-ellenes (számos titkos szervezkedésben a kormányzat részéről már leleplezett) politikájukkal, az alábbi emlékiratban lényegében ajánlatot tettek Horthynak: kövesse az olasz király és Hindenburg példáját, adja át a hatalmat, és ők ennek fejében meghagyják államfőnek.

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Parlamentünk hónapok óta nem ülésezik,[1] így tehát nem tudja betölteni sem azt a hivatását, hogy a kül- és belpolitikai síkon történő vál-

tozásokról a nemzetet tájékoztassa, sem pedig azt, hogy a nemzetnek akaratát érvényre juttathassa.

A parlamentarizmus néhány évtized óta tartó válsága — úgy látszik — nálunk most érte el tetőfokát: soha m. kir. kormány nem mondott le olyan könnyen arról a közvéleményformáló erőről, amelyet — jobb híján! — a parlament jelent.

Magyarország jelenlegi miniszterelnöke többször kifejezte, hogy ő a parlamentarizmus híve, bizonyára azért, mert ezt tartja a legjobb és legidőszerűbb eszköznek az ország ügyeinek vitelére. Mégis 1943. március 22-én a képviselőház pártközi értekezletén azzal indokolta a Ház munkájának hosszú szüneteltetését, hogy a magyar hadsereget ért orosz harctéri csapások és a német hadsereg volt kritikus helyzete miatt nem tartotta tanácsosnak a parlament működtetését.

Ez már magában is beismerése annak a ténynek, hogy a parlament az ország ügyei vitelének olyan eszköze, amely *kritikus időkben nehezen használható*. A miniszterelnök úr ebbeli beismerését már csak egy lépés választja el a parlamentarizmus csődjének teljes elismerésétől.

A demokratikus államberendezkedés egyik legfőbb kellékének, a parlamentnek válsága Európa-szerte jelentkezett, sőt leváltása is bekövetkezett, mégpedig nemcsak a tekintélyuralmat megalkotott Németés Olaszországban, hanem a korábban tipikusan demokrata Franciaországban is.[2]

Ez az alapvető reform nálunk is esedékes! Bevezetőnkben foglalt megállapításunkon kívul ezt az érvek egész sorával tudjuk alátámasztani. Elsősorban arra a *közmeggyőződésre* hivatkozunk, amely a magyar társadalom túlnyomó többségében gyökeret vert: hogy a politikai megújulásnak éppen olyan parancsolólag be kell következnie, mint ahogy követi az apályt a dagály. „Valaminek feltétlenül történnie kell, így nem maradhat tovább!" — ez ma a legtöbbször hallott kijelentés szerte Magyarországon. Ezen megújulásra való vágy beteljesülésének *lélektani hatását* nem szabad lekicsinyelni. Az ország népe ugyanis, látva, hogy alkotmányos népképviseletének legfőbb szerve, az országgyűlés, éppen a válságos időkben alig dolgozik, hiábavalónak érzi az *egész* intézményt, lélekben elszakad tőle és másfelé, más intézményben s új rendben keresi a népakarat érvényesítésének módját és lehetőségeit.

Nemzetünk már amúgy sem tekint nagy várakozással a parlament felé, aminek legfőbb okát abban látjuk, hogy az országgyűlés tagjainak egy része — közmegítélés szerint — *összeférhetetlen helyzetben van*, lévén a nemzet közvéleménye ebben a kérdésben a parlament tagjainak sokkal szigorúbb bírája, mint a régen elavult összeférhetetlenségi törvény.[3]

De maguk az országgyűlés tagjai is vegyes érzelmekkkel néznek a parlamentarizmus mint intézmény felé. Eltekintve attól, hogy a parlament jogainak tekintélyes részét egyes zárt bizottságokra: a 42-es és

36-os országos bizottságokra[4] ruházta, amelyek tehát mintegy pars pro toto dolgoznak, a parlament azon tagjai, akik az említett bizottságokon kívül maradtak, tájékozatlanok azoknak munkája felől, és csak indiszkréciók révén értesülnek a bizottságokban történtekről. Az indiszkréciók gyakorisága, de még inkább ezeknek a *külföld felé is megtörtént megnyilvánulása* gongolkodóba kell, hogy ejtse és elkeseritse úgy a parlamenti, mint az országos közvéleményt.

Országunk örvendetes területgyarapodása, amellyel együtt jár, hogy nemzetiségeink száma mindinkább növekedik, szintén sürgeti a mai parlamenti rendszer mielőbbi átalakítását. Nem szeretnők a parlamentarizmus mai tehetetlen rendszerében megérni azt az időt, amidőn 250 magyar képviselőre mintegy 100, esetleg még több nemzetiségi képviselő fog jutni!

További veszélyes kihatása a parlamentarizmus mai helyzetének és tétlenségének, hogy mint a nemzet szuverenitásának szerve munkásságában szünetelvén, a kormány ezt mással pótolni nem tudja, s a „laissez faire, laissez passer" elvét engedi érvényesülni. A mai politikai helyzet ennek már *nem egy aggasztó jelét* mutatja. Szövetségeseinkkel szemben álló, de különösen németellenes „*népfront erők*" tömörülése következett be,[5] amiről a kormánynak tudomással kell bírnia. Kötelességünknek tartjuk, hogy jelentsük: jórészt olyan pártok tömörülése ez, amelyek hazánk jelenlegi *ellenségeinek győzelmét óhajtó zsidóságnak* is helyt adnak vagy befolyást engednek falaik között.

Itt elsősorban a Szociáldemokrata Pártra gondolunk, amelynek tagjai között a zsidóság igen tekintélyes százalékot foglal el, mégis bizonyos türelmet élvez a kormányzat részéről, amely abban a szerintünk *téves* meggyőződésben él, hogy a szociáldemokráciát felhasználhatja a *kommunizmussal* szemben. Meggyőződésünk, hogy a Szociáldemokrata Párt nem lehet *nemzeti* rendünk támasza, mert az 1918/19-es történelmi példa szerint az első adandó alkalommal az egész párt átállítható a kommunizmus egységokmányos megtűrői, illetve támogatói közé!

A népfront-szervezkedés az ipari munkásságon kívül a parasztság felé is kinyújtja a kezét. Aggályosnak tartjuk a Parasztszövetség legújabb keletű osztályszervezkedését,[6] és mindinkább azt, hogy hivatalos helyről támogatást élvez, történjék bár mindez egyelőre a politikamentesség jelszavával.

A népfront többi elemei a Független Kisgazda Párt és az intelligencia azon tagjaiból kerülnek ki, akik ideológiailag ellenfelei a nemzetiszocializmusnak. Nem akarjuk az ún. népfront erők jelentőségét nagyítani, mégis meg kell állapítanunk, hogy a téli szovjet sikerek, illetve az angolszász hatalmak észak-afrikai partraszállása nyomán erejük és merészségük megnőtt. Működésük egyelőre még csak arra irányul, hogy *hazánk kapcsolatait a tengelyhatalmak felé lazítsák*. Félő, hogy ilyen értelmű munkásságuk sikere esetén a szovjet *szálláscsinálóivá* válhatnak.

Ezért tengelyszövetséges külpolitikánk és a nemzet egységének jól felfogott érdekében velük szemben éberebb figyelmet és energikus ellenintézkedéseket tartottunk volna szükségesnek.

A nemzet nyilvánvaló érdeke ugyanis azt kívánja, hogy a háromhatalmi és az antikomintern egyezmény szilárdságába és biztos eredményességébe vetett hitet sohase engedjük meginogni. A történelmi évszázadok legnagyobb tanulsága számunkra az, hogy a nyugat-európai (antant)-hatalmak ígéretei a magyarságnak a szatmári békét és Trianont jelentették,[7] míg az emelkedés a német—olasz bécsi döntéseken keresztül következett be. Kétségtelen, hogy csak Német- és Olaszországgal és Japánnal együtt emelkedhetünk fel, míg ha tőlük elszakadnánk — a Hitler-ellenes gyűlölet akármit is ígérgessen! — ismét trianoni sors vár reánk!

A *legitimista erők* is újból sorompóba léptek! Nem kétséges, hogy dinasztikus érdekből, németellenes beállítottságuk folytán meg fogják találni az együttműködést a „népfronttal".

Ezzel szemben vezető köreinken mintha iránytalanság és tanácstalanság vett volna erőt! A parlamentarizmus mai, elavult rendszere letűnőben van. Nem képes többé a nemzetnek azt a lelkiséget kölcsönözni és benne azt a tömegerőt kitermelni, amely a mai világnézeti háborút eredményesen meg tudná vívni. A munkaképtelen parlament helyébe — az *államfő és a nemzet együttes akaratából* — a nemzet szándékait érvényre juttató és a *tekintélyi elvre alapított rendnek* kell lépnie, amely jobb, szociálisabb és igazságosabb, egyszóval magyarabb kell legyen az eddiginél. Az új rend megépítésénél külföldi példák lebeghetnek ugyan a szemeink előtt, de nem alapozhatjuk azt másra, mint a magyar lelkiségre, saját történelmi múltunkra és legmagyarabb hagyományainkra.

Nem egypártrendszer az, amire mi gondolunk! Románia példája megmutatta, hogy a diktatúrán nyugvó egypártrendszer még nem az ország megmentését jelentő tekintélyuralmi rend.

A Gondviselés — a mai történelem-logikánk szerint — *főméltóságú kormányzó urunknak* országgyarapító munkásságán túl és éppen területi növekedésünk megőrzése érdekében ugyanazt a szerepet szánta, mint a németek ősz tábornagyának, Hindenburgnak, és az olaszok bölcs államfőjének, III. Viktor Emánuel királynak és császárnak: országát átállítani az új államrendbe, amely éppúgy sajátosan magyar legyen, mint európai.

Hódolattal kérjük *főméltóságodat*, hogy pártvezetőnket, Szálasi Ferencet, akinél nincs hűségesebb alattvalója, *fogadja kihallgatáson*. Adjon alkalmat arra, hogy előadhassa *kibontakozási tervét*, amely, szerintünk, egyedül alkalmas a rendszer válságának megoldására.

Kérjük, használja fel az országépítés jövendő munkájában a nemzetiszocializmus magyar megtestesülésének, a hungarizmusnak szervezett mozgalmát, amely a maga részéről várja *főméltóságod* parancsait.

A magyar nemzeti új eszménkben fogant tömegerői *főméltóságú kormányzó úr* országlása alatt meg fogják vetni az új ezredév alapjait.

Dr. Csia Sándor *Szöllősi Jenő*

Dr. Budinszky László

I. D. 18. — Gépelt tisztázat, az emlékirat íróinak aláírásával.

Az irat felzete: „A Nyilaskeresztes Párt képviselői csoportjának emlékirata Magyarország főméltóságú kormányzójához." Alatta a „Nyilaskeresztes Párt képviselő csoport vezetője" feliratú, zöld nyomatú nyilaskeresztes bélyegző látható. A felzet bal felső sarkában a következő szövegű bélyegző-lenyomat olvasható: „A kormányzó úr őfőméltóságának bemutatva, Budapest 19. . .", majd piros ceruzával, Ambrózy Gyula kézírásával a bemutatás dátumát feltüntető következő feljegyzés látható: „V/8. A."

A kabinetiroda csak 1943. május 8-án — a 74. sz. irattal együtt — adta át Horthynak elolvasásra a levelet. Szálasi Ferencet, a Nyilaskeresztes Párt vezetőjét, Horthy 1943-ban nem fogadta.

---

[1] Az országgyűlés 1942. december 21-től 1943. április 12-ig nem ült össze.

[2] A francia parlamentarizmus felszámolása 1942. november 9-e után következett be, miután a németek megszállták egész Franciaországot.

[3] Az 1901: XXIV. tc. az összeférhetetlenségről. *[MTT. 1901. 133—140. old.]*

[4] A gazdasági és hitelélet rendjének, továbbá az államháztartás egyensúlyának biztosításáról szóló 1931. évi XXVI. tv. *[MTT. 1931. 279—287. old.]* alapján hozták létre a 33 tagú Országos Bizottságot, amelyet 1941-ig 42 tagra egészítettek ki. A honvédelemről szóló 1939. évi II. tc. *[MTT. 1939. 6—128. old.]* alapján alakult meg a 36 tagú (honvédelmi) Országos Bizottság. Ezekre utalnak a memorandum írói.

[5] A parlamenti liberális ellenzék, a Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt közeledésére céloznak. Ezt a politikai összefogást nem lehet népfrontnak nevezni, hiszen a nép jelentős része, a munkásság nagy többsége és a szegényparasztság nem talált benne képviseletre, és politikájukban ebben az időben még sok szovjetellenes és kommunistaellenes vonás volt.

[6] A Független Kisgazda Párt befolyása alatt álló Parasztszövetségen belül 1943. május 9-én a mezőgazdasági munkások megalakították az Országos Földmunkás Szakosztályt, amely kezdettől fogva baloldali vezetés alatt működött.

[7] A történelmi valóságot ferdítik el. A trianoni békeszerződést az első világháború után az antanthatalmak kényszerítették a vereséget szenvedett központi hatalmakhoz tartozó ellenforradalmi magyar kormányra, de a szatmári békét a a németekkel, azaz a német—római császári koronát viselő Habsburg-házzal kötötte meg 1711-ben Károlyi Sándor gróf.

73

1943 április eleje

SZENTMIKLÓSY ANDORNAK A VÁRHATÓ NÉMET–MAGYAR TÁRGYALÁSOKRA KÉSZÍTETT FELJEGYZÉSE

1943. március 14. után, a Voros Hadsereg állandó ellentámadásai kozepette, a németek átmeneti sikereket értek el Harkovnál. Ezt az alkalmat ragadta meg Hitler, hogy a Szovjetunió teruletén és az Észak-Afrikában elszenvedett veresége miatt a szovetségesei korében mutatkozó elkedvetlenedéssel szembenézzen. Egyéb formában kifejtett nyomás mellett Hitler sorra magához rendelte Mussolinit, majd Antonescut, s végul Horthyt is. A tárgyalásokra a magyar Kulugyminisztérium igyekezett előre felkészulni *[lásd e kotet 70. sz. iratát]*, s az időben hosszan elhúzódó munkával Szentmiklósy Andor, a Kulugyminisztérium politikai osztályának vezetője állította ossze az alábbi feljegyzést.

POLITIKAI ÁTTEKINTÉS

A tengelyhez való barátságunkhoz hiven veszunk részt e kuzdelemben

A tengelyhatalmakkal fennálló szoros barátságunkhoz és tradicionális politikánkhoz hiven nem tétováztunk részt venni ebben a kuzdelemben. Egyutt kuzdunk egy új Európáért, amely hivatva van mindannyiunk részére igazságos rendet biztosítani. Magyarország az ellenségeskedés kezdete óta a tengelyhatalmak rendelkezésére bocsátotta összes gazdasági erejét. Az utolsó negy évben kivitelunk 90%-a a tengelyhatalmak piacára vagy olyan országokba volt irányítva, amelyek a tengelyhatalmak ellenőrzese alatt allnak. Tudjuk, hogy egy háborúban álló nép élelmezési helyzetében mit jelentenek a gabona- és vágómarha-szállítmányok. Azt a döntő szerepet is ismerjuk, amit a petróleum játszik ennek a háborúnak a vezetésében. Mi ezeket a szállításokat még a rendkívul kedvezőtlenul alakult termelés után is fenntartottuk, még azután is, hogy népeink és iparunk ellátása emiatt sulyosan szenvedett.[1]

Hozzájarulasunk kivitelunk 90%-a a tengelyországokba iranyul

Oroszországi expedíciós hadseregunk a legjobb egységekbol és hadianyagból állt

Eltekintve a gazdasági hozzájárulástól, Magyarorszag most már két éve fegyvereivel is részt vesz a bolsevizmus elleni kuzdelemben. A legjobban kiképzett egységeinket kuldtuk ki az orosz frontra, ezek olyan hadianyaggal voltak felszerelve, amelyet csak az utóbbi években es csak nagyon nagy áldozatokkal lehet beszereznunk.

Megközelítőleg százezer embert és az egesz orosz hadjárat részere rendeltetett nehéz és könnyű, valamint légelhárító lövegeket, harckocsi-

kat, röviden mindent, ami jó hadianyaggal csak rendelkeztünk, elvesztettünk a szovjet fronton. Ezen hadsereg anyagát és legénységét a trianoni Magyarország állította ki. A Magyarországhoz visszacsatolt területek még nincsenek abban a helyzetben, hogy hozzájárulhatnának az ország hadikiadásaihoz. Gazdasági szükséghelyzetben vannak, melynek legyőzésére még nagy beruházások szükségesek.

Magyarország elleni gyűlölet mint a szomszéd országok államraisonja

A háború jelenlegi szakaszában Magyarországnak minden figyelmét saját határainak a védelmére kell összpontosítania. A német—magyar határtól eltekintve, többé-kevésbé barátságtalan érzelmű államoktól vagyunk körülvéve, amelyek az utóbbi években — tekintet nélkül az összeurópai érdekekre — a Magyarország elleni gyűlöletet államraisonná emelték.

Ebből a szempontból szomszéd államaink felelős vezetői, akik magasabb szemszögből tekintve inkább felelőtleneknek tekintendők, a megelőző politikai rendszerek hű tanítványai voltak. Minden belső nehézségre heves magyarellenes nyilatkozattal kellett válaszolniok, a belső elégedetlenség állandó magyarellenes hangulat szításával vagy Magyarország ellen irányított revíziós propagandával kellett levezetniök. Ez természetesen rendkívül sajnálatos körülmény, de olyan tényleges helyzet, amivel nekünk számolnunk kell.

Minden igyekezetünk ellenére, hogy ezeket a vélemény-nyilvánításokat az európai szolidaritási gondolat kedvéért elhallgassuk a magyar nyilvánosság elől — az említett tényállás a magyar nép előtt mégis ismeretessé vált. Az európai szolidaritás érdekében minden más egyebet is elhallgattunk, nehogy magyar részről okot szolgáltassunk a feszültségre.

Magyar hallgatási politika

A nyilvános véleményeket tudatosan nem vettük figyelembe, a kihívásokra nem válaszoltunk, és higgadtsággal követtük politikánkat. Kizárólag arra szorítkoztunk, hogy a tengelyhatalmak figyelmét ismételten ráirányítsuk erre a körülményre, és hogy kérjük a dühkitörések leállítását. Fáradozásaink azonban eredménytelenek maradtak, miután sem a szlovák védett állam (Schutzstaat), sem Románia nem mutattak más magatartást.

A kisantant kísértete

A magyar közvéleményben ezek után jelentékeny tényezővé vált a kisantant kísértete, és Magyarország a negyedik háborús évben szomszédaitól legalább olyan mértékben érzi fenyegetve magát, mint ellenségeitől, és ezért kényszerül a magyar határok védelmét mindkét irányban, minden eshetőségre számítva, első és legfontosabb feladatának tekinteni. Magyarország felelős vezetői nem vállalhatják a felelősséget sem a magyar nép, sem a történelem előtt, hogy ezen érzés ellen bármit is tegyenek, annál kevésbé, miután Magyarországnak az 1918/19-es idők katasztrófájából

való kivezetését és erős, öntudatos államma fejlesztését legfőbb kötelességükké emelték.[2]

A határok védelmére rendelt hadsereg feláldozása az összeurópai akcióért

A magyar politika alapelve kezdettől fogva az volt, hogy a hadseregnek mindenekelőtt saját határaink védelmét kell szolgálnia. 1916. és 1918. évi események ezt az alapelvet a nemzeti közfelfogás integráns részévé tették. A magyar csak akkor tud harcolni, ha országáért, vagyonáért, otthonáért, határaiért kell küzdenie. Hitler Adolf eddig a német politika vezetésében előtérbe helyezte a német nép ösztönöit és belső kívánságait, és a népi érzelmet a német politika mércéjévé emelte. Így bizonyára egész különleges megértéssel fogadja az ilyen érzelmek megnyilvánulásait, mint ahogyan mindig oly nagy megértéssel viseltetett minden magyar vonatkozású dolog iránt.

Nekünk minden eshetőség ellen védenünk kell határainkat, és így semmi további katonai feladatot vállalni nem tudunk, mielőtt az első alapelvből adódó feladat teljesítve nincs. Azonban még ennek a feladatnak a teljesítése is egészen túlzott nehézségeket okoz a jelenlegi körülmények között, miután hadseregünk felszerelése a bolsevista túlerő rohamának áldozatául esett. Így alig vagyunk képesek csapatainkat a legszükségesebb hadianyaggal csak annyira is felszerelni, hogy azok elérjék egy nemzeti hadsereg teljesítőképességének legkisebb mértékét, nem is beszélve légierőnk nagyon korlátozott voltáról. Az orosz hadjáratban történt részvételünket nehéz áldozatunkkal, a legjobb ember- és hadianyag felhasználásával pecsételtük meg. Ezt azzal a meggyőződéssel tettük, hogy részt vettünk az összeurópai akcióban. De mi teljesítettük részünket a hozzájárulásban. Most azonban nyitott, fenyegetett, védtelen határainkra kell gondolnunk, és azok biztosítására, a rend fenntartása és a szükség enyhítése révén.

Összeurópai feladatainkat a legjobban határaink biztosításával tudjuk teljesíteni: minden gazdasági erőnk megfeszítésével, minden esetleges zavaró faktor kikapcsolásával a lehető legmagasabb nívón kell tartanunk mezőgazdasági és ipari termelésünket, hogy kötelességeinket úgy a magunk, mint az európai ellátás irányában teljesítsük. Talán felesleges külön is magyaráznunk, hogy ez nekünk mily súlyos áldozatokat jelent. Ruházati és lábbeli készletünk nem elegendő már régen a jegyrendszer fedezésére. A kenyéradag a gabonagazdag Magyarországon sokkal alacsonyabb, mint Németországban, és egyéb élelmiszer-ellátásunk is sok kívánnivalót hagy hátra. Ez részben az időjárási viszonyokra vezethető vissza, de részben a mi aránylag nagy szállítási-teljesítési készségünkre, és végül a mindinkább érezhetővé váló munkaerőhiányra is. A magyar mezőgazdaság szociális struktúrája sokkal több munkaerőt igényel, mint az erősen gépesített német mezőgazdaság.

A rend fenntartása munkával és kenyérrel

Nyersanyaghiány

Ipari termelésünket jól lehetne fokozni, ha a nyersanyagszállításokat növelni lehetne. Itt a munkaerőbevetés kevésbé akut, úgyhogy a termelés biztosítása ezen a területen semmi új intézkedést nem kíván. A nyersanyag-bázis emelésének azonban igen előnyös hatása volna, sajnos, a német—magyar tárgyalások révén ezt nem tudjuk elérni.

Külpolitikai célkitűzések

Magyarország az európai együttműködésben

A magyar nép mindig függetlenségének és tradícióinak teljes tiszteletben tartása mellett tudta betölteni európai rendeltetését. Ezek a tulajdonságai lehetővé tették, hogy átmentse létét a mozgalmas évszázadokon keresztül. Nehezen hajlunk meg az erőszak előtt, de szokásainknak megfelelően igaz és ésszerű eszméket készséggel veszünk át, olyanokat, amelyek szaporítják nemzetünk szociális jólétét. Így a mi együttműködésünk önkéntesen történik, és miután nem opportunizmusból indul ki, annál értékesebb, hiszen az egész nemzet igaz akaratát tükrözi.

Csak az erős, ezeréves Magyarország képezheti az európai béke biztos támaszát

Magyarország nem kíván egyebet, minthogy ezen új Európának egyik oszlopa legyen. Földrajzi fekvésünk, politikai tradícióink és stabilitásunk a népek tömegében ismert és becsült tulajdonságunk. Csak egy erős Magyarország lehet az európai békének biztos alapja. Magyarország azáltal nyújtja a tengelynek a legnagyobb szolgálatot, hogy biztosítani képes a középső Duna-medence nyugalmát és rendjét. Ehhez hadseregre van szüksége. Hadseregétől megfosztva Magyarország olyan légüres tér, amely a fizikai törvények szerint minden irányból magához vonzza az erőket, amelyek ott összeütköznek, és a középső Duna-medencét átváltoztatnák a felfordulás és káosz tűzfészkévé. A magyar kormány ezek után legfontosabb feladatának az ország belsejében elhelyezett erős hadsereg újbóli felállítását tekinti. Ez a feladat nehéz, miután a legjobb hadfelszerelés a Don mellett elveszett.

A Kárpát-térség magva

Magyarország azonban ezt a küldetését csak akkor tudja betölteni, ha visszahelyezik ezeréves jogaiba. A Kárpát-térség a gazdasági egység iskolapéldáját képezi, ezért e terület kérdéseinek megoldására irányuló minden kísérlet hajótörésre van ítélve, ha nem Budapest a magva a rendezési tervnek. Minden átalakulás, amely ennek a politikai és gazdasági egységnek a megosztását célozza, érdekeink ellen van, és előbb-utóbb ellenünk fog hatni. Ha mi gyengék vagyunk, akkor a térségtől idegen, versengő hatalmak harcterévé válik a Kárpát-térség. Káosz keletkeznék a rend helyett, amit mi fenntartani vagyunk hivatva.

A más nemzetiségű lakosság természetes jogainak teljes tiszteletben tartása mellett készek vagyunk az önállóság legnagyobb mértékét juttatni, ami csak összeegyeztethető a Kárpát-térség politikai, gazdasági és katonai összehangolásával.

Nem véletlenség, hogy a magyar nemzet küldetése ilyen értelemben nyilvánul meg. Mi három nagy európai faj, a latin, a germán és a szláv faj közé vagyunk beágyazva. Négy kultúra és hitvallás kereszteződik a mi földünkön. A római katolicizmus, az északi protestantizmus, a bizantin ortodoxia és a mohamedanizmus. Nekünk köszönhető, hogy ezek az egymással gyakran küzdő fajok és kultúrák nem ütköznek össze, mert a mi jelenlétünk ellentéteiket kiegyenlíti vagy áthidalja. Közvetítő, kiegyenlítő, gyakran összeötvöző szerepünk, amelyet mi Európának ebben a részében képviselünk, ez volt és ma is ez a mi küldetésünk, és ezt folytatni is szándékozzuk.

A rend tényezője a Kárpát-térségben

A magyar kormány legfőbb figyelmét a belső feszültség feloldására és az összes erők egyesítésére irányítja, hogy teljesíthesse a magyar nép azt a feladatot, amelyre hivatva van. Az utóbbi évek alkalmat adtak Magyarországnak, hogy letegye politikai stabilitásának próbáját. Európának ebben a térségében egyedülálló a maga nemében. Ezt bizonyítja, hogy a lakosság, minden gazdasági nehézség ellenére, a kedvezőtlen termések és a háborúban való részvétel dacára, súlyos ember- és anyagveszteségei mellett, és ideális célkitűzéseinek fékezése ellenére elismeri kormányának fáradozásait, és teljes bizalmával ajándékozza meg.[3] A nép erkölcsi és politikai hozzájárulásának köszönhető, hogy a magyar nemzet úrrá tudott lenni a nehézségeken, és meg tudta magát kímélni a belső megrázkódtatásoktól. Ez olyan körülmény, amely beszédes bizonyítéka annak, hogy Magyarország a Kárpát-térség rendjének és stabilitásának elemét képezi.

Magyarország úgy befelé, mint kifelé csak egy politikát követhet.

1. Közép-Európa szívében a rendezett állam szerepét betölteni.

2. A történelmi határokat békés eszközökkel elérni, és a még vissza nem került területeknek és népeknek a legjobb együttélést biztosítani, az önmaguk által választott keretek között a célszerű lehetőségekkel számolva.

3. A tengelyhatalmakat a Szovjetunió elleni harcban erőnknek megfelelően változatlanul, de elsősorban gazdasági vonalon támogatni.

4. A kommunizmus elleni védelmi harcban és történelmi küldetésünk érdekében fokozott diplomáciai tevékenységet kifejteni, állandó összhangban a tengelyhatalmak érdekeivel és a hadvezetéssel.[4]

Magyarország részvétele az Oroszország elleni háborúban német részről eredetileg nem volt tervbe véve. Magyarország a saját belső harcát a bolsevizmus, Kun Béla ellen, 1919-ben már eredményesen megvívta. Kifelé, a Szovjetunió felé semmiféle területi igénye nem volt. Ez okból a Führer véleménye az volt, hogy csak Finnország és Románia vegyen részt e Kelet elleni hadjáratban, tehát azok az államok, amelyeknek Oroszországgal szemben követeléseik voltak, úgy ahogyan a Jugoszlávia elleni hadjáratban sem vett részt Románia, hanem ott csak Magyarország harcolt, együtt a német csapatokkal.

Magyarország a szovjet elleni háborút — saját elhatározásából — ennek ellenére együtt küzdötte Németországgal,[5] és feláldozta ezzel a részvétellel korszerűen felszerelt és kiképzett hadseregét. A magyar honvéd további fokozott bevetése nem jöhet számításba, miután úgy a felszerelés, mint a szükséges kiképzés teljesen hiányzik. Ami erőiből még fennmaradt, azt Magyarországnak déli irányból jövő komplikációk esetére kell készenlétben tartania. Balkánból induló támadások lehetősége jelentékenyen közelebb került, és ezzel együtt az otthon és a saját rögök közvetlen veszélye. Magyarországnak tehát készenlétben kell állnia erre az eshetőségre. Az emberanyag kiképzését tehát késedelem nélkül folytatni kell, eltekintve még attól is, hogy a felszerelés megvan-e vagy sem.

A munkabevetés Magyarországon gyakorlatilag is elérte a csúcspontját. A magyar mezőgazdaság, mint ismeretes, sokkal több munkaerőt igényel, mint a messzemenőleg gépesített nyugati mezőgazdaságok. A munkabevetés főidénye mezőgazdaságunkban közvetlenül előttünk áll, és általános európai érdek, hogy a következő termést ne veszélyeztesse az esetleg hiányos munkabevetés. A magyar termelésnek, tekintettel az európai ellátás helyzetére, egészen kiemelkedő jelentősége van.

Három egymás utáni árvizes esztendő rendkívül igénybe vette a mezőgazdaság teljesítő képességét. Nem tudott említésre méltó fölöslegeket kimutatni, és saját népélelmezésünk is, amely pedig minden szociális rend alapja, nagy hiányokat mutatott fel. Az elmúlt évben Budapesten a kenyér rosszabb volt, mint Németországban, és a fejadag 180 g volt a németországi 250 g-mal szemben. A takarmányhiány ellenére erőink teljes megfeszítésével sikerült Németország részére az állatkontingenst leszállítani,[6] és ugyancsak sikerült a gabonanövények hiányát gyümölcs- és főzelékfélék szállításával jelentékeny mértékben pótolni.

A Jugoszláviától visszacsatolt Bácska termése teljes mértékben a tengelyhatalmak rendelkezésére állott és áll ma is. A visszacsatolt Észak-Erdély sajnos passzív.

Az ország termelőereje ipari vonalon is a legvégsőkig van kihasználva, annak további fokozása saját erőnkből csak nyersanyagok jelentős behozatalával volna elérhető. Mint ismeretes, ipari nyersanyagokkal

Magyarországot Németország látja el. A termelés további emelése tehát a Német Birodalomtól függ.

Magyarországnak Németországba irányuló áruszállításai messze túlhaladják az ellenszállítmányokat. Németország tartozásai már elérik a 640 millió RM-ot, az egymilliárd pengőt. Ebből 250 milliót tesz ki az áruszállítás, 300 millió a háborús szükséglet. Németország adósságait a belföldön pengő-kifizetésekkel kell kiegyenlíteni. Miután azonban ezekre a pengő-kiegyenlítésekre sem német árukat, sem értékpapírokat, részvényeket vagy aranyat nem juttattak ellenszolgáltatásul, így ezek a kifizetések máris igen aggodalmas inflációt jelentenek, amelyek a belföldi árak emelkedésében érezhetők.[7] A drágulás elégedetlenséget ébreszt és aláássa a szociális rendet.

Magyarország teljes tudatában van annak, hogy a jelenlegi küzdelemben mi forog kockán, és felkészült arra, hogy a külpolitikai különérdekek háttérbe szorítandók. Az európai erőkifejtéshez való hozzájárulását, az európai érdekek állandó szem előtt való tartásával Magyarország saját módján nyújthatja. Magyarország a múltban annyiszor adta bizonyságát európai kötelességérzésének, hogy teljes joggal igényt tarthat a maga részére megfelelő tevékenységi szabadságra. Régi szövetségesi hűségével bízik a német népben és Führerjében, elvárja, hogy azt ugyanezzel a bizalommal viszonozzák.

Állásfoglalás a balkáni akcióban

A magyar vezérkarra bízták, hogy a szerb területek megszállásához bocsásson rendelkezésre június 1-ig 2—3 hadosztályt. A magyar kormány ezt a javaslatot beható és lelkiismeretes vizsgálat alá vette, és indíttatva érezte magát, hogy elutasító választ adjon.

1. Magyarország jelentékeny területei még ma is idegen megszállás alatt vannak, és Magyarország gazdasági felségjogai még magában a Bácskában sincsenek helyreállítva. Ismert okokból nem lehetett a Bánátot még Magyarországhoz csatolni, és Magyarország nem is akar ragaszkodni ennek a területnek azonnali visszacsatolásához, mivel nem akar nehézségeket okozni a birodalmi kormánynak.

Másrészről azonban erkölcsi lehetetlenség is volna magyar katonákat idegen területek megszállásához rendelkezésre bocsátani, amíg magyar területek is még idegen megszállás alatt állanak. Szerbia megszállása automatikusan felvetné a Bánát visszacsatolásának kérdését, ami olyan lehetőség, amelyet a magyar kormány elkerülni kíván.

2. Utaltunk már a sajnálatos feszültségre, ami Magyarország és szomszédai között fennáll. Azáltal, hogy Magyarország az 1941. évi tavaszi hadjáratban részt vett, a szerb néphez való viszonyunk már úgyis eléggé terhelt. A feszültséget csak hosszabb békeperiódus tudná megszüntetni. Olyan szerb területek megszállása, amelyek nem tartoz-

nak a történelmi Magyarország területéhez, újból megterhelné kapcsolatainkat. Azonban ezt a könnyelmű lépést nem engedheti meg magának Magyarország, tekintettel Szlovákia és Románia barátságtalan viselkedésére, anélkül, hogy ki ne tenné magát annak a veszélynek, hogy Szerbiát is az új kisantant vizeire hajtja.

3. A magyar politika egyik alapelve, hogy a magyar hadsereget csak a magyar történelmi határok között lehet igénybe venni. Az antibolsevista hadjárat esetében Magyarország lemondott ideológiai szempontokból erről az alapelvről, de nem is támasztott területi követeléseket a szovjettel szemben. Magyarország politikai érdekeltségét egyedül az ezeréves határok védelme avatja jogosulttá. Az ország közvéleménye a határon túl semmiféle új akciót nem helyeselne. Az erkölcsi visszahatás nehéz belpolitikai zavarokat okozna.[8]

Kapcsolatok a szomszéd államokkal

Horvátország

Horvátországhoz való kapcsolataink normális jószomszédinak nevezhetők. A két országot természetes határok választják el. A néprajzi kereszteződések nem jelentékenyek. Igyekszünk Horvátországgal a legjobb kapcsolatok között élni, és várakozással nézünk ennek az országnak belső megnyugvása elé. A tengerhez irányuló útjaink ezen az országon keresztül vezetnek. Szlovákia úgy véli,

Szlovákia

hogy erős magyarellenes kampányt kell folytatnia, amelynek jelentőségét nem becsüljük túl, de amelynek következménye magában Szlovákiában a magyar kisebbség ellen irányuló hangulat. Mi tudjuk, hogy a támadásoknak csak közvetett célpontjai vagyunk, mert ebben az országban a szláv bolsevista és csehszlovák körök csak úgy tudják politikai elgondolásaikat kifejezésre juttatni, hogyha azokat mint magyarellenes tüntetéseket álcázzák.[9]

Súlypont a Kárpát-térségben

Ez a politika természetellenes, mint minden más olyan politika a Kárpát-medencében, amely a politikai súlypontnak ezen a területen kívül való elhelyezésére törekszik. Mindegy, hogy milyen államjogi formában, de Szlovákiának természetes szükségszerűség folytán a Dunamedence központja felé kell igazodnia. Ez a politika a földrajzi, gazdasági, kulturális adottságok miatt rendeltetésszerű. A szlovák népet még az igazi vonzalma is ebbe az irányba mozgatná, hacsak felelőtlen politika és propaganda nem vezetné ellentétes irányba.

A fondorkodások ellenére egyetlen alkalmat sem mulasztunk el, hogy ennek az országnak vezető köreit meggyőzzük a Kárpát-térség két szomszéd népe együttműködésének szükségességéről.

Románia

Romániával szemben is a legvégsőkig szorgalmaztuk ezt az álláspontot. A német kormány előtt ismeretes a bécsi döntés után Romániában maradt magyar lakosság

szomorú sorsa.[10] A román kormány abból a célból, hogy igazolja magyarellenes intézkedéseit, kinyilvánította, hogy Észak-Erdélyben nem tisztelik a románok jogait. A bukaresti kormány, úgy látszik, elfelejtette, hogy Észak-Erdély visszacsatolt vidékein igazgatási és jogrendi változás következett be, és elfelejtette, hogy Dél-Erdélyben 1940-ben nem volt rendszerváltozás. A magyarellenes intézkedések alapja ott kizárólag a magyar lakosság elleni gyűlöletben keresendő. Mi a célja a hivatalos és félhivatalos román propagandának, amely szüntelenül követeli Észak-Erdélyt? Mi a célja a román állam vezetőjének és a helyettes miniszterelnöknek[11] a magyarellenes nyilatkozatokkal, amelyekben azt a tételt képviselték, hogy Románia az orosz hadjáratban csak azért vesz részt, hogy azután kártalanítsák Észak-Erdéllyel? Az ismételt kihívások ellenére, amelyekre mi nem reagáltunk, egy pillanatra sem haboztunk, hogy — amidőn a román helyettes miniszterelnök a köztünk fennálló feszültség megszüntetését kezdeményezte — kifejezést adjunk arra való készségünknek, hogy közvetlen tárgyalásokba bocsátkozzunk a függő kisebbségi, politikai, gazdasági és adminisztrációs kérdések megoldása érdekében.

Antonescu provokációi

Magyar tárgyalási készség

Ismerjük a román magatartás ezen fokozatos változásának hátterét. Ennek ellenére, az indokokra való tekintet nélkül, teljes hozzájárulásunkat adtuk Romániához való viszonyunk normalizálásához. Ez kizárólag és egyedül azért történt, nehogy a szakadék, amely bennünket jelenleg szétválaszt, még tágabbra nyíljék. Pozitív kezdeményezésünk ellenére ezek a tárgyalások nem mutatnak előrehaladást. A politikai és katonai helyzet és a külföldi hírek változásai szerint lassul el vagy gyorsul meg ezeknek a megbeszéléseknek az üteme. Ismervén a tengelyhatalmak politikai feszültségek enyhítése irányában ható érdekeit, készek vagyunk mindent megtenni, ami csak módunkban áll, de anélkül, hogy túlságosan nagy illúziót táplálnánk megbeszéléseink pozitív kimenetele tekintetében.

Nagy illúzióink a sikert illetően nincsenek

Románia és Szlovákia agresszív magatartása, a magyar védekezés szüksége

Magyarország egyik legfontosabb hozzájárulása a közös harchoz az önmérséklet és önuralom, amellyel minden vitát vagy propagandisztikus magyarázkodást elkerül az agresszív szomszédokkal. Az ismétlődő szlovák támadások és a román provokációk eléggé közismertek, de ugyanúgy az ellenséges propaganda is, amely ezeket messzemenően kihasználja. Ez a dolog a tengelyhatalmak érdekeinek semmi esetre sem felelhet meg, mert mindezt annak bizonyítékaként veszik elő, hogy a két

döntés békeműve közül egyik sem érte el célját. Kedvezőtlen következtetéseket vonnak le az egész európai új rendre vonatkozólag.

Jól ismert dolog, hogy a két döntés Magyarországot sem elégítette ki teljesen. Magyarország ezt sohasem hánytorgatta, és saját részéről — nehéz szívvel — elállt revíziós követeléseinek további megvitatásától. Így cselekedett, mert nem akarta szaporítani a háborúskodás nehéz problémáit.[12] De a kormánynak ezt a messzemenő megértését nem osztották a nép széles rétegei, ugyanúgy, mint abban az időben a német nép is csak a német politika legfelsőbb parancsára állította háttérbe jogos követeléseit. Csak nehéz lemondások árán lehetett a versailles-i rendszer haszonélvezőinek revíziós törekvéseit válasz nélkül hagyni.

Magyarország hallgatással válaszol a kihívásokra, és ez egyike a legsúlyosabb háborús terheknek, amely bel- és külpolitikai életünket terheli, sőt fenyegeti. A magyar követeléseket még nem teljesítették, de a szomszédok máris revíziós törekvéseket támasztanak, mégis Magyarország, pontosabban a kormánya, hallgat. A nép háborúban áll. Ezért a háborúért már súlyos áldozatokat hozott, és nem tudja, hogy tulajdonképpen miért harcol. A legitim igények félreállítása következtében úgy tűnik, mintha a teljes magyar politika fő célja is félre volna állítva, és a magyar népnek az az érzése, hogy őt egy céltalan politika hajtja, és ezt a politikát áldozatokkal kell megfizetnie.[13] Közismert azonban, hogy Románia és Szlovákia a bolsevizmus elleni háborút csak egy Budapest elleni kerülő útnak tekinti, és mindkettő nemzeti célokért küzd. De miért küzd Magyarország? Mind erőteljesebben vetődik fel a kérdés, és állandóan válasz nélkül marad.

Magyarország, amely még most, mai alakjában is Trianon áldozata, védekezni kényszerül Trianon haszonélvezőivel szemben. Nem Magyarországot osztották fel 1918—19-ben, hanem Szlovákián és Románián követtek el a bécsi döntések által erőszakot, és elrabolták legitim-birtokaikat. A tengelyhatalmak ekképpen nem jóvátételt foganatosítottak, hanem Nagy-Romániát és Csehszlovákia utódát fosztották meg jogaiktól. Természetesen Magyarország a bűnbak.

Magyarország a keleti fronton feláldozta az egyetlen korszerűen felszerelt hadseregét. 1938-ig Magyarország honvédségét csak korlátozott mértékben volt képes kiépíteni, mert a trianoni bilincsek és a kisantant éber szemei a kiépítést nem engedték meg. Románia ellenben 1919 óta, a nyugati hatalmak támogatásával, zavartalanul kiépíthette hadseregét, és azt Franciaországból, Angliából, továbbá Csehszlovákiából és végül még Németországból is származó szállításokkal legteljesebb fokig felfegyverezte. A német kiképző tiszteket is francia elődök előzték meg. Nincs szándékunkban semmiképpen lebecsülni a román csapatok teljesítményét, de meg szeretnénk állapítani, hogy a harcokat sokkal kedvezőbb körülmények között kezdték meg, mint Magyarország, Bukovinán és Besszarábián kívül előttük lebegett az ígéret földje: Erdély,

és Ogyesszán és Szevasztopolon keresztül akarták és akarják elérni Kolozsvárt.

Románia nemzeti célt tűzött ki ebben a háborúban, s ez csak Magyarország terhére valósulhat meg.

Magyarországnak nem szabad nyíltan képviselnie saját céljait. Ennek következménye egy olyan meghasonlás, ami mindig komolyabbá válik, és úgy a magyar nemzet lelki egységét, mint magatartását veszélyezteti. A magyar nemzet veszélyeztetve érzi magát, és ezért bizonyossága kell hogy legyen afelől, hogy határain nem fordulhat elő meglepetés, és hogy határait fiai védelmezik. A magyar hadsereget tehát csak a magyar határon lehet bevetni.

Másrészről Magyarországnak külpolitikai síkon erkölcsileg is védenie kell magát. A kormány és a sajtó a legnagyobb mértékben türtőzteti magát. Kötelességünk azonban a baráti és semleges külföldön védekezni, és megakadályozni, hogy a Magyarországról alkotott szlovák és román szemlélet felülkerekedjék. Románia nagy és költséges apparátussal dolgozik. Szlovákia mögött ott áll a világ szlávsága, hogy megnyerje a közvéleményt Magyarország megrágalmazásához.

Magyar álláspont a zsidókérdésben

Magyarországon sohasem vonták kétségbe a zsidókérdés összeurópai jellegét. De az a vélemény uralkodik, hogy, mint minden univerzális jelentőségű egyéb kérdés esetében is, az egyes szuverén államoknak saját maguknak kell megtalálniok a megoldás legcélszerűbb alakját. Ennek a véleménynek a helyességét megszilárdítja az a tény, hogy éppen Magyarország volt az első állam, amely 1920-ban állami intézkedésekkel korlátozta a zsidó befolyás szabad kibontakozását.[14]

Talán még emlékezni fognak Németországban arra, hogy az egész világ nyilvánossága milyen kevés megértéssel fogadta annak idején ezt az első lépést az intézményes antiszemitizmus útján, és hogy a nemzetközi munkásság szervezeti és gazdasági hatalmának a befolyása alatt Európa majdnem valamennyi állama jól szervezett bojkottal akarta az egyedülálló országot megrendszabályozni.[15] Még ez a nyomás sem tudta Magyarországot rábírni, hogy álláspontját feladja, és azóta is Magyarország eltántoríthatatlanul halad tovább útján, hogy a zsidókérdést, melyet az ország belügyének tekint, saját módszereivel megoldás felé vezesse.

Köztudomásúlag az úgynevezett zsidótörvények által (1938. évi XV. és 1939. évi IV. tc.) a zsidók részvételét a szellemi életben, a sajtóban és a színművészetben arányszámukra korlátozták. A zsidók tényleges részvétele ezeken a területeken ma már alacsonyabb, mint százalékszámuk, és még tovább csökken, miután zsidó utánpótlás nincs megengedve. A kevés meghagyott zsidó sorsát a kihalási rendszer szabja

meg. Ennek az állapotnak további megváltoztatása csak törvényes intézkedéssel történhetnék. Ámde csak néhány személyről van szó, akiknek kikapcsolására aligha volna érdemes új törvényes intézkedéseket hozni, annál kevésbé, miután a szigorú ellenőrzés enélkül is lehetetlenné teszi, hogy káros befolyást gyakoroljanak. Egyébként az illető kamarákba csak olyan személyeket vesznek fel, akik különleges méltányosságra hivatkozhattak.

A zsidókat tehát gyakorlatilag már teljesen kikapcsolták a szellemi foglalkozási ágakból. Ez fokozott mértékben érvényesül a közoktatásügyben, ahol a zsidók arányszáma 1920 óta állandóan csökken, és gyors tempóban fogja elérni a numerus nullust. Magyarország már 1920-ban első államként korlátozta a zsidók főiskolai tanulmányait a numerus clausus által.

Utalni kell arra, hogy a már magában is nagyszámú magyar zsidóság (kereken 800 000 lélek) az ország gazdasági életében olyan részesedést mutatott fel, amely még ezt a rendkívüli magas arányszámot is messze túlszárnyalja. Közismert, hogy a zsidóság Magyarországon a kereskedelmi és ipari foglalkozási ágakat majdnem kizárólagossággal megszállta. Összehasonlításul megjegyzendő, hogy az úgynevezett régi birodalomban csak 600 000 zsidó élt. Magyarország 14 000 000 lakosára tehát 200 000 zsidóval több esik, mint annak idején a régi birodalomban 60 000 000 németre.

A zsidótörvény életbelépte és keresztülvitele előtti állapotokhoz viszonyítva máris különleges eredményeket értünk el a gazdasági életben. Emellett tekintetbe kell venni természetesen, hogy a sokévi szociális és gazdasági hibás fejlődés következményeit kellett radikálisan megszüntetni, és át kellett iskoláztatni a magyar társadalom egész rétegeit az új feladatok teljesítésére. A teljes mélyreható átrétegezést ezenkívül abban az időpontban kellett keresztülvinni, amikor az ország gazdasági erőforrásai a legnagyobb mértékben igénybe voltak véve úgy a saját céljainkra, mint szövetségeink érdekében. A zsidókérdés ilyen körülmények között termelési kérdéssé vált, pedig a termelés fenntartása összeurópai érdek.

Mindazonáltal eddig és a jövőben is mindent meg fognak tenni, hogy a rapid átrétegződést még tovább gyorsítsák. Nem volna azonban helyénvaló olyan ütemet erőszakolni, amely gazdasági apparátusunk számára nem tanácsos, minthogy ennek normális működése ugyanolyan mértékben német, mint magyar és összeurópai érdek.

Az, hogy Németország milyen mértékben van érdekelve a magyar gazdaság teljesítőképességében, bizonyítást nyer azzal a ténnyel, hogy jelenleg a magyar ipar 80%-a német gazdasági érdekeltségben van foglalkoztatva. Ezen közös érdek mellett egészen mellékesnek tűnik, hogy a zsidók teljes kikapcsolása a gazdasági életből valamivel előbb vagy később történik-e meg.

A zsidók kikapcsolása a kulcspozíciókból már huzamosabb idő óta folyamatban van, és rövid időn belül befejeződik. A zsidóság vezető szerepét a magyar gazdasági életben már elvesztette, és munkáját a magyar és európai gazdasági érdekek szolgálatába állították. A magyar ipari termelés eredményei és a komolyabb szabotázs esetek hiánya megnyugtató módon bizonyítják, hogy a magyar kormány szilárdan őrködik, hogy a zsidóság ezen a területen semmifajta káros tevékenységet ne fejthessen ki. A zsidók különleges megjelölését Magyarországon ez idő szerint nem lehet tekintetbe venni, mert ilyen rendszabály csak megnehezítené a zsidóság kikapcsolására irányuló minden célszerű kormányrendszabály keresztülvitelét. Arányszámuk a gazdaságban és a városok lakosságában olyan rendkívül nagy, hogy bevezetése kétségtelenül olyan szenvedélykitöréseket szabadítana fel, melyek a törvényes és szociális rend komoly veszélyeztetését kellene, hogy maguk után vonják.

Ami a zsidóságnak Magyarországon kívül való letelepedését illeti, ezen rendszabályok keresztülvitelére ma sem törvényes, sem technikai eszközök nem állnak rendelkezésre. Részmegoldással ilyen rendszabályok célja nem volna elérhető. Ezzel szemben könnyen komoly nyugtalanságokra adhatna okot, és mindenképpen tetemes zavarokat idézne elő az *ország hadigazdálkodásában.*

Magyarországon továbbra is gondot fordítanak a zsidókérdés gyorsított megoldására, és nem fognak semmit sem elmulasztani, ami a hadviselő Magyarország érdekeivel és ennek következtében a német és európai érdekekkel összhangban van.[16]

II. C. 16. — Gépelt, német nyelvű fogalmazvány, aláírás nélkül.

A fenti feljegyzés „Magyarország hozzájárulása az európai háborúhoz" című fejezetét közli: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó 1961. 417—418. old.

Az emlékiratot az 1943 áprilisi, klessheimi tárgyalások alkalmával adták át Hitlernek. *[OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 798. old.]*

---

[1] Lásd ennek az iratnak a 6. sz. jegyzetét, és e kötet 75. sz. iratának 6., 10. sz. jegyzeteit.

[2] Mint erről többször szó volt, a németek azt a politikát folytatták, hogy különböző ígéretekkel és bátorítással kijátszották egymás ellen a románokat és a magyarokat, s lényegében ugyanezt tették szlovák—magyar vonatkozásban is. A magyar kormány, mint a feljegyzés eddigi részéből is látható, megpróbált hasznot húzni ebből a helyzetből.

[3] Távol állt a valóságtól, hogy a magyar nép „megajándékozta bizalmával" a kormányt. Ezzel szemben, bár még ekkor is éreztették hatásukat a Kállay-kormány 1942. évi terrorintézkedései, újból erősödni kezdett a munkásmozgalom. 1943. május 1-én, különösen a bányavidékeken, több helyen sztrájkok voltak. A Jurcsek-féle beszolgáltatási rendszer bevezetésének híre nagy elkeseredést váltott ki a parasztság körében. *[Lásd Korom Mihály: A fasizmus bukása Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó 1961. 114—122. old.]*

[4] E négy pontból álló külpolitikai célkitűzésben kimondatlanul benne van, hogy az angolok és amerikaiak ellen nem kíván harcolni a kormány, illetve a

tengelyhatalmakon kívül más államok felé fokozott diplomáciai tevékenységbe akar kezdeni.

[5] Bár célzatosan került itt szóba ez a kérdés ilyen formában, s másutt másképp beszélnek erről, mindenesetre ez a beállítás felel meg a valóságnak.

[6] 1941-ben Magyarország 478 572 q, 1942-ben pedig 308 333 q búzát, továbbá egyebek mellett 1941-től évenként 100 000 db sertést, 30 000 q disznózsírt, 90 000 q baromfit és 50—60 000 db szarvasmarhát exportált Németországba. *[OL Küm. Békeelőkészítő oszt. II/3—4. Idézi Lőrincz Zsuzsa: A náci csizma nyomában. Kossuth Könyvkiadó 1961. 13—14. old.]*

[7] Ez a helyzet a későbbiekben csak rosszabbodott, s a német megszállás utáni időben katasztrofális méreteket öltött. *[Lásd erre vonatkozólag még e kötet 86. sz. iratának 5. sz. jegyzetét.]*

[8] Lásd erre vonatkozólag e kötet 71. sz. iratát.

[9] Ebben az időben — a mesterségesen izgalomban tartott légkörben — mind magyar, mind pedig szlovák részről napirenden voltak a különböző összetűzések.

[10] A második bécsi döntés után magyar és román részről egyaránt súlyos atrocitások történtek. Ezeknek a kivizsgálására — a döntőbírósági határozat értelmében — olasz—német vegyesbizottság alakult. Minden valószínűség szerint az így szerzett német tapasztalatokra utal a feljegyzés.

[11] Ion Antonescuról és Horia Simáról van szó.

[12] Valójában Németország kifejezett kívánságára viselkedett így a magyar kormány, s a német szempontok iránt mutatott megértő magatartással akart érdemeket szerezni a németek előtt, ezzel jóindulatukat biztosítani.

[13] A magyar nép tényleges külpolitikai szükséglete csak a szomszéd népekkel való békés együttélés kimunkálása lehetett volna; ehelyett hamis, nacionalista eszmények tiszteletére nevelték. A magyar nép a háború folyamán valójában kezdett rájönni e politika céltalanságára.

[14] Az 1920 : XXV. tc.-ben rögzített numerus claususra utal. *[MTT. 1920. 145—146. old.]*

[15] Lásd e kötet 6. sz. iratának bevezetőjét.

[16] A feljegyzés utolsó fejezetét vesd össze e kötet 70. sz. iratával.

74

1943. május 5.

A MAGYAR MEGÚJULÁS NEMZETISZOCIALISTA PÁRTSZÖVETSÉG ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐINEK EMLÉKIRATA HORTHY MIKLÓSHOZ A KÁLLAY-KORMÁNY BELPOLITIKÁJÁRÓL

A Magyar Megújulás Pártja képviselői értekezlete 1943. április 29-én elhatározta, hogy több interpellációt intéz a kormányhoz a képviselőházban. Az országgyűlést azonban 1943. május 4-én kormányzói leirattal elnapolták, bár a hosszú, karácsonyi szünet után még csak alig egy hónapja ülésezett. A Kállay-kormány arra törekedett, hogy az országgyűlés kikapcsolásával kísérelje meg az addigi feltétlen németbarát irányzat felváltását angolszász orientációval.

A németek és a nyilasok természetesen felismerték ezt a taktikát. Imrédyék azért fordultak az országgyűlés elnapolása után másnap az államfőhöz, hogy figyelmeztessék: tudják, mire készül a Kállay-kormány. Másrészt a polgári ellenzék denunciálásával provokálni akarták a Kállay-kormányt: meg akarták tudni, hogy hajlandó-e fellépni ellenük. Imrédyék arra törekedtek, hogy megakadályozzák a kormányon levő konzervatív erők és a polgári liberális és szociáldemokrata ellenzék összefogását, és ehelyett — az emlékiratban is azt hangsúlyozva, ami a szélsőjobboldal és a kormány álláspontjában a közös — előmozdítsák a kormány és a szélső fasiszta erők közeledését, s ily módon kialakítsanak egy szélsőjobboldali irányítás alatt álló jobboldali koncentrációt. Figyelembe véve a hatalmon levő erőknek a félelmét „1918 történelmi példájának a megismétlődésétől", azaz a belső progresszív erőktől és a Szovjetuniótól, ez a szándék nem látszott teljesen reménytelennek. Az Imrédy-párt vezetői egy ilyen Kállay nélküli konzervatív-szélsőjobboldali kormány létrehozása érdekében fordultak az alábbi emlékiratban Horthyhoz. Edmund Veesenmayer, a német Külügyminisztérium titkos ügynöke, 1943 márciusában Budapesten járt. Nem lehetetlen, hogy ő befolyásolta ilyen szellemben az Imrédy-párt vezetőit.

Főméltóságú Kormányzó Úr!

A magyar belpolitikai helyzetnek azon a fordulópontján, amely főméltóságodnak az országgyűlés elnapolására vonatkozó bölcs elhatározásával következett be, országgyűlési képviselői mivoltunkból folyó kötelességünknek érezzük, hogy főméltóságod előtt feltárjuk azokat a súlyos aggodalmakat, amelyeket az ország közállapotainak elfogulatlan szemlélése keltett bennünk. Méltóztassék nekünk elnézni, ha a rövidség kedvéért minden hosszadalmas bevezetés nélkül csupán gondolataink lényegét igyekszünk becsületes nyíltsággal kifejezésre juttatni.

Kállay Miklós miniszterelnök úrnak közel egyévi működése az ország külpolitikai helyzetében olyan eltolódást idézett elő, amelyet már önmagában véve sem tekinthetünk kívánatosnak, de amelynek legnagyobb hátránya az, hogy semmiképpen nem vág egybe azzal a külügyi és honvédelmi politikával, amelyet néhai Gömbös Gyula kormánya óta a magyar kormányok céltudatosan követtek, és amely először az antikomintern paktumhoz való csatlakozással,[1] majd a háromhatalmi egyezmény aláírói közé való belépésünkkel[2] nyert formális megpecsételést. A Kállay-kormánynak az a törekvése, hogy a nacionalista és közösségi gondolat alapján álló, erőteljesen jobboldali irányt követő ellenzéki politikai irányzatok erejét gyengítse, arra a hibás elgondolásra vezetett, hogy a kormány által radikálisnak tartott jobboldali irányzatokkal szemben a baloldali radikalizmus táborának engedjen szabadabb mozgást és a megerősödésre lehetőséget. Nem ismerjük ugyan a Nyilaskeresztes Párt belső helyzetét, de saját pártjaink fokozatos erősödését szemlélve meg kell állapítanunk, hogy a kormánynak jelzett törekvése, hogy a

radikálisnak mondott jobboldali irányzatokat gyengítse, legalábbis ebben a vonatkozásban nem járt sikerrel. Sikerrel járt ellenben a másik vonatkozásban, ti. a baloldali radikalizmus felerősítésében, de ez, merjük állítani, nem a mi pártjaink rovására történt, hanem elsősorban azt a tábort gyengítette, amely idáig a kormány mellett állt. Nem is annyira az ún. szélsőjobb csapott át a szélsőbalra, hanem sokkal inkább a középről tolódtak el tekintélyes számú elemek bal felé.

A kormány, amidőn beszédekben erőteljesen hangoztatta, hogy 1918 megismétlődésével szemben keményen őrt fog állani, elkövette azt a súlyos hibát, hogy a szociáldemokrácia vezetőinek szirénhangjaitól félrevezetve, a marxista ideológia és nemzetietlen osztálypolitika alapján álló Magyarországi Szociáldemokrata Párt munkája elé nemcsak hogy akadályokat nem gördített, hanem egyenesen előmozdította működését. Annál érthetetlenebb volt ez, mert az 1942 nyarán leleplezett kommunista szervezkedés adatai rávilágítottak a szociáldemokrácia és a kommunisták igazi viszonyára.

A marxisták enyhe kezelésével egyidejűleg a kormány toleranciája elérte azt is, hogy tengelybarát hivatalos külpolitikával szöges ellentétben álló polgári körök, elsősorban a zsidóság és egyes — saját érdekeiket is félreismerő — konzervatív és intellektuális körök belső ellentmondásban szenvedő politikai viszonyra lépjenek a szociáldemokráciával, és egy baloldali egységfront kialakítására törekedjenek. A sajtópolitikának egész kezelése, különösen az ún. népfront keletkezése elleni jobboldali küzdelemnek hosszú heteken és hónapokon át a cenzúra eszközeivel lehetetlenné tétele,[3] célzatos művészeti előadások rendezésének engedélyezése,[4] mind, mind ugyanebben az irányban hatottak. A szociáldemokraták és a baloldali polgári radikálisok nyíltan hirdethették a sajtóban, hogy „nincs messze az idő, amikor célhoz érünk", holott világos volt, hogy az ő idejük csak akkor virradhatna fel, ha a tengelyhatalmakat és a velük szövetkezett Magyarországot katonailag levernék.

Ennek a politikai és társadalmi síkon folyó mozgalomnak legnagyobb haszonélvezője a zsidóság volt,[5] amelynek elbizakodottsága határt már alig ismer. Suttogó propagandájuk jobban mérgezi a kevésbé öntudatos, ingadozó keresztény lelkeket, mint valaha, s egész viselkedésük annyira lármás, annyira feltűnő, hogy az csak külföldi bátorításra vezethető vissza. A defetizmusnak, a Magyarország által választott külpolitikai irányzat bukására spekuláló és a hazaárulással is határos magatartásnak a példáit felesleges felsorolni. A legkomolyabban tartunk attól, hogy ennek az irányzatnak a továbbfejlődése törésre fog vezetni a nemzet lelkében. Tarthatatlan ennek az irányzatnak elhatalmasodása bent ugyanakkor, amikor külső vonatkozásban egy olyan hatalmi csoportosulásnak vagyunk értékes és megbecsült tagjai, amely az új, a szabad nemzetnek együttműködésén alapuló Európát a zsidókérdés gyökeres megoldásával és a nacionalista közösségi eszme alapján akarja felépíteni.

Meggyőződésünk, hogy egyfelől külpolitikai tájékozódásunknak, másfelől belpolitikai fejlődésünknek diametrálisan ellenkező irányban haladása vezetett elsősorban arra a belpolitikai helyzetre, amelynek megoldása érdekében főméltóságodnak kellett végül is komoly alkotmányos lépést tennie. Nemcsak politikai körök, hanem a hazáját féltő, ösztönösen gondolkozó magyarság széles rétegei is egyre világosabban látják, hogy a magyar nemzet érdeke: jóban-rosszban kitartani ama külpolitikai irányzat mellett, amelyet főméltóságodnak bölcs államvezetése alatt a magyar kormányok több mint egy évtizede követtek. A bolsevizmus réme elleni védekezés szüksége magyarázatot nem igényel. Ez több, mint magyar nemzeti kérdés, ez az egyetemes emberiség alapvető kérdése. De a magyar nemzetnek nincs mit keresnie az ellentábor többi vezető hatalmainál sem. A felelős angol és amerikai államférfiak beszédeiből egész világosan bontakozik ki az a sors, amelyet akkor szánnának nekünk, ha az ellentábor győzelme esetén meg tudnák gátolni, hogy Szovjet-Oroszország akarata döntően érvényesüljön a közép- és kelet-európai térségben. A beneši tervek Angliában, Amerikában polgárjogot nyertek, Magyarország egy konföderációnak lehetne csak tagja, de ebbe is csak újabb trianoni megcsonkítás után engednék be a győztes, velünk feloldhatatlan érdekellentétben álló szláv népek. Különösen a visszacsatolt területeken élő magyarság érzi elevenen a ránk leselkedő veszélyt, amelynek bekövetkezése esetén csakugyan ők lennének az első áldozatok. A józan és helyes ösztönű magyarság világosan látja, hol a helyünk, és ennek megfelelő belső helyzetet is óhajt az országban. Nem igaz az, hogy a magyarság nem hajlandó a győzelemért áldozatot hozni, csak el kell távolítani soraiból a szellemi partizánok sok százezernyi hadát, akik akarva vagy nem akarva a zsidó érdekek szolgálatában elhomályosítják a magyarság ösztönös külpolitikai tisztánlátását.

Főméltóságú Urunk, minket nem a gyűlölet és nem a bosszú fűt, mi hideg megfontolással világosan látjuk, hogy a magyarság és a zsidóság érdekei végleg elváltak egymástól. Nem kívánunk sem embertelenül, sem igazságtalanul eljárni még a belső ellenséggel szemben sem, de a zsidóságot ki kell választani a nemzet testéből, és elő kell készíteni végleges elköltözésüket, gondoskodva jóvátételéről mindannak, amit szellemiekben és anyagiakban a magyarsággal szemben elkövettek . . .[a]

Főméltóságod iránti hódolatteljes tisztelettel

a Magyar Megújulás Nemzetiszocialista
Pártszövetség
országgyűlési képviselői

[a] Ezután kifejti, hogy azért kell „tengelybarátnak" lenni, mert ez a magyar érdek. Majd részletesen foglalkozik gazdasági kérdésekkel és a korrupció növekedésével.

Andréka Ödön	*Dr. vitéz Imrédy Béla*	*Gosztonyi Sándor*
Borcs János	*Baky László*	*Dr. Incze Antal*
Dr. Horváth Ferenc	*Füssy Kálmán*	*Dr. Kóródy Tibor*
Vitéz Jaross Andor	*Horváth Géza*	*Dr. Mester Miklós*
Kunder Antal	*Gr. Károlyi Viktor*	*Dr. Németh Andor*
Dr. Mosonyi Kálmán	*Lill János*	*Papp József*
Oláh Gyorgy	*Dr. Nagy Iván*	*Pándi Antal*
Papp Mihály	*Palló Imre*	*Rapcsányi László*
Pintér Béla	*Dr. Pajor Győző*	*ifj. Zimmer Ferenc*
Szilassy Béla	*Piukovich József*	*Dr. Zsidó Sándor*
Dr. Rajniss Ferenc	*vitéz Taby Árpád*	*Botár István*

I. D. 19. — Gépelt tisztázat, a képviselők aláírásával.

Az irat első oldalának jobb felső sarkán a következő szövegű bélyegző-lenyomat olvasható: „A kormányzó őfőméltóságának bemutatva, Budapest, 19...". Ezután Ambrózy Gyula kézírásával, piros ceruzával a bemutatás dátumára utaló következő feljegyzés látható: „V/8. A."

Imrédyéknek a memorandumban előterjesztett kezdeményezése ekkor nem járt sikerrel. A szovetségesek nagy nyári támadásainak megindulása előtt a nyilasoknak és Imrédyéknek azonban sikerult még megbuktatniok 1943. június 12-én a honvédelmi minisztert, nagybaczoni Nagy Vilmost. De a németeknek a keleti fronton indított nyári támadásának összeomlása és a szovjet offenzíva kibontakozása, továbbá az angolszászok sikeres sziciliai partraszállása (1943. július 9.) után a Kállay-kormány tovább folytatta kozeledési kísérleteit az angolszász hatalmak felé. 1943. július 24-én Kállay bizalmasát, Ghyczy Jenőt kinevezték kulugyminiszternek. Mussolini bukása (1943. július 25.) és az olasz fegyverszunet nyilvánosságra hozatala, a szövetségesek nápolyi partraszállása (1943. szeptember 8.) után, 1943 szeptemberében jelentős változások történtek a semleges országokba akkreditált magyar diplomaták személyében is. 1943. szeptember 9-én a magyar kormány megkapta az angoloktól a fegyverszüneti feltételeket. *[Lásd e kotet 77. sz. iratának bevezetőjét.]* Csak ezek után hívták össze újból az országgyűlést, 1943. október 21-én.

---

[1] Lásd e kötet 44. sz. iratait.

[2] Lásd e kotet 53 a sz. iratának kommentárját.

[3] A Kállay-kormány cenzúrája a polgári ellenzék megnyilvánulásait ugyanúgy elnyomta ebben az időben. Erre vonatkozóan lásd — tobbek kozt — Bajcsy-Zsilinszky Endre tiltakozó levelét cikkei megjelenésének megakadalyozása tárgyában. *[OL Me. Kállay Miklós félhivatalos levelezése. 9. csomó. B. dosszié.]*

[4] Haladó művészkorok előadásaira utal.

[5] Az ország demokratikus átalakításáért és a nemzeti fuggetlenségért folyó kuzdelem sikerének termeszetesen a legnagyobb „haszonélvezője" a magyar nép lett volna. Magyarország csak akkor kaphatott volna „más" bekét a haború utan, ha „ez a politikai és társadalmi síkon folyó mozgalom", amit itt a nyilasok denunciálnak, igazán meg tudott volna erősodni, és kiragadta volna az országot a német szovetség karmaiból.

75

1943. május 7.

HORTHY MIKLÓSNAK A KÁLLAY-KORMÁNYT ÉRT NÉMET VÁDAKAT CÁFOLÓ LEVELE ADOLF HITLERHEZ

1943. április 16-án utazott Horthy Klessheimbe. A tárgyalások, mint emlékirataiban beszámol erről — és mások is egybehangzóan állítják —, meglehetősen ingerült légkörben zajlottak. Német részről Magyarországnak a tavaszi és nyári hadműveletekben való intenzívebb részvételét s a Kállay-kormány eltávolítását kívánták elérni. Hitler kirohanásokat intézett a Kállay-kormány kulpolitikai manőverei ellen, sőt konkrétan utalt Kállaynak a kulugyi bizottságban elmondott beszédére is, Frey András, Mészáros Gyula és Szent-Gyorgyi Albert isztambuli tárgyalásaira, majd szemrehányásokat tett Horthynak a zsidókérdésben tanúsított magatartása miatt.

Horthy nyilvánvalóan nem volt felkészulve arra, hogy ezek a kérdések ilyen konkrét formában kerulnek szóba. A tárgyalásokról a minisztertanács számára készített beszámoló hangsúlyozza is, hogy a „kormányzó úr őfőméltósága részére elutazása délutánján átnyújtott a miniszterelnok úr bizonyos feljegyzéseket. [Feltehetőleg a 73. sz. alatt kozolt feljegyzés is ezek kozott volt. — *Szerk.*] De le kell szogezni a tényállást, hogy a kormányzó úr... egyedul állt szemben Hitler vezér és kancellárral, Ribbentrop német birodalmi kulugyminiszterrel és ezen tárgyalásokon jelen levő német kovettel, aki állandóan jegyzeteket és feljegyzéseket készített." *[OL Mt. jkv. 1943. április 20. (80)]* Tehát mintegy mentegették Horthyt, aki Ribbentrop utólagos feljegyzése szerint is a legtobb kérdésben tájékozatlannak mutatkozott *[Procès de grands criminels de guerre devant le Tribunal Militaire International Nuremberg... X. kot. 424. s kov. old. — Idézi: Karsai Elek: „Országgyarapítás" — országvesztés. Kossuth Konyvkiadó 1961. Második rész. 147—149. old.]* vagy tájékozatlannak igyekezett feltűnni. Megállapodás tulajdonképpen nem is jott létre a tárgyalásokon.

A németek írásban is átadták vádjaikat a magyar delegációnak. A német jegyzék bevezetőben leszogezte a kovetkezőket: „Néhány hónap óta egyre novekvő mértékben futnak be olyan hírek a német kormányhoz, amelyekből az tűnik ki, hogy a hivatalban levő, Kállay úr miniszterelnoksége alatt álló magyar kabinet olyan kulpolitikai magatartást tanúsít, amely, nyilvánvalóan, alapjában defetista magatartásból származik. Kállay úr láthatóan elvesztette hitét a háromhatalmi győzelemben, és ebből a beállításból kifolyólag megenged oly politikai lépéseket és machinációkat, amelyről ő tudomással kell, hogy bírjon, amelyek azt célozzák, hogy Magyarország részvételét a hármashatalmak háborúvezetésében a lehető legkisebb méretekre korlátozzák, vagy talán éppen arra szolgálnak, hogy az ellenséges oldallal felvegyék az érintkezést, hogy előkészítsék Magyarország kiválását az egységes háromhatalmi tombből." *[OL Kum. Magyarország kulpolitikája. Kézirat. 812. old.]* Ezután részletesen felsorolta a jegyzék a Kállay-kormány ellen emelt kifogásokat. A látogatásról készített beszámolót az 1943. április 20-án tartott minisztertanács tárgyalta, ezen Horthy nem vett részt. A minisztertanácson Keresztes-Fischer Ferenc belugyminiszter leszógezte, hogy „ezen látogatás után is nekunk ugyanazt a politikát és magatartást kell tanúsítanunk, mintha semmi sem történt volna. A kormányzó úr

őfőméltósága előtt felsorolt német vádakra nézve határozott és méltóságteljes választ kell adnunk." *[OL Mt. jkv. 1943. április 20. (80)]*

Excellenciás uram!

Excellenciád baráti meghívását követve folyó hó 16-án a klessheimi kastélyba utaztam, hogy a szövetségi viszonynak és a közös érdekeknek megfelelően kicseréljük gondolatainkat az együttműködésünkre vonatkozó kérdéseket illetően.

Minthogy nagy jelentőséget tulajdonítok az országaink közötti nyílt és bizalomteljes kapcsolatok változatlan fenntartásának, kötelességemnek tartom, hogy kellő részletességgel válaszoljak azokra a szemrehányásokra, amelyeket az ebből az alkalomból tartott hosszú megbeszéléseink során nekem tettek.

Az egyik szemrehányás arra vonatkozott, hogy Magyarországon állítólag túl enyhén kezelik a zsidókat. Ebben a kérdésben minden elbizakodottság nélkül hivatkozhatom arra, hogy annak idején én voltam az első, aki szót emeltem a zsidók destruktív magatartása ellen, és azóta megfelelő intézkedéseket tettem befolyásuk visszaszorítására. Emiatt az akkoriban új irányzat miatt országomat Németország és az egész többi világ bojkottálta. Az általam hozott intézkedések azonban gyakorlatilag elvették a zsidóktól azt a lehetőséget, hogy tovább gyakorolják káros befolyásukat az ország közéletére. Hogy ennek folyamán micsoda óriási nehézségeket kellett legyőzni, az abból a körülményből adódik, hogy a kereskedelem és az ipar annak előtte majdnem teljesen a zsidók kezében volt.[1] A zsidók fokozatos kikapcsolására vonatkozó további intézkedések folyamatban vannak, s amint meg lesznek teremtve elszállításuk feltételei, ezt végre is fogjuk hajtani. Egy másik, igen súlyos szemrehányás úgy szólt, hogy a Kállay-kormány defetista politikát folytat, és a tengelyhatalmaktól való eltávolodást készíti elő. Ennek az állításnak bizonyítására néhány személyt neveztek meg, akik állítólag a kormánytól azt a megbízást kapták volna, hogy lépjenek érintkezésbe az ellenséggel.

Mindenekelőtt ki szeretném jelenteni, hogy Kállay úr mindenkor részletesen tájékoztat engem mind bel-, mind külpolitikai tevékenységéről, és a legteljesebben megbízom benne. Kállay úr kijelentette nekem, hogy sem a feljegyzésben megnevezett személyeknek, sem bárki másnak sohasem adott semmiféle megbízást, amely összeegyeztethetetlen lett volna lojális magatartásával. Szent-Györgyi professzort egyszer látta életében. A másik két személyt egyáltalán nem ismeri. A legcsekélyebb okom sincs arra, hogy kételkedjem állításaiban.

Ami a nevezett személyeket és esetleges kormánykapcsolataikat illeti, a következő tények állnak fenn:

Szent-Györgyi professzor egyike tudományos vezető személyiségeinknek, a Nobel-díj birtokosa. A sztambuli egyetem meghívására utazott oda, hogy előadásokat tartson. Előadása előtt saját kérésére Kállay

Budapest, den 7. mai. 1943.

Eure Exzellenz!

Der freundschaftlichen Einladung Eurer Exzellenz folgend, begab ich mich am 16. d.M. nach Schloss Klessheim, um dem Bundesverhältnisse und dem gemeinsamen Interessen entsprechend einen Gedankenaustausch über die unsere Zusammenarbeit betreffenden Fragen zu pflegen.

Bei der grossen Bedeutung die ich der unveränderten Aufrechterhaltung der aufrichtigen und vertrauensvollen Beziehungen zwischen unseren Ländern beilege, halte ich es für meine Pflicht auf die Vorwürfe die mir im Laufe unserer bei dieser Gelegenheit geführten langen Besprechungen gemacht wurden, mit tunlichster Ausführlichkeit zu antworten.

Der eine Vorwurf betraf die angebliche zu milde Behandlung der Juden in Ungarn. Ich darf mich wohl hierbei ohne jede Oberflächlichkeit darauf berufen, dass ich seinerzeit als erster mein Wort gegen das destruktive Verhalten der Juden erhob und seither entsprechende Massnahmen zur Zu-

Részletek Horthy Miklós Hitlerhez intézett leveléből. 1943. május 7.
(Lásd e kötet 75. sz. iratát)

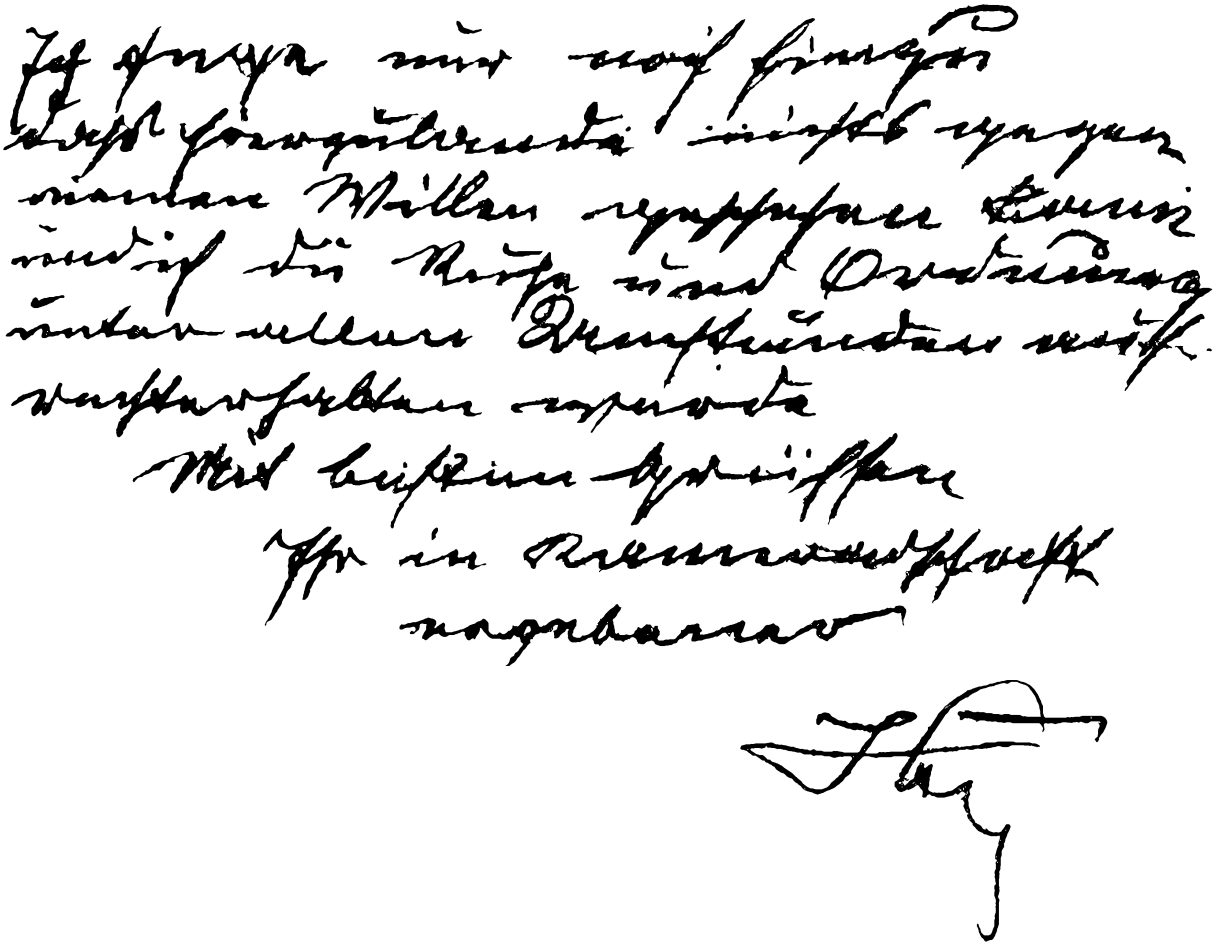

Lásd e kötet 75. sz. iratát

úr röviden fogadta. Kállay úr ekkor látta őt először életében, és azóta sem látta viszont. Sem ő, sem más kormányszerv nem adott neki semmiféle politikai megbízást, aminthogy egy idegennek ésszerűen ilyent nem is adhatnak.

Nem tudom, hogy Szent-Györgyi professzor törökországi megnyilatkozásai meghaladták-e a szövetséges állam állampolgárára kötelező keretet.[2] Ha ez az eset fennállna, a magyar kormány mindenesetre gondoskodni fog arról, hogy elmenjen a kedve az efféle tevékenységtől.

Ami Mészáros professzort illeti, ő 1918 óta él Törökországban, a konstantinápolyi egyetemen az etnológiai tanszék vezetője, és a világ egyik legjobb turkológusának tartják. A török nyelvet olyan messzemenően ismeri, hogy külföldi létére török részről bevonták a modern török nyelv reformjára vonatkozó megbeszélésekbe. Igen valószínűtlen, hogy hirtelen, saját kezdeményezéséből, politikai téren tevékenykedne. Dr. Beneš legutóbbi londoni beszédében mind Szent-Györgyi professzort, mind Mészáros professzort kipellengérezte. Ennek magának elégségesnek kellene lenni arra, hogy felismerjék ennek a meghurcolásnak valódi okát.

Frey András újságíró nevét először hallottam. Kállay úr sem ismeri őt személyesen, sem jelenlegi tevékenységét Törökországban. Hosszabb ideje állandó tudósítója a „Magyar Nemzet" című újságnak. Magyar kormányzati szervektől semmiféle ajánlólevelet vagy megbízást nem kapott. Mint hallom, cikkeiben sohasem fordult elő olyasmi, amit a cenzúrának kifogásolnia kellett volna. Lehetséges, hogy magánemberi nézetei nem egyeznek a magyar kormány nézeteivel. Liberális érzületei ismeretesek, és ezért annak idején az ankarai magyar követségnek figyelmét felhívták arra, hogy óvatosan kezeljék. Elrendeltem, hogy figyeljék törökországi tevékenységét.[3]

Barcza úr római látogatása tisztán személyi természetű volt. Londoni követi tevékenysége után nyugdíjba helyezték. Ez év tavaszán Rómába utazott, ahol több mint hét évig a Szentszéknél akkreditált követ volt. Látogatása a pápánál udvariassági cselekedet volt.[4] Jelenleg Barcza úr egy svájci gyógyhelyen tartózkodik abból a célból, hogy régi betegségét gyógykezeltesse.

Az a kísérlet, hogy Barcza úr látogatását a pápánál kapcsolatba hozzák a Vatikán érdeklődésének felkeltésével a magyar béketörekvések iránt, csak az informátor tájékoztatásának pontatlanságával magyarázható. Barczának semmiféle meghatalmazása nem volt, ami egyébként felesleges is lett volna, minthogy néhány nappal Barcza audienciája előtt a miniszterelnöknek magának is alkalma volt a pápánál látogatást tenni.

Ami Kállay úr állítólagos megjegyzését illeti, a magyar képviselőház külügyi bizottságának február 19-én tartott ülésén,[5] állíthatom, hogy ez sohasem hangzott el, és a gyorsírói jegyzőkönyvben nem található. Ez a megjegyzés vagy hazugság, vagy rosszindulatú ferdítés. A külügyi bizottság ülései szigorúan titkosak. Az a képviselő, aki megszegi hall-

gatási kötelezettségét és kész arra, hogy továbbadja az ott hallottakat, természetesen arra is képes lehet, hogy meghamisítsa az igazságot.

Ezzel szemben fennáll, hogy Kállay úr éppen ezen az ülésen, a jegyzőkönyv szerint, határozottan állást foglalt Németország igazságos ügye mellett, és a háborúban a tengelyhatalmak oldalán elfoglalt helyzetünk mellett. Idézem akkor tartott beszédének néhány mondatát:

Az Oroszország ellen viselt háború felelősségének kérdésében: „Százszázalékosan átvettem az előző kormány felelősségét. Most is határozottan vallom azt a felfogást, hogy ez a háború a mi háborúnk."

„Ami a Németországhoz való hűséget illeti, egy mondatban tudok válaszolni: politikámat nem Németország pillanatnyi fronthelyzetéhez igazítom. Politikámat nem e szerint a szempont szerint alakítottam ki, és sohasem fogom e szerint alakítani. Politikámat ebben a kérdésben egyedül törhetetlen szövetségesi hűségem és magyarságom szabja meg."

Ezek a kijelentések nem kívánnak kommentárt.

Teljesen megalapozatlanoknak tűnnek nekem azok a megnyilvánulások, amelyek a német kormányzatnak állítólag nemcsak magyar ellenzéki körökből, hanem kormánypárti körökből jutottak volna tudomására, s amelyek szerint a Kállay-kormány jelenlegi összetétele gátolja a haditermelés növelését és a nagyobb mezőgazdasági hozam elérését.

Az a szemrehányás, hogy Magyarország nincs elegendő mértékben bekapcsolva a haditermelésbe, érthetetlen, minthogy huzamos ideje a magyar ipari termelés egyre nagyobb mennyiségeit állítjuk a birodalom rendelkezésére. A birodalom rendelkezésére áll a magyar kohászati ipar teljes kapacitása, annak a szektornak a kivételével, amely a keleti fronton elvesztett magyar hadianyag pótlására nélkülözhetetlen. Ez a szektor már nem csökkenthető, minthogy Németország nincs abban a helyzetben, hogy szállításaival pótolhassa az elvesztett hadianyagot.

A kapacitás további növelését egyfelől a már erősen érezhető munkaerőhiány akadályozza, másfelől a birodalom nyersanyag-szállításainak késlekedése és kiesései. Ezek a körülmények komolyan veszélyeztetik a közös légi program végrehajtását. A birodalom a szerszámgép-szállítások tekintetében is hatalmas hátralékban van, s ugyanígy a rádióipar területén is, ahol a közös védelmi, gazdasági érdekből történt megrendelések ebből az okból kifolyóan nem kivitelezhetők. A várható magyar márkakövetelésnek több mint a fele hadianyag-szállításokból, illetve német hadirendelésekből adódik. 1942. március 7-én, amikor a Kállay-kormány hivatalba lépett, márkakövetelésünk 300 millió RM volt. 1943. április 20-án ez a kötelezettség 1121 millió RM; ez a körülmény félreérthetetlen módon jellemzi a magyar kormányzat készségét Németország gazdasági támogatására.

A jelenlegi háborúban az alumínium és a timföld jelentősége ugyanazon a szinten van, mint a kőolajé. A magyar bauxit- és timföldszállítások tehát egész különösen értékesek a Német Birodalom számára.

Németország bauxitbázisa Magyarország. Hogy ezt a szállítást lehetővé tegyük, költséges üzemeket építettünk, igen jelentős összegeket fektettünk be a gyártásba, és mindenkor a legpontosabban teljesítettük kötelezettségeinket.[6]

Összefoglalóan még arra kell rámutatnom, hogy valamennyi európai ország közül viszonylag mi vállaltuk a legnagyobb kötelezettségeket. Nincs még egy ország, amely annyi munkaóra teljesítését vállalta volna a német haditermelés számára, mint Magyarország. Ez a körülmény magyarázza a növekvő munkaerőhiányt is.

A magyar mezőgazdaság fejlesztésére különleges gondot fordítunk. Az idevonatkozó rendszabályokat az elmúlt évi XV. törvénycikk tartalmazza.[7] Ennek a törvénynek célja, hogy a magyar mezőgazdasági termelés hozamát a legmagasabb szintre emelje. Erre a célra a törvény 1 milliárd pengőt irányoz elő.

Az elmúlt évek folyamán a kedvezőtlen időjárási viszonyok következtében 5—600 000 katasztrális hold állt víz alatt és maradt megműveletlenül, ennek folytán a magyar mezőgazdaság hozama jelentősen csökkent, a kenyéradagot Magyarországon 160 grammra kellett csökkenteni, szemben a németországi 250 gramm-mal.[8]

A terméshozamnak a közös hadviselés érdekében való emelését jelenleg még más leküzdhetetlen akadályok is gátolják. Ilyenek a műtrágyahiány és az emberi és állati munkaerő igénybevétele a Wehrmacht által.[9] Végül erősen korlátozott a kőolajjal üzemeltetett mezőgazdasági gépek használata, a folyékony tüzelőanyagnak Németország számára való ismeretes szállításai következtében.[10]

Azt a ráfogást, mely szerint a Kállay-kormány arra törekedne, hogy Magyarország részvételét a bolsevizmus elleni háborúban a minimumra korlátozza, a leghatározottabban vissza kell utasítani. Magyarország a bolsevizmus elleni harcában majdnem teljes hadianyag-felszerelését és legjobb csapatait áldozta fel. Ami csapataink magatartását illeti, nincs olyan csapat, amelyet ne rohanhatna le egy sokszoros fölényben levő harci csoport, különösen akkor, ha az állás nincs eléggé sűrűn megszállva, ha a csapat nincs kellően felszerelve megfelelő fegyverekkel, és ha ráadásul köd van, és a hőmérséklet mínusz 45 fokra süllyed. Tény, hogy a keleti arcvonalon küzdő valamennyi nemzet egyes frontszakaszait áttörték. Ezeket a betörési helyeket csak ott sikerült elzárni, ahol tartalékok álltak rendelkezésre. Ami a tiszta magyar ezredeket illeti, ezek hagyták el a Dont utoljára az Oroszországban harcoló összes nemzet között, január 26-án, akkor is parancsra, és két magyar ezred (a kecskeméti és az egri) fedezte hátvédként a német csapatokat. Egyébként önmagáért beszél az a tény, hogy 200 000 emberből 80 000 halottunk és 63 000 sebesültünk volt.

A német kormány információi Numan Menemendzsoglu török külügyminiszter eszmefuttatásait és ezek magyarországi visszhangját

illetően feltehetően pontatlanságon alapulnak. A török külügyminiszter 1943. február 5-én Vörnle követnek úgy nyilatkozott, hogy a Balkánblokk gondolata tőle származik. Ezt a kérdést Vörnle követ még ugyanazon a napon továbbadta von Papen úrnak. Ennek a kooperációnak a célkitűzése antibolsevista frontra vonatkozott. Mindazonáltal a magyar kormány teljes hat hétig, vagyis március 23-ig várt arra, hogy e kérdésben kötelezettség nélkül nyilatkozzék a török külügyminiszternek. Az eszmefuttatásról és a magyar állásfoglalásról von Jagow követ tájékoztatást kapott. A török külügyminiszter közlése szerint Churchill úr Adanában kétszeri felszólítás ellenére sem foglalt állást ahhoz a török javaslathoz, hogy a két nem szláv országot, Magyarországot és Romániát is foglalják bele a blokkba. Az angol állásfoglalás csak hat héttel később történt, amikor is Knatchbull-Huggessen nagykövet elutasító nyilatkozatot adott Numan Menemendzsoglu úrnak, amiről Vörnle nagykövet március 23-án tudomást szerzett és jelentést tett. Menemendzsoglu úr közlése szerint ez alkalommal angol részről nyomatékos tiltakozást jelentettek be Törökország azon szándéka ellen, hogy közvetítő tevékenységet fejtsen ki a román—magyar ellentétek elsimítására.[11]

Magyarország nincs hadiállapotban Franciaországgal. Magyar légi kötelékek harci cselekedetei francia földön összeegyeztethetetlenek lennének tehát a nemzetközi jog alapelveivel és a nemzetközi szokásokkal. Az ilyen cselekedeteket semmiképpen sem lehetne összehangba hozni a magyar és a francia kormány közötti normális diplomáciai kapcsolattal.[12]

Az elmondottakból világosan látszik, hogy semmiképpen sem lehet a magyar kormányzat defetizmusáról beszélni, sem arról, hogy előkészíteni kívánná Magyarország kiválását a tengelyhatalmak táborából. Öncsalás volna azonban, ha tagadni kívánnám, hogy a magyar lakosságban az utóbbi időben nyugtalanság vett erőt. Mire vezethető vissza ez a nyugtalanság? A magyarság sorsáért való aggódásra, néhány szomszédunk állandó fenyegetései közepette, mert a magyarság egyre inkább elhagyatva érzi magát az első világháborúbeli nagy szövetségesétől és sorstársától. A közvélemény ideges, mert történelmünk folyamán először szótlanul tűrjük a provokációkat és sértéseket, és nem kiáltjuk ki a világba jogainkat és problémáinkat. Melyek ezek a magyar jogok és problémák? A trianoni igazságtalanság jóvátételére szóló jog és létfeltételeink problémája a középső Duna-medencében. Ezeket a jogokat és problémákat ellenségeink, nem utolsó helyen fegyvertársaink, a románok és a szlovákok semleges országokban rosszindulatú propagandahajszára használják fel ellenünk, ami ellen ismételten, de sajnos, eredménytelenül kellett tiltakoznunk.

Nem Magyarország volt az, amely a döntések útján elrabolta Szlovákia és Románia területeit, hanem Románia és Csehszlovákia voltak azok, akik 1919-ben árulásukért Shylock-jutalomként megkapták Magyarország részeit. Nem Magyarország, a maga természetadta gazdasági

és történelmi egységében jelenti Dél-Európa rendbontóját, hanem éppen ennek az egységnek a feldarabolása okozza a széthúzást és nyomorúságot ebben a térségben, amelynek nyugtalansága mindig érdekében állott és jelenleg is érdeke ettől a térségtől idegen erőknek és hatalmaknak.

Feltehetően a német kormány is tudja, hogy ez időben Svájcban például nem kevesebb, mint hat hajdani román nagykövet, más semleges és ellenséges országokban pedig számtalan diplomata, professzor, újságíró, irodalmár és más román személyiség minden igyekezetével azon van, hogy a Beneš-féle gondolatokat támogassa, és bebizonyítsa a világnak, hogy Magyarországnak nincs létjogosultsága. Nagyszámú közbenjárásunk a német kormánynál, hogy támogassanak a román és szlovák sovinizmus Magyarország ellen irányuló túlkapásaival szemben, eredménytelen maradt. Az erdélyi rendkívüli megbízottak[13] jelentése és a tengelyhatalmak ezt követő ajánlásai bizonyítékai annak, hogy állásfoglalásuk nyíltan ellenfeleink javára szólt. Ellenfeleink nyíltan és akadálytalanul uszítanak és agitálnak ellenünk a baráti és semleges külföldön. Németországban is uszítanak ellenünk a románok és szlovákok javára. Még azt is megengedik, hogy Magyarországról szökött hazaárulók, mint például Kovarcz úr és társai, akadálytalanul folytassák aknamunkájukat személyem és kormányom ellen. Magyarországon ellenben nem szabad nyomdafestéket használni a magyar nép jogainak védelmére, mert ez gyengítené a tengelyhatalmak erkölcsi hadipotenciálját.

Ezek a defetistának nevezett magyarországi hangulatváltozás valódi okai. Gondolataimat ugyanazzal a nyíltsággal vezettem papírra, mint amilyent ön, birodalmi kancellár úr, tanúsított velem szemben megbeszéléseink alkalmával; remélem, hogy ezek a fejtegetések több hitelt érdemelnek, mint felelőtlen politikai stréberek hírei, legyenek ezek akár a magyar parlament tagjai vagy túlbuzgó bizalmaskodók, akik az ellenfél vagy ellenség táborából szerzik információikat. Fejtegetéseimet azzal a kéréssel zárom, hogy excellenciád ezekben a sorsdöntő órákban teljes bizalommal tekintsen Magyarországra és kormányára, mert ez a nép múltbeli és jelenbeli magatartásával teljes joggal igényelheti ezt a bizalmat a jövőre is. Magyarország Németország legrégibb és alighanem leghűbb barátja. Írásos szövetségi szerződés nélkül is, meggyőződésből, mindenkor a Németországgal való legszorosabb együttműködés mellett foglalt állást, és kötelezettségeit azóta is hűséggel és gyakran saját érdekeinek háttérbe szorításával teljesítette.

Ehhez még azt teszem hozzá, hogy az országban semmi sem történhet akaratom ellenére, és én minden körülmények között fenn fogom tartani a nyugalmat és rendet.

A legszívélyesebb üdvözlettel
bajtársi híve

Horthy

II. C. 17 — Gépelt, német nyelvű másodpéldány, Horthy aláírásaval

Az utolsó bekezdést Horthy saját kezuleg, ceruzával vezette rá a levél másodpéldányának utolsó oldalára

Horthy válaszát a német jegyzékre tulajdonképpen a Kulügyminiszterium készítette elo A fenti levél, lenyegében, sőt a szoveg túlnyomó részében szó szerint megegyezik a külugyminisztériumi feljegyzéssel Néhány helyen azonban eltérés mutatkozik Az alábbiakban csak a lényegesebb eltéréseket kozoljuk

A zsidókérdessel kapcsolatban elmondottakat a külügyminisztériumi feljegyzes a kovetkező mondattal vezette be

„Excellenciád további szemrehányása volt, hogy a kormány a zsidok kiirtásának keresztulvitelében nem járt el ugyanolyan mélyrehatóan, mint az Nemetországban történt, és ahogyan az a tobbi országban is kívánatosnak látszik." Ezt a mondatot Horthy kihagyta a levélből Mindenesetre figyelemre méltó, hogy a „a zsidók kiirtásáról" történt itt említés, ez feltétlenül arra mutat, hogy a magyar uralkodó korok tisztában voltak már ekkor is azzal, hogy mi történt a zsidókkal Németországban.

További eltérésként a kulügyminisztériumi feljegyzés részletesebben foglalkozott Barcza vatikáni látogatásával Ezzel kapcsolatban tobbek kozott leszögezte, hogy „Kállay úr egy hónappal elobb, miniszterelnokségének egyéves évfordulója alkalmával levelet intézett XII. Pius pápához, melyben áldását kérte a magyar nép bolsevizmus elleni harcára".

Kiderült a feljegyzésből az is, hogy a háboruban való részvetel csokkentésével kapcsolatos német vád Ullein-Reviczky nek egy február 24-én elhangzott, s állítólag felremagyarázott beszédén alapult

A balkáni tomb alakításával kapcsolatban a levélben olvasható magyarázkodáson tul még a kovetkezők olvashatók a Külügyminisztérium által készített feljegyzésben

„A magyar kormány vélemenye szerint éppen ennek a torok kezdeményezésnek az elutasítása bizonyítja az egyuttműkodési lehetoség gondolatának a helyességét, miután az angol elutasítás csakis azzal indokolható, hogy egyes-egyedul a Szovjetunióval való szakítást akarták elkerülni. Összeurópai érdekeket tekintve sajnálatos, hogy az angolszász hatalmak még nem ismerték fel a bolsevizmusnak a régi Európától való elhatárolásának a szükségességét, ellenkező esetben valószínűleg nem viselkedtek volna elutasítóan ennek a gátnak a megerősítésével szemben. Úgy látszik, ez a korülmény megadja a helyes értelmezését Ullein-Reviczky ur részéről a budapesti német kovetség által említett kijelentésének " Más szóval, az angolszász hatalmak és a tengely szovjetellenes osszefogásának útjait kereso magyar külpolitikai akcióról volt tehát szó, amit azonban a német vádaskodások után Horthy még ebben a formában sem látott célszerűnek felemliteni.

Az elküldott levéltől eltéroen a kulügyi feljegyzés ezután a chilei diplomáciai kapcsolat megszakításával kapcsolatos magyar magatartással foglalkozott, majd az amerikai protestáns egyházak békepontjainak a magyar sajtóban történt lekozlésével. Leszogezte a feljegyzés azt is, hogy Ullein-Reviczky a német kovetség ez utóbbi ügyben emelt kifogásával kapcsolatban „azt válaszolta, hogy kész a jovőben ilyen értesüléseket a magyar nyilvánosság elől titkolni".

Részletesebben foglalkozott a kulügyi feljegyzés bizonyos szempontból a szomszed országokkal fennálló ellentétekkel, s ezek esetleg fegyveres uton való rendezésevel Leszogezve tobbek kozott a következőket „A magyar nép onzetlenül lépett a bolsevizmus elleni háborúba Százezer katonát áldozott ebben a harcban És a magyar nép azt hiszi, hogy ennek a százezer katonának a feláldozása árán az osszes nemzeti celjait elérhette volna " Ez a gondolat, talán felesleges is hangsúlyozni, valójában nem merült fel a magyar nép korében, s az uralkodó korok részéről történt felvetése is csak hangulatkeltés célját szolgálhatta

A külügyi feljegyzés a „defetizmus" okait részletesebben vizsgálva és magyarázva a kovetkezo mondatot is tartalmazza „Végül kénytelen vagyok nagy sajnálattal, de teljesen nyíltan kozolni excellenciáddal, hogy az a mód, ahogyan a német katonák magyar bajtársaikat kezelik az arcvonalon, nem járul hozzá a magyar nép háborús moráljának a fokozásához "

Azzal, hogy Horthy a levél végleges szovegéből kihagyta ezeket a részeket, a válasznak csokkent az éle Különosen kitűnik a módosításoknak ez a tendenciája abból, hogy az elküldott levél utolsó, személyi garanciát vállaló bekezdése nem szerepelt a Külügyminisztérium által készített tervezetben, ezt Horthy saját maga írta hozzá *[Az itt idézett levéltervezet-részek megtalálhatók OL Kum Magyarország kulpolitikája Kézirat 814—823 old]*

Veesenmayer 1943 márciusában Magyarországon tett látogatása után egyébként a németek nyilvánvalóan tisztában voltak azzal, hogy egyelőre csak Horthy garnitúrájával vihetik tovább Magyarországon az ügyeket. Ezért, és minthogy a Kállay-kormány angol kapcsolatának úgyszólván minden szálát a kezükben tartották és a „kiugrásnak", egyelőre — úgy látszott — nincsenek meg a reális feltételei, német részről megelégedtek a klessheimi leckéztetéssel, illetve az ezután is folytatott állandó politikai és katonai nyomás alkalmazásával *[Lásd az előző iratot.]* Ugyanekkor Kállay — mint a magyar kormányok más alkalommal is tették a német—magyar viszonyban időnként beállott zavarok esetén — ezúttal is Mussolinihez fordult, és május 8-án kelt levelében ismertette a klessheimi tárgyalások lefolyását, a német kifogásokat és a magyar választ. Tulajdonképpen közvetítő szerepre kérte fel Mussolinit, aki minden valószínűség szerint eleget is tett ennek a kérésnek. *[OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 823—827. old.]* Mindezeken kívül a Kállay-kormány a következő hónapokban lojális gesztusokat tett a németek felé is. Így a Szovjetunió területén levő csapatok visszarendelését nem sürgette, hozzájárult a magyar állampolgárságú németek közötti SS toborzásokhoz, és tovább fokozta a német hadigépezet gazdasági támogatását. Mindezek folytán a Kállay-kormány még egy évig hivatalban maradt.

---

[1] A magyar gazdasági élet egy részét irányító zsidó származású tőkésekkel — tehát akikről itt szó van — Horthynak és az uralkodó köröknek lényegében jó kapcsolatuk volt. A magyar arisztokrácia és a Horthy család tagjai a zsidó tőkésekkel együtt töltötte be Magyarország legnagyobb iparvállalatai és bankjai igazgatósági helyeit. Nyilvánvaló demagógia tehát Horthy részéről a kérdés ilyen beállítása. *[Lásd még e kötet 83. sz. iratát.]*

[2] Szent-Györgyi Albert valójában Kállaytól nyert megbízatással ment Isztambulba, hogy katonai együttműködést ajánljon fel egy amerikai közvetítőnek arra az esetre, ha partra szállnának a Balkán-félszigeten. Az „amerikai közvetítő" azonban, akivel Szent-Györgyi Albert tárgyalt, Gestapo-ügynök volt, s így a németek pontosan értesültek mindenről. Lényegében hasonlóképp járt a továbbiakban említett két másik magyar megbízott is.

[3] Frey András tevékenységét Ullein-Reviczky Antal, a Külügyminisztérium sajtófőnöke segítette elő, s ő is tartotta vele a kapcsolatot.

[4] Barcza György volt londoni követ a Vatikánon keresztül akart a kormány megbízásából kapcsolatot keresni a nyugati hatalmakkal.

[5] Kállay itt állítólag kijelentette, hogy Magyarország részt vesz a háborúban Németország oldalán a Szovjetunió ellen, de nem tartozik Magyarországra a tengelyhatalmaknak Angliával és Amerikával való konfliktusa. A külügyi bizottság kérdéses jegyzőkönyve nem található, az idézett szöveg a német vádakat ismertető feljegyzésről készített másolatban olvasható. *[OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 813. old.]*

[6] 1942-ben a 988 547 tonna össztermelésből 865 000 tonna bauxitot szállított Magyarország Németországnak, s 1942 augusztusában egy megállapodás keretében vállalta a kormány, hogy exportját 1 millió tonnára emeli. *[OL Küm. Békeelőkészítő oszt. 42—28/13. és 1/1—3/4—24/20. Idézi: Lőrincz Zsuzsa: A náci csizma nyomában. Kossuth Könyvkiadó 1961. 15. old.]*

[7] Téves hivatkozás. Az 1942. évi XVI. tc. foglalkozott a mezőgazdaság fejlesztésével. *[MTT. 1942. 109—137. old.]*

[8] Lásd e kötet 73. sz. iratának 6. sz. jegyzetét.

[9] Itt — minden valószínűség szerint — a Wehrmacht részére történt megrendelésekről van szó, amelyekért csak papíron, jóváírás formájában fizettek a németek. Ezek a megrendelések egyébként arra adtak alkalmat a németeknek, hogy az úgynevezett „ipari bizottságok" útján ellenőrzést gyakoroljanak az egész magyar ipar felett. Ezeknek a Wehrmacht-megrendeléseknek a méreteire rávilágít az, hogy 1942-ben 580 millió, 1943-ban pedig 660 millió pengő értéket tettek ki. *[OL Küm. Békeelőkészítő oszt. Német penetráció. Idézi: Lőrincz Zsuzsa. Id. mű, 18—19. old.]*

[10] 1941-ben, amikor Magyarország kőolajtermelése mintegy 200 000 tonna volt, a németek úgy vittek ki 80 000 tonna olajat rendkívüli szállítás keretében, hogy ennek következtében a magángépkocsi forgalmat úgyszólván le kellett állítani. *[OL Küm. Gazd. pol. 1941. res. 996. Idézi: Lőrincz Zsuzsa. Id. mű, 16. old.]*

[11] Az ezzel kapcsolatos német vádakat *lásd Karsai Elek: „Országgyarapítás" — országvesztés. Kossuth Könyvkiadó. 1961. Második rész. 148—149. old.*

[12] Magyar repülőegységek, német irányítás alatt, Franciaország területén voltak kiképzésen. Ezeket az egységeket a németek fel akarták használni Anglia ellen és az Egyesült Államokkal szemben is. 1943 április elején Vörös János tábornok, a magyar vezérkar hadműveleti osztályának vezetője, közölte a budapesti német légügyi attaséval, hogy ezeket a repülőket csak a Szovjetunió elleni harcban lehet felhasználni. *[OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 814. old.]* Ezt a közlést német részről természetesen úgy értelmezték, mint a magyar kormány újabb elzárkózását az angolszászok elleni háborúban való részvétel elől.

[13] Lásd e kötet 73 sz. iratának 10. sz. jegyzetét.

76 a

1943. június 18.

HORTHY MIKLÓS KÖSZÖNŐLEVELE ADOLF HITLERHEZ A 75. SZÜLETÉSNAPJÁRA KÜLDÖTT ÜDVÖZLETÉÉRT ÉS AJÁNDÉKÁÉRT

Hitler várakozásával ellentétben 1943 nyara a Vörös Hadsereg és az angol—amerikai csapatok győzelmének jegyében telt el. Mint a különböző jelentések útján a Kállay-kormány tudomására jutott, egyes német körök Magyarország megszállásának lehetőségeit latolgatták. 1943 júniusában, külön német kívánságra — hogy ezzel is nehezítsék az esetleges kiugrási próbálkozásokat — Románia, Franciaország és Magyarország formálisan is hadat üzent a Szovjetuniónak. A politikai nyomás mellett a németek szükségesnek találták, hogy barátságos gesztusokat is tegyenek Magyarország, illetve a hivatalos magyar politikai életben számukra még mindig legfőbb garanciát jelentő Horthy felé. 1943. június 18-án töltötte be Horthy 75. életévét. Hitler ez alkalommal a szokásosnál melegebb hangú üdvözletet küldött Jagow követ útján, és ismerve Horthy gyengéjét, egy jachttal ajándékozta meg. A születésnapi jókívánságok közlése alkalmával csak a jacht képét mutatta be Jagow, az ajándék tényleges átadására Raeder tengernagy és Meissner államminiszter október 15-i hivatalos látogatása kapcsán került sor.

Kérem, hogy a születésnapom alkalmából hozzám intézett igen szíves szavaiért fogadja szívből jövő köszönetemet. Nem érzem 75 évem terhét,

noha a sors vaskeze az elmúlt évben mély sebet hasított szívembe.[a1] Szeretnék[b] még annyi ideig testileg és szellemileg rendben maradni, míg ez a súlyos küzdelem, mely az európai kultúra és civilizáció védelméért folyik, szerencsésen befejeződik. A kötelesség az élet fölött áll, és így minden körülmények között tovább kell húzni az igát. A levél átadása alkalmából von Jagow nagykövet fényképeket tartalmazó kazettát adott át, melynek láttára szinte elállt a lélegzetem. Nem is tudom, hogyan köszönjem meg ezt a tengerésznek szóló óriási figyelmességet. Ezekben a nehéz napokban gondolataim gyakran időznek a főhadiszálláson; a német erőbe vetett teljes bizalommal kívánom, hogy az óhajtott legteljesebb siker az emberiség üdve érdekében a lehető legkisebb veszteségek mellett mielőbb következzék be.

Szívből jövő köszönetemet megismételve maradok hű bajtársiasságban excellenciád híve

Horthy

II. C. 18. — Saját kezűleg, németül, ceruzával írt fogalmazvány, Horthy aláírásával.

[1] Utalás István fia halálára.

76 b

1943. október 15.

HORTHY MIKLÓS KÖSZÖNŐLEVELE ADOLF HITLERHEZ A SZÜLETÉSNAPJÁRA KAPOTT JACHT ÁTADÁSA ALKALMÁBÓL

Excellenciás Uram!

Ma léptem először annak a pompás jachtnak a fedélzetére, amelyet Raeder nagyadmirális volt szíves excellenciád nevében és parancsára nekem átadni. Szinte elállt a szavam is; valóban nem tudom, hogyan köszönjem meg a barátságnak ezt a rendkívüli bizonyítékát. Különösen a mai súlyos időkben örültem ennek a gesztusnak, amikor a velünk szemben ellenséges, ügyesen vezetett propaganda újból és újból megpróbálja zavarni egymáshoz való viszonyunkat. S ezt, sajnos, nem csak ellenségek teszik, hanem sokan mások is, akik szenzációs hírverésből kívánnak megélni.[a*] Magyarország, sajnos, túl gyakran állt a lét vagy nemlét határán,

[a] Ezután a következő, utólag áthúzott szavak olvashatók: „Fiam helyett nem tudok teljes értékű pótlást találni, és ezért egyelőre magamnak kell tovább húzni az igát."

[b] Ezután a következő, utólag áthúzott szavak olvashatók: „hazám érdekében".

[a*] A mondat a következő, utólag áthúzott szavakkal folytatódott: „és a budapesti kávéházakban szimatolgatnak".

mégis mindenki, aki ismeri ezeréves történelmünket, megállapíthatja, hogy becsületünkön egyetlen folt sem esett. Mindig és mindenhol akadnak egyesek, akik nem gondolkoznak vagy nem éreznek korrekt módon, de garantálom, hogy a magyar nemzet tudatában van annak, milyen kötelességei vannak Németországgal és az európai közösséggel szemben. A minden állam létét fenyegető legnagyobb reális veszélyt kétségtelenül az orosz terjeszkedési törekvések jelentik, akár cári-ortodox, akár sztálini-kommunista jellegűek legyenek azok. A kommunizmus ezenfelül nemcsak politikai, hanem szociális veszélyt is jelent.[b] Magyarország járt messze legrosszabbul valamennyi állam között az első világháború után. Ezeréves országunk 75%-át, egész tengerpartunkat, egyetlen, nagy pénzráfordítással épített tengeri kikötőnket, hajóinkat, aranykészletünket stb. veszítettük el. Ezenfelül olyan államok közé voltunk beékelve, amelyek tetőtől talpig felfegyverezve tudták védeni a hamis fondorlattal elért, rabolt zsákmányt a lefegyverezett Magyarországgal szemben. Sokáig tartott, míg végül sikerült a fejünket a hurokból kihúzni, de a felfegyverkezés minden emberfeletti megerőltetés ellenére[c] csak lassan halad[d] előre. Ezért ezen a területen nem tudunk annyit teljesíteni, mint amennyit szeretnénk. A nem kielégítő felfegyverzés, sajnos, igen sok vérünkbe került. Sajnálattal hallom, hogy a propaganda a Német Birodalomban barátságtalan hangulatot keltett ellenünk. A jövő fogja bebizonyítani, hogy mi sohasem folytattunk konjunktúrapolitikát.[e] A mai nehéz helyzetben, amelyet az olasz árulás[1] átmenetileg még hátrányosabbá alakított, benső szükségletnek érzem, hogy ismételten biztosítsam excellenciádat: teljes bizalommal az erőben és igazságos ügyünkben, teljes bizakodással és megrendíthetetlenül állok Németország oldalán. Meg vagyok győződve arról, hogy minden veszélyt legyőzünk, és népeink boldog jövője felé tekinthetünk.

Ezt a szép ajándékot úgy tekintem, mint egy szeretetre méltó visszatekintést a múlt szép időire, amikor a német bajtársakkal együtt nehéz körülmények között harcoltunk a tengeren, minden túlerővel szemben, de sohasem hagytuk cserben egymást.

II. C. 18. — Saját kezűleg, tintával, németül írt fogalmazvány, aláírás nélkül.

Ez az ajándékozás jó szolgálatot tett a németeknek, amennyiben Magyarországon jó ideig szinte másról sem írtak az újságok, mint a Hitler által küldött

---

[b] Ezután a következő, utólag áthúzott mondat olvasható: „Félek, hogy ezt Anglia [b]/[1] túl későn fogja belátni."

[b]/[1] Az Anglia szó fölé ceruzával beírva, majd utólag kihúzva a következő szavak olvashatók: „egyes európai országok".

[c] Az ezután következő „sajnos" szót Horthy utólag kihúzta.

[d] Az ezután következő „tovább" szót Horthy utólag kihúzta.

[e] Ezután a következő utólag áthúzott mondat olvasható: „Én sohasem fogok egy centiméterre sem eltérni az egyenes, korrekt útról."

jachtról. De nem tévesztette el a hatását ez a kedveskedés Horthynál sem, mint a válaszlevelekből kitűnik. Különösen értékes volt a németek számára Horthy második, messzemenően baráti hangvételű levele, amely a tengelynek az olasz fegyverszünettel megkezdődött felbomlása után kelt.

[1] A Badoglio-kormány 1943. szeptember 3-án letette a fegyvert — és október 13-án hadat üzent Németországnak.

77

Stockholm, 1943. november 9.

ISMERETLEN FORRÁSBÓL SZÁRMAZÓ FELJEGYZÉS BÖHM VILMOSNAK ANGOL POLITIKAI KÖRÖKKEL, TOVÁBBÁ KELET-EURÓPAI EMIGRÁNS KORMÁNYOK TAGJAIVAL FOLYTATOTT LONDONI TÁRGYALÁSAIRÓL

1943 nyár utóján és őszén, az olaszországi fordulat következtében úgy látszott, hogy az Appennini-félsziget után rövidesen a Balkánon is sor kerül az angol—amerikai hadsereg partraszállására. A Kállay-kormány aktivitása a „kiugrás" irányában ennek megfelelően új erőre kapott. 1943. augusztus 17-én Veres László, a magyar Külügyminisztérium sajtóosztályának tisztviselője, közölte Sterndale Bennet szíriai angol követtel, hogy a magyar kormány hajlandó letenni a fegyvert, amint az angol, illetve amerikai csapatok elérik a magyar határt. 1943. szeptember 9-én Hughe Knatchbull-Hugessen törökországi angol nagykövet át is adta Veres Lászlónak az előzetes fegyverszüneti feltételeket. Ezeket a feltételeket a magyar kormánynak egy szűkebb kabinetje megtárgyalta, s Wodianer Andor követ útján közölték is Ronald Campbell portugáliai angol nagykövettel, hogy ezt tudomásul veszik. *[Bővebben lásd Kállay Miklós: Hungarian Premier. New York 1954. 373—374. old., illetve Karsai Elek: „Országgyarapítás" — országvesztés. Második rész. Kossuth Könyvkiadó 1961. 153—157. old.]* Ilyen körülmények között a beavatottak fokozott érdeklődéssel vártak minden angol—amerikai részről érkező hírt. Ebben a feszült, várakozó légkörben juttatták Horthy elé a stockholmi követségről érkezett alábbi jelentést. A jelentést, minden valószínűség szerint, Ullein-Reviczky stockholmi magyar követ állította össze.

Böhm Vilmos röviddel ezelőtt visszatért Londonból. Jellemző, hogy visszautazása épp arra az időre esett, amidőn Stockholm és Skócia között a svéd repülőjárat szünetelt a németek által lelőtt svéd repülőgép körül támadt bonyodalom következtében. A nevezett ennek következtében angol futárrepülőgéppel érkezett vissza a svéd fővárosba. Az utazással járó viszontagságok egészségét megviselték, úgyhogy csak egy ízben volt alkalmam vele tapasztalatairól beszélni. Ezekről röviden összefoglalva alább kívánok beszámolni:

Böhm az angol szakszervezetek, a Foreign Office és a Károlyi-féle magyar emigráció meghívására utazott Angliába. Mindhárom szerv súlyt helyezett Böhmnek a magyar kérdéssel kapcsolatban vallott felfogásának megismerésére. A kezdeményezés azonban tőle indult ki, s az itteni angol követség, ahol a nevezett magyar tanácsadóként szerepel, élénken támogatta az utazás tervét.

Londoni tartózkodása alatt Böhm többek között a következő személyiségekkel folytatott megbeszéléseket: John Robertsszel, a Foreign Office közép-európai osztályának vezetőjével, osztályának több tagjával, Macartneyvel, a Labour Party nemzetközi irodájának vezetőivel, a párt úgyszólván összes vezető személyiségével, Benessel, Ripkával, Masaryk Jánossal, Jefticcsel, Negatoviccsal (Jugoszlávia volt bécsi követe), továbbá a magyar emigráció tagjaival.

A Böhm által közöltek ismertetése előtt mindenekelőtt meg kell említenem azon tapasztalatomat, hogy Károlyiék és a londoni magyarellenes[2] körök befolyása érezhetőbbé vált Böhm magatartásán. A mai magyar rendszerrel szembeni magatartása kiéleződött, helyesebben eltűnt annak a mérsékletnek a jele, amely az utóbbi év folyamán a nevezettnél tapasztalható volt.

Böhm szerint: az angolszász politikai életben úgyszólván maradék nélkül az a felfogás uralkodik, hogy Magyarországnak a tengely oldalán való hadba lépése egy teljesen elhibázott magyar politikának volt a lépése. Az általános megállapítás az, hogy Magyarországnak a háborúba való belépése elkerülhető lett volna. Ugyanezen generációk során Magyarország másodszor lépett háborúba Anglia halálos ellenfele oldalán: ok nélkül. Ezért felelnie kell valakinek.

A szövetségeseknek a legyőzöttekkel való magatartása tekintetében egy alapvető elv máris általános érvényre tett szert: a szövetségesek nem viselnek hadat népek és államok ellen, hanem az azokat romlásba döntő kormányzati rendszer ellen. Magyarországot a mai politikai rendszer Németország mellé kötötte. A háború elvesztésének tehát egyik első és elmaradhatatlan következménye az lesz, hogy az egész mai magyar politikai rendszer helyéről eltávolítandó. Miként Magyarországra semmi vonatkozásban, úgy a mai politikai rendszerrel szemben sem jelentkezik az angol politikai életben gyűlölet. Sőt ellenkezőleg. Azt lehetne állítani például, hogy a kormányzó úr személye még most is rokonszenvnek örvend. A legrokonszenvesebb magyar.[3] De a tények logikája más követeléseket támaszt. A mai rendszer nem várhat semmi előzékenységet Anglia részéről.

A bekövetkező rendszerváltozásnak gyökeresnek és alapvetőnek kell lenni. A cégtábla átfestése nem lesz elegendő. Azonban hasonlóképpen alapvető felfogása Londonnak, hogy a bekövetkező rendszerváltozás ne forradalmi úton történjék, ne vezessen anarchiához, hanem rendezett viszonyok között menjen végbe.

A múltak tapasztalata lesz irányadó abban a tekintetben is, hogy milyen körülmények között távolítandó el a mai magyar rendszer. A múlt világháborúba is a mai rendszer vitte bele az országot. De amidőn az összeomlás bekövetkezett, a roncsokat a magyar demokrata rendszernek kellett volna megmentenie. Mivel ez a szövetségesek túlzott követelései és helytelen politikája miatt nem sikerült, mindenért: a háborúért, az összeomlásért és azok politikai következményeiért a demokratikus magyar rendszert tették felelőssé. Ennek kellett a történtek minden ódiumát viselni. Ez bukáshoz vezetett, s bukásán keresztül restaurálódott a régi rendszer. A Labour Party, de a mai angol kormányzat Magyarországgal kapcsolatos politikai programjának [is] az a kiindulópontja, hogy a mai magyar politikai rendszernek kell likvidálni a háborút és az abból származott következményeket. A rendszerváltozásnak csak ezután kell jönnie, amidőn ez megtörtént, s a rendszer magától, mintegy saját politikájának következményei súlya alatt, megsemmisült.

A mai magyar ellenzéki mozgalmak tevékenységét nagy figyelemmel kísérik, azonban nem tartják kielégítőnek. Több erőfeszítést, bátorságot és kezdeményezést várnának tőlünk el. Zsilinszky, Peyer és Szakasits személyében a jövő ígéreteit kezdik látni. A fenti alapvető felfogások mellett megállapítható volt, hogy nem ismeretlenek azok a nehézségek és kényszerítő körülmények, amelyek a magyar kormányzatok magatartását úgy a háborúba való belépés alkalmával, mint később befolyásolták. Gyakran volt hallható az a megállapítás, hogy adott helyzetben és adott körülmények között nehéz lett volna másképpen cselekedni. Azonban nyomatékosan kiegészül ez a vélemény azzal a megállapítással, hogy mindezek dacára Magyarország többet csinált, mint amennyit tennie kellett. Teljesen elég lett volna addig elmenni az engedmények terén, ameddig a svédek mentek el.[4]

A Labour Party-ban sok megértés jelentkezett Magyarországgal szemben. Természetesen vannak közöttük, akik élesen szembenállanak Magyarországgal eddigi magatartásáért, de ezek száma nem nagy, s nincsenek döntő fontosságú helyeken. Magyarország ügyének legnagyobb ellenfelei az angol szélsőbaloldalon vannak, s ez a társaság kiegészül számos angol entellektüellel. Befolyásuk nem döntő, de elég tekintélyes, mert felfogásukkal nagy lármát csapnak, s több sajtóorgánum áll többek között a rendelkezésükre. E sajtóorgánumok között a legveszélyesebb a „Daily Worker", „The New Statesman and Nation", a „Tribune" és a „Daily Chronicle".[a5]

A Foreign Office és a Labour Party környékén az általános vélemény az, hogy az utolsó év magyar politikája nem más, mint az elszalasztott alkalmak sorozata. Magyarországnak több sansza adódott a tengelytől való eltávolodásra. A világos szándéknak a hiánya azonban ezt meg-

[a] A „Daily" szó fölött fekete ceruzával írva a „News" szó látható.

akadályozta. Mussolini elismerésének a megtagadása például semmi körülmények között sem vezetett volna a németekkel való konfliktushoz.[6] A magyar kormányzat külföldi propagandájában többet állít a németekkel szemben kifejtett ellenállásról, mint amennyit szándékában van kifejteni.

Böhm több ízben tanácsot kért, hogy mi volna angol körök véleménye szerint a leghelyesebb teendő Magyarország számára a jelen körülmények között. A legtöbb esetben a kérdésre zavart választ adtak. A Foreign Office-ban Robertsszel beszélve szintén feltette ezt a kérdést. A nevezett azt felelte, hogy nem az ő feladata, hogy azon törje a fejét, hogy mit cselekedjen Magyarország, őt azért fizetik, hogy Anglia számára gondoljon ki megoldásokat a politikai és a katonai fejlődés által kitermelt helyzetben. A magyar kormánynak magának kell tudnia, hogy mit kell cselekednie országa érdekében.

Londonnak általános elvei vannak a szemben álló táborral való eljárás tekintetében a háború megnyerése után. Ezeket alkalmazni fogják. Az alkalmazás mérete azonban függ az egyes országok magatartásától és azoktól a körülményektől, amelyek ezt a magatartást meghatározzák. Minden politikai tényező meg van győződve a háború megnyeréséről. Sőt arról is, hogy ez a jövő év derekán be fog következni. A Foreign Office felfogása szerint nem fűződnek túl nagy angol érdekek ahhoz, hogy Anglia minden ellenfélével külön-külön megegyezzen. Ez nehéz is, mert nem áll egyedül, hanem számos szövetségese van. Politikai természetű megállapodásoknak máskülönben a szövetségesek közötti létrehozását is ellenzik. Vannak Angliának fontos érdekei, ez inkább az, hogy a rend fönnmaradjon, és hogy az anarchia kitörése elé gátat emeljenek.

Böhm tapasztalata az volt, hogy annak még a jelenlegi körülmények között is nagy jelentősége volna, ha Magyarországnak sikerülne a németekkel való együttműködésének mértékét legalább arra a színvonalra lefokozni, mint amely Svédország és Németország között fennáll. Az általános vélemény az volt, hogy akármilyen körülmények között, de vissza kell vonni a még orosz területen levő egységeket.. B[öhm] véleménye szerint ezzel még most is sokat lehetne elérni.

Magyarország fennmaradása, függetlenségének sértetlen megőrzése a legeminensebb angol érdeket képezi. Minden kör, politikai színezetétől eltekintve s minden politikai tényező hazánkkal szembeni beállítottságától eltekintve egyöntetűen hangoztatta, hogy Magyarországnak az Angol Birodalom szempontjából kulcshelyzete van, s ezért Magyarország fennmaradása és biztonsága elsőrangú angol érdeket képez. Az érdekszférákkal kapcsolatos tervek elfogadása vagy elvesztése körüli harc ez időben még távolról sem dőlt el, de Londonban egyöntetűen hangoztatta minden tényező, hogy Magyarország semmi körülmények között sem fog az orosz érdekszférába tartozni, még ha az új világ rendjét az érdekszféra-elmélet alapján hozzák is létre.[7] Ha így is alakulna a világ sora, Magyarország az angol érdekszférába

tartozna. Anglia szempontjából ugyanis annak a területnek az államai, amelyek az Anglia és a Perzsa-öböl között vont átmérőtől nyugatra[8] fekszenek, a birodalom biztonsága miatt nem engedhetők ki a kézből . . .[b]

A fentiekben igyekeztem összefoglalni Londonból való visszatérte utáni első találkozásunk alkalmával Böhm által velem közölteket. Ez alkalommal hangsúlyozni akarom, hogy közlései értékének mérlegelésénél föltétlenül szem előtt tartandó Böhmnek beállítottsága a mai magyar politikai rendszerrel szemben, amely részint múltjából, részint pedig jövőbeli terveiből adódnak. Ebben találjuk meg annak a ténynek a magyarázatát, hogy Böhm közlése szerint angol részről a mai magyar politikai rendszer eltávolításában látják a magyar kérdés legfőbb problematikáját.

Böhm utazására nevezettel való további találkozásaim után ismét vissza fogok térni, s remélem, hogy tapasztalataival kapcsolatban újabb részletek lehetnek közölhetők.

I. D. 20. — Gépelt, aláírás és cím nélküli másolat.

A feljegyzés első oldalán fent a jobb sarokban ceruzaírással Ullein-Reviczky kézjegye látható. A szöveg túlnyomó részét fekete ceruzával aláhúzták vagy a szöveg mellett húzott vonalakkal jelölték.

Ha a fenti jelentésben tükröződő angol vélemények nem voltak kedvezőek Horthy és általában a magyar uralkodó körök számára, akkor a néhány hét múlva megtartott teheráni konferencia egyenesen lehervasztotta ezeknek a köröknek a reményeit. A konferencián ugyanis megállapodtak a szövetségesek abban, hogy csak feltétel nélküli fegyverletétel alapján hajlandók tárgyalni a tengely bármelyik tagjával, továbbá, hogy legkésőbb 1944. május 1-ig megkezdik az angol—amerikai csapatok a partraszállást Nyugat-Európában. Mindezek ellenére Kállay még egy ideig tovább folytatta csődbe jutott „kettős" politikáját.

---

[1] Károlyi Mihály 1919 nyarán külföldre távozott. Az ellenforradalmi rendszer ideje alatt a magyar emigráció különböző baloldali csoportjaival együttműködve jelentős tevékenységet fejtett ki a demokratikus fordulat előkészítése érdekében. Ebben az időben már megalakult Londonban Károlyi Mihály vezetésével a Nemzeti Tanács.

[2] A fennálló rendszer ellenzését azonosítja a „magyarellenességgel".

[3] Ha megfelel a valóságnak, hogy 1943-ban bármely angol politikai körben ez a felfogás kifejezésre juthatott, az csak az illető politikai csoportra jellemző. Ez a vélemény, illetve állítás mégis bizonyos összhangot mutat Horthy háború utáni sorsával, nevezetesen, hogy megakadályozzák a bíróság elé állítását.

[4] Svédország nem volt hadviselő fél a második világháborúban.

---

[b] A kihagyott részben a határok várható alakulásáról nyert értesülésekről ad tájékoztatást a jelentés.

[5] Az Angol Kommunista Párt lapjáról, illetve baloldali lapról van szó, kivéve a News (Daily) Chronicle-ot.

[6] Lásd e kötet 80. sz. iratának bevezetőjét.

[7] Ezekhez s az ehhez hasonló kijelentésekhez fűzte a Kállay-kormány a teheráni konferencia utáni időben a reményeit.

[8] Nyilvánvaló elírásról van szó, s a megjelölt vonaltól délnyugatra eső területre kívánt utalni.

78

1944. február 12.

HORTHY MIKLÓS LEVELE ADOLF HITLERHEZ A FRONTON LEVŐ MAGYAR HADOSZTÁLYOKNAK A KÁRPÁT-VONALRA VALÓ VISSZARENDELÉSE ÜGYÉBEN

A német—magyar katonai tárgyalásoknak 1943 elejétől szinte állandó napirendi pontja volt — különböző megfontolások alapján — a 2. magyar hadsereg maradványai, pontosabban az azóta megszálló feladatra kiküldött katonai egységek visszahívásának kérdése. Miután a magyar kormány tudomására jutott, hogy az általa jóváhagyott angol fegyverszüneti feltételeket *[lásd e kötet 77. sz. irat bevezetőjét]* az angolszász hatalmak Moszkvába küldték, különös jelentőséget nyert a Szovjetunióban harcoló magyar csapatok kérdése. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy fegyverszünetért a Szovjetunióhoz kell fordulniuk. Minden valószínűség szerint folytak is ilyen tárgyalások 1943 végén és 1944 elején. Erre utal az „Associated Press" egy későbbi visszatekintő jelentése. *[OL MTI Bizalmas. Külpolitikai Szemle. 1944. július 7. 2. old.]* Az 1944 februárjában, közvetítők útján folytatott szovjet—magyar puhatolózó tárgyalásokról Ullein-Reviczky is információkat szolgáltatott Macartney professzornak e korszak feldolgozásához. *[A. Macartney: A History of Hungary. 1929—1945. II. köt. New York 1957. 215. old.]* A magyar kormány hivatalos propagandája ezeket a Szovjetunióval kezdett tárgyalásokat igyekezett elősegíteni, mikor úgy állította be a helyzetet, hogy a magyar egységek nem harcolnak, csak megszálló erőként vannak a Szovjetunió területén. Ugyanekkor a TASZSZ és a különböző nyugati hírügynökségek arról közöltek állandóan híreket, hogy a magyar csapatok harcolnak is a Vörös Hadsereg ellen. Ilyen körülmények között, különös tekintettel arra, hogy a teheráni konferencia után már bizonyos volt, hogy nem a Balkánon, hanem Nyugat-Európában nyitnak új frontot az angol—amerikai haderők, a szovjet hadsereg pedig már 250 kilométerre közelítette meg az ország határát, sürgetővé vált a szovjet területen levő magyar hadosztályok visszavonása. Természetesen ez nem jelentette azt, hogy a Kállay-kormány nem vette volna fel a harcot a szovjet hadsereggel a Kárpátok vonalán. Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök a Hitlernél 1944. január 24-én tett látogatása alkalmával a Horthytól nyert instrukciók alapján kívánta megtárgyalni a kérdést. Látogatása során azonban — Keitel és Hitler elzárkózó magatartása folytán — érdemi tárgyalásokra nem került sor. Ekkor határozta el a kormány, hogy írásban kéri a kint

levő hadosztályok visszavonását. Szombathelyi 1944. február 14-én Keitelhez intézett egy hosszabb levelet ebben az ügyben. *[Nagybaczoni Nagy Vilmos Végzetes esztendők. Körmendy é. n. 187. old.]* Horthy pedig, mintegy támogatva ezt a kérdést, ugyanezekben a napokban az alábbi levelet intézte Hitlerhez.

Excellenciás Uram!

Országomnak és népemnek a szovjet front közelsége által kiélezett létkérdése arra kényszerít, hogy felvessem a magyar határok védelmének kérdését. Ezt a kérdést megbízásomból Szombathelyi vezérezredes, a magyar vezérkar főnöke is felvetette a vezérkari főhadiszálláson tett legutóbbi látogatása alkalmával, de nem sikerült tisztáznia.

Természetesen el vagyok szánva arra, hogy a magyar határokat egy esetleges orosz invázió ellen minden rendelkezésre álló erővel és eszközzel megvédjem. Az ehhez szükséges intézkedéseket a közeljövőben előkészítjük, egyes határőr-alakulatokat hadiállapotba hozunk, és a veszélyeztetett helyekre rendeljük át őket.

A háború sokkal közelebb került a mi határainkhoz, mint a német területekhez. Excellenciád természetesnek fogja találni, hogy nekem az a legfőbb gondom, hogy országomat megkíméljem a háború borzalmaitól, és a lehető legtávolabb tartsam tőle a háborút, annak minden pusztításával és rombolásával. Mind az első világháborúban, mind a mostaniban is az volt a német hadvezetés fő célja, hogy távol tartsa a háborút saját határaitól, és idegen területen szálljon csatába, hogy saját otthona, mint mindennemű utánpótlás, ellátás és hadianyaggyártás bázisa, sértetlen maradjon, és megfelelhessen ennek a feladatnak. Ha a hadszínterek távoltartása Németország számára életkérdés a háború folytatásához, még fokozottabb mértékben áll ez Magyarországra, melynek területe sokszorosan kisebb, mint a Nagynémet Birodalomé, s amelynek csekély erőforrásai a kisebb távolságok következtében sokkal könnyebben érhetők el, mint a német hadsereg erőforrásai.

A Kárpátok gerince nehezen leküzdhető akadályt jelent az orosz hadsereg számára, és a magyar hadsereg könnyebben tudja tartani ezt a vonalat, mintsem egy jelentős fegyver- és hadianyagfölénnyel végrehajtott támadást feltartóztatni a sikságon. Szilárd meggyőződésem, hogy ezt a frontot egyedül is tartani tudjuk, anélkül, hogy német segítségre szorulnánk és ebben az esetben talán a központosított hadiiparunk és a mindkettőnk számára oly fontos közlekedési utak sem lesznek a légitámadásoknak annyira kitéve.

Ebből az alkalomból vissza kell térnem egy már többször felvetett kérdésre is. A magyar hadosztályok, amelyek a német csapatok hátában megszálló és rendfenntartó csapatokként szolgálnak, nyugtalanító helyzetben vannak. Nincsenek megfelelően felfegyverezve, és így az előtt a lehetőség előtt állnak, hogy teljesen szétverik és szétszórják őket.[1] A

VII. hadtest már két részre van szétszakítva, a VIII. hadtest 1., 5., 23. és 12. könnyű hadosztálya messze északon áll, elvesztette a kapcsolatot a többi magyar megszálló csapattal és magával az anyaországgal is, ami az utánpótlást is lehetetlenné teszi. A közöttük levő 9. és 19. könnyű hadosztály szinte védtelenül van kitéve egy meglepetésszerű ellenséges lovas tömegtámadásnak. Ezek a meglehetősen fegyvertelen hadosztályok hadseregünknek csaknem felét teszik ki, és sajnos nem tudjuk őket pótolni.

Ezért legnyomatékosabban kell kérnem önt, excellenciás uram, hogy megállapodásunk értelmében szíveskedjék a magyar hadosztályokat az ellenséges frontról idejében visszarendelni az Északkeleti-Kárpátok lábához, ahol a Lemberg—Ogyessza vasútvonalat tudnánk biztosítani, és minden csapatunkat együtt tarthatnánk. Ezek a csapatok azután a Kárpátok védelmére is rendelkezésre állnának, ami az erők jelenlegi szétszórtsága mellett kizártnak látszik. Nehéz lenne megmondani, hogy vajon egyáltalán sor kerül-e egy nyugati invázióra, de Észak-Erdély megtámadását biztosnak tekintem.

Szilárd meggyőződésem, hogy a dicsőséges német Wehrmacht továbbra is helytáll a túlerővel szemben, és ezt a célkitűzést minden rendelkezésünkre álló eszközzel mi is becsületesen kívánjuk támogatni.

Szívből köszönöm a Szombathelyi vezérkari főnök által küldött üdvözleteket; örömmel hallottam, hogy ön, nehéz munkája és felelőssége ellenére, a legjobb egészségnek örvend és kitűnően néz ki.

Hű bajtársiassággal
szívélyesen üdvözli
Horthy

II. C. 19. — Gépelt, német nyelvű fogalmazvány, Horthy aláírásával.

Az utolsó öt szót Horthy fekete ceruzával írta a fogalmazványra. A levélpapír első oldalán vaknyomású fejléc látható Magyarország címerével és „MAGYARORSZÁG KORMÁNYZÓJA" körfelirattal.

A fenti levelet közli, a levél utolsó négy szavának kivételével, a „Magyarország és a második világháború" című dokumentumkötet is. (Kossuth Könyvkiadó 1961. 439—441. old.)

Sztójay Döme berlini követ február 15-én adta át a német Külügyi Hivatalnak továbbítás végett Horthy levelét, s azt február 17-én kézbesítették Hitlerhez. *[OL Küm. Számjel oszt. Bejövő táviratok. Berlin. 1944. 5409., 5479.]* A kérésnek természetesen nem adtak helyt a németek, csupán arra volt alkalmas, hogy a magyar kiugrási tervek miatt gyanakvó Hitlerben tovább érlelje Magyarország megszállásának gondolatát.

[1] Horthy ezzel a mondatával elárulja, hogy milyen jellegű feladatokat láttak el ezek a „megszálló" erők. Nyilvánvalóan partizánok ellen éppúgy felhasználták őket, mint a frontot egyre gyakrabban áttörő Vörös Hadsereg ellen.

79 a

1944 március

HORTHY MIKLÓS 1944. MÁRCIUS 15-i RÁDIÓBESZÉD-TERVEZETE, AMELYBEN KÍSÉRLETET TESZ A NYUGATI DEMOKRÁCIÁK RÉSZÉRŐL AZ ELLENFORRADALMI RENDSZERT ÉRT VÁDAK MEGCÁFOLÁSÁRA

1944. március 1-én Kállay Miklós a semleges országokban működő magyar követeknek körlevelet küldött. Ebben általános feladatként jelölte meg azt, „... hogy megcáfoljuk a Magyarország ellen felhozott három fő vádat: hogy a magyar politikai és társadalmi rendszer feudális, antidemokratikus és antiszociális, hogy Magyarország elnyomta a nem magyarokat, hogy megcsonkította szomszédainak területét. Ez az a három vád, amely falként áll Magyarország és a nyugati közvélemény között..." *[Kállay Miklós: Hungarian Premier. New York 1954. 404—405. old. — Idézi: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó 1961. 442. old.]* Ugyanezekkel a kérdésekkel kívánt foglalkozni Horthy is ünnepi beszédtervezetében. Kállay mégis ellenezte *[lásd a következő iratot]* a beszéd megtartását, mégpedig nemcsak azért, mert Horthy túlságosan otrombán foglalkozott e kényes kérdésekkel — hiszen a beszédet át lehetett volna stilizálni. Kállay álláspontjának legfőbb magyarázata az volt, hogy 1944 tavaszán megváltoztak a katonai és politikai körülmények, a helyzet nem volt azonos azzal a légkörrel, amelyben 1943 nyarán elkezdték a nyugati orientációt. A korábbi feltevés — ahogy idézett instrukciójában maga Kállay írta —, hogy az „... angol—amerikai csapatok az orosz katonák előtt érik el ezt a térséget, és Közép- és Kelet-Európa jövőjét az angol, amerikai politika ... fogja meghatározni" — az adott helyzetben nem vált valóra. „... Ma az orosz hadsereg közelebb van határainkhoz, és az orosz politika kezd behatolni Közép- és Kelet-Európába. Az angol—amerikai hadsereg inaktivitása és az ezzel kapcsolatos politikai visszavonulás miatt elképzeléseinket nem lehetett eddig realizálni: a partner, akire számítottunk, nem materializálódott." *[Kállay Miklós: Id. mű. 400—401. old. — Idézi: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó 1961. 441. old.]* Ebből az a következtetés adódott Kállayék számára, hogy mivel az előnyomuló szovjet hadsereggel szemben az angolszászok nem tudják megvédeni őket, kénytelenek katonailag továbbra is a németekre támaszkodni. Bár az angolszászok felé a propagandát továbbra is folytatták, de a kialakult helyzetben nem volt tanácsos a németeket sem provokálni ilyen beszéddel. Ezeket a meggondolásokat azonban Horthy és környezete is ismerhette. Horthy részéről tehát más okai is lehettek a március 15-i beszéd kezdeményezésének.

1943. december 31-én megalakult az úgynevezett „kiugrási iroda", természetesen nem ezzel a névvel, s vezetője ifj. Horthy Miklós, a kormányzó fia lett. Célja: kapcsolatkeresés az angolszászok felé, és a „kiugrás" előkészítése. Ifj. Horthy Miklós kinevezési okmánya[1] azonban nemcsak azért volt túl általános, hogy a vezető körök kiugrási céljait leplezze, de minden valószínűség szerint azért is, hogy az idősebb Horthynak a kiugrási irodával kapcsolatos, valódi szán-

dékait elrejtse. A kinevezési okmány lényegében rendkívüli és nem ellenőrizhető hatáskört biztosít az államfő fia számára. Horthy utolsó dinasztialapítási kísérlete óta, 1942-től erősen megváltozott a helyzet. 1943 végén Roosevelt, az Amerikai Egyesült Államok elnöke kihallgatáson fogadta Habsburg Ottót. *[Kállay Miklós: Id. mű, 388. old.]* Miután a Horthy családnak a németek támogatására alapozott összes dinasztiaalapítási kísérlete kudarcot vallott, és nyilvánvalóvá vált a németek veresége, a kiugrási iroda létrehozásával — most az angolszászok támogatására építve — a hatalom megtartása érdekében újabb akcióba kezdtek. Ifj. Horthy Miklós már egy 1944. január 1-i beszédében is rendkívül egyértelmű kijelentéseket tett az angolszászok felé. Horthy részéről ez a beszéd az angolszászok felé tett újabb gesztus akart lenni. A miniszterelnök azonban látta, hogy a Horthy család külön érdekeiből indított kezdeményezés kockáztatta a magyar uralkodó osztályok érdekeit. Ezért ellenezte a beszéd megtartását.

Nemzeti ünnepünk alkalmából kivételesen néhány szavam volna magyar testvéreimhez.[a] Ide s tova negyedszázada annak, hogy a nemzet akarata a magyar állam élére állított. A gondviselés kegyelme lehetővé tette, hogy ez alatt a 24 év alatt szakadatlan munkával a Trianonban összetört magyar nemzeti élet újjáépítését előbbre vigyük. A háború, mely egyre borzalmasabb méreteket ölt, és elveszítette a régebbi háborúk lovagias,[b] férfias jellegét, mindinkább puszta öldökléssé válik, részben megakasztotta ezen építőmunkát. Békés polgári emberek, asszonyok, ártatlan gyermekek ezrei halnak meg naponta,[c] és e pillanatban, sajnos, egyetlen reménysugár sincsen, amely e szörnyű megpróbáltatás belátható végét jelezné. Sokszor a legokosabb emberek is inkább a szenvedélyüktől vezettetik magukat, mint az eszüktől, különben már kísérletek tétettek volna, hogy ezen rettenetes pusztítások valahogy megszűnjenek. Nincs olyan komplikált kérdés, amely tárgyalásokkal igazságosan megoldható ne lenne.

Mindezen szerencsétlenség azért szakadt az emberiségre, mert Párizsban Clemenceau rosszul diktálta a békét. Az igazságtalan, kérlelhetetlen megcsonkítás után nem várhatta tőlünk senki, hogy belenyugodjunk abba, amit velünk tettek, és megköszönjük, hogy meghagyták országunk és lakosságunk egynegyed részét. És mi volt a jogcíme ilyen lelketlen megcsonkításunknak? Az első világháború után felvetették a kérdést, hogy ki okozta a háborút. A harcban álló országok között csakis Magyarországról van bebizonyítva, hogy a nemzet akkori felelős vezetője, Tisza István azt a legerőteljesebben ellenezte. A másik állítás az volt, hogy rosszul bántunk a kisebbségekkel. Mindenki konstatál-

[a] A mondatban szereplő „kivételesen" és „testvéreimhez" szavak ceruzával alá vannak húzva, s a lap szélén ugyancsak ceruzával írt kérdőjel látható.
[b] A „lovagias" szó után áthúzva a „katonás" szó olvasható.
[c] E szövegrész mellett a lap szélén fekete ceruzával írt kérdőjel látható.

hatja, hogy évszázadok után még ma is saját nyelvüket használják, még a fővárostól 10 percnyire fekvő falvaikban is. És ha rosszul bántunk volna velük, miért nem ment egy se vissza hazájába. Az abszolút jogegyenlőséget bizonyítja, hogy éppen az úgynevezett béketárgyalások idejében Magyarország legmagasabb méltóságában, a hercegprímási székben egy szegény szlovák földműves fia ült. A tájékozatlan külföldi közvélemény előtt rágalmazó vádaskodások országunk belső közéleti berendezkedését és társadalmi viszonyait méltatlan színben akarják feltüntetni.[d] Ez utóbbi támadásokat a nemzet ismert közvetlen ellenségei és az azok zsoldjában álló, túlnyomórészt nem magyar származású szökevények vezetik az ország ellen, akik mögött idehaza senki sem áll, s akiknek a magyar talajban semmi gyökerük sincsen. A[e] szociális elmaradottság és a feudalizmus alaptalan vádját szegezik sokszor a nemzettel szemben. Szociális fejlettségünk tekintetében vállalunk minden összehasonlítást az európai országokkal. Az elmúlt esztendők szociális alkotásai és eredményei — a trianoni és a háborús idők ellenére is — az európai szociális haladás első vonalában állnak.

Feudalizmus Magyarországon sohasem volt, még akkor sem, amikor a feudalizmus uralkodó rendszer volt úgyszólván egész Európában. Ma pedig az a helyzet, hogy nálunk a kisbirtokok aránya messze felülmúlja a legtöbb nyugat-európai ország birtokmegoszlási arányát. Itt nincs feudalizmus, nincs szociális elmaradottság, nincs nemzetiségi elnyomás, de van szabadság, van alkotmányos élet, parlamentarizmus, van törvény előtti egyenlőség, vannak kielégítő szociális viszonyok, egyszóval megvan a modern civilizált közösségi élet minden erkölcsi és anyagi előfeltétele. Nálunk a politikai pártok szabadon működhetnek, s világnézeti és politikai meggyőződéséért senkit semmiféle hátrány nem ér. A magyar közélet és törvényhozás munkája a nemzeti akarat szabad megnyilatkozásán nyugszik. Itt nem feudális uralom van, hanem tisztesség. Magyarországon még nem fordult elő, hogy egy miniszter meggazdagodott volna. Nálunk tiszta a közélet. Korrupt emberek a magyar légkörben sohasem juthattak — normális viszonyok közt — szerephez. Egyetlen inkorrektséget sem lehet a szemünkre vetni. A súlyos trianoni keresztet néma és férfias béketűréssel viseltük, s a nemzeti létünkre ólomsúllyal nehezedő jogtalanságok megváltoztatásáért csak a jog és az igazság békés eszközeivel szállottunk síkra. Soha idegen területre nem aspiráltunk, más nemzetek jogait nem csorbítottuk, hódítási szándék nem vezetett bennünket — csak ahhoz ragaszkodtunk és ragaszkodunk, ami Isten és ember előtt ezer éven át a miénk volt, és sohasem a másé.

---

[d] Ezt a mondatot Horthy a következő szavakkal kezdte: „Sok külföldi újság rosszallólag", majd ezt utólag áthúzta.

[e] Ezután a következő, utólag áthúzott szavak olvashatók: „nemzetisé[g], feudalizmus".

Újvidéken egy csetnik[f] betörés következtében megengedhetetlen és elítélendő cselekmények fordultak elő, de a felelősek és bűnösök haditörvényszék elé kerültek, és legszigorúbban meg lettek büntetve. A legenyhébb büntetés 10 évi fegyház volt.[2] Az Újvidéki *[sic]* túlkapásokat mindnyájan elítéljük, de ott körülbelül 3000 ember vesztette életét, kik között a harc hevében, sajnos, sok ártatlan is akadt. De mit jelent ez a szám, összehasonlítva azon százezrekkel, kiket másfelé harcon kívül gyilkoltak le ártatlanul, és mely esetek felett senki sem szörnyűlködött. Idegen határt csak Szeged, Pécs és Kassa előzetes bombázása után voltunk kénytelenek átlépni.

Ezer év óta nem volt még folt a becsületünkön, soha senkit el nem árultunk, és a jövőben sem térünk le a korrektség egyenes útjáról. 1200-ban több magyar volt mint angol, körülbelül annyi, mint akkor francia, de az örökös harcokban elfogytunk, kis nemzet lettünk, és nem akarunk mást, mint a többi, háborítlanul *[sic]* élni saját életünket, nekünk nem tetsző világnézetek importja nélkül. Finn testvéreink egy ötvenszeres túlerővel szemben védik szabadságukat, mi is csak ezt akarjuk.

A legfontosabb követelmény nehéz helyzetünkben az, hogy hazánkban továbbra is abszolút rend és nyugalom legyen. Számítok arra, hogy az egész ország osztatlan egységben, fegyelemben lesz velem együtt a nemzet iránt tartozó kötelességek teljesítésében.

Ezt tartsa mindenki szem előtt, nehogy meggondolatlanok bajba kerüljenek, mert a rendet minden körülmények közt fenn fogjuk tartani.

Horthy

I. D. 21. — Horthy saját kezűleg, tintával írt fogalmazványa.

A fogalmazvány mellett külön lapon, feltehetőleg a beszédtervezethez tartozó, Horthy tintával írt következő szövege olvasható: „Azon államok sajtójában, melyeket a sors velünk szembe állított, sokszor találkozunk a »csatlós állam« kifejezéssel. Ez nem éppen hízelgő kifejezés, mert azt sejteti, hogy azért álltunk egy hatalmasabb állam mellé, mert azt reméljük, hogy a koncból nekünk is jut valami, aztán meg, hogy meghajoltunk egy imperatív követelésre. Mi semmi néven nevezendő előnyt a háborútól nem vártunk, és senki minket a pártállásra nem kényszerített, sőt fel sem szólított. Nekünk más utunk nem volt."

---

[1] Ifj. Horthy Miklós kinevezési okmánya a következőképpen határozza meg hatáskörét: „Méltóságod szolgálattételre közvetlenül a főméltóságú kormányzó úr legmagasabb személye mellé lesz beosztva, ügyköre lesz egyelőre a Magyarország területén kívül Európában levő, továbbá a tengerentúli világrészekben élő és visszatelepülni óhajtó magyarság visszatelepítésének kérdése. Ügykörébe tartozik majd ezen túlmenőleg minden olyan kérdéssel való foglalkozás, melyre a főméltóságú kormányzó úr, illetve az m. kir. miniszterelnök méltóságodnak megbízást ad. Méltóságodnak e célból egy iroda bocsáttatik rendelkezésére . . ." *[OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 854. old.]*

[2] Lásd e kötet 62. sz. irat 14. sz. jegyzetét.

---

[f] E szó előtt az utólag áthúzott „szerb" szó olvasható.

1944. március 8.

KÁLLAY MIKLÓS MINISZTERELNÖK LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ, AMELYBEN ELLENZI A MÁRCIUS 15-ÉRE TERVEZETT RÁDIÓBESZÉD ELMONDÁSÁT

Főméltóságú Uram!

Hosszú töprengéssel, több és több formában próbálkoztam először a főméltóságod gondolatmenetében megszövegezni a március 15-i rádiószózatot. Nem tudtam megcsinálni. Azután megkíséreltem főméltóságod szövegétől függetlenül a mai időkben alkalmas és szükséges államfői nyilatkozatot megfogalmazni. Ez sem sikerült.

Ez a sikertelenség győzött meg arról, hogy a mai időkben nem lehet és nem lenne helyes, ha főméltóságos úr nyilatkozna. Arról, hogy teljesen színtelen beszédet mondjon, nem lehet szó, mert viszont a mai időkben nem lehet színtelenül, csak általánosságban az államfőnek megnyilatkoznia. Viszont, ha súlyos beszédet mond el — mint amilyen súlyosak azok a tételek, amelyek főméltóságos uram szövegében le vannak szögezve, és amelyeket mind frappánsaknak tartok és teljes mértékben magaménak teszek —, akkor száz és száz veszélye van annak, hogy többet ártunk vele, mint amennyit használunk.

Nem valószínű, sőt csaknem lehetetlen, hogy a mai, még teljesen megvadult légkörben azok megértésre találjanak, és mentől jobban elevenére tapintunk az igazságnak, annál nagyobb reakciókra kell számítanunk, annál inkább fogják a beszédet szétmarcangolni, és mivel ellenségeink uralják a világsajtót, amely naiv és hiszékeny közönségnek íródik, ferdíthetik el annak minden szavát. Ha az bátor és önérzetes, akkor nem a másik mondatban megtalálható békülékeny szellemet fogják kidomborítani, hanem hadüzenetnek tekintik a világ közvéleménye ellen. Ha pedig túlságosan hangoztatjuk a békét, sok benne a védekezés, úgy ezt beismerésnek és a megadásra való hajlamnak ferdítenék el.

A főméltóságos úr szövege pár pörölyütésszerű mondattal száll szembe az ellenünk felsorakoztatott vádakkal és rágalmakkal. Háborúba lépésünk, területeink visszaszerzése, a nemzetiségekkel való bánásmód, a feudalizmus vádja, Újvidék elleni védekezés azonban egy beszédben könnyen olyan magyarázatot válthatna ki, hogy minden védekezésben beismerés is van, és ezáltal veszélyt is rejt magában, és rosszindulatú magyarázatokra ad okot.

Különösen pedig alkalmat ad arra — és azt hiszem, elkerülhetetlenné válna —, hogy a világsajtó és különösen a hallatlan aljas orosz és angol rádió, nem beszélve a román és cseh és egyéb freisenderekről, most már főméltóságod személyét is belevonja, enyhén kifejezve, a vitába.

valójában pedig ürügyet adnánk nekik arra, hogy a legmagasabb személyünket, akit eddig — el kell ismerni —, alig néhány kivételtől eltekintve, nem támadtak és a felelősségre vonásba nem állítottak be, most már mindent félretéve támadhassanak, és ezáltal országunk ügyének legnagyobb erősségét, főméltóságod személyének a dolgok feletti állását és a világ közvéleménye előtti piedesztálját kikezdhetnék.

Amikor a második kísérlethez nyúltam, hogy magam igyekszem egy beszédet elfogadásra előterjeszteni, akkor azt kellett megállapítanom, hogy a mai viszonyok között, amikor napok kérdése, hogy határainkhoz esetleg az oroszok eljutnak,[1] amikor kint levő csapataink sorsa felett dönteni kell,[2] vagy pedig a harctéri események nélkülünk fognak felettünk dönteni, amikor a finn krízis[3] folytán a kisnemzetek sorsa teljesen az előtérben van, amikor Bulgária és Románia körül egy óriási diplomáciai játék folyik — akkor egy ilyen nyilatkozatban mindenki azt keresné, hogy mit akart a magyar államfő. Leegyszerűsítve a kérdést, csak azt néznék, és mást nem is tudnak elképzelni, hogy mi a beszédnek a célja, hogy ez bejelentés akar-e lenni, hogy tűzön-vízen keresztül azonosítjuk magunkat a németekkel vagy — mint ők mondják — a nácizmussal, vagy pedig azt keresik, hogy ez felajánlkozás-e a különbékére, közeledés-e a nyugati hatalmak, esetleg Oroszország felé. Ma, amikor a határainkon az orosz, mindenki arra gondol, hogy ezt a nyilatkozatot más, mint az orosz közeledése, nem válthatta ki, és keresi benne azt, ami az ő részére megfogható, előnyt jelenthet, vagy pedig megerősíti őket abban a hitben, hogy azért történt a nyilatkozat, hogy Magyarország eddigi beállítottságát igazolja, tehát eszerint ki is akar tartani mellette. Senki sem látná azt a tiszta szándékot, ami főméltóságodat vezeti, a németek felé minden körülmények között bizalmatlanságot váltana ki, mert ha a háború eldurvulásáról beszélünk, ezt magukra is vonatkoztathatják, még az újvidéki dolgot is — nem tudom miért, de — saját ügyüknek tekintik; hogy mi csak védekező háborút folytatunk, ezt sérelmezik a legjobban.

Így nem tudtam én sem egy szöveget és mondanivalót találni, ami ilyen magas helyről a mai időkben elhangozhasson.

A főméltóságos úr által leírt tételeket eddig is, ebben vagy más formában igyekeztünk száz és száz csatornán a világ közvéleményébe bevinni. Minden kérdésről cikkek, memorandumok, nagy anyaggyűjtemény áll rendelkezésünkre. Ezeknek volt is némi eredménye, nem is. Természetesen sokkal nagyobb súlya lenne, ha azt főméltóságod szájából hallanák, de — mint fentebb vázoltam — a reakció is nagyobb lenne. Én nem tudom, hogy itt van-e az ideje annak, amikor a tetőfokon áll a totális háború, amikor katonák diktálják az eseményeket, és a politikusok közül is csak a teljesen háborús beállítottságúaknak van szavuk, hogy akkor elérkezett-e már az idő, hogy mindezekkel az érvekkel és kérdésekkel előhozakodhassunk — ezek ma még mind leperegnek azok-

ról a falakról, amiket a nemzetek és emberek közé az események felállítottak. Sok akciónk van még az íróasztalok fiókjában, amelyekkel nem is jövünk ki, mert félünk, hogy túl hamar pufogtatnánk el a legfontosabb argumentumainkat. (Pl. egy egész kitűnő könyvünk van kint angolul kinyomtatva Svájcban az erdélyi kérdésről, és Bessenyey kéri, hogy ne bocsássuk ki, mert idő előtti, az ellenargumentomokkal hamar elkészülnének a románok, és mire a román—magyar kérdés tényleg döntésre kerül, akkorára elévülne a könyv.)

Tudom, hogy a nemzet nagyon várná és megkönnyebbüléssel venné, ha hallaná főméltóságod szavát. Talán eljöhet arra az alkalom hamarább is, mint azt gondoljuk. Az események úgy rajzanak, hogy talán egész váratlanul, akár napokon belül valamilyen oldalról — legyen az akár a levél, amelyet várunk,[4] vagy a közeledő orosz hadsereg részéről katonai vonalon, avagy egy esetleges bombázást megelőző felszólításban a nyugatiak részéről, úgyis nyilatkoznunk kell, állást kell foglalni, döntés elé lehetünk állítva sok vonatkozásban. Ha erre gondolunk, a legmagasabb helyről jövő minden megnyilatkozás, ahonnan esetleg hamarosan a döntésnek kell jönnie, azt a veszélyt rejtheti magában, hogy lehet abban egy szó, egy mondat, egy meg nem értett vagy félremagyarázható mondat, amelyet a legszorgosabb nagyítóval, ha vizsgáljuk át mostan a beszédet, nem találunk meg, de kihatásában elébe vághat főméltóságod akkor szükséges elhatározásának.

Ezen meggondolások alapján mély tisztelettel kérem, hogy ez alkalommal a beszédtől eltekinteni kegyeskedjék, helyesebben kifejezve, attól eltekinteni méltóztassék, hogy főméltóságod most, március 15-én szóljon a nemzethez, mert másképpen az a meggyőződésem, hogy az események elég hamar ezt úgyis szükségessé, elkerülhetetlenné fogják tenni.

Fogadja főméltóságod hódolatteljes tiszteletemet.

Kállay Miklós

I. D. 22. — Gépelt tisztázat, a levélíró aláírásával.
A levélpapír fejléce: „MINISTERELNÖK".

Végül Kállay miniszterelnök álláspontja érvényesült, és Horthy nem tartotta meg a beszédet.

Magának a beszédnek az egyes állításait külön-külön, úgy véljük, fölösleges cáfolni. Ezeknek az érveknek a színvonalát egyébként Horthynak az az állítása jellemzi, hogy „feudalizmus Magyarországon sohasem volt, még akkor sem, amikor a feudalizmus uralkodó rendszer volt úgyszólván egész Európában." Azok, akik az ország elmaradottságáért a fő felelősséget viselték, nem azért cáfolták elmaradottságunk hírét, mert a világban való hírünk aggasztotta őket. Ezzel 25 évig nem törődtek, és ekkor a közelgő vereség árnyékában is csak azért

foglalkoztak e kérdésekkel ilyen buzgalommal, mert attól tartottak, hogy ezek a „vádak" az angolszászok egyes fegyverszüneti feltételeinek indoklásul szolgálhatnak. Attól féltek, hogy a feltételek a vezető, németbarátsággal kompromittált körök legalább egy részének eltávolítását fogják előírni. *[Lásd e kötet 81. sz. iratának bevezetőjét.]* Miután pedig a hatalmon levők a német fasisztákkal való együttműködésben valamennyien kompromittáltak voltak, most versenyeztek az angolszászok irányában folytatott jellegű ilyen propagandában is.

---

[1] Kállay levele keltezésének napján a Magyar Távirati Iroda bizalmas kiadása szerint a szovjet hadsereg (az 1. ukrán arcvonal) előretolt egységei 100 mérföldnyire voltak a magyar határtól. *[OL MTI Házi Tájékoztató. 1944. március 8.]*

[2] Lásd e kötet 78. sz. iratát.

[3] A szovjet—finn fegyverszüneti tárgyalásokra céloz. 1944. február 12-én kezdődtek a megbeszélések a fegyverszüneti feltételekről. A tárgyalások azonban 1944. március 24-én megszakadtak. A szovjet—finn fegyverszüneti egyezményt csak 1944. szeptember 10-én írták alá.

[4] Nem tudjuk bizonyosan, milyen levélről van szó. Március 16-án a Dunántúlon amerikai ejtőernyősök szálltak le, akiket az angolszászokkal történt előzetes megbeszélés alapján kormány-megbízottak fogadtak. Kállay miniszterelnök ezeknek a leszállására vonatkozó értesítést várt Bernből ezekben a napokban. *[OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 855. old.]* Lehetséges, hogy erre céloz. Egyébként Kállayék olyan ügyetlenül hajtották végre ezt az akciót, hogy a németek rögtön értesültek az ejtőernyősök érkezéséről, és az amerikaiak német fogságba kerültek. *[Világ, 1946. január 27. — Idézi: Korom Mihály: A fasizmus bukása Magyarországon. 1943—1945. Kossuth Könyvkiadó 1961. 156. old.]*

80

1944 március

HORTHY MIKLÓS ÜDVÖZLŐ LEVELE BENITO MUSSOLINIHOZ

Mussolini 1943. július 25-én történt letartóztatása után az új olasz kormány szeptember 3-án aláírta a fegyverszüneti egyezményt. Rövidesen azonban ellentétes irányú események bontakoztak ki Észak-Olaszországban. Szeptember 12-én német ejtőernyősök kiszabadították Mussolinit, és megindult Észak-Olaszországban a fasiszta állam újjászervezése. A kiugrással kacérkodó magyar kormány ebben a helyzetben az elé a dilemma elé került, hogy melyik kormányt ismerje el. A kérdést az 1943. évi szeptember 28-án tartott koronatanács tárgyalta, s úgy határozott, hogy mivel a kontinuitást az uralkodó Viktor Emánuel személye képezi, nem a Mussolini-, hanem a vele szemben álló Badoglio-kormányt ismeri el. Német közbelépésre azonban, egy nappal később, nem egészen világosan fogalmazott nyilatkozattal, elismerték Mussolini kormányát. Akkoriban, a háború után ezt az egy-két napos tétovázást (Hitler szeptember 27-én ismerte el Mussolini kormányát) a szövetségesek álláspontjához való közeledésként igyekeztek feltüntetni. Ettől a zavaró momentumtól eltekintve rövidesen helyre állt a „régi jó viszony" Horthy és az olasz fasiszták vezére között.

Excellenciás Uram!

Casertano miniszter átadta nekem az ön értékes levelét, nagy örömet szerezve így nekem — és ebből az alkalomból nagyon jólesett hallanom az ön miniszterétől, hogy jó egészségben és előbbi energiájának teljében találta önt.

Fogadja — excellenciás uram — mélységes hálámat az itt kifejezett baráti rokonszenv szavaiért. Részemről is — biztosítani kívánom excellenciádat, hogy az őszinte barátság és hála érzései, melyek annyiszor megnyilvánultak a múltban excellenciád személye, valamint az olasz nép iránt, természetesen éppenséggel nem változtak, és az a hő óhajunk a jelenlegi nehéz körülmények és annyi szomorú esemény ellenére is, hogy a szívélyes együttműködés szelleme változatlanul megmaradjon.

A kölcsönös barátság szellemétől áthatva, az ilyen irányelvek betartása mellett hívtam fel kormányom figyelmét a függő kérdések megvizsgálására, az igazságos és kielégítő megoldás előmozdítására.

Kérem excellenciádat, a kemény megpróbáltatások ellenére is hősiesen harcoló olasz nép nagyszerű jövőjét illető legőszintébb jókívánságaimat egyesítse az én régi barátságom és őszinte tiszteletem érzelmeivel.

II. K. 14. — Gépelt fogalmazvány, aláírás nélkül.
A levélpapír fejlécén a magyar királyság címerének dombornyomata látható.

A levelet — minden valószínűség szerint — a német megszállás előtti napokban készítették el, s elküldésére már nem került sor.

81

1944. március 19.

A KORONATANÁCS ÜLÉSÉNEK JEGYZŐKÖNYVE HORTHY MIKLÓS ÉS KÍSÉRETE KLESSHEIMI TÁRGYALÁSAIRÓL ÉS A NÉMET MEGSZÁLLÁS KÖVETKEZTÉBEN KIALAKULT HELYZETRŐL

A német hadsereg 1944. március 19-én megszállta Magyarországot. Előtte való nap Horthy és kísérete Klessheimben Hitlerrel folytatott tárgyalásokat.

A legkülönbözőbb források teljesen egybehangzóan állítják — és se Horthy, se Kállay nem tagadja emlékiratainban *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 249. old. — Kállay Miklós: Hungarian premier. New York 1954. 406—407. old.]*, hogy 1944 februárjában és márciusában illetékes magyar szervek tudtak a magyar határon folyó német csapatösszevonásokról, a németek megszállási terveiről, sőt ezekre vonatkozóan igen sok adat állt rendelkezésükre. Joggal vetődik fel a kérdés, miért nem tették meg a szükséges védelmi intézkedéseket, miért utazott el Horthy március 17-én Klessheimbe, és miért maradt a megszállt ország élén március 19-e után.

Roosevelt, Churchill és Sztálin teheráni konferenciája (1943. november 28 — december 1.) újabb csapást mért a magyar vezető körök terveire. A szövetségesek itt — szemben az angoloktól kapott 1943. szeptember 9-i fegyverszüneti feltételekkel *[lásd e kötet 77., 78. sz. iratának bevezetőjét]* — megállapodtak abban, hogy csak a feltétel nélküli fegyverletétel alapján hajlandók tárgyalni az ellenséges országokkal. Az angolszász katonai erők egyébként is igen távol voltak Magyarországtól, s a kiugrási tervben oly fontos helyet elfoglaló balkáni angolszász partraszállásról szó sem volt. A szovjet hadsereg pedig rohamosan közeledett a Kárpátokhoz. A kormány és a kormányzó aggodalmait emlékirataiban maga Horthy jellemzi: „A kormánypárt jobbszárnya 1944 februárjában emlékiratot terjesztett a miniszterelnök elé, és ebben cáfolni igyekezett azt a véleményt, hogy a szövetségesek máris megnyerték a háborút. A velünk szemben álló teljes koalíció győzelme — mondotta az emlékirat, éspedig ebben a részben egészen találóan — a bolsevista veszedelmet nem fogja rólunk elhárítani: »Ha Németország alul marad, ez a bolsevizmus győzelmét jelenti, és akkor jaj Európának!« A körülmények alakulása valóban nem volt bíztató sem Olaszországban, ahol III. Viktor Emánuel királyt lemondásra kényszerítették, sem Jugoszláviában, ahol az angolok cserbenhagyták Mihajlovics tábornokot, és teljesen Tito mellé állottak, de a lengyel exil kormány szempontjából sem, amelynek gondjai és nehézségei növekedtek, kapcsolata pedig Moszkvával megszakadt. Mindezt nem lehetett lekicsinyelni, mint ahogy azt a baloldali ellenzék (A polgári ellenzékről van szó. — *Szerk.*) tette, amelynek magatartását az említett emlékirat hevesen bírálta." *[Horthy: Id. mű, 246—247. old.]* Horthyékban tehát az olasz, a jugoszláv és a lengyel példa nyomán megingott a bizalom a nyugati hatalmakban. Nem voltak biztosak abban, vajon az angolszászok meg tudják-e védeni — fordulat esetén — az ő hatalmukat a háborúban felkelt nép haragjával szemben. A németek viszont, ahogy azt számtalanszor tudtul adták és a következő dokumentumok is bizonyítják, hajlandók voltak a magyar uralkodó osztályokkal, élükön Horthyval mint államfővel, a szoros szövetségi viszony alapján együttműködni, de súlyos katonai helyzetük miatt feltétlenül szilárd németbarát kormányt követeltek. A közeledő szovjet hadseregtől és elsősorban a magyar néptől a távol levő angolszászok nem védhették meg a magyar uralkodó rendszert. Ily körülmények között Horthyék jobbnak látták, hogy továbbra is a németekre támaszkodjanak. Ahogy Horthy a koronatanácson mondta: „Ha az orosz beözönlene az országba, az még rosszabb volna." Inkább szállja meg tehát az országot a fasiszta német hadsereg.

Németország vezetői tudatosan használták fel az ország leigázására a magyar uralkodó osztályok hatalomféltését. Mint a német Biztonságügyi Hivatal Magyarország megszállása előkészítésével foglalkozó emlékiratának szerkesztője írta — „. . . azt gondolom, hogy éppen a közelebb nyomuló bolsevizmus a felső rétegnek a velünk szemben legellenségesebb erőit is, elvesztvén hitüket angol segítség lehetőségében és a még nagyobb bolsevista veszélytől való félelmükben, hamarosan éretté teszi a tárgyalásra." *[Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal Militaire International Nuremberg . . . XXXV. köt. 360. old. Idézi: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó 1961. 444. old.]* Horthyék kétségtelenül „érettek" voltak az ilyenfajta „tárgyalásokra". Joggal vetődhet fel azonban a gondolat, hogy akkor miért volt szükség mégis katonai megszállásra, hiszen a németek előtt is világos volt, hogy a magyar

vezető köröknél el lehet érni a szélsőjobboldali német irányzatú fordulatot. Horthynál és az uralkodó köröknél el lehetett érni azt, de a magyar népnél nem!

A németek valóban nem akarták katonai megszállással komplikálni helyzetüket, de hiába küldték Veesenmayert Budapestre azzal a megbízással, hogy magyarországi belső erőkkel hozzon létre szélsőjobboldali fordulatot, tárgyalásai sem 1943 márciusában, sem 1943 őszén nem jártak sikerrel. „A viszonylag legbefolyásosabb Nyilaskeresztes Párt taglétszáma az 1940-es mintegy 300 000-ről 1943 decemberére jóval a 100 000 alá esett." Az antifasiszta erők újból aktivizálódtak, és igen jelentékenyen megerősödtek. *[Korom Mihály: A fasizmus bukása Magyarországon. 1943—1945. Kossuth Könyvkiadó 1954. 135., 139—146., 150—152. old.]* A szélsőjobboldali pártok vezetői egybehangzóan kijelentették Veesenmayer előtt, hogy saját erejükből nem tudnak hatalomra kerülni. A magyar nép magatartása 1943-ban olyan volt, hogy a németektől megszállt Európa közepén, minden német biztatás ellenére, a nyilaspártok most már puccsra sem mertek vállalkozni *[lásd e kötet 48. sz. iratát]*, és ők kérték a német katonai megszállást. *[Az Imrédy-per. Budapest 1945. 76., 83. old.]* Egyes német vezető körök azonban féltek, hogy Magyarország katonai megszállása csak növelni fogja a magyar nép ellenállását, és ahelyett, hogy Magyarországot mint nyugodt hátországot biztosítaná számukra, közvetlenül a keleti front mögött újabb ellenállási gócot lobbanthatna fel. „A katonai akció — írja a Biztonságügyi Hivatal már idézett jelentése —, különösen a románok és szlovákok részvétele esetén a következő tényállásokat teremti: ... katonai, politikai és gazdasági káosz. Az ország egyetlen ellenállási központ, legerősebb méretű partizánkodás ...

És ez a szempont egészen különlegesen latba esik, tekintettel a jelenlegi német katonai helyzetre — nagyszámú német hadosztályt fog lekötni bizonytalan időre.

A kitűzött célokat tehát nem értük el. Már a katonai akciónak a tavaszi mezőgazdasági munkák pillanatában való végrehajtása határozottan árt a terméskilátásoknak ... A biztosra vehető partizántevékenység a hozam növelésének a reményét végleg kudarcra ítéli.

A magyarok évszázados tapasztalattal rendelkeznek a nemzeti ellenállás szervezésében. Még a régi monarchia 20 esztendős fáradozásai is 1848 és 1867 között, melyek minden hatalmi eszköz bevetésével mentek végbe, teljes eredménytelenségre vezettek. Éppen ellenkezőleg, a magyar nemzeti sovinizmusnak a megteremtéséhez és növekedéséhez járultak hozzá döntően. A magyar embertartalékoknak a német hadviselés számára való bevonásáról ilyen körülmények között szó sem lehetett. Viszont az általunk megszállt területeken vég nélküli gerillaháború bontakozik ki." *[Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal Militaire International Nuremberg ... XXXV. köt. 360—361. old. — Idézi: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó 1961. 444—445. old.]* Negyedszázados súlyos elnyomás után, annak ellenére, hogy Kállay kormánya 1942-ben szétzúzta a németellenes nemzeti függetlenségi mozgalmat s üldözte tagjait, hogy elhallgattatta és félrevezette a polgári ellenzéket — a német fasiszta vezetők 1944 elején ennyire féltek a magyar néptől. A katonai megszállással vagy a Horthyval kötött megegyezéssel önmagában a németek nem érték volna el céljukat Magyarországon. Ezért határozta el Hitler, hogy a kettőt kombinálni kell: a megszállást a megegyezéssel. A katonai megszállás

a magyar nép magatartása miatt szükséges, de Horthynak a helyén kell maradni, s neki kell kinevezni az új kormányt. A klessheimi tárgyalásokon Hitler mindezt el is érte Horthynál. 1944. március 18-án és utána tanúsított magatartásával Horthy félrevezette a magyar népet, elősegítette, hogy az országot a német katonaság meglepje, lehetővé tette, hogy a Gestapo elhurcolja a polgári ellenzék vezetőit; nevével fedezte Magyarország német megszállását. 1944 tavaszán a német katonai megszállás csak Horthyra támaszkodva tudta gúzsba kötni a magyar népet. Azt a hatalmat, amit Horthy 1919-ben idegen megszállóktól kapott, most idegen megszállóknak adta vissza. 1944. március 19-én Magyarország elvesztette függetlenségét.

JEGYZŐKÖNYVE

az 1944. évi március hó 19-én a Királyi Várpalotában du. 12 óra 45 perckor tartott

KORONATANÁCSNAK

Főméltóságú vitéz nagybányai *Horthy Miklós úr*, Magyarország kormányzójának elnöklete alatt jelen voltak:

dr. nagykállai *Kállay Miklós* m. kir. t. t., m. kir. miniszterelnök,
giczi, assakürthi és ablanczkürthi Ghyczy Jenő m. kir. t. t., m. kir. külügyminiszter,
dr. vitéz *Keresztes-Fischer Ferenc* m. kir. t. t., m. kir. belügyminiszter,
dr. *Reményi-Schneller Lajos* m. kir. t. t., m. kir. pénzügyminiszter,
báró losonczi *Bánffy Dániel* m. kir. t. t., m. kir. földmüvelésügyi miniszter,
Bornemissza Géza m. kir. t. t., m. kir. iparügyi miniszter,
dr. borosjenői *Zsindely Ferenc* m. kir. t. t., m. kir. kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter,
dr. Szinyei Merse Jenő m. kir. t. t., m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter,
dr. *Radocsay László* m. kir. t. t., m. kir. igazságügyminiszter,
csatai *Csatai Lajos* m. kir. t. t., vezérezredes, m. kir. honvédelmi miniszter,
dr. *Szász Lajos* m. kir. t. t., m. kir. közellátásügyi tárcanélküli miniszter,
dr. *Antal István* m. kir. t. t., m. kir. tárcanélküli nemzetvédelmi propaganda miniszter,
vitéz *Szombathelyi Ferenc* m. kir. t. t., vezérezredes, a honvédvezérkar főnöke,
Sztójay Döme m. kir. t. t., berlini követ

dr. bárcziházi *Bárczy István* m. kir. t. t., miniszterelnökségi államtitkár.

A kormányzó úr őfőméltósága megnyitván a koronatanács ülését, utal arra, hogy a koronatanácson most megjelent urak valamennyien tudják, hogy úgy a miniszterelnök úr, mint az ő kíséretében Hitler vezér látogatása alkalmából megjelent külügyminiszter és honvédelmi miniszter urak részletes közlése alapján, hogy tulajdonképpen mi történt a most lefolyt két nap alatt. Életének talán legnehezebb napját élte át a tegnapi napon. Március 15-én este az operaházi ünnepi előadás után audienciát kért tőle Jagow budapesti birodalmi német követ, azon indokolással, hogy Hitler vezér részéről sürgős közléseket kell tennie. A követet fogadván, az előadta, hogy Hitler vezér meghívja a kormányzót, hogy sürgősen[a] keresse fel őt Schloss Klessheimben,[b] Hitler vezér azért kéri sürgős megjelenését, mert sürgősen a főhadiszállásra kell utaznia. Miután a vezér az utóbbi időben beteg volt, az akadályozta meg őt abban, hogy a kormányzó úrnak a magyar megszálló csapatok visszahívása érdekében írt levelére[1] eddig válaszolhasson. A kormányzó úr a meghívás vétele után azon elhatározásra jutott, hogy a meghívásnak nem tesz eleget, és nem megy ki a kért megbeszélésre. Másnap, március 16-án délelőtt 11 órakor[c] magához kérette a miniszterelnököt, a külügyminisztert, a honvédelmi minisztert és a honvéd vezérkar főnökét,[2] hogy megbeszélje velük a meghívás tényét és annak esetleges következményeit, és azt, hogy milyen érvek szólnak amellett, hogy eleget tegyen Hitler Adolf meghívásának, avagy nem. Szóval, milyen érvek szólnak pro és kontra.

Végül is azon elhatározásra jutott, hogy jobb lesz, ha kimegy. Most is az a nézete, hogy jobb volt, hogy kiment.[d]

17-én este indult el a külügyminiszter úr, a honvédelmi miniszter úr és a honvéd vezérkar főnöke kíséretében. Ottani tartózkodása alatt jelen volt Sztójay Döme berlini követünk.

18-án, szombaton reggel érkezett meg Hitler vezérhez, aki gépkocsin őt a klessheimi kastélyba elkísérte. Érezte, hogy más az atmoszféra, mint az eddigi látogatások alkalmával lenni szokott.

---

[a] A „sürgősen" szó tintával áthúzva.

[b] A mondat további részét, valamint a következő mondatot Horthy tintával áthúzta, s az alábbi szöveget írta helyébe: „mert meg szeretné vele a világhelyzetet beszélni, és az oroszországban *[sic]* harcoló magyar csapatok visszahívásának kérdését. Elnézést kér, hogy levelemre nem tudott válaszolni, de beteg volt. Érkezésemet péntek estére vagy szombat reggelre kéri, mert sürgősen a főhadiszállásra kell utaznia."

[c] Ezután tintával beírva a „mégis" szó olvasható.

[d] Ez a bekezdés, Horthy javításait figyelembe véve, a következőképpen hangzik: „Végül is azon elhatározásra jutott, hogy jobb lesz, ha kimegy, mert különben csapataink nem kerülnek vissza. Most is az a nézete, hogy más okokból is jobb volt, hogy így határozott."

Amidőn Hitler a tárgyalási terembe bekísérte, Schmidt követ is követte Hitler vezért, mire ő Hitlerhez fordulva azon óhajának adott kifejezést, hogy akkor ő is kéri a kíséretében levő miniszter urak jelenlétét. Erre Schmidt követ elhagyta a termet, és így négyszemközt folyt le az ő és Hitler közötti megbeszélés.

Hitler a megbeszélések elején előadta, hogy Németország az olasz árulás[3] folytán milyen katasztrofális helyzetbe került. Ő tudta, hogy az olaszok részéről árulás készül, és ma is bántja lelkiismeretét az, hogy a helyzetet az olaszokkal szemben nem tisztázta előbb. Nem tűrheti, hogy a háta mögött ismét árulás történjék. Biztosítani kell tehát magát minden eshetőségre. Olyan benyomásokat nyert, hogy Magyarország átáll az ellenséghez. Ezt a kormányzó úr a leghatározottabban tagadásba vette. Nekünk magyaroknak ezer év óta nincs folt a becsületünkön, árulók nem voltunk, mire Hitler azt válaszolta, hogy neki olyan értesülései vannak, hogy Magyarországon az átállás gondolatával foglalkoznak. Kormányzó úr azzal válaszolt, hogy ő ismeri az ország helyzetét, ő azt a legjobban tudja elbírálni, hogy mi az ország helyzete. Hiába érvelt Hitler vezérrel szemben, a köztük folyó érvelés kezdett mindig élesebb és élesebb lenni. Tiltakozására és azon utalására, hogy Magyarország a Német Birodalom által tervbe vett, egy ilyen katonai megszállással szemben hogyan tudna ellenállni, Hitler azt válaszolta, hogy neki van elég rezervája, hogy ezzel szemben kellő hatással fellépjen, de itt volnának még a magyarok ellen a románok, a szlovákok és a horvátok is.[e] A kormányzó úr erre azt válaszolta, hogy jobb lenne, ha ezen tartalék divíziókat Hitler az oroszok elleni harcra használná fel[f] és a maga részéről egyelőre blöffnek tartja az inváziót. A kormányzó úr ezután felállt, és felment lakosztályába. Hitler nemsokára felüzent, hogy 24 személyre van egy ebéd szervírozva, akar-e a kormányzó úr ezen részt venni, vagy kisebb körben ebédelni? A kormányzó úr azt üzente, hogy elfogadja a meghívást az ebédre.[g]

Délután folytatódott a megbeszélés Hitler vezérrel. Megmondta Hitlernek, hogy mindenre gondolt, de Hitler ilyen lépésére nem. Kérte, hogy revideálja álláspontját és elhatározását. Utalt arra, hogy a magyar nemzet az egyetlen, amelyik hozzá és a Német Birodalom irányában barátságos érzelmekkel viseltetik. Hitler erre azt válaszolta, hogy ő csak biztosítani akarja a hátát. A kormányzó úr újabb érveket hozott fel, és ismételten kérte Hitlert, hogy milyen érvek alapján vádolja ő a magyar

---

[e] Horthy kézírásával a mondat a következőképp folytatódik: „kik egyidejűleg behatolnának magyarországra" *[sic]*.

[f] Ezután tintával pontot tett Horthy, és áthúzta a mondat többi részét.

[g] A javítások után a mondat így hangzik: „A kormányzó úr azt üzente, hogy azon esetben, ha Hitler folytatni kívánja délután a tárgyalást, elfogadja a meghívást az ebédre, különben nem."

elhatározásaival szemben. ~~Nem akarta, hogy ellentálljunk. Nincsenek is megfelelő katonai erőink. De ha volnának is, ugy a németek~~ pusztitanák a magyar fajt és birtokba ~~vennék Magyarországot. Egy ellenállás magyar~~ részről maga után vonná azt, hogy a román hadsereg ~~is bevonulna Magyarországra. Ugyanezt tennék a horvátok és szlovákok is. Ezzel szemben áll most az a viszonylagos előny, hogy nem kell tartanunk a román hadsereg betörésétől, mert az az oroszok ellen fog felvonulni. Remélhető, hogy az erők eltolódása javunkra fog válni.~~

A miniszterelnök ur, akinek oly sok hálával tartozik és aki mindig százszázalékig birta a bizalmát, beadta most nála a kormány lemondását. Azt hiszi a mai helyzetben mindnyájan egyformán gondolkozunk. Kénytelen a kormány lemondását elfogadni és kéri a kormány tagjait az ügyek ideiglenes vezetésére.

Előrelátható, hogy a németek most mindenféle követelésekkel fognak előállani. Mindenbe beavatkoznak. Nyilvántartják, hogy mennyi szenünk van. Mindent fognak követelni, de nem aranyal fizetnek mint a románoknak, hanem márkával. Örökké a háboru nem fog tartani. Isten segitségével megküzdünk a nehéz szituáció-

A németeknek az volt mindenesetre a szándéka, hogy kicsaljanak az országból a bevonulás napjára, hogy az ellenállást nem tudjam megorganizálni és elrendelni. Talán jobb volt igy, mert nagyon sok vérbe és talán haránk elvesztésébe került volna. —

Részletek az 1944. március 19-én tartott koronatanács jegyzőkönyvéből
(Lásd e kötet 81. sz. iratát)

hivatná a német katonai attasét.

A Kormányzó Ur Ő Főméltósága szerint tisztázandó volna, hogy végeredményben ki parancsol a németek vonalán? Fontosnak tartana egy deklarációt is a nemzet részére. Szerencsétlen Hazánknak valamit kellene mondani.

A Kormányzó Ur Ő Főméltósága ezután bezárja az elnöklete alatt megtartott koronatanács ülését.

Kelt mint fent.

Ezen koronatanács tartalmát tudomásul vettem.

Lásd e kötet 81. sz. iratát

nemzetet, és kéri őt, hogy a német kormány írásban közölje az illetékes magyar miniszterelnökkel vagy külügyminiszterrel a németek rendelkezésére álló vádanyagot. Erre Hitler ismét visszatért arra a vádra, hogy[h] Kállay miniszterelnök fogadta Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas egyetemi professzort, és megbízatást adott neki arra nézve, hogy ankarai külföldi útja alkalmából egy esetleges különbéke érdekében próbáljon tárgyalásokat kezdeni az ankarai angol és amerikai tényezőkkel. Pedig az igazság e kérdésben az, hogy Szent-Györgyi Albert professzor audienciát kért a miniszterelnöknél, előadta, hogy tudományos előadás megtartása céljából hívták meg őt Ankarába, és a miniszterelnök elhatározásától teszi függővé azt, hogy kimenjen-e vagy nem, és hogy szabad-e neki kimenni, avagy nem? Kállay miniszterelnök ezen alkalommal látta először Szent-Györgyi professzort, és azóta sem beszélt vele.[4] Majd a magyar sajtó állásfoglalását kritizálta. A Badoglio-kormány árulása alkalmával a magyar sajtó egy szóval sem ítélte el az olasz árulást, és azt agyonhallgatta. Mussolini elismeréséről sem írt, és a sajtóban olyan cikk is megjelenhetett, amelyet Szvatkó Pál az esti „Magyarország" egyik számában elkövetett.[5] Újabb vád volt, hogy Magyarország a zsidókérdésben semmit se tesz, és nem hajlandó a nagyszámú magyarországi zsidósággal leszámolni. Itt felemlítette Hitler azt, hogy Finnországnak csak hatezer[i] zsidaja van, és ez is milyen aknamunkát végez Finnország további helytállása ellen.

A kormányzó úr válaszában utalt arra, hogyha a sajtóban kifogásolni akarják a megjelent cikkeket, úgy könnyű találni a lapokban olyan részleteket és megjegyzéseket, amelyeket különböző szemszögből kifogásolni lehet. Hiszen Imrédy „Magyarság" című lapja hozott egy hírt Berlin nagyméretű angolszász bombázása után, amely szerint ezen Berlin elleni nagy angolszász légitámadásnak semmilyen hatása nem volt, és az jelentéktelen volt.[j] Ezután még egyszer próbálta a kormányzó úr rábírni Hitlert, hogy a német csapatok Magyarországba való bevonulását ne engedje meg, és gondolja meg azt, hogy mennyire indokolatlan akkor, amidőn a szerintük a szövetségesekhez átállni szándékozó Magyarországon sem egy robbantás, sem sztrájk és semmiféle akció nem volt és nem történik.[6] Ha a németek most megszállják katonailag Magyarországot, ez az angolszászok nagyméretű bombatámadásait fogja maga után

---

[h] A mondat idáig terjedő része tintával áthúzva, s helyette a következő, utólag betoldott szöveg olvasható: „Hogy a vádak milyen alaptalanok, bizonyítja az, hogy például állították, miszerint . . ."

[i] A „hatezer" szóból a hat „öt"-re javítva.

[j] Ezt a mondatot Horthy kétszer javította. Először csak a mondat első részét változtatta meg a következő módon: „Hiszen a »Magyarság« című lap p. o. hozott egy hírt . . ." Majd a második javításkor az egész mondatot áthúzta, a megelőző mondat után záró pont helyett vesszőt írt, és így folytatta: „úgy mint ugyanazt a színdarabot vagy filmet az egyik kedvezően kritizálja, a másik pedig leránt ja".

vonni.[k] Ebből csak hátrányok fognak származni Németországra nézve, és felütheti fejét egy partizánmozgalom is. Minden érvelése Hitlerrel szemben eredménytelen volt, mintha borsót szórt volna a falra. Ezek után kérte Hitlert, hogy délután hat órakor elutazhasson. A németek ezzel szemben kijelentették, hogy ez nem lehetséges, és Hitler felkérte őt, írna alá egy proklamációt, amely szerint a németekkel való egyetértésben és az ő hozzájárulása után jöttek be Magyarországba a német megszálló csapatok.[m] Ezt a leghatározottabban megtagadta. Kijelentette, hogy életében sohasem hazudott, márpedig nem az övele való egyetértésben jöttek be ezen megszálló csapatok, de utalt arra, hogy ő, mint Magyarország alkotmányosan megválasztott kormányzója, ezt nem is teheti, mert ehhez a m. kir. miniszterelnöknek ellenjegyzése és az országgyűlésnek a hozzájárulása volna szükséges.[n]

Miután az idő múlt, és értesítés nem érkezett, leküldött és megkérdezte a németeket, elutazhat-e, avagy fogolynak tartsa magát? Végül is Dörnberg követ közölte vele, hogy 8 órakor elutazhat.[o]

A délután folyamán Csatay honvédelmi miniszter és Szombathelyi vezérkari főnök Keitellel folytattak megbeszélést, míg a külügyminiszter Ribbentroppal beszélt. Végül Ribbentrop feljött hozzá azzal, hogy Hitler vezér akar vele beszélni. A kormányzó úr Hitlerhez ment, és hozzáfordult azon kérdéssel, hogy ön akar-e velem beszélni? Látta ebből, hogy Hitler javítani akar a szituáción. Hitler felkérte a kormányzót, hogy maradjon meg a helyén, azt semmi esetre se hagyja el. Ő, Hitler Adolf, Magyarországot mindig igen szerette, még gondolatnak is nevetségesnek tartja azt, hogy a németek Magyarországból provinciát akarnak csinálni. Csehország esete más. Csehország a német—római császársághoz és később az osztrák császársághoz tartozott mindig. Ezután kijelentette, hogy Antonescu román kondukátort magához rendelte, aki a hozzáintézett kérdésre és felszólításra, hogy Románia a mostan folyó oroszok elleni nagy erőfeszítésekhez újabb hadosztályokat adjon, ezen kérést azzal tagadta meg, hogy Románia ezt nem teheti, mert a magyarok őt hátba akarják támadni. Még ma fog táviratozni

---

[k] Az utóbbi négy szó áthúzva, s helyettük a következő szavak olvashatók: „is vonhatja maga után".

[l] Ezután a következő beszúrt szövegrész olvasható: „is, mert megszűnhetik a vasúti forgalom, tönkremennek a gyárak".

[m] A javítások után ez a mondat így hangzik: „A németek ezzel szemben felkérették, hogy írna alá egy proklamációt, amely szerint a németekkel való egyetértésben jöttek be Magyarországba a német megszálló csapatok."

[n] Javítások után a mondat így hangzik: „Kijelentette, hogy életében sohasem hazudott, ezt most sem teszi meg. Utalt arra is, hogy Magyarország alkotmányosan megválasztott kormányzójának aláírása csak az m. kir. miniszterelnöknek ellenjegyzésével érvényes."

[o] Javítás után a mondat így hangzik: „Végül is Dörnberg követ közölte vele, hogy miután a légiveszély elmúlt, 8 órakor a vasúti szerelvény indulhat."

Antonescunak, hogy azonnal vonuljon fel hadosztályaival az oroszok ellen. Hitler ezután kikísérte a különvonathoz a kormányzó úr őfőméltóságát, barátságos mosollyal vett tőle búcsút. Úton hazafelé Jagow budapesti német birodalmi követ kért kihallgatást a vonaton a kormányzó úr őfőméltóságától, és bejelentette, hogy budapesti követi állása alól fel lett mentve, és a kormányzó különvonatán van már utóda is, Veesenmayer követ. Jagow hangoztatta, hogy ő mindent megtett a magyar—német barátság kimélyítése érdekében, de főleg a magyar sajtó magatartását vették neki rossz néven. Jagow ezután kiment, és bemutatta az új német követet, majd távozott.

Az új követ volt az első, aki konkretizálni kezdte a németek terveit. Kifejtette, hogy a Német Birodalom nincs bizalommal a Kállay-kormánnyal szemben.[p]

A kormányzó úr őfőméltósága ezután ismét hangsúlyozza, hogy milyen súlyos helyzetbe került Hitler ezen elhatározásaival szemben. Nem akarta, hogy ellentálljunk. Nincsenek is megfelelő katonai erőink. De ha volnának is, úgy a németek pusztítanák a magyar fajt, és birtokba vennék Magyarországot. Egy ellenállás magyar részről maga után vonná azt, hogy a román hadsereg is bevonulna Magyarországra. Ugyanezt tennék a horvátok és szlovákok is. Ezzel szemben áll most az a viszonylagos előny, hogy nem kell tartanunk a román hadsereg betörésétől, mert az az oroszok ellen fog felvonulni. Remélhető, hogy az erők eltolódása javunkra fog válni.[r]

A miniszterelnök úr, akinek oly sok hálával tartozik, és aki mindig száz százalékig bírta a bizalmát, beadta most nála a kormány lemondását. Azt hiszi, a mai helyzetben mindnyájan egyformán gondolkozunk. Kénytelen a kormány lemondását elfogadni, és kéri a kormány tagjait az ügyek ideiglenes vezetésére.

Előrelátható, hogy a németek most mindenféle követelésekkel fognak előállni. Mindenbe beavatkoznak. Nyilvántartják, hogy mennyi szenünk van. Mindent fognak követelni, de nem arannyal fizetnek, mint a románoknak, hanem márkával. Örökké a háború nem fog tartani. Isten segítségével megküzdünk a nehéz szituációval. Ha az orosz beözönlene az országba, az még rosszabb volna. Mindig optimista volt, és ezért bízik az ország jövőjében. Felkéri a honvédelmi és külügyminiszter urakat, akik az ő kíséretében voltak a Führernél, adják elő véleményüket.

---

[p] A pontot áthúzva, Horthy így folytatta a mondatot: „és egy olyan kormányt kíván, amelyben megbízhatik".

[r] Ez utóbbi bekezdés teljes egészében tintával áthúzva. A bekezdés mellé ceruzával írva: „elkéstünk". A kihúzott bekezdés helyébe Horthy a következő szöveget írta: „A németeknek az volt mindenesetre a szándéka, hogy kicsaljanak az országból a bevonulás napjára, hogy az ellenállást ne tudjam megorganizálni és elrendelni. Talán jobb volt így, mert nagyon sok vérbe és talán hazánk elvesztésébe került volna."

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy a németek a megszállásról, mint befejezett tényről beszéltek, úgyhogy ez ellen minden érvelés hiába volt. A németek ragaszkodtak ahhoz, hogy a főméltóságú kormányzó úr semmi szín alatt ne hagyja el a helyét, és maradjon meg az ország élén, mert különben a németek nem garantálnak a legszomorúbb következményekért, amelyek majd az országot érni fogják. Utaltak arra, hogy ha belső zavarok támadnának Magyarországon, akkor a románok, szlovákok és horvátok is meg fogják támadni Magyarországot.

A külügyminiszter úr ugyanilyen értelemben nyilatkozik.

Sztójay Döme berlini m. kir. követ előadja, hogy amíg a kormányzó úr őfőméltósága Hitler vezérnél volt, Ribbentrop külügyminiszter fogadta őt, és ismételten kérte, hogy vajon tett-e ő jelentést kormányának a múlt évben Ribbentrop által közölt panaszokról? Ribbentrop szerint ez irányban semmi sem történt. Elsősorban nem történt semmi a zsidókérdésben. Erre, ő Sztójay, azt válaszolta, hogy ha Németországnak oly nagy arányban volna zsidó lakossága, mint Magyarországnak, úgy valószínűleg Németország sem tehetett volna annyit, mint amit tett a zsidókérdésben. Ribbentrop szerint különböző panaszokra konkrét választ nem kaptak, pedig panaszaik alaposak voltak. Sajtó sem a Badoglio-, sem a Mussolini-esetben nem viselkedett lojálisan. Magyarország ezen magatartása okozta azt, hogy a külföldi rádió is azt hozta, hogy Magyarország átáll a szövetségesekhez. Ilyen külföldi hírekre magyar részről dementi sohasem történt. Magyarország és a magyar kormány magatartása, a sajtó magatartása azon meggyőződést váltották ki a németeknél, hogy a magyar politika az átállás felé tendál, és ennek megakadályozására kellett megtenni az intézkedéseket. Sajnálja, hogy nem szívleltük meg idején a német hivatalos körök figyelmeztetéseit. Ő, Sztójay, hangoztatta Ribbentroppal szemben, hogy a kormányzó mennyire németbarát. Kérte Ribbentropot, bocsássa rendelkezésére a konkrét adatokat, amelyekre azonban Ribbentrop nem válaszolt. Amennyiben a kormányzó nem menne bele, mondta Ribbentrop, és velük szemben ellenállást fejtene ki, úgy ennek igen súlyos következményei lennének az országra nézve. Ezen délelőtti megbeszélés után Ribbentrop őt délután ismét magához kérette, és megkérte őt, győzné meg a kormányzó úr őfőméltóságát arról, hogy a megszállás megváltozhatatlan tényébe törődjön bele, másrészt a kormányzó úr ne álljon félre, mert ez Magyarországra nézve katasztrófát jelentene. A magyar kormánynak baráti viszonyban kell folytatni jövő politikáját a németekkel való teljes egyetértésben. Miután Ribbentrop német garanciák biztosításáról beszélt, ő, Sztójay, kérte, hogy adják ezt a garanciapontokat írásban is. Vegyék bele Hitler vezér kijelentését, hogy Magyarország szuverenitását nem akarják érinteni a mostani katonai megszállással. Kérte, hogy a német csapatok bevonulását halasszák el addig, amíg a kormányzó úr át nem gondolja ezt az igen súlyos szituációt. Ribbentrop azt válaszolta, hogy a német

csapatoknak már kiment a parancs Magyarország megszállására, ami az elvi kérdést, a garancia pontok kérdését illeti, azt Hitler vezér elé fogja terjeszteni.

A honvéd vezérkar főnöke is megismétli ugyanazt, amit a honvédelmi miniszter úr előadott.

A kormányzó úr őfőméltósága azon kijelentéssel zárja le a hozzászólásokat, hogy nehéz pillanatokat élt át az ország, de bizton reméli, hogy ezen nehéz időket is átvészeljük.

A miniszterelnök úr a kormány és az egész nemzet nevében köszönetének ad kifejezést a kormányzó úr őfőméltósága előtt azért, hogy a nemzet e nehéz perceiben, tekintettel a súlyos következményekre is, a legjobb elhatározást választotta, és nem kötelezte le magát. Ma a lényeg nem a kormányon van, hanem a hadseregen, és hogyan tudjuk a hadsereget átmenteni, hogy az be ne olvadjon a német hadseregbe. A magyar jövendő biztosítéka a hadsereg. Nem szabad a hadsereg egységét megbontani. A honvédség belső feladatokra ne engedje magát belesodortatni. Ezt tartja a legfontosabb dolognak. Mély tisztelettel kéri a főméltóságú kormányzó urat, maradjon meg a helyén. Ezt az ország, az egész magyar nemzet és a honvédség érdekében is kéri. Lehetőleg vonuljon vissza a kormányzó úr az egyes ügyek intézésétől. De ezt az állását, a kormányzói méltóságot sem önakaratából, sem erőszak folytán ne hagyja el.[7] A kormány lemondását fogadja el mindjárt a kormányzó úr őfőméltósága, és az ügyek további vitelével is egy napnál tovább ne maradjon meg a kormány, mert különben ez a kormány is belesodródna olyan intézkedések megtételére, amelyek nem volnának az ország érdekében. Legmegfelelőbb megoldás volna, ha az ügyek ideiglenes vitelével minden tárca adminisztratív államtitkára bízatnék meg, addig, míg a végleges kormány megalakul.

A belügyminiszter úr kénytelen kijelenteni, hogy a maga részéről már egy percig sem tudná az ügyeket vezetni. A németek máris kivették a belügyminiszter hatásköréből az összes rendőrségi funkciókat. Megszállták a budapesti főkapitányság épületét, ott három szobában berendezkedtek, a telefonösszeköttetést megszakították, a német Gestapo emberei ma délelőtt a miniszterelnökségi palotában gróf Bethlen Istvánt akarták letartóztatni, a Gestapo emberei a felsőház és képviselőház több tagját letartóztatták és ismertebb közéleti emberek közül kb. 45 személyt. Zsilinszky Andor[8] képviselőt, aki védekezett, két golyóval megsebesítették. Nagyszámú géppisztolyt hoztak be az országba, azokkal bizalmi embereiket itt felfegyverezték, körülzárták Budapest egész területét, és egy zsidót sem engedtek ki a városból, ilyen körülmények között semmi esetre sem tudja és akarja vinni az ügyeket. Vidéki városokban is gazdag zsidók közül tuszokat szednek, fővárosi üzemeket megszállták, kiürítik a Margitszigetet, úgyszintén az összes iskolákat is ki akarják üríteni. Megállapítható tehát, hogy amíg a budapesti német követség

katonai attaséja, Greiffenberg Generalleutnant intézkedéseket ígér ezen túlkapásokkal szemben, a Gestapo az ország szuverenitását semmibe véve, önálló akciókat hajt végre.

A kormányzó úr őfőméltósága kéri a kormány propozícióját arra nézve, hogy a német Gestapo ezen önkényes és a Fuhrernél folytatott tárgyalások megállapodásaival szemben álló akciói mielőbb megszűnjenek, hajlandó magához hívatni a német katonai attasét, és kérni annak azonnali intervencióját.

A miniszterelnok úr, tekintettel arra, hogy a kabinet már lemondott, legmegfelelőbbnek tartaná, ha a honvéd vezérkar főnöke magához hívatná a német katonai attasét.

A kormányzó úr őfőméltósága szerint tisztázandó volna, hogy végeredményben ki parancsol a németek vonalán? Fontosnak tartana egy deklarációt is a nemzet részére. Szerencsétlen hazánknak valamit kellene mondani.

A kormányzó úr őfőméltósága ezután bezárja az elnöklete alatt megtartott koronatanács ülését.

Kelt mint fent

Ezen koronatanács tartalmát tudomásul vettem.

Horthy

Bárczy István

II. C. 20. — Hitelesített, gépelt tisztázat, Horthy Miklós és a koronatanács jegyzője, Bárczy István aláírásával.

A jegyzőkonyv kozolt szovegét Bárczy István állította ossze. Ezt Horthy utólag több helyen tintával kijavította. A javításokat Horthy tobb ízben első személyben fogalmazta. Ezért kényszerultünk arra, hogy az eddig kovetett gyakorlatunktól eltérően nem a kihúzott szovegrészeket, hanem a módosításokat kozoljuk lapalji jegyzetben.

A fenti jegyzőkonyv szoveget kozli: Vádirat a nácizmus ellen. 1. kot. 15—20. old., a Demokrácia, 1945. augusztus 5., 17. számaiban megjelent nem pontos szoveg alapján.

[1] Lásd e kotet 78. sz. iratát.

[2] Keresztes-Fischer Ferenc belugyminiszternek az értekezletre szóló meghívását Horthy leállíttatta. *[OL Kum. Magyarország kulpolitikája. Kézirat. 855. old.]* Az értekezleten a kormány tagjai kozul Kállayn kívul csak Csatay és Ghyczy, valamint Szombathelyi vezérkari főnok vett részt. *[Kállay Miklós: Hungarian Premier. New York 1954. 413. old.]*

[3] Lásd e kotet 76. b. sz. irat 1. sz. jegyzetét.

[4] Lásd e kötet 75. sz. irat 2. sz. jegyzetét.

[5] Valószínűleg Szvatkó Pálnak a „Magyarország" című napilap 1944. január 1-i számában megjelent cikkéről van szó, amelyben tobbi között a következők olvashatók: „A Teheránban elhatározott elv egyébként is rengeteg ellentmondásba utkozik, s alkalmazása sok esetben fizikai lehetetlenség. *Hogyan adja meg magát pl. feltétel nélkül a háborút befejezni akaró ország, ha határainál és közelében semmiféle szövetséges haderő nincs*, amellyel szemben a feltétel nélkuli megadás gyakor-

latilag végrehajtható volna? Mit cselekedjék? Tényleg várja meg, amíg az anarchia, a polgárháború diadalmaskodik területén, és csak azután van joga befejezni a háborút, amely közben olyan fordulatot vett, amelyhez már semmi köze sincs?" *[Idézi: Karsai Elek: „Országgyarapítás" — országvesztés. 1939—1945. Második rész. Kossuth Könyvkiadó. 158. old.]*

[6] Horthynak ez az állítása nem fedi a valóságot. Az 1943 őszi és 1944 tavaszi munkás- és antifasiszta mozgalmakra lásd: Korom Mihály: A fasizmus bukása Magyarországon. 1943—1945. Kossuth Könyvkiadó 1961. 139—147., 151—154. old.

[7] Kállayéknak a hadihelyzet alakulása következtében, de különösen a teheráni konferencia után, a sikeres kiugrási terv mellett ki kellett dolgozni egy másik alternatívát is. Számolniuk kellett azzal, hogy a németek nem lesznek hajlandók a végtelenségig vállalni azt a szerepet, hogy az angolszászokkal együttműködést kereső magyar uralkodó osztályokat önzetlenül védelmezzék a szovjet hadsereggel szemben. A magyar kormányzat vezetőinek előre látniok kellett azt a lehetőséget is, hogy a németek megszállják az országot. Ebben az esetben a németekkel valamilyen formában meg akartak egyezni. A német és magyar vezető körök között azonban — ebben az időpontban — Horthy nélkül nem jöhetett létre megegyezés. Ilyen megegyezés nélkül viszont Horthy nem maradhatott volna a helyén. Horthy pozíciójának megtartása német megszállás esetén tehát már korábban kialakított álláspontja lehetett a magyar uralkodó köröknek. Károlyi Gyula grófnak — aki az uralkodó osztályok szempontjából létfontosságú kérdésekben mindig érvényesítette befolyását és akivel Kállay Miklós állandó kapcsolatban volt *[lásd e kötet 69. sz. iratának bevezetőjét és kommentárját]*, e tárgyban saját kezűleg írt feljegyzése bizonyítja ezt.

„Valószínű — írja Károlyi —, hogy Olaszországban a német védelmi vonal egy idő múlva a Pó völgyénél lesz.

Az is valószínű, hogy a Balkánon egy vagy több helyen angol—amerikai partraszállás történik, és akkor számolnunk kell azzal, hogy a német védelmi vonal a Duna mentén fog kialakulni. Magyarország így közvetlenül a védelmi vonal mögé esik. Ezen esetben számolni kell azzal, hogy a németek szükségesnek fogják tartani Magyarország megszállását. Ez az esetleges megszállás történhetik bizonyos mértékig barátságos formában, de történhetik erőszakos módon is. Bármiképp fog történni, a kormányzónak és a kormánynak helyt kell állani. Önként nem szabad helyükről távozni, még kevésbé arra gondolni, hogy az ország területét elhagyják . . .

Az országban a magyar kormány talaját erkölcsileg is elvesztené, és a későbbi kibontakozás irányításából teljesen elesnék. A kormányzó az országból való távozása által úgy kül-, mint belvonatkozásban a jövőben szerephez nem juthatna . . ." *[OL Károlyi Nemzetségi Levéltár. Lad. 211. 42. csomó.]*

Kállay által a koronatanácson Horthy pozíciója megtartása érdekében kifejtett, feltűnően határozott álláspontnak ezek lehettek az előzményei.

[8] Bajcsy-Zsilinszky Endréről van szó.

82

1944. március 20.

SZOMBATHELYI FERENC VEZÉRKARI FŐNÖK FELJEGYZÉSE HORTHY ÉS KÍSÉRETE KLESSHEIMI TÁRGYALÁSAIRÓL[1]

FELJEGYZÉSEIM A NÉMET VEZÉRI FŐHADISZÁLLÁSON KLESSHEIMBEN (SALZBURG MELLETT) TÖRTÉNT TÁRGYALÁSRÓL 1944. III. 18-ÁN

Az első tárgyalásom Keitel vezértábornaggyal volt, amely megérkezés után nemsokára vette kezdetét, és mintegy 1 óra hosszat tartott. 12^{30}-kor ért véget.

Keitel vezértábornagy arról értesített, hogy ő, bár katona, politikai dolgokba beleszólása nincsen, azonban mégis tudomásomra hozza, a Führer parancsára, hogy Magyarország politikai magatartásával a Führer nincs megelégedve, és különös tekintettel arra, hogy a Keleten nehezen küzdő hadseregnekmegbízható háttámasza legyen, Magyarországon garanciákra van szükségük, és ezért bizonyos intézkedéseket fognak végrehajtani. Hogy ezek az intézkedések miben fognak állani, arra vonatkozólag Keitel vezértábornagy nem nyilatkozott, azonban sejtetni engedte, hogy ezek katonai természetűek lesznek. Én erre vonatkozólag Keitel vezértábornagy figyelmét felhívtam arra, hogy egy katonai intézkedést rendkívül szerencsétlen lépésnek tartok, ami nemcsak a magyar nép szempontjából, hanem a német nép szempontjából is végzetes következményekkel járhatna. És különben is teljesen szükségtelennek tartok egy ilyen erőszakos lépést, mert hiszen a fennálló ellentéteket barátságosan is el lehetne intézni. Ezt annyival is inkább lehetségesnek tartom, mert azt hiszem, hogy mindazok a jelentések, amelyek Magyarország magatartására vonatkozólag a kül- és belföldi frontról befutnak, mind erősen el vannak túlozva, és nem nyújtanak helyes képet Magyarország politikai magatartásáról. Én magam részéről — aki az attasé-szervezetem útján a magyar külpolitikát figyelemmel kísérem — mondhatom, hogy semmi olyan nyomra nem bukkantam, amely Magyarország átállására komoly előkészület lenne vagy komoly biztosítékokat nyújtana. Belpolitikai vonatkozásban is, nézetem szerint, a helyzet el van túlozva, és korántse higgyenek száz százalékig annak, amit erre vonatkozólag a Volksbund és esetleg magyar politikai szervezetek jelentenek, mert én jobban ismerem Magyarországot és általában az embereket, és nagyon tudom, hogy ki mit ér. Ne adják oda magukat olyan illúzióknak, hogyha esetleg más valaki jönne, hogy akkor a magyar nemzet egy emberként az illető mögé fog állani, és korlátlanul fogja követni ezt a véres, sorsdöntő

saját érdekükben kívánták
a magyar hadsereg egy részével
a mely [illegible] csatlakozniuk
illetve magát alávetni a
németeknek.

Az országban a magyar kor-
mány talaját erkölcsileg is
elvesztené és a későbbi kibon-
takozás irányításától teljesen
elesnék. A kormányzó az
országból való távozása által
úgy kül mint bel vonatko-
zásban a jövőben szerephez
nem juthatna.

Kisebb baj volna ennél
még az is, ha a németek a
kormányzót erőszakkal le-
tennék.

Részletek Károlyi Gyula Magyarország háborúból való kiugrásáról készített feljegyzéséből. 1944.
(Lásd e kötet 81. sz. iratának 7. sz. jegyzetét)

esetleg ők és a kormányok is kormányozzák. Az ilyen irányban sem kis sem nagy mennyiségben nem tenné lehetetlenné későbbi szereplésünket. A kormányzó erre nem is volna kapható.

A kormányzónak [illegible] esetleg az országból való távozásának gondolatát és lehetőségét tehát teljesen el kell ejteni, mert ennek a lehetősége ha kiszivárogna, az külpolitikailag (mindkét oldal felé) és belpolitikailag végzetes károkat okozhatna.

Lásd e kötet 81. sz. iratának 7. sz. jegyzetét

harcok és háborúkon át, mint annak idején Kossuth Lajost. Itt különben megjegyeztem azt, hogy Kossuth Lajos követésénél is kis hibák voltak, mert Kossuthot sem követte mindenki, és akik követték, azok is így énekeltek: „*Ha még egyszer* az üzeni, mindnyájunknak el kell menni . . .” Tehát a magyaroknak nem elég egyszer üzenni.

Rámutattam arra, hogy egy erőszakos lépés politikai denunciációknak nyit tág teret, megbontja Magyarország egységét, az emberek pártokra szakadnak, a politikai helyzet labilis lesz, a jelenlegi nyugodt és békés viszonyok felborulhatnak. Ez természetesen nemcsak a magyar szempontból, hanem német szempontból is rendkívül hátrányos kihatással járna. De ehhez a belpolitikai felforduláshoz még hozzájárulna bizonyára az ellenséges bombázás. Ezek irányulnának Magyarország ipari üzemei, közlekedési eszközei és egyéb fontos háborús gazdálkodási intézmények ellen, de terrortámadásokká is elfajulhatnának. Mindennek a következtében úgy a magyar, mint a német háborús felkészültség súlyosan szenvedne. Hisz ipari üzemeinknek legnagyobb része Németországnak dolgozik, és viszont a közlekedési eszközeink is igen nagymértékben szolgálják a németek érdekeit. Így például a múlt év folyamán 13 000 száz tengelyes német vonat szaladt át nagyobbrészt anyagi természetű szállítmányokkal Magyarországon, és másfél milliónyi tonna anyagforgalom bonyolódott le a Dunán. Mindez kérdésessé válhat akkor, ha Németország erőszakos lépésre ragadtatja magát. Magyarország, illetve a Duna medencéje megszűnik az a nyugodt bázis lenni, amelyen át a Német Birodalom a most igen fontos keleti hadszíntér déli szakaszához, tehát Ukrajnába és másrészt a Balkánra nyugodt és biztos összeköttetésekkel rendelkezett.

Keitel válaszában kijelentette, hogy ő nem ismeri a dolgoknak a politikai oldalait, lehet, hogy úgy lesz, ahogy én mondom, de el vannak határozva arra, hogy Magyarországban rendet kell teremteni, és garanciákat kell kézbe venni, nehogy úgy járjanak, mint az Olaszországban történt. De nem lehet az sem, hogy amidőn egy egész ház lángokban áll és ég, akkor egy emeleten erről ne vegyenek tudomást, hanem ott úgy éljenek, mint hogyha semmi baj nem lenne, és jólétben dúslakodjanak.

A következő témát a keleti hadszíntér eseményeire tereltem, és felhívtam Keitel figyelmét, hogy a keleti hadszíntéren végzetesen komoly a helyzet, és talán nem is képzeli, hogy milyen szörnyű va banque-ot játszik. A keleti hadszíntér déli szárnyán ugyanis az orosz offenzíva nemcsak katonai sikerekért küzd, hanem bizonyára az a céljuk, hogy a keleti hadszíntérnek ezen a részén ugyanazt a politikai helyzetet teremtsék, mint Északon Finnországgal szemben, vagyis Románia kiugrására spekulálnak. Ha Keitel, illetve a német hadvezetőség nem vigyáz, akkor itt rövid időn belül szörnyű partomlást érhetnek meg, amelybe Románia és az egész Balkán belesodródik, és talán mi is. Az idő tehát sürget, dönteni kell abban a nagy problémában, amellyel a német vezérkari főnö-

köknek idősb Moltkétól kezdve Schlieffenen át mindig dönteni kellett, hogy a döntést Keleten vagy Nyugaton keressék-e, illetve hogy a súly Nyugatra vagy Keletre tevődjön át. Nézetem szerint itt a tizenkettedik óra, mert különben a keleti helyzetet nem lehet már uralni, de hogyha hamarjában nagy erőkkel vonulnak fel itt a keleti hadszíntéren, akkor döntő eredményeket érhetnek el, mert sikerülhet az orosz haderőt Ukrajnában megsemmisíteni. Keitel vezértábornagyra helyzetmegítélésem szemmel látható hatással volt, de oda nyilatkozott, hogy Románia tekintetében ők teljesen biztosak, Antonescu legutóbbi látogatása alkalmával megígérte, hogy végsőkig hűen kitart a német szövetséges mellett. Erre bátor voltam megjegyezni azt, hogy én Antonescunak nem hinnék, de még kevésbé a románoknak. Szerintem a helyzet az, hogy a németek tartják Antonescut, Antonescu tartja a németeket, de a román nép sem a németeket, sem Antonescut nem tartja. Ebből kifolyólag jó lesz résen lenni.

Az első témára ismét visszatérve még megjegyeztem azt, hogy Németország óriási felelősséget vesz magára egy elhamarkodott erőszakos lépéssel Magyarország ellen a világ közvéleménye előtt, ebből a lépésből világ-skandalum lehet, mert azt fogják mondani, hogy íme, dacára, hogy Magyarország hű szövetségese volt mindig Németországnak, most ezzel is ilyen csúnyán elbánnak. A legkülönösebb pedig az, hogy éppen akkor esnek a hátunkba, amidőn a közös ellenség, Oroszország ellen mozgósítottunk és felvonulunk.

Ezzel lényegében a tárgyalás lezáródott közöttünk, a továbbiakban tárgyalás közben általános jellegű vagy baráti jellegű eszmecsere folytatódott.

Közben a főméltóságú kormányzó úr délelőtti tárgyalása Hitlerrel befejezést nyert és főméltóságú úr bennünket, vagyis a honvédelmi minisztert, külügyminisztert, Homlok Sándor berlini katonai attasét tájékoztatás céljából lakosztályába hivatott.

A kormányzó úr tájékoztatása

A Führer azt mondta, hogy Magyarországon, dacára az egy év előtti figyelmeztetésnek, a politikai helyzet nagyon bizonytalanná vált, és ő okulva az olasz összeomláson, intézkedni fog, hogy a Duna-medencében ilyesmi ne történhessen meg, és hogy itt biztos garanciái legyenek, nehogy a most Keleten nehezen küzdő német haderőket hátulról meglepetés érhesse.

Neki megvan az elhatározása, és az intézkedéseket máris kiadta, hogy komoly garanciákat vegyen a kezébe.

A főméltóságú úr válasza az volt, hogy ő erőszak alkalmazása esetén lemond, mert nem szándékozik a felelősséget vállalni. Kifejtette az álláspontját a német megszállással szemben, felhozta az összes indokokat, különösen rámutatott arra, hogy Magyarország és a magyar ipar,

a magyar közlekedés nagyrészt Németország érdekében működik, és megint biztosította a Führert arról, hogy egy átállás Magyarország részéről ki van zárva. Különben Hitler tájékoztatása és kijelentései nagyon ködösek voltak. Nem beszélt nyíltan a kérdés mibenlétéről, csak általánosságban mozgott.

Főméltóságú úr nyilatkozatát tudomásul vettük, és kértük őt, hogy délután a tárgyalásokat még vegye fel Hitlerrel, és amennyire lehet, igyekezzen meggyőzni őt arról, hogy teljesen az ő vonalukon állunk, és mindent elkövetünk, hogy a győzelmüket előmozdítsuk.

Főméltóságú úr tájékoztatása után a Führer üzent, hogy az ebéd ideje elérkezett, 24 személyre van terítve, és ha főméltóságú úr elfogadja, akkor nagyon szívesen látja ebédre. A főméltóságú úr azt válaszolta, hogy az esetben, ha a tárgyalás tovább folyik, a meghívást elfogadja, különben nem.

Az ebéd, bizony, nagyon deprimált és feszült hangulatban, megtörtént.

Ebéd után újabb tárgyalások voltak a német vezér és kormányzó urunk között.

A tárgyalások 15^{30}—17^{25}-ig tartottak. Befejezésük után főméltóságú úr tájékoztatott minket, hogy Hitler teljesen elzárkózott. A főméltóságú úr többek között kijelentette Hitlernek, hogyha Magyarország kiugornék vagy átállana és a becsülete ellen cselekednék, főbe lőné magát. Hitler azzal válaszolt „Davon habe ich nichts"[2]. Erre a főméltóságú úr azt válaszolta, hogy nem értette meg. Nem öngyilkos akar minden áron lenni, hanem a bizonyítékát akarja adni annak, hogy egy átállásnak minden gondolata és lehetősége hiányzik.

A főméltóságú úr azonnal el akart utazni.

Erre én, hogy a végleges szakadásnak elejét vegyem, kértem a főméltóságú urat, hogy várjon még, és engedje meg, hogy én a Führernél magánkihallgatást kérjek megbeszélés és a helyzet tisztázása céljából, mert tulajdonképpen azt sem tudjuk, hogy miről van szó.

Kihallgatásomat Keitel vezértábornagy eszközölte ki, amely 17^{45}—18^{40}-ig tartott.

A vezérhez belépve azzal kezdtem, hogy tavaly januárban, amikor nála voltam, a sztálingrádi események előtt állván, a következő kijelentéssel fogadott, „ich empfange Sie in einer tragisch gespannten Situation".[3] Ma én kezdem meg a kihallgatást ezen kijelentéssel, hogy „ich bin in einer tragisch gespannten Situation erschienen, vielleicht noch tragischeren und gespannteren als voriges Jahr".[4] Tragikus ugyanis az a fordulat, mely előtt a magyar és német évszázados viszony áll. Én kötelességemnek tartom, mint olyan, aki mind a két nép történelmének és kapcsolatainak mély ismerője, egy tragikus fordulatot minden tehetségem szerint megakadályozni, nehogy végzetes következmények álljanak be. Feladatomat mindig abban láttam, hogy a jó viszonyra ügyeljek. Ezért kérem

meghallgatásomat. Előadásomat állva akartam megtenni, de Führer helyet mutatott. Leültünk. Körülbelül ugyanazokat a nézeteimet adtam elő, amelyeket Keitel vezértábornagynál nyilvánítottam. Kértem haladékot a főméltóságú úr részére, és a kívánalmaknak a közlését, amelyeket vele szemben támasztanak, mert hisz tulajdonképpen nem is tudjuk, miről van szó. Ahogy én a történelmet ismerem, rendesen úgy szokott az lenni, hogy először a kívánalmakat közlik, és azután a határidőt, amire választ, illetve teljesítést várnak. Most pedig egyszerre határozni kellene ilyen nagy fontosságú kérdésben, amikor nem is tudjuk pontosan, hogy miről van szó.

Hitler vezér és kancellár kijelentette, hogy az ő elhatározása, hogy Magyarországon a helyzetet egy megszállás által tisztázza, megmásíthatatlan és időhaladékot nem adhat. Csapatai holnap reggel indulnak.[5] Ő eleget várt. Tavaly áprilisban ugyanitt komolyan figyelmeztette a kormányzó urat, hogy Magyarország nem halad jó úton, és kifejtette kifogásait úgy bel-, mint külpolitikai téren. Megkérte a kormányzó urat, hogy ezen változtatni kell.[6] Kállay politikáját nagyon rossz szemmel nézi. De dacára ennek, nem történt semmi. Ha egyszer Olaszország esetében becsapódott, dacára annak, hogy neki a helyzet mindig gyanús volt és meg hagyta magát csalni, úgy egy ilyen másik csalódás, illetve becsapás a népe előtt teljesen érthetetlen lenne, és ezért a felelősséget nem tudná vállalni. Nagyon sajnálja, hogy a főméltóságú úr le akar mondani, pedig ő a főméltóságú úrral egyetértésben szeretett volna eljárni. A főméltóságú úr lemondásának a következményei természetesen úgy személyét, mint családját illetőleg teljesen bizonytalanok lennének, és ezen felül egy fegyveres ellenállás esetén lehet, hogy Magyarország egy pár napig ellent tudna állni, de biztosíthat arról, hogy 10—12 nap múlva Magyarország sorsa meg lenne pecsételve, és ebben az esetben a szomszédok is bizonyára beleszólnának. Ilyen esetben Magyarország jövőjét sem biztosíthatná. Pedig ő nem ellensége a magyaroknak, sőt jó barátja, ő a legjobbat akarja, és legjobban szeretne egy nagy, hatalmas, független Magyarországot látni. Magyarország nem Csehország, amely mindig a német császári birodalom tartozéka volt, hanem Magyarország önálló királyság. Mihelyt megteremti Magyarországban a szükséges garanciákat, megszálló erői elhagyják az ország területét.

Én erre újból haladékot kértem, legalább annyit, hogy a főméltóságú úr hazautazhasson, otthon juthasson elhatározásra, és így a csapatok bevonulását legalább 24 órával tolják el. Hitler kijelentette, hogy ez nem lehetséges, mert a parancsok ki vannak már adva a holnap reggeli indulásra. Én újból kértem az eltolást, mert úgy ítéltem meg a helyzetet, hogy a reggeli indulást még le lehet mondani. Erre Hitler bekérette Keitel vezértábornagyot és megkérdezte tőle, hogy el lehet-e tolni a csapatok bevonulását Magyarország területére, mire Keitel vezértábornagy határozottan azt mondta, hogy nem. Én azt hittem, hogy ezt csak

opportunitásból tette (másnap megtudtam, hogy a német csapatok már 18-án este 11 órakor Bicskében kivagonírozták, így tisztába jöttem azzal, hogy abban az időben, amidőn én Hitlernél voltam, a német csapatok vasúti szerelvényei már gurultak, sőt a magyar határokat átlépték). Búcsúzásul a vezér kijelentette, hogy ő 20^{h}-ig mindig készen áll esetleges megbeszélésekre, illetve ezek folytatására.

Közben 18^{10}-kor Sztójay és Ribbentrop második tárgyalásra ültek össze, ahol ugyancsak a helyzet politikai vonatkozásának a megbeszélését folytatták, amelyet a[a] délelőtti megbeszélésen kezdtek meg.

Én is szükségesnek tartottam Ribbentroppal beszélni, különösen azért, mert úgy látszott, hogy a kormányzó úr hazautazása elé akadályokat gördítenek vasúttechnikai nehézségekkel. A vonatunk sehol sem volt található, minek okául a légiriadót hozták fel. Pedig immár a legfőbb gondunk az volt, hogy a főméltóságú urat szerencsésen visszavezessük. Én tehát kértem Ribbentropot, akivel a megbeszélésem 18^{40}—19^{10}-ig tartott, hogy a főméltóságú urat engedjék elutazni, amire ő kijelentette, hogy persze, ő utazhat, de hogy a csapat körletében mi vár rá, azt ő nem tudja így megmondani, miután a főméltóságú úr nem akar együttműködni.

Nincs másról szó, minthogy a főméltóságú úr egy nyilatkozatot állítson ki, amely szerint a német csapatok Magyarországba való bevonulása közte és Hitler között történt megállapodás után egyetértésben megy végbe. Ezt a nyilatkozatot a főméltóságú úr Hitlerrel együtt kiadja, és ezzel az ügy el van intézve.

A főméltóságú úr a nyilatkozatot megtagadta. Különben is a főméltóságú úr csak mint magánember nyilatkozhatna, de mint államfő a nyilatkozata csak akkor bír közjogi hatállyal, hogyha a kormány azt ellenjegyzi. Ha a kormány ezt nem jegyzi ellen, akkor nyilatkozata semmis. Ettől eltekintve a kormányzó felesküdött az ország alkotmányára, és a kormányzó úr esküszegést követne el, hogyha ilyen lépésre ragadtatná el magát. Ezért feltétlenül szükséges, hogy a főméltóságú úr hazautazhasson, és otthon a kormánnyal ezeket az ügyeket lebonyolítsa, és új kormányt alakíthasson. Kormányelnöknek Sztójay követet ajánlottam, akiről tudom, hogy bizalmukat bírja. Ribbentrop kijelentette, hogy ő ezt szívesen látná.

Különben pedig kértem Ribbentropot, hogy tekintettel tárgyalásaink politikai jelentőségére. Sztójay követ úr is vehessen abban részt.

Sztójay követ úr megjelenése után a fenti alkotmányos megfontolásokat maga részéről szintén előadta. Mire Ribbentrop megjegyezte, hogy ő most már tovább nem is akar beszélni, mert úgy tudja, hogy a kormányzó úr el akar utazni, és így mindennek vége. Erre a követ úr kijelen-

[a] A szövegnek ebben az egyetlen részében van kék tintával javítás: az „a" helyett „egy" szó szerepel.

tette, hogy ez tévedés, mert a főméltóságú úr nem akar szakítani, hajlandó még ezekről a dolgokról beszélni, csak a tekintetben áll fent a zavar, hogy nem tudja, hogy milyen konkrét kívánalmakat akarnak vele szemben támasztani, mert erről még senki egy szót sem szólt. Ezt kellene tisztázni a Führernél, és legjobb lenne ehhez, ha még egyszer a kormányzó úr és a Führer összejöhetnének. Ribbentrop is úgy látta, egy kibeszédnek nem lenne semmi akadálya, és ezt ő lehetővé fogja tenni. Különben kijelentette, hogy egy proklamáció kiállítása nem is olyan sürgős.

(Pro domo. Ekkorra már valószínűleg hírük volt, hogy csapataik ellenállás nélkül behatoltak az országunk területére, és így birtokon belül vannak.)

Ribbentrop bement a Führerhez, és miközben mi a főméltóságú urat — aki már teljesen fel volt öltözve és útra készen várt — tájékoztattuk, hogy a Führerrel még egyszer összejöhetne és bizonyos pontokat tisztázhatna, máris megjelent Ribbentrop, és meghívta a kormányzó urat a Führerhez.

20^{10}-kor a főméltóságú úr a Führernél megjelent, ahol főméltóságú úr előadása szerint egyik sem szólt, mert a főméltóságú úr úgy vélte, hogy a Führer hívta meg őt, viszont a Führer pedig úgy vélte, hogy a főméltóságú úr akar valamit megbeszélni. Végre a jég megtört, de a Führer a kívánságokról konkrét értelemben nem beszélt. Csak azt mondta, hogy ő Magyarországnak igaz barátja, Magyarországnak csak a javát akarja, és nem szeretné, ha a helyzet elmérgesedne. Éppen úgy szereti Magyarországot, mint a főméltóságú úr, és most, hogy a csapatai Magyarországba útban vannak, rögtön felhívja Antonescut, hogy román hadtesteivel azonnal induljon meg a Dnyeszteren túl a Bug felé, és avatkozzon be a harcba, mert most már nincs kibeszéd arra, hogy a magyarok a románokat hátba támadják, ezért nem mernek ők nagyobb erőkkel a déli fronton harcba lépni.

A főméltóságú úr Hitlertől kijövet azonnal útra kész volt. A Führer őt nagy kísérettel a vasútra kikísérte, hol egymástól búcsút vettek. A vonat 21^{30}-kor gurult ki a riefelingi pályaudvarról.[7]

Előttünk: Vitéz *Szombathelyi Ferenc* vezds.
m. kir. vezérkar főnöke

Huszár Hugó ezds.

Lieszkovszky Pál alez.
vkf szem. sgt.

II. C. 21. — Gépelt tisztázat, Szombathelyi és két tanú aláírásával.

A fenti feljegyzést közli: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó 1961. 448—455. old.

Horthy különvonata 1944. március 19-én délelőtt érkezett vissza Budapestre. Miután Horthy tárgyalt Kállay miniszterelnökkel, még a délelőtt folyamán összeült a minisztertanács Kállay Miklós elnöklete alatt. Lényegében ugyanazt tárgyalták meg, amit később a koronatanács. A minisztertanácsot ½1 óra előtt megszakították, és 12 óra 45 perckor elkezdődött a koronatanács, amely 13 óra 45 percig tartott. A koronatanács után a minisztertanács még folytatta ülését. Ez alkalommal szövegezték meg a kormány lemondási nyilatkozatát, ami azonban akkor nem került nyilvánosságra. Sztójay Döme kormányát 1944. március 22-én nevezte ki Horthy. Tagjai a kormánypárt jobbszárnyának és Imrédy pártjának a képviselői lettek. E kormány jellegére következtetni lehet Edmund Veesenmayer a „Nagynémet Birodalom teljhatalmú megbízottjának" kinevezési okmányából, amit Hitler írt alá: „A birodalom teljhatalmú megbízottja felelős minden politikai fejleményért Magyarországon, és utasításait a birodalmi külügyminiszter útján kapja . . . A birodalom teljhatalmú megbízottjának biztosítania kell, hogy az ország teljes igazgatását mindaddig, amíg német csapatok vannak ott, az új nemzeti kormány az ő irányítása alatt végezze minden területen . . . " *[Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal Militaire International Nuremberg . . . XIII. köt. 336—337. old.; Idézi: Magyarország és a második világháború. Kossuth Könyvkiadó 1961. 460. old.]*

A koronatanácsi jegyzőkönyv szövegéből és e kötet következő irataiból *[86., 88. sz. iratok]* arra lehet következtetni, hogy a klessheimi tárgyalásokon Hitler valamilyen fajta megállapodást kötött Horthyval. Eszerint, ha Horthy Németországnak megfelelő kormányt nevez ki, fokozottabb mértékben állítja a magyar gazdaságot a németek szolgálatába, jelentősen felemeli a németek oldalán harcoló magyar katonai egységek számát, és ha hozzájárul katonai bevetésükhöz, továbbá, ha „megoldják a magyarországi zsidókérdést", azaz, ha elősegítik a zsidók deportálását, akkor kivonják a Gestapót és a német megszálló csapatokat Magyarországról. Horthy a Sztójay-kormány kinevezésével a németek első kívánságát már teljesítette. A németek részére hitelbe szállított árumennyiség 1944. március 19-e után rendkívüli arányokban szökött fel. *[Lásd e kötet 86. sz. iratának 5. sz. jegyzetét.]* Az 1944. június 2-i kormány-megállapodás, Imrédy irányítása alatt, teljesen alárendelte a magyar ipart a német hadigazdálkodásnak. A keleti fronton harcoló magyar katonaság létszámát a német megszállás után duplájára, azaz 300 000 főre emelték. *[OL Mt. jkv. 1944. június 1. (4)]* Két véres offenzívába kergették (1944 áprilisában és 1944 júliusában) a magyar egységeket. E két támadás során több mint 50 000 főnyi veszteség érte a keleti front magyar alakulatait. *[Dr. Csima János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához. 1938—1945. A Honvédelmi Minisztérium központi irattára kiadása. Budapest 1961. (Szolgálati használatra) 222., 231. old.]* 1944 július elejéig az egész vidéki zsidó lakosságot deportálták. Hitler — természetesen — nem vonta ki a német megszálló erőket.

---

[1] Az előzményeket lásd az előző irat bevezetőjében.

[2] „Ezzel én nem érek semmit."

[3] „Tragikusan feszült helyzetben fogadom önt."

[4] „Tragikusan feszült helyzetben jelentem meg, talán még tragikusabb és feszültebb helyzetben, mint az előző évi."

[5] Hitler itt, nyilvánvalóan szándékosan, félre akarta vezetni Szombathelyit. Lásd ez iratban magának Szombathelyinek zárójelbe tett két megjegyzését.

[6] Az 1943. április 16—18-i klessheimi tárgyalásokra utal. *(Lásd e kötet 75. sz. iratát.)*

[7] Szombathelyi feljegyzésében egy fontos körülményt „elfelejtett" megemlíteni. A vonatról, amelyen visszatértek Klessheimből, a vezérkari főnök táviratot küldött helyettesének, Bajnóczy Józsefnek, amelyben utasította, hogy semmit se tegyenek, míg a kormányzó vissza nem érkezik, s hogy a német csapatokat úgy kell fogadni, mint a barátokat. Erről a táviratról Kállay is beszélt a koronatanácsot megelőző minisztertanácson. *[Kállay Miklós: Hungarian Premier. New York 1954. 420. old.; OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 859. old. Idézi: Karsai Elek: „Országgyarapítás" — országvesztés. Kossuth Könyvkiadó 1961. Második rész. 184., 187. old.]*

83

1944. május 17.

CHORIN FERENC LEVELE HORTHY MIKLÓSHOZ A WEISS MANFRÉD-KONSZERNNEK AZ SS-SEL KÖTÖTT SZERZŐDÉSÉRŐL

A német megszállás után elkezdődött az ország úgyszólván leplezetlen kifosztása. A várható zsákmány körül azonban a különböző német tőkés- és politikai csoportok között is versengés kezdődött. Az alábbi levél a magyar gazdasági élet egyik legnagyobb komplexuma — az ország legfontosabb nehézipari üzemeit birtokló Chorin—Weiss Manfréd-vagyon megszerzése körül kialakult küzdelemmel áll összefüggésben. A Göring Művek 1944. március 19-e után olyan javaslatokat terjesztett a magyar kormány elé, amelynek eredményeképpen a Weiss Manfréd-konszern több gyára teljesen függő viszonyba került volna a Göring Művekhez tartozó Steyer Művektől és a Wiener Neustadt-i repülőgépgyártól. *[Bővebben lásd: Berend—Ránki: Magyarország gyáripara a második világháború előtt és a háború időszakában (1933—1944). Budapest 1958. 452—453. old.]*

A Sztójay-kormány 1944. május 3-án már hozzájárult a német követelések teljesítéséhez. *[OL Mt. jkv. 1944. május 3. (9)]* Az SS azonban — amelynek hatalmas tőkésérdekeltségei is voltak — szintén szemet vetett a Weiss Manfréd-vagyonra. Az SS már nem a konszern egyes gyáraira, hanem az egész vagyonra akarta rátenni a kezét. Ezért Kurt Becher, az SS megbízottja, hogy kijátssza vetélytársait és a velük megállapodást kötő magyar kormányt, titokban kihozatta a német internáló táborból Chorin Ferencet, a Weiss Manfréd család fejét (majd Weiss Jenő bárót és Kornfeld Móric bárót, a család másik két vezető tagját), és több részletben — miközben minden bizonnyal legalábbis az internáló táborba való visszahurcolás veszélye fenyegette a „tárgyaló partnereket" — olyan szerződéseket sikerült az SS-nek aláíratni a családdal, amelyek lényegében az egész vagyon feletti korlátlan rendelkezést biztosították az SS-nek, illetőleg megbízottjának, Kurt Becher SS-ezredesnek. A megállapodás értelmében az

SS vállalta, hogy a vagyon feletti rendelkezés fejében a családot semleges országba juttatja. Chorin Ferenc csak a fő megállapodás aláírása után — már „útban külföldre" — tájékoztatta az alábbi levélben Horthyt a szerződésről. A magyar vezető körök megrémültek az SS akciójától, hiszen itt vagyonukról, vagy legalábbis olyan zsidó vagyonról volt szó, amelyről azt remélték, hogy ők szerzik meg, és nem a németek. Feltételezhető, hogy a Chorin—SS-szerződés is hozzájárult ahhoz, hogy Horthy, aki mindaddig megtagadta hozzájárulását Imrédy kormányra lépésétől, a szerződés aláírása (1944. május 17.) után egy pár nappal (1944. május 22-én) kinevezte Imrédyt gazdasági csúcsminiszternek. Horthy és köre azt reméle, hogy Imrédynek — minthogy eddig a németek követelték a kormányba való belépését — nagyobb lehetősége lesz a magyar tőkés érdekek megvédésére.

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Útban külföldre szükségét érzem annak, hogy főméltóságú kormányzó urat, ki a magyar ipar érdekeit mindig annyira szívén viselte, minél előbb tájékoztassam arról a tranzakcióról, melyet a Weiss Manfréd-vagyonkomplexumok tekintetében kötöttünk, annál is inkább, mert ez a tranzakció bizonyára legkülönbözőbb és feltehetőleg ferde megvilágításba kerül főméltóságod és a magyar közvélemény elé.

Bizonyára méltóztatik értesülve lenni arról, hogy néhány héten át különböző helyeken és körülmények között letartóztatásban voltam. Családunkból még két sógorom, br. Kornfeld Móric felsőházi tag és br. Weiss Jenő voltak letartóztatva, míg családunk többi tagjának, kiket mind kerestek, sikerült elrejtőznie. Ezen idő alatt, sajnos, bizonyára a helyzet kényszere alapján, főméltóságod égisze alatt, a zsidókérdést szabályozó, törvényes alappal nem bíró rendeletek egész sora jelent meg. Ezek a rendeletek egyfelől zárolták, de tényleg eltulajdonították a zsidó vagyont[1] (állandóan ennek hovafordításáról hallunk), ami rettenetes precedenst teremtett, s aminek következményeit máris láthatjuk — másfelől azonban és ezt e percben majdnem súlyosabbnak tartom — a zsidók s az ilyeneknek tekintendők minden gazdasági tevékenységét erkölcsileg is, tényleg is lehetetlenné tették. Olyan időpontban történtek ezek az intézkedések, amikor állandóan azt hangoztatják, hogy gazdasági téren is a legnagyobb erőfeszítésre van szükség; sajnos, azt hiszem, ezek a rendelkezések az amúgy is meglevő gazdasági káoszt jóvátehetetlenül ki fogják mélyíteni. Ezek az intézkedések lehetetlenné tették volna részemre a további tevékenységet akkor is, ha — mire nem volt kilátás — szabadlábra kerülök, s ugyanez áll a Weiss Manfréd család többi zsidónak tekintendő tagjára is.

Meg kell egy percre itt állnom, és tájékoztatnom kell főméltóságodat arról, hogy a Weiss Manfréd-vagyon többsége jelenleg a fenti rendeletek alá nem eső keresztény családtagok tulajdona, de ezek is azon a véleményen vannak, hogy a zsidó családtagok közreműködése nélkül a vál-

lalat vezetése nem képzelhető el. Ilyen körülmények között kellett a követendő útról döntenünk.

Letartóztatásom utolsó két hetében úgynevezett ehrenschutzhaftba kerültem, s módom volt néhány emberrel érintkezni, s összekerültem a reichsführer Himmler vezetése alatt álló gazdasági csoporttal, melynek beállítottságát, gazdasági felfogását olyannak láttam, hogy tárgyalásokat kezdtem velük, s ezek folyamán vállalták azt, hogy az egész Weiss Manfréd-vagyonkomplexumot „treuhänderisch" kezelésbe vegyék át. Ezzel több célt sikerült elérnünk. Elsősorban azt értük el, hogy a vagyonállag a mi kezünkben, tehát magyar kézben marad meg,[2] amire még bátor leszek visszatérni; elértük azt, hogy a vezetés olyan kezekbe kerül, kik kellő hozzáértéssel és szakértelemmel rendelkeznek, s megállapodásunk értelmében a gyár állagának fenntartására s a jövő fejlődési lehetőségeinek biztosítására és kiépítésére fognak törekedni; ez rendkívül fontos volt, mert félő volt, hogy olyan inkompetens emberek kezébe kerül a vezetés, kik a gyár munkásságát teljesen megakasztották volna és hosszú időkre lehetetlenné tették volna. A németek érdekét a megállapodás azzal szolgálta, s ez vezette őket, hogy ezzel a legnagyobb magyar gyári potenciát teljes mértékben a háború szolgálatába tudják állítani.

Az utolsó napokban a gyár vezetői olyan jelenségeket tapasztaltak, kibombázott német gyárak részéről olyan pozitív követelésekkel léptek fel,[3] melyekkel nem mert senki szembeszállni, amelyek a gyár gazdasági egységének — pedig ez volt mindég a gyár erőssége — szétjeltépését jelentették volna, amivel Csepel egész létalapja hosszú időkre megszűnt volna. Megmenekültünk ezzel a megállapodással attól is, hogy német cégek nyomása alapján egy definitív megoldásra törekvő s a magyar vagyont elvivő ajánlatot legyünk kénytelenek elfogadni. A magyar kormánnyal, mely az említett rendeleteket hozta, nem tudtunk és nem is óhajtottunk tárgyalni.

A megállapodás, melyet sikerült megkötnünk, egy gentlemen's agreement formájában köttetett meg, ennek minden kellékével, s meggyőződésem, hogy a megállapodás lebonyolításával megbízott Becher ezredes ilyen szellemben fogja végrehajtani. Ha emberismeretem nem csal, a megállapodás úgy lesz végrehajtva, hogy az a legkényesebb kaszinói felfogásnak is meg fog felelni.

Még egyszer hangsúlyozni kívánom, hogy nem a kormány intézkedései által okozott elkeseredés szülte elhatározásunkat, hanem a helyzet mérlegelése. Nem árultuk el az ország érdekeit, ellenkezőleg, s erre nyomatékosan fel kell hívnom a figyelmet, *minden* jövő eshetőségre biztosítottuk a gyár tulajdonát, a munka folytonosságát s az átgondolt vezetést. Meggyőződésem, hogyha az állam kezébe került volna a vezetés, legjobb esetben egy új állami vasgyár alakult volna ki állami adminisztrációval, szállítási képtelenségével és egy horribilis deficittel.

Igaz, hogy mindezekkel szemben családunk *egy* része visszanyerte

szabadságát, de a múlt évtizedek alatt végzett munkájával ennyit talán kiérdemelt.

Szükségesnek tartottam ezeket, főméltóságú uram, magas tudomására hozni. Bizonyára lesznek ellenkező nézetek, de meggyőződésem, hogy a jövő igazolni fogja eljárásunk helyességét, s legnagyobb súlyt fektettem arra, hogy intencióimra reávilágítsak.

Örülnék, ha ez a csak főméltóságos uram személyes tájékoztatására szánt levelem gr. Bethlen István őnagyméltóságának is kezeibe kerülhetne.

Búcsúzom főméltóságú uramtól, köszönöm, hogyha levelemet elolvasta, de különösen köszönöm azt a jóindulatot, mellyel 20 éven át az általam képviselt magyar ipar törekvéseit kísérte, s ezt, melyet velem szemben volt kegyes mindenkor tanúsítani, amelyért mindig őszintén hálás voltam és leszek.

Ne méltóztassék rossz néven venni, hogy nem saját kezűleg írt levéllel fordultam főméltóságú uramhoz, de nem akartam még rossz írásommal is terhelni. Maradtam még egyszer ismételve hálás köszönetemet főméltóságú uram őszintén tisztelő szolgája

Chorin Ferenc

I. F. 7. — Gépelt tisztázat.

A levél utolsó hat sorát és az aláírást Chorin saját kezűleg tintával vezette rá az iratra.

Imrédy kinevezése után néhány nappal, június 2-án — minden valószínűség szerint a WM—SS-szerződés hatása alatt is —, megállapodást írt alá a magyar bábkormány és Veesenmayer. Ez az egyezmény teljesen alárendelte a magyar ipart a németeknek. A magyar vezetők azt hitték, ha kormány-megállapodással szabályozzák a német kívánságok teljesítését, elérhetik a WM—SS-szerződés megsemmisítését, és így gátat vethetnek a már saját vagyonukat fenyegető német mohóságnak. A németek azonban, akik — kihasználva a magyar kormány ijedelmét — a számukra kedvező kormány-megállapodást nyomban megkötötték, az SS-szerződés ügyében folytatott tárgyalásokat húzták-halasztották egészen augusztus elejéig. Augusztus 7-re az SS-nek, a Baky—Pálffy-féle nyilascsoport segítségével, sikerült megbuktatnia a velük ez ügyben tárgyaló Imrédyt, majd 10 nap múlva, augusztus 17-én Reményi-Schneller pénzügyminiszter segítségével megszerezték a magyar kormánytól az egész rablóüzlet hivatalos jóváhagyását. *[Bővebben lásd Karsai—Szinai: A Weiss Manfréd-vagyon német kézbe kerülésének története. Századok, 1961. 4—5. sz. 680—719. old.]*

Az SS-sel kötött megállapodás aláírása, 1944. május 17. után az SS-tisztek azonnal Bécsbe vitték, személygépkocsikkal a családot. Két nappal korábban, 1944. május 15-én indultak el Magyarországról az első tehervonatok, amelyek a deportált zsidókat vitték a megsemmisítő táborokba. A Weiss és Chorin család 32 tagja 1944. június 25-én a német Lufthansa nagy, külön repülőgépén megérkezett Lisszabonba. 1210 kg csomagot vittek magukkal *(OL Küm. res. pol. 1944—43—234/402.)* A Reuter angol hírügynökség jelentése szerint

„a lisszaboni vámhivatalnokok életükben még nem láttak együtt annyi ékszert", mint a különrepülőgép utasainál. *[OL MTI Bizalmas külpolitikai szemle, 1944. július 1.]*

[1] A levél valószínű keltezésének napjáig — május 17-ig — a következő fontosabb gazdasági vonatkozású zsidóellenes rendeletek jelentek meg 1944-ben:
Az 1944. évi 1600. Me. sz. rendelet „a zsidók vagyonának bejelentéséről és zár alá vételéről". *[MRT. 1944. 447—456. old.]*
A kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter 1944. évi 50 500. sz. rendelete „a zsidó kereskedők üzletéhez tartozó árukészletek és üzleti berendezések zár alá vételéről". *[MRT. 1944. 603—604. old.]*
Az 1944. évi 1580. Me. sz. rendelet „a zsidók hasznot hajtó hatósági jogosítványainak megszüntetéséről". *[MRT. 1944. 756—762. old.]*

[2] Lásd ez irat kommentárját.

[3] Lásd ez irat bevezetőjét.

84

1944. május 25.

ISMERETLEN FORRÁSBÓL SZÁRMAZÓ EMLÉKEZTETŐ A MAGYAR ZSIDÓK GETTÓBA GYŰJTÉSÉRŐL ÉS DEPORTÁLÁSÁRÓL

A zsidókérdés terén tudtak a németek a legkönnyebben beleszólni a magyar belügyekbe, és ily módon hatásosan tudtak nyomást gyakorolni a magyar kormányzatra. A magyar kormányok — amelyek sokszor engedtek e kérdésben — különösen súlyos nyomás alá kerültek ezen a téren is, mikor a németek katonai helyzete megrendült.

Sztójay berlini követ 1942. október 8-án kelt jelentése szerint Luther német helyettes külügyi államtitkár kérte, hogy „foglalkozni és folyamatba tenni kellene a magyarországi zsidók kilakoltatását, amely vonatkozásban ezen zsidók a német szervektől lennének átvéve és a keleti területekre áttelepítve." *[OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 900. old.]* Itt jelentkezett talán először írásban megfogalmazva a magyarországi zsidók deportálására vonatkozó német követelés. Ezt a kívánságot megismételte az 1942. október 17-i német jegyzék. 1943. április 17-én a klessheimi tárgyalásokon is ezt követelte Hitler és Ribbentrop Horthytól. Horthyék azonban ekkor megtagadták a német követelések teljesítését. Ez utóbbi tárgyalások kapcsán Sztójay a következőket javasolta kormányának: „. . . szabadjon nagyméltóságod nagybecsű figyelmét felhívnom arra, hogy benyomásom szerint a zsidókérdésben a német állásfoglalás a komolyság tetőpontját érte el. Ismervén a német vezető körök mentalitását és a jelenlegi élethalálharc befolyása alatti elszánt elgondolásait és cselekedeteit, felelősségem tudatában javasolnám a kérdésnek olyanképpen való rendezését, hogy egy esetleges harmadik intervenció mindenképpen elkerültessék." *[OL Küm. Magyarország külpolitikája. Kézirat. 905. old.]* A megszállás után a németek ennek a Sztójaynak a kormányalakítását kérték, aki azonnal hozzá is fogott a német „kívánságok" teljesítéséhez.

Kétségtelenül megkönnyítette Magyarországon az e téren követett német politika érvényesülését a Horthy-rendszer elvi antiszemitizmusa és a törvénykezésben is megnyilvánuló intézkedések. A magyar kormányok mindig válságos időkben nyúltak az antiszemitizmus fegyveréhez. Mikor különösen súlyos népellenes intézkedéseket és törvényeket hoztak, akkor hoztak antiszemita törvényeket is, hogy a nép figyelmét elterelejék az őt fenyegető veszélyekről. Így volt ez a numerus clausus törvénybe iktatásánál (1920), az első (1938), a második (1939) és a harmadik zsidótörvénynél (1941) is. *[Bővebben lásd Vádirat a nácizmus ellen. II. köt. Budapest 1960. Karsai Elek bevezető tanulmánya. 17—25. old.]*

Mikor az ellenforradalmi rendszer 1944. március 19-e után döntő válságba került, akkor hajtották végre a legembertelenebb intézkedéseket. A zsidóellenes rendelkezések következtében kialakult állapotokba csak némi bepillantást enged az alábbi feljegyzés.

A németek a zsidók ellen végrehajtott intézkedéseikkel más célokat is követtek. Miután a magyar katonaságnak a keleti frontra való fokozottabb bevezetésével már megfosztották a németek Magyarországot hadseregétől, most a zsidóellenes intézkedésekkel — amelyeket a magyar rendőrség és csendőrség hajtott végre, de amelyekbe valamilyen formában majdnem az egész közigazgatási apparátust is bevonták — a németek arra törekedtek, hogy az államapparátusban is megakadályozzák az ellenállás kifejlődését. A németek joggal számítottak arra, hogy a gettóba gyűjtésben és a deportálásokban való részvétel — sokszor a végrehajtók szándékai ellenére — cinkosukká tesz mindenkit, aki ebben a Gestapóval együttműködött. A német fasiszták így az elkövetett bűnök erejével, a várható megtorlástól való félelem szálaival kötötték a magyar közigazgatást a vereség felé rohanó hadiszekerükhöz. A zsidóellenes intézkedések egyben arra is kedvező lehetőséget teremtettek a németeknek, hogy a legfontosabb és a legértékesebb magyar gazdasági kulcspozíciókat is megszerezzék a maguk számára. *[Lásd e kötet 83. sz. iratát.]* Nem utolsósorban a lakosság jelentős része, a 800 000 zsidó ellen folytatott hadjáratukkal a megszállt ország népét akarták megosztani és megfélemlíteni. Ily módon a „zsidók üldözése a magyar nép üldözésének lényeges része" volt. *[Kossuth Rádió adása. 1944. június 12.; Idézi: Vádirat a nácizmus ellen. II. köt. Budapest 1960. 156. old.]*

PRO MEMORIA

a magyar zsidóság helyzetéről 1944. május 25-én

Ez évi március 19. napját követőleg gyors egymásutánban jelentek meg a magyar zsidóság ellen irányuló rendeleti jogszabály alakjában megnyilvánuló különböző rendelkezések,[1] amelyek a magyar zsidóság állampolgári jogegyenlőségének teljes megszüntetésével az egyéni jogokat messzemenőleg korlátozták, a zsidók vagyonát zár alá helyezték, gazdasági tevékenységét úgyszólván teljesen megszüntették, élelmiszerellátását a minimumra csökkentették, és őket nem csupán a nemzeti, hanem a társadalmi és mondhatni az emberi közösségből is kirekesztették.

A magyar zsidóság megadással viselte az őt sújtó sorscsapásokat. Most sem az ellene alkalmazott és jogi formában jelentkező rendszabályok ellen emelünk szót, hanem az alábbiakban lehető rövidséggel igyekszünk feltárni azokat a hatósági intézkedéseket, amelyek a rendeleti szabályozáson túlmenőleg foganatosíttattak a magyar zsidóság ellen, és amelyek — hacsak gyors segítség nem érkezik, valamennyi *zsidó* magyar állampolgár pusztulását vonják maguk után. Meg kell említenünk, hogy ezek a rendszabályok úgy szigorúságuk, mint a végrehajtás gyorsasága és módja tekintetében messze túlmennek a többi európai állam zsidóságával szemben alkalmazott mértéken.

I

Ez évi április hó 20-a körül Ung, Ugocsa, Máramaros, Szatmár, Zemplén, Abaúj-Torna és Szabolcs vármegyék zsidóságát korra és nemre való tekintet nélkül a vármegyei székhelyre szállították, ahol részben a szabad ég alatt, részben a városok külterületein összezsúfolva és a külvilágtól teljesen elzárva helyezték elé őket. Ez az állapot mintegy 2—3 hétig tartott, majd május hó első hetében,[2] német irányítás mellett, a magyar csendőrség és államrendőrség közegeinek közbenjöttével, megkezdődött a gettókban és különböző gyártelepeken elhelyezett, az éhségtől és az időjárás viszontagságaitól elcsigázott szerencsétlen embereknek vasúti teherkocsikba való beterelése, és ismeretlen céllal, ismeretlen helyre való kiszállítása. Hasonló sors érte a délvidéki határsáv (Zala, Dél-Baranya és Dél-Bácska) zsidó lakosságát is.

Nyíregyházáról, Kassáról, Ungvárról, Munkácsról, Beregszászról, Felsővisóról, Sátoraljaújhelyről, Nagykanizsáról egymás után indultak el a szállítmányok. Megbízható jelentések szerint eddig Kassáról mintegy 9—10 000, Nyíregyházáról 6—7000, Munkácsról 19 000, Sátoraljaújhelyről 9000, Nagykanizsáról mintegy 4000 embert deportáltak külföldre. Beregszászról, Nagyszőllősről és más városokból is tömegesen vitték el a zsidó lakosságot. A már kiszállított személyek száma 100—120 000-re tehető, de a szállítmányok naponta követik egymást, és ha ezeket be nem szüntetik, rövidesen az említett vármegyék egész zsidósága — mintegy 300 000 lelek — deportáltatni fog. Bár egyes helyeken azt közölték a deportáltakkal, hogy Németországba munkára viszik őket, de ennek ellentmond az a körülmény, hogy nemcsak a munkabíró férfiakat és nőket, hanem csecsemőket, leendő anyákat, önmagukkal tehetetlen betegeket és aggastyánokat, *tehát korra és nemre való tekintet nélkül mindenkit elszállítottak*, illetve elszállítanak.

Megemlítjük továbbá, hogy a hatóságok Kassán és más helyeken még katonaköteles személyeknek az illetékes katonai hatóságok által elrendelt sorozását sem engedték meg.

Mélységes fájdalommal kell megemlékeznünk azokról az emberi

méltóságot és az emberiességet mélyen megalázó elbánásról, amelyben egyes helyeken a szerencsétlen zsidók részesültek. Egy-egy vasúti teherkocsiban általában 70—80 embert zsúfoltak össze, és a kocsikban mindössze 1 vödör ivóvíz és a testi szükséglet elvégzésére egy másik vödör áll rendelkezésre. A kocsikat leólmozzák, és csak egész szűk rés marad nyitva. A deportáltak általában kétnapi élelmet vihetnek magukkal, de sok helyen ez nem áll rendelkezésre. Mindezek a körülmények a teherkocsikban való tartózkodást egyenesen elviselhetetlenné teszik. Kassán a legutolsó, f. hó 19-én útnak indított szállítmányhoz tartozó férfiakat és nőket előzetesen meztelenre vetkőztették, és le nem írható módon testi motozásnak vetették alá őket. Indulás előtt csupán némi fehérneműt és cipőt, valamint egy pokrócot vehettek magukra a szerencsétlenek, mert felső ruhájukat elvették tőlük. A ruházat elvétele egyébként máshol is megtörtént. Nyíregyházán súlyosan bántalmazzák a még ottlevő személyeket. Munkácson a Zsidó Tanács tagjait véresre korbácsolták. Hírek vannak arról, hogy a deportáltak közül állítólag számosan már útközben meghalnak.

Ily módon magyar állampolgárok százezreit, köztük sok ezer ártatlan gyermeket és nőt fenyegeti az elpusztulás. Szabolcs vármegye teljesen asszimilált zsidóságát éppúgy deportálják, mint Kassa város és Abaúj-Torna vármegyének zsidóságát, amely az idegen uralom alatt Ungvár, Munkács és Máramarossziget zsidóságával együtt a magyar nyelv és magyar kultúra öntudatos őrzője és segítője volt, és amelyre a magyar pártok mindenkor támaszkodhattak. Megemlítjük, hogy Munkácsról és Nagyszőllősről — bizonyára más helyekről is — még a kivételezettek túlnyomó részét is elszállították; azon a Munkácson történt ez, amelynek zsidósága a csehszlovák uralom alatt sikerrel védelmezte a magyar kisebbségi jogokat, és amelynek köszönhető, hogy Munkácson a magyar nyelvnek mint törvényesen engedélyezett kisebbségi nyelvnek használata mindvégig megmaradhatott. A deportáltak között ezrével vannak olyanok, akik az első világháborúban hűséggel helytállottak, és akiknek gyermekei, apái és testvérei a jelenlegi háborúban mint munkaszolgálatosok a harctéren életüket vesztették vagy jelenleg munkaszolgálatot teljesítenek.

Az emberiesség és a felelős kormányférfiak által legutóbb is kifejezésre jutott szeretet eszméje nevében könyörgünk, hogy ezeknek a szörnyűségeknek haladéktalanul vége vettessék, és a deportálások legsürgősebben megszüntessenek. Akkor, amikor több százezer veszendő lélek számára kérünk irgalmat, nem csupán emberiességi, hanem célszerűségi és a közérdekű szempontokra is hivatkozhatunk, mert hiszen több százezer munkabíró céltalan pusztulása a belföldi termelés fenntartása és fokozása érdekében sem volna megengedhető. Most, amikor minden dolgos kézre szüksége van a hazának, mindenképpen kívánatos volna e nagy tömeg munkaerejének az ország számára való megtartása.

II

A magyar zsidóság jelentékeny részének fizikai létét fenyegető deportálásokon kívül meg kell emlékeznünk a tömeges internálásokról is, amelyek során már eddig is több ezer embert fosztottak meg személyes szabadságától. A közigazgatási és első fokú rendőrhatóságok legtöbbször minden előzetes kihallgatás nélkül veszik őrizetbe az embereket, pusztán zsidó voltuk miatt. Budapest területén pedig számos alkalommal az utcán és nyilvános helyeken fogdossák össze a zsidókat. Ily módon sok családfő — köztük sok lelkész és hitközségi vezető férfiú — vesztette el szabadságát. Egyes internáló táborokban — a fennálló rendelkezések ellenére — nem történik gondoskodás az ott őrizetben levők élelmezéséről. Így pl. a Kistarcsán, Csepelen, Horthy-ligeten internált zsidókat, hatósági élelmezés hiányában, a vagyonától majdnem teljesen megfosztott zsidóság kénytelen immár közel két hónap óta élelmezni.

Mély tisztelettel kérjük, hogy ezek a tömeges internálások és őrizetbe vételek, amelyek valóságos pánikhangulatot váltanak ki a zsidóság körében, mielőbb megszüntettessenek, és a már internált személyek ügye sürgősen vizsgáltassék ki. Meg kell említenünk, hogy az egyházi és világi vezetők internálása a hitélet és a hitfelekezeti igazgatás fenntartását már eddig is számos helyen tette lehetetlenné, ami pedig már bizonyára nem felel meg a kormányzat intencióinak.

III

A zsidóságnak a keresztény lakosságtól való elkülönítése során már számos városban és községben megtörtént a zsidóknak úgynevezett gettókban való elhelyezése. A beérkezett jelentésekből megállapítható, hogy az elkülönítést nem egységes elvek szerint hajtották végre, és az úgyszólván teljesen a helyi hatóság belátásától függ. Míg egyes helyeken a gettóba való tömörítés emberséges módon történt, addig más helyeken, pl. Kolozsvárott és Nagyváradon a kijelölt terület nem elegendő a 25—30 000 lelket számláló zsidóság megfelelő elhelyezésére. Egy emberre átlag egy-két négyzetméter terület jut, ami, eltekintve attól, hogy lehetetlenné teszi a legszükségesebb ingóságok bevitelét is, de egészségügyi szempontból is veszélyes túlzsúfoltságot idéz elő. Szilágysomlyón fedett hely csak betegeknek, öregeknek és részben nőknek jutott.

Az egyes helyi hatóságok eltérőleg szabályozzák a gettóba zárt zsidók mozgási lehetőségét is. Egyes községekben a napnak csupán néhány órája áll rendelkezésre az élelmiszerek beszerzése és az egyes személyek ügyes-bajos dolgainak elintézésére. Nagyváradon teljes kijárási tilalom áll fenn. A különböző helyeken életbe léptetett kijárási tilalom lehetetlenné teszi az alkalmazottak és munkások számára kenyérkereső foglalkozásuk folytatását, ami a termelés folytonosságának köz-

érdekű szempontjából is aggályos. Egyes helyeken, így pl. Kisvárdán, az élelmiszer teljesen kifogyott, és annak bevitele nincs megengedve.

Kívánatos volna, hogy az egyes vidéki hatóságoknak az elkülönítéssel kapcsolatosan foganatosított intézkedései felülvizsgáltassanak, és gondoskodás történjék arról, hogy a zsidók számára kijelölt terület a szükséghez képest és az egészségügyi követelményeknek megfelelően kibővíttessék, a kijárás akként szabályoztassék, hogy az élelmiszerek beszerzésére és a felmerülő ügyek elintézésére kellő idő álljon rendelkezésre, élelmiszerek, gyógyszerek és ruhaneműek küldése megengedtessék, és a külvilággal való érintkezés, valamint a levelezés lehetővé tétessék, és az egészségügyi szolgálat mindenütt megszerveztessék.[3]

I. F. 8. — Gépelt, aláírás nélküli tisztázat.

Az irat lelőhelye (Horthy kabinetirodája) bizonyítja, hogy a feljegyzés eljutott Horthyhoz. Horthynak az e tárgyban tett intézkedéseivel és a zsidóellenes rendelkezésekkel kapcsolatban tanúsított magatartásával a következő *[85. sz.]* irat és jegyzetei foglalkoznak.

Magyarországon az 1944-ben élő, illetőleg a különböző zsidótörvények által annak megjelölt 825 000 zsidó lakosságából a deportálások és a későbbi Szálasi-féle rémuralom következtében Lévai Jenő szerint mintegy 570 000 ember pusztult el. *[Lévai Jenő: Feketekönyv a magyar zsidóság szenvedéseiről. Budapest 1946. 314—316. old.]* Ezek az adatok azonban csak becsléseken, illetve az 1945—1946. évi hiányos felméréseken alapulnak. 1955-ös statisztikai adat szerint a deportálásokban 220 000 ember pusztult el *[B. B.: Magyarország háborús károsodása a második világháborúban. — Statisztikai Szemle, 1955. 2. sz. 183. old.]*, ebben a számban azonban csak a mai Magyarország területéről elhurcolt zsidók száma foglaltatik.

---

[1] Lásd e kötet 83. sz. iratának 1. sz. jegyzetét. — 1944. március 19-től az irat keltezéséig, május 25-ig megjelent összes zsidóvonatkozású rendeletek felsorolását lásd Vádirat a nácizmus ellen. II. köt. Budapest 1960. 364—371. old.

[2] Pontosan: 1944. május 15-én.

[3] A deportálásokról bővebben lásd Vádirat a nácizmus ellen. II. köt. Budapest 1960. 245—272. old.

1944 június eleje

HORTHY MIKLÓS LEIRATA SZTÓJAY DÖME MINISZTERELNÖKHÖZ A ZSIDÓKÉRDÉS „MEGOLDÁSA" TERÉN TETT KORMÁNYINTÉZKEDÉSEK „TÚLZÁSAINAK ENYHÍTÉSE" ÉS BAKY LÁSZLÓ, TOVÁBBÁ ENDRE LÁSZLÓ LEVÁLTÁSA TÁRGYÁBAN

A leirat előzményeit a kötet előző irata világítja meg. Horthy az alábbi levélben arra törekedett, hogy a felelősséget a zsidóellenes rendelkezések miatt — a németek mellett — burkoltan Sztójayra, nyíltan pedig a deportálásokat közvetlenül irányító két belügyi államtitkárra, Baky Lászlóra és Endre Lászlóra hárítsa. Mikor Jaross, a bábkormány belügyminisztere, a kormány megalakulása után az államfőnek előterjesztette Baky és Endre államtitkári kinevezését, Horthy ezt mondta: „Mindketten szegedi tisztjeim voltak, helyes, hozzájárulok." *[OL NOT Népfőügyészség. Baky, Endre, Jaross népbírósági tárgyalásának gyorsírói jegyzőkönyve. IV/93. 74. old.]* A március 29-i minisztertanács tisztázta Horthy állásfoglalását ezekhez az intézkedésekhez. „A *miniszterelnök úr* szerint — így szól a minisztertanácsi jegyzőkönyv 66. napirendi pontja — a kormányzó úr őfőméltósága az összes zsidórendeletekre vonatkozólag szabad kezet adott az ő vezetése alatt álló kormánynak, és ezek tekintetében nem akar befolyást gyakorolni." *[OL Mt. jkv. 1944. március 29. (6)]* Horthy csak a magyar egyházak és a budapesti pápai nuncius tiltakozásai után fogalmazta meg az alábbi leiratot. A budapesti nuncius még a deportálások kezdetén, 1944. május 15-én küldött tiltakozó jegyzéket a magyar kormányhoz. „Ez ideig — olvasható a jegyzékben — minden démarche hatástalan maradt, sőt ellenkezőleg — mint a Nunciatúra értesült — százezrek (esetleg burkolt formában történő) deportációjához akarnak eljutni. Mindenki tudja, mit jelent a deportálás a gyakorlatban." *[OL Küm. Be. res. 90—24. (16/a/3.) — Közli: Vádirat a nácizmus ellen. I. köt. Budapest 1958. 319. old.]* Horthy emlékirataiban azt írja, hogy „csak augusztusban tudtam meg, titkos hírhozó útján, a szörnyű valóságot a megsemmisítő táborok működéséről". *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 259. old.]* (Lásd még a 75. sz. irat záradékában a „zsidók kiirtására" utaló megjegyzést.)

Kedves Sztójay!

Amidőn két és fél hónappal ezelőtt a német csapatok bevonulásával kapcsolatban a magyar szuverenitást korlátozó ismert események bekövetkeztek, vissza akartam vonulni[a] a nemzet által rámruházott kormányzói hatalom gyakorlásától.[1] Bár saját szempontomból ez lett volna a legtermészetesebb[b] megoldás, mégis rövid megfontolás után el kellett ejtenem ezt a tervemet,[c] mert mindenekelőtt ki kellett neveznem egy

[a] Ez utóbbi három szót Horthy tintával írta az áthúzott „az volt az első gondolatom, hogy visszavonulok" szavak helyébe.

[b] E szót az áthúzott „legelőnyösebb" szó helyébe írta Horthy tintával.

[c] A mondat ezután következő részét Horthy utólagos betoldásként, a lap szélére jegyezte fel tintával.

kormányt, amely Németország bizalmát bírja, hogy a megszállástól — ígéretük szerint — szabadulhassunk. Azonkívül úgy[d] éreztem, hogy nemzetemmel szemben kötelességem kitartani a helyemen, mert ellenkező esetben az ország mai rendkívül nehéz viszonyai között az ilyképp előállott helyzet következményei kiszámíthatatlanok lettek volna.[e] Tudatában voltam azonban[f] annak, hogy e kormánynak az adott kényszerhelyzetben számos olyan intézkedést is kell tennie, amelyeket nem tartok helyesnek, s amelyekért nem vállalhatom a felelősséget.[2]

Ezek között az intézkedések között szerepel a zsidókérdésnek nem[g] a magyar gondolkodásmódnak, a magyar viszonyoknak és ezekhez képest a magyar érdekeknek megfelelő[h] kezelése.

Mindenekelőtt világos, hogy ami ezen a vonalon német intézkedés, vagy ami német kívánságra tett kormányintézkedés volt, azt nem állhatott módomban megakadályozni, így e tekintetben passzivitásra voltam kényszerítve. Bár ilyképp a tett intézkedésekről nemcsak előzetesen nem szereztem tudomást, hanem utólag sincs mindenről[i] tájékoztatásom, mégis az utóbbi időkben olyan értesüléseket kaptam, hogy ezen a vonalon számos vonatkozásban több történt nálunk, mint maguknál a németeknél, részint pedig olyan brutális, sőt olykor embertelen módon, ahogyan maguknál a németeknél sem történtek az intézkedések. Noha nekünk a múltak hibái folytán a német viszonylathoz képest összehasonlíthatatlanul nagyobb arányú zsidóságunk van, s részesedésük a gazdasági életben[j] az ipar, a kereskedelem ellátásában, továbbá különösen a mérnöki munka terén, sőt[k] a mai háborús viszonyok között különösen igénybe vett orvosi teendők ellátása körül sokkal nagyobb mérvű, mint az a Német Birodalomban volt — mégis nálunk továbbmenő intézkedések történtek a gazdasági élet ellátásáról s általában mindennemű munkából[l] való kikapcsolásuk terén, mint magában a Német

---

[d] Ezt a két szót utólag tintával beírva, a megelőző mondathoz kapcsolódást szolgáló, áthúzott „miután úgy" szavak helyébe.

[e] Eredetileg a mondat nem itt zárult, hanem az utólag áthúzott következő szöveggel folytatódott: „s az előreláthatóan bekövetkező események eddigi, közel két és fél évtizedes munkám egész eredményének megsemmisítését idézték volna elő. A helyemen kellett tehát maradnom, s a nemzet életének fontossága, sőt megmentése érdekében nekem kellett kineveznem az új kormányt, noha . . ."

[f] Az előzőleg áthúzott szövegrész után a kis kezdőbetű nagyra javítva és az „azonban" szó utólag beírva.

[g] A „nem" szó piros ceruzás betoldási jellel a lap szélére írva.

[h] Ezután a következő áthúzott szavak olvashatók: „megoldása helyett német módon és német tempóban való . . ."

[i] Ezután az áthúzott „pontos" szó olvasható.

[j] Ezután a következő áthúzott szavak olvashatók: „éspedig nemcsak annak vezető posztjain, hanem . . ."

[k] Ezután a következő áthúzott szavak olvashatók: „néhol nem gazdasági vonatkozásban is, így például . . ."

[l] Az ezután következő „éspedig egyszerre" szavak utólag áthúzva.

Birodalomban egy évek során át tartó akció folyamán. Ezenfelül az intézkedések végrehajtása során sokszor olyan indokolatlan kegyetlenség és embertelenség jutott kifejezésre, ami különösen a gazdaságilag hasznosítható vagy pótolhatatlan szakmunkára még mindig szükséges zsidókkal szemben a Német Birodalomban sem érvényesült.

Szükségesnek tartom, hogy ebben a két vonatkozásban, a túlzások megszüntetése érdekében, a megfelelő intézkedések haladéktalanul megtörténjenek, minthogy azok[m] nem járhatnak a németekkel szemben az összhang megzavarásának veszélyével.

Határozott kívánságom tehát, hogy a kormány részéről sürgősen történjenek meg a szükséges intézkedések az iránt, hogy olyan foglalkozási ágakban, így például különösen a mérnöki, valamint az orvosi munka terén, továbbá általában az iparűzés vagy különös tanultságot, illetve gyakorlatot igénylő munkák terén, ahol a zsidók munkája nem nélkülözhető, illetve ez idő szerint nem pótolható vagy annak kiesése a gazdasági életben zökkenést vagy a kívánatos ipari termelés csökkenését eredményezné, az illető zsidók működésük helyéről ne távolíttassanak el, munkájukat zavaró intézkedések velük szemben ne tétessenek, illetőleg munkájukban ne gátoltassanak.[3] Kívánom azt is, hogy a zsidók körén belül méltányos megkülönböztetés tétessék a már keresztény vallású zsidók javára.[n4] Egyben óhajtom, hogy a gazdaságilag különösen értékes egyénekkel, továbbá a már régebben kikeresztelkedett zsidókkal vagy olyanokkal szemben, akik ugyan zsidó származásúak, de már valamely keresztény felekezet tagja gyanánt születtek, ezenfelül a haza körül a múltban szerzett jelentős érdemek folytán különösen méltányos[o] vagy keresztény emberiességi okokból kivételesen indokolt esetekben részemre általános kegyelmi jogkörömnek megfelelő módon, kegyelmi úton a zsidókra vonatkozó rendelkezések alóli mentesítés jogának a magyar királyi belügyminiszter[p] ellenjegyzése mellett való gyakorlása iránt a szükséges intézkedések sürgősen megtörténjenek.[5]

Az indokolatlan túlzások, különösen kegyetlen és számos esetben embertelen intézkedések folytatásának elkerülése érdekében óhajtom továbbá, hogy a magyar királyi Belügyminisztériumban a zsidók ügyei-

---

[m] Ezután a következő áthúzott szavak olvashatók: „az imént kifejtettekhez képest összehasonlítás esetében . . .”

[n] Ez az utóbbi mondat utólagos betoldás, tintával írva az irat baloldalára. Ezt a betoldást is javították. Első fogalmazásban a mondat így hangzott: „Kívánom azt is, hogy a zsidók körén belül méltányos megkülönböztetés tétessék egyrészt a még zsidó vallású, másrészt a már kikeresztelkedett zsidók javára.”

[o] A mondat eddig terjedő része első fogalmazásban így hangzott: „Egyben óhajtom, hogy ebben a keretben a különösen értékes egyénekkel szemben s továbbá a haza körül a múltban szerzett jelentős érdemek folytán különösen méltányos . . .” A fent közölt szövegben ehhez képest mutatkozó eltérések utólagos kihúzások és lapszéli betoldások következményei.

[p] Ezután a következő áthúzott szavak olvashatók: „közreműködése, illetve”.

nek irányítása dr. vitéz Endre László államtitkár kezéből kivétessék, s helyette ezzel, előzetes hozzájárulásom kikérése mellett, egy megbízható, megfelelő[r] személy bízassék meg, továbbá, hogy a karhatalom részére a vonatkozó utasítások kiadásával eddig foglalkozó Baky László államtitkárnak ettől az állásától való felmentése iránt hozzám mielőbb előterjesztés tétessék,[s] annál is inkább, mert a közvélemény jelentős részében is a nevezettek szerepelnek a túlzott intézkedésekért felelős személyek gyanánt.

Felkérem, hogy a jelen kéziratomban foglaltakat a minisztérium tudomására hozni, és azok érvényesítése érdekében a szükséges lépéseket haladéktalanul megtenni szíveskedjék.

I. F. 9. — Gépelt fogalmazvány.

Az iratban több módosítás látható, melyek közül az érdemieket jegyzetben közöljük. A javítások és betoldások Horthy Miklóstól származnak, kivéve a g., m., n., r. jegyzetben olvasható, ismeretlen személy kézírásával eszközölt módosításokat.

A leirat fogalmazásának idején már három hete folyt a zsidók deportálása, Horthy azonban nem követelte ennek leállítását.

Nem tudjuk, hogy a leiratot Horthy elküldte-e ekkor vagy később, és hogy az esetleg elküldött tisztázat szövege mennyiben tért el a közölt fogalmazványtól. Lehetséges, hogy a leirat fogalmazása után három héttel, a június 26-i koronatanácson vagy utána juttatta Horthy Sztójayhoz a közölt irat tisztázatát. Erre az időre már rendkívüli méreteket öltött a magyarországi deportálások miatt keletkezett nemzetközi felháborodás. A június 26-i koronatanácson Horthy szóban is követelte a két államtitkár lemondatását. Erről a koronatanácsról jegyzőkönyv nem maradt fenn, és egyéb erről készült feljegyzés sem került elő. (Bakyék népbírósági tárgyalásán esik szó többször erről a koronatanácsról.) *[OL NOT Népfőügyészség. Baky, Endre, Jaross népbírósági tárgyalásának gyorsírói jegyzőkönyve. V/95. 81—90. old. és I/72. 55. old.]* A két államtitkárt — valószínűleg a koronatanács határozata alapján — Jaross belügyminiszter június 30-án a közbiztonsági osztály és a zsidóügyek intézésétől felmentette, de továbbra is államtitkárok maradtak — és csak a Sztójay-kormány bukása után tudták őket az államtitkári székből eltávolítani. *[Lásd még e kötet 88. sz. iratának 2. sz. jegyzetét.]*

---

[1] Lásd e kötet 81. sz. iratának 7. sz. jegyzetét.

[2] Horthy valószínűleg azért volt „tudatában annak", hogy milyen „intézkedéseket kell tenni", mert ezekre vonatkozólag Klessheimben megállapodást kötött Hitlerrel. *[Lásd e kötet 82. sz. iratának kommentárját.]*

[3] Ilyen irányú kísérletek történtek az államapparátus részéről is. A Földművelésügyi Minisztérium folyammérnöki ügyosztálya pl. javaslatot akart ter-

---

[r] Az utóbbi három szó utólag beírva az áthúzott „más" szó helyébe.

[s] A mondat ezután következő része utólagos betoldás, tintával írva az irat baloldalára.

jeszteni a minisztertanács elé a „gazdasági szempontból hasznos zsidó" (Wirtschaftlichwertvolle Jude) okszerű felhasználása érdekében. A javaslat szerzői német példára hivatkoztak és azt kérték, hogy a vízügyi szolgálatban tartsák vissza a „kiváló zsidó mérnököket". Az 1944. április 11-én benyújtott előterjesztés nem került minisztertanács elé, mert ezt Jurcsek miniszter június 27-én elvetette. *[Vádirat a nácizmus ellen. I. köt. Budapest 1958. 145—148. old.]*

[4] A keresztény vallású, de az 1941: XV. tc. értelmében zsidónak minősülő személyek érdekében ezután — a keresztény egyházak többszöri intervenciójának hatása alatt is — az 1944. június 24-i minisztertanács jelentéktelen könnyítéseket tett. *[OL Mt. jkv. 1944. június 24. (1)]*

[5] Az 1944. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek sorozata hiányos. Ennek figyelembevételével állíthatjuk, hogy a minisztertanács először 1944. július 12-én foglalkozott az ún. kormányzói mentesítések ügyével. *[OL Mt. jkv. 1944. július 12. (4)]*. Az erre vonatkozó és a Horthy által fent kifejtett elveknek megfelelő rendelet azonban csak 1944. augusztus 21-én jelent meg. *[Az 1944. évi 3040. Me. sz. rendelet szól az egyes személyeknek a zsidókra vonatkozó rendelkezések hatálya alóli mentesítésről. MRT. 1944. 1632—1633. old.]*

86

1944. június 6.

HORTHY MIKLÓS LEVELE ADOLF HITLERHEZ A MAGYARORSZÁGOT MEGSZÁLLÓ NÉMET KATONAI EGYSÉGEK VISSZARENDELÉSE ÜGYÉBEN

1944. június 6-án Sztójay Döme miniszterelnök és Vörös János vezérkari főnök Salzburgba érkezett, hogy látogatást tegyen Hitlernél. A tárgyalásokról csupán szűkszavú közlemény jelent meg a sajtóban.

Az ezt követő héten Hoffmann, az újonnan kinevezett berlini magyar követ bemutatkozó látogatást tett Steengracht és Hencke államtitkároknál, valamint Erdmannsdorff követnél. Látogatásáról többek között a következőket jelentette a magyar kormánynak:

„... Egyikük sem volt elég pontosan tájékozva nagyméltóságod beszélgetéseinek tartalmáról, kérdésükre csak általánosságban azt mondtam, hogy nagyméltóságod a birodalmi külügyminiszternek egy feljegyzést adott át (nem ismerték), abban benne vannak kívánságaink, amelyeknek lényege az, hogy fájdalmasan érint bennünket, hogy történtek német részről intézkedések, amelyek diszkriminálnak bennünket a többi szövetségessel szemben (Románia, Szlovákia, Bulgária stb.). Felemlítettem, hogy amikor március 20-án Erdmannsdorff követtől felvilágosítást kértem a magyarországi eseményekről, szinte ünnepélyesen jelentette ki, hogy »Ihre volle Suverenität bleibt gewahrt«[1]. Mindhárom úr tegnap is újból azt mondta, hogy ez teljesen magától értetődik. De egyes jelenségek mégis úgy értelmezhetők — mondtam —, mintha szuverenitásunk sértve volna, aminek bizonyítéka, hogy a semlegesek nem akarják követeinket elfogadni. Itt tehát nem túlzott érzékenységünkről van szó." *[OL Küm. pol. Másolatok. Berlin 1944. 267.]*

Mindez valószínűvé teszi, hogy Sztójay látogatásával egy időben juttatta el Horthy Hitlerhez az alábbi levelet.

Excellenciás Uram!

Legutóbbi találkozásunk alkalmával[2] azt mondotta excellenciád, hogy Magyarország szuverenitását nem fogják érinteni és azonnal megszüntetik az ország megszállását, ha itt olyan kormány alakul meg, amelyben ön megbízik. Mivel nem tudhattam, hogy kik élvezik ezt a bizalmat, Sztójay elnöksége alatt azt a kormányt neveztem ki, amelyet — a vezérkarral való megbeszélés után — a német nagykövet és teljhatalmú megbízott[3] javasolt. Azóta két és fél hónap telt el, és denunciánsok adatai alapján sok ezer, többségében ártatlan, korrekt ember van még mindig letartóztatva, valószínűleg azért, hogy ennek ellenére valamiféle reális okot próbáljanak találni a vád számára. Közöttük néhány magas rangú katonatiszt, aki, meggyőződésem szerint, teljesen ártatlan, mind ez ideig kenyéren és vízen, poloskás helyiségekben van bebörtönözve.[4] Alá kell húznom, hogy a német hadsereg korrektül viselkedett, és az elszigetelt túlkapásokat szigorúan megbüntették, de a visszamaradt titkosrendőrség és az SS — legfőbb parancsnokaik ellentétes véleményével szemben — ellenséges országnak tekinti Magyarországot, és aszerint cselekszik. Visszatartom magam attól, hogy leírjam, mi minden történt itt, és történik még mindig.

A *bolsevizmus elleni harc kötelességteljesítés, és ez a szegény, megcsonkított, kirabolt ország örömmel adott mindent, amit adni tudott,* nem aranyért és svájci frankért, amint mások, hanem[a] hitelbe német márkáért, melynek ellenében azonban nem kaptunk árukat.[5] Hadiiparunk túlnyomórészt[b] Németország számára dolgozik, annak ellenére, hogy — az országon kívül küzdő csapatoktól eltekintve — fegyvertelenek vagyunk. Az összes szövetséges, a finnek, a románok, a horvátok stb. saját országukban védik[c] hazájukat, csak mi küldjük mindazt, amit csak tudunk határainkon túlra.

A német megszálló csapatokért eddig 235 milliót fizettünk.[6]

Folyó év március 19. óta 2600 tisztet és 119 654[d] embert adtunk le.[7] Nem tudnám megmondani, hogy ilyen fenntartás nélküli áldozatkészség mellett mit lehetne még szemünkre vetni.

Attól kell tartani, hogy a fronton levő csapataink értesülnek arról, hogy hazájukban sok ezer német csapat gondtalan, kényelmes életet él, miközben nekik a halállal kell szembeszállniok. Becsülettel igyekszem, hogy a lehetőség szerint elleplezzek minden rosszat, és a régi hű bajtársiassággal tartsak ki a kormányrúdnál, de ezt nagyon megnehezítik

---

[a] Első fogalmazásban ezután a mondatot záró „ingyen" szó olvasható, ennek áthúzása után utólagosan írta a szövegbe Horthy a mondat fent közölt folytatását.

[b] Ez utóbbi szót a kihúzott „most csak" szavak helyébe írta Horthy.

[c] Ezt a szót az utólag áthúzott „harcolnak" szó helyébe írta Horthy.

[d] Az eredetileg leírt szám (115 654) tintával át van húzva, ennek helyére írta Horthy a fent közölt számot.

nekem. Mit gondoljon rólam az, aki ártatlanul van bebörtönözve;[e] mit gondoljon a paraszt, aki fáradságosan dolgozott az élelmiszerért a családja számára, és akitől aztán erőszakkal veszik el lisztjét, zsírját és tehenét; mit gondoljanak azok, akiknek üzletét és lakását kiürítik.[f]

Kérem, ne vegye rossz néven, hogy mindezt[g] közvetlen őszinteséggel, bizalmas levélben hozom tudomására. Eddig az volt az érzésem, hogy mindig megbízott bennem. Csak ezért szántam el magam arra, hogy nyomatékosan kérjem excellenciádat, mindnyájunk érdekében rendeltesse el innen a megszálló csapatokat és a titkosrendőrséget, hogy visszatérhessen a régi, bizalomteljes fegyvertársi viszony egészséges légköre. Jelenleg mintegy 250 000 német férfi van Magyarországon, akik a fronton bizonyára jó szolgálatot tehetnének.

Horthy

II. C. 22. — Saját kezűleg, tintával, német nyelven írt fogalmazvány, Horthy Miklós aláírásával.

A fogalmazványban található javítások Horthytól származnak, ezeket jegyzetben közöljük.

Nem lehet megállapítani, hogy ebben a formában küldte-e el Horthy a levelet, egy dolog azonban feltétlenül figyelemre méltó benne. A levél tulajdonképpen felsorolta mindazt, amivel 1944. március 19. óta Horthy maga személyesen, illetve a magyar kormány eleget tett a német követeléseknek. Csupán egyetlen dologról nem tesz említést: „a zsidókérdés végleges megoldása" ügyében hozott intézkedésekről, jóllehet az ország zsidó lakosságának teljes jogfosztása és koncentrálása, valamint deportálása — a budapesti zsidóság kivételével — megtörtént már erre az időre.

Emlékirataiban egyébként Horthy maga írta erről az eseményről a következőket: „Július [valójában június — *Szerk.*] 7-én Hitler magához hívatta Sztójayt, és miután néhány elismerő szót ejtett a zsidókérdésben eddig történtekre, hangsúlyozta, hogy még többet kíván, és hogy e végből a Gestapo mindaddig Magyarországon marad, amíg csak a »zsidókérdés tökéletes megoldása« be nem következik." *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 259. old.]* Feltehető tehát, hogy ezeken a tárgyalásokon a zsidókérdés „megoldása" a szuverenitás helyreállításának feltételeként szerepelt, s Horthy talán csak azért nem említette ezt a kérdést a levélben, mert bár minden jogfosztó rendelkezést kiadtak, de a deportálásokat még nem fejezték be, s nem akart elébe vágni az alkudozásoknak.

---

[e] Ez utóbbi két szó helyett az utólag áthúzott „kerül börtönbe" szavak szerepeltek.

[f] Az utolsó két szó helyett az utólag módosított, illetve áthúzott következő szavak olvashatók: „lakásberendezését elhurcolják".

Ezután a következő, utólag áthúzott befejező sorok olvashatók: „Mindnyájunk érdekében kérem, hogy a megszálló csapatokat rendeltesse el innen, hogy visszatérhessen a régi, bizalomteljes fegyvertársi viszony egészséges légköre. *Horthy.*"

[g] Az ezután olvasható „teljes" szót Horthy utólag áthúzta.

[1] Az önök teljes szuverenitása megmarad.

[2] Az 1944. március 18-i klessheimi tárgyalásra utal. Lásd e kötet 81., 82. sz. iratát.

[3] Edmund Veesenmayerről van szó.

[4] 1944. március 19-én Horthy legközvetlenebb munkatársainak jó részét is letartóztatták a németek. Ennek ellenére mégis a helyén maradt. Kérdés, hogy egyáltalán benne maradt-e a levél végleges, tisztázott változatában ez a kívánság. A minisztertanács ugyanis, Imrédy és Jaross javaslatára elvetette azt, hogy Sztójay a Hitlerrel folytatott tárgyalásai során felvesse ezt a kérdést. *[OL Mt. jkv. 1944. június 1. (7)]* Jungerth-Arnóthy Mihály követ, a külügyminiszter állandó helyettese egy későbbi minisztertanácson elmondta, „hogy április közepén a németek hajlandók lettek volna a magyar kormánynak átadni a letartóztatottakat, de az akkori kormány ezt nem kérte, és később is úgy találta, hogy jobb, ha ezek a letartóztatottak még Németországban maradnak." *[OL Mt. jkv. 1944. augusztus 17. (3)]*

[5] A német adósságok a megszállás előtt évenként 675 millió pengővel növekedtek, az 1944. március 19-i német megszállás után keletkezett német adósság 2918 millió pengő volt. Az 1944. június 2-án kötött német—magyar gazdasági megállapodás különösen súlyos helyzetbe hozta az országot. Ennek a megállapodásnak a lényegét és várható következményeit maga Imrédy jellemezte a következőkkel: az eddigi államközi szerződésekkel szabályozott kereskedelmi kapcsolatok helyett a németek hetenként fogják a jövőben előterjeszteni a kívánságaikat. „Sokkal többet fognak tőlünk kérni, mint eddig. Miután különben is sokkal kevesebb áru fog rendelkezésre állni, mint eddig, a jövőben tehát kevesebb lesz az áru és több lesz a pénz. A termelt árura pedig Németország fog igényt tartani. Pénz fog tehát bepumpálódni, és áru fog kiszivárogni." *[OL Mt. jkv. 1944. június 2. (6)]* Ezt a minisztertanács tudomásul vette. Érdemes megemlíteni, hogy 1944. március 18-tól 1944 szeptemberéig a magyar bankjegyforgalom a háromszorosára nőtt. *[Ausch Sándor: A háború finanszírozása és az 1938—1944. évi infláció. Közgazdasági Szemle, 1955 október, 1205. old.]*

[6] Az év végéig ez az összeg 1569 millió pengőre rúgott. *[A magyar állam zárszámadása az 1944. évre. 74. old. — Idézi Korom Mihály: A fasizmus bukása Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó 1961. 174. old.]* Ebben az összegben nemcsak a megszálló hadsereg, de az SS és a német politikai rendőrség eltartásának a költségei is benne foglaltattak.

[7] A Szovjetunió ellen régebb óta harcoló magyar haderő az újabban frontra dobott katonaság itt megjelölt létszámával együtt ebben az időben elérte a 300 000-et. *[OL Mt. jkv. 1944. június 1. (4)]*

87

1944 június vége

BETHLEN ISTVÁN GRÓF EMLÉKIRATA A SZTÓJAY-KORMÁNY LEVÁLTÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL ÉS A VÉGREHAJTÁS MÓDJAIRÓL

Az emlékiratot minden valószínűség szerint június 25-e után írta Bethlen. (Ribbentropnak az iratban említett finnországi látogatása 1944. június 25-én történt.) A régóta ígért angolszász invázió Franciaország normandiai partvidékén június 6-án kezdődött. Az emlékirat írásának idejére már eldőlt, hogy az invázió sikerült: június 26-án az inváziós seregek elfoglalták Cherbourgot. Északon Finnországnál június 10-én kezdődött a szovjet offenzíva, a keleti front középső szakaszán pedig június 23-án. A szovjet hadsereg mindkét arc-

vonalon néhány nap alatt áttörte a német frontot, és döntő sikereket ért el. Június 27-én a szovjet egységek már átkeltek a Dnyeperen.

1944 nyarán rendkívül súlyossá vált a magyar uralkodó körök helyzete. A hónapok óta tartó angolszász bombázások mind pusztítóbb méreteket öltöttek. Közben folyt az ország kifosztása a németek által. Bethlen bizonyára értesült az 1944. június 2-i német—magyar gazdasági egyezményről *[lásd e kötet 83. sz. iratának kommentárját]*, és a legnagyobb magyar nehézipari komplexumnak, a Weiss Manfréd-vagyonnak német kézbe kerüléséről. A német árukiszállítások következtében a németek adósságai és a német csapatok megszállási költségei — amit szintén a magyar államnak kellett fizetni *[lásd e kötet 86. sz. iratának 5., 6. sz. jegyzeteit* — csillagászati számokat értek el. Az óriási összegeket inflációval próbálta a kormány fedezni, ami még csak jobban fokozta a nép nyomorát. Magyarországon kisebb volt a kenyérfejadag, mint Németországban. A magyar nép nélkülözése és elégedetlensége rohamosan nőtt. Az embertelen zsidóüldözések ellen nemcsak az összes magyar keresztény egyházak, de az ország négy egyeteme is tiltakozott. *[OL Mt. jkv. 1944. június 21.* (1)*]* Mikor a deportálások híre eljutott a világba, az angol képviselőház, az amerikai szenátus, Roosevelt amerikai elnök, a svéd király és a pápa emelte fel szavát az üldözések megszüntetése érdekében. A semleges országokban a Sztójay-kormány egyetlen követét sem ismerték el, és azzal fenyegetőztek, hogy Budapestről is visszahívják saját követeiket. A magyar kormányzat teljesen elszigetelt helyzetbe került. Bethlenék, a Horthy körül tömörült titkos kabinet tagjai nem akarták, hogy a német fasizmus és a Sztójay-kormány elkerülhetetlen bukásának romjai maga alá temesse a magyar uralkodó osztályok hatalmát is.

Ha a mai kormány, amelyben politikai téren Imrédy, Jaross és Endre L., pénzügyi és közgazdasági téren ugyancsak Imrédy, továbbá Reményi-Schneller és Kunder diktálják a tempót, tovább maradna hatalmon és továbbra is áruba bocsáthatná a németeknek az ország függetlenségét és közgazdasági erőforrásait; ha még hosszabb ideig züllesszthetnék adminisztrációnkat, a rendfenntartó szerveket és az állam főbb intézményeit, amit avval idéznek elő, hogy az összes vezető állásokból elzavarják a bevált és lelkiismeretes főtisztviselőket, és mindenüvé a maguk korrupt és tudatlan kreatúráikat ültetik be; ha még hosszabb ideig állana módjukban önkényűleg garázdálkodni a polgárok vagyonával, és ha a tisztességes embereket szabadságuk törvénytelen korlátozásával, vagyoni érdekeik folytonos károsításával megfenyegetni és megfélemlíteni lesznek képesek; ha végre tovább kínozhatják embertelen eszközökkel a zsidókat és terjeszthetik ezen a réven a keresztények között is a leghihetetlenebb korrupciót és az erkölcsi züllést — akkor könnyű előre látni, hogy evvel a ténykedésükkel menthetetlenül a bolsevizmusnak vetik meg az ágyát Magyarországon, amellyel szemben, úgy mint 1918-ban, újból elzüllik a nemzet ellenálló ereje, úgyhogy kitörésének majd sem az állam rendfenntartó szervei, sem polgárainak erkölcsi fegyelmezettsége nem lesz képes gátat vetni.

Fokozza és sietteti ezt a veszélyt a hatalmon levő pártok, a miniszterek és vezető emberek folytonos torzsalkodása, a koncért való szemérmetlen tülekedése, a népszerűségért való versengése, és ennek elnyerése érdekében különféle radikális, szocialista és félkommunista ízű jelszavaknak a folytonos hangoztatása, az ipari munkafegyelemnek kommunista ízű intézkedésekkel való aláásása,[1] szóval a tűzzel való könnyelmű játék, akkor, amikor az iparteleپeknek a bombázásokkal való elpusztítása az ipari proletariátus létfenntartását alapjában rendíti meg,[2] a mezőgazdasággal foglalkozók körében pedig az iparcikkek mind teljesebbé váló hiánya és drágasága, a rekvirálások és beszolgáltatások előreláthatólag folytonosan szigorúbb és könyörtelenebb egzekválása és az elkerülhetetlen háborús veszteségek életben és egészségben az elégedetlenséget amúgy is mind nagyobb mértékben fogják lángra lobbantani.

Legfőbb ideje volna tehát helyéről elzavarni a jelenlegi kormányt, és helyére egy lelkiismeretes és erős, az ország érdekeit a külfölddel szemben is megvédeni kész és képes kormányt kinevezni, amelynek

első feladata lenne az ország vezető állásaiba a pártpolitika teljes félretételével becsületes és erélyes férfiakat ültetni,

a második pedig, hogy a folyamatban levő és Németország részéről csak veszteséggel végződhető háborút, amelyben a németek és itteni csatlósaik kézen-közön erővel belerángatták az országot, most már mindaddig tovább folytassa ugyan, amíg az részünkről tisztességgel lelikvidálható nem lesz;[3] ugyanakkor azonban Németországgal szemben teljes szuverenitásunkat helyreállítva, és azokat a túlzott pénzügyi és gazdasági áldozatokat is korlátozza, amelyeket a német mohóságnak egyenlő értékű ellenszolgáltatások nélkül vagy üres ígérgetések fejében a múltban igen gyakran hozott meg a magyar kormányzat.[4] Vegyen példát magának az új kormány e tekitetben akár a románokról, akár a finn népről, amelyek közül az első nem engedte magát pénzügyi és gazdasági téren a németek által úgy kiraboltatni, mint mi, és ahol ma már nem engednek a németeknek belső ügyeikbe semmi beleszólást még az állam alantas közegei sem; vagy vegye példának a finneket, akik belső demokratikus berendezkedésükhöz hozzányúlni sohasem engedték meg a németeknek, sőt ezen túlmenőleg nyíltan mertek ellenségeikkel fegyverszüneti tárgyalásokba bocsátkozni, csak hogy kipuhatolják, vajon tisztességgel kiléphetnének-e a háborúból vagy nem, és most Ribbentrop volt kénytelen Helsinkibe utazni, hogy kitartásra bírja őket,[5] és nem ők mentek Berlinbe segítséget kunyerálni. Kétségtelen ugyan, hogy Finnországnak más a helyzete, mint a miénk, mert német szempontból a finn harctér mellékhadszíntér, és a németeknek nincsen oly mértékben szükségük reájuk, mint Magyarországra, de viszont Finnország a német segítségre még jobban rá van utalva, mint mi, mert az oroszok Finnországnak sokkal könyörtelenebb ellenségei, mint nekünk. Ezek a körülmények azonban viszont abban a mértékben, amelyben Németország gyengül,

és ellenségei minden oldalról jobban szorongatják, erősségünkké is válhatnak, és most már lehetővé teszik, hogy őszinte és férfias fellépéssel, a mainál sokkal előnyösebb és függetlenebb helyzetet vívhassunk ki magunknak tőlük.

A harmadik feladata az új kormánynak az lenne, hogy véget vessen annak az embertelen, ostoba, és a magyar jellemhez nem illő kegyetlen zsidóüldözésnek, amellyel a jelenlegi kormány a magyar nevet bemocskolta a világ szemében, és amely a legfertelmesebb korrupció, rablás és tolvajlásnak vált a kútforrásává, és amelybe, sajnos, a magyar inteligenciának *[sic]* is tekintélyes része belesodródott. Ezt a szégyenfoltot jó hírnevünkről letörölni, sajnos, már alig lesz lehetséges, de véget kell vetni ezeknek a barbárságoknak, mert különben maga a keresztény magyar társadalom fertőződik meg gyógyíthatatlanul.

Annak, hogy egy ilyen erkölcseiben intakt és a magyar érdekeket és nemzeti önállóságunkat bátran és féltő gonddal őrző kormány válthassa fel a mai rothadt vezetést, sajnos, több akadálya és nehézsége forog fen *[sic]*;

1. Mindenekelőtt az a körülmény, hogy a megszállóknak a mai vezetés felel meg legjobban, és ezért nekik ez a legkedvesebb; távozása elé ezért előreláthatólag mindenféle akadályt próbálnak majd gördíteni, és előreláthatólag retorziókkal is fognak fenyegetőzni.

2. Nehézséget okoz továbbá az, hogy a nemzetet és közvéleményét teljesen félrevezette a mai kormányzat, úgy tüntetvén fel a maga munkáját, mint amellyel a múlt kormányzat, a zsidóság és egy előkelő klikk kézenfekvő árulásával szemben az utolsó percben szervezte volna meg a nemzet önvédelmét a Kárpátokhoz közeledő bolsevista hordákkal szemben, és avval, hogy szerintük a németek nem mint megszállók, hanem mint segítséget hozó bajtársak lépték át a kormányzó hívására a határainkat. Feltehető, hogy ilyen hazug jogcímekre hivatkozva a mai rezsim még szervezett ellenállást is meg fog kísérelni egy őt felváltó új kormányzattal szemben, csakhogy a hatalmát megtarthassa vagy visszaszerezze.

3. Az új kormányzat alátámasztásához szükséges politikai, társadalmi és erkölcsi erők és a közvélemény teljes tájékozatlanságban, szervezetlenül, részben megfélemlítve szerteszéjjel vannak szóródva, és különben is gyengék úgy számban, mint bátor áldozatkészségben, hisz jórészt azokhoz a társadalmi rétegekhez tartoznak, amelyeknek legtöbb a veszteni valójuk.

Mindezen okokból csak nagy körültekintéssel és megfelelő előkészítés mellett, a kellő időpont kivárásával szabad, de akkor meglepetésszerűleg és villámgyorsan kell a rezsim kicserélését végrehajtani.

ad 1. A német ellenállás leküzdése és a retorzió elkerülése érdekében úgy kell a cselekvésre az időpontot megválasztani, hogy a kormányváltozás akkor vitessék keresztül, amikor a nyugati inváziós fronton az angolszász nyomás még érezhetőbbé vált, a keletin pedig a bolsevisták

támadása a front északi részén jobban kibontakozott, mert akkor a németeknek minden diszponibilis tartalékaikra nagy szükségük lesz, és a keleti fronton álló (10—11?) magyar divízió harckészségét még kevésbé nélkülözhetik, mint a mai pillanatban. A biztonság kedvéért az országban visszamaradt (5—6?) divíziót addig teljes hadikészültségre kell felemelni, teljesen megbízható legénységgel feltölteni, lehetőleg modernül felszerelni, és a kormányzó iránt teljes odaadással viseltető tisztek alá rendelni; az esetleg hiányzó felszerelést akárhogyan, de elő kell teremteni. Budapest környékén a kiválasztott legmegbízhatóbb csapatokat kell kirendelni, a harctérre pedig új csapatokat, a hiányok feltöltésétől eltekintve küldeni semmiképpen sem volna szabad, amíg a kormány leváltása befejezést nem nyert.

A németek az így előkészített helyzetben egy második megszállási puccsot nem kockáztathatnának meg, ha itt 5—6 jól felszerelt és ellenállásra kész hadosztály áll majd rendelkezésünkre, és ha tudatára jutnak annak, hogy a fronton álló magyar katona, Horthy Miklósnak esküdvén fel, csak az ő parancsára kész harcolni, de abban a pillanatban elveszti harci értékét, ha arra történne kísérlet, hogy a vezetéstől őt eltávolítsák. Ezért a fronton a csapatoknak, valamint a tisztikarnak is a kormányzó személye iránti hűséget minden nap újból és újból kell a lelkébe vésni, és arra minden lehető alkalmat fel kell használni.

A németekkel pedig azoknak a magas rangú katonai személyeknek az útján, akik velük az érintkezést fenntartják, meg kell értetni, hogy a fronton küzdő magyar katona abban a percben, amelyben tudomására jutna, hogy idegen megszálló csapatok az ország kormányzóját eltávolították helyéről, és nekik német parancsra vagy egy általuk beültetett bábkormányzó parancsára kell harcolniok, teljesen megbízhatatlanná válna, és közöttük a rend és fegyelem azonnal felbomlana.

Ha a helyzet előkészítése így megtörtént, minden további alkudozást kerülve, a németek tudomására kell hozni a kormányzó elhatározását, hogy a jelenlegi kormányt elbocsátja, és helyébe minden pártpolitikától független magas rangú katonákból és elsőrangú szakférfiakból új kormányt fog kinevezni, amelynek feladata az lesz, hogy a pártpolitika harcainak és handabandázásának teljes elnyomásával a belső rendet és nyugalmat teljesen biztosítsa, és az állami gépezet egyes reszortjainak élére a legmegfelelőbb embereket állítsa, hogy ezen az úton az ország erői a maximumra legyenek felfokozhatók.

A németek előtt az erre vonatkozó konkrét adatok összegyűjtésével indokolni kell a változás szükségét körülbelül avval, hogy:

1. Kitűnt, miszerint a hatalomra került politikai pártok csak egy másodrangú és igen gyenge kvalitású garnitúrát képesek a vezető állásokra kiállítani, még a kisebb hivatalokra is, amely a mai nehéz idők feladataival megbirkózni képtelen, és így az állam gépezete a lassú züllés útján lefelé csúszik.

2. A hatalomért való torzsalkodásban és veszekedésben merül ki az energiája még a vezetőknek is, ahelyett, hogy a nap nap után felmerülő problémákat oldanák meg.

3. A kormányzó személyét számtalan esetben félrevezették, és helyt nem álló információkkal látták el, ami lehetetlenné teszi reá nézve a velük való további együttműködést.

4. Az ország legjobb erőinek összefogására, amire olyan nagy szükség lenne, teljesen képtelenek, mert az ország legjobb elemeinek a bizalmatlansága, még a kimondottan németbarátoké is, nem hogy csökkent volna irántuk, hanem nagymértékben fokozódott.

Tudatni kell velük egyúttal azt is, hogy az így kitűzött célok csak úgy érhetők el, ha az ország szuverenitása újból teljesen helyreáll, és minden beavatkozás belső ügyeinkbe megszűnik. Ezért a katonai megszállásnak, német rekvirálásoknak, kényszerajándékoknak, zsidó vagyonok fosztogatásának stb. stb. véget kell vetni, a Gestapónak, SS-nek és embereinek el kell távozniok, az általuk letartóztatott vagy elhurcolt magyar állampolgárokat vissza kell hozni, illetve magyar hatóságoknak átadni, minden további letartóztatásnak német részről meg kell szűnnie, mert a tisztességes és értékes, és különben még németbarát embereket sem lehet megnyerni a kollaborációnak. Közölni kell természetesen azt is, hogy a bolsevista orosz támadással szemben az új kormány is éppúgy tovább fogja folytatni a harcot, mint eddig, és ebben addig, amíg az országra nézve a veszedelem fennáll, a német hadsereggel éppúgy kész kollaborálni, mint a lemondott kormány, de fenntartja magának, hogy természetesen mindenkor megbeszélve a dolgokat a német hadvezetőséggel, a magyar csapatok felett maga diszponáljon, mert szuverenitásunkat katonai téren is feltétlenül vissza kell állítanunk, ha azt akarjuk, hogy a megnyugvás visszatérjen a lelkekbe. A kormányba belépő férfiak kiválasztásába se engedjen beleszólást a németeknek a kormányzó, csak azt helyezze kilátásba, és nyugtassa meg abban a tekintetben őket, hogy nem fog az új kormányba olyan férfiakat bevenni, akik a németekkel szemben magukat bármily formában exponálták vagy németellenes érzelműek. Jelentse ki, hogy az új kormányba csak magas rangú katonákat és politikailag semmiféle irányban nem exponált neutrális szakembereket fog kinevezni, akik garanciát nyújtanak arra, hogy a fenti elveket szigorúan fogják szem előtt tartani.

ad. 2. Mielőtt így a döntő lépés a németek felé megtétetnék, csendben kell kiválasztani azokat a személyeket, akikkel az új rezsim megalakulhat, mert különben a politikai hatalom mai birtokosai, a németeknek előre elárulva, hogy mi készül, igyekezni fognak az ő segítségükkel mindent meghiúsítani, és az ellenállásra is szervezkedni fognak.

Miniszterelnöknek egy magasrangú katonát kell majd kiszemelni, de semmi esetre sem Sztójayt, hanem egy ízig-vérig magyar érzésű, kormányzóhű, erélyes és széles látókörrel bíró férfit, aki politikailag még

nem volt exponálva, esetleg olyant, aki külföldön mint katonai attasé működött, és e réven szélesebb látókörre tett szert.

Melléje miniszterelnökhelyettesnek egy olyan civil férfit kellene kinevezni, aki a magyar jogrendszert és a magyar állam gépezetét teljesen ismeri, lehetőleg olyant, aki ma is hivatalt visel, de politikai funkciókat nem végez. Erre a szerepre kiválóan alkalmasnak tartom Rakovszky Iványt, a közigazgatási bíróság elnökét. A miniszterelnöknek ő lenne a civil politikai tanácsadója, és mint ilyen, a kabinet tulajdonképpeni politikai vezére. Rakovszky az utolsó években nem szerepelt a politikai életben, és semmiféle irányban sincsen exponálva; amellett kiváló szakember, és politikailag is elsőrendű koponya. Őt tárcanélküli miniszternek kellene kinevezni mint miniszterelnökhelyettest. Külügyminiszternek, ha Kánya Kálmánt meg lehetne nyerni annak, hogy minden hivatalos megbízás nélkül állandó tanáccsal ellássa, Hardy Kálmán tábornokot ajánlom, aki évekig volt Berlinben katonai attasé.

Rendkívül fontos a belügyi tárca jó betöltése. Élére egy tábornokot kell állítani, de melléje és helyettesképp adminisztratív államtitkárnak egy, az adminisztrációban bevált és teljesen jártas magyar urat kellene állítani, esetleg fő- vagy alispánt, akinek erélye felől nincsen kétség. Rakovszky adhatna a személy kiválasztására nézve tanácsot.

Az igazságügyi tárca élére vagy egy magas rangú hadbírót, vagy civil bírót, például Töreky Gézát lehetne kinevezni.

A honvédelmi tárca élén Csataynak meg kellene maradnia.

A pénzügyi tárcát egy pénzügyi szakemberre kellene bízni. Pénzügyminiszternek elsősorban Fabinyi Tihamért ajánlom, aki a Gömbös- és Darányi-kormányoknak volt a tagja, amelyekről a németek nem mondhatják, hogy nem voltak németbarátok. Ha Fabinyit nem lehetne megnyerni, Jakab Oszkárra esne a választásom, aki a Pénzügyminisztériumban sok éven keresztül volt adminisztratív államtitkár, kiváló szakember, úgy tudom, a Pénzintézeti Központ elnöke.

Az Ipari és Kereskedelmi Minisztériumok vezetésével, különösen, ha Fabinyi vállalja a pénzügyi tárcát, a pénzügyminisztert kellene megbízni, aki a két minisztérium élére egy-egy általa kiválasztott adminisztratív államtitkárt állítana, ahol egyúttal helyettesei is volnának az illető reszortokban.

A Földművelésügyi és Közellátási Minisztériumok vezetése egy kézbe, egy gazda kezébe adandó; lehetőleg olyannak a kinevezése kívánatos, aki a gazdasági egyleti életben vagy az országos gazdakamarában a gazdákkal együttműködött az utolsó években. Alkalmasnak tartom a szóba jöhető jelöltek közül elsősorban Khuen-Héderváry Károlyt, de éppúgy Bárányos államtitkárt vagy esetleg Schandl Károlyt, az OKH volt elnökét.[6]

A kultusztárca betöltésére Rakovszky Iván keressen ki a római katolikus vallású, jó hírnevű egyetemi tanárok közül megfelelő jelöltet.

Okvetlenül kinevezendő végre tárcanélküli miniszternek egy erdélyi magyar úr, mert az erdélyi kérdések gondozása ezt szükségessé teszi, és azokat más, mint erdélyi ember, nem ismeri. Erre az állásra elsősorban gr. Béldi Kálmánt ajánlom, az erdélyi gazdasági tanács elnökét, aki az összes erdélyi ügyeket jól ismeri, és politikailag sohasem lépett előtérbe.

A kabinet így összeállítva 4 vagy 5 magas rangú katonából, 3 vagy 4 szakemberből és 2 tárcanélküli civil miniszterből alakulna meg; garanciát nyújtana arra, hogy rendet teremt az országban, minden tekintetben híven kitart a kormányzó mellett, és helyre állítja, illetve megőrzi, amennyire ez csak lehetséges, az ország függetlenségét.

A miniszteri és államtitkári állások betöltésénél különben természetesen a kiszemelt miniszterelnök és Rakovszky Iván nézeteit kellene első helyen meghallgatni.

Az új kormány adjon ki megalakulása után proklamációt. Ebben hangsúlyozza, hogy az ország védelmét tartja mindenekelőtt szem előtt, és ennek érdekében mindaddig, amíg a nemzet élete és az ország határai veszélyben forognak, katonai erejével a német hadsereggel bajtársiasan együttműködve fogja védeni az országot; ugyanakkor azonban helyre kívánja állítani az ország szuverenitását az egész vonalon, úgy belpolitikai, mint külügyi és katonai téren is, és minden beavatkozást e tereken erélyesen fog elutasítani. A belső rendet szigorúan fogja megvédeni. E célból a politikai életnek egyelőre szünetelnie kell, semmiféle politikai párt nem működhetik, és emiatt a parlamentet sem hívja egyelőre össze, hanem alkalmas időben utólag fog a nemzettől felmentést kérni.

Minden gyűlés, kivéve azokat, amelyek az adminisztráció folytonosságának fenntartása érdekében elkerülhetetlenül szükségesek, tilos, éppúgy mindenféle nyilvános ünnepély, az egyháziakat kivéve. A sajtócenzúrát a nemzet érdekében a kormány fenntartja és szigorúan fogja kezelni.

A proklamáció kiadásával egy időben cserélje ki az új kormány azonnal a revíziós liga pénzét elsikkasztott mostani sajtófőnököt,[7] és ültessen helyére egy tiszta kezű, becsületes, hozzáértő, erélyes férfit; ez állítsa le azonnal az exponált, demagóg nyilassajtót, és gondoskodjék, hogy a kormánynak tisztességes hangú szócső álljon rendelkezésére. A mostani kormány által kinevezett új főispánokat, alispánokat és egyéb főhivatalnokokat cserélje ki azonnal, amennyiben azok nem megfelelők, vagy megbízhatatlanok; különösen állítson a rendőrség és csendőrség élére úgy Budapesten, mint a vidéken megbízható és erélyes embereket.

A nyilasképviselőket, a különféle lázítókat és demagógokat hívja be azonnal katonai szolgálatra vagy katonai munkaszolgálatra. Szüntesse be a zsidók sanyargatását, és hozza a zsidókérdést legalább átmeneti időre nyugvópontra, úgy hogy a zsidóknak legalább megfelelő lakás és élelem álljon rendelkezésére, a szakemberek közülük a köz javára

Németország gyengül és ellenségei minden oldalról
jobban szorongatják erősségünkké is válhatik, a
most már lehetővé teszi, hogy ésszerű és kifelé
fellépéssel a mainál sokkal előnyösebb és függet-
lenebb helyzetet vívhassunk ki magunknak tőlük.

A harmadik feladata az új kormánynak az lenne
hogy véget vessen annak az embertelen, ostoba
és a magyar jellemhez nem illő kegyetlen zsidóüldözés-
nek, a mellyel a jelenlegi kormány a magyar
nevet bemocskolta a világ szemében, és a mely a
legfertelmesebb korrupció, rablás és tolvajlásnak
vált a kútforrásává és a melybe sajnos a magyar
intelligenciának is tekintélyes része belesodródott.
Ezt a szégyenfoltot jó hírnevünkből letörölni sajnos
már alig lesz lehetőség, de véget kell vetni ezeknek
a barbárságoknak, mert különben maga a keresztény
magyar társadalom fertőződik meg gyógyíthatatlanul.

Annak, hogy egy ilyen erkölcseiben intakt
és a magyar érdekeket és nemzeti önállóságunkat
bátran és féltő gonddal őrző kormány váltsa
fel a mai rothadt vezetést sajnos több akadálya
és nehézsége forog fenn:

1.) Mindenekelőtt az a körülmény, hogy a megszállók-
nak a mai vezetés felel meg legjobban és ezért nekik-
ez a legkedvesebb, távozása elé ezért előreláthatólag
mindenféle akadályt próbálnak majd gördíteni és
előreláthatólag retorziókkal is fognak fenyegetőzni.

2.) Nehézséget okoz továbbá az, hogy a nemzetet
és közvéleményét teljesen félre vezette a mai kormány.

Részlet Bethlen István Horthy Miklós számára készített feljegyzéséből. 1944 június
(Lásd e kötet 87. sz. iratát)

felhasználtassanak, minden embertelenség megszűnjön, a zsidó-vagyonok elpusztításának és elkótyavetyélésének pedig vége szakadjon.

A legkisebb rendbontást pedig, akárhol ütné ez fel a fejét, torolja meg a legszigorúbban.

I. D. 23. — Saját kezűleg, tintával írt fogalmazvány, aláírás nélkül.

Ahogy az 1939-es kormányválságnál *[lásd e kötet 43., 45. sz. iratait]*, úgy most is arra törekedett Horthy, hogy pontosan kövesse Bethlen tanácsait. Megírta a Sztójay-kormány leváltását bejelentő levelét Hitlernek. *[Lásd a következő iratot.]* Az új kormány proklamációját is megszövegezték, június 26-i keltezéssel. (Lehet, hogy ezt is Bethlen fogalmazta. *[OL Me. Bethlen-iratok. 2. csomó.]* A Bethlen által javasolt kormány azonban csak két hónappal később, 1944. augusztus 29-én alakult meg. Miniszterelnökké Horthy valóban „egy magas rangú katonát" nevezett ki, Lakatos Géza vezérezredest. Külügyminiszter Hennyey Gusztáv altábornagy, belügyminiszter Bonczos Miklós, vallás- és közoktatásügyi miniszter Rakovszky Iván, honvédelmi miniszter Csatay Lajos, igazságügyminiszter Vladár Gábor, kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter Markos Olivér, iparügyi miniszter Gyulay Tibor, földművelésügyi és közellátásügyi miniszter Jurcsek Béla, pénzügyminiszter Reményi-Schneller Lajos lett. Lakatos Géza a Szálasi-perben mint tanú azt vallotta, hogy eredetileg Hardy Kálmán volt a külügyminiszter-jelölt, ahogy Bethlen javasolta, Jurcsek és Reményi-Schneller sem szerepelt az első kormánylistán. *[A Szálasi-per. Budapest 1946. 127. old.]* Bethlen többi javaslatának sorsára, az 1944 nyári és őszi eseményekre vonatkozólag lásd még a következő iratot.

---

[1] Az üzemekben a szakszervezeti bizalmihálózatot a Sztójay-kormány az úgynevezett „üzemi választmányokkal" akarta kicserélni. Lehet, hogy erre célzott Bethlen. A Békepárt (a Kommunista Pártot így nevezték 1943—1944-ben) több röpiratban szólította fel a munkásságot e „kommunista ízű" szervezetek szabotálására és saját munkásszervezeteik megvédésére. Az üzemi választmányok választása az ország legfontosabb üzemeiben a németbérenc kormány kudarcával végződött. A Hofherr-Schrantz gyárban 6000 munkásból csak 180-an, a Ganz Vagon- és Gépgyár munkásainak pedig 20%-a szavazott a jelölt listára. A tatai bányavidék 7—8000 munkásából mindössze 865-en vettek részt ezeken a választásokon. A Weiss Manfréd üzemeiben már nem is merték megtartani a választásokat. *[Béke és Szabadság, 1944. július 15. — Idézi: Korom Mihály: A fasizmus bukása Magyarországon 1943—1945. Kossuth Könyvkiadó 1961. 190—191. old.]*

[2] Természetesen az angolszász bombázások is érintették a proletariátus „létfenntartását", de ezt a Sztójay-kormány politikája rendítette meg alapjában. A német megszállás óta a legfontosabb iparcikkek, így például a textilipar termékei minimális mennyiségben kerültek polgári fogyasztásra. Ezeket főleg a németek és a hadsereg kapta. Az 1944-ben termelt pamutáruknak alig 10%-a, a gyapjútermékeknek 20—30%-a került üzleti forgalomba. Miután az uzletekben nem lehetett fogyasztási cikkeket kapni, felszökött a feketepiac forgalma. Ennek következtében a feketepiaci árak 1944. március 19-e és szeptember között 5—6-szorosra emelkedtek. *[Ausch Sándor: A háború finanszírozása és az 1938—1944. évi infláció. Közgazdasági Szemle, 1955 október. 1203., 1209. old.]*

[3] A fenti megállapítások azt bizonyítják, hogy Horthynak és az uralkodó köröknek a fegyverszüneti kérelemmel kapcsolatos későbbi ingadozásai nem voltak véletlenek, és részben a Bethlen által itt kifejtett nézetekben gyökereztek. Bethlen azt írta, hogy Németország „veszteséggel" végzi a háborút. Nem a vere-

ség szót használta. Eszerint ő is hitt még a németek és az angolszászok között kötendő kompromisszumos békében. További nézetei is főleg e tévedésből következtek. Bethlennek is az volt a véleménye tehát, hogy a háborút folytatni kell a németek oldalán. Azt tartotta, hogy ezt a háborút — a németek felé — „tisztességgel kell likvidálni". Tehát Horthynak előre kell tájékoztatnia szándékairól a németeket. *[Lásd e kötet 88. sz. iratát.]*

[4] Lásd e kötet 86. sz. iratának 5., 6. sz. jegyzeteit.

[5] Miután a szovjet egységek a karéliai földszoros második védelmi vonalát is áttörték, június 20-án bevették Viipurit. Ezután, június 25-én utazott Ribbentrop Helsinkibe, hogy újabb német katonai segítséget ajánljon fel a finneknek. A finnek elfogadták a német katonai erősítéseket.

[6] OKH = Országos Központi Hitelszövetkezet. Tőkés álszövetkezet, mely főleg állami pénzekből nagybirtokos érdekek szolgálatában látta el hitelekkel a magyar mezőgazdaságot. Schandl Károly nem elnöke, hanem alelnök-vezérigazgatója volt az OKH-nak.

[7] Kolosváry-Borcsa Mihályra céloz, aki a Sztójay-kormány alatt a sajtóügyek kormánybiztosa volt.

88

1944. július 17.

HORTHY MIKLÓS LEVELE ADOLF HITLERHEZ A MEGSZÁLLÓ CSAPATOK VISSZAHÍVÁSÁRÓL ÉS A SZTÓJAY-KORMÁNY LEVÁLTÁSÁVAL KAPCSOLATOS SZÁNDÉKÁRÓL

A német csapatoknak az ország területéről való kivonása érdekében 1944 júniusában folytatott eredménytelen tárgyalások utáni hetek jelentős változásokat hoztak mind belpolitikai, mind külpolitikai téren. *[Lásd e kötet 85. és 87. sz. irat bevezetőjét és kommentárját.]* Ebben a helyzetben Bethlen István javaslata alapján próbált kivezető utat találni Horthy. Előzetes megbeszélések után felrendelte magához vidéki tartózkodási helyéről Lakatos Géza vezérezredest azzal a céllal, hogy Sztójay lemondatása után kinevezze az új kormány elnökévé. „Ezt a tényt — vallotta Lakatos Géza a Szálasi-perben tanúként történt kihallgatása során — a Hitlernek írt levélben óhajtotta Veesenmayer német követ útján közölni. Veesenmayer azt mondotta, hogy neki a levelet nincs módjában eljuttatni, mert Hitler a csatatéren, ismeretlen helyen tartózkodik." *[A Szálasi-per. Budapest 1946. 127. old.]*

Excellenciás Uram!

Kérem, ne vegye rossz néven tőlem, hogy ezekben a komoly időkben, amikor ön bizonyára alaposan túl van terhelve fontosabb kérdésekkel, ügyeimmel és gondjaimmal kell önt zavarnom. Azért írok, hogy lehetőleg tiszta képet adjak az itteni helyzetről, s mert nem kívántam a szükséges lépéseket az ön tudta nélkül megtenni. Az utóbbi években szokássá vált, hogy amikor egy ország bajba került, a felelős államfő, akár király, akár elnök (Beneš), kereket oldott. Én elsősorban azért nem

választottam a felelősség elhárításának ezt a kényelmes formáját, mert olyan kormányt kellett kineveznem, amely a birodalmi kormánnyal való lojális és korrekt együttműködés alapján annak bizalmát kellett hogy élvezze.

Ennek a kívánságnak eleget tettem.

Legutóbbi megbeszélésünkkor azt mondta excellenciád, hogy távol áll öntől Magyarország szuverenitásának megsértése, s azt ígérte, hogy amikor itt olyan kormány alakul, mely bírja az ön bizalmát, a legrövidebb időn belül visszavonják a német megszálló csapatokat és egyéb szerveket, amelyek ittléte átmeneti beavatkozást jelent szuverenitásunkba, és így ismét helyreáll az ország önállósága. Azóta közel négy hónap telt el; nyomatékosan szeretném kérni excellenciádat, hogy értékes ígéretéhez híven rendeltesse el innen az itt tartózkodó megszálló csapatokat, SS-különítményeket és mindenekelőtt a Gestapót, amely napról napra teljesen értelmetlenül felesleges mártírokat teremt, önkényes rekvirálásokat hajt végre, és vagonszámra szállítja el a magyar értékeket. A csapatok visszavonása megkönnyítené számomra is, hogy pozíciómban megmaradhassak. Visszatartom magam attól, hogy részletesebben kitérjek arra, mi minden megy itt végbe napról napra — *parancsnokaik legjobb szándéka ellenére is — a nagyközönség szeme* előtt, ami természetesen igen súlyos teherpróbát jelent a német—magyar barátság számára. Ha a népben azt az érzést váltják ki, hogy személyes szabadságát és vagyonát éppen szövetségese veszélyezteti, akinek leginkább kellene tisztelnie a barát jogait,[a] olyan súrlódások keletkezhetnek, melyek elkerülése mindkét fél legégetőbb érdeke. Kérem, ne vegye rossz néven, hogy ilyen nyíltan beszéltem erről a kérdésről, de kötelességem országommal, sőt önnel szemben is, hogy ne tartsam magamban ezeket a felvilágosításokat, hiszen a német hatóságok természetszerűen nem lehetnek teljesen tájékozva a lakosság különböző rétegeinek hangulatáról. Alá kívánom húzni, hogy Veesenmayer nagykövet és meghatalmazott minden támogatást megad nekünk. Arról is be kell számolnom, hogy a kormányt más kormánnyal kell helyettesítenem, hogy megakadályozzam a katasztrófát. Minthogy a jelenlegi kormányt a Sztójay és Veesenmayer közötti megállapodás értelmében különféle jobboldali radikális pártokból hozták létre, a kormány tagjai és az őket támogató frakciók közötti viszályok és veszekedések napirenden voltak.[1] Valamennyi frakció összefogása, az általam is támogatott kísérletek ellenére, a pártok és egyes vezetőik ambíciói, irigysége és uralmi vágya miatt bukott el. A közvélemény napról napra növekvő elkedvetlenedéssel figyelte ezt a sajnálatos látványt, és így adódott, hogy ahelyett, hogy egy táborba lehetett volna egyesíteni az ország legértékesebb elemeit, akik ma ab-

[a] Ezután a következő áthúzott szavak olvashatók: „csak nehezen tartható féken egy növekvő indulat".

szolút németbarát érzelműek, ezek a legértékesebb elemek a kormány ellen fordultak. Szervezőképes, az adminisztrációban nélkülözhetetlen emberek kérték nyugdíjaztatásukat, amit az egész állami apparátus súlyosan megszenved. Egyesek megkísérelték, hogy nagy fontosságú kérdésekben félrevezessenek engem stb. Puccskísérletek voltak. Frappáns bizonyítéka az erkölcsi züllésnek az a gyilkossági kísérlet, amelyet a miniszterelnökség egyik nagyérdemű aktív adminisztratív államtitkára ellen követtek el, és amelynek tervét olyan jobboldali radikális beállítottságú emberek dolgozták ki és vitték keresztül, akiket a kormány egyes tagjai protezsáltak és támogattak.[2] Ez a gyilkossági kísérlet egy paraszti származású, egyszerű gyalogos derekas és kötelességtudó érzületén és lélekjelenlétén mondott csődöt. Hogy a lezüllést megakadályozzam, a kormányt más kormánnyal kell helyettesítenem. Valamennyi pártot fel akarom oszlatni, az országban jelenleg virágzó agitációt be akarom tiltani, és katonai kormányt kívánok alakítani, egy vezérezredessel az élén,[3] aki nemrégiben kapott excellenciádtól magas kitüntetést. Civil személyek csak adminisztratív államtitkárként kerülnek a kormányba, szakértőként négy tárcához; ezek olyan személyek, akik sohasem exponálták magukat pártpolitikai szempontból.

Ismétlem azonban, kezeskedem azért, hogy az új kormány egy hajszálnyit sem fog eltérni a kiszabott iránytól.

Végül meg szeretném jegyezni, hogy a zsidókérdés további megoldása a sokszor szükségtelenül brutális és embertelen módszerek nélkül fog megtörténni.

A leköszönt kormány olyan módszereket alkalmazott, amilyeneket egyetlen más nemzet sem használt, és amelyek az itteni német hatóságok rosszalló kritikáját is kiváltották.

Horthy

II. C. 23. — Saját kezűleg, ceruzával, német nyelven írt fogalmazvány, Horthy Miklós aláírásával.

A fogalmazványban található javítás Horthytól származik, ezt jegyzetben közöljük.

Az aláírás után Horthynak a következő, tintával írt mondattöredéke olvasható: „Ha nem jönnek be, ahogy kértem. . ."

Ezután Horthy ceruzával, németül írt következő mondatai olvashatók: „Tudom, hogy Magyarország sohasem bírta a párt rokonszenvét. Hogy miért, azt nem tudom. Valószínűleg hamis jelentések következtében, amelyek elsősorban saját politikusainktól származtak, olyanoktól, akik itt az országban Németország segítsége nélkül sohasem kerülhettek volna hatalomra. Csak mi ketten, az első világháború legnagyobb károsultjai, startoltunk Versailleból *[sic]* és Trianonból, hogy megmentsük életünket. Annyi anyagi javat és vért áldoztunk, amennyit csak adhattunk; mégis nekem ez alatt a négy hónap alatt megszégyenítő szerepet kellett játszanom, mert nem akartam konfliktusba kerülni a megszálló csapatokkal. Ha nem következett volna be a megszállás, gyáraink, amelyek most romhalmazok, még mindig Németország számára dolgozhatnának. Újból nyomatékosan kérem, vonja ki a megszálló csapatokat: sok hadosztályt lehetne létrehozni belőlük[b] és igazán nem volt szükség arra, hogy bennünket fékentartsanak. Bajtársi üdv. *Horthy*"

[b] Az ezután „amelyeket jobban lehetne felhasználni" szövegtöredék utólag át van húzva, míg a mondatban szereplő „igazán" szót utólag írta Horthy a szövegbe.

Veesenmayer — aki Lakatos Géza véleménye szerint Horthy elhatározásának hírét telefonon kozolte Ribbentropppal vagy Hitlerrel — a kovetkező napon, július 18-án kihallgatást kért Horthynál. Ekkor ultimátumot nyújtott át, amelyet Hitler parancsára Ribbentrop olvasott be neki, lényege az volt, hogy amennyiben a Sztójay-kormányon a kormányzó egy szemernyit is változtatni mer, akkor a legsúlyosabb megtorlásokra kell számítania". *[A Szalasi-per. Budapest 1946. 127. old.]*

A kovetkező napon, július 20-án zajlott le a balul végződött Hitler-ellenes puccskísérlet. Mint emlékirataiban Horthy írta, ekkor még kulonmegbízással elkuldte Miklós Béla tábornokot Németországba, akit július 21-én fogadott is Hitler. Horthy állítása szerint Miklós Béla kozolte a németekkel, hogy a megígért fegyveres segítség nélkul Magyarországnak szukségképpen ki kell válnia a háboruból". *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 262—263. old.]* Lehetséges, hogy Miklós Béla ekkor adta át Hitlernek a fenti levelet, vagy annak valamely változatát. A kuldetésnek minden valószínűség szerint, a történtek után, elsősorban kimagyarázkodó jellege volt. Ezzel véget is ért a kiugrás előkészítése érdekében kezdeményezett júliusi akció.

„Ezt a lépést, sajnálatos módon, igen rosszul tervezték és szervezték meg" — mondta később az akcióról Lakatos Géza. *[A Szálasi-per. Budapest 1946. 126. old.]* Megállapítása azonban nemcsak erre az ugyre, de Horthynak az 1944 nyarán ilyen irányban kifejtett egész tevékenységére találó volt.

---

[1] A kormánynak a Magyar Élet Pártja jobbszárnyából és az Imrédy-pártból kikerult tagjai közötti összeutkozésekre utal (később, augusztus 7-én Imrédy, Jaross és Kunder ki is lépett a kormányból), valamint a kormányból kimaradt és kulonbozó német csoportok által irányított nyilascsoportoknak az ellentéteket elmélyítő tevékenységére céloz.

[2] 1944. június 28-án éjszaka merényletet kíséreltek meg Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár ellen. A merénylet azonban nem sikerult, és az elfogottak vallomásából egy nyilaspuccs korvonalai tárultak fel. Kiderult, hogy Barczytól, a miniszterelnokség épuletéből a Királyi Várba, Horthy lakosztályába vezető átjáró kulcsait akarták megszerezni. A merénylet szálai Bakyhoz, az egyik belugyi államtitkárhoz vezettek. Ő rendelkezett a csendőrséggel és ő biztosította a zsidók deportálásához szukséges csendőrségi karhatalmat. A merénylet-kísérletet megelőző napon 1500 vidéki csendőr érkezett Budapestre. Bakyék a budapesti zsidók deportálására készültek, de a csendőrok összpontosítását Baky és társai arra akarták felhasználni, hogy elfogják Horthyt és átvegyék a hatalmat. Bar a nyomozás ezt kiderítette, Bakyt nem tartóztatták le. A csendőrok budapesti felvonulása is tovább folyt. Július 7-én már 3000 csendőr volt Budapesten. Horthy ekkor végre döntő lépésre szánta el magát. Felrendelte az esztergomi páncélos hadosztályt Budapestre, és július 8-án meglepő gyorsasággal eltávolították a fővárosból a csendőroket. A nyilas puccskísérletek ezzel összeomlottak. A budapesti zsidók deportálására sem kerult sor. De Horthy nem használta ki sikerét. Az esemenyek tovabbi alakulása jellemző az 1944. év nyarán uralkodó viszonyokra. Ezután csaknem egy hónap múlva, augusztus 3-án, belugyminiszteri rendelet jelent meg Baky államtitkár aláírásával; tehát Baky még mindig hivatalban volt. Augusztus 8-án lemondott Jaross belugyminiszter Imrédyvel és Kunderrel egyutt. Másnap, augusztus 9-én tárgyalta a minisztertanács a Legfelső Honvédelmi Tanács aznap hozott határozatát. Ez, szemben a Jaross belugyminiszter által korábban beterjesztett rendelettel, amely a militarizált rendőrséget a csendőrség felugyelője alá helyezte *[OL Mt. jkv. 1944. junius 21. (3), illetve lásd az 1944. évi 2300. Me. sz. rendeletet a rendőrség átszervezéséről — MRT. 1944. 1063—1065. old.]*, az osszes karhatalmi erők vezetését — tehát beleértve a

rendőrséget és csendőrséget is — a vezérkari főnök alá rendelte. Csak ezen a minisztertanácson tárgyalták végre — és bizonyára nem véletlen az időbeli egyezés — Baky lemondatását és Görgey Vince, a Bárczy elleni merénylet egyik vezetőjének internálását. A két államtitkárt végül is csak a Sztójay-kormány bukása után tudták lemondatni. *[Lakatos Géza tanúvallomása. A Szálasi-per. Budapest 1946. 128. old.; Lévai Jenő: Feketekönyv a magyar zsidóság szenvedéseiről. Budapest 1946. 176., 211. old.; Magyar Közlöny, 1944. szeptember 6. 1. old.; Baky Lászlóra vonatkozólag lásd még e kötet 85. sz. iratát.]*

[2] Lakatos Géza vezérezredesre utal.

UTÓSZÓ

Horthy Miklós politikai iratai itt megszakadnak. Még három hónap telt el az 1944. október 15-i kudarcba fulladt kiugrási kísérletig.

Az itt közölt iratokból kitűnik, hogy Horthy és környezete már korábban is foglalkozott a kiugrás gondolatával. 1944 nyarán, az invázió megindulása, a Szovjetunió nyári offenzívájának kibontakozása után erre nemegyszer kedvező lehetőség kínálkozott. A július 7-i puccskísérlet letörése bizonyította, hogy a magyar honvédségi erők engedelmeskedtek Horthy parancsainak. Augusztus 7-től a Sztójay-kormány már nem volt ura a helyzetnek, és augusztus 10-től Horthy újból rendelkezett az összes belső karhatalmi erőkkel. Augusztus 23-án a románok Németország ellen fordították fegyvereiket. A magyar uralkodó körök már két héttel korábban értesültek a románok szándékairól. *[OL Mt. jkv. 1944. augusztus 25. (1)]* Augusztus 24. után jelentősebb magyar katonai erőket vontak össze Budapest körül. Annak ellenére, hogy a németek tétlenül nézték a Sztójay-kormány leváltását (nem rendelkeztek ekkor megfelelő erőkkel Magyarországon), a Lakatos-kormány megalakulása után csak egy hónappal később küldte el Horthy a magyar fegyverszüneti delegációt Moszkvába.

Felmerül a kérdés, mi volt az oka a magyar nép sorsának alakulása szempontjából oly végzetes késlekedésnek? Eddigi ismereteink alapján erre a kérdésre — csak a legfontosabb okokat kiemelve — a következőket válaszolhatjuk:

1. Állandóan visszatérő motívum a magyar uralkodó körök tevékenységét tükröző dokumentumokban — különösen 1943-tól kezdve — az új 1918-tól, valamint a Szovjetuniótól való félelem. Ezen aggodalmak mögött tulajdonképpen a magyar néptől való rettegés húzódott meg. Emlékiratában Bethlen *[lásd e kötet 87. sz. iratát]* világosan megírta, hogy a Sztójay-kormányt követő „új kormányzat alátámasztásához szükséges politikai, társadalmi és erkölcsi erők ... gyengék úgy számban, mint bátor áldozatkészségben, hisz jórészt *azokhoz a társadalmi rétegekhez tartoznak, amelyeknek legtöbb a vesztenivalójuk*". (Kiemelés tőlünk. — *Szerk.*) A kiugrást tehát csak a magyar uralkodó osztályok ügyének tekintették, pontosabban kísérletnek, hogy hatalmukat a változott körülmények között is megtartsák. Ez a magyarázata annak, hogy Horthyék több tárgyalás után sem vették igénybe a népi erők és ezek vezetőjének, a Kommunista Pártnak a segítségét, amelyek — a nemzet e válságos óráiban — az elnyomatás és üldöztetés kegyetlen évei után is készek voltak tárgyalni még az ellenforradalom vezérével is a német megszállók kiűzése érdekében.

2. Horthyék az utolsó pillanatig görcsösen ragaszkodtak az angolszászokkal kötendő „különbéke" gondolatához. Augusztus folyamán Bakach-Bessenyey György volt berlini követ útján Horthyék újra felvették a kapcsolatot a nyugati hatalmakkal. Augusztus 29-én azonban félreérthetetlen értesítést kaptak, hogy fegyverszüneti kérésükkel a Szovjetunióhoz kell fordulniuk. Ezután még egy

hónap telt el, amíg szeptember 28-án útnak indult Moszkvába Horthyék fegyverszuneti delegációja. A késlekedés egyik okát az augusztus 25-én tartott minisztertanács ülésén elhangzott következő megállapítás tárja fel: „Azzal is számolni kell, hogy az angolok az Adriai-tenger partján partraszállást kísérelnek meg . . . , és a magyarok addig tartsák vissza az oroszokat, amíg az angolszászok meg tudják szállni Magyarországot." *[OL Mt. jkv. 1944. augusztus 25. (1)]* Az angolszászok azonban nem szálltak partra a dalmát tengerparton, nem kozelítették meg Magyarországot, ezért az előnyomuló szovjet hadsereg feltartóztatása érdekében a magyar kormányzat ismét a németekhez fordult katonai segítségért. Szeptember 7-én Veesenmayer és Greiffenberg tábornok német katonai attasé közolte a magyar miniszterelnokkel és a vezérkari főnokkel. „A németek — mondták — a keleti frontot minden erővel tartani akarják, és ha elvesztik a háborút, úgy nem akarják, hogy az osszeomlás a keleti fronton kovetkezzék be, hanem inkább feláldoznák a nyugati frontot." *[OL Mt. jkv. 1944. szeptember 8. (1)]* Október elején további jelentős német haderő érkezett Magyarország teruletére. Ezzel a magyarországi német katonai erő számszerűleg is nagyobb lett, mint az ugyanekkor Nyugat-Európában és Olaszország teruletén az angol—amerikai hadsereggel szemben álló összes német haderők. *[Ocserki isztoriji Velikoj Otyecsesztvennoj Vojni. 1941—1945. 383. old.; Tóth Sándor. A szovjet hadsereg felszabadító hadmuveletei hazankban. Idézi Korom Mihály: A fasizmus bukása Magyarországon 1943—1945. Kossuth Konyvkiadó 1961. 215. old.]* — Kulonösen 1943 óta, a szovjet hadsereg előnyomulásának hatása alatt, a magyar vezetők minden egyes tárgyaláson arról igyekeztek meggyőzni a németeket, hogy ne az angolszászok, hanem a Szovjetunió ellen vonultassák fel egész hadsereguket. 1944 szeptemberében úgy látszott, hogy a német fasiszták ennek a politikának a szellemében csoportosítják át erőiket, éppen Magyarország teruletén Ez a momentum — miután az angolszászok nem tudták megvédeni a magyar uralkodó osztályokat az előnyomuló szovjet hadsereggel szemben — mindennél erősebbnek bizonyult 1944 szeptemberének kritikus napjaiban. Horthy csak akkor indította el a fegyverszuneti kuldottséget Moszkvába, amikor már előtte is nyilvánvaló lett, hogy a Magyarország teruletén felvonult hatalmas német hadsereg sem tudja megakadályozni a szovjet hadsereg áttörését a Kárpátokon, és arra is képtelen, hogy feltartóztassa a felszabadító erők előnyomulását Budapest felé.

Horthy már júniusban és júliusban Hitlerhez írt levelében felhívta a német vezetők figyelmét terveire, s október 15-én erről újból értesítette a németeket. Erről írta emlékirataiban: „Mindazok után, amit Hitler Magyarországgal és velem szemben elkövetett, mentesnek érezhettem volna magamat az alól a Klessheimben onként tett ígéretem alól, hogy előre kozlom vele, ha fegyverszünet kérésére kényszerulok. Én azonban mégis ahhoz tartottam magam, mégpedig a német nép iránt érzett rokonszenvem folytán." *[Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires 1953. 263—264. old.]* Arról nem írt, hogy a dontés óráiban mivel tartozott volna a magyar népnek.

Horthyt 1944. október 15-ig folytatott politikája akadályozta meg abban, hogy „1944. október 15-e" sikeruljon. Elkésett proklamációját Horthy a kovetkező napon vissza is vonta, és még ugyanakkor kerult sor szégyenletes tettére: aláírta azt a nyilatkozatot, amellyel minden hatalmat Szálasinak adott át.

Az itt közölt iratokat kizárólag Horthy (kilenc iratcsomónyi) fennmaradt és a Magyar Országos Levéltárba került személyes irathagyatékából válogattuk. Ha az itt érintett kérdéseket egyéb dokumentumok jól kiegészítették, magyarázó szövegben utaltunk ezekre. Válogatásunk fő irányelve az volt, hogy csak az ellenforradalmi korszak kül- és belpolitikájának feltárása szempontjából lényeges iratokat tegyük közzé. Eltekintettünk pl. Horthy 1919 előtti tevékenységét megvilágító vagy a család gazdasági stb. viszonyait dokumentáló iratok közlésétől.

A kötetben összesen 88 iratot közlünk. Ezek jelentős része most kerül első alkalommal a nyilvánosság elé. Amennyiben valamely általunk közölt irat valahol másutt már megjelent, utaltunk erre, s feltüntettük a közlések közötti esetleges eltéréseket, valamint az eltérések okát is.

A szerkesztésnél arra törekedtünk, hogy iratközlésünk pontos képet nyújtson a dokumentumról. Az idegennyelvű iratokat is magyar fordításban adjuk közre. Lehetőleg az iratok teljes szövegét közöltük, kihagyások nélkül. Ettől csak néhány nagyon terjedelmes irat közlésénél tértünk el, minden esetben utalva erre, és a kihagyott szövegrész tartalmára. Ha valamely levél több változatban maradt fenn, a közölt változattól mutatkozó minden lényeges eltérést (az a., b., c. stb. betűvel jelzett) lapalji jegyzetben ismertettük. A szöveghű közlés alapelvétől mindössze annyiban tértünk el, hogy egyrészt az esetleges elírásokat — erre való utalással — és a helyesírási hibákat javítottuk ki, másrészt az egykorú, nagybetűvel írt szövegközi megszólításokat, címeket, valamint egyes fogalmakat (pl. Szent Korona) kisbetűvel írtunk. Horthy Miklós, valamint Bethlen István saját kezű fogalmazásainak helyesírását azonban változatlanul hagytuk. Másrészt a nem szokásos s a kötetben is csak ritkán előforduló rövidítéseket szögletes zárójelben feloldottuk. Hasonlóképpen változatlanul hagytunk néhány feltűnő — legtöbbször nehezen javítható — hibát, ez esetben *[sic]* jelzést alkalmaztunk.

Az egyes iratokat magyarázó szöveggel láttuk el. A dokumentumot megelőző bevezető szövegben az irat létrejöttének előzményeit igyekeztünk megvilágítani, míg az iratot követő úgynevezett kommentárban a felmerült kérdések további alakulását vázoltuk fel. Emellett a dokumentumok tartalmát érintő informáló, magyarázó vagy kritikai megjegyzéseinket az iratok végén (arab számokkal jelzett) jegyzetekben helyeztük el.

Az iratokat sorszámmal (a szorosabban összetartozó darabokat azonos sorszám alatt a., b. stb. jelzéssel) láttuk el. A dokumentumokhoz tartozó mellékleteket külön számozással jelöltük. A sorszám alatt közöltük az irat keltezését, a helyet azonban csak akkor tüntettük fel, ha a dokumentum nem Budapesten kelt. Az irat címe az irat tárgyát, valamint szerzőjének és címzettjének a nevét tartalmazza, utalással az irat jellegére.

Az egyes dokumentumok után közvetlenül az úgynevezett záradék található. Ez az irat jelzetét, írásának módját, nyelvét és jellegét adja meg. Mivel a kötetben közölt dokumentumok az Országos Levéltárban, Horthy személyes iratai között találhatók, ezt a körülményt nem jeleztük külön, csak az irat ezeken belüli jelzetét. Ezek után tüntettük fel a dokumentum szövegéhez szorosan nem tartozó, de az iraton olvasható egyéb szövegrészeket (pl. a levélpapír fejlécét).

Az iratokat időrendben rendeztük el. A kötetet, áttekintésének megkönnyítése céljából, három fejezetre osztottuk. A Függelékben összefoglaló tájékoztatást adtunk a kötetben előforduló személyekről, fontosabb jobboldali pártokról és szervezetekről, valamint közöljük az idegen szavak és kifejezések fordítását és a rövidítések feloldását.

Ezúton is köszönetet mondunk mindazoknak, akik munkánkat segítették, elsősorban a Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztályának, az Országos Levéltár igazgatóságának, továbbá Bátori Barnánénak, Bekény Istvánnak, Dános Tivadarnénak, Légrádi Sándornénak, Padány Gulyás Gyulánénak és Stoll Jánosnénak.

FÜGGELÉK

Alkotmánypárt — 1905 nyarán alakult a Szabadelvű Pártból kilépett képviselőkből, Andrássy Gyula gróf vezetésével. 1906-tól koalíciós kormányban volt a 48-as Függetlenségi Párttal és más pártokkal, 1910-ben, a koalíciós kormá ny bukása után, Andrássy feloszlatta a pártot.

Disszidens csoport (Egyesült Keresztény Nemzeti Kisgazda és Földműves Párt) — 1920 májusában alakította meg 19 nemzetgyűlési képviselő, kik korábban a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjához, illetve a Kisgazdapárthoz tartoztak. A párt tagjai később az Egységes Párthoz csatlakoztak.

Egyesült Felvidéki Magyar Párt — Csehszlovákiában, 1936-ban jött létre Egyesült Magyar Párt néven Szüllő Géza, Esterházy János gróf és Jaross Andor vezetésével az ottani Magyar Nemzeti Párt és a Keresztényszocialista Párt egyesüléséből. 1939-ben a párt képviselői meghívás alapján vonultak be a magyar parlamentbe. Később a párt tagjai az Imrédy vezetése alatt álló Magyar Megújulás Pártjához csatlakoztak.

Egyesült Keresztény Párt (Keresztény Gazdasági és Szociális Néppárt) — A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából 1922 januárjában Wolff Károly vezetésével kilépett képviselők csoportjából alakult. Kezdetben Keresztény Nemzeti Egység Párt címen szerepelt. Később, a Keresztényszocialista Párttal történt egybeolvadása után, felvette a Keresztény Szociális (Gazdasági) Párt elnevezést. Az 1939. évi választásokon már Egyesült Keresztény Párt névvel indult és jutott be a parlamentbe. Mindvégig a kormányt támogatta.

Egységes Párt (Keresztény Kisgazda, Földműves és Polgári Párt) — 1922 februárjában alakult olyképpen, hogy a nagyatádi-féle Kisgazdapárthoz csatlakoztak a konzervatív Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából kilépett képviselők és a volt Munkapárt, továbbá a Magyar Rendpárt és a Nemzeti Középpárt egyes tagjai. A párton belül rövidesen a konzervatív, nagybirtokos és nagytőkés elemek jutottak túlsúlyra. 1932 végén a Nemzeti Egység Pártja nevet vette fel, majd 1939-ben Magyar Élet Pártja néven szervezték újjá. Mindvégig kormánypárt volt.

Független Kisgazda Párt (Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Agrárpárt) — 1930 októberében alakult újjá az Egységes Pártból Gaál Gaszton vezetésével kilépett s ellenzékbe vonult képviselőkből. Gaál Gaszton halála után Eckhardt Tibor vette át a párt irányítását. 1942-től a párt balszárnya Bajcsy-Zsilinszky Endre vezetésével részt vett a háborúellenes, antifa-

siszta szervezkedésben. 1944 márciusában a párt illegalitásba kényszerült, s rövidesen csatlakozott az antifasiszta Magyar Fronthoz.

Független Nemzeti Királyság Pártja — 1920 októberében alakult József főherceg hatalmi törekvéseinek támogatására, Haller István és Pekár Gyula vezetésével. Rövid ideig állott fenn.

Keresztény Földműves Párt — 1919 augusztusában alakult sokorópátkai Szabó István és Rubinek Gyula vezetésével. 1919 novemberében egyesült a nagyatádi Szabó István-féle Kisgazdapárttal.

Keresztény Kisgazda, Földműves és Polgári Párt — 1919 novemberében alakult a nagyatádi Szabó István-féle Kisgazdapártból és a Rubinek Gyula által vezetett Földműves Pártból. 1922 februárjában beolvadt az Egységes Pártba.

Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (KNEP) — 1919 szeptemberében jött létre a Bethlen István által 1919 februárjában alapított Keresztény Nemzeti Egység Pártja és a Friedrich István által szervezett Keresztény Szociális (Gazdasági) Párt egyesüléséből. 1922 januárjában a párt felbomlott, s két külön pártra szakadt. A párt eredeti nevét a Haller István vezetése alatt álló csoport tartotta meg, míg a másik csoport Keresztény Nemzeti Egység Pártja néven szervezkedett Wolff Károly, Huszár Károly és Ernszt Sándor vezetése alatt.

Kisgazdapárt — nagyatádi Szabó István pártja, mely 1909-ben jött létre Függetlenségi és 48-as Kisgazdapárt néven. Ez 1919 januárjában Országos Kisgazda és Földműves Párt néven egyesült a nagybirtokosok Földműves Pártjával. 1919 augusztusában mindkét párt külön szervezkedett, majd 1919 novemberében ismét egyesült. Később Keresztény Kisgazda, Földműves és Polgári Párt néven beolvadt az Egységes Pártba. 1930 októberében Független Kisgazda Párt néven újjászervezték.

Magyar Élet Pártja — (MÉP) Teleki Pál hozta létre 1939-ben a Nemzeti Egység Pártjából történt kilépések folytán Imrédy idején meggyengült kormánypárt újjászervezésére. A párt 1939-ben ismét abszolút többséget kapott, 1944 márciusáig kormánypártként működött.

Magyar Megújulás Pártja — 1940 októberében Imrédy Béla hozta létre. Rövidesen szövetségre lépett a Pálffy Fidél vezetése alatt álló Nemzetiszocialista Párttal. 1944. március 22-én a németek kívánságára a párt három tagja került be a Sztójay-kormányba.

Magyar Nemzetiszocialista Párt — 1937 októberében jött létre a Szálasi Ferenc által szervezett Nemzet Akaratának Pártja és az Endre László-féle Magyar Fajvédő Szocialista Párt és még öt kis szélsőjobboldali párt és frakció egyesüléséből. 1938 februárjában a belügyminiszter elrendelte a párt feloszlatását.

Magyar Nemzetiszocialista Párt (Hungarista Mozgalom) — Szálasi 1937 októberében alakult pártjának feloszlatása után alig két hónappal ezen a néven alakult újjá 1938 áprilisában Szálasi Ferenc és a képviselővé választott Hubay Kálmán vezetése alatt. 1938 nyarán Szálasit börtönbüntetésre ítélték. 1939 februárjában ezt a pártot is feloszlatta a belügyminiszter.

Magyar Nemzetiszocialista Párt — 1941 szeptemberében a Nyilaskeresztes Pártból kilépett képviselők, Pálffy Fidél gr. és Baky László alakított új fasiszta pártot ezzel a régi elnevezéssel. Később szövetségre léptek Imrédy Magyar Megújulás Pártjával. Ez a pártszövetség 1944 májusában felbomlott. 1944. október 15-e, a nyilaspuccs után újból beolvadtak Szálasi Nyilaskeresztes Pártjába.

Nemzeti Demokrata Polgári Párt — 1897-ben alakult Vázsonyi Vilmos vezetésével, mint budapesti községi párt. 1900-ban országos párttá szervezték. Az első világháború utolsó éveiben részt kapott a Wekerle elnöksége alatt alakult koalíciós kormányban. 1919 őszén Vázsonyi Vilmos, Bárczy István és Bródy Ernő vezetésével újjáalakult.

Nemzeti Front — 1936-ban Salló János ügyvéd által létrehozott fasiszta jellegű párt. Később beolvadt a Nyilaskeresztes Pártba.

Nemzeti Liberális Polgári Párt — Heinrich Ferenc elnökletével alakult 1919 őszén, s a kormányt támogatta. Ennek a pártnak a vezetői közé tartozott többek között: Harkányi János br., ifj. Szász Károly, Chorin Ferenc, Kornfeld Adolf br., Kornfeld Pál és Vészi József. A párt később beolvadt az Egységes Pártba.

Nemzeti Munkapárt — 1910-ben alakult Tisza István vezetésével. 1917-ig kormánypárt volt, Tisza István lemondása után szétesett. Az ellenforradalom hatalomrajutása után ismét megkísérelték életre hívását, de eredménytelenül.

Nyilaskeresztes Párt — 1939 márciusában a betiltott Magyar Nemzetiszocialista Párt Hungarista Mozgalom ezen a néven kezdett újból működésbe. A párt az ekkor börtönbüntetését töltő Szálasi Ferencet vallotta vezérének. E párt nevétől kapta később az egész szélsőjobboldali mozgalom a „nyilas" gyűjtőnevet. Jelentős német anyagi támogatással indultak az 1939-es májusi választásokon, és 26 mandátumot szereztek, 1944. október 15-én német fegyverek segítségével jutottak hatalomra.

Budapesti Újságírók Egyesülete — 1896-ban alakult, 1918-ban a Vidéki Újságírók Egyesületével történt egybeolvadásakor a Magyarországi Újságírók Egyesülete nevet vette fel. 1926-ban az ellenforradalmi rendszer követelményeinek megfelelően átszervezték, ekkor a Magyar Újságírók Egyesülete nevet kapta.

Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) — nacionalista, fajvédő tisztek alapították 1918-ban, tagjai az ellenforradalmi terror szervezésében jelentős szerepet játszottak.

Etelközi Szövetség (EKSZ) — a fővezérség kezdeményezésére 1919 novemberében létrehozott titkos társaság, célja Horthy hatalmának támogatása. Az ún. Vezéri Tanács irányítása alatt állott, amelynek tagjait Horthy hagyta jóvá. A szövetség „nemzetségekből", „családokból" tevődött össze, tagjait „testvéreknek" hívták. Rövidesen kiéleződött a helyzet a szövetségen belül a legitimisták és a szabad királyválasztók között.

Kettőskereszt Vérszövetség — 1919 júliusában Szegeden alakult Siménfalvy ezredes vezetése alatt. A Tanácsköztársaság leverése után a szervezet fő feladata a baloldali erők megfigyelése, ebből a célból kémszolgálat szervezése, másrészt szabadcsapatok alakítása a szomszéd államokba való behatolás céljából. Kapcsolatot tartott a hasonló jellegű német titkos szervezetekkel.

Magyar Aero Szövetség — 1911-ben hozták létre a repülés társadalmi úton való fejlesztése és népszerűsítése céljából, az ellenforradalmi időszakban a militarista nevelés eszközévé vált.

Magyar Élet Mozgalom — 1939 januárjában a Vigadóban tartott fasisztabarát beszédével Imrédy indította meg. Célja a megbomlott kormánypárt helyébe, attól függetlenül egy németbarát, fasiszta jellegű szervezet létrehozása. Ez a mozgalom volt az alapja az 1940-ben létrehozott Magyar Megújulás Pártjának.

Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE) — 1918 novemberében alakult Gömbös Gyula elnökletével. 1919 februárjában feloszlatták. A Tanácsköztársaság leverése után szervezték újjá. Az ellenforradalmi tisztek e fasiszta jellegű szervezetének jelentős szerepe volt az ellenforradalmi rendszer megszilárdításában, a baloldali szervezkedések elleni terror szervezése, illetve a király puccs felszámolása révén.

Magyar Turáni Szövetség — 1919-ben hozták létre az 1910 óta működő Turáni Társaság társszerveként. Feladata a Szovjetunió elleni propaganda szervezése és a nacionalista közvélemény erősítése.

Nemzeti Munkaközpont — 1935 júniusában Gömbös kezdeményezésére hozták létre, a Nemzeti Egység Pártja munkástagozatának segítésére. Célja a szocialista munkásmozgalom háttérbe szorítása volt.

Nemzetvédelmi (Vörösvédelmi) Szervezet — 1919-ben alakult Szegeden, a Honvédelmi Minisztérium irányítása alatt. Feladata a baloldali mozgalmak figyelemmel kísérése volt. Később Vörösvédelmi Szervezet elnevezéssel újjáalakították.

Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) — nagybirtokosok 1827-ben alakult érdekképviseleti szervezete.

Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ) — 1921 elején hozták létre az összes irredenta, soviniszta titkos és félig titkos szervezetek irányítására. A szövetséget kezdetben Bethlen, később Teleki Pál irányította. Feladata a területi revízió előkészítése volt. Ehhez a kormány jelentős összeget bocsátott rendelkezésükre az állami költségvetésből.

Vitézi Rend — az 1920 augusztusában kiadott 6650. Me. sz. rendelettel hozták létre. Célja: a „megbízható" kisbirtokos középréteg szervezése, mely egyben állami „nemzetvédelmi" szolgálatot is teljesít. Ennek érdekében ellenforradalmi „érdemekért" parasztszármazású altiszteknek úgynevezett vitézi telkeket adományoztak, melyet a vitézi címmel együtt az elsőszülött fiú örökölt. Az úgynevezett Vitézi Rend a „vitézi telekből" részesült tagokból és az uralkodó osztályok köreiből kikerült vezetőkből állt. A Vitézi Rend „főkapitánya" Horthy Miklós volt. A rend központi irodáját Vitézi Széknek nevezték.

Volksbund — a különböző magyarországi német egyesületekből jött létre 1938 őszén Basch Ferenc vezetésével. A náci német törekvések megvalósítását szolgálta.

adoptio — örökbefogadás
ágens — ügynök, közvetítő
akvirál — szerez
á la — szerint (valamilyen) módon
alimentál — ellát
alterál — zavar
alternatíva — kettős lehetőség, választ
angazsál — lekötelez, alkalmaz
annektál — hozzácsatol (területet)
anomália — rendellenesség
Anschluss — csatlakozás, a német imperializmus törekvése Ausztria bekebelezésére
approbáció — jóváhagyás, engedélyezés
arbiter — döntőbíró
argumentum — bizonyíték, érv
aspirál — törekszik, vágyakozik
atrocitás — erőszakoskodás, kegyetlenkedés
attasé — a diplomáciai képviselet tagja
audiencia — kihallgatás, fogadás
autarkia — önellátás
autentikus — hiteles, valódi
autonómia — önkormányzat
autoritás — tekintély
aviatika — repüléstan

bizantin — az egykori bizánci udvari szokásoknak megfelelően talpnyaló, meghunyászkodó
bremzol — fékez

casus belli — háborús ok
cipszer — szepességi szász
cum jure successionis — utódlási joggal

de facto — tényleges
deferál — meghajol más nézete előtt
defetizmus — kishitűség, a bukás jóslása
deficit — költségvetési hiány
definitív — végleges, végérvényes
deliktum — bűncselekmény
démarche — figyelmeztető tiltakozás
dementi — cáfolat
demonstrál — bemutat, tüntet
deponál — letétbe helyez
desiffrálás — titkos írás megfejtése
detronizál — tróntól megfoszt
dezavuál — megcáfol, meghazudtol
diametrális — merőben, homlokegyenest (ellenkező)
dilettáns — hozzánemértő
diszciplína — tudományág, fegyelem
diszkreditál — valakinek a tekintélyét csorbítja
diszkriminál — hátrányos, megkülönböztető intézkedést alkalmaz
diszparitás — különbség, eltérés
diszponíbilis — rendelkezésre álló
diszpozíció — rendelkezés, intézkedés, hangulat
Downing Street — az angol miniszterelnökség székhelye
dömping — a világpiaci áron aluli nagytömegű árukínálat
dualizmus — (mint magyar történeti fogalom) 1867 és 1918 között Ausztriát és Magyarországot összekötő közjogi, hatalmi rendszer
dzsentri — megyei birtokos nemes

effektus — eredmény, következmény
egzekutív — végrehajtó

egzekvál — végrehajt
Ehrenschutzhaft — védőőrizet
Einsatz — bevetés
eliminál — kiküszöböl, eltávolít
elit — előkelő, kiváló
eminenter — elsősorban
engagement — kötelezettség
en garde — felkészülten, támadásra készen
epidémia — járvány, ragály
eszkomptál — leszámítol
etap — időszak, szakasz
etnológia — egyetemes összehasonlító néprajz
ex (császár) — volt (császár)
exil — száműzött
exponál — kifejt, előad
exponens — képviselő, meghatalmazott

fait accompli — befejezett tény
favorizál — kedvel, pártfogol
fiktív — névleges, feltételezett
flagráns — kiáltó, nyilvánvaló
flank — oldal
Foreign Office — Nagy-Britannia Külügyminisztériuma
Freisender — szabad rádióadó
frazeológia — kifejezésmód

Gauleiter — hitlerista helytartó
Generalleutnant — altábornagy
gentlemen's agreement — adott szóra épülő úri megállapodás
Gestapo (Geheime Staatspolizei) — a hitleri Németország titkosrendőrsége
gouvernementális — kormányzásra képes

heterogén — másfajta, különböző részekből álló
hetman — Ukrajna kormányzója
hinterland — hátország
homogeneitás — egyneműség, egyöntetűség

illegitim — törvénytelen
immobil — mozdulatlan, készpénzfizetésre képtelen
immunitás — mentelmi jog, sérthetetlenség
imperatív — parancsoló, elkerülhetetlen
impresszionál — befolyásol, benyomást kelt
improduktív — terméketlen, hasznot nem hajtó
inaugurál — felavat, beiktat, meghonosít
individualizmus — az egyéni érdekek előtérbe helyezése
ingerencia — hatáskör, befolyás
iniciatíva — kezdeményezés
inkompatibilis — össze nem egyeztethető
inkompetens — illetéktelen
inkriminál — vád alá helyez, kifogásol
instancia — hivatal, kérvény
instrumentum — eszköz
inszinuáció — gyanúsítás
inszurrekció — felkelés, hadbavonulás
intakt — érintetlen, sértetlen
integráns — lényeges, lényegileg hozzátartozó
integritás — sértetlenség, épség
intenció — szándék, célzat
interminiszteriális — tárcaközi
interregnum — uralkodói jogok gyakorlásában beálló szünet, zavaros helyzet
involvál — maga után von, magában foglal
irredentizmus — soviniszta mozgalom, amely a szomszédos országokban élő nemzetiségeket azzal a területtel együtt, amelyen élnek, az anyaországhoz kívánja csatolni
izolál — elszigetel, elkülönít

junker — a porosz földbirtokos osztály minden haladástól irtózó tagja

kázus — jogi ügy, eset
kodifikál — törvénybe foglal
kódex — törvénykönyv
kokettéria — kacérkodás

kollaboráció — együttműködés
kollízió — érdekellentét
kolportázs — sajtótermék utcai terjesztése
kommerciális — kereskedelmi
kommunikáció — közlés, közlemény
koncertál — megvitat, verseng
koncesszió — engedmény
kondukátor — vezető, vezér
konfundál — összezavar, megtéveszt
konjunktúra — fellendulés, a körülmények kedvező alakulása
konkludál — végső elhatározásra jut
konstrukció — szerkezet, felépítés, tervezet
konszern — a kapitalista monopólium formája, a formálisan önálló vállalatok központi irányítása
konszolidáció — megerősödés, kiegyensúlyozódás, állandó javulás
kontemplál — kitervel
kontinuitás — folyamatosság
kontradiktórius — ellentmondásos, mindkét fél meghallgatása
konvencionális — szerződéses, megszokott, hagyományos
kooperál — együttműködik, szövetkezik
korporáció — egyesülés (testulet), hivatásrend
korridor — folyosó
kreatúra — aki pártfogója akaratát engedelmesen végrehajtja
kvalitatív — minőségi

labour Party — Munkáspárt (angol)
la guerre revient — a háború visszatér
laissez faire, laissez passer (aller) — hadd menjen minden a maga útján
legitim — törvényes, jogos
legitimista — a trónöröklési törvények szerinti uralkodó híve; itt a Habsburg-restauráció híve
les coupables — bűnösök, vádlottak
likvidáció — felszámolás
limitál — elhatárol, korlátoz

machiavellizmus — olyan politika, amely a cél érdekében minden eszkoz alkalmazását jogosnak tartja
massacre — vérfurdő
megalománia — nagyzási hóbort
meine Emporung — felháborodásom
mementó — emlékeztető
modus vivendi — áthidaló megoldás
monarchisztikus — egyeduralmi, a monarchiára jellemző
moratórium — fizetési kötelezettség halasztása

neutrális — semleges
novella — törvény, alapszabály későbbi kiegészítése, módosítása
novelláris út — törvényt újabb törvénnyel módosítani
numerus clausus — iskolai felvételnél előre megadott zárt szám, amely az erintettek (említett esetben zsidók) visszaszorítását célozta
numerus nullus — egy csoport vagy osztály teljes kizárása valamiből

odiózus — szégyenletes
okkupáció — más állam területének katonai megszállása
omnipotencia — korlátlan hatalom
opportunitás — alkalomszerűség, megalkuvás
oppozíció — ellenzés, ellenzéki magatartás
optál — két lehetőség kozott választ, két állampolgárság kozul az egyiket választja

paradox — látszólag képtelen, furcsa, ellentmondó
pars pro toto — rész az egész helyett
penetráció — behatolás, beszivárgás
percent — százalék
perfid — álnok
peripetia — váratlan fordulat
perszonalitás — személyiség
perszonálunió — kozos uralkodó által összekapcsolt két állam
pertraktál — megtárgyal
piedesztál — erkolcsi magaslat

plenáris — teljes
pluralitás — többes, szavazásnál: egy ember szavazata többszörösen számít
possibilitás — lehetőség
praetendens — valamit (itt: trónt) igénylő
pragmatika — ügyrend, rendtartás
pravoszláv — igazhitű, szláv ortodox, görögkeleti vallású
premier plan — közelről fényképezett kép
preparált — előkészített
preventív — megelőző (intézkedés)
prime minister — miniszterelnök
privilégium — kiváltság
pro és kontra — mellette és ellene
pro memoria — emlékezetül, emlékeztető
prsoperitás — gazdasági fellendülés
protektorátus — erőszakos védnökség *alatt álló terület*
provizórikus — ideiglenes, átmeneti

quasi — mintegy, majdnem

raison — érdek
rapid — gyors
ratifikálás — jóváhagyás, megerősítés, törvénybe iktatás
rayon — körzet, hatáskör
recens — friss, új keletű
redukció — csökkentés, leszállítás
régens — az uralkodó helyett az országot ideiglenesen kormányzó személy
regionalizmus — szűkebb táji egység érdekeit képviselő felfogás
Reichsführer — birodalmi vezető, vezér
Reichstag — birodalmi gyűlés (német parlament)
rekompenzál — kárpótol, kártalanít
rekrimináció — vádaskodás, szemrehányás
reláció —kapcsolat, érintkezés, viszony
renegát — hazáját megtagadó, ellenséghez csatlakozó, áruló
renitens — ellenszegülő, engedetlen
rentábilis — jövedelmező, hasznot hajtó
reparáció — kijavítás, kárpótlás, jóvátétel
repatriál — hazájába visszatér
reprezentáns — valaminek a képviselője
reputáció — hírnév, tekintély
restauráció — megdöntött uralkodóház vagy államforma visszaállítása
restitúció — korábbi állapot visszaállítása
resztringál — korlátoz
revideál — módosít, átértékel
rezervál — tartalékol, fenntart
rezervoár — tartalék, a tartalék gyűjtésére szolgáló hely
rexisták — a második világháború idején a németekkel együttműködő fasiszták neve Belgiumban

sacro egoismo — szent önzés, egyéni érdek
schwarz-gelb — (fekete-sárga) a feltétlen Habsburg-barát magatartás gúnyneve
sektionschef — osztályfőnök
Shylock — uzsorás, lelketlen (Shakespeare „Velencei kalmár"-jában)
sic — így
souplesse — hajlékonyság, rugalmasság
stabilitás — állandóság, szilárság
statuál — (példát) mutat, rendelkezik, dönt
status quo ante — a korábbi helyzetnek megfelelő állapot
Südostraum — délkeleti térség

szankció — jogszabály, megerősítés
szelekció — kiválasztás, megválogatás
Szküllа és Kharübdisz — az ókori mitológia szörnyalakjai, amelyek a messinai szorosban két oldalról a hajósokat pusztulással fenyegették; olyan helyzet, amelyben mindkét oldalról veszély fenyeget

szofisztika — hamis, megtévesztő okoskodás
szupremácia — felsőbbrendűség, fölény
szuverenitás — felségjog, az államhatalom minden idegen befolyástól mentes gyakorlása
tantieme — jutalék, osztalék
tolerál — eltűr, elnéz
transzfer — átváltás, átváltóhely, külföldi tartozás kifizetése idegen pénznemben
tranzakció — megegyezés, ügylet lebonyolítása
treuga dei — ideiglenes fegyverszünet
treuhänderisch — bizalmi (vagyon) kezelés
turkológus — török nyelvű népek kultúrájával foglalkozó tudományág művelője

va banque — az egész bank megszerzésére játszani, mindent kockáztatni
vákuum — légüres tér
vazallus — hűbéres, alárendelt, függő helyzetben levő, csatlós
velleitás — beállítottság
virement — hitelátruházás
vis maior — előre nem látott gátló körülmény
vitális — életbe vágó, létfontosságú

Wehrmacht — véderő, a német haderő neve
Wilhelmstrasse — a német külügyminisztérium székhelye

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

alez. — alezredes
altbn. — altábornagy
Be. — békeelőkészitő
bir. — birodalmi
Bm. — Belügyminisztérium
B.p. — büntető perrendtartás
br. — báró
BSZKRT — Budapest Székesfővárosi Közlekedési Részvénytársaság
cs. kir. — császári és királyi
eds., ezds. — ezredes
eln. — elnöki
Ecx. U. — excellenciás uram
FM. — Földmüvelésügyi Minisztérium
frc. — frank
gr. — gróf
HL — Hadtörténelmi Levéltár
HM. — Honvédelmi Minisztérium
Im. — Igazságügyminisztérium
kat. — katasztrális
KEOKH — Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság
khg. — királyi herceg
kir. — királyi
Küm. — Külügyminisztérium
Lad. — ladula (láda)
LHT — Legfelső Honvédelmi Tanács
MABI — Magánalkalmazottak Biztosító Intézete
Me. — Miniszterelnökség
MFTR — Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság
m. kir. — magyar királyi
MRT. — Magyarországi Rendeletek Tára
Mt. — Minisztertanács
MTT. — Magyar Törvénytár (Corpus Juris)
NOT — Népbíróságok Országos Tanácsa
nv. — nemzetvédelmi
ny. — nyilvántartó
OL — Országos Levéltár
Ő. F. — őfelsége
PIA. — Párttörténeti Intézet Archívuma
pol. — politikai
P. S. — post scriptum (utóirat)
res. — reservált (bizalmas)
RM — Reichsmark (birodalmi márka)
sgt. — segédtiszt
szem. — személyzeti
t. t. — titkos tanácsos
vezds., vezs. — vezérezredes
vk. — vezérkar
vkf — vezérkari főnökség
vm. — vármegye

Adorján Géza — az Ébredő Magyarok Egyesületének vezető tagja a húszas években — 149

Albrecht — lásd Habsburg, Albrecht

Almási Gyula — nyilas párttag — 228, 232

Aloisi, Baron Pompeo — olasz diplomata, 1932-ben Mussolini kabinetfőnöke, később Olaszország népszövetségi megbízottja, 1934-ben a Saar-bizottság elnöke — 148

Ambrózy Gyula — 1920-tól a kormányzói kabinetiroda tisztviselője, 1943-tól a kabinetiroda főnöke — 372, 390

Amery, Leopold Charles — angol konzervatív politikus, 1922 és 1924 között tengerészetügyi, 1924 és 1929 között gyarmatügyi miniszter, majd 1940-től 1945-ig az indiai ügyek minisztere — 187

Andrássy Gyula gr., ifj. — 1906—1910 között belügyminiszter, a monarchia utolsó külügyminisztere, a Tanácsköztársaság idején a bécsi ellenforradalmi komité egyik vezetője; kezdetben Horthyt támogatta, később mint a legitimisták egyik vezetője, szembefordult vele — 15, 18, 20, 41, 46, 66

Andréka Ödön — a Nyilaskeresztes Párt parlamenti képviselője —390

Anker György — 1927-től a Budapesti Nemzetközi Vásár sajtóelőadója, majd az Idegenforgalmi Hivatal munkatársa — 262

Antal István — Gömbös bizalmas munkatársa, 1935 és 1936 között, majd 1938-tól igazságügyi államtitkár. 1942-től nemzetvédelmi propagandaminiszter. 1944. március 22-től a Sztójay-kormányban igazságügyi, egyidejűleg vallás- és közoktatásügyi miniszter; a népbíróság életfogytiglani fegyházra ítélte — 422

Antonescu, Ion — 1940 szeptembertől 1944 augusztusig román fasiszta diktátor, háborús bűnei miatt kivégezték — 300, 319, 320, 373, 381, 386, 426, 427, 434, 438

Antonescu, Mihai — román politikus, 1940-ben igazságügyminiszter, 1942-től miniszterelnökhelyettes és propagandaügyi miniszter. Mint háborús bűnöst kivégezték. — 381, 386

II. Apafy Mihály — 1690-ben erdélyi fejedelem — 319, 320

Apor István br. — a harmincas években az Idegenforgalmi Hivatal tisztviselője — 262

Apponyi Albert gr. — 1906-tól 1910-ig, majd 1917—1918-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter. Az ellenforradalom győzelme után, bár legitimista volt, támogatta a Horthy-kormányzatot, a húszas években Magyarországot képviselte a Népszövetségben — 27, 139

Attlee, Clement Richard — angol munkáspárti politikus, 1935 és 1955 között a Munkáspárt vezetője. Több ízben kapott miniszteri tárcát (1924, 1929—1931, 1940—1945), 1945-től 1951-ig miniszterelnök — 341

Babay József — fegyvergyári művezető, nyilas párttag — 226, 227

Bacsó Béla — újságíró, a „Népszava" munkatársa, 1920-ban különítményes tisztek meggyilkolták Somogyi Bélával együtt — 33, 61

Badoglio, Pietro — olasz tábornok, politikus. 1933-tól 1940-ig az olasz vezérkar főnöke, Mussolini bukása után, 1943 júliusától 1944 júniusáig Olaszország miniszterelnöke — 403, 418, 425, 428

Bajcsy-Zsilinszky Endre — a magyar nemzeti ellenállás egyik kiemelkedő vezetője. Az ellenforradalom hatalomra jutása után egy ideig a Gömbös—Eckhardt-csoporthoz tartozott. Később szakított velük, és a liberális ellenzékhez csatlakozott. 1939-től a Kisgazdapárt egyik vezetője. A német megszállás alatt ismételten letartóztatták. 1944 karácsony első napján kivégezték — 390, 405, 429, 431

Bajnóczy József — vezérezredes, 1943-tól 1944 márciusáig a vezérkar főnökének helyettese, a felsőház tagja — 440

Bakach-Bessenyey György br. — diplomata. 1920-tól a Külügyminisztériumban, majd a római követségen beosztott tisztviselő, 1926-ban a Külügyminisztérium politikai osztályára került. 1934-től 1938-ig az osztály vezetője. 1939—1941-ben belgrádi, 1941—1943-ban vichyi, 1943 szeptemberétől 1944 márciusáig pedig berni követ — 417, 471

Baky László — 1919-ben különítményes tiszt, 1938-ban csendőrtisztként nyugdíjaztatta magát. 1939-től nyilasképviselő. 1944 márciusa után a Belügyminisztérium politikai államtitkára, 1946-ban mint háborús és népellenes bűnöst a népbíróság ítélete alapján kivégezték — 390, 443, 450, 453, 469, 470

Baltazár Dezső — 1911-től 1936-ig, haláláig, debreceni református püspök — 286

Bánffy Dániel br. — 1940-től kormánypárti képviselő, 1940 decembertől 1944 márciusig földművelésügyi miniszter — 359, 422

Bánffy Dezső br. — konzervatív politikus, 1895 és 1899 között miniszterelnök — 41

Bánki Elemér — nyilas párttag — 232, 233

Bárányos Károly — 1940-től 1944 áprilisig földművelésügyi államtitkár — 463

Barcza György — diplomata, 1920-tól a Külügyminisztériumban dolgozott, 1933-tól vatikáni, 1939-től 1941 áprilisig londoni követ. 1946-ban meghalt — 393, 398, 399

Bárczay János — 1932-től kormánypárti képviselő. 1940-tól 1944 áprilisig földművelésügyi államtitkár — 359

Bárczy István — liberális politikus, 1906-tól 1918-ig Budapest polgármestere, majd főpolgármestere. 1919 novemberétől 1920 márciusáig az ellenforradalmi Huszár-kormányban igazságügyminiszter — 15

Bárczy István — 1928-tól a miniszterelnökség adminisztratív államtitkára, a minisztertanács állandó jegyzője — 423, 430, 468—470

Bárdossy László — 1924-től 1930-ig a Külügyminisztérium sajtóosztályának vezetője, 1930-tól 1934-ig a követségi tanácsos Londonban. 1934-től 1941-ig bukaresti követ, 1941 februárjától 1942 márciusig külügyminiszter, 1941. április 4-től 1942. március 9-ig miniszterelnök, 1944-ben együttműködött a nyilasokkal. 1946-ban népellenes és háborús bűnösként kivégezték. — 289, 300, 301, 308—312, 320, 358

Bartha Károly — tábornok, 1938 novemberétől 1942 szeptemberéig honvédelmi miniszter — 245, 246, 294, 303

Barthou, Jean Louis — francia konzervatív politikus. 1894-től többször miniszterelnök és miniszter. A kollektív biztonsági rendszer és a francia—szovjet együttműködés híve. 1934-ben merénylet áldozata lett — 144, 146, 148

Basch Ferenc — a magyarországi németek fasiszta szervezetének, a Volksbundnak elnöke. Mint háborús bűnöst 1946-ban kivégezték — 211

Báthory-Hüttner János — az ellenforradalmi időszakban a szélsőjobboldal és a kormány lapjait kiadó Stádium Sajtóvállalat Rt. vezérigazgatója, és több más jobboldali kézben levő nyomda és lapkiadóvállalat igazgatóságának tagja — 261

Bauer, Max — német tüzértiszt, jobboldali politikus, az ellenforradalmi Kappcsoport vezetője. 1920 után elmenekült Németországból — 33, 34, 37, 38

Becher, Kurt — SS-ezredes. 1944-ben az SS magyarországi gazdasági megbízottja. 1944 őszétől Magyarország „kiürítésének", németek és nyilasok által történt kifosztásának legfőbb irányítója. Jelenleg nagykereskedő Nyugat-Németországban — 440, 442

Bede István — a Külügyminisztérium politikai osztályán beosztott tisztviselő, 1943—1944-ben a sajtóosztály vezetője — 366

Béldi Kálmán gr. — erdélyi nagybirtokos, németellenes konzervatív politikus — 464

Beliczey Miklós — 1940-től 1944 végéig Békés megye főispánja — 246

Beneš, Eduard — cseh polgári politikus. 1918-tól 1935-ig külügyminiszter, 1935-től 1938-ig, a müncheni egyezményig köztársasági elnök, 1940-től a londoni cseh emigráns kormány vezetője — 147, 152, 316, 327, 389, 393, 397, 404, 466

Beniczky Ödön — legitimista politikus, az első Friedrich-kormányban belügyi államtitkár, 1919 szeptemberétől 1920 márciusig belügyminiszter, 1925-ben a Somogyi—Bacsó-gyilkosság ügyében tett vallomását nyilvánosságra hozta, ezért kétévi börtönre ítélték. 1931-ben öngyilkos lett — 16, 40, 44, 46, 61

Bennet, Sterndale — szíriai angol követ, a második világháború alatt — 403

Benczler, Felix — német diplomata, követségi tanácsos, 1944 márciustól gazdasági megbízott Magyarországon — 366

Berger, Paul — francia könyvkiadó — 163

Berzeviczy Béla — legitimista tábornok, az ellenforradalmi hadsereg körletparancsnoka, majd vezérkari főnök — 15, 28, 39, 44, 45

Bethke, Martin — magyarországi német sajtótudósító a második világháború, alatt — 342

Bethlen István gr. — 1919-ben az ellenforradalmi szervezkedés egyik vezetője később a Társadalmi Egyesületek Szövetségének elnöke, 1921 áprilistól 1931 augusztusig miniszterelnök, a második világháború idején Horthy angolszász irányzatot képviselő tanácsadója — 38, 42, 47, 61—63, 66—68, 82, 83, 85, 86, 88—94, 110, 112, 114, 131, 133, 188, 193, 205, 211, 215, 264, 275, 280, 309, 326, 332, 362, 429, 443, 457, 458, 465, 466, 471, 473

Bismarck, Otto von, hg. — német államférfi, 1862-től 1871-ig Poroszország miniszterelnöke és külügyminisztere, 1871-től 1890-ig az egységes Német Birodalom első kancellárja — 318, 320

Bleyer Jakab — német nemzetiségi politikus, 1919 augusztustól 1920 decemberig nemzetiségi miniszter, később országgyűlési képviselő — 16, 31

Blomberg, Werner von — német tábornagy, 1933-ban a Reichswehr minisztere 1935-től 1938 februárig birodalmi hadügyminiszter és a német fegyveres erők főparancsnoka — 157, 170

Boér Zoltán — 1940-ben a Társadalmi Egyesületek Szövetségének főtitkára — 263

Bonczos Miklós — katonatiszt, 1938-tól kormánypárti országgyűlési képviselő, 1944 áprilisig belügyi államtitkár, majd igazságügyi államtitkár. 1944 augusztustól októberig belügyminiszter — 358, 465

III. Borisz — lásd Koburg—Gothai, III. Borisz

Bornemissza Félix — folyamőrkapitány, a Magyar Adria Egyesület tengerészeti szakosztályának titkára — 134

Bornemissza Géza — A Hungária Villamossági Rt. igazgatója, 1935 márciustól augusztusig kereskedelemügyi miniszter, majd iparügyi miniszter 1938 novemberéig, közben 1935 folyamán ideiglenesen kereskedelem- és közmunkaügyi miniszter. 1943 márciustól 1944 márciusig ismét iparügyi miniszter —210, 422

Bornemissza Gyula br. — 1919 májusában az aradi ellenforradalmár kormány kulugyminisztere, majd a kormány megbízásából Svájcba ment, 1920 után svájci, majd svédországi kovet — 11—14, 20, 23, 24

Boroviczény Aladár br. — legitimista politikus, az első világháború előtt a kozos Kulugyminisztérium politikai osztályán dolgozott, 1919-ben részt vett az ellenforradalmi szervezkedésekben. 1920-ban Magyarország vatikáni kovetségének vezetője. 1921-től IV. Károly kabinetirodájának főnoke — 21—25

Bosnyák Imre — nyilas párttag — 226—228, 230, 231

Botár István — foldbirtokos, szobrász, 1940-től a Magyar Megújulás Pártjának országgyűlési képviselője — 390

Bottlik József br. — az első világháború előtt Borsod megye főispánja, 1920-tól kisgazdapárti, később egységes párti képviselő, az első nemzetgyűlés elnoke — 45

Bourbon, XIII. Lajos — 1610-től 1643-ig francia király — 223

Bourbon, XIV. Lajos — 1643-tól 1715-ig francia király — 319, 320

Bourbon, Sixtus — pármai herceg, IV. Károly király feleségének, Zitának a testvérbátyja. 1917-ben ő kozvetítette a franciákhoz IV. Károly kulonbékeajánlatát — 40, 44

Bohm Vilmos — szociáldemokrata politikus. 1919-ben a Berinkey-kormányban hadugyminiszter, a Tanácskoztársaság idején hadugyi népbiztos, a magyar Voros Hadsereg főparancsnoka. 1919 augusztusától a felszabadulásig emigrációban élt. 1946-tól 1948-ig stockholmi követ — 403, 404, 406, 407

Borcs János — 1939-től kormánypárti képviselő, majd a Magyar Megújulás Pártjának tagja — 390

Boszorményi László — a kiegyezés korában Kossuth-párti újságíró és képviselő 1869-ben bortonben halt meg — 104

Briand, Aristide — francia polgári politikus, 1906-tól 1932-ig huszonotszor volt miniszter és tizenkétszer miniszterelnok — 11

Bud János — 1920-ban egyetemi tanár, 1921-ben a Kozélelmezési Minisztérium államtitkára, 1922 októbertől 1924 májusig kozélelmezési miniszter, 1924 novembertől 1928 szeptemberig pénzugyminiszter, ezután 1929 augusztusig kozgazdasági miniszter, majd 1931 augusztusig kereskedelemugyi miniszter — 82, 88, 89, 93

Budinszky László — ugyvéd, 1939-től a Nyilaskeresztes Párt országgyűlési képviselője, 1944 októbertől a nyilas bábkormány igazságugyminisztere. 1946-ban a népbíróság ítélete alapján kivégezték — 372

Burgdorfer, Friedrich — német statisztikus és nepesedéspolitikus — 164

Caillaux Joseph — francia polgári politikus, 1899-től tobb ízben pénzugyminiszter, 1911—1912-ben miniszterelnok — 352

Campbell, Ronald — a második világháború idején portugáliai angol nagykövet — 403

Caseratano, Raffaello — olasz diplomata, 1943 decemberétől az észak-olaszországi fasiszta bábkormány magyarországi képviselője — 419

Chamberlain, Joseph Austen — angol konzervatív politikus, Neville Chamberlain fivére. Több kormányban pénzügyminiszter. 1924-től külügyminiszter, a német—angol együttműködés híve — 180, 185

Chamberlain, Neville — angol konzervatív párti politikus, 1922-től több kormányban miniszter, 1937-től 1940 májusáig miniszterelnök — 178—180, 185—187

Chorin Ferenc, ifj. — a magyar finánctőke egyik legjelentősebb képviselője, apja halála után ő lett a Gyáriparosok Országos Szövetségének elnöke, számos ipari és bankvállalat igazgatóságának tagja, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alelnöke — 361, 440, 441, 443

Churchill, Winston Leonard Spencer — angol konzervatív párti politikus, 1908-tól több ízben miniszter, 1929 után azonban csak 1939 szeptemberében került be a kormányba mint tengerészetügyi miniszter, 1940 májusától 1945 júliusáig, majd 1951 és 1955 között miniszterelnök — 365, 396, 420

Ciano, Galeazzo gr. — olasz fasiszta politikus, Mussolini veje. 1936—1943 között külügyminiszter, 1943 júliusában a Fasiszta Nagytanács ülésén Mussolini leváltása mellett szavazott, ezért 1944 januárjában kivégezték — 185, 216, 224, 249

Claussen, Fritz — a második világháború alatt a dán fasiszta párt vezére — 340, 341

Clemenceau, Georges Benjamin — francia polgári politikus, 1906 és 1909, illetve 1917 és 1920 között miniszterelnök. A Szovjet-Oroszország és a Magyar Tanácsköztársaság elleni fegyveres intervenció fő szervezője, az 1919-es párizsi békekonferencián az európai hegemóniára törő Franciaország képviselője — 219, 220, 352, 421

Crouy István — állítólagos Árpád-házi rokonsága alapján magyar trónkövetelő — 41

Czeidler — lásd Feketehalmi-Czeydner Ferenc

Csáky István gr. — a negyvenes évek elején az IBUSZ tisztviselője — 262

Csáky István gr. — diplomata. Külügyminisztériumi, majd a bukaresti követségen teljesített szolgálata után a Külügyminisztérium sajtóosztályán Bárdossy helyettese, majd az osztály vezetője, 1933—1935-ben a madridi és lisszaboni magyar követségen tanácsos, ügyvivő. 1935-től 1938-ig a Külügyminisztérium kabinetirodájának vezetője. 1938 decemberétől 1941 januárjáig külügyminiszter — 179, 184, 211, 224, 234, 247—249, 263

Csatay Lajos — vezérkari tiszt, 1943-tól vezérezredes, Jány után a 2. hadsereg parancsnoka, 1943 júniusától 1944 októberéig honvédelmi miniszter, Szálasi hatalomra jutása után letartóztatták. A fogságban feleségével egyutt ongyilkos lett — 368, 422—424, 426—430, 434, 463, 465

Csemegi Károly — a dualizmus idejének konzervatív buntetőjogásza, a magyar buntető torvénykonyv (1878. évi V. tc.) megalkotója — 90, 91

Csernoch János — 1912-től 1927-ig esztergomi érsek, bíboros hercegprímás, szerepet játszott a királypuccs elókészítéseben, majd kozvetiteni igyekezett IV. Károly és Horthy Miklos kozott — 218, 413

Cservenka Lajos — fegyvergyári főmérnok, nyilas párttag — 230

Csia Sándor — a Nyilaskeresztes Párt alapító tagja, 1939-től nyilasképviseló, 1944 októberétől a nyilas kormányzótanács tagja. 1946-ban a népbíróság ítélete alapján kivégezték — 372

Dammang András — a második világháború alatt nagytőkés, az Acéláru-Fegyver- és Gépgyár Rt. igazgatója — 262

Darányi Kálman — nagybirtokos, az Országos Magyar Gazdasági Egyesulet igazgatósági tagja, 1928-tól 1935-ig miniszterelnokségi politikai allamtitkár, 1935-től 1938-ig foldmúvelesugyi miniszter, 1936 októbertól 1938 májusáig miniszterelnok — 167—169, 176, 184, 190, 206, 211, 253, 463

Darvas József — író, baloldali politikus — 259

Déat, Marcel — francia fasiszta vezető. Laval kormányában munkaugyi miniszter, a háború végén Nyugat-Németországba szokott. Távollétében halálra ítélték — 341

Debeney, Marie Eugene — francia tábornok, az első világháború után a francia Legfelső Haditanács tagja, 1924-től vezérkari főnok — 144

Decleva Zoltán — tábornok, 1939-től 1940 szeptemberéig a vezérkar főnokének helyettese, a Legfelső Honvédelmi Tanács vezértitkára — 248

Degrelle, Léon — a belga ún. rexista fasiszta mozgalom vezetője, Egyuttműkodott a Belgiumot megszálló náci erőkkel, a háború végén Spanyolországba, majd Argentínába szökött — 339—341

Dimitrov, Georgi — a bolgár és a nemzetkozi munkásmozgalom kiemelkedő vezetője, 1909-től 1923-ig a bolgár forradalmi szakszervezetek titkára, 1923 után a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának tagja, majd főtitkára. 1946-tól 1949 júliusában bekovetkezett haláláig a bolgár miniszterelnök elnoke — 128

Dollfuss, Engelbert — osztrák államférfi, az osztrák Keresztenyszocialista Párt egyik vezetője. 1931—1932-ben foldművelésugyi miniszter, 1932—1934-ben szóvetségi kancellár és kulugyminiszter. 1934. július 25-én, puccskísérlet során az osztrák nácik meggyilkolták — 132, 283

Donáth Gyorgy — ifjúsági ügyekkel foglalkozó jobboldali politikus, a Kozponti Statisztikai Hivatalban miniszteri fogalmazó, 1932-től kormánypárti képviselő, majd Imrédy csoportjához csatlakozott — 256, 262

Donáth Pál — nyilas párttag — 232

Doriot, Jacques — francia fasiszta politikus, a második világháború alatt együttműködött a németekkel — 341

Dömötör Mihály — 1918-ban kormánybiztos. A szegedi ellenforradalmi kormányban népjóléti, egyben vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1920 áprilistól júliusig belügyminiszter, később a Fajvédő Párt egyik vezetője — 28, 32

Dörnberg, A. von, br. — a német külügyminisztérium protokollfőnöke a második világháború alatt — 312, 426

Dréhr Imre — több pénzintézet igazgatója. 1922-ben párton kívüli nemzetgyűlési, majd egységes párti országgyűlési képviselő. 1926-tól 1931-ig a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium politikai államtitkára. A minisztériumban feltárt panamák miatt börtönbüntetésre ítélték — 131, 135

Dulin Elek — miniszterelnökségi sajtóelőadó, 1943-tól 1944 végéig a sajtóközigazgatási osztály vezetője — 255, 264

Eckhardt Tibor — 1919-ben a szegedi ellenforradalmi kormányban és Horthy fővezérségén dolgozott, majd a miniszterelnökség sajtófőnöke, az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik alapítója, 1923-tól 1927-ig elnöke. Az 1923-ban alapított Fajvédő Párt egyik vezetője. 1932-től a Független Kisgazda Párt elnöke, 1935 után az angolszász orientáció híve, 1940 nyarán Horthyék megbízásából az Egyesült Államokba ment, 1945 után az ellenforradalmi emigráció egyik vezetője — 15, 34, 131, 189, 197, 204, 120, 211

Eden, Sir Robert Antony — angol konzervatív államférfi, 1935-től 1938-ig külügyminiszter, 1939-től 1940-ig gyarmatügyi, majd 1940-től 1945-ig és 1951-től 1955-ig ismét külügyminiszter. 1955-től 1956-ig miniszterelnök — 237

Éliássy Sándor — 1937-től 1944-ig a budapesti rendőrség főkapitánya — 225, 226

Ember Sándor — 1936-tól kormánypárti képviselő, a Magyar Aero Szövetség társelnöke, majd a Horthy Miklós Repülőalap intéző bizottságának tagja — 197

Emich Gusztáv — 1920-ban az ellenforradalmi Simonyi-Semadam-kormányban kereskedelemügyi miniszter, 1920-tól 1925-ig Magyarország berlini követe — 34, 38

Endre László — gödöllői főszolgabíró, 1937 tavaszán fasiszta pártot alapított, amely rövidesen egyesült Szálasi pártjával. 1937 végétől Pest vármegye alispánja. 1944 áprilisa után a Belügyminisztériumban adminisztratív államtitkár. 1944 októbere után a hadműveleti terület polgári közigazgatásának kormánybiztosa. A népbíróság ítélete alapján 1946-ban kivégezték — 257, 450, 453, 458, 470

Erdei Ferenc — író, agrárközgazdász, baloldali politikus — 259

Erdmannsdorff, Otto von — német diplomata, 1937 májustól 1941 júliusig magyarországi német követ — 248, 249, 454

Ernszt Sándor — pápai prelátus, klerikális politikus, a keresztényszocialista mozgalom egyik vezetője, a Keresztényszocialista Párt egyik alapítója, 1930 és 1931 között népjóléti, majd vallás- és közoktatásügyi miniszter — 94

Escherich, Georg — az 1921-ben feloszlatott Orgesch néven ismert osztrák ellenforradalmi szervezet vezetője — 37, 38

Eszterhás János — miniszterelnökségi sajtóelőadó, 1943-tól 1944 márciusig a Nemzetvédelmi Propaganda Minisztériumhoz volt beosztva — 255, 256

Esterházy Móric gr. — arisztokrata, konzervatív politikus, 1917 májustól augusztusig miniszterelnök, a legitimista táborból Horthy híveihez csatlakozott — 326, 332, 361, 362

Fabinyi Tihamér — jobboldali gazdaságpolitikus, 1931-től kormánypárti képviselő. 1932 októberétől 1935 márciusáig kereskedelemügyi miniszter, 1935 januárjától ideiglenes, majd márciustól 1938 márciusig rendes pénzügyminiszter, utána a Hitelbank vezérigazgatója — 131, 134, 463

Fábry Dániel — altábornagy, 1940-ben a Legfelső Honvédelmi Tanács titkára, 1941-ben nyugdíjazták — 249

Fagerholm, Karl August — finn politikus, a finn Szociáldemokrata Párt egyik vezetője. 1937-től több kormányban miniszter, 1948-tól többször miniszterelnök — 342

Farkas Béla — a Földművelésügyi Minisztériumban osztálytanácsos. 1926-tól Csongrád megye főispánja — 96, 99

Farkas Ferenc — vezérezredes, 1938-ban a Honvédelmi Minisztérium katonai főcsoportfőnökségén a társminisztériumokkal való kapcsolat fenntartását biztosító osztály vezetője. 1941-től a Ludovika Akadémia parancsnoka — 196

Feilitzsch Berthold br. — az első világháború előtt Szabolcs megye, 1927-től Bihar megye főispánja. Az Etelközi Szövetség elnöke, az ellenforradalmi rendszer egyik legbefolyásosabb politikusa. A nyilas felsőház alelnöke — 257

Féja Géza — író — 259

Feketehalmy-Czeydner Ferenc — a Légügyi Hivatal igazgatója, majd a szegedi hadtest parancsnoka. Részt vett az újvidéki vérengzések irányításában, ezért a németek Németországba szöktették. Szálasi uralma idején a hadügyminiszter helyettese. A felszabadulás után Jugoszláviában népbíróság elé állították és kivégezték — 196, 320, 321

Fényes László — ellenzéki politikus és újságíró, a fehérterror idején két éven át tartották vizsgálati fogságban Tisza István meggyilkolásában való részes-

séggel vádolva, majd felmentették. Emigrációban halt meg 1945-ben — 50

I. Ferenc József — lásd Habsburg, I. Ferenc József

Foch, Ferdinand — francia marsall, az első világháborúban a francia hadsereg egyik vezetője. 1918 márciusától az összes nyugati antantcsapatok főparancsnoka, a Szovjet-Oroszország ellen folytatott intervenciós politika egyik szószólója — 172

Fodor Lajos — nyilas párttag — 228, 229

Fogolyán András — nyilas párttag — 228

Fauchet, Maurice — francia diplomata, 1919 májusában különleges megbízatással Budapestre küldték, ahol a Tanácskoztársaság leverése után mint főbiztos képviselte Franciaországot — 43, 45

Földes Pál — textilmérnök, a Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik vezetője, 1931-ben letartóztatták. Szabadulása után a Szovjetunióba emigrált, 1945 óta fontos állami és gazdasági funkciókat tölt be — 88, 95

Frangepán Ferenc Kristof gr. — az osztrák abszolutizmus ellen szervezett Wesselényi-féle összeesküvésben való részvétele miatt 1671-ben kivégezték — 22

Frank, Hans — hitlerista politikus, bajor igazságügyminiszter. Csehország és Lengyelország kegyetlen protektora, 1946-ban mint háborús bűnöst kivégezték — 270

Frey András — liberális újságíró, a második világháború idején a „Magyar Nemzet" torokországi tudósítója — 391—393, 399

Friedrich István — 1919 augusztustól novemberig miniszterelnök, 1920-tól 1944-ig nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő, részt vett a legitimista szervezkedésben, IV. Károly visszatérési kísérleteinek előkészítésében. A legitimista ellenzék egyik vezetője — 15, 309

Fülöp László — nyilas párttag — 231, 232

Fürst Sándor — a magyar forradalmi munkásmozgalom egyik kiemelkedő harcosa, 1928-tól a Kommunisták Magyarországi Pártja Központi Bizottságának tagja, 1932 júliusában Sallai Imrével együtt rögtönítélő bíróság elé állították és kivégezték — 94

Fussy Kálmán — 1910-től nagyatádi Szabó István pártjának tagja, 1920-tól a prágai nemzetgyűlés képviselője, 1938-tól a Felvidéki Egyesült Magyar Párt képviselője, később Imrédy pártjához csatlakozott — 390

Futterer, Cuno Heribert — német repülőtábornok, budapesti légügyi attasé a második világháború idején — 247

Gaál Gaszton — nagybirtokos, konzervatív politikus, az első nemzetgyűlés alelnöke, majd elnöke, 1922 augusztusban kilépett a kormánypártból, 1926-ban létrehozta az ellenzéki Agrárpártot, 1931 őszétől az újjáalakult Kisgazdapárt elnöke, 1932-ben meghalt — 118, 120

Gál Jenő — nyilas párttag — 228, 232, 233

Gál József — nyilas párttag — 232

Gál László — nyilas párttag — 231

Gálócsy Árpád — mérnök, 1920-ban az úgynevezett nemzeti hadsereg propaganda szolgálatában dolgozott, később a jobboldali Magyar Mérnökök Nemzeti Szövetsége vezetőségének tagja — 31

Ghyczy Jenő — diplomata, 1933-tól a prágai, belgrádi, majd a berlini követségen tanácsos, 1939-től a Külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, 1942-től a külügyminiszter állandó helyettese, 1943 júliusától 1944 márciusáig külügyminiszter — 367, 390, 422—428, 430, 434

Goebbels, Joseph Paul — a fasiszta Németország egyik vezetője, 1933-tól propagandaminiszter. Háborús főbűnös. A felelősségre vonástól való félelmében 1945 áprilisában öngyilkos lett — 312, 341

Goga, Octavian — román író. Elhagyva a haladó román értelmiségi mozgalmakat, a fasisztákhoz csatlakozott. Több ízben miniszter, 1937-ben rövid ideig miniszterelnök — 319

Gosztonyi — az Idegenforgalmi Hivatal tisztviselője — 262

Gosztonyi Sándor — 1919-ben ellenforradalmár tiszt, 1938-ban csatlakozott a nyilasmozgalomhoz, 1939-től képviselő — 390

Gombos Gyula — 1919 januárjában a Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE) elnöke, a szegedi ellenforradalmár kormány hadügyi államtitkára, 1923 júniusban kilépett a kormánypártból és megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot, 1928-ban feloszlatta pártját és visszalépett az Egységes Pártba, ismét hadügyi államtitkár, majd 1929 októberétől honvédelmi miniszter, 1932 októbertől 1936-ban bekövetkezett haláláig miniszterelnök — 21—23, 27, 31, 32, 40, 44, 47, 82, 86, 88, 92, 94, 100, 101, 103—107, 109—112, 118—120, 131—136, 138, 144, 146, 147, 150, 157, 167, 168, 188, 189, 241, 321, 387, 463

Görgey József — katonatiszt, 1920—1922 között Horthy egyik szárnysegéde, az Etelközi Szövetség vezető tagja, 1926-tól kormánypárti képviselő — 15

Görgey Vince — nyilas újságíró — 470

Göring, Hermann Wilhelm — a fasiszta Németország egyik vezetője, 1935-től a légierők főparancsnoka, porosz miniszterelnök, számos hadiüzem tulajdonosa. A nürnbergi perben halálra ítélték mint háborús főbűnöst, kivégzése előtt cellájában öngyilkos lett — 148, 152, 153, 156, 179, 308, 312, 315, 320, 440

Gratz Gusztáv — konzervatív, majd legitimista politikus, ifj. Andrássy Gyula bizalmasa. 1913—1918 között a Gyáriparosok Országos Szövetségének igazgatója, 1917-ben pénzügyminiszter, a forradalmak idején a bécsi ellenforradalmi komité egyik vezetője, 1919 októberétől 1921 januárjáig bécsi követ, januártól áprilisig külügyminiszter. Részt vett a második királypuccsban — 33, 46

Greczi Jozsef — nyilas parttag — 232

Greiffenberg, Hans von — altábornagy, 1944-ben Budapesten nemet katonai attase — 430, 472

Gundel Karoly — vendéglős, az Idegenforgalmi Tanacs tagja — 262

Gyulai Tibor — 1921-től a Budapesti Kereskedelmi es Iparkamara ugyvezető titkára. 1944 augusztustól októberig a Lakatos-kormányban iparugyi miniszter — 256, 465

V Gusztav — lasd Wasa, V. Gusztáv

Habsburg, Albrecht Ferenc Jozsef Karoly foherceg — Frigyes főherceg fia. 1920 után szélsőjobboldali korokre támaszkodó magyar tronkovetelo — 321, 322, 345

Habsburg, I. Ferenc Jozsef — 1848-tol osztrák császár, 1867-től 1916-ig Magyarország királya is — 140, 143

Habsburg Frigyes foherceg felesege, Croy-Dulmen Izabella — hercegnó — 63

Habsburg, József foherceg — Jozsef nádor unokája. 1918 oktober végen IV. Károly megbízásából sikertelen kísérletet tett a forradalom feltartoztatására. 1919 augusztusában kormányzónak deklarálta magát, az antant tiltakozására azonban lemondott, az ellenforradalom uralma idejen lojalis volt Horthyval szemben — 40, 44, 46

Habsburg, IV. Károly — 1916-tól Ausztria császara es Magyarország kiralya. 1918 novemberében a forradalom lemondásra késztette. 1921-ben ket alkalommal is visszatért Magyarországra, és eredménytelen kísérletet tett a tron visszaszerzésére. Második alkalommal Horthy csapatai Budaorsnel szetverték a Károlyt támogató alakulatokat. Madeira szigeten halt meg 1922-ben — 9, 11, 12, 14, 17—21, 23—27, 39, 40, 44, 46, 47, 58, 59, 61, 139, 140

Habsburg IV. Károly felesége, Bourbon Zita kiralyné — 1922 után, kulonosen a harmincas évek elején, fia, Ottó trónigényének támogatójaként lépett fel — 58, 60

Habsburg, I. Lipot — 1657-től 1705-ig magyar király, német-romai császár — 319, 320

Habsburg, Maria Terezia — 1740-től 1780-ig a Habsburg-birodalom császára, Magyarország és Csehország királya — 134, 135

Habsburg, Otto, — IV. Károly fia, 1930-tól, majd a második vilaghaboru alatt és után amerikai segítséggel tronigénylőként jelentkezett Magyarországon es Ausztriában — 58, 140, 327, 328, 412

Hadik Janos gr. — jobboldali politikus, 1917 augusztustol 1918 januarig kozélelmezési miniszter. 1918 októbereben, Károlyi Mihaly kinevezese elott, megbízása volt kabinet alakítására — 66

Hahn br. — magyarországi német sajtótudósító a második vilaghaboru alatt — 342

Halász Sándor — Bethlen István napilapjának, a „8 Órai Újság"-nak a szerkesztője — 342

Halifax, Edward Friderick Lindley Wood Earl of — angol konzervatív párti politikus, 1926 és 1931 között India alkirálya, 1935-ben hadügyminiszter, 1935-től 1937-ig tárcanélküli miniszter, 1938 márciusától 1940 decemberéig külügyminiszter — 186

Haller István — katolikus, legitimista politikus, 1919 augusztustól 1919 novemberig propagandaügyi, 1919 novembertől 1920 decemberig vallás- és közoktatásügyi miniszter — 15, 40, 44

Hardy Kálmán — fehértiszt, folyamőrkapitány, Horthy szárnysegédje, majd 1938-tól 1940-ig berlini, később svédországi és svájci katonai attasé, 1943-tól mint vezérkapitány a folyamerők parancsnoka — 463, 465

Háry László — légügyi aligazgató, a harmincas években a Légügyi Hivatal kirendeltségének vezetője — 196, 197

Hatvany-Deutsch Endre br. — földbirtokos — 361

Heinrich Ferenc — vasárunagykereskedő, a húszas évek elején a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alelnöke, 1919 augusztustól 1919 szeptemberig, majd 1919 novembertől 1920 márciusig kereskedelemügyi miniszter — 16

Héjjas Iván — földbirtokos, különítményes tiszt, az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője, 1919 őszén a kecskeméti tömeggyilkosságok irányítója, 1921-ben a nyugat-magyarországi bandaharcok egyik vezetője, 1926-tól 1931-ig keresztény ellenzéki képviselő. 1935-től a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium vezető tisztviselője, majd 1943-ig a közlekedési osztály vezetője. 1939-ben a „rongyos gárda" egyik vezetője — 197

Helfy Ignác — Kossuth-párti politikus a dualizmus idején, hírlapíró — 275, 284

Hencke — német külügyi államtitkár — 454

Henlein, Konrad — a csehszlovákiai Szudéta-vidéken alakult náci párt vezére, a Szudéta-vidék birodalmi biztosa. Csehszlovákia felszabadulása után halálra ítélték, de börtönében öngyilkos lett — 209, 211

Hennyei Gusztáv — tábornok, a második világháború alatt a székesfehérvári hadtest parancsnoka, 1944 elején a Honvédelmi Minisztériumban a munkaügyi főcsoportfőnökség, illetve a honvédelmi munkaszervezet vezetője, 1944 augusztustól októberig külügyminiszter — 465

Hess, Walter Richard Rudolf — a fasiszta Németország egyik vezetője, 1933-tól Hitler helyettese a Nemzetiszocialista Pártban és birodalmi miniszter, 1941 májusában Angliába repült, hogy a Szovjetunió elleni háború érdekében megegyezést hozzon létre. Az angol hatóságok letartóztatták, 1946-ban a nürnbergi perben életfogytiglani fegyházra ítélték — 231

Himer, Kurt — vezérőrnagy, német összekötő tiszt a magyar vezérkar mellett — 300, 304

Himmler, Heinrich — a fasiszta Németország egyik vezetője. 1934-ben a Gestapo, 1936-ban a rendőrség birodalmi vezetője, 1943-tól belügyminiszter. 1945 májusában angol fogságban ongyilkos lett — 442

Hindenburg, Paul von Benckendorff — német tábornagy es politikus, 1916 augusztusától a német hadsereg vezérkari főnoke, 1925-tól haláláig koztársasági elnok, 1933 januárjában ő bízta meg Hitlert kormányalakítással — 117, 118, 368, 371

Hir Gyorgy — kulónítményes tiszt, jelentős szerepe volt 1923 és 1925 kozott a frankhamisításban. Miután az ellenforradalom vezető politikusaira kompromittáló tanúvallomását nem vonta vissza, 1926. szeptember 24-én gyanús korulmények kozòtt váratlanul meghalt — 68

Hitler Adolf — 1933 januárjától 1945 áprilisig a fasiszta Németország diktatora. 1945. április 30-án ongyilkos lett

Hock János — katolikus plébános, az első világhaboru alatt a Fuggetlenségi Párt tagja. 1918—1919-ben a Nemzeti Tanács elnoke, kesóbb a polgári emigráció egyik vezetője — 112—114

Hoffmann Sándor — diplomata, 1933-tól első beosztott tisztviselő, a bécsi, szófiai, majd a berlini kovetségen, 1944 nyarán Magyarország berlini kovete — 454

Hohenzollern, II. Vilmos — 1888-tól 1918-ig német császár — 143

Hóman Bálint — 1932 októbertől 1938 májusig, majd 1939 februartol 1942 júliusig vallás- és közoktatásugyi miniszter, kozben 1938 májustól juliusig tárcanélkuli miniszter. 1946-ban mint háborús bűnost bortonbuntetésre ítélték — 113—133, 218

Homlok Sándor — ezredes, 1933-ban katonai attasé Párizsban, ezt kovetoen a vezérkari főnokségen osztályvezető, 1941-ben Helsinkiben, majd 1944-ig Berlinben katonai attasé — 434

Horthy István — Horthy Miklós fia, 1942 februárjától kormányzóhelyettes, 1942 augusztusában meghalt — 196, 309, 311, 321—323, 329—331, 333—337, 345, 368, 401

Horthy Istvánné, Edelsheim-Gyulai Ilona grófnő — a kormányzohelyettes felesége — 330

Horthy István ifj. — a kormányzóhelyettes fia — 322, 323, 325, 328—331, 333, 334, 401

Horthy Miklós — 1868-ban szuletett. A fiumei Tengerészeti Akadémián tanult. 1886-ban tengerészhadapród. 1909-ben Ferenc József szárnysegédévé neveztek ki. A háború alatt altengernagy lett. A háború végén az egész osztrák—magyar flotta parancsnoka. Az 1918 februárjában kitort cattarói matrózfelkelés vérbefojtása után vált ismertté a neve. Az így szerzett ellenforradalmi érdemei alapján lett 1919-ben a szegedi ellenforradalmi kormány hadugyminisztere, majd az úgynevezett nemzeti hadsereg fővezére. A Tanácskoztársaság vérbefojtása után Siófokra tette át székhelyét, s innen irányította terrorista bandáit. Miután a megszálló román hadsereg kiurítette

Budapestet, 1919. november 16-án bevonult a megfélemlített fővárosba. Különítményei segítségével 1920. március 1-én kormányzóvá választtatta magát. Államfői pozícióját saját hatalmának növelésére s dinasztikus tervei végrehajtására igyekezett felhasználni. Ennek érdekében akadályozta meg ismételten IV. Károly visszatérési kísérletét, erőszakolta a kormányzói jogkör kiterjesztését, a kormányzóhelyettesi intézmény létrehozását és annak saját fiával való betöltését. 1944. március 19-én a németek, hozzájárulásával, megszállták az országot, majd 1944. október 16-án Horthy átadta a hatalmat Szálasinak, a nyilasok vezérének, s német védelem alá helyezte magát. 1956-ban felajánlotta szolgálatait a magyarországi ellenforradalmároknak. 1957-ben Portugáliában halt meg.

Horthy Miklós, ifj. — a kormányzó ifjabbik fia, 1939—1942 között Magyarország brazíliai követe, a második világháború utolsó időszakában az angolszász orientáció képviselője — 322, 331, 332, 338, 411, 412, 414

Horthy Miklósné, Purgly Magdolna — a kormányzó felesége — 112

Horváth Dezső — nyilas párttag — 228, 229

Horváth Ferenc — 1920-ig a Legfelsőbb Állami Számvevőszék tisztviselője, 1935-től kisgazdapárti képviselő, később a Magyar Élet Pártjához, majd a Magyar Megújulás Pártjához csatlakozott — 390

Horváth Géza — fehértiszt, 1939-től kormánypárti képviselő, majd csatlakozott a Magyar Megújulás Pártjához — 390

Hubay Kálmán — fasiszta újságíró, 1933-tól a „Függetlenség", majd az „Esti Újság" szerkesztője, 1938-tól országgyűlési képviselő, az ismételten megalakuló nyilas pártok alapító tagja, nemzetiségi törvényjavaslata miatt 1940-ben megfosztották mandátumától — 191, 192, 257

Hunyady József gr. — 1918 májusától IV. Károly király első főudvarmestere — 12, 17—21, 46

Huszár Hugó — ezredes, 1944 márciustól októberig a vezérkar főnökének személyi segédtisztje — 438

Huszár Károly — reakciós újságíró, politikus, a magyarországi keresztényszocialista mozgalom egyik megalapítója, 1919-ben vallás- és közoktatásügyi miniszter, majd 1919 szeptemberétől 1920 márciusig miniszterelnök — 16

Igaz — csehszlovák légionárius — 257

Ili László — az Ébredő Magyarok Egyesületének vezető tagja a húszas években — 149

Illyés Gyula — költő, drámaíró — 259

Imrédy Béla — 1926-tól a Nemzeti Bank igazgatóhelyettese, 1932 októbertől 1935 januárig a Gömbös-kormányban pénzügyminiszter, 1935 januártól a Nemzeti Bank elnöke, 1938 márciustól tárcanélküli közgazdasági miniszter,

1938 májustól 1939 februárig miniszterelnök. 1940-ben megalakította a Magyar Megújulás Pártját, 1944 májustól augusztusig közgazdasági miniszter, 1946-ban mint háborús bűnöst kivégezték — 131, 132, 176, 179, 188, 190—193, 197, 204, 205—211, 213, 215, 254—256, 262, 309, 312, 338, 340—345, 359, 361, 387, 390, 425, 439, 441, 443, 457, 458, 469

Incze Antal — orvos. Romániában jobboldali ifjúsági mozgalmat szervezett, 1927-től 1936-ig Brazíliában orvos, majd Budapesten OTI-főorvos, 1939-től a Magyar Élet Mozgalom egyik vezetője, később a Magyar Megújulás Pártjához csatlakozott — 390

Izabella — lásd Habsburg Frigyes főherceg felesége

Jagow, Dietrich von — német fasiszta diplomata, 1941 júliustól 1944 márciusig magyarországi német követ — 391, 396, 400, 401, 423, 427

Jakabb Oszkár — pénzügymlnisztériumi tisztviselő, 1927-től államtitkár, több vállalat igazgatóságának s az Idegenforgalmi Tanácsnak tagja, majd a Pénzintézeti Központ elnöke, az Országos Hitelügyi Tanács elnökhelyettese, 1943-tól a felsőház tagja — 463

Jankovich Arisztid — nyugalmazott vezérkari ezredes, a frankhamisítás egyik főszereplője. Hollandiában a hamis bankjegyek értékesítésekor letartóztatták és börtönbüntetésre ítélték — 61

Janky Béla — alezredes, majd tábornok. A húszas években a bécsi magyar követségen I. osztályú követségi tanácsos — 39

János Áron — több társadalmi egyesület vezetője, 1939-től kormánypárti képviselő, 1941-ben székelyföldi kormánybiztos — 256, 262

Jaross Andor — a csehszlovákiai magyar kisebbség egyik vezetője, 1938 novembertől 1940 áprilisig a felvidéki ügyek tárcanélküli minisztere, a Magyar Megújulás Pártjának egyik vezetője, országgyűlési képviselő, 1944 márciustól augusztusig belügyminiszter. A népbíróság ítélete alapján 1946-ban kivégezték — 390, 453, 457, 458, 469

Jeftiç, Bogoljuv D. — jugoszláv politikus, 1932-ben külügyminiszter, 1934-től 1935-ig miniszterelnök — 404

Jobb — legitimista, miniszteri tanácsos a főudvarmesteri hivatalnál — 18

József főherceg — lásd Habsburg, József főherceg

Juhász László — nyilas párttag — 231

Jungerth-Arnóthy Mihály — diplomata, 1944. március 22 után a külügyminiszter állandó helyettese — 457

Jurcsek Béla — 1935-től kormánypárti képviselő, 1940-ben rövid ideig mezőgazdasági termelési kormánybiztos, 1944 márciusától októberig földművelésügyi s ideiglenesen közellátási miniszter, 1944 októberétől közellátási miniszter — 256, 260, 262, 385, 454, 465

Kahr, Gustav von — német jobboldali politikus. 1921-ben bajor miniszterelnök, részt vett az 1923. évi fasiszta puccskísérletben. 1934-ben a Röhm-puccs felszámolása során Hitler meggyilkoltatta — 33, 38

Kállay Miklós — 1929-ben politikai államtitkár a Kereskedelmi Minisztériumban, 1932-től földművelésügyi miniszter, 1935-ben kivált a kormányból, 1937-től az Öntözésügyi Hivatal elnöke, 1942 márciustól miniszterelnök. 1944. március 19-én eltávolították a kormány éléről. Külföldön él. — 131, 320, 322—324, 333, 336, 337, 344, 345, 355, 356, 360—363, 365, 368, 369, 385—387, 390—395, 398—400, 403, 407, 408, 411. 412, 414. 415, 417—419, 421—423, 425—427, 429—431, 436, 439, 440

Kálnay Gyula — rendőr-főkapitányhelyettes, 1943-ig a budapesti rendőrfőkapitányság államrendészeti, útlevél- és politikai rendészeti osztályának vezetője — 233

Kanzler — német jobboldali politikus, a húszas évek elején bajoroszági helyettes tartományfőnök — 33, 34

Kánya Kálmán — diplomata, jobboldali politikus, 1921-től a külügyminiszter állandó helyettese, 1925-től berlini követ. 1933 februártól 1938 novemberig külügyminiszter, 1935-től a felsőház tagja — 117. 147. 150, 167, 170, 177, 184, 188, 463

Karagyorgyevics, II. Sándor — 1921 és 1934 között Jugoszlávia királya, 1934. október 9-én horvát usztasák Marseille-ben meggyilkolták — 146, 148, 149, 160, 320

Károlyi Gyula gr. — 1919 májusában az aradi, majd májustól júliusig a szegedi ellenforradalmi kormány elnöke, 1931 augusztustól 1932 októberig ismét miniszterelnök. Mindvégig Horthy bizalmas tanácsadója — 10, 14, 66, 88, 94, 111, 112, 118, 213, 215, 227, 309, 332, 361, 362, 431

Károlyi Mihály gr. — 1918 októbertől 1919 januárig miniszterelnök, majd 1919 márciusig köztársasági elnök, ezután külföldre távozott, 1943-ban az Angliában megalakult magyar antifasiszta szervezet elnöke. 1946-ban visszatért Magyarországra, 1947-től 1949-ig párizsi követ. Franciaországban halt meg 1955-ben — 10, 353, 404, 407

Károlyi Sándor gr. — II. Rákóczi Ferenc tábornoka, a Rákóczi-szabadságharcot eláruló szatmári béke aláírója. Árulásáért hatalmas birtokokat és grófi rangot kapott — 372

Károlyi Viktor gr. — fehértiszt, jobboldali politikus, 1935-től kormánypárti képviselő — 262, 390

Kárpáthy Kamilló — katonatiszt, a Honvédelmi Minisztérium csoportfőnöke, 1921-től ezred-, majd dandárparancsnok, 1922-től tábornok, 1930-tól 1933-ig a hadsereg főparancsnoka — 57

Kary Béla — katonatiszt, részt vett az ellenforradalmi hadsereg szervezésében, 1923-ban altábornagy, a Legfelsőbb Katonai Törvényszék elnöke, 1925-től 1932-ig a Katonai Tudományos Egylet elnöke — 75, 79, 81

Keitel, Wilhelm — német fasiszta tábornagy, 1938-tól 1945-ig a német fegyveres erők főparancsnokságának (OKW) vezetője, 1946-ban mint háborús főbűnöst halálra ítélték és kivégezték — 320, 347, 408, 409, 426, 432—436

Keresztes-Fischer Ferenc — 1921-től Baranya megye és Pécs, 1926-tól pedig Somogy megye főispánja, 1931-től 1935-ig, majd 1938-tól 1944 márciusáig belügyminiszter — 131—133, 136, 190, 193, 234, 263, 326, 332, 356, 359, 362, 363, 365, 368, 391, 422, 429, 430

Keresztes-Fischer Lajos — fehértiszt, vezérkari százados, később tábornok, 1920 után a kormányzói katonai iroda vezetője, 1938-ban rövid ideig vezérkari főnök, a felsőház tagja — 57, 234

Khuen-Héderváry Károly gr. — nagybirtokos, konzervatív politikus, az Országos Mezőgazdasági Kamara elnöke, 1916-tól a főrendiház, majd a felsőház tagja — 212, 463

Kiss Ferenc — színész — 262

Kiss Jenő — mérnök, műszaki tisztviselő a Danubia Rt. fegyvergyárban — 226, 227

Klar Rezső — ellenforradalmi tiszt, alezredes — 149

Klebelsberg Kunó gr. — 1921—1922-ben belügyminiszter, majd 1922—1931 között vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1932-ben meghalt — 45, 66

Knatchbull-Hugessen, Hughe — törökországi angol nagykövet a második világháború alatt — 396, 403

Koburg-Gothai, III. Borisz — 1918-tól 1943-ig Bulgária királya — 315, 319

Koch, Erich — ukrajnai német gauleiter a második világháború alatt — 339

Kollár, Ján — szlovák költő és író, a XIX. század első felében a szlovák nemzeti mozgalom kiemelkedő alakja — 316

Kolosvári-Borcsa Mihály — reakciós politikus, 1938—1939-ben a miniszterelnökség sajtóosztályának vezetője. A Sajtókamara elnöke. 1944 áprilistól a sajtó, a rádió, a könyvkiadás és a külföldi hírszolgálat kormánybiztosa. Mint háborús bűnöst 1946-ban kivégezték — 255, 262, 264, 464, 466

Korányi Frigyes br. — franciabarát jobboldali politikus. 1919 szeptemberétől 1920 decemberéig pénzügyminiszter, 1923-ban párizsi magyar követ, 1924 márciustól novemberig újból pénzügyminiszter, de még ugyanebben az évben visszatért a párizsi követség élére, 1928-tól a Pénzintézeti Központ elnöke — 16, 42, 112, 118, 120

Kornfeld Móric br. — nagytőkés, több vállalat igazgatóságának tagja, a Gyáriparosok Országos Szövetségének egyik vezetője, 1927-ben Bethlen Istvánnal együtt alapította a Magyar Szemle Társaságot, 1927-től felsőházi tag — 361, 440, 441

Kornhuber, Arthur — magyarországi német sajtótudósító a második világháború alatt — 342

Kornis Gyula — a Horthy-rendszer konzervatív kultúrpolitikusa, Bethlen István híve. 1938 márciustól 1938 decemberig a képviselőház alelnöke — 210

Kóródy Tibor — fasiszta újságíró, 1934-től különböző nyilas pártok tagja, 1939-től nyilasképviselő — 390

Kossuth Lajos — az 1848—1849-es magyar forradalom és szabadságharc vezéralakja, a Batthyány-kormányban pénzügyminiszter, a Honvédelmi Bizottmány elnöke. A Habsburg-ház trónfosztása után a magyar állam kormányzó-elnöke. 1849. augusztus 11-én átadta a hatalmat Görgeinek. Ettől kezdve haláláig emigrációban élt. 1894 márciusában halt meg Turinban — 104, 275, 284, 433

Kostyán Zoltán — nyilas párttag — 232

Kovács Elemér — kúriai bíró, 1944-ig előadó az Igazságügyminisztérium birtokrendezési és telekkönyvi osztályán — 359

Kovács Gyula — parasztpárti képviselő, 1912. június 7-én a parlamenti ülés alatt rálőtt Tisza Istvánra — 102, 103

Kovács J. István — református teológus, az első nemzetgyűlésben kisgazdapárti képviselő, 1920-ban a miniszterelnökségen politikai államtitkár — 40, 44, 46

Kovacsics Dezső — tisztviselő a Belügyminisztériumban, a Társadalmi Egyesületek Szövetségének vezetőségi tagja, 1921-től több törvényhatóság főispánja, 1922—1924-ben ismét belügyminisztériumi vezető tisztviselő, majd Békés megye főispánja — 52

Kovarcz Emil — fasiszta katonatiszt, 1931-ben a Ludovika Akadémia tanára, 1938-ban nyugdíjazták, 1939-től nyilasképviselő. 1940-ben részese volt a Dohány utcai merényletnek, a felelősségrevonás elől Németországba szökött, majd visszatért. 1944 októbere után a totális mozgósítás minisztere. 1946-ban a népbíróság ítélete alapján kivégezték — 264, 397

Kovrig Béla — jobboldali politikus, 1927-ben a Népjóléti és Munkaügyi Minisztériumban dolgozott, majd az Országos Társadalombiztosító Intézet igazgatója, 1939—1940-ben a miniszterelnökség társadalompolitikai osztályának vezetője, később egyetemi tanár — 255, 256

Kozma Miklós — katonatiszt, 1919-ben Szegeden az ellenforradalmi hadsereg védelmi, felderítő- és propagandaosztályának szervezője, 1920-ban Horthy katonai kabinetirodáján dolgozott, 1920 augusztusától a Magyar Távirati Iroda vezetője, 1934-től felsőházi tag, 1935 márciustól 1937 februárig belügyminiszter, majd ismét az MTI elnöke. A kárpát-ukrajnai bandaharcok egyik vezetője, 1939 elejétől e terület kormányzói biztosa. 1941-ben meghalt — 27, 31, 32, 38, 168, 169, 177, 261

Kralj, Mijo — horvát usztasa, a marseille-i merénylet egyik résztvevője — 150

Krofta, Kamil — 1937 júliustól 1938 októberig Csehszlovákia külügyminisztere — 164

Kudriczy István — ezredes, majd vezérőrnagy, 1940-től az Országos Testnevelési Tanács alelnöke, 1943-tól a Honvédelmi Minisztériumban csoportfőnök és a leventék országos parancsnoka — 245

Kun Béla — a magyar és a nemzetközi kommunista mozgalom kiemelkedő alakja, a Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik alapítója és vezetője. A Tanácsköztársaság idején külügyi és egyben hadügyi népbiztos. 1921 és 1936 között a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának tagja — 29, 378

Kunder Antal — katonatiszt, 1935-től a Külkereskedelmi Hivatal elnöke, 1938-tól államtitkár, majd szeptembertől 1939 októberig kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter, illetve 1938 novemberétől 1939 júliusig iparügyi miniszter is, 1938-tól kormánypárti képviselő, 1944 márciustól augusztusig ismét kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter. 1946-ban a népbíróság börtönbüntetésre ítélte — 254, 264, 390, 458, 469

Kvaternik, Slavko — a fasiszta horvát Usztasa szervezet vezetője. 1941-től 1942-ig Horvátország hadügyminisztere — 147

XIII. Lajos — lásd Bourbon, XIII. Lajos

XIV. Lajos — lásd Bourbon, XIV. Lajos

Lakatos Géza — vezérezredes, 1944 augusztustól októberig miniszterelnök — 465, 466, 469—471

Landler Jenő — a magyar munkásmozgalom kimagasló alakja, a Tanácsköztársaság idején kereskedelemügyi és belügyi népbiztos, majd a Vörös Hadsereg főparancsnoka, az ellenforradalom hatalomra jutása után Bécsből irányította az illegális kommunista szervezeteket — 29

Lányi Márton — jobboldali politikus, ügyvéd, az első világháború alatt Versec főispánja, 1931-től 1939-ig kormánypárti képviselő, több jobboldali egyesület elnökségi tagja — 210

Laval, Pierre — 1925-től különböző kormányokban miniszter, 1931-től 1932-ig és 1935-től 1936-ig miniszterelnök, közben 1934-től 1935-ig külügyminiszter is. 1940-ben a vichyi francia bábkormány elnökhelyettese, Franciaország teljes megszállása után 1942-től 1944-ig miniszterelnök. 1945-ben mint hazaárulót kivégezték — 150

Lázár Andor — jobboldali politikus, 1931 májustól rövid ideig politikai államtitkár a Honvédelmi Minisztériumban, 1932 októbertől 1938 márciusig igazságügyminiszter, 1931-től 1939-ig kormánypárti országgyűlési képviselő — 131—135, 169, 210

Lehoczky Béla — a húszas évek elején a bécsi magyar követségen I. osztályú konzul — 38

Lenin, Vlagyimir Iljics — a marxizmus klasszikusa, a Szovjetunió Kommunista Pártjának, a világ első szocialista államának és a Kommunista Internacionálénak megalapítója — 218

Lieszkovszky Pál — alezredes, 1941-től a vezérkari főnök személyi segédtisztje — 438

Lill János — 1939-től nyilasképviselő — 390

Lingauer Albin — legitimista újságíró, részt vett a szegedi ellenforradalmi és a nyugat-magyarországi mozgalmakban, majd a királypuccsokban. Az első nemzetgyűlésben a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának a képviselője, később a Keresztény Gazdasági Párt képviselője az országgyűlésben — 47, 52

I. Lipót — lásd Habsburg, I. Lipót

Litvinov, Makszim Makszimovics — 1930 júliustól 1939 májusig a Szovjetunió külügyi népbiztosa. 1941 és 1943 között a Szovjetunió washingtoni nagykövete. 1943-tól 1946-ig a Szovjetunió külügyi népbiztosának helyettese — 212

Lorkovics, Mladen — horvát vezető fasiszta, 1941-től a német irányítás alatt álló Horvátország külügyminisztere, 1942 októbertől miniszterelnöke — 318, 320

Lorx, Viktor — katonatiszt, 1920-tól a Honvédelmi Minisztérium VI. (vezérkari) csoportjának főnöke. 1922-ben meghalt — 53

Ludendorff, Erich — német tábornok, jobboldali politikus, 1916-tól Hindenburggal együtt a hadműveletek irányítója, a háború után a német szélsőjobboldal egyik vezetője, részt vett Hitler 1923. évi puccskísérletében. 1925-ben a Német Nemzetiszocialista Párt jelöltjeként fellépett az elnökválasztáson, 1926-ban megalakította a fasiszta Tannenberg Szövetséget — 33, 35, 36, 38, 61, 114, 177

Lukachich Géza br. — altábornagy, 1918 őszén Budapest hírhedt katonai parancsnoka — 354

Lukács Béla — különítményes tiszt, 1931-től kormánypárti képviselő, 1938 decembertől államtitkár a Földművelésügyi Minisztériumban, 1940-től a Magyar Élet Pártjának elnöke — 1942-től 1944-ig tárcanélküli miniszter — 322, 326, 332

Luther, Hans — 1937-ig washingtoni német követ, a második világháború alatt helyettes külügyi államtitkár — 444

Macartney, C. A. — az oxfordi egyetemen a Történeti Kutatóintézet igazgatója — 408

Macartney — a második világháború alatt az Angol Munkáspárt nemzetközi irodájának vezetője — 404

Machiavelli, Niccolo — firenzei államférfi, politikai író, az olasz reneszánsz kiemelkedő alakja — 353

Mackensen, August von — német vezértábornagy, az első világháborúban hadtest-, majd hadseregparancsnok, 1920-ban nyugalomba vonult, később Hitlert támogatta — 153, 156

Magasházy László — különítményes tiszt, 1920-tól 1929-ig Horthy szárnysegédje, 1937-től tábornok, 1939-től kormánypárti képviselő — 23

Magyarossy Sándor — ezredes, később tábornok, 1940-ben országos leventeparancsnok, később a Honvédelmi Minisztérium légügyi főcsoportfőnöke — 245

Makkai János — reakciós újságíró, előbb a „Magyarság", majd az „Új Magyarság" munkatársa, később az „Esti Újság" szerkesztője. 1935-től kormánypárti képviselő, a második zsidótörvény parlamenti előadója — 255

Malcovic, Stankó — horvát terrorista a húszas évek elején — 149

Mária Terézia — *lásd* Habsburg, Mária Terézia

Markos Olivér — a Magyar Államvasutak igazgató-jogtanácsosa, 1944 márciustól államtitkár a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztériumban, illetve augusztustól októberig miniszter — 465

Maróthy-Meizler Károly — nyilasképviselő. A nyilasok újságjának, a „Pesti Újság"-nak a főszerkesztője — 261

Marschall Ferenc — 1911-től földművelésügyi minisztériumi tisztviselő, 1923-tól 1933-ig az Országos Mezőgazdasági Kamara igazgatója, 1934-től államtitkár a Földművelésügyi Minisztériumban, majd 1938 márciustól májusig miniszter. 1922-től kormánypárti képviselő, később felsőházi tag — 210

Marsovszky György — különítményes tiszt, a Prónay-különítmény tagja, a Magyar Országos Véderő Egyesület egyik szervezője, 1922-től Gömbös személyi titkára, majd a Fajvédő Párt titkára, 1925-ben Hollandiában a frankhamisítási ügyből kifolyólag letartóztatták — 32

Marton Béla — különítményes tiszt, 1919-ben a Magyar Országos Véderő Egyesület ügyvezető igazgatója, a brucki puccskísérlet résztvevője. A Fajvédő Párt egyik alapítója. 1931-től kormánypárti országgyűlési képviselő, Gömbös közvetlen munkatársa, a kormánypárt elnöke, a Nemzeti Munkaközpont szervezője — 189, 255, 257

Masaryk, Jan — csehszlovák diplomata, 1925-től 1939-ig Csehszlovákia londoni nagykövete, 1945-től 1948-ig külügyminiszter — 404

Masaryk, Tomaš Garrigue — egyetemi tanár, 1918 novembertől 1935 decemberig a Cseh Köztársaság elnöke — 151, 152

Masirevich Szilárd — diplomata. 1921-től bécsi, 1929-től prágai, 1934-től berlini, 1936-tól 1938-ig londoni követ — 153, 156

Matusik Ede — nyilas párttag — 231

Matuska Szilveszter — az 1931. szeptember 13-i biatorbágyi merénylet elkövetője, életfogytiglani börtönre ítélték — 94

Mayer János — az uralkodó osztályok érdekeit szolgáló parasztpolitikus, 1919 augusztusban kisgazda miniszter, 1921 áprilistól júniusig közélelmezési, 1921 decembertől 1922 júniusig, majd 1924 novembertől 1931 augusztusig földművelésügyi miniszter — 88, 89, 92

Mayer-Csejkovits Károly — katonatiszt, a Ludovika Akadémia tanára. Később a „Magyar Katona" című lap szerkesztője — 68, 69, 72, 73

Mecsér András — különítményes tiszt, 1919 szeptembertől katonai attasé a berlini magyar követségen. 1931-től kormánypárti képviselő, 1934-től az Országos Mezőgazdasági Kamara elnöke — 189, 225, 257

Meissner, Otto — német fasiszta politikus, a német köztársasági elnöki hivatal vezetője, 1934-től a birodalmi kancellária vezetője, később államminiszter — 400

Menemendzsoglu, Numan — 1943 márciustól 1944 áprilisig török külügyminiszter — 395, 396

Mester Miklós — jobboldali politikus, 1939-től kormánypárti képviselő, később a Magyar Megújulás Pártjához csatlakozott. A Sztójay-kormányban államtitkár, a vallás- és közoktatásügyi miniszter helyettese — 390

Mészáros János — orvos, egyetemi magántanár, a Szolnok megyei kórház igazgatója — 141

Michaelis, Adolf — magyarországi német sajtótudósító a második világháború alatt — 342

Mihajlovics, Drazsa — jugoszláv tábornok, Jugoszlávia német megszállása után szerb nacionalista „szabadcsapatok", az úgynevezett csetnikek parancsnoka, együttműködött a nyilasokkal a jugoszláv partizánok ellen. Egy ideig a londoni jugoszláv emigráns kormány hadügyminisztere, a háború után halálra ítélték és kivégezték — 420

Mihálkovics János — diplomata, 1938-tól 1940-ig első beosztott tisztviselő a moszkvai magyar követségen. 1943-ban sztambuli főkonzul, 1944-ben közvetlenül a külügyminiszter mellett teljesített szolgálatot — 212

Miklós Béla, dálnoki — vezérezredes, Horthy katonai irodájának főnöke, majd a gyorshadtest, a későbbi 1. hadsereg parancsnoka, 1944 októberben átállt a szovjet hadsereghez. 1944 decembertől 1945 őszig az ideiglenes kormány miniszterelnöke — 469

Milotay István — jobboldali újságíró, az „Új Nemzedék", majd a „Magyarság", később az „Új Magyarság" szerkesztője, tagja volt az első nemzetgyűlésnek, majd 1933-tól országgyűlési képviselő. A felszabadulás idején Brazíliába szökött — 255, 263

Molnár Richárd — nyilas párttag — 228, 229

Moltke, Helmuth Karl Bernhard von, gr. — porosz tábornagy, 1857-től 1888-ig a porosz, majd a német vezérkar főnöke — 434

Moore, Thomas — angol diplomata, a harmincas években a budapesti angol követség tisztviselője — 185

Mosonyi Kálmán — 1930-tól különböző szélsőjobboldali szervezetek tagja, 1939-től pártonkívüli képviselő, később a Magyar Megújulás Pártjához csatlakozott — 390

Mussert, Anton — holland vezető fasiszta, 1942-től Hollandia birodalmi biztosa, 1945-ben hazaárulóként kivégezték — 340, 341

Mussolini, Benito — 1922-től 1943-ig Olaszország fasiszta diktátora, 1943 júliusban, miután a Fasiszta Nagytanács leszavazta, III. Viktor Emánuel tisztségéről leváltotta és internáltatta, a németek kiszabadították, és Olaszország németektől megszállt részén az úgynevezett Fasiszta Köztársaság vezetőjévé tették. 1945 áprilisában olasz partizánok elfogták és kivégezték — 71, 105, 157, 179, 183—185, 254, 293—296, 353, 356, 373, 390, 399, 406, 418, 419, 425, 428

Nádosy Imre — a rendőrség országos főkapitánya 1920-tól 1926-ig, az Etelközi Szövetség egyik vezetője, a frankhamisítási ügy egyik szereplője, ezért három és fél évi fogházra ítélték, 1928-ban amnesztiát kapott — 61, 62

Nagy Gábor — hajóskapitány — 134

Nagy Iván — különítményes tiszt, ügyvéd, a Társadalmi Egyesületek Szövetségének társelnöke, 1935-től kormánypárti képviselő, később a Magyar Megújulás Pártjához csatlakozott — 390

Nagy Pál — gyalogsági tábornok, 1921-ig a miskolci katonai körlet parancsnoka, majd a honvédség főparancsnoka, szerepe volt a legitimista puccskísérletek felszámolásában — 57

Nagy Vilmos, nagybaconi — vezérezredes, gyalogsági szemlélő, 1942 szeptembertől 1943 júniusig honvédelmi miniszter — 290, 365, 390

Negatoviç — diplomata, 1938 előtt Jugoszlávia bécsi követe — 404

Nelky Jenő — diplomata, 1933 előtt argentínai, majd ausztriai követ, később a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank igazgatósági tagja, a rádió egyik vezetője — 256

Németh Andor — mezőgazdasági szakértő, 1939-től kormánypárti képviselő, később a Magyar Megújulás Pártjához csatlakozott — 390

Neurath, Konstantin von, br. — 1932 és 1938 között német külügyminiszter, 1938 és 1939 között a titkos kabinettanács elnöke, 1939-től 1943-ig Cseh- és Morvaország protektora. A nürnbergi perben 15 évi börtönbüntetésre ítélték — 167, 169, 170

Oláh György — szélsőjobboldali újságíró, 1924-től a „Magyarság", majd az „Új Magyarság" című lap szerkesztője, 1938-tól az „Egyedül vagyunk" című folyóirat szerkesztője. 1939-től kormánypárti, 1940 októbertől Imrédy-párti képviselő — 255, 390

Ostenburg (Moravek) Gyula — különítményes tiszt, IV. Károly második puccskísérletének egyik főszereplője, ezért bebörtönözték, később amnesztiát kapott — 33

Ottlik György — újságíró, diplomáciai szolgálat után 1919-től a „Pester Lloyd" egyik szerkesztője, a „Times" budapesti levelezője, közben egy ideig a „Budapesti Hírlap" szerkesztője, 1928-tól tagja volt a magyar népszövetségi delegációnak, 1940-től felsőházi tag — 112

Ottó — lásd Habsburg, Ottó

Pacelli, Eugenio — bíboros, a Vatikán államtitkára, 1939-től 1958-ig XII. Pius néven pápa — 398, 458

Pajor Győző — 1920-ban a vezérkari főnökségen beosztott, majd a „Szózat" című lap s a Magyar Távirati Iroda munkatársa, 1934-től Debrecen tiszti ügyésze, 1939-től kormánypárti képviselő, később a Magyar Megújulás Pártjához csatlakozott — 390

Paléologue, Maurice Georges — francia diplomata, 1920-ban rövid ideig külügyminiszter — 125, 128

Pálffy Fidél gr. — 1932-ben az első nyilaspárt szervezője és vezetője. A nyilaskormány földművelésügyi minisztere. 1946-ban a népbíróság ítélete alapján kivégezték — 338, 443

Pallavicini György, őrgr. — nagybirtokos, legitimista politikus, 1919-ben Horthy siófoki főhadiszállása mellett létesített dunántúli központi kormánybiztosság vezetője, később Andrássy Gyula gróffal együtt szembefordult Horthyval — 11, 14, 45

Palló Imre — nyilas párttag, 1939-től országgyűlési képviselő — 390

Pándi (Pölcz) Antal — nyilas párttag, 1939-től országgyűlési képviselő — 390

Papen, Franz von — reakciós német politikus, diplomata, 1932-ben birodalmi kancellár, 1933 januárjában közreműködött Hitler hatalomra juttatásában, 1933-tól 1934-ig Hitler mellett alkancellár, majd 1934 és 1938 között bécsi, 1939 és 1944 között ankarai követ, háborús bűneiért nyolcévi börtönre ítélték, de 1949-ben Nyugat-Németországban szabadon bocsátották — 118, 170, 395

Papp József — nyilas párttag, 1939-től országgyűlési képviselő — 390

Papp Mihály — a csehszlovákiai magyar irredenta mozgalom egyik vezetője, 1939-től az Egyesült Felvidéki Magyar Párt képviselője — 390

Paulus, Friedrich — német tábornok, a második világháborúban a 6. német hadsereg parancsnoka, szovjet fogságba került, 1953-ban az NDK-ban telepedett le — 295, 296

Pavelić Ante — horvát fasiszta vezető, az Usztasa-mozgalom vezetője, 1941-től Horvátország „államvezetője", a háború után külföldre menekült — 147, 149

Payr Hugó — 1925 óta a kormánypárt budapesti szervezetének egyik irányítója, 1935 után, megszakítással, országgyűlési képviselő, a budapesti törvényhatósági bizottság tagja — 188, 190, 193

Pekár Gyula — író, a Petőfi Társaság elnöke — 40, 44

Percec, Gusztav — horvát Usztasa-vezető, Horváth Emil álnév alatt Magyarországon emigráns — 149

Pesthy Pál — 1922-től 1939-ig kormánypárti képviselő, 1924 márciustól 1929 januárjáig igazságügyminiszter, ezután a földbirtokrendezés pénzügyi lebonyolítására alakult szövetkezet elnöke — 210

Pétain, Henry Philippe — francia tábornagy, 1917-ben vezérkari főnök, 1940 júniusában mint miniszterelnök kapitulált a németek előtt. A vichyi rendszer miniszterelnöke, majd államfője lett. 1945-ben halálra ítélték, de kegyelmet kapott — 148

Petneházy Antal — alezredes, 1933-tól a miniszterelnökségen volt beosztva, 1936-tól 1939-ig államtitkár az Iparügyi Minisztériumban. Később a Társadalmi Egyesületek Szövetségében vezető — 241

Peyer Károly — jobboldali szociáldemokrata politikus, 1911-től a Szakszervezeti Tanács főtitkára, a Tanácsköztársaság vívmányait felszámoló Peidl-kormányban belügyminiszter. 1921-ben paktumot kötött Bethlen István ellenforradalmi kormányával, 1947-ben kizárták a Szociáldemokrata Pártból, a kispolgári Demokrata Párthoz csatlakozott, majd az Egyesült Államokba disszidált — 405

Pichon, Étienne — francia baloldali politikus, az első világháborút megelőzően hosszú diplomáciai szolgálat után több kormányban a külügyminiszteri tárcát töltötte be — 11

Piffl, Gustav — az országos Idegenforgalmi Hivatal tisztviselője az 1930-as évek végén — 262

Piłsudski, Józef — lengyel marsall, 1918-tól 1923-ig államfő, 1926-tól 1928-ig, majd 1930-tól 1935-ig, haláláig, a hadsereg korlátlan ura — 144—146, 231

Pintér Béla — a csehszlovákiai magyar irredenta mozgalom egyik vezetője, 1939-től a Felvidéki Egyesült Magyar Párt képviselője — 390

Piukovich József — közgazdász, 1939-től kormánypárti képviselő, később a Magyar Megújulás Pártjához csatlakozott — 390

XII. Pius pápa — lásd Pacelli, Eugenio

Popescu, Dimitriu — román ezredes — 43, 45

Popovics Sándor — közgazdász. 1918 tavaszától 1918 októberéig pénzügyminiszter, 1920-ban a magyar békedelegáció pénzügyi szakértője, 1921-ben

a Magyar Állami Jegyintézet elnöke. 1924-től 1935-ig, haláláig, a Magyar Nemzeti Bank elnöke — 91

Pospisil, Zvonimir — horvát terrorista, a marseille-i merénylet egyik résztvevője — 150

Pozzi, Henri — francia politikai író az első világháború utáni években — 163

Prohászka Ottokár — székesfehérvári püspök, a keresztényszocialista és az ellenforradalmi mozgalom egyik vezető alakja, 1920 és 1922 között képviselő majd a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának az elnöke — 15

Prónay György br. — nagybirtokos, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület egyik vezetője, államtitkár — 361

Prónay Pál — földbirtokos, alezredes, az egyik ellenforradalmi tiszti különítmény parancsnoka, Horthy híve, de 1921-ben a legitimista katonai puccs idején megtagadta a legitimista katonai egységek megtámadását, ezért félreállították és a legbefolyásosabb titkos társaságból, az Etelközi Szövetségből is kizárták — 34

Purgly Emil — 1922-től Csanád megye főispánja, 1932 februártól októberig földművelésügyi miniszter, 1929-től felsőházi tag — 361

Quisling, Vidkun Abraham — norvég fasiszta vezető, 1931-től 1933-ig hadügyminiszter, 1940 júniustól a norvég bábkormány elnöke, 1945-ben halálra ítélték és kivégezték — 339—341, 343

Rába Dezső — Windischgraetz herceg titkára, 1926-ban a frankhamisítás egyik szereplője, a Kúria 10 hónapra ítélte — 68

Rácz Dezső — a Magyar Távirati Iroda londoni tudósítója a harmincas években — 187

Raczynsky, Edward gr. — lengyel diplomata, 1934 és 1939 között angliai nagykövet — 187

Radocsay László — 1934 júniusától 1939 novemberéig Komárom-Esztergom, illetőleg Győr-Moson megyének és Győr városának a főispánja, 1939 novembertől 1944 márciusig igazságügyminiszter — 422

Radvánszky Albert br. — nagybirtokos, 1905-től a főrendiház, majd a felsőház tagja, 1935 és 1944 között alelnöke, számos bank és iparvállalat igazgatóságának tagja — 361

Raeder, Erich — német vezértengernagy, 1943-ig a német hadiflotta főparancsnoka, a nürnbergi perben életfogytiglani fegyházra ítélték — 400, 401

Raffay Sándor — 1918-tól a bányai evangélikus egyházkerület püspöke, felsőházi tag — 247

Rajic, Ivan — horvát usztasa, az 1934-es marseille-i merénylet egyik tettese — 150

Rajniss Ferenc — fasiszta újságíró, országgyűlési képviselő, 1940-ben kilépett a kormánypártból és Imrédy csoportjához csatlakozott, 1944 októbertől, a

Szálasi-uralom alatt, 1945 márciusig a kormányzótanács tagja, vallás- és közoktatásügyi miniszter — 255, 259, 390

Rákosi Béla — ezredes, 1938-ban légvédelmi szemlélő, később a légierők parancsnoka, 1943-ban altábornagyi rangban vonult nyugalomba — 196

Rakovszky István — 1905 és 1910 között a képviselőház alelnöke, 1920-ban az első ellenforradalmi nemzetgyűlés elnöke, 1921 októberében, a második királypuccs alkalmával IV. Károly miniszterelnökké nevezte ki, a királlyal együtt Tihanyba vitték, de rövid idő múlva szabadon bocsátották. Kiszabadulása után csatlakozott Andrássy és Friedrich legitimista pártjához, 1926 után visszavonult a politikai élettől — 15, 47

Rakovszky Iván — Bethlen István híve, 1922 júniustól 1926 októberig belügyminiszter, a frankhamisításban való részvétele miatt lemondott, 1944 augusztustól 1944 októberig vallás- és közoktatásügyi miniszter — 68, 463, 465

Rapcsányi László — 1939 után nyilasképviselő — 390

Rassay Károly — liberális ellenzéki politikus, 1920-tól 1944-ig képviselő, az „Esti Kurír" című liberális napilap főszerkesztője — 309, 311

Rátz Jenő — vezérezredes, 1937-től 1938-ig vezérkari főnök, 1938 májustól novemberig honvédelmi miniszter, 1944 márciusától a Sztójay-kormányban miniszterelnökhelyettes, Szálasi hatalomra jutása után a felsőház elnöke, a népbíróság mint háborús bűnöst életfogytiglani kényszermunkára ítélte — 184

Reményi-Schneller Lajos — a német nácik következetes kiszolgálója. 1935-ben a Gömbös-kormány idején kapcsolódott be a politikai életbe. Kormánypárti képviselő, 1938 márciustól minden kormányban pénzügyminiszter. 1946-ban mint háborús bűnöst kivégezték — 218, 422, 443, 458, 465

Révhegyi Béla — százados, különítményes tiszt, Horthy bizalmi embere — 23

Ribbentrop, Joachim von — 1936-tól 1938-ig Hitler londoni követe, 1938 és 1945 között a fasiszta Németország külügyminisztere, a nürnbergi perben halálra ítélték, mint háborús főbűnöst, 1946-ban kivégezték — 148, 185, 222, 224, 261, 308, 312, 313, 318, 320, 391, 426, 428, 437, 438, 444, 457, 459, 466, 469

Ricsóy-Uhlyarik Béla — 1939 januárjától Csongrád megye főispánja, majd 1940-től a Földművelésügyi Minisztériumban ügyosztályvezető, 1943-tól a termelési főosztály vezetője, 1944 márciustól Erdély kormánybiztosa — 210

Riedl, Franz — magyarországi német sajtótudósító a második világháború alatt — 342

Ripka, Hubert — csehszlovák újságíró. Emigrációban, Londonban „München előtt és után" címmel könyvet adott ki — 404

Roberts, John — a második világháború alatt az angol Külügyminisztérium közép-európai osztályának vezetője — 404, 406

Rohringer Ede — miniszteri titkár, 1940—1944-ben az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal helyettes vezetője — 262

Roosevelt, Franklin Delano — amerikai államférfi, 1932-től 1945-ig az Amerikai Egyesült Államok elnöke — 327, 353, 412, 420, 458

Rosenberg, Alfred — a Német Nemzetiszocialista Párt külpolitikai osztályának vezetője, 1919 és 1938 között a párt hivatalos lapjának, a „Völkischer Beobachter"-nek főszerkesztője, 1941 és 1944 között a keleti megszállt területek ügyeinek minisztere, a nürnbergi perben halálra ítélték és kivégezték — 339

Rothermere, Harold Sidney Harmsworth, Viscount — jobboldali angol politikus, az egyik legnagyobb angol lapkiadó vállalat, a Northcliffe újságkonszern tulajdonosa, 1917—1918-ban angol légügyi miniszter, 1927-ben cikket írt a „Daily Mail"-ben a trianoni békeszerződés ellen — 211, 212

Rotta, Angelo — apostoli nuncius, a pápa diplomáciai képviselője Budapesten 1930-tól 1945-ig — 450

Rőder Vilmos — vezérezredes, 1930 és 1935 között vezérkari főnök, 1936 októbertől 1938 májusig honvédelmi miniszter — 57, 218

Rubinek Gyula — gazdasági író, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület titkára, majd 1906-tól igazgatója és a „Köztelek" főszerkesztője, az ellenforradalom győzelme után jelentős szerepet játszott nagyatádi Szabó István Kisgazda Pártjában. 1919 augusztustól 1920 augusztusig földművelésügyi miniszter, 1920 júliustól 1920 decemberig kereskedelemügyi miniszter, előkészítette a reakciós földbirtokreformot — 15

Sallai Imre — 1931-től a Kommunisták Magyarországi Pártja Központi Bizottságának tagja, 1932. július 29-én Fürst Sándorral együtt a statáriális bíróság hamis vádakra támaszkodó ítélete alapján kivégezték — 94

Salló János — jobboldali újságíró, lapszerkesztő, 1936-ban Nemzeti Front néven fasiszta jellegű pártot szervezett — 253

II. Sándor — lásd Karagyorgyevics, II. Sándor

Savoyai, III. Viktor Emanuel — 1900-tól 1946-ig Olaszország királya — 368, 371, 418, 420

Schacht, Hjalmar — szélsőjobboldali közgazdász, 1923—1930 között a Német Birodalmi Bank elnöke, ekkor a Young-terv miatt lemondott, a hitlerista Németország gazdasági életének irányítója — 118—120

Schager, Albin — osztrák legitimista politikus, a császári magán- és családi vagyon vezérigazgatóságának osztályvezetője, 1918 után az osztrák Keresztényszocialista párt jobbszárnyán foglalt helyet, részt vett IV. Károly restaurációs terveinek előkészítésében, 1925-ben csatlakozott a legitimista Wolff-párthoz — 58, 60, 61

Schandl Károly — 1921 decembertől 1928 márciusig a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkára, 1925-től az Országos Központi Hitelintézet alelnöke, majd 1928-tól vezérigazgatója — 463, 466

Schlieffen, Alfred gr. — tábornagy, 1891 és 1905 között a német nagyvezérkar főnöke — 434

Schmidt, Paul Otto — 1923-tól 1945-ig a német Külügyi Hivatal tolmácsa — 424

Schönherz Zoltán — elektromérnök, 1939 és 1942 között a Kommunisták Magyarországi Pártja Központi Bizottságának titkára, a második világháború alatt a magyar nép szabadságküzdelmének egyik kiemelkedő vezetője, 1942. október 9-én a vezérkari főnök különbírósága hamis vádak alapján halálra ítélte és kivégezték — 345

Scitovszky Béla — 1917-ben a képviselőház alelnöke, az ellenforradalom győzelme után a második nemzetgyűlés alelnöke, majd elnöke, 1926 októbertől 1931 augusztusig belügyminiszter — 66, 86—91, 94, 95

Serédi Jusztinián — 1927-től 1945-ig esztergomi érsek, bíboros, hercegprímás — 218, 309, 311, 322, 323, 334, 337

Sigray Antal gr. — legitimista politikus, 1919 őszén nyugat-magyarországi kormánybiztos, szerepet játszott az 1921. évi királypuccsban, letartóztatták, és csak 1922 januárjában bocsátották szabadon, ezután is a legitimista mozgalom vezetői közé tartozott — 11, 14, 45

Siménfalvy Tihamér — ezredes, az Etelközi Szövetség tagja, a Kettőskereszt Vérszövetség igazgatója, a Vitézi Szék egyik vezetője — 38

Simonyi-Semadam Sándor — ügyvéd, az első ellenforradalmi nemzetgyűlés alelnöke, majd Horthy kormányzóvá választása után, 1920 márciustól 1920 júniusig miniszterelnök, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja — 27

Skoropadszki, Pavel — orosz tiszt, ukrán ellenforradalmár, 1918 áprilistól decemberig az ellenforradalmárok által megszállt Ukrajna hetmanja — 114

Sombor-Schweinitzer József — rendőrfőtanácsos, 1935-től 1944-ig, a német megszállásig, a politikai rendőrség helyettes főnöke, majd főnöke — 220, 225, 233, 338, 343, 345

Somkúthy József — tábornok, Horthy katonai irodájának főnöke, 1936 szeptemberétől 1936 októberéig honvédelmi miniszter — 118, 119

Somogyi Béla — újságíró, a „Népszava" szerkesztője, Horthy különítményeinek vérengzéseit leleplező cikkei miatt az Ostenburg-különítmény tisztjei Horthy parancsára 1920 februárjában meggyilkolták — 33, 61

Somogyi István — nyilas párttag — 228, 229

Somogyi János — nyilas párttag — 228, 229, 232

Somssich József gr. — nagybirtokos, diplomata, 1911-ben a monarchia párizsi követe, 1919 augusztustól 1920 márciusig külügyminiszter, majd 1925-ig vatikáni követ — 15

Somssich László gr. — nagybirtokos, 1918-tól 1944-ig az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnöke, felsőházi tag — 215, 361

Soós Károly — az első világháború alatt a 4. hadsereg vezérkari főnöke, 1919-ben az ellenforradalmi hadsereg vezérkari főnöke, 1920 januárjától államtitkár a Honvédelmi Minisztériumban, 1920 márciusától júliusig honvédelmi miniszter, majd a pécsi katonai körlet parancsnoka, 1927-től a felsőház tagja — 27, 31—33, 53, 57

Sréter István — tábornok, 1918-ban Lukachich altábornagy helyettese, 1919 augusztusában József főherceg a Dunántúl parancsnokává nevezte ki, együttműködött Horthy fővezérségével, az Etelközi Szövetség egyik vezetője, 1920 júliustól decemberig honvédelmi miniszter, a szabad királyválasztók vezetői közé tartozott — 31

Steengracht von Mayland, Adolf — német diplomata, a második világháború alatt államtitkár a Külügyminisztériumban — 454

Stefán Lajos — nyilas párttag — 228, 229

Szabados Sándor — a Tanácsköztársaság idején közoktatásügyi népbiztos, a proletárdiktatúra leverése után a Szovjetunióba emigrált — 255

Szabó Elemér — Szolnok megyei orvos a harmincas években — 142

Szabó István, nagyatádi — konzervatív parasztpolitikus, a Kisgazdapárt megalapítója, 1918 októberében a Hadik-kormányban, majd 1919 elején a Berinkey-kormányban földművelésügyi miniszter, később tárcanélküli népgazdasági miniszter, 1919 augusztustól földművelésügyi, 1919 novembertől 1920 augusztusig közélelmezési, majd 1921 decemberig, illetve 1922 júniustól 1924 novemberig ismételten földművelésügyi miniszter — 16

Szabó István, sokorópátkai — gazdagparaszt, a nagybirtokosok érdekeit készségesen kiszolgáló úgynevezett parasztpolitikus, 1919 augusztusától 1920 decemberéig kisgazdaügyi miniszter — 15

Szaharov, Konstantin — cári tiszt, egy ideig Kolcsak ellenforradalmi hadseregének vezérkari főnöke, majd emigrált — 114—116

Szakasits Árpád — kőfaragó, író, publicista, a második világháború alatt a „Népszava" főszerkesztője, a Szociáldemokrata Párt főtitkára, a párt balszárnyának vezetője — 405

Szakváry Emil — hadmérnökkari tiszt, 1935-től az Iparügyi Minisztériumban vezető tisztviselő, 1944 októbertől Szálasi bábkormányában iparügyi miniszter. 1946-ban a népbíróság börtönbüntetésre ítélte — 241

Szálasi Ferenc — 1935-ben a Nemzet Akaratának Pártját, 1937-ben a Nemzetiszocialista Pártot hozta létre, 1938—1940-ben fegyházbüntetését töltötte. A náci Németország utolsó kiszolgálójaként 1944. október 16-án bábkormányt alakított, s megvalósította a nyilas terrort, 1946-ban népellenes bűneiért kivégezték — 189—192, 225, 227, 229, 230, 253, 254, 257, 258, 260, 263, 371, 372, 465, 466, 472

Szász Lajos — 1937-től pénzügyminisztériumi államtitkár, egyetemi magántanár 1942 októbertől 1944 márciusig közellátásügyi miniszter, 1944 márciustól 1944 augusztusig iparügyi miniszter, 1944 októbertől kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter, 1946-ban a népbíróság ítélete alapján kivégezték — 422

Szentgáli Antal — a Társadalmi Egyesületek Szövetségének alelnöke, a Turáni Társaság igazgató választmányának tagja — 114, 116

Szent-Györgyi Albert — a szegedi egyetem tanára, 1937. évben orvosi Nobeldíjat kapott, 1939-től felsőházi tag. A felszabadulás után külföldre távozott — 391—393, 399, 425

Szentmiklósy Andor — diplomata. 1938-ban Rio de Janeiro-i, 1939-től 1940-ig tokiói követségi tanácsos, 1941-től a Külügyminisztérium vezető tisztviselője, 1942-től 1943-ig a politikai osztály vezetője, majd 1944 márciusig a külügyminiszter állandó helyettese. A németek kivégezték — 373

Szilassy Béla — földbirtokos, a kormánypártból Imrédy pártjába, a Magyar Megújulás Pártjába átlépett szélsőjobboldali képviselő — 358, 390

Szinyei-Merse Jenő — a Nemzeti Egység Pártjának 1936 decemberétől alelnöke, 1938 decembertől a képviselőház alelnöke, 1942 júliustól 1944 márciusig vallás- és közoktatásügyi miniszter — 422

Szmrecsányi György — 1919-ben a bécsi ellenforradalmi komité egyik vezetője, a Tanácsköztársaság leverése után a Dunántúl egyik kormánybiztosa, az Ébredő Magyarok Egyesületének elnöke — 40, 44

Szmrecsányi Lajos — 1912-től 1943-ig egri érsek — 112—114, 141, 142

Szombathelyi Ferenc — vezérezredes, a Ludovika Akadémia parancsnoka, a kassai hadtest parancsnoka, majd 1941 szeptembertől 1944 áprilisig vezérkari főnök. Az 1942 januári újvidéki vérengzésben játszott szerepe miatt Jugoszláviában bíróság elé állították és kivégezték — 308, 345, 346, 355, 356, 364, 408—410, 422, 423, 426, 429, 430, 438

Szomjas Gusztáv — 1919 őszétől Hajdú, Szabolcs és Szatmár megye kormánybiztosa, később, 1922-ig, Hajdú megye főispánja, majd kormánypárti képviselő — 30

Szőllősi Jenő — gyógyszerész, gyáros, nyilasképviselő, 1944 októberétől miniszterelnökhelyettes, 1946-ban a népbíróság ítélete alapján kivégezték — 372

Szörtsey József — az ellenforradalom uralomra jutása után több irredenta fajvédő egyesületben játszott vezető szerepet, a Társadalmi Egyesületek Szövetségének ügyvezető elnöke, a Magyar Nemzeti Szövetség alelnöke — 257

Sztálin, Ioszif Visszarionovics — 1922-től 1953-ig a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának főtitkára — 218, 233, 231, 420

Sztójay Döme — 1936-tól berlini követ, 1944 márciustól augusztusig a németek által megszállt ország miniszterelnöke. 1946-ban mint háborús bűnöst kivégezték — 153, 157, 170, 221, 234, 289, 290, 292, 295, 299, 410, 422, 423, 428, 437, 439, 440, 444, 450, 453—458, 462, 465—467, 469—471

Sztranyavszky Sándor — 1926 és 1931 között a Belügyminisztérium politikai államtitkára, majd Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején a Nemzeti Egység Pártjának elnöke, az 1926., az 1931. és az 1935. évi terrorválasztások irányítója, 1938 májusától novemberig földművelésügyi miniszter, 1938 novemberben Bethlen István befolyására több konzervatív képviselővel együtt kilépett a kormánypártból — 193, 210

Szurmay Tibor — vezérkari százados, később alezredes, a második világháború idején a levente-intézmény egyik vezetője, 1944-től a Honvédelmi Minisztériumban a levente-ügyekkel foglalkozó osztály vezetője — 245

Szücs — különítményes tiszt, 1920-ban bádoki Soós honvédelmi miniszter segédtisztje — 31

Szücs György — nyilas párttag — 227—228, 231—233

Szvatkó Pál — kormánypárti újságíró a harmincas években és a második világháború alatt — 425, 430

Taby Árpád — különítményes tiszt, csendőr-, majd testőrtiszt, a kormánypártból a Magyar Megújulás Pártjába átlépett szélsőjobboldali képviselő — 390

Teleki Mihály gr. — földbirtokos. 1938 májusától földművelésügyi államtitkár, 1938 novembertől 1940 decemberig földművelésügyi miniszter — 263

Teleki Pál gr. — erdélyi nagybirtokos. A szegedi ellenforradalmi kormányban külügyminiszter, 1920 áprilistól szeptemberig ismét külügyminiszter, 1920 júliustól 1921 áprilisig miniszterelnök, az irredenta propaganda egyik irányítója. 1938 májustól vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1939 februártól 1941 áprilisig, öngyilkosságáig miniszterelnök — 31—33, 39, 41, 42, 44, 45, 61, 193, 204, 205, 215, 216, 224, 233, 234, 235, 238, 239, 249, 251, 252, 259, 260, 261, 264, 272, 273, 274, 280, 283, 286, 289, 291—296, 301, 361

Teleszky János — konzervatív pénzügyi szakember. 1912-től 1917-ig pénzügyminiszter, jelentős szerepe volt az 1924-es pénzügyi stabilizációban, majd az 1931-es pénzügyi válság likvidálásában — 112, 118

Thomas, Albert — francia szociáldemokrata politikus, az egymást követő burzsoá francia kormányoknak többször tett szolgálatokat. Később a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal elnöke — 11

Thuránszky László — 1939-től 1944-ig a miniszterelnökség sajtófőosztályának a vezetője, 1944 márciusáig miniszterelnökségi államtitkár — 255, 264

Tildy Zoltán — református lelkész, kisgazdapárti politikus, 1930 októberétől a Független Kisgazda Párt elnöke — 210, 211

Tiso, Jozef — pápai prelátus, 1938-ban Szlovákia miniszterelnöke, a német védnökség alatt álló Szlovákia államfője. 1946-ban a pozsonyi népbíróság ítélete alapján kivégezték — 318

Tisza István gr. — 1903-tól 1905-ig, majd 1913-tól 1917-ig miniszterelnök — 9, 41, 103, 193, 412

Tisza Kálmán — 1875—1890 között miniszterelnök — 41

Tito, Joszip Broz — a Jugoszláv Kommunisták Szövetségének főtitkára, a második világháború alatt a jugoszláv partizánmozgalmak, a jugoszláv nép szabadságharcának vezetője, 1945 óta Jugoszlávia miniszterelnöke, 1953-tól köztársasági elnök — 420

Titulescu, Nicolae — román politikus, 1932-től 1936-ig külügyminiszter — 163, 164

Tomcsányi Vilmos Pál — a polgári demokratikus forradalom által létrehozott új magyar Külügyminisztériumban helyettes államtitkár, 1920 júliustól 1922 júniusig igazságügyminiszter, közben 1921 februártól áprilisig belügyminiszter és 1939-től a felsőház örökös tagja. 1941-től 1944-ig Kárpát-Ukrajna kormányzói biztosa — 52

Tóth Ernő ifj. — nyilas párttag — 228, 229, 232

Tóth László — nyilas párttag — 228

Tömösváry Ferenc — orvos — 136, 138

Töreky Géza — 1921-től kúriai bíró, 1926-tól a budapesti Büntetőtörvényszék elnöke, 1937 és 1944 között a Kúria elnöke. Az ő tanácsa ítélkezett több kommunista perben, továbbá az Esküdt-perben, Hatvany Lajos és Hock János perében — 462

Törey-Taubinger Zoltán — a Magyar Film Iroda Rt. vezető igazgatója — 256

Törs Tibor — reakciós újságíró, politikus, 1936-tól a kormány egyik lapjának, az „Esti Újság"-nak a főszerkesztője, 1938-tól a képviselőház alelnöke — 255

Tyler, Royall — a harmincas évek elején a Nemzetek Szövetsége Pénzügyi Bizottságának magyarországi kiküldötte — 149, 151

Ujszászy István — katonatiszt, 1933-ban varsói, 1935-től 1937-ig prágai katonai attasé, 1939-től 1942-ig a Honvédelmi Minisztérium kémelhárítási osztályának vezetője, majd a Belügyminisztériumban az Államvédelmi Központ vezetője — 283

Ulain Ferenc — ügyvéd, 1919-ben megalapította a „Szózat" című lapot, 1922-től kormánypárti képviselő, 1923-ban Gömbössel együtt alapította a Fajvédő Pártot. A harmincas években Eckhardt Tibor mellett a Kisgazdapárt egyik vezetője, 1939 februárjában, Imrédy lemondásakor belépett a kormánypártba — 38

Ullein-Reviczky Antal — diplomata, 1939-től 1943-ig a Külügyminisztérium sajtóosztályának, időközben a kulturális osztálynak is a vezetője, 1943 végétől 1944 márciusig stockholmi követ — 398, 399, 403, 407, 408

Vannay László — különítményes tiszt, 1931-ben szélsőjobboldali puccsot szervezett, letartóztatták, s hat hónapi fogházra ítélték — 94

Vass Elek — közgazdász, a Földművelésügyi Minisztérium birtokpolitikai osztályának vezetője, 1939-től 1944 októberig a minisztérium több osztályának a felügyeletét látta el telepítésügyi főigazgatói rangban — 356, 359

Vass József — kalocsai nagyprépost, egyházi pályafutása mellett már 1911-től bekapcsolódott a politikai életbe, 1920 júniustól közélelmezési miniszter, egy ideig vallás- és közoktatásügyi miniszter is. 1922-től népjóléti és munkaügyi miniszter. Panamái csak halála (1930) után váltak ismertté — 66, 135

Vázsonyi Vilmos — polgári demokrata pártvezér, jobboldali, legitimista politikus, az első világháború utolsó éveiben igazságügyi, majd választójogi miniszter. A forradalmak idején emigrált, az ellenforradalom hatalomra jutása után visszatért Magyarországra, a rendszer lojális ellenzékeként szerepelt, 1926-ban meghalt — 9, 13, 14

Veesenmayer, Edmund — 1944 márciustól Németország budapesti követe és teljhatalmú megbízottja, a nürnbergi perben 20 évi börtönre ítélték, de néhány év múlva amnesztiát kapott — 387, 298, 421, 427, 439, 443, 455, 457, 466, 467, 469, 472

Veres László — 1943-ban a Külügyminisztérium sajtóosztályának beosztott tisztviselője — 403

Veres Péter — író — 259

Veress Gábor — a második világháború idején az IBUSZ Idegenforgalmi Szervezési, Utazási és Szállítási Rt. alelnök-vezérigazgatója — 262

Vészi József — lapszerkesztő, az ellenforradalmi kormányok félhivatalos német nyelvű lapjának, a „Pester Loyd"-nak a főszerkesztője, 1928-tól a felsőház tagja — 147, 149

III. Viktor Emánuel — lásd Savoyai, III. Viktor Emánuel

Vida Mihály — nyilas párttag — 232

II. Vilmos — lásd Hohenzollern, II. Vilmos

Vladár Gábor — kúriai tanácselnök, 1944-ig az Igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztályának vezetője, majd igazságügyminiszter a Lakatos-kormányban — 465

Vörnle János — diplomata, 1933-tól 1935-ig a belgrádi, 1936-tól 1938-ig a prágai követségen beosztott tisztviselő, 1938-tól 1942-ig a külügyminiszter állandó helyettese, 1942-től 1944-ig ankarai követ — 395, 396

Vörös János — tábornok, a második világháború alatt a vezérkari főnökség hadműveleti csoportfőnöke, 1944 áprilistól októberig vezérkari főnök — 400, 454

Vörös Miklós — nyilas párttag — 227, 228

Vrangel, Peter Nyikolajevics br. — fehérgárdista tábornok, 1920 áprilistól novemberig a dél-oroszországi ellenforradalmi hadsereg vezetője. A Vörös Hadsereg szétszórta csapatait. Jugoszláviában telepedett le — 114, 116

Walko Lajos — 1922-től 1926-ig kereskedelemügyi miniszter, majd 1925-től 1930 decemberig és 1931 augusztustól 1932 októberig külügyminiszter — 112

Wasa, V. Gusztáv — 1907-től 1950-ig svéd király — 458

Weiland Károly — nyilas párttag — 232

Weiss Jenő, br. — Weiss Manfréd egyik fia, a Weiss Manfréd-vagyon egyik tulajdonosa, — 440, 441

Weiss Manfréd br. — nagytőkés, a csepeli nehézipari részvénytársaság alapítója. 1916-tól főrendiházi tag — 199, 204, 361, 440—443, 458, 465

Wekerle Sándor — 1892-től 1895-ig, 1906-tól 1910-ig, majd 1917 augusztustól 1918 októberig miniszterelnök — 41

Wekerle Sándor — Wekerle Sándor miniszterelnök fia, 1928 szeptembertől 1931 augusztusig pénzügyminiszter, felsőházi tag — 84, 86, 91, 92, 361

Welsersheimb, Otto gr. — az első világháború alatt a monarchia haditengerészeténél sorhajóhadnagy — 58, 61

Werkmann, Karl von, br. — osztrák legitimista, IV. Károly titkára, a királypuccsok egyik előkészítője — 27, 59—61

Werth Henrik — 1919-ben Horthy fővezérségén dolgozott, vezérkari tiszt 1931 szeptembertől 1936 márciusig, nyugdíjazásáig a pécsi 4. honvéd vegyesdandár parancsnoka, 1938 októbertől 1941 szeptemberig vezérkari főnök — 218, 233, 234, 238, 246—250, 252, 296, 300—308

Windischgraetz Lajos, hg. — katonai pályafutása után 1918-ban közélelmezési miniszter, az ellenforradalom idején legitimista, a frankügyből kifolyólag 1926-ban négy évi börtönre ítélték, 1928-ban amnesztiában részesült. Külföldön él — 9, 13, 14, 61, 68

Wirth Károly — a keresztényszocialista grafikai munkások szervezetének elnöke, 1938-ban csatlakozott a Hungarista Mozgalomhoz, 1939-ben képviselővé választották, 1940-ben börtönre ítélték — 228, 231, 233, 262—264

Wodianer Andor — diplomata, 1933-ban Argentínában, 1936-tól 1938-ig Spanyolországban ideiglenes ügyvivő, majd 1939-től 1944-ig lisszaboni követ— 403

Wolff — a huszas években osztrák legitimista pártvezér — 58

Wulff, Olaf Richard — folyamőr vezérkapitány, a Hajózási és Kikötőügyi Tanács, a Duna Tengerhajózási Rt. és a Folyam és Tengerhajózási Rt. elnöke — 134

Wünscher Frigyes — nagytőkés, a Hangya központ alelnök-vezérigazgatója, több pénzintézet és gyár igazgatóságának tagja, egy ideig a Magyar Távirati Iroda vezetője — 262, 264

Zadravecz István — Ferenc-rendi szerzetes, 1919-ben a Prónay-különítmény lelkésze, 1920-ban Horthy kívánságára a pápa tábori püspökké nevezte ki — 257

Zapucek — Serédi Jusztinián hercegprímás apja — 218

Zeitzler — német tábornok, 1942 decembertől a szárazföldi haderő vezérkari főnöke — 347

Zichy Nándor gr. — a harmincas évek elejétől az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal igazgatója, 1939-től a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztériumban légügyi főtanácsos, 1940-től az Aero Szövetség társelnöke, kormánypárti képviselő — 262

Zimmer Ferenc — nyilas párttagként lett képviselő 1939-ben, később a Magyar Megújulás Pártjához csatlakozott — 390

Zita királyné — lásd Habsburg IV. Károly felesége

Zrínyi Péter gr. — az osztrák abszolutizmus ellen szervezett Wesselényi-összeesküvésben való részvétele miatt 1671-ben kivégezték — 22

Zsidó Sándor — ügyvéd, 1939-től kormánypárti képviselő, majd csatlakozott a Magyar Megújulás Pártjához — 390

Zsilinszky Gábor — a magyar Bauxitbányászati Rt. vezérigazgatója, több lapkiadóvállalat, pénzintézet és gyárigazgatóság tagja — 262

Zsindely Ferenc — 1931-től kormánypárti képviselő, 1938-tól a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban, 1939-től a miniszterelnökségen államtitkár, 1943 márciustól 1944 márciusig kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter — 422

Zsitvay Tibor — 1919-ben a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának egyik szervezője, kecskeméti kormánybiztos. 1922-től tagja, 1924-től alelnöke, 1926-tól elnöke a nemzetgyűlésnek, 1929 februártól 1932 októberig igazságügyminiszter, később a kormánypárt egyik szervezője — 84,—86, 90—92 96, 99, 210

FÉNYKÉPMÁSOLATOK JEGYZÉKE

IV. Károly levele Horthy Miklóshoz. 1920. május (5. sz. irat) ..... 25—26

Részletek Erich Ludendorff Horthy Miklóshoz írt leveléből. 1920. augusztus 19. (7. sz. irat) ..... 35—36

Részletek Bethlen István Horthy Miklóshoz írt leveléből. 1926. szeptember 24. (13. sz. irat) ..... 63—65

Horthy Miklós feljegyzése Magyarország katonapolitikai helyzetéről. 1928. (14 b. sz. irat) ..... 73—72

Részletek az 1931. február 20—március 5-én tartott koronatanács jegyzőkönyvéből. (16. sz. irat) ..... 80—81

Részletek Horthy Miklós huszonhárom államfőhöz intézett emlékiratából. 1932 október. (22. sz. irat) ..... 122—123

Horthy Miklós feljegyzése a Szovjetunió tervgazdálkodásáról. 1931. április 24. (22. sz. irat) ..... 128—129

Részletek Horthy Miklós József Pilsudskihoz írt leveléből. 1934. október 10. (28. sz. irat) ..... 136—137

Hitler Horthy Miklóshoz írt levele. 1935. május 13. (31. sz. irat) ... 154—155

Részletek Horthy Miklós Hitlernek készített feljegyzéséből. 1936 augusztus. (32. sz. irat) ..... 158—159

Részlet Horthy Miklós rádióbeszédének szövegéből. 1938. április 3. (35. sz. irat) 171

Részletek Teleki Pál Horthy Miklóshoz intézett leveléből. 1940. szeptember 1. (49. sz. irat) ..... 235—237

Részletek Horthy Miklós Teleki Pálhoz írt levelének fogalmazványából. 1940. október 14. (51. sz. irat) ..... 264—265

Részlet Horthy Miklós Hitlerhez intézett levelének fogalmazványából. 1941 június. (58. sz. irat) ..... 296—297

Részletek Horthy Miklós Bárdossy Lászlóhoz intézett leveléből. 1941 november. (60. sz. irat) ..... 310—311

Részlet Horthy Miklós Hitlerhez intézett levelének fogalmazványából. 1942. január 10. (62. sz. irat) ..... 320—321

Részletek Kállay Miklós Horthy Miklóshoz intézett leveléből. 1942 szeptember 1. (64. sz. irat) ..... 324—326

Részletek Horthy Miklós Hitlerhez intézett leveléből. 1943. május 7. (75. sz. irat) ..... 392—393

Részletek az 1944. március 19-én tartott koronatanács jegyzőkönyvéből. (81. sz. irat) ..... 424—425

Részletek Károlyi Gyula Magyarország háborúból való kiugrásáról készített feljegyzéséből. 1944. (81. sz. irat) ..... 432—433

Részlet Bethlen István Horthy Miklós számára készített feljegyzéséből. 1944 június. (87. sz. irat) ..... 464—465

TARTALOM

Előszó 5

1919—1932

1. Windischgraetz Lajos herceg szolgálatait felajánló levele Horthy Miklóshoz (1919. június 29.) 9

2. A nemzetgyűlési pártok vezetőinek nyilatkozata az 1920: I. tc. Horthy követeléseinek megfelelő módon való megváltoztatásáról (1920. március 1.) 15

3. Ismeretlen személy levele IV. Károly visszatérésének belpolitikai előkészítése ügyében (1920. április 6.) 17

   1. sz. melléklet. Hunyady József gróf által IV. Károly számára készített nyilatkozat-tervezet 19

   2. sz. melléklet. IV. Károly által Hunyadi József grófhoz intézendő levél tervezete a királypuccs előkészítése ügyében 20

4. Boroviczény Aladár levele Horthy Miklóshoz Gömbös Gyula Habsburg-ellenes politikai elképzeléseiről (1920. május 1.) 21

5. IV. Károly levele Horthy Miklóshoz visszatérésének előkészítése ügyében (1920 május) 23

6. Bádoki Soós Károly honvédelmi miniszter előterjesztése Horthy Miklóshoz a „vörösvédelmi szervezet" újjászervezése és a kormányválság megoldása ügyében (1920. július 16.) 27

7. Erich Ludendorff levele Horthy Miklóshoz Németország és Magyarország egymásrautaltságáról és a közép-európai ellenforradalmi szervezkedésekről (1920. augusztus 19.) 33

8. Berzeviczy Béla vezérkari főnök előterjesztése Horthy Miklóshoz az aktuális bel- és külpolitikai kérdésekről (1920. október 19.) 39

9. IV. Károly levele Horthy Miklóshoz a „királykérdésben" kialakult álláspontjáról (1920. november 9.) 46

10. A Társadalmi Egyesületek Szövetségének beadványa Horthy Miklóshoz a sajtó megrendszabályozása érdekében (1921. február 22.) 47

11. Bádoki Soós Károly altábornagy javaslata Horthy Miklós számára a vezérkari főnökség szervezése ügyében (1922. augusztus 17.) 53

12. Albin Schager levele Otto Welsersheimb grófhoz az osztrák legitimisták tevékenységéről és Horthy magatartásáról (1925. március 14.) ... 58

13. Bethlen István gróf levele Horthy Miklóshoz lemondása ügyében (1926. szeptember 24.) ... 61

14 a. Mayer Csejkovits Károly ezredes előterjesztése Horthy Miklóshoz Magyarország háborús felkészüléséről és fasizálásáról (1928. március 24.) ... 68

14 b. Horthy Miklós feljegyzése Mayer Csejkovits Károly emlékirata alapján az ország katonapolitikai helyzetéről (1928) ... 73

15 a. Ismeretlen személy tervezete Horthy Miklós számára Csehszlovákia megtámadásáról (1929 október) ... 74

15 b. Vitéz Kary Béla nyugalmazott altábornagy levele Horthy Miklóshoz Csehszlovákia megtámadásának ügyében (1931 január) ... 79

16. A gazdasági és politikai válság ügyében tartott koronatanács jegyzőkönyve (1931. február 20—március 5.) ... 82

1. sz. melléklet. Előterjesztés a koronatanács 1. számú napirendi pontjához: dr. Farkas Béla Csongrád vármegyei főispán jelentése az igazságügy-miniszterhez a megyében végrehajtott árverésekről (1930. december 18.) ... 96

2. sz. melléklet. Előterjesztés a koronatanács 2. számú napirendi pontjához ... 99

3. sz. melléklet. Előterjesztés a koronatanács 3. számú napirendi pontjához ... 102

4. sz. melléklet. Előterjesztés a koronatanács 4. számú napirendi pontjához ... 105

5. sz. melléklet. Előterjesztés a koronatanács 5. számú napirendi pontjához ... 107

6. sz. melléklet. Előterjesztés a koronatanács 6. számú napirendi pontjához ... 108

17. Bethlen István gróf miniszterelnök feljegyzése Horthy Miklóshoz, a kormányválság megoldása ügyében (1931 augusztus) ... 110

18. Szmrecsányi Lajos egri érsek levele Horthy Miklóshoz Hock Jánosnak, a Magyar Nemzeti Tanács volt elnökének felelősségre vonása ügyében (1932. november 20.) ... 112

19. Szentgáli Antalnak, a Magyar Turáni Szövetség helyettes nagyvezérének beadványa Horthy Miklóshoz a szövetség állami támogatása ügyében (1931. március 15.) ... 114

20. Horthy Miklós üdvözlő levele Hindenburghoz köztársasági elnökké történt másodszori megválasztása alkalmából (1932. április 15.) . 117

21. Gömbös Gyula honvédelmi miniszter levele vitéz Somkúthy Józsefhez, Horthy katonai irodájának vezetőjéhez, gazdaságpolitikai elképzeléseiről (1932. szeptember 20.) ... 118

22. Horthy Miklós emlékirata huszonhárom államfőhöz a Szovjetunió elleni összefogás ügyében (1932 október) 121

1933—1941

23. A Gömbös-kormány idején Horthy Miklós részvételével tartott minisztertanács jegyzőkönyve (1933. március 18.) 131

24. Horthy Miklós levéltervezete Gömbös Gyula miniszterelnökhöz fajvédelmi nézeteiről (1933) 136

25. Horthy Miklós beszéde a mezőtúri hősi emlékmű leleplezése alkalmából a királykérdésről (1933. október 8.) 138

26. Szmrecsányi Lajos egri érsek levele Horthy Miklóshoz felekezeti ellentétek ügyében (1933. november 29.) 141

27. Horthy Miklós levele II. Vilmos volt német császárhoz 75. születésnapja alkalmából (1934. január 22.) 143

28. Horthy Miklós levele Józef Piłsudski lengyel marsallhoz Gömbös Gyula miniszterelnök varsói látogatása alkalmából (1934. október 10.) 144

29. Ismeretlen személy feljegyzése Horthy Miklóshoz a marseille-i merénylettel kapcsolatban (1934 november vége) 146

30. Horthy Miklós levéltervezete Tomaš Garrigue Masaryk csehszlovák köztársasági elnökhöz személyes sérelme ügyében (1935) 151

31. Adolf Hitler levele Horthy Miklóshoz Németország és Magyarország felfegyverzéséről, a két ország külpolitikájának egybehangolásáról, és Göring tábornok magyarországi látogatásának tervéről (1935. május 13.) 152

32. Horthy Miklós feljegyzése Adolf Hitler számára a magyar és német külpolitika kisantant- és szovjetellenes célkitűzéseinek összehangolásáról (1936 augusztus) 156

33. Horthy Miklós levele Darányi Kálmán miniszterelnökhöz a kormányzói jogkör kiterjesztéséről szóló törvényjavaslat visszavonása ügyében (1937. június 14.) 168

34. Horthy Miklós rádióbeszéde az anschlussról és Magyarország belpolitikai helyzetéről (1938. április 3.) 170

35. Horthy Miklós levele Adolf Hitlerhez a Csehszlovákia elleni közös fellépés ügyében (1938 szeptember) 177

36. Horthy Miklós levele Neville Chamberlain angol miniszterelnökhöz Magyarország területi igényeinek támogatása érdekében (1938. október 8.) 179

37. A magyar kormány nyilatkozat-tervezete a magyar—csehszlovák tárgyalások megszakításáról (1938. október 13.) 181

38. Horthy Miklós levele Adolf Hitlerhez a csehszlovák—magyar tárgyalások megszakításáról és a mozgósítás elrendeléséről (1938. október 13.) 183

39. Neville Chamberlain angol miniszterelnök válasza Horthy Miklós támogatást kérő levelére (1938. október 28.) 185

1. sz. melléklet. Lord Halifax edinburghi beszédének a csehszlovák—magyar tárgyalásokra vonatkozó része (1938. október 24.) 186

40. Payr Hugó beadványa Horthy Miklóshoz a szélsőjobboldali mozgalmak megfékezése ügyében (1938. október 31.) 188

41. Horthy Miklós feljegyzése a magyar polgári és katonai repülés állapotáról (1938 október) 194

42. Eckhardt Tibor földreform-javaslata (1938 december) 197

43. Bethlen István gróf és több „keresztény nemzeti alapon álló jobboldali ellenzéki" politikus Horthy Miklóshoz intézett memoranduma az Imrédy-kormány politikájáról (1939. január 14.) 205

44. Lord Rothermere üdvözlő levele Horthy Miklóshoz Magyarországnak az antikomintern paktumhoz csatlakozása alkalmából (1939. január 19.) 211

45. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek a kishaszonbérletek létesítését ellenző beadványa (1939. január 24.) 213

46. Horthy Miklós levele Adolf Hitlerhez a nyilaskeresztes mozgalomról, a magyar—német viszonyról, és a Szovjetunió elleni háború szükségességéről (1939. november 3.) 216

47. Horthy Miklós levele Adolf Hitlerhez a romániai viszonyokról és az erdélyi kérdésről (1940 július eleje) 221

48. Sombor-Schweinitzer József rendőrfőtanácsos jelentése Éliássy Sándor budapesti rendőrfőkapitánynak a nyilasok államcsínyre irányuló szervezkedéséről és annak leleplezéséről (1940. július 31.) 225

49. Teleki Pál miniszterelnök levele Horthy Miklóshoz a vezérkari főnökkel való ellentétéről és lemondási szándékáról (1940. szeptember 1.) .. 233

1. sz. melléklet. Teleki Pál miniszterelnök előterjesztése Horthy Miklóshoz a hadseregnek a polgári kormányzatra gyakorolt növekvő befolyásáról 239

50. Ismeretlen forrásból származó beadvány a magyar belpolitikai helyzetről, a nyilasok növekvő befolyásáról, a kormánypropaganda fogyatékosságairól és az erélyes kormányintézkedések szükségességéről (1940 ősze) 252

51. Horthy Miklós levele Teleki Pál miniszterelnökhöz a névmagyarosításról, a Vitézi Rend céljairól, a zsidókérdésről, a nyilasok térhódításáról és az ellenük teendő intézkedésekről (1940. október 14.) 260

52. Teleki Pál miniszterelnök felterjesztése Horthy Miklóshoz a kormányzói jogkör kiterjesztésének egyes kérdéseiről (1940 október vége) .. 265

53 a. Teleki Pál miniszterelnök levele Horthy Miklóshoz az országgyűlés összetételére vonatkozó alkotmányreform tervezetének megküldéséről (1940. november 13.) 272

1. sz. melléklet. Teleki Pál miniszterelnöknek Horthy Miklóshoz eljuttatott alkotmányreform-javaslata 273

53 b. Ismeretlen forrásból származó feljegyzés Magyarország állami berendezkedéséről 284

1941—1944

54. Horthy Miklós levele Hitlerhez a magyar kormánynak Jugoszláviával szemben támasztott igényeiről és a német—magyar katonai együttműködésről (1941. március 28.) 289

55 a. Teleki Pál miniszterelnök öngyilkossága előtt Horthy Miklóshoz írt búcsúlevele (1941. április 3.) 291

55 b. Teleki Pál miniszterelnök öngyilkossága előtt Horthy Miklóshoz írt lemondó levele (1941. április 3.) 292

56. Horthy Miklós levele Hitlerhez Teleki Pál öngyilkosságáról, a Jugoszlávia ellen irányuló megtett és megteendő magyar katonai intézkedésekről (1941. április 3.) 293

57. Horthy Miklós levele Benito Mussolinihoz Teleki Pál öngyilkosságáról (1941. április 3.) 295

58. Horthy Miklós levele Hitlerhez a „bolsevista veszélyről", Németországnak a Szovjetunió elleni hadjáratáról és Magyarország további déli revíziós igényeiről (1941 április közepe) 296

59. Bárdossy László miniszterelnök levele Horthy Miklóshoz Werth Henrik vezérkari főnöknek a kormány ügyeibe való illetéktelen beavatkozásáról (1941. augusztus 26.) 300

60. Horthy Miklós levele Bárdossy László miniszterelnökhöz a kormányzóhelyettes választása ügyében (1941 november második fele) 309

61. Horthy Miklós meghívólevele a mezőhegyesi vadászatra Joachim von Ribbentrophoz (1941 november) 312

62. Horthy Miklós levele Adolf Hitlerhez a Szovjetunió területén levő magyar páncélos hadtest visszavonásáról, Magyarország szövetségesi hűségéről és a tavaszi hadjáratban való részvételéről (1942. január 10.) 313

63. Albrecht királyi herceg levele Horthy Miklóshoz, amelyben Horthy István kormányzóhelyettessé történt megválasztását helyteleníti (1942. február 20.) 321

64. Kállay Miklós miniszterelnök levele Horthy Miklóshoz a Horthy István kormányzóhelyettes halála után kialakult helyzetről (1942. szeptember 1.) 322

65 a. Horthy Miklósnak az országgyűléshez intézett kormányzói leirata Horthy István emlékének törvénybe iktatása alkalmából (1942. november 7.) 334

65 b. Kállay Miklós javaslatai Horthy Miklós leiratának módosítására (1942 november) 336

66. Sombor-Schweinitzer József rendőrfőkapitány-helyettes jelentése Imrédy és pártja politikai nézeteiről és tevékenységéről (1943. január 29.) 338

1. sz. melléklet. A Magyar Megújulás Pártja egyik országgyűlési képviselő tagjától származó információ Imrédy kormányalakítási esélyeiről 343

67. Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök memoranduma a katonai helyzetről, esetleges balkáni szövetséges partraszállás veszélyéről és az „erélyesebb kormányzásra" való áttérés szükségességéről (1943. február 12.) 345

68. Kállay Miklós miniszterelnök levele Horthy Miklóshoz földbirtok-politikai kérdésekről (1943. február 26.) 356

69. Ismeretlen forrásból származó, földreform-ellenes érveket tartalmazó feljegyzés (1943) 361

70. Ismeretlen forrásból származó feljegyzés a magyar belpolitikával szemben német részről felmerülő észrevételekről (1943 március) 363

71. A Külügyminisztérium feljegyzése Jugoszlávia megszállásában való magyar részvételre vonatkozó német kívánság elutasításának indokairól (1943 március) 364

72. A Nyilaskeresztes Párt képviselőcsoportjának emlékirata Horthy Miklóshoz Magyarország „tekintélyi" állammá való átalakításának szükségességéről (1943. március 31.) 368

73. Szentmiklósy Andornak a várható német—magyar tárgyalásokra készített feljegyzése (1943 április eleje) 373

74. A Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetség országgyűlési képviselőinek emlékirata Horthy Miklóshoz a Kállay-kormány belpolitikájáról (1943. május 5.) 386

75. Horthy Miklósnak a Kállay-kormányt ért német vádakat cáfoló levele Adolf Hitlerhez (1943. május 7.) 391

76 a. Horthy Miklós köszönőlevele Adolf Hitlerhez a 75. születésnapjára küldött üdvözletéért és ajándékáért (1943. június 18.) 400

76 b. Horthy Miklós köszönőlevele Adolf Hitlerhez a születésnapjára kapott jacht átadása alkalmából (1943. október 15.) 401

77. Ismeretlen forrásból származó feljegyzés Böhm Vilmosnak angol politikai körökkel, továbbá kelet-európai emigráns kormányok tagjaival folytatott londoni tárgyalásairól (1943. november 9.) 403

78. Horthy Miklós levele Adolf Hitlerhez a fronton levő magyar hadosztályoknak a Kárpát-vonalra való visszarendelése ügyében (1944. február 12.) 408

79 a. Horthy Miklós 1944. március 15-i rádióbeszéd-tervezete, amelyben kísérletet tesz a nyugati demokráciák részéről az ellenforradalmi rendszert ért vádak megcáfolására (1944 március) 411

79 b. Kállay Miklós miniszterelnök levele Horthy Miklóshoz, amelyben ellenzi a március 15-ére tervezett rádióbeszéd elmondását (1944. március 8.) 415

80. Horthy Miklós üdvözlete Benito Mussolinihoz (1944 március) 418

81. A koronatanács ülésének jegyzőkönyve Horthy Miklós és kísérete klessheimi tárgyalásairól és a német megszállás következtében kialakult helyzetről (1944. március 19.) 419

82. Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök feljegyzése Horthy és kísérete klessheimi tárgyalásairól (1944. március 20.) 432

83. Chorin Ferenc levele Horthy Miklóshoz a Weiss Manfréd-konszernnek az SS-sel kötött szerződéséről (1944. május 17.) 440

84. Ismeretlen forrásból származó emlékeztető a magyar zsidók gettóba gyűjtéséről és deportálásáról (1944. május 25.) 444

85. Horthy Miklós leirata Sztójay Döme miniszterelnökhöz a zsidókérdés „megoldása" terén tett kormányintézkedések „túlzásainak enyhítése" és Baky László, továbbá Endre László leváltása tárgyában (1944 június eleje) 450

86. Horthy Miklós levele Adolf Hitlerhez a Magyarországot megszálló német katonai egységek visszarendelése ügyében (1944. június 6.) 454

87. Bethlen István gróf emlékirata a Sztójay-kormány leváltásának szükségességéről és a végrehajtás módjairól (1944 június vége) 457

88. Horthy Miklós levele Adolf Hitlerhez a megszálló csapatok visszahívásáról és a Sztójay-kormány leváltásával kapcsolatos szándékáról (1944. július 17.) 466

Utószó 471

Szerkesztői tájékoztató 473

Jobboldali politikai pártok 477

Fontosabb jobboldali szervezetek 480

Idegen szavak és kifejezések jegyzéke 482

Rövidítések jegyzéke 487

Névmutató 489

Fényképmásolatok jegyzéke 525

FELELŐS KIADÓ A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA. SZERKESZTETTE: TELEKI ÉVA. A BORÍTÓ ÉS A KÖTÉSTERV ERDÉLYI JÁNOS MUNKÁJA. MŰSZAKI VEZETŐ: SZÉCSI ANDOR. MŰSZAKI SZERKESZTŐ: RUDAS LÁSZLÓ. A SZEDÉST 1971. VIII. 31-ÉN KEZDTÉK MEG. MEGJELENT 1972. VI. 20-ÁN, 10000 PÉLDÁNYBAN. TERJEDELME: 46,9 (A/5) ÍV. PL—20—K—7275.

71.3796 ATHENAEUM NYOMDA, BUDAPEST — ÍVES MAGASNYOMÁS
FELELŐS VEZETŐ: SOPRONI BÉLA VEZÉRIGAZGATÓ